MATICE LIDU

1879

A179.

Q676 1630-41

Columbia University
in the City of New York

THE LIBRARIES

Bitva u Lipan.

30. V. 1434

Historický román

od

Ivana Klicpery.

Matice lidu ročníku XIII. číslo 1.

(Běžné číslo 73.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1879.

891.86
M427
1879

Tiskem dra. Ed. Grégra v Praze 1879.

I.

V prostranné, hradní komnatě starobylého sídla pánův Hradeckých seděl u těžkého dubového stolu ve vysokém křesle drobný as padesátiletý muž. Levicí opíral skloněnou, již něco prošedivělou hlavu svou i četl v objemném foliantu, jehož pergamenové listy popsány byly ozdobným písmem, mezi nímž počáteční písmeny v barvách uměle vyvedeny, zvláště příznivě vynikaly. V goticky sklenuté jizbě rozkládalo se hluboké ticho, rušeno jsouc jen slabě praskáním ve vlaském komínu zaníceného ohně, a bedlivý čtenář by se byl zajisté ani hned tak neodtrhl od knihy své, kdyby se nebyly ozvaly přede dveřmi teď lehké kroky. Brzo na to zašustilo ženské roucho, nízké dvéře se otevřely, a do komnaty vstoupila as osmačtyřicetiletá paní.

Bohatě stříbrem prošívaný aksamitový oděv její svědčil o bohatství, hrdě vypjatá šíje a všechny pohyby s jakýmsi sebevědomím prováděné o vznešeném rodu, alabastrový pak od pasu po sukni dolů splývající růženec se zlatým křížem, jakož i tlustá modlitební kniha, již v rukou držela, o horlivé zbožnosti.

Odměřeným, pevným krokem přistoupila k muži u stolu sedícímu a podávajíc mu volnou pravici, sehnula hlavu svou krytou čepcem z téže látky,

co šaty její byly i ozdobenými perlami a stříbrnými šňůrami, až k němu. Muž jí stiskl klidně ruku a na bílé čelo vdechl lehké políbení.

„Dobré jitro, drahý bratře," oslovila jej paní.

„Vítám tě od služeb božích, sestro milá." Pozdravoval ji nepatrnou úklonou hlavy oslovený, zároveň se pohodlně v křesle od čtení zpět odkloňuje. „Pamatovalas laskavě i na mne v modlitbách svých?"

„Činím tak vždycky; leč co platna má modlitba, když ty sám přichýliv se k zlořečenému kalichu tvrdošíjně se ho přidržuješ a svaté církve katolické i milostí a výhod jejích zavile se odříkáš!" Vypukla v horlivý stesk zbožná paní.

„Ah, zas ta stará píseň! Přestaň s ní již, sestro Ireno." Polo nevrle a na polo s úsměvem odvětil muž za stolem.

„Hřešila bych na svém a co více i na tvém spasení, kdybych v ní ustala. Hle, Menharte, tu čítáš a probíráš se pilně v kronice rodu našeho a jsi právem hrd nad slávou předků svých, jíž pokryli hojně naše jméno. Jak bude však, když potomci tvoji čísti budou o tobě, žes ty první a jediný z pánův Hradeckých, kteří vždy vynikali v horlivé službě pro církev svatou, přichýlil se k zhoubnému bludu a proklatému kacířství?"

„Doufám, že potomci moji budou ke mně spravedlivější, než vlastní sestra má." Podotkl chladně pan Menhart z Hradce. „A právě poněvadž, jak pravilas, bedlivě na paměti mám děje i činy předků svých, jednám za příkladem a v duchu jejich. Povznešení a moc rodu našeho byly snahou a cílem u všech Hradeckých, k němu přihlížím a pracuju i já; a ty znajíc dobře tuto metu mou, nech mne nerušena kráčeti po cestách mých, jež, věř mi bezpečně, vedou všechny do

Říma!“ S významným úsměvem končil pan Menhart závažná slova svá.

„Oč kratší by však byla cesta tvá, kdybys věren jsa vyznání svému přirozenému zřejmě vyznával římsko-katolický svůj cíl!“ Namítala tvrdošíjně Irena.

„Tak soudíš ty, já však přesvědčen jsem o jiném. A divím se ti věru, sestřičko, že při vrozeném svém bystrozraku i důvtipu jsi dávno již k jádru věci neprohlédla. Vždyť znáš přece poměry nynější u nás. Ohromná většina Čechův i Moravanův přijímá pod obojí. Lid obecný, selský i městský i drobné zemanstvo u nás teď rozhoduje; královský prestol zvrácen; Zikmund, ač syn milovaného velikého Karla a právní dědic trůnu, proto že přítel Říma a protivník husitství, je nenáviděn a nemůže vlády ni moci dosíci. Kdo vládl však za dřívějších králův vlastně? Pod pláštíkem královského purpuru drželi jsme my, stav panský, ode dávna otěže vší moci v zemi. A teď — nyní rozkazují kněží a hejtmané rot polních v Čechách. My panstvo jsme nic, neplatíme, nemůžeme nic“ —

„Poněvadž přestoupiv ku kalichu a pije s každým robem, s každou selkou z jednoho kalicha, svým bratrem tě nazývat, jsi je oprávnil.“ Podotkla dosti jizlivě i škodylibě Irena z Hradce.

„Kdybych však z téhož kalicha s nimi nepil a jako Rožmberk a mnozí jiní naši přátelé katolictví byl věren zůstal, nestáli by dnes Husité vedlé mne ani stranou ode mne, nébrž nepřátelsky proti mně. A hle, co celá slabá katolická strana v zemi, co Zikmund sám, ba co celá Evropa za těch skoro již dvacet let zmohla proti Husitům? Co katolík hrál bych já Menhart z Hradce věru v Čechách smutnou úlohu, kdežto dnes co kališník jsem jedním z předních v zemi. Tak rozumím,

Ireno, úloze a snaze své nejen zachovati ale i rozmnožiti vliv a moc rodu Hradeckých.“

„Ah, jen že při tom na duši své a na spasení svém nenapravitelnou škodu vezmeš!“ Povzdechla teď tvrdošíjná katolička.

„To nech mne vyjednati s mým svědomím.“ Podotkl sarkasticky se usmívaje pan Menhart. „Však ještě nejsou dny přítomné dny posledními; buď jen trpělivou, sestro, a bohdá, že ani Menhart z Hradce nezavře očí svých co kacíř Husita.“

Další rozmluvu mezi sestrou a bratrem přerušil do komnaty vstoupivší sluha. Zůstal u dveří státi a hluboce se ukláněje oznamoval: „Přibyl do hradu kupec soukenník. Má pry s sebou norimberské, flanderské i brabantské zboží, jakož i aksamity a brokáty na roucha paní i prosí, bys jej Milosti ráčil předpustiti.“

„Jsem zásoben, a potřebuješ-li ty něco, Ireno, vezmi jej do komnat svých.“ Skoro nevrle odbýval pan Menhart.

„Kupec pravil, že opatřen jest zvláštním odporučením a listem od jeho Milosti, pana Oldřicha z Rožmberka.“

„Tak? — Nuže ať přijde.“ Rozhodl pán na Hradci. Sluha odspěchal z komnaty.

„Toť musí míti kupec zvláště výtečné zboží.“ Živě podotkla panna Irena.

„Uvidíme.“ Odvětil pokojně Menhart. — V komnatě nastalo hluboké ticho. Brzy však ozvaly se na chodbě četné kroky; hned na to otevřely se dvéře do kořán, a jimi vstoupil předešlý sluha; za ním vnesli dva z domácích čeledínův dosti objemnou, a soudíc dle jich namáhání, i značně těžkou železem pobitou truhlu do komnaty; za těmi pak vešel sám kupec soukenník.

Byl to nevelký poněkud přitloustlý mužík

oděn po způsobu tehdejšího měšťanstva; hořejší část jeho těla oblečena byla v tmavohnědý župan lemovaný lehkou, černou kožešinou, kdežto nohy kryly dosti hrubé nízké botky a pak těsně přilehající spodky z tmavošedé látky. Vstoupil do komnaty s biretem v ruce a od dveří něco pokročiv i hluboce lysou svou hlavu ukláněje, zůstal státi.

Čeledínové se sluhou zatím postavili truhlu skoro do prostřed komnaty a odstoupili taktéž k samým dveřím.

„Přinášíš prý nám, kupče, list od našeho milého pana strýce Rožmberského?“ Oslovil jej pan Menhart nedbale se naň ohlednuv.

„Tak jest, Milosti; nesu list a pozdrav od jeho Milosti, pana Oldřicha z Rožmberku.“ Potvrzoval kupec a kráčeje až k samému panu Menhartovi podal mu stočenou malou blánu pergamenovou opatřenou červenou pečetí.

Tento jedva na kupce pohlednuv přijal pergamen a zvolna přetrhnuv blánu vížící nit, počal jej čísti.

Sotva však několik řádek přečetl, oživily se náhle nápadně všecky tahy v tváři pana Hradeckého, z úst vyklouzlo mu v hlasitém podivení: „Aj!“ — a zraky jeho povznesše se od blány, spočinuly překvapeně na kupci, který teď již s hlavou a šíjí vztýčenou stál volně před samým bohatýrem, pohlížeje na tohoto bystře pronikavým hnědým okem svým. Hlava páně Menhartova sebou hnula jakoby k pozdravu kupce, kdežto pohled jeho vrátil se opět k listu Rožmberkově. Brzo dočetl a hbitě svinuv pergamen, pravil pak přívětivě:

„Dobře, prohlédnu si hned zboží tvé, milý příteli; ukaž nám je. Vy zatím,“ děl obrátiv se

k sluhům svým, „jděte po své práci, zavolám vás později.“

Mezitím, co čeledínové s hlubokými neohrabanými poklonami odcházeli, vyňal ze široké kapsy svých spodků kupec klíč dosti uměle pracovaný a otvíral jím bednu. Klíč se v zámku dvakráte otočil, a kupec vyzdvihoval již víko bedny, když se dvéře za odcházejícími čeledíny zavřely. Šotva však klika zapadla, pustil kupec rychle víko truhly, přikročil opět až k samému panu Menhartovi a nakloniv hlavu pronesl teď slavně: „Pochválen buď Pán Ježíš Kristus!“

„Až na věky věků, amen!“ Odpovídala mu ochotně i zbožně ale zároveň i udiveně panna Irena od okna, u něhož stála.

„Buď mi vítán, velebný otče, na Hradci Jindřichově.“ Pronesl teď rychle i přívětivě mocný pán Hradecký zlehka se příchozímu ukláněje. „Věru v tento čas a v této podobě jsem tě nečekal, ba jsem tě ani nepoznal.“

„Jakže?“ Vpadla nyní s velikým podivením panna Irena bratrovi do řečí — „tedy kupec není —“

„Není ovšem mistr soukenník, nébrž důstojný převor Mikuláš bratří Minoritův plzeňských, přicházející od koncilu bazilejského. Buď pokojný, velebný otče, jeť to sestra má panna Irena Hradecká,“ — konejšil krátce na čele knězově vyvstávající nevoli nad jeho vyzrazením, — „jedna z nejhorlivějších katoliček v zemi české, jež nechová v prsou svých horoucnějšího přání, než aby opět všichni Čechové vrátili se do lůna církve katolické, a husitství z kořene vyvráceno a zahlazeno bylo.“

„Aj, tož rozmilá sestro v Kristu přijmi mé požehnání.“ Vyjasnila se mžikem mnichova tvář berouc na sebe slavný ráz povznešené velebnosti, —

„jsemť zmocněn od obecného sněmu církevního jménem jeho všem věrným katolíkům v posilu a povzbuzení sděliti jeho blahořečení a požehnání.“

„Prosím za ně vroucně na kolenou.“ Vydechla zbožně Irena sklánějíc pokorně hluboko svou hrdou bílou šíji pod žehnající jí rukou knězovou.

„A teď, sestro milá, učiň laskavě všechna opatření, abychom na hradě otcův svých tak vzácného hostě důstojně uctili.“ Vyzýval pan Menhart významně sestru svou.

Tato provázená úklonou mnicha převora rychle opustila na to ihned komnatu.

„Jak mi Rožmberk píše, neseš prý mně, důstojný otče, poselství sněmu bazilejského?“ Ujal se, jakmile osaměli, ihned živě slova pan Menhart.

„Nesu. Především mi ale dovol, se tě zeptati jménem svatých otcův v Bazileji shromážděných, trváš-li dosud, urozený pane, na úmyslech a přípověděch i slibech svých učiněných v Praze poselství sboru církevního?“

„Dosud a nezvratně. Slíbil jsem přičiniti se ze všech sil o to, aby se vrátili Češi a Moravané do lůna církve katolické, podrobili se Římu a přijali císaře Zikmunda za krále i pána svého. A k těm cílům nese se i od té doby všechno mé snažení a konání.“ Odvětil pevně a odhodlaně pan Menhart.

„Pak ti mám sděliti přátelský pozdrav a srdečnou blahovůli všech otcův na sněmu přítomných, kteří žehnají tvému přičinění. Zároveň jsem i přinesl vší straně katolické v Čechách a na Moravě rozkazy, aby se podřídila tvému vůdcovství; pan z Rožmberka co dosavadní její náčelník i zmocněnec císaře Zikmunda je ochoten s veškerou mocí svou podrobiti se tvému velení. Za tou pří-

činou odbývá se ode dneška za týden sjezd zástupcův císaře Zikmundových a pak čelnějších pánův katolických na Krumlově; pan Oldřich z Rožmberka zve tě k němu důtklivě ústy mými; tam přijmou veškeří shromáždění od tvých Milostí navedení i rozkazy.“

„Odebeřu se tam.“ Rozhodl se ochotně mocný velmož.

„Svatí otcové udílejí ti ústy mými plnou moc, jednati, jak uznáš sám za dobré, a užíti všech ti vhodných prostředků. Jich vroucí a zbožné modlitby za zdar všeho díla tvého provázeti budou stále veškeré tvé konání. — Mimo to otcové, aby osvědčili skutkem snahu svou, přivésti opět Čechy ku poslušenství církve, uložili v plném shromáždění i obecnou daň všemu křesťanstvu na pokoření Čechův kacířských. Francouzští preláti složili sami hned veliké sumy peněz, z nichž větší část svěřena mně, abych ji dopravil sem a tu dle potřeby i rozdělil.“

Zraky páně Menhartovy zakotvily se nyní dychtivě na tváři a hlavně na rtech minoritových.

„Na Krumlově zanechal jsem značný jich díl;“ pokračoval dále ve sdělení svém kněz převor, při čemž se čelo pána Hradeckého jakoby lehce zachmuřilo, „mát každý čelnější pán strany katolické obdržeti podporu z peněz těch na vyzbrojení bojovného lidu. Zůstatek velmi značný, který vezu tuto s sebou,“ ukazoval teď mnich na svou bednu železem pobitou, „určen jest statečným obležencům plzeňským a tvým Milostem.“

V zelenavě modrých zracích páně Hradeckého jakoby zasvitlo, kolem jeho tenkých úzce sevřených rtů mihl se jedva znatelný úsměv, a on pokynuv spokojeně hlavou pravil:

„Věru, tentokráte nastupuje Řím pravou a

jedině k cíli vedoucí cestu. Dej mi důstatek zlata, velebný otče, pravím ti hojně a mnoho zlata, a povalíme brzo husitský kalich i s jeho nedobytnými hradbami vozovými k zemi a v prach.“

„Šest set rýnských zlaťáků mám ti, urozený pane, vyplatiti.“ Pravil převor Mikuláš a přistoupiv opět ku své bedně, zdvihl víko její. Na vrchu truhly ležely skutečně soukenné a aksamitové látky. Kněz však je krátce vyhodil ven, a brzo objevila se as v prostřed obsahu bedny celá vrstva stůček a závitků zabalených v pergamen. Pan Menhart vzchopiv se z křesla přiblížil se k samé truhlici a shlédl v ní menší i větší stůčky podlé sebe urovnané. Převor Mikuláš vzal do každé z rukou svých po dvou závitcích a poodešed od bedny, kladl je na dubový uměle vykládaný stůl vedlé rozložené knihy. Třikráte tak opětoval krátkou cestu svou od bedny ku stolu, až se na tomto octlo dvanácte stůček. Pak vyplnil do polovice vyprázdněnou truhlu opět látkami i sukny a spustiv víko, zavřel na klíč bednu.

Pan Menhart sledoval s dychtivou pozorností každé hnutí minoritovo, a jeho sivé zraky spočívaly i teď ještě na bedně, když uzavřev ji kněz opět již přímo před ním stál. „A jak vysoko ceníš si ještě, zbožný kupče, zbytek věru drahocenného zboží svého?“ Tázal se s úsměvem.

„Na čtyry tisíce rýnských zlatých. Tři tisíce náleží Plzeňským, zbytek určen jest do táboru Husitův před Plzní.“

„I s těmi jsi, přičinlivý obchodníku, ve spojení?“ Zadivil se nelíčeně pan Menhart.

„S každým, od něhož mi prospěch kyne.“

„Věru, jste vy říměští kupci těmi nejlepšími obchodníky.“

„A vše to jen k větší cti a slávě boží.“ Zbožně a pokorně pronášel bratr minorita.

Pan Menhart přistoupil teď opět ku stolu, na němž stůčky se zlatem ležely, a pravil: „Doručené mi tu od tebe zlato přijímám s díky, jež abys jmenem mým sboru vyslovil, tě vřele žádám. Doufám pevně, že ponese i hojné úroky; vynaložím je všechno na vyhlazení kacířství; na to nechať sbor spoléhá a nech i příště s podporami svými na mne nezapomíná, neboť soukromá pokladna má je vyčerpána, a nedůstatek peněz nyní v Čechách veliký. Máme-li v těžkém a obtížném boji proti kalichu zvítěziti, nesmí nás ostatní katolický svět opouštěti. To sděl, velebný otče, otcům do Bazileje.“

„Neopomenu tak učiniti. — A teď mi tvá Milost račiž sděliti, jakou cestou se budeš k cíli bráti, abych i já dle toho srovnal kroky svoje s tvými.“ Žádal hladce opatrný mnich.

„Cesty, po nichž se bráti budu, nelze mi tobě ještě dnes do podrobna udati. Dobrý vůdce v boji užívati musí všech výhod i náhod jemu se naskytajících. Cíl oba a všichni máme společný; prozatím přivésti kacířské kališníky co poslušné syny opět do lůna církve, dále uvésti císaře Zikmunda na trůn a ke skutečné vládě i moci v Čechách, a konečně kalich úplně potlačiti a kacířství z kořene vyvrátiti. Má-li však kalich klesnouti, musí zničeni a přemoženi býti jeho zastanci, v první řadě horliví Táboři a Sirotci; musí obecný lid městský i selský vrátiti se k předešlé své poddanosti a podřízenosti pod stavy vyšší. — K tomu účelu musíme pracovati opatrně, vytrvale a jistě. Bohu díky, prohledla již šlechta naše v Čechách i na Moravě, že běží o její výhradný prospěch a staví se skoro všechna pod jeden prapor, ať je

katolická či kališnická. Povedu je chytře do boje; kališníky proti kališníkům, bratry proti bratřím, a podaří-li se mi, byť i zbraní kališnickou, prapor s kalichem povaliti do prachu a tak Prokopa Holého i ostatní hejtmany husitské přemoci, pak ať v Římě vyzvánějí slavné vítězství!“

„Bude tedy společné naší věci jenom na prospěch, odebéřu-li se teď do Plzně dodaje obleženým peníze a snad i potraviny?“

„Bude, velebný otče,“ potvrzoval kněze v jeho úmyslu pan Menhart živě, „a dodej jim mysli i zmužilosti, rozplameň je k vytrvalému odporu a nepoddajnosti.“

„Dále a snad dříve ještě vloudím se i do tábora husitského před Plzní a působiti budu i tam ke zradě, nesvornosti, zkrátka k nezdaru obležení.“ Pokračoval horlivě mnich.

„Dobře, dobře tak. Buď však opatrný, důstojný knězi, neboť, pozná-li tě některý z bratří, ukončíš na hranici život svůj.“ Varoval důtklivě mnicha pán Hradecký.

„Od toho mne bohdá zachrání přestrojení mé jakož i můj plný vous, kterýž jsem si proti zákazu řehole naší růsti nechal.“ Ukazoval minorita na svůj oděv i hustou černou bradu. „Ostatně jsme všichni v rukou božích, a pán mne bohdá zaštítí mocnou svou ochranou!“ Pronášel oddaně fanatický mnich.

„Kdyby se Plzeň udržela, a Husité od ní odtáhnouti musili s nepořízenou, byla by veliká trefa. Utrpěli by velice na slávě své i vlivu a moci; víra a obava v jich vítězství by byla zviklána; odvaha proti nim by vzrostla, a zápas náš s nimi nebyl by pak již hned z předu beznadějný.“

„Přičiním se k tomu, seč budu,“ sliboval určitě převor Mikuláš. „A o výsledcích svého

přičinění zpravím tvou Milost prostřednictvím pana z Rožmberků.“

„Od něhož se i ty o mých všech krocích a činech dozvíš. — Jsme tedy sjednoceni a spojeni; náš cíl společný je pokoření polních rot a sprosté lůzy i chátry v nich.“

„A vítězství Říma i vyplenění kacířství.“ Dodal vášnivě mnich Mikuláš. „K čemuž nám pán bůh sám račiž uděliti svého zdaru a požehnání.“ Zbožně sepjal převor ruce své.

„Teď však provoď mne, velebný otče, do večeřadla, kde nás dojista již sestra má se snídaním očekává.“ Vyzýval pan Menhart.

„Skrovným posilkem nepohrdnu — dlouho se však nezdržím i prosím Milost tvou, abys mi laskavě dal s sebou důstatečný ozbrojený průvod až na Radinu u Plzně k panu Hrdoňovi z Dubňan, kam se především s bednou svou uchýliti obmýšlím.“

„Stane se, jak si žádáš.“ Svoloval pan Menhart, načež s hostěm svým opustil komnatu dveře do ní uzavřev klíčem, kterýž pak podržel u sebe.

II.

Od jitra, v němž se v předešlé kapitole líčená důležitá rozprava i úmluva mezi mnichem převorem Mikulášem a panem Menhartem z Hradce děla, uplynulo více jak osm dní. A jakkoliv to v nekonečném a letmo v před pílícím pásmu dějin i času jenom píď doby, předce tehdy čítána byla zdlouhavě i netrpělivě po celých Čechách. Neboť skorem veškerá branná moc zemská ležela již od právě minulého července polem před Plzní, a psalo se dnes již 16. října 1433, a ještě dosud na nedobytných

baštách pevně hraženého města katolického zavlával hrdě prapor s křížem, i protahovalo se obležení plzeňské nade vše očekávání do délky.

Mysliloť se, když u Plzně všechny strany kališnické s vojsky a rotami svými vynajíti se daly, že město brzo v moc podobojích padne. Nestalo se však tak, a když vzdor nejkrutším i nejprudším útokům znova i opět na město pouštěným, obleženci předce statečně odolávali, odhodlali se obléhatelé k jinému způsobu dobývání. Chtěli Plzeň vymořiti hladem. Poněvadž však roku 1433. leto velmi pěkné bylo, uzrála úroda v krajině plzeňské záhy, a Plzeňští mohli již obilí své všechno hned v první polovici července do města svážeti, což také ještě před obklíčením nepřátelským z největší části i dokázali. Tím dostalo se obleženým hojně potravin, a od podobojích s důvěrou v brzku očekávaný pro ně příznivý výsledek boje posunut opět do nejisté budoucnosti.

Rozložily se sice válečné sbory Husitův na všech stranách okolo města obemykajíce je tak železným kruhem; přerušeno bylo všechno spojení vůkolní krajiny s městem, i stala se veškerá pomoc obleženým nemožnou; houkalo den co den čtyřicet velikých pušek a děl zamířených na hradby městské; řídili vojska husitská nejstatečnější a nejosvědčenější vůdcové, kteří již sta a sta nejsilnějších hradů a měst zdobývali; ba velel oblehajícím co vrchní vůdce sám veliký kněz Prokop Holý, proslulý co geniální válečník i vojevůdce po celé Evropě, nad jejímiž vojsky opětovaně zvítězil: a přece prodlužovalo se již obležení Plzně na čtvrtý měsíc, a neobjevovaly se dosud známky brzkého vzdání se. Ba naopak obležení častými statečnými výpady působili oblehajícím citelné

škody, podávajíce jim tak neklamné důkazy, že nikterak ochablí ani na mysli kleslí ještě nejsou.

Třely se tu o sebe v urputném zápasu dva mohutné, tehdy celými vlastmi našimi, o sto let však později již celou Evropou hýbající principy: husitismus s katolicismem. Obě strany byly významu tohoto svého boje si vědomy a proto tak vytrvale a tak ztuha zápasily. Kdežto však skorem všude v dřívějších bojích bojovali Husité jen co napadení a ohrožení, v obraně, vystupovali teď před Plzní co výbojníci i útočníci, chtějíce katolickou stranu v Čechách úplně zničiti.

A katolická Plzeň tehdy dokázala, co zmůže i jen nepatrná menšina proti sebe četnější většině, nalézá-li se v dobře řízené obraně, a je-li vedena i oduševněna skutečně mocnou i účinnou myšlenkou.

Nebylo při boji tom ovšem ani katolické Plzni volno, byla v strašlivých úzkých, vyčerpávala při tom síly své až na sám konec a těžce, zoufale odrážela všechny četné útoky; ale přece stále útočníkům odolávala a držela se. — Zatím i v táboře podobojích dostavily se všechny následky dlouhého nerozhodného boje a nepříznivého obléhání. Vojska husitská byla uvyklá svým prudkým jako bouře přikvačujícím útokem všudy a vždycky vítěziti, a i tam, kde delším bojem aneb obležením nepřítele utkávati musila, brzo obyčejně domáhala se rozhodného úspěchu. U Plzně poprvé, jakkoliv nešetřeno ani útoků ni namáhání, ni důmyslu i krve lidské, protahoval se zápas s katolíky do nekonečna. V zástupech prudkých Husitův rozložila se tu nevole, vzrostla ovšem tím více zášť proti pevnému městu, ale také zároveň rostla i nedočkavost a touha plamenná, pokořiti už nepřítele. Když pak Plzeň přece ne-

padala, vznikla rozmrzelost, dostavila se jako zlý duch i zmalátnělost, a z ní pomalu vyrůstala nedůvěra a beznadějnost ve šťastný výsledek zdlouhavého boje.

K tomu dostavily se i mnohé jiné příčiny, jež dlouhé ležení polem před městem ztěžovaly. Blížila se chladná zima; vojska husitská tentokráte dlouho meškající v poli toužila již po návratu k rodinnému krbu. Následkem pak dlouhých a stálých válek i výprav válečných do ciziny zanedbáno v Čechách valně zemědělství, a poněvadž několik posledních let nebylo úrodných, nastal nedostatek obilí v zemi, ba dostavily se i na mnohých místech hlad a nejstrašnější soudruh jeho mor a nakažlivé nemoci vůbec.

V táboře husitském před Plzní trpěli všemi těmito nehodami. Krajina byla vyssáta, ku kořistění již málo vydatná a neposkytovala tudíž toliku lidstva, co ho v táboře bylo, všech nutných potřeb. Nemoci zlé i do ležení pomalu vnikly a zle v něm řádily. Obvyklá kázeň rot polních trpěla tím velice, a vůdcové musili všechen svůj vliv i veškeru moc svou k tomu vynakládati, aby voje udržely na uzdě, a aby neoddaly se tyto úplně nekázni a nevázanosti.

Proto již dlouho nepanoval v táboře před Plzní tak veselý, hlučný i čilý život, jaký obvykle ve všech jiných a dřívějších leženích husitských zavládal. Omrzelé posupné ticho, zasmušilá uzavřenost, nezdílná zarytost, zarputilá zlosť a hněv rozestíraly se po všech sborech i zástupech i halily celý tábor jakoby v temný závoj truchlivého rázu a zasmušilé nálady. —

Dnes odpůldne objevil se náhle na severních výšinách nad městem zástup jezdců, v nichž však záhy od oddělení husitského, tábořícího u silnice

od Plas vedoucí poznán byl hlouček lehké jízdy Sirotkův. Proto uvítáni jezdci přátelsky; zabočili se silnice plasské na pravo, objeli město v širokém oblouku pod nynějším Lochotínem a přebřednuvše Mži octli se brzo u Škvrňan, přeřízli i tu silnici říšskou, pak točíce se dále i klatovskou, projeli na příhodné mělčině Radbuzou pod Doudlevci a vyjeli na cestu Nepomuckou, kdež dospěli do ležení rot táborských, v němž se nalézal i vrchní stan vrchního vůdce kněze Prokopa Holého.

Projeli tak skorem celým ležením husitským, a hned na to roznesla se radostná zpráva po veškerém táboře, že ještě před večerem přitrhne do ležení vojsko sirotčí, vracející se z vítězné výpravy válečné z Pruska a Pomoří.

Novina tato vyvolala po všem táboře živý ruch. Se všech stran sbíhaly se větší i menší tlupy bojovníkův i žen jejich a ubíraly se zvolna ku plasské silnici aneb se stavěly na výšinách vévodících městu na straně jihovýchodní, odkud lze bylo Plzeň samu i vysočinu za ní k severu se prostírající přehlédnouti.

Na této objevily se již as dvě hodiny před slunce západem jednotlivé temné body a pohybujíce se pomalu směrem severovýchodním, blížily se k táboru husitskému. Byli to ztracenci vojska sirotčího. Brzo za nimi vynořili se menší zástupové harcující jízdy, za nimi pak teprv po delší chvíli vynikly na kraji obzoru čtyry temné dlouhé čáry, které se jako obrovští hadové ve směru rovnoběžném ku předu pohybovaly. Byly to válečné vozy husitské; v delších dvou vnějších řadách vozy krajní a o něco kratších dvou řadách vnitřních tak zvané vozy placní. V jednotlivých řadách byly vozy jedny s druhými spoutány pevnými železnými řetězy, mezi nimiž dvé i tré spřežení

silných vytrvalých koňův táhlo vždy jeden vůz. Na široké prostoře mezi oběma řadami vozů placních táhlo pěší mužstvo sirotčí, pavezníci, střelci, cepníci a sudličníci, kdežto na vojích nalézali se jen vozatajové, ženy a děti a pak nemocní i zemdlení. Po obou stranách vně táboru vozového jeli dva silní zástupové jízdy.

Volně avšak předce dosti rychle rozvinulo se na vysočině mírně k východu se sklánějící veškeré vojsko sirotčí a míjelo teď právě město obležené zůstávající mu po levici. Na čtyry sta bylo vozů válečných, a chřestot řetězů, dunění četných koní a těžkých železem mocně pobitých kol velikých vozů ozývalo se daleko a široko co hučení blížící se hrozivé bouře vší krajinou. Za dlouhými řadami vozů válečných objevily se teprv opět nové řady vozů pícních a komorních, na nichž se nalezala hojná ba ohromná kořist válečná, jíž Sirotci na tažení svém válečném dobyli a nyní s sebou do Čech přiváželi. Konec tvořila pak velká stáda bravu taktéž v zemích německých ukořistěná, jež Sirotci sobě a ostatním bratřím v táboře valně strádajícím co zvláště vítanou i vzácnou kořist a pochoutku velice vhod přiháněli.

Již obklopoval mohútný tah v dlouhém polokruhu na straně severovýchodní celé město. Jízda ubírající se dříve hned podlé řad vozových zůstala pozadu kryjíc tak zadní vozy pící a stáda bravu proti možnému výpadu z města, kdežto k danému znamení z rohů válečných rychlostí blesku část pěchoty uvnitř vozů placních dříve táhnoucí vstoupila teď na vozy, oživujíc je k boji připravenou posádkou.

Avšak nerušen v klidném tahu svém bral se obrovský průvod kolem města. Tiše a zasmušile

shlíželi obranci Plzně v těsných davech s pevných hradeb a bašt svých na míjejícího je nepřítele.

A opět zavzněly táhle rohy i zavířily bubny válečné, na prvních vozech vzedmuly se hrdě veliké prapory nesouce v černém poli veliký krvavě rudý kalich, a z tisícerých mohutných hrdel vzezvučel teď velebný a úchvatný zpěv válečný Žižkova chorálu: „Kdož jste boží bojovníci!“ V tisícerých záblescích obrážely se při tom paprsky zvolna se sklánějícího slunce v četných zbraních i zbrojích husitských, kdežto země duněla hlasitě pod ohromnou po svahu teď rychleji sestupující tíží.

V tom dostihly již první vozy ležení husitské. Ohromující jásot a hřímavé volání v pozdrav vítal přibývající, kdežto s náspů a srubů proti hradbám městským sdělaných, hřímaly jim i všechny pušky a děla na uvítanou. —

V nesčetných zástupech sbíhal se tu lid husitský, obklopoval veškerý průvod a u vítězoslávě vedl přitáhlé Sirotky dále k řece Mži, kterou tito z části přebředli a z části i po vorech překročili a dospěli tak konečně k silnici rokycanské i ku Praze vedoucí, kde se ihned rozložili polem.

III.

Vojsko táborské bylo mezi stranami kališnickými leželími před Plzní nejsilnější. Ležení jeho bylo tudíž největší a prostíralo se na výšině mezi silnicí pražskou a nepomuckou. Skoro uprostřed něho na skrovném pahorku nalézal se veliký stan, s něhož hrdě vlál bílý praporec nesoucí ve svém poli červený kalich. Byl to stan vrchního hejtmana táborského kněze Prokopa Holého.

Vedle stanu po každé straně stál jeden z ve-

likých válečných vozů, vedle nich pak řadil se v dlouhé čáře stan ke stanu. Před nimi však rozestíralo se veliké prostranství, z něhož se pak několikeré ulice ku straně východní rozbíhaly.

Od stanu hejtmana Prokopa bylo lze dobře protější město i celé jeho východní hradby přehlédnouti, jakož i výšiny severní a severovýchodní za městem. Od něho vinula se taktéž na pravo polní cesta vedoucí k blízkému svahu výšiny v směru k silnici rokycanské.

V ležení samém panovalo dnes neobvyklé ticho; bylit se obyvatelé jeho skorem všichni odebrali na uvítanou k přibylému vojsku sirotčímu.

Slunce zapadalo, a rozkládal se po krajině již večer, ana se těžká, hrubá, plátěnná záslona, zastírající vchod do stanu Prokopova odhrnula, a ze stanu knězova vystoupila vysoká postava ženská. Pokročila jen něco málo od stanu a zůstala pak státi. Růžová záře rudých červánků oblévající celou oblohu a vši krajinu osvětlila jasně i vyšedší mladou Táboritku.

Byla to statná děva as dvaceti let, na ženu až mohútného neobyčejného vzrůstu, vesměs ale souměrných i ladných údů. Bujné tvary vnadně sklenutých ňader a štíhlý její laňčí vzrůst nemohl ani nevkusný krátký život tehdejšího oděvu ženského znešvařiti, a vynikaly plnou lahodou, dodávajíce celému zjevu dívčímu ráz vznešené krásy. Taktéž i tvář její, ačkoli neobyčejně pevných i výrazných tahů, prodlužovala se k sličnému oválu, korunována širokým i vysokým pěkným čelem, jež lemováno bylo bohatým tmavě kaštanovým vlasem splývajícím v zádu ve dvou silných vrkočích měkce až hluboko pod kříž. Svěží jemně vykrojené rty nyní něco málo pootevřené a pak temnomodré oči vyhlížející z pod měkounkých te-

mných řas s jasnoskvoucím leskem, dodávaly půvabnému obličeji výraz vážné opravdivosti a zároveň i zřejmé dobrotivosti a jemné mysli. Šat její byl zhotovený z tmavošedého jemného sukna i vynikal úplnou jednoduchostí zároveň ale na vojenský život v táboře i nápadnou čistotou i zachovalostí. Štíhlé boky její sepjaty byly koženým pasem, s něhož na dvou řeménčích splývala k levé straně neveliká kožená brašnička, z níž vykukoval složený tam běloskvoucí šat.

Pohlížela s napjatou pozorností v pravou stranu od stanu k polní cestě vystupující po svahu návrší do ležení i vedoucí k ní sem a zasláněla si při tom před rudou září již již mizícího slunce oči bílou plnou rukou svou.

Jasné čelo se jí při tom něco málo zachmuřilo, a nožka její oděná v úhlednou ženskou škorni po chvíli, jak se zdálo, marného vyzírání netrpělivě i hněvivě dupla do tvrdé půdy.

„Již jsou tomu skoro dvě hodiny, co přitáhli do ležení, a on posud nepřichází! Bezsrdečný, chladný člověk, jemuž opatření a rozložení surových jeho rot leží především jiným na srdci. Ano, on musí dříve vykázati jim místa, rozděliti zástupy, opatřiti válečnou kořist, uděliti rozkazy, udati heslo — a pak, když vše již v pořádku, a Sirotci jeho všichni hoví si již pohodlně odpočívajíce, vzpomene si teprv na mne — na svou Ludmilu, která netrpělivostí již hyne, touhou již umírá, aby jej opět uzřela, spatřila po dlouhých čtyrech měsících a přitiskla k toužebným ňadrům svým.“ Toužila polo hněvivě polo však i lítostivě vnadná čekatelka. „Ten ošklivý lhostejný Jan! Ba věru, nezasluhuje té vroucí ohnivé milosti mé, kterou pro něj každá krůpěj mojí krve plane, a každý dech můj vřelý hárá. Neodmění

se mi nikdy za ni, ba ani jí neocení. A zasluhoval by, abych i já k němu lhostejnou a chladnou se osvědčila.“

V tom zaslechla vzdálené hlasy. Zaléhal sice z pravice vzdálený lomoz přidušeně až ke stanu neustále, byl to hukot od zástupu bojovníkův z ležení přibylých Sirotkův, teď ale zaslechla pátrající dívka nedaleké zvuky lidských hlasů. Zbystřila své hledy a pozorně naslouchajíc naklonila něco stranou ušlechtilou hlavu svou. Nečekala tak dlouho, a na polní cestě vynořily se brzo lesklé přilby, s nimi vousaté mužské tváře, a za chvilku viděla již několik celých mužův beroucích se zvolna blíže.

Jakmile je dívka shlédla, prudce sebou hnula, a mocné cuknutí projelo jí celým tělem. „Toť on — on — již přichází!“ Zaplesala radostně, a celá duše s netajenou neukrotitelnou vroucností vřelé nevýslovné lásky vyzírala jí teď z lesknoucího se krásného oka jejího, zakotvujíc se neodvratně na předmětu její vášně. Radost zbarvila jí bělostné její tváře ruději planoucích červánků.

Muži zatím vystoupili na výšinu a blížili se rovným směrem k stanu.

A již jeden z nich vysoké postavy a v širokém hávu rytířském, upíraje neodvratně zraky svoje ku stanu, z dáli živě kýval rukou v pozdrav.

Opětovala rychle pozdravení, opakovala je zase a zase.

A teď se oddělil pozdravující ji muž od hloučku ostatních a rychlými kroky spěl ke stanu.

Dívka se blahostí usmívala, zachvívajíc se blahou nedočkavostí.

„Buď zdráva, Ludmilo má!“ Zajásal mocným hlasem přibíhající muž.

Nemohla odpověděti. Zplanula v tváři jako

růže a mocně mu ještě jednou kynouc, odspěchala náhle, vidouc se pozorovánu od přicházejících všech mužův, nazpět do stanu, jehož opona ve vchodu zůstala odhražena.

Sotva se však octla v rozsáhlém stanu vůdcově, naslouchajíc za kratičký okamžik s vysoko se dmoucíma ňadrama a skoro hlasitě tlukoucím srdcem přibližujícím se těžkým krokům mužovým, tu se již ve vchodu mihla veliká postava rytířova, a on postihnuv v šeru stanu jediným pohledem ihned dívku svou, kteráž mu s jásavým výkřikem „Jene, můj drahý, milovaný Jene!“ klesla na prsa, sevřel ji v rozestřenou náruč.

Pevně ovinul kolem ní mocné páže své a líbaje ji vroucně v čelo, přitiskl ji úzko na mohutná prsa svá krytá lesklým temně kaleným krunýřem, z něhož vynikal stříbrojasný vypouklý kalich.

Milenci trvali drahnou chvíli v objetí. Konečně pozdvihla dívka hlavu svou a s nevýslovně šťastným pohledem na muže srdce svého ovíjejíc šíji jeho svýma rukama pronesla rozradostněna: „Mám — mám tě tedy konečně zase — ty divoký, nezkrocený sokole, jenžs tak dlouho a tak daleko lítal na nebezpečných a odvážlivých výpravách. Co jsem se na tebe navzpomínala, co jsem se po tobě natoužila a za tebe se namodlila, aby tě pán ostříhal na dalekých a nebezpečných cestách tvých.“

„A Bůh slyšel modlitbu tvou a uvedl mě neporušena opět šťastně ve tvou náruč!“ Přizvukoval mladý rytíř milence své. „Tys tedy po mě toužila, jsi na mě vzpomínala? A zachovalas mi čistou, nepokalenou lásku i věrnost, pravda-li, Ludmilo?“ S pronikavým ohnivým pohledem do temnomodrého oka dívčina tázal se milenec.

„Vždyť jsem ti tak slíbila, když jsem se před tvou výpravou s tebou rozcházela.“

„A stála jsi v slovu svém? Svůj slib jsi i svědomitě zachovala?“ Doléhal důtklivě rytíř Jan.

„Čapku! Jaké to podivné otázky? — Neznesvěcuj jimi tuto pro mne tak blahou chvíli, na niž jsem se tak nevýslovně, tak vroucně a tak dlouho těšila.“ S lehkou výčitkou prohodila mladá Táboritka. „Tys jediným předmětem tužeb a myšlenek mých, ty sám a vždycky. Netrap mě lichým podezříváním a vymyť všechnu škaredou nedůvěru již navždy z prsou svých!“

„Ludmilo, — odpusť, promiň mi. Považ mou plamennou lásku k tobě, srovnej k tomu v mysli dlouhou mou nynější nepřítomnost zde i vzdálenost od tebe, mé divoké řemeslo válečné i volný život v táboře; dále jsem sobě úplně vědom tvé neskonalé ceny — a pak se nediv a nic mi nezazlívej, že se o tě bojím i že žárlivě střežím lásku tvou ke mně.“

„A mučíš tím, bláhový, sebe i mě zbytečně.“ Namítla mu již opět s úsměvem udobřená milka.

„Jsem divoký vášnivý muž. Mým řemeslem je krvavá válka, živel můj hlučný boj a rozkoší největší krutá seč. Ač bojovník pro zákon boží a jeho svaté pravdy, pokálel jsem si v těžké službě leckdy již temnou skvrnou viny a hříchu ruce své — nešlo to jinak — ale tebe chci míti čistou i neskalenou, ty máš býti skvoucí a jasnou lilií, již chci chovati po celý život svůj na srdci ku své útěše a k svému štěstí!“ Vroucně vyznával ohnivý bojovník.

„Jsem tvá, jsem a zůstanu ti věrná, ty však mi Jene, důvěřuj; bez víry není lásky a není, nemůže býti také štěstí.“ Připomínala slavně miláčkovi Ludmila.

„Již ti věřím, věřím úplně.“ Sliboval jí pevně teď rytíř a slib svůj pečetil vroucím polibením na rty dívčiny. —

„Dobrou noc! — Dobrou noc, knězi Prokope!“ Zavznělo teď venku před stanem z různých mužných úst a „Pán provázej a ostřež i kroky vaše!“ odpovídal k tomu hluboký zvučný hlas, a hned na to vstoupil do stanu statný muž mohutné postavy. Stanul na kratičkou chvíli u vchodn; brzo však oko jeho spřátelilo se s temnotou večerní ve stanu, a on postřehl stranou stojící milence.

„Tu jste si v náručí; myslil jsem si to.“ Pronesl vesele i přívětivě. „Nuže, zde ho tedy opět máš, Ludmilo, po němž jsi tak nedočkavě a vroucně toužila; a houževná vytrvalost papeženců plzeňských nám ručí za to, že se tentokráte ani tak brzo spolu nerozloučíte.“ Děl dále pokročiv do pozadí stanu, kde se nalézalo jednoduché polní lůžko, před nímž stál prostý stůl.

Milenci od sebe odstoupili a přiblížili se zvolna oba k vešedšímu mužovi.

„Za to bych věru Plzeňským mohla býti skoro dobrou, kdybych nebyla tak horlivou kacířkou.“ Zasmála se rozmarně dívka berouc od vstoupivšího do stanu muže železnou přilbu, kterouž tento s hlavy sňal, sedaje na polní lůžko.

„Hle, Čapku, takové máš ty naše ženy.“ Smál se. „Láska u nich všechno může. My se tu pachtíme již čtvrtý měsíc v těžkém zápasu, a ta lehkomyslná zrádkyně spřátelila a blahořečila by ihned protivníkům našim a to jedině proto, poněvadž jí poskytují možnost, spojenu býti po delší dobu s přítomným milencem.“

„Aj, otče Prokope, ty mi činíš křivdu; pravilať jsem, kdybych nebyla tak horlivou kacířkon.“ Hájila se živě mladá Táboritka.

„Nic ti nejsou platny tvé dodatky a ohrady; již jsi se podřekla a vyzradila pravé své smýšlení. Hm, jsi mojí schovankou, a já prý, jak někteří přes příliš horliví Táborité mě viní, tajně přeju Plzeňským a šetřím jich v boji; dej pozor, ať výrok tvůj nestane se tobě i mně závažným obviněním. Mohli bychom pak oba sebe více zapírati, Táboři naši by nám přece neuvěřili.“

„Hle, Jene, v jak výtečný rozmar přivedl jsi šťastným návratem svým i sama otce Prokopa. Žertuješ, kdežto před tím již tak drahný čas se jen kabonil a broukal; pravím ti broukal zle na každého ba i na svou Ludmilu;“ a žalobnice přitulila se vzdor žalobě své lichotivě k obviněnému pomáhajíc mu zároveň obratně, an si odepínal řeménky u svého krunýře.

„Oh, vy úlisné a chytré ženy; jak prohnané jste šibalky. Nemůžete-li poklesky a provinění své přímo upříti, chytře je zastíráte závojem aneb od nich hledíte šikovně pozornost naši odvrátiti k jiným výhodným stránkám svým. I ty's Ludmilo, taková úlisná kočička!“ Udeřil lehce žertem kněz Prokop mladou dívku do tváře.

„Bublej, jen bublej, pěstounku můj, však vím, co vím a znám tě: ty svou Ludmilu přece jen návidíš. Za to ti teď sejmu těžký krunýř a ulehčím ti;“ pravila snímajíc mu těžkou zbroj i odkládajíc ji na zem hned podlé lůžka. „Tak a teď přinesu světlo a zároveň vám oběma i připravenou již večeři.“ A jako vítr zmizela v pozadí stanu za plátěnnou jeho stěnou. — I netrvalo dlouho a zjevila se opět nesouc v ruce jedné rozžatý, nízký, železný kahan, v druhé pak dvě mělké cínové misky. A brzo na to postavila na stůl i větší hlíněnou mísu s kouřící se krmí jakož i dvě velké číše s vínem a pak malý pecen chleba.

Oba muži přisedli k jídlu, při němž jim dívka ochotně přisluhovala.

Plamen hořícího v kahanci knotu osvětloval důstatečně oba muže, tak že my, an za jídla hovor beztoho vázl, poněkud důkladněji je pozorovati můžeme.

Kněz Prokop hověl si sedě na pohodlném lůžku. Jeho téměř obrovská postava vynikala však při tom i za dosti hrubým stolem. Široká mohutně vypjatá prsa nesla na silné šíji velkou a výraznou hlavu, označující se vysokým mocně sklenutým čelem, jež se i tím vyšším býti zdálo, že nebylo ohraničeno žádnými vlasy, ana celá vrchní leb knězova byla holá, věnčena teprv od uší a za spánky sporým, krátkým, černým vlasem. Za to obejímal obě tváře dlouhý a bujný plnovous, zakrývaje úplně širokou Prokopovu bradu a splývaje až daleko na prsa. Z hlubokých očních důlků vyzíraly velké černé oči s neobyčejným důrazem a silou, jakož i orličí nos dodával celému tomuto obličeji se vším ostatním jeho pevným výrazem ráz nevšední určitosti a neobyčejného ducha. V bílé čelo i bledé tváře vryly bouřlivá doba, v níž majitel obou žil a tak vynikající účast bral, jakož i mnohé a závažné zápasy a namáhání duševní, nepopíratelnou i značnou již stopu svou ve mnohé hluboké vrásce a ostříbřily již mnohý jinak ebenově černý vous vynikajícím stříbroleskem. Velký vous, široká pleš a nápadně bledá plet dodávala celé hlavě přísného, skoro děsivého výrazu, který teď ovšem úsměvem a jasným pohledem značně mírněn byl.

Rytíř proti němu sedící, který byl taktéž přilbu i plášť svůj již odložil, byl mladý muž čítající něco málo přes třicet let. Jsa štíhlé, vysoké, při tom ale dosti hřmotné postavy, byl by mohl zván býti i hezkým mužem, kdyby byl jeho hustý

kudrnatý vlas a krátký plný vous býval jen o něco málo temněji zbarvený. Takto ale, přecházeje silně do ryšava i s mnohými pihami v usmědlé plné tváři, činil jinak pěkný, zakulacený obličej s pravidelným nosem a světlomodrýma, živýma očima méně příjemným, k čemuž jakýsi, řekl bys skorem lstivý tah a výraz kolem úst, jež tvořeny byly značně plnými rty, valně přispíval. Poněkud nestálý a plachý, při tom ale pronikavý pohled jakož i neustálá pohyblivost vtiskaly mu patrný ráz věčné neupokojenosti a neskrocené snahy jakoby po stále nových a nových cílech a záměrech. — Dívčiny jasné zraky spočívaly na obou jedlících s patrným potěšením spokojené, štědré kuchařky, ana vidí, že připravená jí plná mísa bleskurychle se prázdní. Nerušila jich ani slovem, a teprv když oba dojedli a skorem současně po číších sáhli i statným douškem se posilnili, opět je oslovila.

„A teď, když jsem vás oba nasytila a napojila, ovšem jen chudě a skrovně, jak to právě v táboře zdejším možno — vypravuj nám konečně Čapku, o své výpravě. Hořím touhou i nedočkavostí, dověděti se o všech tvých příhodách.“

„Vždyť jsi o nich již zpravena z občasných poselství, jež Čapek mně sem zasílal.“ Namítal jí kněz Prokop.

„Ach, to byly jen stručné a chladné kliky háky v hrbolatých Čapkových skoupozvukých písmenách — já bych ale slyšela ráda živá slova z Janových milých úst. Dovol otče, ať vypráví; ujde nám tak pěkně dlouhý již večer.“ Prosila vřele Ludmila.

„Tys přece jen ještě dětina — nu a ty tedy Čapku vypravuj, vždyť i já tě milerád poslechnu.“ Povoloval s úsměvem kněz Prokop opíraje se pohodlněji o povýšené hlavy svého polního lůžka.

Čapek se ještě napil z číše před ním stojící a obrátil se pak na polo k Ludmile sedící v čele stolu jemu po pravici.

IV.

„Byla to při sám bůh památná a veselá jízda vzdor tomu, že mne smutné rozloučení s tebou, Ludmilo, při počátku jejím trochu rozladilo.“ Počal nyní vypravovati hejtman sirotčí Jan Čapek ze Sán.

„Bylo mi tenkráte smutno i úzko, a zůstala jsem v Praze tak osamělou jsouc jen se starým Bořitou v domku na Velkém tržišti Novoměstském úplně opuštěna. Tys odtáhl, Jene, s rotami svými již v polovici dubna, a otec Prokop vrátil se s poselstvím bazilejským od koncilu teprv 8. května. Nic mi tedy, Jene, nezazlívej, že jsem ti učinila srdce těžké.“ Omlouvala se klopíc oči mladá Husitka.

„Aj, styď se, Ludmilo,“ pokáral Prokop schovanku svou mírně a skoro ji jen škádle lehkou domluvou, „ty, sestra z obce Táborův a dítě vychované i uvyklé v ležení a na výpravy válečné!“

„I počasí nám z počátku valně nepřálo, však ani dešť ani sníh ani zmrazky nás nezdržely. Obvyklým důrazem a prudkým náběhem šlo to v před. Nebyla to tenkráte jen krátká vyjížďka ani domácí výprava, měla to býti daleká jízda, na níž po tvém návrhu i po tvém úmyslu, Prokope, měli jsme ztrestati pych a křivdy, jimiž nás vůkolní národové dříve co kacíře stíhali. Brzo protáhli jsme Moravou a octli jsme se ve Slezsku. A tam, kde ještě zákon boží čítá v celku jen málo přívržencův, nastala nám již tuhá práce. Za stálých bojů vtrhli jsme odtud do Poznaňska, do zemí krále polského

Vladislava, jemu na pomoc válčícímu s bratrem jeho Svidrigalem jakož i s těmi supy dravými, s německými rytíři. S nimi jsme se věru často zapotili, avšak i tu všude na poli válečném zavlál vítězně náš český kalich. Na počátku června vkročili jsme konečně do Nových Marek, kde se s námi spojilo vojsko polské pod Sendivojem z Ostrorohu, kastelánem poznaňským. A rychle to šlo stále ku předu. Jako v letu dobyli jsme dvanáctera dosti značných měst, poplenili šíré kraje a došli všude bohaté kořisti.“ Rozjařen vyprávěl živě sirotčí hejtman.

„Jen pevný Landsberg odolal vašim útokům.“ — Připomínal mírně kněz Prokop.

„Poněvadž páni bratří Poláci jako vždycky příliš horkokrevní a nedočkaví byli nechtějíce vytrvale vyčkati. Kdybych já tam sám s našimi rotami byl mohl setrvati, byli bychom dojista brzo i na jeho pevných baštách vítězně zatkli prapor náš. Však nám neúspěch u Landsbergu valně škodil hned dáleji na to. Dne 6. července položili jsme se táborem před pevné město Chojnici. Jeho četní a věru statní obranci sbodření šťastným odporem Landsberských čelili nám vytrvale a s úspěchem. Landsberg a Chojnice jsou černé skvrny na skvělé této jízdě naší; obě města nám odolala, a po šesti nedělích hladem přinucen musil jsem zuby skřípaje dáti rozkaz k dalšímu pochodu a odtrhnutí od Chojnice. Tučným soustem za to byl pro vyhladovělé Sirotky mé bohatý klášter Pelplín, kterého jsme hned na to dobyli. Ku konci srpna vybojovali jsme město Tščov, jakkoliv silná jeho posádka chrabře je hájila.“

„Ano, a tam to bylo, kde jsem se pro ukrutnost tvou, Jene, v pravdě na tě horšila.“ Vpadla mu teď s nelibostí živě hlavou kývajíc Ludmila

do řeči. „Dal prý jsi tam kolik Čechův hrozně na hranici upáliti, bývalých to vyznavačův kalicha! To bylo nelidské od tebe.“

„Aj, citlivá holubičko, zadrž se svým káráním a spoř soustrast svou pro hodné jí. Byli to přeběhlíci kalichu se zpronevěřivší, byli to zrádci české krve, kteří proradu spáchali na vlastním svém národu a zbraně se chopili proti rodným bratřím svým. Těch jsem nesměl šetřiti; naopak k vůli udržení kázně v řadách svých rot musil jsem je za příklad jiným hrůzně potrestati. Proto jsem je dal před tváří všeho vojska sirotčího do plamene vrci, v němž bídně zahynuli. — Či bys ty sama mohla a směla co horlivá sestra Táborka a vyznavačka kalicha i samého mne šetřiti, kdybych se vyznání svému zpronevěřil a na záhubu bratří ostatních zbraň proti vám povznesl? Odpověz, Ludmilo!“ doléhal horlivě Čapek na mladou Husitku.

Tato sklopivši dříve již při důtklivých slovech hejtmanových oči své, povznesla je po malé chvíli znova k němu a pronesla pak vážně: „Kdybys se stal zrádcem kalicha, odřekla bych se tě a klnula bych ti.“

„Hleď, i já tak musil jednati. — Dne 1. září položili jsme se táborem před Gdanskem. Na oblehání tak velikého a značného města byli jsme však slábi, protož spálivše blízký znamenitý klášter Olivu i četné z vůkolních vesnic hnuli jsme se dále. — Až k ústí Visly zavedl jsem pak roty své. A kde před tím druhdy slavný náš král Otakar se octl přede dvěma věky s železnými pluky svými, tam Ludmilo s českými svými Sirotky, co vítěz a triumfátor stanul tvůj Jan Čapek ze Sán opět — až u břehu dalekého Baltu! — Bylo krásné letní ráno, když jsme s vozy svými

válečnými dospěli na skalní prostrannou vysočinu, s níž nám lehká před námi se prostírající mlha další výhled bránila. Vysočina však spadala příkře od noh našich dolů; a z hloubi té doráželo k uším našim divné hučení, jako hukot vzdálené a opět blízké bouře, jejíž rachot hromu neumlká, hlásaje neustále mocnou zlobu rozhněvaného boha. Při tom cítili jsme chladný vlhký vzduch, v němž se příjemně i lehce dýchalo. Zatím vystoupilo slunce výše, lesklý větřík odvál mlhu, a před našimi zraky zaleskla se nezměrná a třpytná hladina věčného moře. Modrozelenavá, nepostíhlá plocha jeho čeřila se v nesčetných, hravých vlnách, a jen u břehu našeho příkrého a srázně skalnatého zdvihaly se mocně veliké vlny a jako věže a vysoké domy vyvstávaly a bouřily se ze hluboké tůně i valily se prudkostí neodolatelnou na náš břeh. Dostihly ho v jeku hromovém a vzdor své síle nezměrné a strašnému nárazu tříštily se co bubliny o ostré hrany a o pevný hřbet věkovitých skal. Vlna za vlnou se lámaly jak třtiny, klesaly roztříštěny do hlubiny, čeřily se a vířily v tisícerých vírech a proudech, šumíce v milionech pukajících bublin, v bílé pěně a stálém dešti nazpět do hlubiny řítících se kapek. Bylo to velkolepé, velebně děsné podívání, před nímž člověk bezděky klesal v prach, aby se pokořil skroušeně před všemohoucností nejvyššího tvůrce, z jehož velkých děl jsme právě zřeli největší. Sešikoval jsem zástupy své na břehu, kněží vystoupili na vozy a hlásali tam slovo boží a skytali nám tělo i krev páně. Pak jsem kázal rozvinouti prapory naše se lvem v jedné a s kalichem v druhé straně a pasoval jsem na památku onoho velkého okamžiku přes dvě stě nejstatnějších Sirotků za rytíře pobaltické. A konečně na nejvyšším pa-

horku velel jsem na památku pobytu českých Husitův až u moře baltického navršiti vysokou kamennou mohylu. Ještě vzpomněli jsme pak vzdálené naší vlasti, našich velkých za svobodu víry mučenníkův, mistra Jana Husi a Jeronýma a pak za zpěvu „Kdož jste boží bojovníci“ táhli jsme po břehu mořském dál a dál. Tenkráte jsem cítil, že ve svých rukou držím rýdlo ocelové i že jím píšu jméno své ve světové děje do věčnosti, a prsa moje hrdě se pnula vzhůru, a oko moje a duch můj s pýchou hleděly zpět na celé mé právě vykonané tažení co na veliký, slavný čin.“

„Velký, slavný čin vykonal jsi věru, Čapku, na oslavu svou a všeho českého národu,“ nadšeně mu přizvukovala unešená Ludmila.

„Mrzký je a protivný všechen hrdý pych Hospodinu, kterýž miluje pokoru a skromnost. A rozpomeň se, Čapku, i na Ježíše Krista, an dí: Blahoslavení chudí duchem, neboť oni v království nebeském přebývati budou.“ Podotkl stručně ale významně kněz Prokop.

Čapek se zamyslil, a zpod ryšavých jeho silných řas vyšlehl k Prokopovi krátký ale divoký nepřátelský pohled; hned se ale opět vzpamatoval a pokračoval dále:

„Za moře jsme dále nemohli, ono a nepříznivé zprávy ze zdejšího tábora o neúspěšném dobývání Plzně postavily tažení mému konečnou hráz. Zatím uzavřel Vladislav 13. září se Svidrigalem litevským a německými rytíři příměří, brzy na to mír, a my se dali na cestu zpáteční k domovu. Že i tu jsme čestně a slavně vykonali, viděli jste dnes sami. Skoro neoslaben se stejným počtem vozů válečných i bojovníkův vrátil jsem se dnes s kořistí ohromnou. Zlata, stříbra najdeš u každého z mých Sirotkův hojně, potravin a vzácných

nápojů okusí všechno ležení, a tučná stáda bravu poskytnou nám všem důstatek masa. Kořisť vzácnější musíme teprv sčítat a ocenit později. Šťastná, požehnaná byla jízda má; kéž by vy jste zde bývali tak šťastni ve svém obléhání jako my!“ Končil ne bez lehkého úsměvu Čapek.

Klidně a tiše pohlížel na něho svým velkým, jasným okem kněz Prokop a když Čapek skončil, pravil: „Těším i já se srdečně z úspěchu tvých sirotčích rot. Oslavili jste jimi české jméno i kalich náš. Mimo to viděli v říši, že zbraně české opět nad nimi zvítězily, a bude to mocnou pohnútkou koncilu bazilejskému i všemu světu katolickému, aby s námi uzavřeli mír a čtyry artikule nám povolili. Proto schvaloval a odporoučel jsem výpravy válečné vojsk našich do vůkolní ciziny. Až se nás budou všude vůkolní sousedé báti, teprv pak vyhledávati budou s námi upřímný smír.“

„A jak se mají zde věci vaše?“ Tázal se teď Čapek.

„To zítra uvidíš a poznáš. Svolám vojenskou radu.“

„Tak mocné vojsko, a tak dlouho meškáte již bez úspěchu před hnízdem tím! Což jsme nedobyli na sta jemu podobných jako v letu?“ Podivil se i vytýkal udiveně Čapek.

„Dobyli, leč za jiných poměrů.“ Tiše odvětil Prokop.

„Nuž a nelze-li Plzně dobýti, proč raději nezdvihnete obležení a neodtrhnete od ní?“

„Nemůžeme, nesmíme. Plzeň jest dnes poslední a jediná bašta katolíkův v Čechách. Musíme ji opanovati. Až jí dobudeme, pak teprv v Čechách zavládne všudy kalich i volnost zákona božího. A až všichni Češi přijímati budou pod

obojí, pak se k nám vrátí opět zlatý pokoj a mír. Pro ten vznešený cíl bojoval jsem všechny ony krvavé a nesčetné boje. Až staneme u něho, pak sestoupím opět milerád a šťasten s vozu válečného a z divé vřavy krvavých zápasů do tiché kobky své k písmu starého i nového zákona.“

„A pak, otče Prokope, spojíš i nás k věčnému svazku lásky?“ Ohnivě dodala Ludmila pohlížejíc s láskyplným zrakem k Čapkovi.

„Až zavítá mír a volnost kalicha do českých vlastí.“ Potvrzoval Prokop svou výpověď.

„Až, až“ — pronesl s úsměškem Čapek — „nejprvé však musíme míti Plzeň a o tu se bohdá teď rázně přičiníme.“ Po té vyprázdnil svou číši a zdvihl se ze svého sedadla zavěšuje si do pasu svůj těžký meč.

„Již chceš odejít?“ Tázala se nelibě překvapená Ludmila. „Sečkej ještě.“

„Nezdržuj ho — uvaž, že po daleké cestě je mdlý, a mimo to se již valně připozdilo.“ Připomínal kněz Prokop.

„Vždyť se zítra a po všecky budoucí dny shledáme opět.“ Těšil s úsměvem milenku Čapek, který si bral teď svůj dlouhý aksamitový plášť; pak si posadil železnou přilbu na hlavu a podávaje Prokopovi ruku svou pravil již na odchodu: „Dobrou noc, knězi Prokope.“

„Bůh tě opatruj.“ Odvětil mu tento.

„Smím Jana vyprovodit?“ Tázala se zardívajíc se Ludmila.

„Jen až před stan, dál ne — jest již noc.“

„Hned jsem zde opět.“ A provázejíc Čapka, opustila s ním dívka stan.

Kněz Prokop hleděl za nima, a když se opona jimi za nima shrnula, objevil se na tváři jeho kojený úsměv. „Jak je šťastna, že jej zde opět

má.“ Pronesl pak polohlasem. „Milují se upřímně a vroucně. Myslím, že mu klenot svůj, svou Ludmilu, mohu bezpečně svěřiti. Budeť jí mocným štítem a mocnou oporou na klopotné dráze vždy nejistého a záhadného života. Jeť ovšem Čapek dosud mladým, kvasícím se vínem, posud v něm vše vře a bouří, jádro je však dobré, a brzo, doufám, vyspěje v dozralého a dokonalého muže. Kéž by s ním byla Ludmila šťastna; šťastnější než její nešťastný otec!“ Poslední slova odumřela Prokopovi na rtech v jedva srozumitelném šepotu končícím hlubokým povzdechem. Zahleděl se na to do rudého světla kahance; brzo na to ale přejel si tvář bílou pěknou rukou svou a sáhl za sebe, odkud pravice jeho vyzdvihla velikou svázanou biblí. Položil ji na stůl, rozevřel ji a přitáhnuv světlo blíže, jal se v ní pozorně čísti. —

Milenci zatím vystoupili před stan, před jehož vchodem nyní přecházel vysoký kopinník, hejtmanova to čestná stráž. Kráčeli zvolna přes volné prostranství před stanem. Nad nedalekou Radinou stál měsíc skoro v úplňku; avšak rozléval jenom matné světlo, poněvadž ve chladném nočním vzduchu rozkládala se po vší krajině lehká mlha.

Ludmila popošla jen as padesát kroků od stanu a pak zůstala státi.

„Ty se opět již chceš vracet?“ Tázal se jí Čapek.

„Nechci tě déle zdržovat, abys brzo přišel na lůžko — dnes potřebuješ odpočinku.“ Jemně dokládala Ludmila. „O, jak jsem blažená, žes opět zde, že tě zase mám!“

„I já,“ potvrzoval výpověď její vřele Čapek. „Však by spojení naše mohlo býti již úplné a stálé, krátce mohla bys býti již předrahou ženou mojí, kdyby nebylo tvrdošíjného uzavření pěstouna

tvého Prokopa, který spojení naše odkládati chce, až bude v zemi mír. Kdy však ten vzácný mír se v Čechách opět zahostí?!“ Toužil s nevolí a nedověrně sirotčí hejtman.

„Proto otci Prokopovi, Jene, nezazlívej — myslí to dobře s námi a chce jen mému blahu.“

„Vím, že ty naň dopustiti nedáš.“

„A jak bych směla, jak bych mohla při jeho lásce a péči o mne! Vždyť víš, že se mne co opuštěného sirotka ujal, a že jsem mu svým vychováním, svým opatřením a vším, vším povinna.“ Vřele připomínala vděčná dívka.

„Však si tě vychoval ku své radosti a snad i ku svému prospěchu.“ Namítal Čapek.

„Aj, Jene, tyť Prokopovi jaksi nepřeješ a nejsi mu dobrý — a věru on tě tak velmi návidí a je ti tak srdečně nakloněn. Co tě proti němu popouzí? Svěř se mi.“ Vyzývala jej.

„Až jindy, Ludmilo — teď by tě pěstoun tvůj pohřešil — spi dobře, sladká duše moje a sni o mně.“

„Dobrou noc, zítra ti vyprávěti budu o svých snech — přijď brzo.“ Loučila se roztouženě mladá dívka.

„Přijdu, přijdu — spi sladce.“ Ještě ji přivinul ohnivě k prsoum svým a pak stisknuv jí ruku, pospíchal po polní cestě ku svahu s výšiny táboru.

Ludmila vrátila se ihned do stanu. —

V.

Rychlým krokem sestupoval Čapek od ležení Táborův po táhlé stráni směrem severovýchodním k silnici rokycanské, odkud se opět tábor Sirotkův

na sever prostíral. Již viděl v ležení plápolati ohně strážné a mimovolně zatoužil po značném dnešním zemdlení po svém polním lůžku. Nalézal se již v druhé polovici svahu, an zaslechl za sebou někoho rychle pospíchati. Zastaviv se obrátil se a viděl blížiti se k sobě spěšně mužskou postavu prostřední výšky i dosti silného těla.

Umínil si vyčkati pozdního chůdce a osloviti jej. Položil ruku na svůj meč a pozoroval rychle se přibližujícího. Byl již nedaleko něho a viděl, že oblečen je polo jako měšťák a polo jako venkovan, že po straně má meč a na hlavě nízkou přilbu.

„Kam tak spěšně, pozdní brachu?“ Oslovil přicházejícího teď hejtman Čapek.

„Za tebou, statný hejtmane, abych tě dostihl,“ odvětil mu zvučný hlas.

„Za mnou?“ Podivil se překvapený Čapek. „Co žádost tvá?“

„Abys mě prozatím dobrotivě vyslechl a dovolil mi tě provoditi.“

S podivením pohlížel na mluvčího hejtman hledě se za mdlého svitu lunina dopátrati bližší podoby jeho. Viděl však jen kulatou tvář zarostlou černým, krátkým, plným vousem, kdežto zpod krátkého štítu u přilby vyzíraly dva temné ale bystré zraky. — Pokynul lehce hlavou a kráčeje opět dále, ale mnohem volněji než dříve, a nespouštěje pozorného oka svého s nenadálého soudruha pravil: „Pojď tedy a mluv.“

„Jmenuji se Vintýř a jsem plzeňský měšťan.“ Počal vyprávěti noční chůdce.

„Hoj?!“ Zadivil se výhrůžlivě Čapek.

„Jsem však horlivý přívrženec kalicha.“ Dodával ihned Vintýř.

„Plzeňský měšťan a horlivý přívrženec kalicha?

Toť zavání přímo nepravdou a je holou nemožností.“ Zastavil se Čapek znova ve své chůzi.

„A předce je to ryzí pravdou.“ Klidně a neohroženě odvětil Vintýř. „Své pravé a ryzí husitství musil jsem ovšem v Plzni po dlouhá již léta skrývati pod rouškou horlivého katolictví. Byl jsem tam usazelý, měl jsem v městě svůj domek a svou živnost — jsem soukeník — a tak se mi nechtělo spíše opustiti rodiště mé. I když Plzeň vašimi vojsky obležena byla, umínil jsem si vytrvati v městě, mysle, že beztoho padne v ruce podobojích, a tito pak svobodu slova božího i kalicha v Plzni zavedou. Avšak hned z počátku zemřela mi ubohá má žena, brzy na to shořel i můj domek blízko hradeb stojící, a obležení města protahovalo se do nekonečna. V městě nastala bída ba i nedostatek potravin; mne k rodišti nic více nepoutalo; uzavřel jsem tudíž přeběhnouti k vojsku husitskému, k němuž mne již od počátku přesvědčení mé u víře táhlo. Za posledního výpadu Plzeňských uskutečnil jsem úmysl svůj, dal jsem se zajmouti Táborům a přestoupil k nim. Ihned druhý den na to splnil jsem svou nejdávnější i nejvroucnější touhu přijav opět po dlouhých letech večeři páně pod obojí a stav se bojovníkem božím pro svatý kalich.“

„Jen jest-li to vše pravdou, co mi tuto díš?“ Vyjadřoval otevřeně svou pochybnost hejtman Sirotkův stále nedůvěřivě k plzeňskému měšťáku pohlížeje. „A co žádáš na mně?“

„Tak trvám již více, jak dvě neděle v rotách Táborův. Avšak neuspokojila skutečnost mé naděje a očekávání. Nenalezl jsem u Táborův ani té horlivosti pro víru, ani té statečnosti a věhlasu v boji, jak jsem se domýšlel. Naopak surovost, sobectví a hrabivost, divokost a zemdlení i pohodlnost

v boji pro kalich se rozmohly a bují v řadách jejich. I sami hejtmani a vůdcové jejich stali se vlažní a ochablí v povinnostech i úkolech svých. Tím vysvětlil se mi neúspěch zbraní husitských před Plzní. A hlavní vinu toho nese sám nejvyšší správce vojenský, kněz Prokop Holý."

„Toť smělý výrok." Prohodil Čapek leč dosti mírně k tak závažnému obvinění.

„Ale nejvýš pravdivý, jak jsi dojista u vnitru svém i ty sám, slovútný hejtmane, přesvědčen." Tvrdil Vintýř směle dále, načež se na chvíli zamlčel, jakoby čekal na námitku Čapkovu.

Když tento ale mlčel, patrně se obíraje posledními slovy Vintýřovými, pohlédl tento bystře k němu, kynul jakoby sám sobě spokojeně hlavou a mluvil dále:

„Nechci proto déle setrvati v řadách Táborův. Právě v čas a mně vhod vrátil jsi se dnes, ty statečný vůdče, ze své slavné výpravy, kterou jsis navždy pojistil v dějích českých slavné a nesmrtelné jméno. Ty bohdá prodchneš i celé vojsko husitské novým duchem, novou důvěrou i dáš obležení nepříznivému brzo nový šťastný směr s brzkým, příznivým výsledkem. K tobě mne táhne důvěra i jistotná naděje. Přijmi mě do řad svých Sirotkův. Souhlasím s vašimi zásadami u víře i ostatním smýšlení a rovněž vám chci statečně pro kalich i svobodu slova božího v duchu Žižkově bojovati."

„Je-li to upřímné tvé přesvědčení, tedy mne to těší, ale nerad mám, přebíhá-li stranník od strany své k jiné. Až tě uvidí Táboři v řadách našich, budou na tě nevražiti." Namítal Čapek.

„Ať si nevraží. Mimo to mne málo kdo z Táborův zná; nemeškal jsem dlouho mezi nimi a pak jsem se jich stranil. Dovol ať vstou-

pím do rot vašich. Zároveň věz, že nepřicházím s prázdnou. Sebral jsem odcházeje z Plzně veškerý svůj stateček, který jsem si dříve nastřádal. Přijmeš-li mě mezi Sirotky, odevzdám ti celé jmění své. Nalož jím po libosti své — třeba ve prospěch společný svých rot.“

„Tys podivný brach,“ zasmál se hejtman Čapek avšak nikoliv neuspokojeně.

„Tu, tu přijmi ihned zlato mé,“ nutkal podivín Vintýř odepínaje si široký kožený pás a podával jej Čapkovi.

„Tyť máš zrovna naspěch, abys se zbavil statku svého,“ divil se tento, „a pás tvůj je značně těžký.“

„Jeť v něm víc jak čtyři sta zlaťáků.“ Usmíval se teď samolibě i Vintýř. „Však jej, hejtmane, uneseš. Přinesls dojista více z bohaté jízdy své z Němec.“

„Nuž, budiž, přijímám tvůj dar ve prospěch věci společné boje našeho i strany sirotčí, a ty vstup, an si toho tak vřele žádáš, do řad mých Sirotkův.“ Rozhodl teď Čapek odhodlaně a rychle.

„Díky, vřelé díky tobě za to, statečný hejtmane. Hej, teď jsem došel svojí touhy i své žádosti, po níž jsem již tak dlouho a vřele bažil. A nyní teprv budu moci bohdá i o kalich zasloužilým se učiniti. Ve vojště táborském byl bych zakrněl a stal se vlažným i k samému bojování pro kalich a svatou jeho víru.“

„Tyť těžce a tuším i nezaslouženě obviňuješ Tábory.“ Namítal mu Čapek káravě.

„A ty zas Táborům nadržuješ a mnohé přehlížíš či lépe oči zamhuřuješ pro své upřímné i dávné přátelství s Prokopem Holým.“ Vyčítal dosti směle nový Sirotek Vintýř svému hejtmanu. „Avšak jen prohlédni a především se bystře

ohlédni kolem sebe. Uvykl jsem všechno kol sebe bystře pozorovati a pátraje pozorně, mnohé jsem za těch čtrnácte dní, co jsem teď byl mezi Tábory, prohledl. A tvrdím ti, hejtmane, bezpečně a rozhodně, že neúspěchem husitských zbraní zde před Plzní je z největší části a ba jedině jen Prokop vinen."

„Tyť máš nějak zvláště na kněze Prokopa zamířeno a jsi odpovědným jeho protivníkem." Vytýkal Vintýřovi s výčitkou ale ne dosti přísnou Čapek.

„Poněvadž toho zasluhuje. Jeť nejvyšším hejtmanem všeho vojska; jeho vůle nejvíc ba skoro všechno platí; k jeho rozkazům hledí celé ležení, a on je tudíž i za vše zodpovědným. A ty vše bystře pozoruj. Pohledni na tu ohromnou spojenou moc všech stran kališnických, na ty četné vycvičené roty osvědčených, statných bojovníkův, uvaž, že čtyry měsíce již ležíte před nevelkým a neznamenitým městem, jakým Plzeň je. Dále že je Plzeň dnes již jediným katolickým středem v zemi, že je osamocenou, nemohouc doufati odnikud pomoci, an císař Zikmund daleko v Italii a teď v Bazileji meškâ na koncilu, a že na poražení Plzně právě podobojím mnoho ba všechno záleží, ano s poraženým městem katolictvo všechno v Čechách padá — a musíš, kdybys i nechtěl, nad nepokořenou Plzní hlavou nedověrně zakroutiti. — Prokop Holý, který vítězně velel ve světoznámých bojích u Oustí nad Labem, u Tachova a u Domažlic, který sám s Tábory svými zdobýval na sta pevných měst a nedobytných hradů, za čtyry měsíce nemůže pokořiti Plzeň, nevelkou Plzeň samotnou!"

„Není Plzeň samotna, podporují ji všichni katolíci v zemi, jeť v ní mnoho pánův pod jednou

uzavřeno, kteří ji brániti pomáhají.“ Ospravedlňoval Čapek ale ne příliš horlivě.

„Víš, pane Čapku, k jakému já jsem přišel přesvědčení, pravím ti, pevnému ba skoro nezvratnému přesvědčení?“ Děl teď Vintýř uchopiv Čapka za ruku.

„Nuže, k jakému?“

„Že Prokop Holý nechce, aby padla Plzeň, a proto není po dnes dobyta.“

„Hoj, tyť obviňuješ Prokopa přímo ze zrady — tys brachu, příliš prostořeký.“ Pokáral jej teprv nyní skoro s nevolí sirotčí hejtman.

„A předc na tom stojím, co jsem pravil.“ Směle potvrzoval Vintýř. „Kdyby padla Plzeň, jsou katolíci v Čechách na dobro poraženi a celá země přizná se ku kalichu. Od té chvíle, jakmile nastane jednomyslnost a jedno vyznání u víře v zemi, přestanou i všechny boje a války. Rozejdou se roty válečné a nastane opět svatý mír. A v míru nepovede pak prostý kněz, jakým Prokop je, hlavní ba rozhodné slovo v zemi. Musí se pak vrátit tiše k bibli a ku svým modlitbám. To Prokop dobře ví a dávno již náležitě uvážil. I byl by bláhový, aby otěže a žezlo vlády celé země z rukou svých pouštěl a se přičiňoval úsilně k tomu, by klesl nazpět v nicotu a nemohoucnost svou dřívější.“

„Ty mu křivdíš, znám Prokopa již od mnoha let. Není panovačný ani sobec, ačkoliv mu osudy jeho k tomu dosti příležitosti již poskytly i skytají.“ Zastával se kněze Čapek.

„Oj, věř ty jen jinému.“ Přemlouval Vintýř neunavně. „Jeť Prokop chytrý a opatrný jako had. Hlas lidu je prý hlas boží — a víš, co jsem od lidu plzeňského vyprávěti slyšel? Že prý Prokop Plzni neublíží, an od té doby, co v Ba-

zileji v čele vyslanectva Čechův ke koncilu mešká, s otci církevními je srozuměn. Slíbil prý, Čechy opět uvésti do lůna církve katolické, a za to přislíbili mu tam opět páni kardinálové a biskupové pražské arcibiskupství.“

„Mrzká to lež a planá pohádka hloupého lidu.“ Pohrdlivě odsoudil obvinění toto Čapek. „Proti takovýmto pomluvám je Prokopovi pevnou pavezou jeho neúhonná jako křišťál čistá povaha.“

„Jako křišťál čistá jeho povaha? Hahaha!“ Zasmál se rozpustile Vintýř. „Jako křišťál čistý! — I o tom bych ti mohl zazpívati veselou písničku, statečný hejtmane, že mluvíme právě o čistotě. Prokop je kněz, byl mnich a přislíbil na věky poslušnost církvi, stálou chudobu a čistotu. Seznámil jsem se náhodou s bývalým vozatajem na Prokopově vlastním válečném voze, a ten mi vyprávěl veselou pohádku o té Prokopově neúhonné čistotě. Mát prý u sebe Prokop jakousi schovanku, jíž se co opuštěného sirotka z milosrdenství ujal a si vychoval. Schovanka jeho dospěla teď ve vnadnou krasotinku, kteráž Prokopa neopouští a všude provází a i teď v ležení zdejším ním meška.“

„Meška, meška“ — potvrzoval s plamenným pohledem na Vintýře Čapek — „a co dále?“

„A vozataj mi tvrdil, an dojista mnoho shlédl, co se na pochodech i v ležení ve voze dálo, že prý kněz Prokop slíčné své schovance je více nežli jen pečlivým pěstounem.“

„Ustaň, zlosyne, v mrzkém utrhačství svém, sic tě schvátí zloba má!“ Zahřímal teď mocně Čapek k Vintýřovi uchopiv jej za prsa.

„Pro veliký bůh, hejtmane, vzpamatuj se a pusť mě! Tvrdím to, co mi vozataj svěřil. Snad lhal, můž dosti být. Vyprávím ti však jen, co jsem

slyšel. Nechtěl jsem tě rozhněvati.“ Vymykal se Vintýř.

Čapek jej opět pustil a zahroziv mu pravil pak násilím se nutě k mírnosti: „Příště se měj na pozoru s hnusným podezříváním, s tím mezi Sirotky neobstojíš.“

„Činíš mi křivdu, statný Čapku. Nechci nikoho podezřívati, tím méně pak křivě obviňovati. Jsem však přímý a otevřený muž, který co na srdci to na jazyku má. A proto ve vší důvěře tobě sděluji své smýšlení i přesvědčení. A to mi z prsou a mé mysli nevyrveš. I jsem přesvědčen, že kdyby jiný zde byl velel na Prokopově místě, některý z vás ostatních taktéž zasloužilých i slovútných hejtmanů, ba kdybys ty zde byl co vrchní vůdce rozkazoval, Jene Čapku ze Sán, že by Plzeň dnes byla již husitskou; a vy všichni meškali byste tou dobou již u svých útulných domácích krbů, u drahých žen i dítek kochajíce se v požitcích trvalého a konečného pokoje i míru opět v Čechách.“

Vintýř se teď odmlčel; avšak ani hejtman Čapek ničehož nepodotýkal ni nenamítal, a proto po malé chvíli Vintýř, když byl bystře pohledl na zamračeného i zamlklého Čapka, promluvil opět:

„Ba pokud kněz Prokop bude v čele husitských vojsk a všemocným nejvyšším hejtmanem, dotud nebude míru v zemi, a stálý boj i hrůzný zápas neustále ničiti bude krásné vlasti tyto, i všechen šťastný život rodinný a občanský v Čechách bude nemožný. Běda dívce, která má ženicha svého v rotách válečných a doufá v brzký jeho návrat a ve spojení s ním — ubohý hoch milenec, který očekává, že tento boj zde před Plzní bude poslední a po něm že nastane klidný pokoj, a on se vrátí ku své nevěstě, aby jí ruku podal. Plzeň

ještě dlouho nepadne a padne-li, tož vás povede Prokop opět v jiné věčné, stálé boje, aby se na rozbouřeném moři co potřebný a nutný kormidelník na lodi české udržel, jiným dovednějším a statečnějším plavcům vyniknouti nedaje.“

„A teď již dost těch jedovatých řečí, prostořeký mluvko, sic ti zacpu utrhačná tvá ústa mečem svým.“ Zahrozil mu divoce Čapek ze Sán.

Vintýř se zalekl, pohlédl jakoby ustrašeně k hejtmanovi a pak svěsiv hlavu a povzdychnuv pravil:

„Neprávě mě soudíš. Co jsem děl, plynulo mi z úst co nejsvětější přesvědčení mé, a je i pravdou svatou, jak se pevně domnívám. Ty však se proto na mě horšíš a zlobíš; nechtěl jsem tě pozlobiti, proto již umlknu a vrátím se raději opět do ležení Táborův; mámť ve voze, k němuž mě přidělili, leckterou mi ještě milou věc. Tu si zítra vezmu a as k poledni ohlásím se ve tvém stanu, abys mě vřadil mezi své Sirotky. Smím tak učiniti, hejtmane?“ Tázal se skroušeně teď Vintýř.

„Smíš,“ odvětil krátce Čapek a skoro i nevlídně.

„Ještě jednou tě prosím, bys prominul nelíčeným i otevřeným slovům mým, jimiž jsem tě nechtě pohněval. A spi dobře na zasloužených svých vítězných vavřínech poprvé opět před Plzní. Dobrou noc.“ Přál Vintýř zůstav na cestě státi.

Čapek k slovům jeho více neodvětil a jen mu pokynul lehce hlavou kráčeje po své cestě dále.

Vintýř postál ještě chvíli na místě, pak ale obrátil se a ubíral se volně opět zpátky k Táborům.

Za to hejtman Čapek jakoby vnitřním nepokojem puzen spíše zostřil kroků svých. Strážné ohně jeho Sirotkův již plápolaly na blízku. Po

chvíli mlčení zaznělo polohlasitě se rtů hejtmanových: „Je to zrádce, vyzvědač aneb prostořeký mluvka? — Avšak rozbouřil ve mně divoké myšlenky. A kus pravdy věru v mnohých jeho slovech nechybělo, i v mnohém o Prokopovi nesoudí neprávě. Však v jednom mu utrhá, utrhá mrzce — s podezřením vzhledem k Ludmile. — Ne, ne, to není pravda! Ludmila, ten anděl s oním čistým nezkaleným okem, s nebeskou, nevinnou svou tváří, ta mne neklame! To nemůž být! Kdyby však přece? — Kdyby Prokop jí snad nevědomky strojil úklady — pryč, pryč černá, šeredná myšlenko, neznesvěcuj mi mou důvěru a lásku k ní! — — Byl to úkladník, byl to mrzký štváč a zlosyn, který i mé samolibosti lichotil a pochleboval, slavě ošemetným slovem činy mé válečné. Hoj, lotře, měj se na pozoru, ať tě zítra nedám pověsiti! Leč zadrž, Čapku. Vyzvědači a zrádci nasazujíce sami pro nemnohý groš hrdla svá, nesvěřují a nevnucují nám hned po mnohých stech zlaťáků. A věru zlato Vintýřovo je dobrého i těžkého zrna, cítím je v pasu jeho pořádně. Ne, ne, Vintýř zrádcem nebude, ale přepjatý podivín a zapálený pro věc kalicha horlivec — však jej budu pilně a bedlivě stopovati a uvidím i poznám brzo pravý jeho cíl i úmysl. Zatím podržím zlato jeho a přiložím je k bohaté své z Němec přivezené kořisti. Hezky se ten stateček můj zmáhá. V Praze uložena je hezká částka peněz v domě mém, na svém voze tu mám malý poklad, něco se ještě najde — s tím se vším si bohdá s Ludmilou zařídíme pěknou i utěšenou domácnosť.“ A přes rudě ozářený strážným, blízkým ohněm obličej Čapkův přelétlo spokojené usmání.

„Kdo to? — Udej heslo!“ Zazněl teď drsný mužský hlas.

„Širotek od Baltu!“ Odpovídal zvučně Čapek.

„Pojď blíž a projdi.“ Zvala jej sirotčí stráž. Čapek došel až blízko k ohni.

„Tys to, vůdče, sám?“ zadivil se Sirotek.

„Já, bratře.“

„Myslil jsem, že již dávno spíš ve svém stanu.“

„A nyní vidíš, že bdím jako ty jsa na obchůzce. Buď bedlivý, bratře, na stráži své.“

„To budu, hejtmane. Dobrou noc.“

Leč Čapek chvátal už opět dále k blízkým stanům Sirotkův.

VI.

A bylo-li živo a hlučno po táboře husitském před Plzní v den slavného návratu Sirotkův z jízdy až k moři baltickému, bylo v něm ještě hlučněji hned za předpoledne v den následující na to. Vrátila se dnes podobně hned z rána výprava válečná, tentokráte však bratří Táborův. Leč v jakém stavu!

Vypravil byl kněz Prokop Holý hned v druhé polovici září silný zástup vojska táborského sestávající ze 1400 pěších, 500 jezdcův a příslušných vozů válečných pod vedením hejtmanův Jana Pardusa z Horky a Jana Řítky z Bezdědic za příčinou pícování a hojné kořisti veškerému mužstvu před Plzní ležícímu už velepotřebné do sousedních Bavor. Válečné této jízdě dařilo se z počátku dobře; sehnaliť brzo velikou kořisť a vraceli se potěšení nad hojným lovem opět do Čech, když tu u vsi Hiltersriedu od sebravších se Bavorův i četného lidu selského vedených rodilým Čechem panem Hyncem Pflugem bojem podstoupeni jsou. Nečetné vojsko české bylo přesilou

rozzuřených ode dávna na Čechy Bavorův takřka umačkáno, bránilo se však do poslední síly zoufale, tak že zůstalo 1177 mrtvých na bojišti, a 330 těžce raněných se octlo v zajetí Bavorákův; mimo to ztraceny nejen všechna kořist, ale i veškeré vozy válečné; skrovný zbytek celé výpravy, nejvíce jezdci, s oběma nešťastnými vůdci protloukl se jediné do Čech nazpět a přibyl dnes uštván a pronásledován ještě po celé cestě zpáteční lidem bojovným četných katolických pánův kolem Plzně sídlících do ležení husitského. Zde však neutěšený a smutný návrat nenadále přibylých vzbudil pravou bouři. Ubozí poražení přivítáni velmi nemilostivě a právě od nejbližších jim soudruhův bratří Táborův přijati jsou se zlobou, pohanou a nelibostí, jíž ani nezasluhovali.

Ovšem návrat a výsledek výpravy táborské u porovnání s teprvé včera s takovou slávou a tak bohatou kořistí vrátivší se výpravou Sirotkův byl velmi nepříznivý. Nad to trpěli Táboři již velmi nedostatkem všech potravin a skládali právě dověrné své naděje v brzkou hojnou kořist výpravy své, a tu vrátí se tato potřena, zbavena všech vozů, bez žádoucí kořisti, pokryvši nepopíratelnou a nesmazatelnou pohanou proslavenou pověst válečnou všech Táborův mezi sklamané, na hojnou kořist se těšící bratry.

Místo soustrasti dostalo se jim v ležení hojných i plamenných výčitek, místo politování kousavého výsměchu a pohanění, místo přátelského přijetí a nutné jim umdleným i na mnoze raněným a churavým pomoci plného opovržení i nenávisti. Celý tábor husitský byl proto dnes vzhůru, a nevole v něm vrcholíc a přiostřujíc se nejvýše a nejpříkřeji proti oběma vyvázlým nezdařené výpravy vůdcům, brala již k poledni na sebe divoký

ráz nebezpečné podrážděnosti myslí ba skoro pobouření v táboře.

Na nejzazším západním konci ležení Táborův, na malém pahorku nad silnicí nepomuckou proti kostelíku svatého Mikuláše stála i ležela před svými stany kolem velikého zaníceného ohně četná tlupa lidu sestávající vesměs z Táborův a jich žen.

„Hanba, věčná hanba vám všem, kteří jste se vrátili z potupné té jízdy.“ Horlil vysoký a ramenatý as padesátiletý Táborita stojící zároveň s několika jinými Husity u ohně, za nímž na druhé straně ležel bledý taktéž husitský bojovník, jehož levice visela v hrubé, plátěné pásce, kdežto vojín halil ostatní část těla pečlivě v široký ale již sešlý plášť. „A kdybyste na dvaceti jiných jízdách a bojích chovali se jako lvové, nesmažete nikdy již to bavorské bláto se sebe.“

„Ať tě bůh tresce za ta jedovatá slova, Tvarohu!“ Zahrozil raněný vojín vášnivému mluvčímu svou zlostí chvějící se zdravou pravicí. „Avšak dej si pozor, říká se, dnes mně, zítra tobě, a pro tu tvou ďábelskou zlomyslnost bych ti věru přál, aby i tebe potkala podobná nehoda, jako stihla nás.“

„Toho nám nepřej, Kuneši,“ zakřikl jiný bojovník raněného, „několik takových válečných výprav, jako ta vaše byla, a veta by bylo po Táborech v Čechách. Pravda je to svatá, špatně jste se drželi.“

„Kdyby kněz Prokop nás ženy tam byl poslal, dojista bychom to byly lépe vyvedly.“ Vmísila se do řeči teď statná Táboritka, kteráž u kotle nad ohněm visícího stála a bedlivě v něm vařící se krmí míchala, při čemž ovšem své oči i uši všude měla.

„Aspoň bychom se nebyly spustily svých vozů a byly bychom s těmi se vrátily.“ Připojovala

k tomu jiná starší žena, kteráž taktéž u ohně seděla spravujíc obstarožní jakés roucho.

„A přece máš při tom, statný Kunši, z pekla štěstí.“ Mísila se opět kuchtička s rozpustilým smíchem do hovoru. „A to sice myslím tak, poněvadž už tvá nebožka Bára nežije. Neboť kdyby ta zde ještě byla, byla by tě dnes přivítala za tvé hrdinství v Bavořích notným výpraskem. Bylať to — dej jí pán bůh radost věčnou — řádná žena a uměla s vařečkou i válečným cepem stejně dovedně zacházeti; cepem by byla dnes tebe pomilovala.“

Hlasitý smích provázel slova prostořeké Husitky.

„Však byste vskutku měli všichni veřejně býti před tváří všeho vojska potrestáni na příklad všem nestatečným zbabělcům. To byste zasloužili; neboť co vy, nedokázala ještě žádná táborská výprava.“ Kousavě tvrdil Tvaroh.

„O kéž bych vám všem mohl ta prostořeká ústa zacpat!“ Zuby skřípaje zabouřil raněný Kuneš.

„To věřím, že by sis to přál.“ Smál se surově Tvaroh. „Bylo by to pohodlné, jen že to nemůžeš. A bude se o tom mluvit stále, neustále a hodně nahlas, opět a opět a po celém táboře, až budete pohnáni vy a vaši čistí hejtmani k veřejnému soudu i k odpovědnosti.“

„Ba na hejtmanech Pardusovi a Řítkovi leží největší vina, mnohem větší než na ostatním mužstvu.“ Vmísil se teď nový řečník do hovoru, hubený to dlouhý, něco přes třicet čítající muž.

„Tys, Bruse, uhodil hřebíku na hlavu!“ vykřikl rozpustile Tvaroh.

„Neobviňujte a nesuďte, když věc neznáte a ani přítomni jste nebyli.“ Zakřikl je hněvivě Kuneš. „Nejen hejtmani, my všichni činili jsme, co jen

bylo možného. A škoda věčná té statečné i hodné krve, jež za vás nevděčné a neuznalé hubaře, kteří zde seděli jste pěkně v suchu a teď si nehodou naší nečistá svá ústa vyplakujete, na polích Hiltersriedských vytekla. Šli jsme vám pro obrok, sehnali jej, nasadili proň svou kůži a když slabí jen počtem desaterónásobnou přesilou nepřátel jsme byli takřka utlačeni, a jediná šestina vrací se na smrt vysílená k vám, odměňujete se nám úšklebkem a černým nevděkem. Vám, vám buď hanba za to!“

„Vizte jen tu nestydatost v řeči tohoto reka!“ Rozkročila se teď za ohněm proti Kunšovi kuchtička podpírajíc si statné své boky. „Oh povídám, nebožka Bára na tě!“

„Omývej tu vaši a vašich vůdcův neschopnost a zbabělost, jak chceš — předc ji nikdy neomeješ.“ Odpíral hubený Brus Kunšovi proti němu dlouhou svou rukou záporně ve vzduchu šermuje.

„A já řku, bratří, před soud s těmi lotry. Požeňme je před vrchní vojenský soud, ať se Pardus a Řítka zodpovídají před veškerou vojenskou radou!“ Navrhoval divoce Tvaroh.

„Dobře, dobře máš!“ Znělo v souhlas se všech stran. „Požeňme je před soud — ukáže se, kdo je vinen!“ Přizvukovalo skoro všechno.

„Žeňte je před soud, ale před spravedlivé a věci znalé soudce, a objeví se dojista, že všem nám křivdíte.“ Mručel hněvivě sám k sobě Kuneš.

„Slyšíš, Tvarohu, ten tvůj návrh zasluhuje, aby došel vyplnění.“ Vmísil se teď do řeči opět jiný Tábor s dlouhou šedivou bradou ale statných a širokých dosud plecí, jehož jiskrné oko na odvážlivost a smělost ukazovalo.

„Vyplnění jeho, statný Prachu, závisí od nás. Shlukněme se, odebeřme se ve hlučném zástupu

k vrchnímu polnímu správci Prokopovi Holému a zjevme mu svou vůli, aby Pardus a Řítka postaveni byli před vojenskou radu.“ Rozpřádal horlivě Tvaroh dále návrh svůj, jemuž uznání Prachovo lichotilo.

„Ovšem tak by to šlo.“ Přikyvovali i jiní Táboři.

„Šlo by to snad — kdyby nebylo právě toho osudného kdyby —“ Ušklíbl se jedovatě dlouhý Brus hodně hlasitě.

„Jaké kdyby tady může váznout, když my všichni budeme chtíti?“ Nadýmavě tázal se Prach.

„Kdyby hejtmany Pardusa a Řítku nesoudili opět sami hejtmani! — takové je to kdyby.“ Pronesl krátce Brus s úšklebkem.

„Brus má pravdu,“ přisvědčovala mu kuchtička Maruše, „havran havranu očí nevyklove. A kdyby i kněz Prokop na krásně připustil, aby Pardus s Řítkou postaveni byli vůbec před vrchní polní radu, vylíčí jim oba čistí vůdcové výpravu svou tak jasně i světle, že jim ostatní hejtmani vlasu na hlavě nezkřiví. Vždyť i sami sobě v možné nehodě krýti musí kůži i záda.“

„U všech papežencův! Což jsme my již tak docela a na čisto prodáni, že vůle lidu a obce neplatí nic, a jen hejtmani sami námi po libosti vládnou?“ Vypukl zlostně Tvaroh.

„Vládnou, vládnou!“ Ozývaly se mnohé hlasy.

„Pak vládnou ale nespravedlivě a to nemusíme snášeti.“ Rozkřikl se předešlý mluvčí.

„A co máme činiti?“ Tázal se Brus.

„Bude-li třeba i hejtmanům se protiviti! — Já mám již dost té protivné železné kázně, jakou zde již na čtvrtý měsíc sepjat jsem. Však bez toho nás k ničemu nevede, aspoň ne k cíli. Již přes čtvrt leta civíme zde před tím zapeklitým

hnízdem bez výsledku. A kdo je tím vinen? My snad, kteří plníme poslušně každé slovo hejtmanův a pohotově jsme každé chvíle k boji a k útoku? Neschopnost vůdcův našich ochromila nás, tak že Plzeň posud nezlomená pyšně nám vzdoruje!“

„Pravda, pravda,“ ozvaly se jednotlivé hlasy.

„Proto mám za to,“ pokračoval rozjařen a všeobecným souhlasem osmělen Tvaroh dále, „že bude dobře, promluvíme-li my prostí, zkrátka obce, jednou vážně s hejtmany, a k tomu se hodí nejlíp nynější případ s Pardusem a Řítkou.“

„A pak dnešní den.“ Ozval se za Tvarohem jasný a zvučný hlas. Přítomní se obrátili a shlédli nově příchozího k tlupě táborského bojovníka, který jakkoliv se na vlas ostatním podobal, přece nad ně dosud valně zachovalým šatem a pak patrným tělesným blahobytem vynikal nesa před sebou slušně kulaté bříško, které kožený pás s mečem ovšem poněkud stěsňoval.

„Ah, tys to Vintýři?“ Pronesl skoro nevrle nad tím, že byl vytržen, Tvaroh.

„Já, statný Tvarohu.“ Stavěl se mu tento po bok. „A ve všem všudy s tebou souhlasím a podporuju tvůj návrh u bratří co nejsilněji a dodávám, že se k vyplnění jeho hodí nejlíp již dnešní den. Na dnešek odpůldne je svolána velká vojenská rada ku knězi Prokopovi; k té se všichni hejtmani dostaví, tedy i Pardus s Řítkou. Až budou pohromadě, půjdeme za nimi a předneseme jim naše žádosti.“

„Kdo se toho ale odváží?“ tázal se nesměle Prach. „S knězem Prokopem nejsou žerty, zvláště když předsedati bude velké radě.“

„Aj, aj, Prachu, tys tedy také jen bázlivý zajíc? Měl jsem tě za statečnějšího a odvážlivějšího.“ Vysmíval se Tvaroh.

„Však i Prach se rozpálí, až uslyší nejnovější novinu z našeho tábora.“ Vyprávěl nyní horlivě Vintýř. „Slyšte, bratří! Jak známo, leží pan Přibík z Klenového s lidem svým na straně západní před městem. Dnes ráno přibyla do ležení jeho ze Stříbra dlouhá řada vrchovatě naložených vozů se všeho druhu potravinami. Každý přál to tučné sousto Přibíkovým lidem mysle, že se jeho lid lecčíms i s námi ostatními sdělí. Jaké však bylo podivení Klatovských, Sušických a Píseckých, kteří hned vedlé polem leží, když za ochrany všeho lidu Přibíkova vozy jely přímo ku branám plzeňským a v nich i zmizely!“

„Jak že? Toť by byla šeredná zrada! To není možná! To by Přibík neučinil!“ Znělo ze všech stran.

„Ba již učinil!“ Tvrdil hlasitěji Vintýř. — „Doprovodil vozy s lidmi svými ku branám, sečkal tam, až poslední vůz v městě zmizel, a pak dav zazvučeti v rohy vesele odtáhl směrem ku Stříbru, nechávaje ležení své pustým a prázdným. Nejspíš se již dlouhého obléhání Plzně nabažil.“

„Ošemetný zrádce! Padouch Přibík! Mor na zpronevěřilce kalichu! Pomsta, pomsta mu!!“ Hučelo to divoce a vztekle v tlupě množící se každým okamžikem přilákanými z blízkých stanů novými bojovníky.

„Hej, tu máte také takového hejtmana!“ Křičel Tvaroh.

„Prodáni jsme, zrazeni jsme — naši vůdcové nemyslí to s námi upřímně.“ Volal zlostně neohrabanou těžce vyslovovanou češtinou nově přišlý jeden Táborita.

„Však se prodat ale nedáme, bratře Šleinici.“ Odporoval rodilému Němci Slezákovi Táboru Brus. „Musíme se brániti a proti zrádcům spiknout.“

„Za zradu Přibíkovu nemohou ale ostatní hejtmani.“ Hájil jeden z přítomných vůdce husitské.

„Máš je všechny stejné, dnes ten a zítra učiní to onen!“ Odpovídal jiný.

„Pojďme na Prokopa, na kněze Prokopa, ať potrestá zrádce i ať zví naše úmysly a naši vůli.“. Hučelo to teď mocně z více stran.

„Dobře tak!“ Zmocnil se Vintýř živě slova. „Pojďme na Prokopa a zjevme mu vůli svou. Obléhání Plzně musí se jinak vésti, statněji a rozhodněji — sice Plzně nedobudeme. Pardusa a Řítku musí vzorně potrestati všem na příklad za jich nestatečnost a zbabělost. Také Přibíka na Stříbře musíme za zradu jeho pokořiti, jinak následovati mu budou ve zradě jiní.“

„Pojďme k Prokopovi! — K Prokopovi, k vůdci.“ Volalo se ze všech stran.

„Avšak stůjte a slyšte ještě! Půjdeme k Prokopovi Holému, půjdeme tam ještě dnes, ale ne teď hned. — Teď se najezte a posilněte a pak se rozejděte po všem ležení a svolejte sem veškeré muže všechněch rot, sem na tento konec tábora. A až se shromáždí hodně četní zástupové, a odpůldne u kněze Prokopa rada polní bude pohromadě, pak se odebeřeme k nim zvolivše si řádného řečníka.“

„Já si s ním sám promluvím, nechte mne mluviti.“ Vyžadoval si pyšně Tvaroh.

„Dobře, dobře mluvíš, Vintýři. Učiňme, jak Vintýř mluví. Teď k jídlu a pak k dílu teprv!“ Souhlasili všichni. A tlupa počala se rozcházeti.

„Tvarohu!“ Zastavil Vintýř smělého Táboritu. „Až pojíš, vezmi si ještě as tři muže, a až se zástupové sejdou, vyvalte z posledního stanu mého ty tři soudky uherského. Než půjdeme k Prokopovi, musíme si dodati smělosti a propláknouti hrdla.“

„U všech papežencův! Ty máš ve svém stanu

tři soudky vína?! Jsi kouzelník anebo sám ďábel? — Všechna krajina je vyssáta a vykořistěna, a on takřka vydupe ze země tři soudky a dopraví je, aniž živá duše by o tom zvěděla, do ležení — Vintýři, tys šibal.“

„Ať jsem co jsem, ty tři soudky pomůžeš bratřím vytáčeti — a při tom můžeš píti do sytosti, ale buď pamětliv, že si chceš dnes promluviti s Prokopem.“ Upozorňoval Vintýř.

„Nestarej se, budu píti; ale zároveň promluvím i s knězem a to důkladně!“ S ohyzdným smíchem ubezpečoval Tvaroh. A s tím se rozešli; Tvaroh k naznačenému stanu a Vintýř hloub do tábora.

VII.

V Prokopově stanu byla velká polní rada všech obcí husitských před Plzní polem pracujících shromážděna. Jí v čele zasedal nejvyšší správce vojska kněz Prokop Holý, jemu po pravici kněz Prokůpek, co vrchní správce vojska sirotčího, kdežto po levici na polním lůžku si hověl šedý hejtman Táborův Chval Řepický z Machovic. Vedlé tohoto seděli Jan Roháč z Dubé, dále Jan Čapek ze Sán, pak Matyáš Louda z Chlumčan, Bedřich ze Strážnice, Mikuláš z Padařova, Jan Královec, Aleš ze Žeberka, Svojše ze Zahrádky, Zikmund z Kotěnic, Petr Zmrzlík ze Svojšína, Ondřej Keřský a mnozí jiní hejtmani i náčelníci vojsk i rot husitských. Polní sedadla sestavena byla těsně vedle sebe v široký celou prostoru stanovou zajímající kruh, kterýž jediné u vchodu v šíři celého vchodu nesceleným zůstával. Všichni přítomní hejtmané nalézali se v úplném přístrojí

i odění sedíce s pokrytými hlavami a opírajíce se o své meče; jediný jen kněz Prokop Holý meškal zde s hlavou prostou a bezbranný v obyčejném svém šatě v dlouhé to kněžské soukenné říze.

Opravdivý a vážný byl výraz ve všechněch tvářích přítomných naslouchajících pozorně slovům muže stojícího v malé prostoře před vchodem. Mluvčím byl statný padesátník prostřední jen sice, za to ale hřmotné a složité postavy. Jeho celý zevnějšek a výraz v pevné tváři obrostlé hustým vousem ukazoval na celého i řádného muže, na pravého bojovníka husitského, který dojista nesčíslněkráte statně mával zbraní pro zákon boží a pro kalich. Té chvíle stál tu bezbranný, mohútná šíje jeho jakoby pod těžkým břemenem zdála se býti skloněnou, ráz otevřené a přímé tváře byl patrně sklíčený, kdežto jiskrné oko nesměle a na rozpacích upíralo se k zemi a čas od času jen spočinulo plaše na některém z přítomných.

I názvuk v jeho řeči byl stěsnaný a skoro truchlivý. Teď končil dlouhé vypravování těžkým povzdechem: „Nuže, tak jsem vám vylíčil do podrobna a pravdivě nešťastnou jízdu naši od počátku až po její osudný konec. Těžce spočinula na naší výpravě ruka páně, nejtíživěji však na hlavě mé. Nejsme si sice s Řítkou co vůdcové celé jízdy žádné viny vědomi, činili jsme seč jsme byli a bili jsme se i v konečném boji, dokud jsme mohli, přece však, když mysl utkví u strašného počtu pobitých bratří a ztracených vozů a vší kořisti tak bohatě již nashromážděné a opět pozbyté, chápe se mne skorem zoufalství. Jsem již starý bojovník boží a bojoval jsem ve stu bojů avšak nikdy, nikdy nepotkala roty táborské taká nehoda jako výpravu tuto pod vůdcovstvím mým.“ Smutně a temně žaloval těžce zarmoucený hejtman,

při čemž jindy silný hlas se mu zachvíval jako zlomený těžkým vnitřním pohnutím. „Suďte mne sami, bratří; suďte přísně a spravedlivě; výroku vašemu podrobím se bez reptání a oddaně, ať zní jakkoliv.“ Dokončil a svěsil zarmouceně výraznou svou hlavu.

Hluboké ticho, jež trvalo po celou řeč mluvčího, zavládalo neporušené i když byl domluvil. Zasmušile ale soustrastně upíraly se zraky všech husitských hejtmanův na soudruha před nimi stojícího.

Když ticho již trvalo delší chvíli, hnul sebou kněz Prokop a pravil:

„Nepřeje si z vás nikdo slova v záležitosti bratra Pardusa či nějaké otázky či vysvětlení?“

Bylo ticho jako dříve.

Kněz Prokop sečkav slušnou chvíli, promluvil pak opět:

„Již hned dopoledne vyslechli jsme, já a tuto bratr Chval Řepický, mnohé z těžce i lehce raněných a zdravých vrátivších se bratří z výpravy Pardusovy a zjednali si tak jistotu i vědomost o celém průběhu i konci nešťastné této jízdy. Ze souhlasných výpovědí všech přítomných neklamně i zřejmě vysvítá, že ni bratr Pardus ni Řítka nezdarem výpravy ani v nejmenším vinni nejsou a že porážku jich zavinil jediné nedostatečný a slabý počet vojska, jež jsme na jízdu vypravili. Sílu rot do Bavor určených ustanovovala však sama vojenská rada vší obce táborské, a nemůže tudíž žádný z jednotlivcův z chyby té viněn býti, jakož i na druhé straně ani tato radě přičtěna býti nemůže, poněvadž, nemělo-li sevření a obležení města přerušeno býti, ani vrchní rada nemohla více vojska zde postrádati a na delší čas odstraniti. I žádám

tudíž bratra Chvala, aby sdělil radě dnešní nález náš co návrh vám všem bratřím od nás činěný.“

Oči přítomných hejtmanův spočinuly teď na nejstarším spolubratru, na šedém hejtmanu Chvalu Řepickém z Machovic, který pohladiv si dlouhou skoro již bílou bradu svou, pravil vážně:

„Vítězství i porážka spočívá v mocných rukou Hospodinových, a vypravuje nám písmo, že i vyvolený lid boží Israel za hříchy své od Filištínských a jiných nepřátel svých mnohé porážky doznal. I na nás tentokráte vzpomněl si Hospodin, a ruka jeho těžce spočinula na šíji naší. Nereptejme a snesme oddaně i trpělivě otcovskou důtku jeho — však koho Hospodin miluje, toho tresty svými navštěvuje. — Na porážce samé bratří Pardus a Řítka viny nenesou; biliť se s rotami svými do úpadu statečně, a jediné ohromná přesila na ně přikvačivších nepřátel je umačkala. Navrhujeme tudíž s knězem Prokopem, aby vůdcové nezdařené výpravy bavorské, hejtmani Jan Pardus a Jan Řítka, veřejně ve všem vojště prohlášeni byli za nevinné a v hodnostech svých co hejtmani obce Táborské i na dále ponecháni a ustanoveni byli.“

„Kdo z bratří s nálezem naším souhlasí, toho žádám, by povstal.“ Vyzýval kněz Prokop Holý.

Všichni přítomní se zdvihli ze svých sedadel, jedině hejtman Čapek ze Sán zůstal seděti. Nad souhlasem všech vyjasněné oko Prokopovo se při shlédnutí sedícího Čapka zasmušilo; potlačil však kněz veškeré nemilé hnutí své a pozdvihnuv hlasu svého prohlašoval slavnostně:

„Vrchní polní rada všech obcí husitských polem před Plzní pracujících dnes ku poradě shromážděná, vyšetřivši oběma hejtmany Chvalem Řepickým z Machovic a knězem Prokopem znešťastnělon výpravu Táborskou do Bavor, za obecného souhlasu

všech hejtmanův uznává oba vůdce výpravy Jana Pardusa z Horky a Jana Řítku z Bezdědic za vší viny nad nezdarem jízdy prosté a vrací oběma hejtmanům opět jich meče a s nimi jich předešlé úřady i hodnosti, vyzývajíc je, by na příště rozmnoženou horlivostí i zvětšeným úsilím ku slávě i úspěchu kalicha i zákona božího pracovali. Tu, bratře Parduse, máš svůj meč, a ten zde odevzdej raněnému bratru Řítkovi.“ A kněz Prokop právě odevzdával na stole ležící těžké zbraně hejtmanu Pardusovi, když z venku zalehl náhlý prudký hluk a lomoz do stanu; kněz jej zaslechl a pozorně naslouchaje naklonil něco stranou hlavu svou.

Ale teď se rozpoutala i ve stanu ústa všem hejtmanům, kteří pronešením nálezu zbaveni jakoby těžkého a nemilého břemene, souditi nad soudruhy svými, volně si oddychli.

„Díky vám, bratří vřelé díky za vaši spravedlivosť i nestrannosť!“ Pronesl se slzami v očích až do duše pohnutý jinak skalopevný hejtman Pardus přijímaje z rukou Prokopových radostí se chvějící pravicí s poctivostí mu navrácený milý meč i zavěsil si ho ihned skoro s láskyplným i něžným pohledem ve svůj pás. A již tu nestál také hejtman Pardus osamělý a neoslovován, většina hejtmanův shrnula se kolem něho a zahrnovala jej přátelskými i podílnými otázkami i osloveními.

Mezitím, co Pardus s ostatními stáli u vchodu, sestoupili se kněz Prokop Holý, kněz Prokůpek a Chval Řepický nahoře uprostřed stanu kolem Čapka ze Sán.

„A proč, Čapku, zůstal's ty jediný ze všech seděti?“ Tázal se tohoto mrzutě a prudce starý Chval.

„Poněvadž s nálezem vaším nesouhlasím.“ Odvětil tento klidně ale přímo.

„Hoho! — Vizme pana bratra, nejmladší z nás ze všech a chce mít nejvíc rozumu! Hleď, Prokope, my staří a zkušení kohouti máme chodit ke kuřatům na poradu.“ Zazlobil se ale dosti dobrácky a rozmarně bodrý Chval.

„Ne tak, bratře Chvale, tak to nemyslím.“ Odpíral mírně Čapek.

„Ne tak? — a jak tedy?“

„Neviním Pardusa a Řítku z celé porážky, ale po svědomí svém vší viny také nemohu je sprostit. Dle mého náhledu odvážili se daleko od hranic — to neměli s tak slabými silami.“ Namítal Čapek.

„Pak by byli ale také málo kořisti polapili, k vůli níž vlastně předce vysláni byli.“

„Líp méně než žádnou. — A pak nález váš, jímž Pardusa a Řítku prohlašujete za úplně bezvinné, narazí dojista na odpor v našich rotách.“ Upozorňoval Čapek.

Mezi posledními pronešenými slovy zaslechl kněz Prokop opět, a jak se mu zdálo, nyní silnější i bližší hukot a hluk. Avšak hovor dolejšího velkého skupení kolem Pardusa zahlaholil teď mocněji stanem a učinil bedlivější pozorování Prokopovo na tu chvíli nemožným.

„Aj, který nález náš došel by v rotách obecného souhlasu? Pomluví si, poreptají a pokřičí si, a bude zase dobře.“ Zasmál se Chval.

„Kázeň v rotách beztoho je rozvolněná, a nechuť k poslušenství ve vojsku veliká.“ Připomínal Čapek.

„Nu, Čapku, a proč jsi tedy nepozdvihl hlasu svého, když jsem bratry žádal, aby o řeči Pardusově se pronesli? Proč jsi neučinil námitky aneb jiný návrh?“ Nevrle teď s čelem svraštělým obrátil se kněz Prokop k Čapkovi.

„S návrhem svým bych neprorazil a vzbudil bych velikou kyselosť.“ Omlouval se poněkud na rozpacích hejtman sirotčí.

„Tu budíš i nyní a ještě větší.“ Dodával rozmrzele Chval Řepický.

Kněz Prokop chtěl něco podotknouti, ale připravená již slova oněměla mu na otevřených rtech, neboť v tomže okamžiku ozval se před stanem silný hluk, ryčný lomoz a mnohohlasý křik i povyk. Hovor ve stanu mžikem utichl; všichni hejtmané překvapeni naslouchali.

„Co to?“ vyvolal kněz Prokop.

„Je to snad náhlý výpad z města?“ mínil kněz Prokůpek.

„Otevřete stan.“ Přál si Chval Řepický.

Nejbližší u vchodu roztrhli opony stanové a shrnuli se již také ke vchodu, tak že tento v té chvíli ucpán byl.

„Ohromný zástup našich mužův i žen valí se sem.“ Oznamoval jeden z hejtmanův u vchodu.

Povykování zástupu zaléhalo otevřeným vchodem do stanu již blíže a hlasitěji jako ohromná bouře.

„Co chtějí a proč povykují?“ Zamračen pronesl Chval.

„To hnedle uslyšíme.“ Mínil se sarkastickým úsměvem Capek.

„Toť vzbouření a vzpoura našeho lidu.“ Temně pronesl kněz Prokop.

„Ku předu, ku předu, jen dále! Ať nás slyší kněz Prokop i vrchní rada!“ Hučelo to v mocném sboru, a pak vynikaly i silné výkřiky: „Smrť zrádcům! Pomsta provinilcům hejtmanům!“

Kněz Prokop teď pokročil z pozadí stanu a prodrav se tlačícími se hejtmany octl se u vchodu. Odtud viděl valiti se ku stanu velečetný zástup

z několika tisíců mužův i žen sestávající. Z živých i prudkých posuňků a z divokého ryku soudili všichni hejtmani, že příchozí blíží se co nespokojenci s nepřátelskými zámysly.

Zatím spěl zástup rychle blíže a nalézal se nyní již jen zdálí as šedesáti kroků. Povyk a hulákání rozpoutaných bojovníkův byly značné, a leckterý z hejtmanův, který se nezachvěl ani před nepřítelem, teď trochu pobledl a svíral křečovitě jílec meče svého.

Kněz Prokop přehlédnuv bouřlivý výjev obrátil se k hejtmanům:

„Zaujměte bratří místa svá jako prvé při poradě — vyslechnem je pohromadě — tak je nejspíš udržíme v možných mezech mírnosti.“

Hejtmani všickni opět zasedli, na nejdolejším konci u vchodu i Pardus. Jediný Prokop Holý zůstal za stolem v čele rady státi upíraje nyní plamenné své zraky do kořán otevřeným širokým vchodem stanovým na blížící se zástup.

Již se chvěla půda pod četnými i rychlými kroky množství, a ryk i křik zástupů ohlušoval všechny meškající ve stanu. S pekelným lomozem hnaly se davy blíže, a v mžiku obklopen byl veliký knězův stan těsně živou hradbou řvoucích zdivočilých mužův, jejichž vousy i vlasy divoce rozježeny byly, jichž oděv vesměs nesl stopy mocného rozčilení, a jejichž tváře rozpáleny a zraky zaníceny byly. Na výrazu mnohých tváří, dle pohybů a držení těla a těžkého jazyku poznal hned kněz Prokop, že mnozí a zvláště ti, již v předu zástupu se nalézali, hojně opojných nápojů požíti musili.

První řada zástupu zarazila u samého vchodu. Poněkud překvapeni a jakoby zaleklí pohlíželi výtržníci na shromážděné hejtmany do stanu. Za

to hučelo a hulákalo to ze zadních řad v pekelném povyku: „Na ně, na radu! Smrť zbabělcům! Pomsta, pomsta zrádcům! Ať se zodpovídají! My je sami potrestáme! Na soud s nimi!“ —

Klidně ale s čelem jako bouře zachmuřeným stál tu Prokop s rukama založenýma čekaje, až se hluk utiší. Když však utišení nemohl se dočkati, vztáhl ruku a pronesl zvučně jediné slovo: „Ticho!“

Zaslechli je přední z mužův v první řadě a volali sami ihned do zadu „ticho“, ale volání jejich jakož i slovo Prokopovo utonulo v divé bouři hulákajících nesčetných hlasů. V tom však v první řadě zástupu obrátil se jeden muž a přisadiv zavěšený roh k ústům mocně naň zatroubil. Čapek v něm poznal Vintýře.

K zatroubení Vintýřově menšil se patrně křik; slábl a tichl, až k opětnému jeho zatroubení nastalo ticho.

Kněz Prokop zmocnil se ihned slova:

„Co znamená toto shluknutí? Proč přicházíte tak hromadně i bouřlivě? Mluvte, bratří, co vaše žádost?“

V zástupu nastaly k vyzvání Prokopově patrné hnutí, šepot i rozpaky, a pak ozvalo se zase volání: „Ať mluví Tvaroh! Tvarohu, Tvarohu, mluv!“

A teď se prodral z druhé řady vysoký a složitý muž do předu a stanul těžkým i kolébavým krokem u vchodu stanu. Byl to Tvaroh. Tvář jeho byla rudě rozpálená, oči planuly divokým vnitřním žárem, kdežto prsa jeho těžce oddychovala.

Vzdorně a surově rozkročil se před radou a opřel levici svou o bok.

„Tebe vyvolili si bratří za řečníka?“ Tázal se zamračeně a s nevolí kněz Prokop pozoruje, že Tvaroh je napilý.

„Mne, kněži.“ Odvětil pyšně Tvaroh.

„Mluv tedy!“

„Přišli jsme, bychom vám osvědčili všeobecnou nespokojenost.“ Počal krátce Tvaroh těžce obraceje jazyk svůj.

„Nespokojenost a s čím?“ Tázal se Prokop Holý měře ostře řečníka.

„S vedením obležení Plzně, s řízením všech našich věcí, s vámi všemi hejtmany.“ Odpovídal přímo do očí Prokopovi Tvaroh.

„Tak, tak! Dobře tak!“ Hučelo to v souhlase ze zástupu.

„Toť smělá řeč, drábe — a nedokážeš-li slova svá, může tě státi hlavu tvou!“ Povýšeným hlasem pronesl mocně Prokop.

„Hoj, kněži, jen pomalu s výhrůžkami — teď jsme my soudci a soudíme my vás! Dosti dlouho snášeli jsme železné jho vašeho poručenství, dnes velíme my, a vy se musíte zodpovídat!“ Drze hlásal Tvaroh směje se Prokopovi odvážlivě do očí.

Prokop zachvěl se hněvem po celém těle, ale s velikým násilím přemohl zlobu svou a nutě se k mírnosti pronesl dosti klidně:

„Ne tobě, drzý opovážlivče, z něhož surovost a přes míru požité víno mluví, a jehož zasloužené potrestání nemine, odpovídám — ale vám, bratří, kteří trváte snad v mylných domněnkách a myslíte, že by jinak a lépe naše věci opatřeny býti mohly. — Vy jste nespokojeni s dlouhým naším prodléváním před Plzní? — věřím vám to, i já a my všichni je těžce neseme; můžeme však za to? Nestalo se z naší strany vše, abychom města dobyli? Plzeň je silně hražená, lidnatá, má četné a statečné hajitele a má v lůně svém skoro všechnu vůkolní šlechtu katolickou s četným jejím lidem za obhájce. Četné i prudké útoky naše

nic nám neprospěly, jediné vytrvalostí a trpělivostí dojdeme k cíli. Protož mějte strpení, až dojdou Plzeňským beztoho nečetné již zásoby, pak se i oni pokořiti musí před námi.“

„Kdy to však bude, bude-li takových zrádcův jako Přibík z Klenového více mezi hejtmany, kteří Plzeňským potřebnou potravu dovážejí?“ Vyčítal nešetrně Tvaroh.

„I já s politováním a s velkým hněvem přijal jsem tu neblahou událost. Však můžeme my za ni?“

„Jsme na všech stranách prodáni a zrazováni.“ Bouřil již opět nyní zástup rozpoután v hněvu svém připomenutím Přibíka z Klenového. „Pomsta, strašlivá pomsta zrádci!“ Volali jiní.

„Souhlasím s vámi.“ Zvolal teď mocně Prokop, a jeho silný hlas pronikl hlučícím zástupem, tak že se lomoz opět utišil. „Přibík hoden je za zpronevěření své těžkého trestu; a toho se mu i dostane; zradiť naši věc, a rámě naše jej za to stihne! — A co nám dále vyčítáte?“

„Vlažnost, ochablost ve vedení boje i všech ostatních našich věcí — ba nestatečnosť a zbabělosť!“ Vinil směle Tvaroh.

„Zadrž, drzý padouchu!“ Zakřikl jej kněz v nejvyšším hněvu, kdežto i mezi ostatními hejtmany povstalo živé i prudké hnutí.

„Hoj, trefil jsem ti do živého!“ Jásal hrubě žalobník.

„Jmenuj mi místo i dobu, kdy z nás hejtmanův některý se nestatečným osvědčil?!“ Doléhal mocně Prokop.

„To mohu lehce. Pardus a Řítka v Bavořích u Halters či Hiltersriedu nebo jak se to hnízdo jmenuje, kde se nesmrtelnou ostudou pokrylo naše

táborské jméno.“ Vítězoslavně a směle hlásal s přepychem Tvaroh.

„Lžeš, nevědomý hlupče!“ Zahřímal Prokop. „Neznáte podrobností i událostí a poměrů a odsuzujete. My věc důkladně vyšetřili a pronesli dnes o ní nález. Pardus a Řítka jsou nevinni porážkou našeho vojska.“

„Hleďte, muži a ženy Táborův — hejtmani soudili již hejtmany Pardusa a Řítku a uznali je za nevinné.“ S divokým smíchem obrátiv se k zástupu ohlašoval mu Tvaroh.

„Tak tak! To jsme věděli! Zrazeni jsme všichni od nich! Hanba jim za to! Jsou vinni!“ Hučelo to divoce zástupem. V tom zazvučel opět roh, načež se lomoz trochu stišil.

„Hleď, pane bratře Parduse, jak lehce a milostivě obstáls před přísným soudem pánův bratrův hejtmanův!“ Obrátil se Tvaroh k Pardusovi, který chvěje se pohnutím i lítostí seděl zde všecek zdrcen.

„My však zrádný soud váš rušíme a ničíme a zasedneme sami jednou na soudnou stolici.“ Rozkřikl se surově Tvaroh.

Avšak teď vzplanul i kněz Prokop v nejvyšším hněvu. Na tváři jeho byla sice rozlita smrtelná skoro příšerná bledost, ale na čele naběhla mu mocně silná žíla krví; zraky jeho metaly blesky, a mocné tělo zachvívalo se neukrotitelným hněvem.

„Rány boží! a to máme my zde přede tváří vší obce snášeti? my vaši vůdci i hejtmani, jež jste si sami svobodně obrali a zvolili?! Což jsme se snad povinnostem a zákonu božímu spronevěřili? aneb snad nevěnujem věci naší nejlepší své síly a svou krev? — Dosud však vládneme, a vy nám povinni jste poslušenstvím. Nejsme-li vám

více po chuti, a máte-li ve středu svém lepších nás, nuž tedy si je vyvolte a postavte je na naše místa. Po tu chvíli kážeme zde však my, a já co vrchní správce všeho vojska velím vám, opusťte okamžitě toto místo a vraťte se pokojně do svých stanů! Jděte!“

Již dříve byli všichni ve stanu se nalezající hejtmani vzchopili se ze svých sedadel a vstoupili skoro bezvolně do pozadí skupivše se úžeji kolem Prokopa. Jediný Pardus v hlubokém pohnutí svém zůstal zdrcen seděti na jednom z posledních sedadel blízko vchodu. Kněz Prokop však při posledních slovech svých popošel z pozadí do předu a octl se teď ve vchodu tváří v tvář Tvarohovi.

Tento se rozkazu Prokopově rozpustile a potupně zachechtal.

„Aj, pozvol již se svými rozkazy, knězi. Teď kážeme my zde — postup mi na kratičkou dobu jen místo své, i mně se chce krátkého panování. Ustup mi.“ Vyzýval drze smělý odvážlivec.

„Nepopouzej, odvážlivý pacholku, mou zlobu!“ Zdržoval sotva se již ovládaje Prokop svůj hněv.

„Pacholek tvůj nejsem — vždyť jsem ti bratrem u vyznání.“ Posupně smál se Tvaroh.

„Toť již přes příliš — třes se před pokáráním mým!“ Zajíkal se kněz Prokop zlostí.

„Netřesu se, a abych ti dokázal, že mi příkaz tvůj prach i dým, zasedám zde ve jménu bratří ku krátkému ale ráznému soudu. — Zde, bratří, máte zrádce a zbabělce Pardusa; chopte se ho a odveďte ho: o jeho trestu se pak uradíme. Zajměte jej!“ K vyzvání Tvarohově vystoupili v skutku ze zástupu asi čtyři muži a pokročili k Pardusovi chtějíce se naň vrhnouti.

Hejtman Pardus couvl o krok do pozadí

stanu; již však se vrhl kněz Prokop jedním mocným skokem mezi muže a mezi hejtmana.

„Stůjte — je-li vám život milý.“ Vyvolal mocným hlasem.

„Nic neotálejte a zajměte zrádce!“ Řval Tvaroh v největším vzteku. Dva z mužův vrhli se opět k Pardusovi, avšak rychlostí blesku octl se před tímto kněz Prokop kryje jej tělem svým a pronesl temným hlubokým hlasem, který za nastalého teď všeobecného ticha, an celý zástup napjatě na příkrý výjev hleděl a ani nedutal, hrozivě zněl:

„Při sám mocný bůh! Ještě ruka moje nikdy nikomu neublížila a ani kapky krve neprolila; vztáhne-li však kdo z vás na Pardusa ruky své, srazí jej tato mocná pravice má k zemi!“ A silné paže Prokopovo povzneslo se rychlostí blesku k připravené ráně.

V tom však vrhl se Tvaroh ku předu, uchopil mocně levicí Pardusa, chtěje jej k sobě strhnouti, a již klesala naň v skutku ruka Prokopova, když tu Tvaroh volnou pravicí uchopil polní sedátko, na němž před chvílí ještě Pardus seděl, povznesl je vzhůru a udeřiti jej chtějícího Prokopa mocným mávnutím ruky rychle předešel. Sedátko dopadlo mocným švihem na nepokrytou hlavu Prokopovu, dřevěné nohy zaduněly o kněžovu lebku v místech spánků, z úst Prokopových zaznělo krátké bolestné zasténání, ruka, jakoby se uchopiti chtěla za hlavu, povznesla se k této, ale klesla, a kněz zavrávorav sřítil se náhle k zemi.

Hrůzný srdce rozrývající výkřik ozval se v tu chvíli stanem; jako střela mihla se z pozadí štíhlá ženská postava, prolétla mezi hejtmany a s bolestným zaúpěním: „Můj otče!“ vrhla se na kněze Prokopa, jehož bledou tvář a spánky pobarvil

mocně vytrysknuvší proud krve. Hlasitě zaúpěli i hejtmani všichni ve stanu, a jakoby teprv teď prolomena byla kůra jejich strnutí a dřívějšího zaražení, vylétly jim mžikem těžkopádné meče z pochev, i obklopili tělo Prokopovo tvoříce tak na možnou obranu knězovu živou ochrannou hráz.

Nebylo jí však potřebí. Neboť jakmile přední v zástupu shlédli, co se za posledního okamžiku ve stanu událo, zmocnilo se jich hrůzné zděšení a nezměrný strach i hrůza.

„Tvaroh ranil kněze Prokopa! Kněz klesl k zemi! Prokop krvácí! Tvaroh zabil vůdce!“ Volali přední k zadním a tito k nejzadnějším; v předních řadách nalézající se couvali uděšeně, tlačili se na zadní, tito povolovali, přední odvraceli se od smutného divadla, ustupovali dále a dále a s děsnými výkřiky hrůzy drali se odtud. Brzo vzdálilo se množství od stanu a nabyvši více volnosti, rozutíkalo se takřka mžiknutím.

Ve stanu však klečela na kolenou Ludmila u těla Prokopova spočívajícího na lůně kněze Prokůpka, který silně krvácející ránu nad spánkem bedlivě ohledával, kdežto na druhé straně skláněl se nad ně hejtman Chval a Pardus se zrakem zaslzeným.

„Mocný bože!“ zvolala teď zoufale Ludmila, „otec Prokop nedýchá — on umírá!“ A nevýslovnou bolestí přemožena klesla podlé Prokopa k zemi.

VIII.

Kněz Prokop nebyl sice od Tvaroha smrtelně, přece však dosti těžce raněn, takže ztratil na delší dobu vědomí. Když byl za úsilovného přičinění kněze Prokůpka, který v lékařském a zvláště

ranhojičském umění poněkud obeznalým byl, ze mdloby své procitl, cítil se následkem rány své i značné ztráty krve valně sesláblým a musil ulehnouti i po několik dní setrvati na lůžku. Velká životní síla a mohutná tělesná soustava Prokopova brzo však opět zvítězila a rána počala se záhy hojiti; i síly kněži se opět rychle navracely, že již za týden po osudném výjevu opět volně mohl přecházeti.

Ode dne však, kdy surovým Tvarohem raněn byl, nebyl vidín kněz mimo svůj stan. Setrvával v něm z úmyslu tvrdošíjně, noře se ve hluboké dumání a obíraje se patrně opravdovými i vážnými myšlenkami; v devátý pak den prohlásil své schovance Ludmile, která nyní ani na krok od něho neustupovala zahrnujíc jej stále nejněžnější péčí a láskou, pevně pojaté své předsevzetí. Jakkoliv toto bolestně všechny naděje a přání Ludmiliny překřížilo, předce podrobila se ihned a bez reptání oddaně vůli milého pěstouna.

A tak v desátý den po zranění knězově za tmavého, časného jitra, kdy nad ležením husitským před Plzní rozkládala se ještě temná noc, a jen na východě žlutě jasná zář označovala blízký den, a celé ležení dosud halilo se v ticho, bylo již ve stanu Prokopově živo. Na polním lůžku svém seděl Prokop maje hlavu ovázanou bílým šatem i úplně odín jakoby k vycházce, před ním na stole podlé rozžatého kahance ležela pak teplá i měkká beranice. Za stolem proti knězi seděli kněz Prokůpek a táborský hejtman Chval Řepický, kdežto stranou stolu stál Jan Čapek ze Sán účastně se méně horlivě rozmluvy, kterouž muži kolem stolu vedli, za to ale stíhaje láskyplným zrakem co chvíli ve stanu se zjevující a zase z něho ven vybíhající Ludmilu, která majíc přes šat svůj teplý

kožíšek oblečený a přes hlavu soukennou kukli přehozenu patrně se taktéž k odchodu ze stanu chystala.

„A tak se tedy s tebou, Prokope, již musíme rozloučiti. Kéž bys povolil přece vroucím prosbám našim a v poslední chvíli ještě ustoupil od neblahého svého úmyslu.“ Důtklivě doléhal hejtman Chval.

„Spoř, milý bratře, laskavých svých slov.“ Odvětil kněz Prokop vážně a pevně. „Můj úmysl je nepodvratný. Jak bych jako muž poctivý vytrvati mohl v čele lidu, který ke mně ztratil důvěru? jak bych s nadšením a s nadějí v úspěch jej vésti mohl, an sahá mi na můj život? Ne — pryč, pryč z místa, na němž vlastní bratří moji proti mně pozdvihli rukou svých a prolili mou krev!“

„Byl to vyvrhel lidu našeho, k tomu ještě opilý.“ Namítal kněz Prokůpek.

„Tisíce však k mrzkému jednání vyvrhele onoho jásali a přizvukovali.“ Připomínal trpce kněz.

„Jakou značnou, ba snad nenahraditelnou škodu odchodem tvým dobrá a svatá věc našeho zápasu zde vezme!“ Domlouval vážně Prokůpek.

„Nemyslím tak; snad právě beze mne budete šťastnějšími, jakož i doufám, že Plzeň dlouho vám již vzdorovati nebude.“ Pronášel upřímně Prokop.

„A mně opět se zdá, jako by nás s tebou náš dobrý duch opouštěl.“ Zasteskl si šedý Chval.

„Nevěř tomu, bratře. Místo mé, jak doufám, zastoupí tuto Prokůpek.“ Mluvil teď živěji Prokop.

Při posledních slovech knězových si nikdo nevšimnul, jak nemile a s jakou nevolí se Čapek při nich pohnul, zašlehnuv nepřátelsky a divoce po Prokopovi i Prokůpkovi okem svým.

„Jeho rukoum můžete bezpečně svěřiti nejvyšší velení; vy pak oba i ty, Čapku, pečujte jen o to, aby svornost mezi všemi stranami, hlavně mezi Tábory a Sirotky a na druhé straně zase s Pražany byla zachována. Chraňte se rozmíšek jako ohně. A pak od Plzně neupouštějte, byť i sebe déle ještě by vzdorovala; má-li kalich v Čechách úplně zvítěziti, padnouti musí Plzeň, neboť s ní padne i katolická celá strana v zemi. Proto vás snažně a naposledy ještě jednou prosím, vytrvejte před Plzní!“

„Vytrváme!“ Sliboval odhodlaně Prokůpek.

V tom vešla Ludmila opět do stanu a přistoupila k Čapkovi, který ji pojal za ruku vroucně ji tiskna.

Kněz Prokop viděl Ludmilu vstoupiti a otázal se ihned:

„Je vše připraveno a naloženo, Ludmilo?“

„Jest.“ Odvětila mu tato stísněným hlasem.

„Nuž, jděme. Bude brzy světlo už, a rád bych neviděn opustil ležení.“

Ludmila se zraky slzami zalitými ukryla teď svou tvář na prsou Čapkových, který ji úzko k sobě tiskl.

Kněz Prokop se zdvihl z lůžka a bral na se široký a řasnatý plášť.

„Prokope, ty nás opouštíš přec jen v hněvu.“ Dojemně pravil pohnutý starý hejtman Chval Řepický.

„Nikoli, bratře, neopouštím; a abych nezapomněl, netrestejte těžce Tvaroha. Nechci, abyste se mu za mne mstili. Slibte mi to.“ Žádal důtklivě kněz.

„Staň se, jak si žádáš, ačkoli by padouch zasluhoval, abychom jej na nejbližší hrušce pověsili.“ Zasmušile děl Chval.

„A teď vás zde bůh již všechny opatruj a uděl svatému zápasu vašemu svého požehnání!“ Pronesl vřele Prokop a přistoupiv ku Chvalovi i ku Prokůpkovi vroucně oba objal, tiskna jim mimo to upřímně jich pravice.

Od těchto přistoupil k Čapkovi, jemuž se byla Ludmila zatím z náručí vyvinula.

„Bůh ostřež i tebe, Čapku.“ S patrným pohnutím oslovil jej kněz vina jej k prsoum svým, zatím co Ludmila po straně stojíc usedavě plakala.

„Hleď, byl jsem špatným prorokem. Před desíti dny jsem vám s Ludmilou prorokoval, že se nyní ani hned tak nerozejdete. Kdož to tenkráte předzvídal, že se dnes již loučiti budeme! Nemohu vám však pomoci. Tvůrcem lidských osudů je vždycky více méně nepředvídaná náhoda. Bolestný je pro vás i pro mne rozchod náš — však bůh dá, že se opět radostně shledáme. Kéž je to brzy! Tys mlád a plný jarobujné síly i činnosti, Čapku; přičiň se, ať tuto Plzeň před vámi brzo svůj prapor pokorně skloní — pak bohdá přiblížíme se najisto ku blahému míru, a vy oba, ty i Ludmila spojíte se pak v nerozlučitelném svazku. Do té doby měj nás však vřele v paměti!“ S tím mu stiskl ruku a odstoupil od Čapka.

Ještě jednou se Prokop obrátil, rozhlédl se po stanu, jakoby se s dlouhodobým příbytkem svým rozloučiti chtěl, a potom kynuv ještě všem přítomným lehce hlavou, vystoupil ze stanu.

Před tímto stály již zapřaženy dva těžké válečné vozy; do prvního z nich za pomocí obou hejtmanův vstoupil Prokop.

Dosud však dleli Čapek i Ludmila ve stanu v úzkém objetí.

„Čapku, Čapku, opět nás osud dvojí, bůh ví

na jak dlouhý čas; dobrý tvůj anděl strážný tě tu chraň a genius naší lásky bdi nad tebou!“ Pronášela plačíc Ludmila.

„Ludmilo, buď mi věrnou a zůstaň mi nakloněnou.“ Doléhal náruživě i důtklivě Čapek.

„Chraň svůj život, šetři své zdraví.“ Připomínala Ludmila.

„Ludmilo!“ Zazněl venku hlas knězův.

„Již jdu.“ Odpovídala volaná naposledy ještě objímajíc horoucně svého milence. „A zasýlej mi časté zprávy o sobě. Buď pamětliv, že v stálé bázni a starosti živa budu o tebe!“

„O kéž bychom mohli zůstati spojeni už na vždy!“ Plamenně ždál Čapek.

„Doufejme, že blahá chvíle ona již brzo nám nadejde. — A teď s Bohem Čapku, s bohem můj jediný, můj kochaný miláčku!“

„Na brzkou shledanou!“

A mocí odtrhla se Ludmila od Čapka pospíchajíc ze stanu. Lehkým krokem vyšvihla se na vůz a usedla proti Prokopovi. Silní koňové trhli; vůz se hnul.

„Bůh vás provázej!“ volali Prokůpek i Chval. Kněz Prokop kynul jim ještě rukou.

Vozy již popojely; z prvního vlál bílý šat Ludmilin v pozdrav Čapkovi, který napjatě ač s čelem zachmuřeným za odjíždějícími pohlížel. —

I kněz Prokůpek i hejtman Chval Řepický hleděli v pohnutí a zasmušile za vzdalujícími se vozy.

„Hle“ — děl Chval nyní trpce ku knězi — „to osud a vděk muže, který lidu našemu nejlepší své síly a svůj celý život zasvětil!“

„Takový máš světa běh; sloužíme velkým myšlenkám, sloužíme lidu k jeho dobru a v jeho

prospěch, a sami při tom trpíme. Doba přítomná naše služby nikdy neocení, snad to učiní budoucnost, ovšem až nás zde již nebude.“

„Snad. — Daleko do toho beztoho nemáme.“ Mínil hlavou kývaje starý Chval.

„Jděme však. Ty Čapku, půjdeš s námi?“ Vybízel Prokůpek.

„Zůstanu ještě.“ Odvětil tento krátce pohlížeje již v šeru denním co chvíli teď přibývajícím za vozy. Hejtmani odešli. Čapek před stanem osamotněl. Vozy již mu zmizely s očí.

„Hle, jak neočekávaně a podivně splnilo se mi mé nejtajnější přání. Přál jsem si, aby kněz Prokop z předního místa svého odstraněn byl — a ač jsem vyplnění této své tajné žádosti neočekával, po čem jsem bažil, již je skutkem. Tam Prokop odjíždí, odchází nejspíš navždy z jeviště veřejného života; žel, že s ním odvrací se ode mne i dobrý můj anděl, má Ludmila! Tu s sebou Prokop odváží! — Nebe a země! Jak však, kdyby přece pravda bylo, co mi onehdy onen tlachal napověděl? Kdyby Prokop ssál z té sladké květinky tajně med a mně jen oba zbytečný a nechutný pel dopřávali? Ludmilo! Ludmilo! avšak ne, ne, — pryč černá, pekelná smyšlenko ode mne! Já, já jsem nedověrný ďábel, který onoho čistého anděla podezřívá a hanobí. Ludmila je čistá jako padlý sníh!“ Mručel sám k sobě polohlasně hejtman Sirotkův.

V tom ozval se blízký krok, a za stanem Prokopovým vystoupil muž zahalený ve veliký plášť.

„Dobré jitro, hejtmane Čapku.“ Pozdravoval kráčeje blíže.

„Tys to, Vintýři? Co zde děláš tak záhy?“

„Chtěl jsem přítomen býti odjezdu Prokopa Holého.“

„Co ti na tom záleželo?“

„Vlastně nemnoho — aspoň mnohem méně než tobě, statečný hejtmane.“

„Jak podivně to mluvíš! Co tím chceš říci?“ Zarazil se překvapen Čapek.

„Hm, hejtmane, — nepřetvařuj se přede mnou. Známť tvé smýšlení a chceš-li, řeknu ti, cos právě v tu chvíli, než jsem vystoupil, na mysli přemítal.“

„Musil bys býti kouzelníkem.“ Nuceně se smál hejtman Sirotkův.

„To jím už jsem; neboť ty lituješ sice odjezdu nejvýš milované své Ludmily, ale blahořečíš tajně odchodu Prokopa z táboru.“

„Uhádls, uhádls! věru do písmeny tak jsem před chvílí smýšlel.“ Chechtal se vesele, ale zároveň skoro křečovitě Čapek.

„Ba uhádl, Čapku ze Sán, a to na vlas. Smíchem svým mne nespleteš. A nemám ti myšlénky tvé za zlé, ba naopak pochopuju je a schvaluju je. Tys nadaný a celý muž, cítíš v prsou svých touhu plamennou po velkých činech. Tys schopen je i vykonati a vykonáš je, poskytne-li se ti vůbec obor velké činnosti. Že se ho chceš domoci, je přirozené, a přál bych ti, aby vrchní vojenská rada majíc postaviti všemu zdejšímu vojsku vrchního hejtmana v čelo, scenila a zužitkovala tvé nadání i tvé na poslední rekovské jízdě pobaltické nashromážděné zásluhy a postavila tě na místo Prokopovo.“

„Žes tlachal, to již vím, žes však úlisný pochlebník, Vintýři, poznávám nyní.“ Nevrle odbýval Čapek řeč bývalého plzeňského měšťáka.

„Neklamejme jeden druhého.“ S úsměvem mínil Vintýř. „Důvěřuj mi, hejtmane. Umímť mlčeti a co více i rozumně jednati. Dovol mi,

bych směl působiti ku tvé volbě za vrchního hejtmana našich vojsk. Svoluješ?“

„Neblábol a jdi po svých!“ Utrhl se urputně teď Čapek na Vintýře.

„Nechceš? Také dobrá; jak se tobě líbí. Mám však k tobě prosbu. Dovol, bych se odstraniti směl snad na jeden neb dva dny z táboru.“

„A kam?“ Ptal se příkře Čapek.

„Nedaleko — naproti do města.“ S úsměvem ukazoval rukou na protější Plzeň Vintýř.

„Do Plzně? A co bys tam dělal? Či se ti už snad znechutilo žití v táboře?“ Tázal se překvapen a s podezřením Čapek.

„Naopak, chci se s Plzní na dobro rozloučiti a nerad bych jim tam nechal ještě tu trochu zlaťáků, která mi tam zůstala, a již jsem při prvním odchodu svém pro tíži více s sebou vzíti nemohl. Teď si pro ně dojdu.“ Se strojenou prostoduchostí mhouře jedním okem svým vyprávěl Vintýř.

„Vždyť se do města ani nedostaneš.“ Namítal opravdivě Čapek.

„I dostanu, hejtmane, musím se ovšem vydávati za vyzvědače Plzeňských.“

Při těchto od Vintýře úplně nevinně pronešených slovech se Čapek náhle zarazil, a jeho bystré oko jakoby Vintýřovi do duše dohlednouti chtělo, zahledělo se ostře na otylého měšťáka. Avšak Vintýř stál zde tak poctivě dobrácky a upřímně, že Čapek zakroutil nad svou domněnkou hlavou.

„A jak prohlédnou-li tě Plzeňští a oběsí tě na bráně městské?“

„To mi neučiní, drží mě za příliš horlivého katolíka.“ Smál se chytrácky Vintýř.

„Tys šibal — šibal hlupec aneb mistr v šibalství a ve zradě.“ Podotýkal s důrazem Čapek.

„Dovolíš mi tedy odejíti, hejtmane?“

„Jdi si třeba pro oprátku.“

„A jaké je dnes a zítra u našich stráží heslo?“ Ptal se ještě jen jako mimochodem Vintýř. „Aby po mně naši nestříleli, až se budu vraceti. Se svými zlaťáky bych těžce utíkal.“

„Kněz Prokop.“ Sděloval krátce Čapek bera se odtud.

„Dobrá, hejtmane; až se vrátím se zlaťáky, dám je opět tobě k laskavému uschování, anebo do té doby-li se rozmyslíš, můžeme jich použiti při volbě nejvyššího hejtmana. Jak budeš sám chtíti!“ Volal za odcházejícím Vintýř. „A teď do Plzně.“

IX.

Zatím se bylo již úplně rozednilo, a nastal sice zamračený přece ale dosti jasný i světlý den. Ležení Táborův pomalu oživovalo; bojovníci a jich ženy vylézali ze stanů, zaněcovali před těmito ohně a počali vykonávati denní své práce.

Vintýř prošed prostranstvím před stany octl se brzo v jedné z vedlejších ulic ležení, prošel jí a byl za nedlouho na konci táboru. Odtud se spustil šikmo po stráni dolů k řece Radbuze. Na svahu stráně nalézaly se sruby i náspy, na nichž postaveno bylo několik větších i menších pušek, z kterých se za dne střílelo na město. Teď u nich dlela jenom nečetná stráž, která hřejíc se za studeného rána ospale u zaníceného velkého ohně a vystřídavši s Vintýřem heslo pustila jej bez překážky k řece, nic o něj dále se nestarajíc. Oba břehy Radbuziny byly zde hustě olšovím a vrbinami zarostlé. Vintýř sešel po lukách až ku břehu a dal se podél řečiště vzhůru, jakoby za-

myšlel k Liticům. Jakmile však jen něco málo poodešel a vzdálil se z dohledu stráže u srubů, zmizel v houštině. Prodral se jí dosti pracně a stál na samém nízkém břehu řeky. Olše i vrby skláněly se větvemi svými až nad hladinu vody, tak že u břehu pod jejich dosud hustou a listnatou střechou bylo něco temněji. Avšak Vintýř patrně v těchto místech dobře znám, brzo vypátral ve vodě tři temné poněkud vynikající obrysy a neštítě se nic chladné už nyní vody spustil se s břehu ku hladině řeky. A nepohroužil se vzdor značné své tíži, ale stál ve vodě. A jakmile nabyl pevné rovnováhy, sehnul se a vytáhl z pod kořání vrb i veslo, zároveň silnou houžev, která taktéž na silném kořeni připevněna byla, uvolniv. Ještě rozhlédl se opatrně po řece i po břehu a pak zasadiv veslo do vody jedním rázem octl se z pod olšin v řece. Teď teprv bylo zřejmo, že stojí na malém a kratičkém vorku skládajícím se jen ze tří dlouhých špalků a určeném patrně k tomu, aby jedinou osobu nad vodou udržel.

Rychle plavil se Vintýř dále a za malou chvíli octl se již u protějšího břehu. Zde připevniv opět vor k vrbám, vystoupil na břeh.

A drže se stále ve stínu stromoví, kráčel po břehu dolů, až přišel před městské hradby v místech, kde se nalézal klášter bratří Minoritův. Tu vystoupil teprv ze stromoví a dal se přímo ku hradbám městským. Avšak bdělí městští obhájci jej již byli spozorovali, a již se vyskytlo několik hlav za zdí městskou, a zároveň mířilo i několik kuší s hradeb na Vintýře.

Vintýř však to zahlédl a rychle vyňal běloskvoucí šat ze záňadří, rozbalil jej a rozestřel oběma rukama před sebou pokrývaje jím svá prsa; na bílém šatě zaskvěl se tu veliký červený kříž.

A drže takto znamení toto před sebou, kráčel teď již přímo a rychle zrovna k městské zdi pod klášterem. Kuše na zdi zmizely, za to ale nakloniło se několik mužův přes zeď, pátrajíce zvědavě po Vintýři.

„Dobrý přítel.“ Volal Vintýř nahoru. „Je fortna zatarasena?“

„Jest.“

„Odstraňte rychle trámy a vpusťte mě, nesu důležité zprávy městské radě. Klíč od fortny mám.“ Vyzýval Vintýř přikročiv k úzké železné brance ve zdi městské. Vytáhl silný zarezavělý klíč, a již zaskřipěl pronikavě těžký zámek. Brzo na to slyšeti bylo jakoby za zdí těžké klády odvalovati; a za chvíli již vklouzl otevřenou brankou Vintýř do vnitř.

Přijalo jej několik ozbrojených měšťanův.

„Bůh a svatá Panna budiž s vámi.“ Pozdravil je Vintýř.

„Až na věky.“ Odpovídali mu.

„Především zavřete a zataraste opět fortnu. A kdo zde velí?“ Žádal i tázal se jedním dechem Vintýř.

„Rytíř Lvík z Rovné. Však již se dozvěděl o tvém příchodu a tamhle přichází.“

Vintýř rozhlédl se krátce po místě, na němž se nalézal — byl ve klášterní zahradě plzeňského ovšem od mnohých již let opuštěného konventu minoritského, jíž nyní bylo použito výhradně k obraně oblehaného města — a pak po zarostlé stezce pokročil vstříc vysokému a statnému muži, který v úplné zbroji válečné k němu se blížil.

„Pozdravení tobě, statečný rytíři, a všem věrným plzeňským katolíkům od obecného sněmu církevního.“

„Jak že, tys posel svatých otcův? A šálí

mě sluch i zrak můj? Či tys to skutečně, důstojný otče Mikuláši?!“ Vyvolal nyní s nejvyšším překvapením i podivením rytíř.

„Nic tě nešálí, a paměť tvá je ti věrná jako tvůj stín. Jsem převor Mikuláš.“

„Důstojný převore — tys to? — v tomto přestrojení? Buď nám srdečně vítán!“ Shrnuli se kolem Vintýře či lépe teď Mikuláše plzeňští měšťané, podávajíce mu o přítrž ruce své.

„Bůh vás pozdrav všechny!“

„Avšak jak a odkud nyní, důstojný otče, přicházíš?“ Tázal se rytíř mnicha.

„Odebeř se, statečný pane, se mnou na radnici, tam se všeho dovíš.“

„Dobrá, půjdu. Vy však, přátelé, vrafte se opět na hradby a držte bedlivě stráž. Ty pak, Tetřeve, pospěš k rychtáři Ditlikovici, ať se okamžitě na radnici dostaví.“

„Mimo to můžeš vzkřiknout na věž na hlásného, milý mistře, ať uhodí třikrát na zvon a svolá do radnice celou velkou obec.“ Ukládal i převor Mikuláš.

„Již běžím.“ Ochotně odspěchal měšťan.

„Ty se smutně, otče, rozhlížíš po svém bývalém sídle?“ Podotkl rytíř, když opustivše zahradu vkročili gothicky zašpičatělým vchodem do temnější chodby klášterní. „Spustlo a stalo se nyní sídlem nás bojovníkův.“

„Spustlo, spustlo!“ Povzdychl si mnich převor. „Nic by to však neškodilo, jen kdybychom se v něm opět mohli usídliti.“

„Dá bůh i k tomu dojde.“ Těšil rytíř.

„Posud v to pevně doufám.“

Vystoupili fortnou nyní ovšem dokořán otevřenou do klášterní ulice a prošedše jí octli se na prostranném plzeňském náměstí.

„Bohudíky ani domy městské ani chrám páně s věžemi obležením dosud neutrpěly.“ Zaradoval se kněz.

„V té věci bychom ještě dlouho obležení mohli snésti a nic by nám neškodilo.“ Děl vesele rytíř.

Prořízli šikmo náměstí a minuvše vchod kostela octli se před starobylou v gothickém slohu zbudovanou radnicí.

Prošli sklenutým průjezdem a vstoupali po dosti širokých schodech ku soudní síni vzhůru, any se v tom ozvaly ze západní věže kostelní tři silné rány na zvon. Octli se teď v široké předsíni v prvním patře radnice a vešli obloukovitým vchodem do dlouhé prostranné síně, jejíž stěny zdobeny byly bohatě praporci a starými zbraněmi a na jejímž hořejším konci nalézal se dlouhý červeným suknem pokrytý stůl, kol něhož byla četná sedadla rozstavena. Za stolem na zdi visel veliký kříž s ukřižovaným na něm spasitelem, vedlé něhož pak na zdi dva klečící andělé vymalováni byli. Pod křížem stálo vysoké a měkce vycpané křeslo, jehož lenoch zdoben byl znakem královského města Plzně.

Zemdlen usedl převor Mikuláš na jedno ze sedadel u stolu blíže okna, kdežto rytíř Lvík z Rovné s ním rozmlouvaje před ním státi zůstal.

A stále hučel venku na věži hlásné zvon opětuje vždy tři mocné rány krátce za sebou. Brzo však zaduněly na schodech a na chodbě mocné kroky, a již se počali dostavovati do síně zvonem pobouření měšťané plzeňští.

Mezi předními přispěchal šedý, ctihodný, hubený vysoký muž v černém šatě, jehož skloněnou již něco šíji zdobil zlatý řetěz s velikým zlatým penízem. Provázen ještě dvěma o něco mladšími

muži, přispěchal, seč mu stáří jeho dovolovalo, ku převoru Mikuláši, z daleka mu již ruku podávaje.

„Je-li možná, důstojný otče — tys pronikl k nám sem obleženým? Buď nám vítán v Plzni!“

Převor Mikuláš povstal a s lehkou úklonou stiskl příchozímu vřele ruce: „Bůh vás, pozdrav opatrní a moudří pánové, tebe, pane rychtáři, i vás páni konšelé, Johánku a Korando. Ruka boží bděla nade mnou a zaštítila mne na posledních nebezpečných cestách mých z koncilu, chránila mne za nejposlednější doby v táboře husitském a provedla mě dnes bez úrazu až sem k vám.“

„Tys tedy byl v Bazileji na obecném sněmu?“ Divil se starý vysoký a hubený muž, rychtář to plzeňský, Václav Ditlikovic.

„Byl, královský pane rychtáři, a nesu vám Plzeňským vzkaz koncilu.“

„Též i na nás ubohé a nehodné svatí otcové si vzpomněli?“ Radostně se zadivil konšel Koranda.

„Nejen že si zpomínají, oni vás stále na paměti mají, a osud Plzně leží jim všem vřele na srdci.“

„Oh, aspoň to blahá útěcha v našich strastech.“ Vzdychl si vděčně konšel Johánek.

„Ne tak smutně, milý příteli,“ domlouval horlivě mnich převor. „Nesu vám samé radostné a potěšitelné zprávy.“

„Však jich velice už potřebujeme.“ Mínil starostiplně rychtář Ditlikovic. „Mysl měšťanstva je velmi skleslá, a nedostane-li se nám brzo od císaře Zikmunda pomoci, budeme musiti otevříti brány městské Husitům.“

„To nedej bože!“ Vyvolal vášnivě mnich. „Což trpíte již tak velice nedostatkem?“

„Ani ne tak nedostatkem, jako beznadějností a obavou před Husity a pak sklíčeností a sevřeností, jež se všeho lidu v městě zmocnila. Obilí a luštěnin by stačilo ještě na kolik měsíců, masa a omastku a nápojů mimo vodu je ovšem už velmi málo. Onehdy arci Přibík z Klenového nám mnoho potřebného i kýženého dovezl. Ale nejhůř působí obava, že na konec přece jen město musí padnouti v ruce obléhajících a pak osud jeho při zlobě a podrážděnosti podobojích smutný a ukrutný bude.“ —

„A proč by Plzeň musila padnouti ve spáry kacířům, vytrváte-li statečně?“ Tázal se s nevolí minorita.

„Poněvadž měšťanstvo již na mysli ochablé a dlouhým i namáhavým a nezvyklým obranným bojem úplně zemdleno jest.“ Vysvětloval stísněně rychtář.

Zatím se byla prostranná síň naplnila měšťanstvem, i místa konšelův za stolem byla již skorem všechna obsazena. Vzdor tomu však, že v prostorné dvoraně bylo dobře kolik set mužův shromážděno, nepanoval v místnosti žádný hlučný hovor ani čilý šum, nébrž veškeré shromaždění jevilo se býti jaksi zamlklým, nevrlým i zaraženým, a zraky všech upíraly se k výklenku okna, kde převor Mikuláš s rychtářem a konšely hovořil.

„Bohdá, že příznivé zprávy mé měšťanstvo nadchnou opět novou a jarou nadějí a sbodří je k nové vytrvalosti.“

„Dejž to Bůh! Však jsou sousedé, kteří jsou vojenské služby dnes prosti, již skoro všichni zde, a já mohu hromadu zahájiti.“ Děl rychtář rozhlížeje se po plné síni.

„Můžeš.“ Přisvědčili oba konšelé Johánek i Koranda. A Ditlikovic chtěl právě pokročiti od okna ku svému křeslu pod křížem, ani se středem měšťanstva brali teď ku stolu dva muži v hávu rytířském.

Ditlikovic vida je zastavil se a pak jim pokročil vstříc.

„Vítejte nám, urození páni, ve středu našem.“ Pozdravil je s úklonou.

„Nebude nám ve zlé vykládáno, přicházíme-li, poctiví a opatrní pánové, do vaší hromady?“ Otázal se ihned větší z nich ušlechtilé i výrazné tváře. „Nás posýlají ale ostatní páni bratří zaměstnaní na hradbách a baštách, abychom se dozvěděli, o čem se raditi budete, a pak abychom poselství přibylého vyslance sněmu bazilejského vyslechli.“

„Račiž jen, pane Viléme z Riesenberka i ty Hrdku z Duban a Lvíku z Rovné, zasednouti po pravici mé. Vždyť je to jen po právu a slušné, abyste vy, kteří statečně s námi krutý osud obležení tak dlouhého obětavě a dobrovolně snášíte a mimo to sami s lidem svým město naše hrdinně hájíte, o jeho osudech a dějích s námi se usnášeli. Zajměte místa, zahájím hromadu.“

S tím obratný rychtář královské Plzně odebral se ku svému křeslu, za ním zasedli pak za stůl hned podlé něho na pravici jmenovaní pánové a rytíři, po levici převor Mikuláš, po obou pak stranách v širokém kruhu konšelé a obecní starší.

Jakmile rychtář vstoupil na své místo, utichl nevalný hovor ve shromáždění docela, a zraky všech přítomných upjaly se s dosti mdlým účastenstvím ku hlavě všeho města.

A rychtář Ditlikovic oslovil přítomné takto:

„Milí sousedé! Velký zvon zval vás dnes jménem mým ku valné hromadě avšak bez mého

vědomí. Rovněž vám spěl jsem horlivě a zvědavě sem, abych zvěděl příčinu shromáždění velké obce, a tady se mi dostalo potěšitelné zprávy, že vzácný posel koncilu z Bazileje i starý náš vážený přítel důstojný převor Mikuláš bývalého našeho konventu minoritského svolává nás k radostné schůzi, aby nám sdělil poslání svatých otcův a mnohé jiné ještě potěšitelné zvěsti.“

Ve zracích ochablého měšťanstva bylo viděti o něco živější lesk, a lehký šum proběhl husté jeho řady.

V tom povstal mnich Mikuláš a počal zvučně i slavně:

„Bratří v Kristu, přicházím od koncilu bazilejského a přináším vám vřelý jeho pozdrav i svaté požehnání.“ —

„A nic víc?“ Ozval se v pozadí úsměšný prostořeký hlas.

Mnohé hlasy rozkřikly se káravě, jiní se smáli a jeden z měšťanův volal se smíchem:

„A co chceš, sousede, ještě víc? Buď rád, že svatí otcové nevzpoměli si na nás opět s nějakou novou daní.“

Rychtář Ditlikovic s nevolí zazvonil železnou pečetí městskou o stříbrný velký pohár, který ku sbírání hlasů při poradách a soudech sloužil a před ním na stole stál.

Mikuláš však zůstal klidným a pokračoval horlivě dále:

„Důstojní otcové na sněmu shromáždění mají Plzeň stále na paměti i vás statečné její obhájce. S vřelým účastenstvím setkala se tedy prosba má, aby městu vašemu dostalo se od církevního sněmu podpory a pomoci. Oceňujíť otcové úplně důležitost statečného i dlouhého odporu vašeho proti rotám husitským. I vyslány hned důtklivé listy

jak císaři Zikmundovi tak ku knížatům bavorským i saským, aby sbírali vojska na osvobození vás a proti kacířům.“

„Oh, než ta se sebeřou a do Čech vtrhnou, mnoho vody ještě uplyne, a až pak Husity uhlídají a s nimi se utkati měti budou — pak utekou tak jako u Domažlic a u Tachova.“ Vskočil týž prostořeký mluvčí co prvé Mikuláši do řeči.

„Tak, tak.“ Svědčili mu trpce Plzeňští.

„Avšak při tom jen nezůstalo; vyslány listy k panstvu českému, k panu Oldřichu z Rožmberka, a horlivá jeho oučast v boji vám stále projevovaná je již jejich výdatným následkem. Důstojní otcové ze všech končin křesťanstva na koncilu shromáždění, sledují každým týdnem od pana z Rožmberka o vašem obležení docházející zprávy s účastenstvím tím nejhorlivějším, a každý vámi statně odražený útok kacířův aneb rekovný výpad váš vzbuzuje ve shromáždění bouři pochvaly a plesání. Neklesejte na mysli; vy nejste opuštěni, celý katolický svět s očekáváním a napjetím hledí na váš hrdinný boj proti vší válečné moci husitské. Otcové si uložili i daň ve prospěch váš, a první podporu jsem já vám přivezl již s sebou.“

Teď teprv se rozlehl první živý i pochvalný šum ve shromáždění, a tváře měšťanův, jimž již předešlá slova mnichova lichotila, se jasnily.

„Onen soumar, který se zásylkou páně Přibíkovou přinesl i vzkaz, abyste mu jeho bednu pilně opatrovali a uschovali, donesl do města tři tisíce rýnských zlaťáků, jež vám otcové posýlají v podporu. Mám klíč od bedny, zde jest, ctěný rychtáři, otevři bednu, vezmi zlato, patří vám Plzeňským. Další podpory následovati budou později.“

„Ó, tu přichází pomoc v pravý a nejhorší čas. Díky otcům, vřelé díky!“ Radostně vyvolal starý Ditlikovic.

Mezi konšely a měšťanstvem povstalo teď radostné i živé hnutí. Zraky Plzeňských plály již v jasném lesku. Mnich Mikuláš pak horlivěji a hlasem povýšeným pokračoval v řeči své dále:

„Mne vyslal koncil s poselstvím k panstvu českému, abych je vyzval k novému boji proti kacířům. Nesmím vám i nemohu ještě sděliti, co a jak se stane, tolik však jisto, že se chystá proti rotám husitským veliký a snad rozhodný a osudný boj. Vy nejste osamělí více ve svém zápasu. Já sám meškám v tomto přestrojení v ležení husitském a působím ve prospěch váš a příštího onoho velkého boje proti kacířům. Odstoupení páně Přibíkovo z Klenového od kalichu je ovocem požehnané této činnosti a taktéž jeho zásylka potravin.“

„Sláva, sláva ti za to, důstojný převore! poskytls nám tím hladovým na poušti v pravdě many nebeské!“ Vyvolal vděčně i povznešen konšel Johánek. A mnoho hlasů mu již z měšťanstva živě přizvukovalo.

„A pan Přibík slíbil, že až potřebí bude, opět vám potraviny dodá. Neobávejte se tedy hladu, před tím jste ochráněni.“

„Zdráv buď pan Přibík, buď zdráv!“ Volalo již radostně i jednomyslně všechno měšťanstvo.

„A bůh je s vámi i patrně naší svaté věci přeje. — Před desíti dny vrátila se silná výprava Táborská z Bavor vyslaná na picování zničená a skoro celá potřená. Ze dvou tisíc stihlo jen tři sta raněných a na smrt uštvaných z trativše všecky vozy válečné a všechnu kořist naloupenou do tábora zpět.“

„Hurrá, hurrá! toť trest a pomsta boží!“ Hřímalo v plesání rozjařené už měšťanstvo plzeňské.

„Pravdu díte, to pomsta a trest boží, které však i dále kacíře stíhati nyní nepřestanou. Meškám již tři neděle v ležení kacířův a seznal jsem, jaký v něm duch a smysl vane. A těšte se, bratří. Moc a úspěchy Husitův chýlí se ku konci. To nejsou již oni nadšení a horliví, všeobětaví bojovníci, jež si Žižka odchoval. V rotách jejich je většinou už jen chamraď a vyvrhel, více cizincův ze zemí sousedních než domácích, lůza na místě dřívějších nadšených a pro víru jen bojujících horlivcův. Teď se v zástupech jejich od vůdce až k pračatům zahnizdila lakota, sobectví a touha po plných hrncích egyptského masa. Panovačnosť a nesvornost se rozmáhá, a mimo to vzrůstá v rotách zmalátnělost bojovníkův a omrzelost z dlouhého a beznadějného boje s vámi. Již se veřejně a obecně mluví, že Plzně nedobudou a s nepořízenou odtud budou musit odtáhnouti. Vytrváte-li vy, stateční obranci Plzně, splní se dojista obavy jejich.“

„Vytrvejme! Vytrváme!“ Znělo nadšeně síní.

„Že ruka páně trestajíc již těžce na Husitech spočívá, suďte, bratří, z toho. Proti vrchnímu vůdci Prokopu Holému vznikla nedávno v ležení kacířův vzpoura; kněz Prokop, an trestati chtěl vůdce vzbouření, byl od tohoto těžce raněn, tak že bez vědomí klesl k zemi. Zotavil se ovšem, ale nevděkem svých bojovníkův pobouřen opustil v hněvu ležení Táboritův a odebral se do Prahy.“

„Jak že? Kněz Prokop vzdal se vůdcovství vojska kališnického?“ Zadivil se teď v největším překvapení pán z Riesenberka.

„Tak jest.“ Potvrzoval mnich Mikuláš. „S jeho odchodem od vojska odtáhlo však jakoby půl

vojů od Plzně, ať jeho důmysl a jeho zkušenost i věhlas ve věcech válečných jsou světoznámy. — Hle, přátelé Plzeňští, to jsou moje zprávy; z nich čerpejte posilu a vytrvalosť. Nejkrutší dobu v rekovském zápasu svém jste přestáli. Nepřítel chabne a umdlévá, stává se nesvorným a omrzelým a v brzku nebude vám již hrozným ani nebezpečným. Vaše naděje a síly pak rostou. Vy nejste a nebudete opuštěni; koncil a celý svět katolický vás je pamětliv, ony vám poskytnou podporu mravní i hmotnou; v brzku dostane se vám opět zlata i potravy, a za nedlouho vystoupí spolek katolického domácího panstva opět nepřátelsky a v boj proti kacířům. Protož jen statně vytrvejte. Bůh a svatá panna je s vámi! A tak s vámi bude na konec dojista i vítězství!"

„Vytrváme, vytrváme!" Jásalo mocně a nadšeně nyní všechno měšťanstvo.

Valnou chvíli trval hlučný jásot v síni; když pak poněkud se utišil, vztýčil se vysoký rychtář Ditlikovic ze sedadla svého; i jemu plálo dosud bystré oko nyní plamenně, na bledé tváře vystoupil jarý růměnec nadšení, a dosud zvučný hlas zněl nyní povznešeně a jasně:

„Díky, vřelé díky tobě, důstojný otče, za tvé příznivé zprávy a za všechnu tvou neocenitelnou snahu a horlivosť, jakou o nás a naši Plzeň jevíš. Hle, viděl jsi sám, že obranci Plzeňští těžkým a dlouhým neblahým osudem stíženi, již k smrti byli zemdlelí a ochablí. Bez tvých zpráv a bez tvého příchodu sem již bychom snad brzo byli otevřeli Husitům své brány. — Teď však vidíme, že bůh je s námi, že je s námi celý katolický svět, a že nejsme bez pomoci a naděje, uhájiti se. Neopustí-li nás koncil, císař i panstvo české na příště, dostane-li se nám potravin a peněz jenom

tolik, abychom život a město své uhájili, byť i s vynaložením poslední síly a vytrvalosti naší, jsme ochotni my, brániti se na dále i budoucně až do posledního dechu. — Stará naše vždy věrná Plzeň bude bojovati i na příště statečně a vytrvale pro boha a jeho svatou katolickou církev. To sděl koncilu, otče důstojný, že buďto padneme anebo zvítězíme!“

„Sláva katolíkům! Sláva koncilu! Buď zdráv převor Mikuláš!“ Jásalo rozplameněno měšťanstvo — a pak všickni za příkladem svého rychtáře Ditlikovice i přítomných rytířův jak konšelé tak ostatní měšťané vytáhli z pochev svých ostré meče a mávajíce jimi i birety svými nad hlavami vzhůru, volali jedním nadšeným hlasem mocně a dlouho: „Buď padnem aneb zvítězíme!“

A hřímavým ohlasem znělo to i ze zdola, kde se na náměstí před radnicí zatím nesčetné davy lidu shromaždily a teď jásot v radní síni zaslechly, ze všech hrdel: „Buď padnem aneb zvítězíme!“ —

X.

A nově zbuzené i oživlé nadšení v odporu a k boji proti Husitům u Plzeňských potrvalo. Neboť minul celý říjen a minul listopad i prosinec, ba minula i celá zima, a voje husitské zaměstnány byly stále před Plzní. Kněz Prokůpek, jemuž se po odchodu Prokopa Holého dostalo vrchního velení, zachovával odkaz i přání Prokopovo a chtěl za každou cenu hrdého města katolického dobýti; tomuto se ale dostávalo v skutku dosti četné pomoci i podpory. Vůkolní panstvo a pan Přibík z Klenového, ba i knížata bavorští zásobovali je opětovaně potravinami, koncil i císař Zikmund pe-

nězi, a i veřejné záležitosti v Čechách počínaly na se bráti již taký ráz, že Plzeňské k vytrvalosti vybízely a sbodřovaly s nadějí v příznivý východ jejich boje.

Jakkoli právě teď zdál se zevně zavládati mimo obléhání Plzně plný klid v zemi, přece připravovaly se za kulisami důležité a velké děje. Strůjcem jich byl pan Menhart z Hradce, který neunaveně i opatrně a chytře rovněž však i tiše za svými plány jda držel se stále jen jakoby v polosvětle na jevišti českých dějin. — —

Tak minula konečně i celá zima tehdy ne příliš krutá, a do Čech zavítalo zase milé jaro. —

Bylo to počátkem dubna l. P. 1434. — Ve skrovném domku na velkém tržišti Nového Města pražského seděla v prostě a jednoduše zřízené jizbě, kteráž však dosti prostranná a nad míru spořádaná i čistá byla, u okna mladá, slíčná jako štíhlá jedle zrostlá dívka. Držela sice v rukou svých jakousi ženskou práci, ale ruce jí byly již dávno s ní sklesly do klína, a ona zahlížejíc na ulici utonula všecka v hlubokých myšlenkách.

Stopovala snad pozorně ty obláčky, jež pluly lehounce po modrém nebi? aneb provázela tam toho čilého skřivánka, jenž se vznášel vesele do výše? nebo počítala ty pupence na lipce stojící před domem a oblité tisícerými novými puky? aneb konečně sčítala svěží stebélka tam podél cesty na tržišti bujícího čerstvého trávníku? — Utonula v zamyšlení svém na dobro. A zajisté si nevšímala ani neslyšela zpěvu přítomného s ní v jizbě šedého již ale jinak ještě statného jako doubec bradáče, který sedě u velkého a podlouhlého stolu v prostřed jizby rozloženu měl před sebou celou příslušnou zbroj pro rytířského bojovníka, a ač zbroj čistá a skoro skvoucí byla,

horlivě ji předce cídil. Teď měl v práci lesklý krunýř a při tom si hlubokým a silným jinak ale dosti příjemným hlasem vesele prozpěvoval:

„Přijel tě z Říma kardinál,
ten o Čechy zlou radu vzal.
Měl v jedné ruce krucifix,
za sebou Němcův sto tisíc. —
‚Bíte, zabíte, neleňte,
Čechy kacíře vypleňte!
Bíte a palte napořád,
já dám odpustků co kdo rád.‘
‚Pospěšte, bratří, pospěšte,
nás ubožátek potěšte.
Pomozte vlasti nevinné,
ať jméno české nezhyne!‘
Čechové když to slyšeli,
v hromadu vojsko sráželi. —
Od Plzně už se zdvihá prach,
na vrahy Němce přišel strach.
Čechové jdou, už jsou tu hned,
a vrahy Němce, jak by smet.
Pušky a špíže, hromady
stříbra i zlaté poklady,
korouhve i papežský list,
vše přišlo Čechům na kořist.“

Bradáč cidič teď byl s krunýřem hotov; shlížeje se se zalíbením v lesknoucí se zbroji, postavil ji na stůl k přilbě, k pasu a meči již vycíděným a dal se ještě do zbývajících železných rukavic. Dříve se však ohlédl po mladé dívce u okna a vida ji zamyšlenou svraštil poněkud zvráskovatělé své široké čelo; po chvíli ale máchnuv rukou, pustil se ještě hlasitěji do zpěvu. Vesele potřásaje hlavou dozpěvoval svou posměšnou píseň:

„A kam se děl pan kardinál?
Kde má klobouček, kam ho dal?
„Hoj, když mi bylo běžeti,
uváz mi v lese na sněti,
Čech kacíř bude věděti!“ *)

Poslední verš opakoval rozjařený zpěvák dvakráte a dokončiv, vypukl u veselý smích:

„Pane bože, když si na to zpomenu! Ten poprask u těch Němcův papežencův, a bylo jich jako kobylek, na každého z nás pět, tak že by nás byli umačkali. Ale sotva nás uzřeli, již nás také ani nedočkali a práskli do bot. A pak jejich útěk tím českým lesem! Byli jako bezhlaví. Jedním směrem utíkali a druhým nadbíhali nám sami do rány, a my je mlátili svými cepy jako snopy. Oj, byl to tenkráte slavný a krásný den! Tehdy byl kněz Prokop vesel a smál se, až celý zčervenal. A smích je u něho řídký a vzácný host. — Že jsem byl u Oustí a u Domažlic, to je mou chloubou i mým potěšením na stará kolena. Škoda, že jsem nemohl přítomen býti i u Tachova; byla by to nejkrásnější trojice blahých vzpomínek; tenkráte však byl jsem ve Slaném posádkou. Ale ty mě, panno, neposloucháš, a já hovořím jen na jalovo sám k sobě!“ Zamrzel se vida, že zpěvu a slovům jeho dívka u okna nevěnuje ani nejmenší pozornosti.

Však ani nyní neprocitla tato ze svých hlubokých myšlenek.

„Panno Ludmilo!“ Vyvolal starý bradáč hodně hlasitě.

„Co pak, Bořito? co se stalo?“ Tázala se teprv nyní vyrušená dívka.

*) Úryvek to z „*Písně o vítězství u Domažlic r. 1431*“ uveřejněné od *K. J. Erbena* v „*Máji*“ na r. 1862.

„Nic se nestalo, ale opět bylas tak hluboce a těžce zamyšlená, jak tě kněz vždy nerad vídá.“ Vyčítal jemně starý Husita.

„Bůh sám ví, odkud se ty myšlenky pořád berou; ale přijdou, usednou si v mé hlavě a hned v nich všecka utonu.“ Vyprávěla prostoduše dívka.

„A přicházejí všechny od Plzně, není-li pravda, Ludmilko?“ Se smíchem škádlil Bořita.

„Přicházejí, Bořito, a zase se tam ihned vracejí.“

„Inu, kdyby se kněz Prokop nad tvým častým a trudným dumáním nehoršil, poněvadž tak smutná jsi a často si zapláčeš, já bych ti tvé plzeňské myšlenky, panno, ani příliš za zlé neměl.“

„Což ty jsi poctivá a dobrá duše, Bořito!“ Chválila dívka starého muže.

„Já sám vzpomínám si každou chvíli na Plzeň i toužím zase po čilém životě v táboře. A což teprv ty, jež tam máš znejmilejšího pana Čapka.“

„Vidíš, a potom nemám býti často a hluboce zamyšlenou. Žiju ve stálé starosti o svého Jana obávajíc se, aby tam nevzal na zdraví pohromy. Nikdy bych byla nemyslila, že naši před tou Plzní tak dlouho zdrženi budou.“

„To je stíhá spravedlivý trest boží za nevděk a do nebe volající zločin, jakého se Táboři na našem knězi dopustili.“ Horlil zapálen Bořita.

„Také mi to, Bořito, už kolikráte napadlo.“

„Kdo to jak živ slýchal, aby bojovníci pro kalich a zákon boží vzbouřili se proti svým vůdcům, ba proti knězi a vložili nepřátelsky ruky na něho? Ovšem byl to vyvrhel, byla to pleva z rot, ale přece mnoho z ostatního mužstva s padouchem souhlasilo a jemu potakovalo. — Nuž, kněze Prokopa od sebe zapudili a bez něho nic svésti nemohou. Dobře na ně tak!“

„Avšak upřímně řečeno, milý Bořito, mně se zdá, že i náš drahý kněz Prokop s nynějším svým nečinným a ústranným žitím není spokojen ani v něm šťasten.“ Důvěrně svěřovala oddanému starému sluhovi Ludmila.

„Ba já to již dávno pozoroval.“ Přizvukoval Bořita. „A což je tu divu? Má ten tichý, nudný, den ode dne stejný i jednotvárný život takového muže, jako náš kněz je, upokojiti? On, jehož hlas nejzvučněji zní a hřímá, když velí tisícům, a jehož oko nejjasnějším leskem plane, když měří nepřítele? Ten nynější život knězův, to stálé sezení před biblí a vůbec před knihami, to psaní traktátů a zdlouhavých listů, ten se nehodí na Prokopa Holého. Těším se však tou pevnou nadějí, že dlouho toto živoření trvati nebude. Píšou již naši od Plzně za knězem, aby promina zbloudilému lidu, opět přijal vrchní velení; brzo však, doufám, přijdou sami s prosbou a budou tak dlouho kněze prosit a naň naléhati, až konečně povolí i tajné své vlastní touze, a my opět se vrátíme k našim do táboru snad ještě před Plzeň!“ Smál se mna si ruce Bořita.

„Avšak viz, Bořito! Pro bůh hleď!“ Vykřikla náhle uděšená Ludmila vyhlížejíc oknem na ulici.

„Co je ti? — co se stalo?“ Ulekán spěchal Bořita k oknu k Ludmile.

„Velký bože! — stalo se neštěstí!“ Bědovala Ludmila všecka zlekaná ukazujíc oknem ven.

Bořita právě vyhlédl, když před okny na ulici se vyvalil mohutný kotouč prachu, v němž starý sluha viděl dvé silných hřebcův mocně se vzpínajících, pak skácený těžký vůz, na onen čas velmi skvostně a bohatě upravený. Zároveň se vyskytli v chumáči dva muži, patrně sluhové náležející k povozu.

Oba přiskočili ku skácenému vozu a otvírali hned hořejší dvířka jeho.

„Bořito, přispěj jim," obrátila se prosebně Ludmila ku starému Husitovi.

„S radostí, již běžím." A ochotně spěchal tento ven.

„Je-li někdo ve voze a jest-li si pádem ublížil!" Litovala soucitná dívka. „Pro boha, jest; jest tam paní. Ah, a zdvihají ji bez vlády! A paní to nějaká vznešená dle šatu! A už je tam bodrý Bořita a pomáhá jim ji nésti. Chuďas je bezvědomá i snad těžce raněná. — Té musíme poskytnouti pomoci." A sama lehkým krokem jako šípka odspěchala z jizby. —

A za krátkou dobu ozval se hluk již na dvorku při domku, pak přede dveřmi a hned na to vnášeli dva stejně odění sluhové s Bořitou omdlelou paní do jizby provázeni Ludmilou.

„Sem, sem na lůžko ji položte." Zvala Ludmila nosiče, jak se zdálo, dosti těžkého břemene. Položili bezvědomou na lůžko. „A teď rychle Bořito, přines studenou vodu, tam v přístěnku stojí konvice." Ukládala domácímu sluhovi dívka, sama z brašničky své na pasu zavěšené čistý bílý šat vyjímajíc. Bořita byl nalil již do cínové mísy a přistoupil s ní k loži. Ludmila namočivši šat svůj do studené vody pomalu omývala bezvědomé spánky a čelo pozorujíc bedlivě omdlelou.

Byla to paní as čtyřiceti a několika let prostřední a tělnaté postavy. Hlava její mohla nazývati se velmi pěknou a musila býti před lety krásnou. Hustý a posud černý i lesklý vlas shrnut byl do zlatobarevné síťky a lemoval čelo a obličej nad sníh bělejší. Útvar čela, nos i dosud dosti svěží i plné rty, nyní ovšem poubledlé, jemné tváře i okrouhle vykrojená brada a pak běloskvoucí

šíje i plná až snad příliš bujná ňádra poskytovaly obraz dosud dosti vnadný, kterýž vkusný, bohatě vybraný šat jakoby vypočtenè zvyšoval.

Ludmila omyla paní již jednou, omyla ji podruhé opět, avšak tato neotvírala očí, ani se posud ňádra její nezdvihala, i trvala v bezvědomí.

Teprv teď si všímla silně upjatého šatu jejího. Mžikem se rozhodla. Obrátila se rychle k mužům za ní stojícím a krátce na ně pohlednouc a pak s uzarděním zraky své klopíc, pravila k nim: „Přátelé, ustupte jen na okamžik do vedlejší komory, musím paní uvolniti a rozepjati šat; jinak nemůže vydechnouti.“

Všichni tři ochotně vyšli z jizby.

Ludmila pak jí rozepjala rychle šat na prsou. A vskutku, sotva že plná a až přes příliš stažená ňádra jen poněkud si uvolnila, hned za chvíli na to již si plně oddechla a mocně se zdvihla. A skoro současně zachvěla se i víčka u klapek očních a tyto se zpolehounka pohnuly. A již si prsa sice zvolna ale pravidelně oddychovala; když se za chvilku oči poprvé mdle otevřely, Ludmila radostí zaplesala šeptajíc sama k sobě: „Bohu díky, procitla“ a obírala se dále horlivě neznámou paní.

Tato sebou nyní hnula mocně si oddychnuvši, otevřela plně zraky své i upřela je černé jako noc a lesklé jako třpytící se hvězdy na Ludmilu.

„Kde to jsem? a jak jsem se zde octla?“ Tázala se s patrným udivením procitlá paní.

„V příbytku poctivých lidí, kam tě k mému pozvání tvoji sluhové, vznešená paní, donesli, ana jsi byla bez vědomí, leknutím nad skácením se tvého vozu.“ Vysvětlovala ochotně Ludmila.

„Ach, již se pamatuju.“ Vzpomněla si paní. „A kde jsou moji lidé?“

„Zde vedle v komoře!“

„Zavolej je, milé dítě.“ Žádala ji slabým hlasem paní. Ihned vstoupili oba sluhové i Bořita do jizby.

„Pěkně's to, Vávro, vyvedl.“ Obořila se paní na své nedlouhé teprv ze mdloby procitnutí až s podivuhodnou silou a důrazem na stojícího před ní sluhu. „Převrhne mě na veřejném náměstí a tak prudce, že jsem to mohla lehce smrtí zaplatiti! Tys troup a zakusíš za to řádně kozelec.“

„Nemohu, Milosti, za to. Bůh ví, nemohu.“ Plačtivě dokládal se vozka. „Hřebci se ulekli psa, který na ně vyrazil, pustili se do cvalu, a vůz narazil o veliký kámen ležící při cestě. Tím vypadlo kolo, a proto se vůz skácel. Nemohl jsem udržeti hřebce a sletěl jsem sám s kozlíku.“

„A koňům se nic nestalo?“

„Nic, Milosti, stojí teď, jakoby je přimrazil.“ Ohlašoval druhý sluha.

„A budeme moci jeti dále? sic bys Ondřeji, pospíšiti musil do našeho domu, aby pro mě poslali nosítka.“

„Kdyby nám dobří lidé pomohli, zasadili bychom kolo do vozu opět sami a ten nějaký zákolník bychom na tu chvíli, než bychom dojeli na Staré Město do paláce, také sehnali.“ Mínil vozka.

„Tedy rychle spravte vůz, já zatím sečkám zde.“ Nařizovala paní. Sluhové odspěchali; Bořita šel za nimi, aby jim venku pomohl.

Bystře už zahlížející zraky paniny setkaly se teď s nevinným pohledem mladé dívky, která s přirozenou jí dobrotou neznámou pozorujíc s účastenstvím na ni hleděla. Mžiknutím přelétla paní celou vysokou postavu dívčinu, a zraky její se jakoby rozjasnily spočívajíce na líčné i příjemné Ludmile s patrným zalíbením.

„Neublížila jsi si?“ Tázala se starostlivě nyní Ludmila podporujíc pozorně hlavu paní.

„Udeřila jsem se o stěnu vozu do hlavy i cítím bolest, ale je to snesitelné. Mdloba moje byla jen následkem leknutí.“

„Bylo by tedy snad dobře, kdybychom na ránu přiložili studený obkladek?“ Nabízela se ochotně Ludmila.

„Měj vřelé díky za svou péči, milé dítě mé. Obstarám to však až doma. Bydlím na Starém Městě. Tys mně již prokázala dosti laskavé pozornosti. Znáš mě?“ Tázala se laskavě tisknouc vřele krásnou ruku dívčinu.

„Neznám, vidím tě dnes poprvé.“

„A jsi tak ochotná i účinná ke mně. Musíš býti hodných i řádných rodičův dítě?“ Hladila Ludmilu po hedbávném a růžovém líčku jejím paní.

„Ah, jsem sirotek!“ Zasteskla si smutně oči klopíc dívka.

„Sirotek?“ Opáčila s účastenstvím paní, na loži se nyní vztyčujíc, při čemž se Ludmile pomáhající jí při tom zdálo, jakoby ze šatu panina něco malého bylo vypadlo. „A kdo ti zemřel, otec či máti?“ Tázala se rychle paní sedajíc na loži a zapínajíc si šat svůj opět na prsou.

„Ztratila jsem je malé nemluvně oba.“ Zarosily se teď oči Ludmiliny.

„Oba? Ubohé, hodné dítě, a kdo tě vychoval i nyní u sebe přechovává?“ Tázala se vřele paní vinouc dívku k sobě blíže.

„Můj dobrotivý pěstoun Prokop.“

„Aj, toť musí býti řádný muž — však je zde čisto a pořádno ač jen chudo — je velká rodina pěstounova?“ Ptala se s účastenstvím se po spořádané i čistotou se skvící jizbě rozhlížejíc neznámá paní.

„Jsme zde jen sami dva s pěstounem a pak Bořita.“ Ohlašovala Ludmila.

„Tys tedy sama hospodyní? aj, činí ti to čest!“ Chválila paní a pak povstávajíc z lože, podepřela se o Ludmilu a pravila: „Buď tak dobrá a doveď mě tamto k tomu křeslu u stolu. Musím se pomalu připraviti opět na odchod.“ Přála si paní, a Ludmila jí poslechla.

„Nepospíchej, jsi ještě usláblá a všecka se chvěješ — sečkej u nás a zotav se — nevím, co to je, ale je mi tak volno a blaze u tvé přítomnosti, jakoby z tvých krásných zraků, vznešená paní, slunko na mě svítilo a mě hřálo.“ Vřele a upřímně hlásala své nelíčené pocity Ludmila.

„Opravdu?“ Zasmála se dobrotivě paní. „Avšak i mě cosi k tobě táhne. Podivno!“

„Neměj mi za zlé, vznešená paní, mou otázku; ale máš i ty dceru?“ Tázala se s prostoduchou zvědavostí Ludmila.

„Nemám.“ Odpověděla nápadně zkrátka a pak skoro s nevolí paní. „Nemám, milé dítě.“ Opětovala po malé chvíli temněji a skoro zasmušile a pak za krátko, jakoby se z nemilého dojmu a myšlení násilně vytrhla, pravila opět přívětivě stahujíc k sobě u ní stojící dívku: „Jsem totiž svobodna — avšak jak ráda bych byla, kdyby mi osud byl dopřál na nynější starší léta hodné dcery třeba tobě podobné.“ A přitiskla pravicí hlavu Ludmilinu k sobě, líbajíc ji vřele v jasné její čelo a hladíc jí při tom měkký a krásný vlas na hlavě.

„Ó, i já bych byla nevýslovně šťastna, kdybych měla nyní drahou matku!“ Tulila se Ludmila vroucně k dobrotivé paní.

V tom okamžení vstoupil sluha panin do

jizby a oznamoval, že vůz je upraven opět k další krátké jízdě.

Paní se ihned zdvihla k odchodu, kynouc sluhovi, aby jí byl při chůzi k vozu podporou.

„Sečkej ještě, milostivá paní, až se více zotavíš.“ Zvala doléhavě Ludmila, nerada milou se jí pojednou stavší návštěvu již propouštějíc.

„Zotavím se nejlíp doma. Však my se bohdá brzo opět spolu uzříme. A až mě, milé dítě, v domě našem navštívíš, — jsem Irena z Hradce, a dům náš stojí v Caletné ulici, a brzo se naň doptáš, pak ti vzdám za pomoc tvou a přispění tvé při dnešní mé nehodě teprv náležité díky a bohdá se ti slušně i odměním. Přijď tedy brzo ke mně.“ Pronášela s přívětivou důstojností panna Irena z Hradce.

„Přijdu, přijdu, vysoce urozená slečno, ale ne pro odměnu, s tou mě nesmíš zarmucovati ani snižovat, — přijdu však proto, abych se opět zhřála na výsluní tvých krásných i dobrotivých zraků.“ Vřele přislibovala Ludmila líbajíc Ireně jemnou a krásnou ruku její zdobenou ovšem skvostnými prsteny.

„Hle, jaks pyšná, jakého hrdého zároveň ale i ušlechtilého smýšlení! Však přijď, přijď, uvítám tě vždycky ráda.“ A políbila spanilé děvče dosti vřele na čelo. „Tedy ještě jednou upřímné díky tobě, a buď s bohem!“ Tiskla jí lehce ruku Irena a pak podpírajíc se o sluhu Ondřeje s přívětivým kynutím hlavy i úsměvem na Ludmilu opustila jizbu.

Ludmila ji provodila až k vozu a vrátila se do domku, když tento ujížděl již ulicí podél Zderazu ku Starému Městu.

„Podivno — ta panna je hrdá i pro mě příliš vznešená, a jak se zdálo, jinak k lidem

svým i dosti tvrdá a přisná, a přece mě k ní jakoby něco vábilo a poutalo. Ty její krásné zraky plny jasných blesků a hvězd, když ty na mě dobrotivě i laskavě spočívaly, a měkkounká i teplá ruka vlas můj a líce hladila, jakoby se ke mně vlahý a milý vánek libého jara snášel. — Ah, tak jen, tak přívětivě a mile musí shlížet na své dítě matka, a musí tak sladce i jemně hladit jenom ruka matčina!“

Přede dveřmi ozvaly se nyní pevné kroky, a do jizby vešel kněz Prokop provázen Bořitou.

„Dobrý večer, Ludmilo!“ Pozdravoval kněz schovanku svou, jakmile vstoupil do jizby.

Tato přispěchala ihned k němu, podávajíc mu bělostnou svou ruku.

„A měli prý jste zde, povídá mi tuto Bořita, neočekávanou, podivnou návštěvu?“

„Ovšem že otče — sdělil ti Bořita již všecko? Dobře, že nehoda tak lehce minula — poranění panny Ireny z Hradce bylo jen —“

„Koho že poranění!? — Ireny z Hradce?!“ Zvolal kněz Prokop v nejvyšším překvapení.

„Ano, slečna Irena Hradecká to byla — mají prý dům v Caletné ulici, a já tam mám co nejdříve k ní přijíti — těším se na to již teď velice.“ —

„Irena Hradecká zde byla? u mne, u tebe?“ Tázal se všecek vzrušen divoce Prokop.

„Byla, stalať se jí ta nehoda zrovna před naším domkem; vzkřísila jsem ji ze mdloby a oplývala za to ke mně šlechetná panna laskavostí.“ Vyprávěla Ludmila.

Kněz Prokop odhodiv nedbale biret svůj na stůl sklopil v náhlém zamyšlení velkou hlavu svou a počal choditi prudce po jizbě. Přešel tak jednou nebo dvakrát jizbu ode dveří vedlé stolu,

a zraky jeho padly náhodou na lůžko, na němž panna Irena před tím nedávno spočívala. Náhle se oči Prokopovy zajiskřily, a on shýbnuv se sáhl spěšně na lůžko a uchopil malý lesklý předmět do ruky sevřev jej v pěsti. Rychle odstoupil pak k oknu a dychtivě nahlížel do otevřené dlaně své. Ludmila s podivením pozorovala počínání kněžovo. Netroufala si však tázati se po příčině jeho.

Po chvíli kývnul kněz hlavou, a rtové jeho šepotali: „Je to ona; Irena zde byla. — Což by byla vypátrala?“ A ruka jeho vznesla se k čelu, přejela je a pak zastřela oči kněžovy. Patrně se obíral trudnými a bolestnými myšlenkami. Po chvíli se ale pomalu obrátil a kynul s účastenstvím jej pozorující Ludmile blíže k sobě. Tato ihned k němu přistoupila.

„Lidunko“ — pravil k ní měkce Prokop hladě ji po vlasech a hledě v pohnutí do krásných blankytných očí dívčiných — „miluješ mě, to vím, a poslechneš mě ve všem. Slib mi však pevně a svatosvatě, že nikdy, pokud budeme v Praze, nepůjdeš k té panně Ireně Hradecké. Pravím ti nikdy, nikdy! — ba že se jí vyhneš a nikdy s ní více mluviti nebudeš! Slibuješ mi to?“ doléhal pevně na ni.

S udivením hleděla na pěstouna Ludmila, ale zvyklá v ničem mu neodporovati, odvětila i tu ochotně: „Slibuju — ale otče —“

„Nevyptávej se a nepátrej dále — nemohu ti ničeho více říci — ale buď vždy a věrně pamětliva svého slibu.“ Upozorňoval důtklivě kněz a pak vzav biret svůj popošel ke komoře vedlejší a blízko u dveří se náhle obrátiv pravil: „Ano, a pak připravte vše na zítřek k rychlému přesídlení; poměry mne nutí, abych změnil bydlo

své. Odstěhujeme se do Čapkova domu; nabídl nám jej již dávno. Nechci však, aby se kdo z vůkolí dozvěděl, kam se odstěhujeme. Dle toho se řiďte — a teď až do večera nechte mne samotna.“ Rozkazovai krátce kněz Prokop udiveným Ludmile a Bořitovi.

XI.

As ve čtvrtý den po své nehodě na tržišti novoměstském za pozdního už odpoledne vstoupila do komnaty páně Menhartovy v paláci pánův Hradeckých na Starém městě pražském panna Irena. Vešla kvapně a shledávajíc komnatu prázdnou zarazila se.

„Menharta zde není! A mně samotné v mých komnatách je tak smutno i úzko. Bůh sám ví, co to na mne zase už dolehlo?! — ale od několika dnů ty trudné a černé myšlenky ode mne ani neustupují, stále jako upíry mi sedíce v týle.“ A Irena s povzdechem se vrhla na měkce vycpanou židli stojící ve výklenku špičatého okna vedoucího z komnaty na ulici. „Oh, ty zpomínky, ty zpomínky na mou divokou bouřlivou minulost! Ty nemůže smířiti a uspokojiti ani sebe delší řada let ani sebe upřímnější i horlivější moje pobožnost a vroucí modlitba! Kdyby té minulosti nebylo, jak volně, jak spokojeně bych mohla žíti!“ A opět hluboce si povzdychnuvši na delší dobu se odmlčela, až pak za hodnou chvíli pokračovala v polohlasité samomluvě své opět dále:

„A co probudilo ty staré a temné obrazy z dávných mladých let zase v mysli a paměti mé? — Ono setkání onehdy s tou roztomilou,

líbeznou dívkou. Neboť od té chvíle, co zazněl z libých jejích úst ve sluch můj stesk po její matce i žaloba, že je sirotek, od té chvíle hnulo se cosi v ňadrech mých, co si sama dobře ani vysvětliti nemohu! Podivno, věru podivno; dosti všední náhoda mě svedla poprvé a jen na chvíli s onou zcela mi neznámou dívkou, jejíhož jména ani neznám, a cítím k ní tak vřelou i podivnou náklonnost, že se sama sobě divím. Ba toužím po té dívce, jak jsem ještě nikdy po mladém tvoru ženském netoužila. Ovšem, jsem tak samotna i stojím tak osamělá, — oh, kdybych měla dceru, jak bych byla šťastnou! — A měla, měla jsem dítě“ — šeptala ustrašeně a s výrazem hrozné úzkosti na sedadle se krčíc Irena — „vlastní milé a nevinné robátko, ale opustila jsem je, zavrhla jsem je i zapřela jsem je před světem, a bůh mě teď stíhá trestem svým, hrůznými výčitkami svědomí a stálým věčným traplivým i úmorným neklidem a nepokojem. O, kéž by žilo, kéž bych měla dítě své!“ Zaúpěla bolestně svíjejíc se takřka u okna pod mukami neusínajícího svědomí.

V tom zazněly v předsíni kroky i hlasy; domácí sluha otevřel dvéře, a do komnaty vstoupil pan Menhart z Hradce a za ním převor minoritův plzeňských Mikuláš.

„Aj, důstojný otče, přicházíš věru jako na zavolanou.“ Mluvil pan Menhart obrátiv se hned u dveří ku vstupujícímu knězi, který se ku slovům mocného pána jen usmál: „Teď jda ze schůze panstva, myslil jsem si, kéž by zde nyní byl otec Mikuláš, a ty's jako kouzlem přivanut čekal na mě dole v domě.“

„Soudil jsem u Plzně, že mne teď spíše zde v Praze potřebí bude a neotáleje déle v ležení,

kde už působení mého není více třeba, spěl jsem sem.“

„Dobrý večer sestro,“ pozdravoval Menhart teprv teď pannu Irenu, vida ji u okna patrně sklíčenou seděti.

I převor Mikuláš hned s mnohými úklonami pannu pozdravoval, která však zběžně jenom poděkovavši, pohroužena sama v sebe seděti zůstala.

Menhart s převorem Mikulášem se usadili za stolem uprostřed komnaty stojícím, a k pokynutí domácího pána přinesl sluha Ondřej dvě skvostné číše s vínem, jež postavil před oba muže, a pak opustil síň.

„Nuž, otče, připijme si na zdar našeho společného díla!“ Vyzýval Menhart pozdvihuje číši: „Nechť se zdaří, a my dojdem šťastně cíle!“

„Staň se tak!“ Přizvukoval Mikuláš a zazvoniv lehce číší svou o pohár páně Menhartův učinil z ní řádný doušek.

„A teď milý otče, sděl mi, jak se věci mají před Plzní?“ Vyzýval pán z Hradce.

„Pro stranu naši katolickou dobře. Neboť s plesáním a skoro s jistotou předpovídati dnes mohu již Husitům v obléhání města nezdar. Husitské vojsko před Plzní je úplně na mysli kleslé a zmalátnělé; nedůstatek, hlad i mor řádí v jejich táboře, nesvornost rot i vůdcův mezi sebou veliká. Plzeňští se stále statně drží a nedávno za pomoci pana Přibíka a vůkolního panstva dodána městu opět značná zásylka potravin; o novou pak se již opět jedná. Mimo to doufám, že i zde věci již tak daleko dospěly, že v brzku jednota panská postaví vojsko své do pole, a toto že přímo vytrhne k Plzni, aby město osvobodilo?“

Mínil kněz upíraje jiskrné své oko zvědavě na pana Menharta.

„I moje zprávy jsou příznivé.“ Započal tento patrně dobrého rozmaru. „Panstvo katolické i umírněné pod obojí sjelo se právě v tyto dny k veliké i důležité poradě. Dnes jsme měli první schůzi. Všichni páni jsou rozhořčeni co nejvíce na husitské válečné roty, i jde o nich jeden hlas, že jsouce ode dávna strašným břemenem ba metlou pro veškerý lid rolnický v zemi, musí býti zničeny a úplně vyhlazeny. Za tou příčinou sebráno má býti silné panské vojsko, které se shromáždí u Kačína za Kutnou Horou. Vojsku v čelo co vůdce postaven bude Diviš Bořek z Miletínka.“

„Dobrá to volba, jeť Bořek z Miletínka statný válečník ze školy Žižkovy.“ Schvaloval kněz Mikuláš.

„Avšak netajíme se tím, že zápas s rotami, any uvidí, že běží o jich trvání, ba o jich hrdla, bude těžký a velmi nebezpečný. I upozornil jsem pány na to, že bychom se měli pokusiti o to, jestli hychom úplatky a porušením jednotlivých hejtmanův spíše k cíli nedošli? Tys byl v ležení jejich před Plzní tak dlouho otče, co o tom soudíš?“

„Že je to dobrá myšlenka. U jednoho a dosti mocného hejtmana myslím, že to půjde dojista. I doufám, že bude-li důstatek peněz, Čapka ze Sán svedu ke zrádě!“ Pronášel se Mikuláš.

„Výborně! — Dále bylo navrhováno, aby strana naše vstoupila ve vyjednávání s knězem Prokopem Holým.“ Děl zasmušile pan Menhart. „Nalézá prý se zde od té doby, co byl od svých poraněn a potupen a žije v ustraní s těžkým hněvem v srdci proti Táborům. Snad by se

velikými přípověďmi i penězi pohnouti dal, aby proti straně husitské sám nyní vystoupil?“

„Ovšem kdyby Prokop postavil se v čelo našeho vojska, pak bych se skoro sázel o jeho jisté vítězství.“ Mínil zamýšleje se Mikuláš.

„Máme prý se o to za každou cenu pokusiti. Mně svěřeno s ním vyjednávání.“ V tom okamžiku ozval se hluboký vzdech podoben jakoby tlumenému zaúpění komnatou. Pan Menhart s nevolí ohlédl se k oknu po panně Ireně, jež v tu chvíli složenou majíc hlavu i tvář svou v obou rukou dlela dosud bez hnutí u okna.

„Já pak svěřil bych je nejraději opět tobě, důstojný otče; nevařiliť jsme nikdy dobře s Prokopem.“

„Jsem volný s ním vyjednávati. A míra přípovědí?“ Tázal se ochotný mnich.

„Zlata co chce — ač, pokud Prokopa znám, tím jej neupoutáme; vůdcovství všeho vojska panské jednoty a s tím možnost pomsty nad Tábory jej urazivšími; dále místo nejvyššího správce v zemi, jakmile nynějšímu Alši Vřešťovskému lhůta vlády dojde.“

„Dobře, půjdu k Prokopovi a to hned; se svým nabídnutím musíme si pospíšiti; neboť když jsem od Plzně včera odcházel, mluvilo se cosi v táboře o poslancích k Prokopovi, kteří jej pohnouti měli k opětnému velitelství v husitském vojště.“

„Toť vrchovatý tedy čas k jednání s ním.“ Mínil pan Menhart.

„Ráčíš však věděti, kde kněz zde v městě bydlí?“ Tázal se minorita zdvihaje se zároveň ze svého sedadla.

„Přebývá prý někde na dolejším konci novo-

městského velkého tržiště — kde, tam se lehce dovíš.“

„Odebeřu se k němu bez prodlení. Zítra dopoledne přijdu pak zpraviti tvé Milosti o výsledku svého vyjednávání.“

„Přijď otče — s dychtivostí budu tě očekávati.“

„Zatím tě urozený pane i tebe vznešená slečno, svatá panna ostřež!“ Přál mnich a s hlubokou úklonou opustil komnatu.

Pan Menhart doprovodil s blahosklonnou přívětivostí minoritu až ke dveřím a pak obrátiv se přistoupil ke stolu a vychýlil zbytek v číši až do poslední kapky. Postaviv prázdný pohár na stůl přikročil k oknu a položil z lehka ruku svou na skloněnou Irenu.

„Co jsi, sestro, tak zadumána?“ Tázal se jí. „Uvízla's opět v černých svých myšlenkách?“

„Ah, ty zpomínky na neblahou mou minulost!“ Zasteskla si úpěnlivě panna Irena obracejíc veliké své zraky k bratrovi.

„Zapuď je, sestro; jsou jen pára a dým; odežeň je mocným máchnutím ruky!“ Přemlouval ji s úsměvem.

„O, kdybych mohla — kdybych byla s to ukonejšiti a uspati to věčně bdící svědomí!“ Úpěla Irena.

„Vždyť přece koupila sis hromady odpustků, jsi od mnohých let horlivě pobožnou a udílíš štědré almužny!“ Omlouval kousavým výsměchem sestru svou pán na Hradci.

„A přec to nic nespomáhá; přece snáším nyní hrozná muka a nemám klidu ni pokoje.“ Lomila rukama panna Irena.

„Aj, dosti již těch dětinských steskú a nářků! Měj konečně již rozum, Ireno. Své svědomí má

každý z nás ve své hrsti. A kdo měl síly a chuti dosti ku hříchu, musí míti i síly dosti, aby nesl břímě jeho následků. — Nezapomeň, že jsme dnes zváni k Šternberkovým na večerní hostinu. Již se počíná stmívati. Jdi a pospěš si s oblékáním, abych na tě příliš dlouho čekati nemusil. Četná a živá společnost mnohých lidí bude nejlepším lékem pro tvou zádumčivou chorobu.“ S tím odešel pan Menhart do vedlejší komnaty. A za nedlouho opustila i panna Irena Hradecká s hlubokým povzdechem síň, v níž se již večerní soumrak rozkládati počínal.

XII.

Kněz Prokop přesídlil se skutečně do domku Jana Čapka ze Sán, který stál as v polovici židovské zahrady. Ve starém příbytku knězově meškal ve dne jen Bořita, aby došlé snad listy neb důležité návštěvy aneb poselství přijímal a je dle potřeby do nového bytu odkázal.

Dům Čapkův držel v sobě obydlí v přízem a pak větší v prvním patře. V menším přízemí usídlil se Prokop Holý s Ludmilou.

Za krásneho jarního dopoledne nalezáme v malé jizbě Prokopa seděti u stolu před rozloženou biblí, kdežto z předsíně zaznívál do světnice hlas propěvující si Ludmily, jež se zaměstnávala u ohniště připravováním obědu.

Jakkoli na žlutý pergamen s vybledlým jeho délkou času a častým užíváním písmem dopadaly malými skelnými tabulkami skrovných dvou oken zářivé paprsky příjemného slunka jarního v plném jasnu a činily tak čtení starého písma velesnadným, přece kněz Prokop podpíraje výraznou

hlavu bílou rukou svou ustal byl již dávno ve čtení a obíral se myšlenkami svými. A musily tyto býti dosti neutěšeného i trudného obsahu, neboť pohled jeho byl vážný ba skoro smutný, a čelo jeho bylo zasmušeno a složeno v mnohé i hluboké vrásky.

V tom zazněl z předsíně libozvučný i jasný hlas Ludmilin v oblíbené tehdáž písni:

„Pleje děva konopě
u panského sada,
pytá se jiej skrivanek
proč je žalostiva.
Kak bych mohla ráda býti?
Malitký skriváne,
otvedechu zmilitka,
u kamenný hrádek.
Kdybych perce iměla
pisala bych lístek;
ty, malitký skrivanče
ty bys s niem tam letial.
Nenie perce, nenie blánky,
bych pisala lístek;
pozdravuj drahého pěniem,
že zdě horěm nyju!“

Předposlední verš zaznával méně zvučněji, a poslední odumíral v patrném nádechu těžkého zármutku a nelíčeného žalu.

Kněz Prokop zakýval s truchlivým úsměvem hlavou.

„Ubohé dítě, zakoušíš již záhy žalu dosti, a přece je to ještě ten nejlehčí žal, žal tužné lásky. Kdyby jen v celém tvém životě při něm zůstalo! Bojím se však, že rozbouřená doba, v níž žijeme, ani tebe, drahé dítě, neušetří těžšího a většího zármutku. Dokud však chrániti tě bude moci

silná pravice má, budeš jistá přede vší značnější pohromou. — Ale opatrným a bedlivým musím býti; a tím ostražitějším, čím podezřelejší se mi zdá býti onehdejší příhoda s Irenou. — Nemohu tomu ani uvěřiti, že by to byla bývala náhoda. Onen amulet, který ležel na lůžku, na němž prý Irena spočívala, a který na štěstí jsem já dříve nalezl, než jej Ludmila spatřila, a pak to důtklivé vyzvání k brzké návštěvě Ireny v domě Hradeckých, to vše zdá se mi i se svrhnutím vozu a mdlobami Ireninými býti chytře nastrojenou léčí na Ludmilu. Amulet, kterýž měla Ludmila nalézti a poznati za stejný a podobný s oním, jaký sama od narození na své šíji nosí, any oba na vlas stejné jsou a v zadu znak Hradeckých na sobě nesou, měl upozorniti Ludmilu; při vracení jeho Ireně a při návštěvě u této by se byla Ludmila pak dozvěděla více, a bůh ví, jaké ďábelské plány další chová Irena ve lstivé a prostopášné hlavě své. — Ten tam, milé dítě, byl by nevinný tvůj klid, a těžký, stále hlodající zármutek zahostil by se v prsou tvých a zasáhl by i hlavu mou, která již pro onu hříšnou ženu tolik a tak těžce byla trpěla.“ A Prokop by byl šeptem dojista ještě v myšlénkách svých hloubal dále, kdyby v tom okamžení nebyl jej vyrušil opět hlas Ludmilin, tentokráte ale radostný a jásavý vítající v plesu na předsíni nenadále se ozývající silné kroky zvoláním: „Čapku, můj Čapku!“

Kněz Prokop chtěl rychle pokročiti ke dveřím, sotva se ale zdvihl, když tyto se otevřely, na prahu jizby se zjevil hejtman Táborův šedý Chval Řepický, a kněz Prokop zároveň v sínci Ludmilu v náručí Jana Čapka ze Sán zahlédl.

„Bůh tě pozdrav, knězi Prokope.“ Oslovoval

hned na prahu dobrácky se usmívaje bodrý, starý boží bojovník kněze.

„Je-li možná? ty Chvale zde?“ Zadivil se nelíčeně Prokop.

„Já a Čapek ze Sán.“

„Buď mi vítán, bratře!“ A oba potřásli si srdečně rukama. „Co však vede vás tak nenadále do Prahy?“

„Poselství k tobě, Prokope.“

„Poselství ke mně? Aj! — Leč usedni bratře.“ Zval kněz hejtmana Táborův. A oba muži usedli si naproti sobě.

„Tak jest. Jsme ovšem vysláni dva, já i Čapek, k tobě; avšak Čapek se cukruje tam venku se švarnou tvou schovankou — a já jim to přeju, bylit nyní dosti dlouho od sebe již odtrženi a vzdáleni, a protož vyřídím ti poselství od bratří sám. A poněvadž neumím činiti mnoho ozdobných řečí, sdělím ti věc krátce. Cos ty odešel z táboru a od vojska našeho, nejde to v něm tak, jak by to mělo ve prospěch naší věci jíti. Máme všichni dobrou vůli, konáme, jak myslím, všichni svědomitě své úkoly, a přece se nám dílo naše nedaří, a Plzeň vzdoruje nám posud nepokořená.“

„Věru divím se Plzeňským a vyznávám se, že tak statečný i úspěšný odpor od nich jsem neočekával.“

„Chuť k boji i statná mysl v našem vojště ochabuje, nedůvěra a beznadějnost v příznivý východ boje je všeobecná, a nekázeň i bezuzdnost v rotách bují a rozšiřuje se. Kněz Prokůpek je dobrý hejtman i podvůdce jako mnohý jiný z nás, ale vrchní vůdce není, a ten v našem středu vůbec od tvého odchodu schází. I Prokůpek sám to uznává. Mimo to stahují se nad námi všemi

hrozivá mračna, z nichž se může snadno spustit a nejspíš i spustí strašlivá bouře. Jednota panská spojivší se pod poslušenstvím svého správce zemského Alše Vřešťovského za jeden člověk zavázala se, aby pokoj v zemi byl obnoven, a k tomu cíli provolala mír zemský po všech krajích. I našim rotám poručeno, aby rozejdouce se přestaly hubiti zemi; neučiní-li tak, vyhrožuje se nám, že jako se škůdci zemskými s námi naloženo bude. A již také sbírá panstvo vedeno tím starým ošemetným lišákem Menhartem i silné vojsko, patrně proti nám. Vše to uvážila vrchní polní rada a vyslala nás dva, mne i Čapka, se žádostí, ba s prosbou k tobě, abys pustiv již všechen ovšem že oprávněný hněv proti Táborům mimo sebe, přijal opět vrchní velení ve veškerém vojště kališnickém. Splň, bratře, žádost naši!“

Kněz Prokop poslouchaje s hlavou skloněnou Chvala Řepického, zakroutil záporně hlavou:

„Nesplním — nemohu jí splniti. Zpomeň si jen, bratře Chvale, na onu křivdu a ono příkoří, jež mi Táboři, moji Táboři učinili. Oni, jež jsem miloval co děti své, jejichž slávu jsem rozmnožil a rozšířil po celé Evropě a jejichž věci jsem věnoval nejlepší leta svého života. Nevděk prý světem vládne, můž být; u mne však byl příliš černým, příliš křiklavým, že jsem ho nikdy nezasluhoval. Moje vůle, když jsem odcházel z táboru, byla pevná a je posud nezvratná, nevrátím se do vřavy válečné nikdy více a dny své v tichém, kněze důstojném zátiší a ústranní dokonám!“

„Prokope, usmysli si jinak; ten nemůž býti konec slavné dráhy tvé!“ Doléhal Chval pohnut.

„Jsem již pevně ustanoven, milý bratře; nic mne nepohne, změniti zámysl můj.“ Stvrzoval Prokop.

„Ó, povídal jsem to radě, aby k tobě vyslala někoho, kdo má dar výmluvnosti, aby tě pohnul důtklivými a mocnými slovy. Sám jsem na tě sláb!“ Stěžoval si šedý hejtman.

„Ba ani výmluvný mistr Rokycana, kdyby s námi byl za jedno, ku změně předsevzetí mého by mě nepohnul.“ Usmíval se kněz.

„A s tou odpovědí mám se vrátit k našim před Plzní, kde všechno ve tvůj příchod pevně doufá?“ Naříkal Chval.

„Nemohu ti pomoci.“ Krčil rameny Prokop.

„Prokope, buď velkomyslným a dej průchod svému v skutku vznešenému smýšlení i povaze. Zapomeň křivdu učiněnou a vrať se k nám. Všechno vojsko uvítá tě s jásáním a důvěrou co svého jediného spasitele. A zase zaleskne se hrdě a vítězně prapor s kalichem a ke dnům české a tvojí oslavy u Ústí, Tachova a Domažlic přibudou ještě jiné, ještě slavnější. Bratře, vrať se k nám!“ Vřele žádal a prosil šedý Chval.

„Hle, já nepřeju vám zlé, a nemysli, že na vás nevražím. Nikoliv, mé smýšlení se nezměnilo a mé naděje a tužby nesou se k vašim cílům jako dřív. Přeju vám úspěch, vítězství a slávu a zaplesám s vámi v onen den, kdy Plzeň padne. Ale abych se vrátil na místo, kde před krátkem ukládáno o mou čest, ba o mé bezživotí, k tomu mě nikdy nepohnete! A teď prosím již dosti o věci té, bratře, i mluvme o něčem jiném.“

A obratně zavedl hovor na jiný předmět. Chval však po nezdařeném úkolu svém neměl více stání a brzo od kněze odešel.

Po jeho odchodu se rozložilo v jizbě i venku v předsíni hluboké ticho; Prokop s podivením vyšel ze světnice, doufaje v předsíni zastihnouti Čapka s Ludmilou.

Na ohništi sice praskal oheň a v hrncích, vařilo se klokotem, ale milenců tam nebylo. I chtěl Prokop poohlednouti se na dvorku a pak na zahrádce za domem, když tu vrzly u vrat dvířka vedoucí z ulice na dvorek, a hned na to na jediném stupni ze dvora do sínce vedoucím se zjevil as padesátiletý slušným oděvem zámožného měšťana oděný vážný muž.

Zahlédnuv Prokopa sňal biret svůj s lysé hlavy a přikročil ku knězi s uctivou poklonou:

„Jsi kněz Prokop Holý?“ Tázal se zdvořile.

„Jsem — co mi chceš?“

„Dopřej mi slyšení.“

„Pojď a vstup sem.“ Vybízel kněz otvíraje příchozímu dveře do jizby.

Vešli a stáli si tváří v tvář.

„Jsem tajný písař vysoce urozeného pana Menharta z Hradce.“ — Uváděl se muž, v němž teď poznáváme převora Mikuláše, ovšem že opět v jiném přestrojení.

„A co ode mne Menhart z Hradce žádá?“ Tázal se najednou mračivě se zasmušuje kněz.

„Přicházím, jak list tento svědčí, co zmocněnec pána z Hradce, abych s tebou vyjednával.“

„Abys se mnou vyjednával? a co zmocněnec Menhartův? Není mezi mnou a Menhartem z Hradce žádných styků ani spolků, a netřeba tudíž jednání.“ Odbýval drsně i prudce kněz posla.

„Vyslechni mě dříve laskavě.“ Žádal hladce Mikuláš. „Jak víš, sestoupila se na sjezdu, právě v ty dny zde v Praze odbývaném česká šlechta v panskou jednotu, kteráž chtějíc zabezpečiti zemi opět ustálené i pravidelné poměry, zavázala se podstoupiti boj s každým, kdo by pokoj tento rušil. Vyzvání toho, ač k nim učiněno bylo, válečné roty husitské meškající tou dobou shromáž-

děny před Plzní dojista neuposlechnou a protož, s nimi panská jednota podstoupiti bude musit boj. Panstvo české přihlížejíc k tomu, že tys vždycky vlasti i blahobytu jejího pečliv býval a dobrou vůli k upokojení konečnému země české projevoval, nabízí ti, abys vstoupil mezi jednotníky a zajisté velkým vlivem svým ku spůsobení míru všeobecného v zemi účinkoval.“

„Aj, divím se té náhlé důvěře a tomu dobrému smýšlení panstva o mně, které mě jindy vždy jen rušitelem a hlavní překážkou míru v zemi zvalo.“ Zasmál se kousavě kněz.

„Nynějšími okolnostmi však se poměry změnily. Panstvo nemohlo zneuznati, že odchodem svým a odloučením se na dobro od rot husitských před Plzní, vstoupil jsi v ryze změněný a jiný poměr k němu i k rotám. Nezasloužená a surová urážka, jakož i těžké poranění a následkem toho tvůj těžký oprávněný hněv a rozstrk s krajní stranou husitskou ospravedlňuje ba i činí přirozeným a zřejmým úplné odvrácení tvé od výstředních Husitův a přilnutí ku straně mírné, již tvoří panská jednota a v níž i všechna četná šlechta pod obojí teď zastoupena jest. Pan Menhart z Hradce co náčelník a vůdce jednoty této nabízí ti, knězi Prokope, ruku k spolku přátelskému proti rotám.“

„A což už ví Menhart z Hradce tak bezpečně, že já chci se mstíti Táborům za nevděk jejich ke mně a že teď nepřátelsky proti nim se postavím?“ Tázal se Prokop mnicha.

„Toho se všechno panstvo právem domnívá a od tebe očekává Vždyt skoro o tvé bezživotí ukládali a vzbouřili se proti tvé vládě, nechtějíce konati déle tvé rozkazy. Tys dobře učinil, žes tábor jejich opustil. A teď se ti příležitost naskytá potrestati roty za jich pych a provinění

proti tobě. Vstup v řady panstva, jež tě rádo uvítá.“

„Byl by to nebezpečný a snad osudný krok, který by mě zavedl na zcela novou, jinou a od dřívějších mých cest naprosto rozdílnou, ba protivnou dráhu.“ Rozmýšlel se kněz Prokop.

„Nic se proto nerozmýšlej ani neotálej; nastup jen, Prokope, tu novou dráhu, dojdeš na ní značných výhod i prospěchů.“ Přemlouval horlivě mnich.

„Výhod a prospěchů? Obávám se spíše opaku toho.“

„Nevěř tomu. Pan Menhart zmocnil mě k závažným a spolehlivým přípovědem. Žádej zlata, co chceš — obdržíš je.“ Nutil celý rozpálen Mikuláš v radosti, že Prokop počíná se oblomovati.

„Po zlatě nedychtím — mohl jsem ho míti ze svých vítězství a jízd hromady; jak vidíš —“ máchl pohrdlivě kolem sebe Prokop rukou — „žiju však v prosté chudobě.“

„Dále ti pan Menhart nabízí vrchní vůdcovství všeho vojska panského v nastávajících bojích proti rotám. Povelíš opět velikému vojsku a povedeš je k slavným vítězstvím i ovineš si nové vavříny slávy kolem čela svého.“ Pochleboval neunavný a lstivý jednatel panský.

„Oj, brachu, ty vavříny jsou těžké; jsem již umdlelý a chci míti klid i tiché žití. Spokojím se s tím, co jsem již vykonal a odmítám vůdcovství.“

„Za půl roku dojde moc propůjčená od sněmu nynějšímu správci zemskému panu Alešovi Vřešťovskému; vstoupíš-li do jednoty panské, knězi, zavazuje se ti Menhart z Hradce slavně, že tě zvolí panstvo za správce zemského, a ty pak mocnou svou rukou v Čechách zavládna, osudy vší země ve své pravici třímati budeš. Toť na-

bídnutí veliké a přípověď ohromného významu i dosahu."

„A ani ta mě, písaři, neláká a nesvede." Odpíral lhostejně Prokop. „Kdybych po vládě byl kdy bažil, tu mi přiznáš sám, že jsem ji za dřívějších dob kolikráte na sebe strhnouti mohl, a ani pravice by se byla proti mně nezdvihla. Nejsem vlády chtivý."

„Nuže, jmenuj si sám tedy výminky a požadavky, za nimiž přestoupiti chceš k panské straně a zúčastniti se v boji proti rotám." Rozmrzelý a nevěda si dále rady vybízel důtklivě převor Mikuláš Prokopa.

Tento se zasmál a položiv pak v dosti dobrém rozmaru ruku na masité rameno Mikuláše pravil:

„Hleď, milý písaři, chci býti upřímný k tobě. Chvíli před tebou odešli poslové ode mne od vojska husitského před Plzní za mnou sem vyslaní. Chtěli a prosili mě, abych usmířiv se již s rotami přijal opět velení nade vším vojskem husitským."

„A tys odpustiv divokým a nevděčným Táborům přijal velení?" Tázal se skoro bez dechu Mikuláš.

„A já nabídnutí i žádost jejich tak zamítl, jako zamítám návrhy tvé. Nejsem krvelačný i bitev a slávy žádostivý válečník ani dobrodruh, za jakého jste mě v Evropě vyhlásili; na dráhu, po níž jsem všechna tato bouřlivá leta kráčel, byl jsem vržen nevyhnutelnou nutností a nezměnitelnými poměry, do nichž mne osud můj zavedl. A poněvadž do dnešní chvíle za to mám, že volnosť vyznání a kalicha v Čechách pro budoucnost zajištěny jsou, je i můj úkol s tím dokonán, a já se vrátím opět na sklonku svého života do tiché jizby a k biblí i peru a pergamenu!"

„Tedy nemožno tě získati pro stranu pan-

skou za žádnou cenu?“ Mrzutě tázal se s posledním zábleskem naděje v pichlavém, bystrém oku svém mnich převor.

„Nemožno; a na doklad toho sděl, písaři, svému pánu, Menhartovi Hradeckému toto ode mne. Řekni mu, že kněz Prokop Holý nikdy — pravím nikdy a za žádnou cenu nevstoupil by ve spolek se zrádným a ničemným panstvem českým proti ubohým rotám husitským. Vím i prohlédám, oč panstvu běží. Ne pokoj a mír v zemi české, ne pravidelné a spořádané poměry v Čechách, ne odstranění rot co trapitelův a břemene vší země i lidu jejího je jejich pravý záměr; to je jen chytře navlečená zástěra a klamavý šlojíř. Běží jim o jinou věc. Chtějí opět ujařmiti a podmaniti pode jho své ubohý obecný lid český. Chtějí, aby měšťan malého města a ubohý parobek lid selský opět tak krutě a těžce utiskovati mohli, jak to před povstáním bratra Žižky a jeho rot činili. Hus a jeho nástupci, již z jednoho kalicha pána i měšťáka i sedláka krví Kristovou živili, a pak největší obrance a lidu obecného přítel Jan Žižka zlomili pouta lidu, v nichž tento ve spárech panstva i kněžstva úpěl, a lid oddechnuvší si od dřívějšího jha a probuzen k vědomí a k lásce slova božího i země své rodné i řeči české obhájil pak vlast svou proti celé Evropě a pokryl české jméno slávou nesmrtelnou. Při tom zval však každý prostý Husita pána neb rytíře vedlé něho bojujícího bratrem svým. I klesla moc a význam všemocného dříve v zemi panstva. Poznali však záhy páni, co nadvládu jejich zlomilo, a již dávno nebojuje pán český.. by i pil z kalicha, s bratřími v jedné řadě. Touží opět po bývalém sladkém panování svém nad lidem a k dosažení bývalé moci své napíná nyní všechny síly.

Teď se panstvu zdá, že přiblížila se příhodná doba, aby sesláblé roty bratrské povalili v prach. Poštěstí-li se jim to, bude pak panstvo opět jediným a výhradným pánem v zemi. — A k tomu vyhledává pan Menhart tak horlivě i mé pomoci. Já mám teď ničit a rozbít ony pluky, jež jsem tvořiti a zdokonalovati se i prospívati pomáhal. To však nikdy Prokop Holý neučiní; a byť mne Táboři zahrnuli nevděkem, by i byli ze mne učinili mrzáka, a jako nevděčný onen césar Belisara, i mne byli oslepili a pak hlady umírati nechali, já předce proti nim nikdy ruky své nepřátelsky nepozdvihnu. Tak že smýšlí Prokop Holý, sděl svému pánu — a teď jdi!" Končil krátce ale velkodušně Prokop, a ruka jeho zdvihla se při posledních slovech velitelsky vzhůru proti Mikuláši ukazujíc mu ke dveřím.

Mikuláš pokrčiv rameny sklonil něco málo hlavu svou před knězem a beze slova opustil ihned jizbu.

„Nízká láje." Šeptal kněz Prokop sám k sobě. „Měří každého dle svého podlého smýšlení. Za zlato se dají všichni zakoupit a za zlato prodají vlast i víru. Panstvo české má býti výkvět a chlouba národa — a zašantročí-li na cizáky kdy někdo tuto ubohou a krásnou zemi, bude to dojista jenom ničemné panstvo české. — Leč chystají se patrně k odhodlanému i tuhému zápasu s rotami; tentokráte bude to nebezpečný a těžký boj, budouť bojovati rodní bratří proti bratřím v bratrovražedném boji stejnými a rovně statečnými zbraněmi. Bůh vás, bratří, opatruj a chraň i skloň k vám vítězství! O, proč, proč jste mě od sebe zapudili! Jak rád stál bych v okamžiku nebezpečí a rozhodného zápasu s vámi, A přece nemohu — nemohu se vrátiti k vám,

ublížili jste mi při sám bůh příliš, a já to nezasluhoval.“ A kněz sklonil lysou svou hlavu nedávno ještě před poslem pána Hradeckého tak hrdě a statně vztýčenou teď trudomyslně a starostlivě ve své dlaně.

XIII.

Mezitím, co se v přízemní jizbě dole o tak důležitých věcech jednalo, meškali Ludmila a Čapek v komnatě prvního a jediného patra domu Čapkova zrovna nad jizbou.

Veliká byla radosť obou milencův z obapolného shledání. Hejtman Čapek, jemuž beztoho předmět a účel poslání jeho tajně až do duše protivný byl, a který jen proto poselství ku knězi na se vzal, aby se shledal s Ludmilou, zapomněl na dobro, jakmile přivinul milovanou dívku k prsoum svým, na všechno své poslání; a i Ludmila, jakmile se tak nenadále octla po boku svého miláčka, ponechala hrnce a kuthany své i dnešní oběd v nich pouhé milostivé náhodě.

A co šedý Chval Řepický marně se snažil skloniti kněze k vyplnění žádosti své, odbýval Čapek jednání své s Ludmilou s plným a příznivějším úspěchem. O čem jednali? O všech těch sterých ba tisícerých věcech, které každému třetímu zdají se býti malichernostmi a které ovšem milujícím tak důležitými a tak milými bývají. V lásce i rek a nejvážnější i nejopravdovější muž stává se povolným jednáním i smyšlením děckem; a tak i Čapek laskal a milkoval se s Ludmilou co mladý a šťastný, bezstarostný hoch.

Nedlouho před odchodem Chvala Řepického

od Prokopa, vyzval Čapek Ludmilu, aby s ním po schodech vystoupila do prvního patra.

„A proč jste se zde nahoře nezahostili?“ Tázal se Čapek otvíraje dveře na předsíni do komnaty vedoucí. „Je tu pohodlněji a více místa.“

„Kněz Prokop nechtěl, tvrdě, že ti nechce byt tvůj bráti, kdyžby jsi se sám snad vrátil.“ Odpovídala mu Ludmila vstupujíc do světlé i dosti prostranné jizby a ohlížejíc se v ní zvědavě.

„A tys zde ještě ani nahoře nebyla?“

„Nebyla.“

„Nuž hle, to je má komnata — ovšem v ní ještě lecos k úplnému pohodlí schází; až však do mého domu co jeho paní a hospodyně vtáhneš — a, kéž by to již, Ludmilo má, bylo! — pak si zařídíš vše, jak ti bude libo.“

„Zde nebude již mnoho třeba doplňovati. Jen ještě jednu velkou kovanou truhlu na prádlo bych si sem přála, pak tam na zeď do kouta rohatinu na šaty. Ovšem musilo by se tu znova čistě vybíliti a podlaha vydrhnouti; pak by musily tam k loži přijíti nové záslony, na mísník trochu nového nádobí, mísy i talíře a několik džbánků — a více bychom nepotřebovali.“

„Vše to si zřídíš, jak budeš sama chtít.“ Připovídal Čapek s úsměvem, „a líbí se ti přece v domě mém?“

„Mně se bude všude líbit, kde budu s tebou. A ostatně, Jene, až si tu všechno spořádáme, až tam v těch kamnech bude vesele praskati oheň, mezitím co ledový vítr a hustý sníh z venčí bude práti do oken, na stole hořeti zde bude jasně lampa, ty budeš seděti v onom křesle a čísti mi buď písmo svaté aneb něco zábavného, a já zaměstnávajíc se nějakou prací domácí tobě po boku dlíti budu, anebo mi něco pěkného vypravovati

budeš, a pak zase hovořiti spolu budeme o svých záležitostech — bude tu věru krásný, šťastný život.“ S blaženým úsměvem malovala napřed Ludmila růžovou budoucnost.

„Kéž by obrázek tvůj utěšený stal se již skutečností!“ Zatoužil ohnivě Čapek a pak přistoupiv k malým dvířkám ve stěně komnaty otevřel je zvláštním klíčem, kterýž měl u sebe a kývaje na Ludmilu, aby šla za ním, vstoupil napřed.

Vešli do dosti prostranné komory, do níž menším oknem s důstatek světla z venčí padalo.

„Aj, tuť ještě komora? — toť je velmi příhodné!“ Radovala se dívka.

„A zde chovám svůj nejdražší statek.“ Tvrdil polohlasem Čapek.

„Zde?“ Zadivila se Ludmila hledíc s nedůvěrou na skrovný i prostý nábytek.

Okno bylo od podlahy značně povýšeno, tak že, aby se u něho mohlo seděti a zároveň i dohlédnouti na ulici, k němu přistaven býti musil vysoký dřevěný stupeň.

Čapek přistoupiv k stupni, odstavil jej od okna, a pod stupněm objevila se nízká ale dosti veliká železem silně pobitá truhlice. Hejtman rozepjav si kabátec vyňal ze záňadří neveliký klíč i otevřel jím truhlu. Jakmile zdvihl víko, Ludmila, která zatím překvapena nad počínáním si Čapkovým k samému oknu byla přistoupila, až zkřikla. Shlédlat truhlici naplněnou ryzím zlatem a stříbrem až skoro po samý její povrch.

„Pro bůh, Čapku, tolik zlata a stříbra! To je tvé?“

„To všechno je moje.“ Se zářícím okem potvrzoval Čapek dychtivě se popásaje na stkvoucím se lesku drahých kovů lakotným svým pohledem.

A pak přikleknuv k truhlici, hrabal se třesoucíma se rukama se zimničním chvatem v penězích. Vyhrabal na pravé straně v bedně nevelký důl shrnuv na levici peníze výše a pak rychle odvázav pod kabátem svým kožený široký pás, položil jej na své koleno a rozepjal jej. Vyzdvihl jej a počal jím třepati; i vyvalila se z něho nová hromada zlaťáků, vyplňujíc dobře důlek v bedně.

Oči se Čapkovi leskly, a v tváři jeho obrážela se patrně nenasytná vášeň lakoty a bezměrné touhy po penězích, zohyzďujíc výraz jinak dosti hezkého obličeje. Pohledl k Ludmile s blaženým úsměvem.

„Hle, Ludmilo, a ještě přináším — i opět se stateček můj hezky zvětšil — již pět tisíc zlaťáků je zde pohromadě. Leží tak pěkně tiše, tak přátelsky podlé sebe, a přece jsou tyto peníze skoro všechny papeženské; zde se s kacířskými groši pokojně srovnají. Nuže hleď, má dušinko, tvůj Čapek není chuďas ani ženich hladomřivý; budeš-li chtíti, zůstaneme, až budem svoji, buďto zde v městě, a já zakoupím u města vinohrady, pole i hospodářství, aneb, budeš-li chtít, koupím si někde rytířský statek s pěknou tvrzí, a budeme na něm pak hospodařit i stateček svůj dále rozmnožovat. O, jen když je tak utěšený a tak lesklý základ, pak se to i dále rychle množí a roste víc a více.“ A zraky Čapkovy i tváře jeho planuly nedočkavou touhou i blažící jej nadějí, že rozmnoží brzo a valně své jmění ještě více.

A opět se sklonil nad bednu a zase přebíral i hrabal se dychtivě a s dětinskou radostí ve zvonivém kovu.

„Netušila jsem, Jene,“ podotkla nyní klidně a beze všeho radostného pohnutí na Čapka skoro

s podivením pohlížejíc Ludmila, „žes tak bohat a že tak příliš peníze miluješ.“

„Jsem, jsem zámožný — a ty co má choť nebudeš nikterak chudou zemankou. S tebou se rád o vše sdělím!“ Odpovídal jí Čapek nemoha se posud od zlata svého odtrhnouti.

„Mně je to však, milý Jene, lhostejno — ať chudou či bohatou, jen když budu tvou a ty mým!“ Pronášela vřele hodná dívka.

V tom okamžiku zaslechli v komoře oba přítomní silné volání venku: „Ludmilo, Ludmilo!“

„Ach, to volá pěstoun Prokop.“ Zalekla se Ludmila, „nechala jsem oběd na ohništi zapomenuvši naň. Musím dolů.“ A chtěla spěchat z komory.

„Stůj, Ludmilo, stůj!“ Zakřikl ji Čapek a zároveň rychle vymrštiv se ze země vzhůru uchopil ji za ruku.

„Pusť mě, Jene, Prokop by se hněval.“

„Hned tě pustím, ale slib mi dříve, že žádnému, pravím ti, žádnému nesvěříš a nevyzradíš, že zde mám tolik zlata.“

„Ani knězi Prokopovi nesmím o tom říci?“ Ptala se Ludmila.

„Tomu nejmíň — necenil nikdy a nevážil si zlata ani stříbra — a měl by mi jen za zlé mou velkou spořivost. Slib mi to pevně.“ Doléhal Čapek.

„Když si toho přeješ — slibuju.“

„Dobře, teď můžeš jíti dolů ku knězi a opatruj mi, Ludmilo, dobře statek můj v nepřítomnosti mé; opatruješ zároveň i svoje jmění.“

Ludmila však již vyběhla z komory. Čapek přiklekl pak znova ku své truhlici a s neukojnou rozkoší se opět přebírati počal s lakotnou dychtivostí v nahromaděném zlatě a stříbře.

XIV.

Počátek boje mezi jednotou panskou a pak mezi ráznější a výstřednější stranou husitskou, zastoupenou hlavně polními rotami a pak menšími českými nejvíce královskými městy, kterouž dobře dle dnešních našich pojmů stranou demokratickou jmenovati můžeme, nedal na sebe dlouho čekati. Sotva že se vojsko panské u Kačína shromáždilo, vyzvala jednota a páni staroměstští v Praze obec Nového Města, která držela se strany výstřednější, aby přistoupila k jednotě panské a se s ní přičinila o spůsobení míru v zemi a zničení rot polních. Novoměstští odpověděli pánům tím, že se počali úsilovně strojiti k boji se Staroměstskými.

Dne 5. května 1434 přitrhlo již vojsko panské od Kačína ku Praze a vešedši do města Malou Stranou počalo se Staroměstskými druhý den na to ve čtvrtek v den nanebevstoupení páně proti Novoměstským boj. —

Od rána již houkala střelba z obou měst proti sobě, a bily zvony pražské na poplach; bojovalo se po celé čáře, kde se Nové Město se Starým stýkalo. Zděšení a hrůza šířily se zvláště po Novém Městě, neboť zápas jeho nepotkával se s valně příznivým výsledkem. Střelba Staroměstských působila pak Novoměstským značné škody. Tak puškař Staroměstských ustřelil velikému zvonu ve věži u chrámu Matky boží Sněžné, jímž zvoněno bylo na poplach, obě uši, že zvon sletěv dolů porouchal značně pěknou vysokou věž, a sám se rozbil na kusy. Odpůldne chystali se Novoměstští s některou pomocí Táborův a Sirotkův poslaných jim od bratří před Plzní pod vůdcovstvím hejtmanův Ondřeje Keřského a Mikuláše

z Padařova k útoku. Staroměstští pak a vojsko panské vyrojivše se branou Zderazskou, při nynějším Perštýně, u veliké síle učinili útok na Nové Město v nynějších místech počátku Spálené ulice. Strhnul se krutý boj; ale Novoměstští podlehli přesile. Ondřej Keřský, který zde velel, odehnán s lidmi svými od hradeb a přehražení ulic a stále tlačen ustupovati musil ulicí k Novoměstskému velkému tržišti.

Až k domku Čapkově na Židovské zahradě zaléhal hlučný ryk boje. Obyvatelé vůkolních v té době ještě ne příliš četných stavení, vybíhali úzkostlivě na ulici před své domy a naslouchali vyděšeni neblahým zprávám přibíhajících z boje mužův.

K domluvám Ludmiliným vyšel konečně i kněz Prokop se schovankou svou před dům provázen Bořitou.

Prokop byl všecek rozechvělý a nalézal se v divném pohnutí i napjetí. Již včera hned a dnes zrána opět dostavila se poselství i hejtmanův táborských i sirotčích i obce novoměstské žádající jej snažně, aby odebrav se na radnici novoměstskou pomocen byl radou anebo i velením při nastávajícím boji. Avšak věren předsevzetí svému odepřel toho.

Poplach bojovný, střelba a vědomí, že velký zápas strany panské s demokratickou již počíná, a to pro stranu poslední, s níž tak vřele Prokop souhlasil, dosti nepříznivě, pobouřil v Prokopovi všechny čivy v boji tak proslulého válečníka velice dráždivé.

Teď přibíhal Židovskou zahradou ze zdola raněný na rameni bojovník. Celý zkrvácen a pokryt prachem i potem pádil sem bezbranný.

„Jak je dole u hradeb? Jak je?“ Hrnulo se všechno jemu vstříc.

„Nemeškejte mne, běžím na radnici pro pomoc; zle je, zle. Staroměstští zatlačili nás od hradeb a ženou naše ulicí vzhůru. Kde jste kdo, jenž můžete zbraň unésti, běžte našim na pomoc. Sic, vniknou-li sem panští žoldnéři, vyprázdní vám pak důkladně vaše truhly, jež otrocky hlídáte.“

„Běda nám, běda!“ Děsili se sousedé.

„A tobě, knězi Prokope, je to k malé cti, že ty, kdy bratří krvácejí, vzdor prosbám našim usilovným nečinně a ochable k zápasu z pohodlné dálky přihlížíš, místo abys nám byl v čele.“ Vrhal směle knězi výčitku v tvář rozmrzelý bojovník ubíhaje seč mu dech stačil dále. —

Kněz Prokop zamračiv se ještě více, odešel opět do domku. Avšak ryk bojovný a válečný lomoz zaznával i do knězovy jizby. Patrně Novoměstští čím dále tím více nazpět tlačeni byli, a boj se blížil i sem.

Prokop zasedl za stůl a chtěl čísti; ale nebyl s to, a nepokojný brzo opět vstal a přistoupil k oknu.

V tu chvíli mihli se kolem oken dva mužové u velikém spěchu. Kněz Prokop zaslechl venku hlasy i hluk; hned na to zazněly v síni spěšné kroky, rozlétly se dveře, a do jizby vrazil vysoký as čtyřicetiletý muž silného těla v říze kněžské, za ním pak o něco menší muž v odění válečném.

„Bratře, jdeme pro tebe,“ počal spěšně vstoupivší do jizby kněz „abys odebral se s námi na radnici, kde rada Nového Města od rána je již shromážděna a snažně se tvé pomoci dovolává. Neprodlévej a splň žádost její.“

„Ach, nevytrhujte mě násilím z mého zátiší a nevtahujte mě proti mé vůli opět do víru veřejných záležitostí. Vyslovil jsem již předsevzetí

své, že chci žíti v klidu a ústraní.“ Bránil se Prokop.

„Nejednáš dobře skládaje v době nebezpečí a tísně nečinně ruce svoje v klín.“ Přimlouval druhý příchozí muž, bojovník.

„Ba ty hřešíš na naší dobré a svaté věci.“ Horlil ostře kněz. „Vše okazuje na tě, že's nečinným, a vytýká nám, proč tobě prý se nesvěřilo velení, i mnozí z obce straní se proto boje. Jiní zase tvrdí, že spolčil jsi se s pány, abys vymstil se na urazivších tě rotách.“

„Budoucnosť ukáže, mnoho-li pravdy na lichých těch pověstech.“ S nevolí, ač se přemáhaje, pronášel Prokop.

„Jedním rázem zacpal bys všem ústa vystoupiv opět činně proti nepřátelům kalicha.“ Mínil bojovník, měšťan novoměstský Jan Velek.

„Rušil bych slib sám sobě daný a pevně pojaté předsevzetí své.“ Namítal Prokop hlavou kroutě.

„A nerušíš tak na druhé straně slib daleko starší i předsevzetí v dávných svých letech již pojaté a nesčíslněkráte vyslovené i skutky svými celého života spečetěné?“ Dorážel prudce kněz. „Hle, Prokope, sáhnu ti v duši a do hloubi ňader tvých. Uražená ctižádosť a nemístná lítostivosť jest to, co tě vehnalo v ústraní a nečinnosť. Kdyby naše věci veřejné i záležitosti kalicha a volnosti slova božího příznivě opatřeny byly, byla by citlivosť tvá a vzdalování se od věcí veřejných i oprávněny — ale v době nebezpečí, jako teď, jsou proviněním. A já nemohu a nechci uvěřiti, že bys nás, své bratry, v době úzkosti a bídy mrzce opustil.“

„Rci mi však, bratře Jakube Vlku — v čem bych zde nyní mohl prospěti věci dobré i kdybych

chtěl? Vždyť máte vůdce osvědčené, Keřského a Mikuláše z Padařova, a v radě jest vás věhlasných mužův dosti.“

„Tobě ale lid neobmezeně důvěřuje — za tvým velením půjde slepě v naději jistého vítězství v boji.“ Připomínal Jan Velek.

V tom okamžiku zaslechli přítomní v jizbě silnější bojovný lomoz a brzo na to viděli celý zástup ubíhajících žen i mužův s dětmi a vlekoucích v rancích i uzlích stateček svůj, ani běží všichni ulicí vzhůru.

Současně vběhla i Ludmila, a za ní přispěchal i Bořita do jizby.

„Smutná zpráva, pane.“ Chvějícím se hlasem oznamoval Bořita.

„Co jest?“ Obrátil se Prokop k němu.

„Novoměstští prchají, a panští jsou již v polovici Spálené ulice.“

„Veliký bože! a my zde neúčinně a bez výsledku tlacháme.“ Vyvolal zoufale Jan Velek. „Vina toho padni na tvou nepoddajnou hlavu, knězi Prokope. I neztratím více k tobě ani slova; přítomnost má s bratřími v boji bude bohdá prospěšnější.“ A již vyběhl z jizby Novoměstským ku pomoci.

„Prchající vypráví, že panské vojsko počíná domy proti zderazské bráně drancovati a vybíjeti. Budou-li Novoměstští poraženi, bude i zde hned nepřítel.“

„Panské vojsko tebe neušetří, pěstoune můj drahý — prchněm, hrozí ti nebezpečí!“ Úzkostlivě doléhala teď i Ludmila na Prokopa.

„Slyšíš ten zoufalý ryk umdlévajících již v boji bratří a pak ten nářek opět utíkajících měšťanův a jich rodin, bratře Prokope? Novoměstští, již byli vždycky tvoji přátelé a upřímní, horliví vy-

znavači slova božího i kalicha i tebe před nedávnem a vždy rádi i hostinně přijímali ve svůj střed, ti jsouce teď v bídě největší a potřebujíce pomoci, jsou i od tebe bezcitně opuštěni.“ Vyčítal trpce kněz Vlk.

„Aspoň pannu bychom měli uvésti někam v bezpečí.“ Upozorňoval Bořita opět kněze Prokopa. — „Ta panská čeládka je zbujná a prostopášná —“

Oči Prokopovy spočinuly teď starostlivě i lásky plně na Ludmile, která s výrazem úzkosti a obavy na pěstouna pohlížela. Na tváři Prokopově obrážel se patrný výraz těžkého vnitřního duševního boje, v jakém kněz sám s sebou traplivě zápasil. Hlava jeho na mocné a, jak se zdálo, skoro vždy nesklonné šíji nížila se k zemi, kdežto kněz jakoby v zapomnění všeho, co se vůkol něho dělo, pohroužen v sebe odstoupil k oknu. —

I všichni ostatní v jizbě zachovávali po tu dobu mlčení, pozorujíce jen s dychtivými a nedočkavými zraky kněze, chystajícího se patrně k novému rozhodnutí.

Najednou odstoupil od okna a obrátiv se vztýčil hlavu svou a pronesl pak rychle: „Nuž, staň se! Odebeřu se na radnici; ty pak, Ludmilo, půjdeš se mnou. Sebeř jen něco málo šatstva a prádla do malého uzlíku a připrav se k rychlému odchodu.“

„Konečně!“ vyvolal radostně kněz Vlk.

Prokop však odspěchal do vedlejší komnaty, a Ludmila odběhla ven.

„Buď bohu chvála, že kněz náš opustí konečně přece to zdejší zlořečené a zdlouhavé ústraní. Až jen bude opět v proudu, pak oživne najednou v něm starý duch, a my brzičko octnem se v le-

žení a na voze válečném.“ Radoval se plesaje starý Husita.

„Nebude-li jen už pozdě.“ Připomínal s obavou Jakub Vlk. —

Za okamžik na to chvátali již kněz Prokop a Vlk a s nimi Ludmila na radnici Novoměstskou. Bořita zůstal k rozkazu Prokopově zatím v domě Čapkově, aby jej, pokud možno, střežil; měl ale přísně nakázáno od kněze, nepouštěti se v žádný branný odpor, kdyby žoldnéři panští do domu vrazili.

XV.

Přátelé naši dostali se ne bez obtíží do nedaleké radnice. Bylyť všechny ulice těžkými železnými řetězy přepaženy a rozličnými příkopy i překážkami k vůli obraně opatřeny; před radním domem samým pak stály husté i četné davy lidu.

S těží dovedl jim kněz Jakub Vlk, oblíbený to kazatel od matky boží Sněžné, proklestiti přístup ku bráně radnice, jež byla zavřena. Konečně jsou vpuštěni, a kněz Vlk vedl je rovnou cestou skrze průjezd i chodby a po schodech, kdež se všude četní ozbrojenci nalézali, do zasedací síně v prvním patře.

Byli tam skoro všichni konšelé s purkmistrem v čele shromážděni. Vstup Prokopa do síně uvítán byl s hlučným jásotem, a mezitím, co Ludmila odstoupila do vedlejší komnaty, obklopili hned páni obecní starší kněze, žádajíce důtklivě za radu, co mají činiti? Ztratili sami patrně všichni hlavy. Sotva však mohl se kněz tak či onak vyjádřiti, strhl se před radnicí na tržišti novoměstském značný hluk a povyk. Povstal náhle, jako když se bouře přižene, a slyšeti bylo chřestot zbraní.

V tom již vřítil se vrátný radnice do síně.

„Naši jsou před radnicí, byvše na Příkopě a u Panny Marie Sněžné poraženi. Vůdce bojovného zástupu, Mikuláš z Padařova žádá, aby se svým lidem zavříti se mohl zde na radnici a tu se hájiti. Nepřátelé jsou jim v patách.“

V radě povstalo zděšení.

„Nepouštějte je sem. Ať obsadí ulice kolem radnice a v nich se zatarasí.“ Volali jedni.

„Nikoliv, vpusťte je; jsou umdlení a potřebují odpočinku.“ Křičeli druzí. „A budou nám proti panskému vojsku ochranou! Vpusťte je, vpusťte bez meškání.“ Žádala si většina.

„Otevři bránu, vrátný, a nechať se bojovníci utáboří na nádvořích radnice — hejtmana však z Padařova požádej jménem mým, aby zavítal mezi nás.“ Nařizoval purkmistr.

Za okamžik na to vstoupil do síně hejtman táborský. Byl už dobrý padesátník ale statný dosud boží bojovník. Teď však vešel k smrti zemdlený, bledý v tváři, s roztrhaným šatem, krví a prachem celý pošpíněný, o silný meč svůj se opíraje. Rychle přistavili mu židli, na niž sotva už dopadl. „Lok vody nebo vína!“ žádal mdle. Za okamžik zde byla číše vína, kterou hejtman dychtivě uchopiv jedním dlouhým, slastným douškem vyprázdnil. A posilnivšímu se takto vracely se rychle opět síly, že za nedlouho opět mohl mluviti.

„Byli jsme dole u Marie Sněžné a na Příkopě poraženi.“ Počal zasmušile. „Činili jsme, seč jsme byli, ale přesila byla veliká, a pak měšťanstvo samo zachovalo se velmi nestatečně. Pokud jsem mohl, odporoval jsem se svými Tábory; bylo nás všech jen sto dvacet a proti nám tisíce. Odtiskli nás od hradeb a věží a tlačili nás dál a dál.

Panští jsou ve vašem městě a co nevidět přitrhnou sem k radnici.“

„A což nebylo možno vydržeti a odraziti útok jednotníkův a Staroměstských?“ Tázal se teď kněz Prokop zamračeně krátkou a patrně rozmrzelou zprávu Padařovského vyslechnuv.

„Jak že, ty, bratře Prokope, zde?“ Vyvolal s překvapením hejtman, známý mu zvučný hlas kněžův poznav, a vzdor svému zemdlení mžikem se vzchopil a spěchal ke knězi: „Sláva bohu i kalichu! Konečně, konečně! O, kdybys ty zde jen včera již býval a byl řídil obranu, bylo by to dojista dnes lépe vypadlo. Leč bohu díky, když jen teď jsi opět s námi. Bude zase dobře!“ Radoval se se zářícím zrakem Mikuláš z Padařova.

„Bůh tě pozdrav, bratře; máš však ke mně přílišnou až bezmeznou důvěru.“ Tiskl mu ruku kněz.

A v tom jako hučení hromu ozval se venku znova bojovný ryk, řinčení zbraně, křik a lomoz.

„Toť boj již před radnicí.“ Zkřikli ulekáni konšelé, a vše hrnulo se k oknům, vedoucím na velké tržiště. Shlédli skutečně již na náměstí boj. Od zderazského rohu valil se sem hustý chumel. Nečetný zástup spořádaně ale rychle ustupuje couval spěšně k radnici, patrně namáhavě a již jen slabě útoky četných čet panských žoldnéřův odráží.

V Prokopovi rozproudila se mžikem stará krev obezřelého vůdce, a pohnutí uneslo jej na okamžik na bojiště. Rozhodiv prudce obě půle velikého okna i zapomínaje na všechno své dřívější předsevzetí a vida teď jen své bratry u víře a smýšlení v nejvyšším nebezpečí, zahřímal svým hromovým hlasem dolů: „Utvořte půlkruh a táhněte se k bráně, hned vám bude otevřeno!“

K mocnému tomuto s hůry povelení, obrátily se na okamžik všechny hlavy zápasících i pohledly vzhůru, a Novoměstští kněze poznali. A sotva jej shlédli, vypukli hned v hlasitý jásot: „Hoj, to kněz Prokop Holý velí! — Sláva knězi! Kněz je opět s námi!“ A již počali vyplňovati obratně rozkaz jeho.“

A právě obracel se Prokop od okna do síně a otvíral znova úst svých, když tu zrovna vedlé jeho hlavy dva šípy vystřelené do postranní zdi v síni vrazily. Prokop však znova velel: „Rychle někdo z vás, moudří a opatrní páni, dolů, ať jim otevrou bránu a kryjou jim ústup!“

Jeden konšel odspěchal.

Od oken však musili přítomní odstoupiti. Šípy i kamení z praků metány se do nich jen sypaly, a s cinkotem padaly malé tabulky sklenné z oken na kamennou podlahu v síni.

Dole zarachotily těžké řetězy i železem pobitá vrata; hluk se zmáhal, křik i dusot vnikl až do klenby vysokého průjezdu; teď se ozval divoký a vzteklý výkřik hněvu před radnicí, pak bouchnutí těžkého nějakého předmětu, a opět zarachotily řetězy.

„Šťastně vnikli do vnitř.“ Kynul spokojeně hlavou kněz Prokop.

A brzo rozlétly se vysoké dveře do síně, a zjevil se v nich Jan Velek, zbrocen krví tekoucí na vzdor bílému obvazku z lehké rány na čele.

Vše shrnulo se kolem něho.

„Kde je pan Ondřej Keřský?“ Tázal se purkmistr.

„V zajetí panských.“ Odvětil smutně Velek.

„Jak se to dělo? Proč jste jej opouštěli?“ Doléhali konšelé.

„Hoj, velemoudří a opatrní páni, pomalu

s výčitkami. My jich při sám bůh nezasluhujeme. Co vy zde ničemně hloupými a neplodnými poradami trávíte čas, místo abyste se chopili zbraně a postavili se obci v čelo, my nasazovali za vás svou kůži. A věru, kdyby hejtmana Keřského a jeho nečetných Sirotkův nebylo, byl by ten odpor Novoměstské obce byl býval pravou ostudou. Ze vší obce dočkalo sotva sto mužův nepřítele, ostatní sousedé, jak panské vojsko shlédli, hned se rozutíkali. Keřský se svými lidmi bojoval však jako lev a konečně nemoha útok odraziti, musil ustoupiti. I na ústupu bránil se co podrážděný tygr. Zde jsem k boji přišel já. Keřský byl již raněn do levice, ale neustoupil z boje rozdávaje pravicí stále těžké rány. Nedaleko Zderazu zakopl o kámen i padl a jsa jeden z posledních, kteří nejzáze ustupovali, než se opět vzchopil, obklopen byl již panskými žoldnéři, kteří jej zajali. My se pak s těží dostali sem."

„Toť smutný věcí stav." Zahořekoval purkmistr Novoměstský. „Co si teď počnem? rad, poraď, knězi Prokope!" Doléhal všecek zoufalý.

„Zdá se mi, že všechen další odpor proti panské jednotě ve vašem městě na ten čas jest nemožným." Mínil zamýšleje se Prokop.

„Co se však stane s námi zde?" Tázal se ustrašeně jeden z konšelův. „Není zde ani na jeden den potravy pro tak veliké množství lidu, jež je v radnici teď zavřeno."

Na ulici, kde se zatím stalo krátké utišení, zaznělo zatroubení na roh. Měštěnín Velek přistoupil k oknu: „Jeli možná? Dole stojí Ondřej Keřský a s ním dva muži a hlasatel i trubač s nimi." Ohlašoval do síně. „Co vaše žádost?" Volal pak dolů.

„„Vpusťte nás — hlasatel panské jednoty.“ Odpovídáno mu dole.

„Vpusťte je!“ Ozvalo se skoro jednohlasně všechno. A brzo vešel raněný Ondřej Keřský; s ním šedý bojovník prachem pokrytý, za tímto pak hlasatel jednoty panské.

Všichni shrnuli se kolem Keřského, Mikuláš přikročil pak k muži s Keřským přišedšímu srdečně mu ruku tiskna.

Za vstoupivšími třemi muži vhrnulo se do síně četně bojovníkův a to sice samí Táboři a Sirotci. Zachovávali však ticho.

Po chvíli kynul purkmistr, a když v síni plné ticho zavládlo, promluvil:

„Hlasateli, zjev nám příčinu svého příchodu.“ Hlasatel pokloniv se počal:

„Jednota panská, ač vítězem nad obcí vaší, nabízí vám, moudří a opatrní pánové, příměří a mír, avšak za následujících podmínek. Obec Nového Města ustane ode všeho dalšího boje, vydá všechnu zbroj i zásoby válečné, pušky i střelivo a radnici v ruce panského vojska, jež provolá v městě zemský pokoj a mír. Panské vojsko obsadí vaše město, a vy přistoupíte k jednotě panské. Radnici pak obsadí ihned Staroměstští, kteří vsadí novou radu a nového purkmistra. Bývalé svazky přátelské s rotami polními musíte rozpoutati. Za to se nebude jednota panská nikomu z vás mstíti, a jest volno jednomu každému z přítomných opustiti bez překážky nejen radnici, ale líbí-li se mu a nechce-li se s novým stavem věcí v městě srovnati, i Prahu. Jediné přítomní Táboři a Sirotci opustiti musí do slunce západu města pražská. Toť poselství mé.“ —

Chvíli panovalo ticho v síni, byliť konšelé a purkmistr jako spaření.

Po kratičké době ale ujal se Ondřej Keřský slova a pravil:

„Slavná i moudrá rada musí se o návrhu tvém, hlasateli, teprv uraditi a usnésti; měj tudíž strpení a odstraň se na tu dobu.“

„Mám přinésti pánům svým ale brzo odpověď.“ Upozorňoval hlasatel a pak vyšel ze síně.

Jakmile odešel, chopil se opět Keřský slova: „Než se, moudří pánové, budete usnášeti, a usnešení ač pro vás těžké, může býti jen jediné, musíte totiž přijmouti všechny výminky panské jednoty, protože odporovati jí nemůžete — vyslyšte zde bratra Kunše, který vám přináší zprávy z plzeňského tábora od Prokůpka.“ Bratr Kuneš, onen muž, který s Keřským vešel do síně, pokročil teď v popředí:

„Bratří před Plzní vás, moudří a opatrní pánové, přátelsky pozdravují, přejíce vám na milém pánu bohu všechno dobré. I měl jsem vám domlouvati, abyste za každou cenu hleděli se uhájiti proti jednotě panské a Staroměstským — bohužel přišel jsem právě k smutnému již rozhodnutí vašeho krátkého boje. Pak vám kněz Prokůpek sděluje, že v noci na včerejšek, to jest na čtvrtek, stihla veliká nehoda bratry před městem. Za pomocí Přibíka z Klenového a mnohých pánův vůkolních dodána totiž silná zásylka potravin do obleženého města. Toto již úplně vyhladovělé a již již zoufající, zásobeno tím opět na dva měsíce, a ta tam pro nás naděje na jeho opanování. — Dále poražen silný zástup našich od lidu páně Menhartova z Hradce u Horažďovic, taktéž i zbito několik set bratří od rytíře z Malovce mezi Benešovem a Chotýšany. —

„Běda, běda!“ zabědovali četní Táboři a Sirotci v síni přítomní.

„Mimo to došla hejtmany jistá zpráva, že hned po vzetí vašeho Nového Města chce panská jednota vytrhnouti proti našim rotám před Plzeň. Naši však jsou velmi oslabeni hojnými nemocemi, morem a odtrhnutím menších městských obcí polních do jich domova. Za tou příčinou vypraven již hejtman Čapek ze Sán do Tábora a jihovýchodních krajů, aby sebral a přivedl nové posily. Kněz Prokůpek vyzývá vás, pánové, abyste v blížící se době nebezpečí pevně k rotám stáli a jich neopouštěli, jako ony neopustí vás. — A konečně mám ještě ku knězi Prokopovi zvláštní poslání.“ Obrátil se Kuneš teď ku knězi.

„Mluv jen.“ Vybízel kněz krátce, patrně nepříznivými zprávami jeho smutně dojatý.

„Kněz Prokůpek nakázal mi důtklivě, bych k tobě, Prokope, takto promluvil: „Rci mu,“ děl mi, „aby pustiv všechen hněv již mimo sebe, pospíšil sem k nám před Plzeň. Zde je ho nejvýš třeba, neboť spravedlivá věc naše je v nebezpečí. Teď nesmí otáleti žádný z dobrých lidí, přiložiti ruky své k dílu, jinak jmín musí býti za zrádce neb zbabělce.“ Kněz Prokůpek a všechno vojsko před Plzní tě netrpělivě a s toužeností očekává i žádá, abys přijda, ujal se opět vrchního velení. Pojď, pojď brzo, Prokope, pojď se mnou hned!“ doléhal snažně posel Kuneš.

Kněz Prokop sám v sebe pohroužen mlčel a neodpovídal.

„Prokope,“ počal nyní Ondřej Keřský, „jsili tím, kým jsi býval, horlivý ctitel Husa a vyznavač kalicha, teď přispěj bratřím ku pomocí. Jsme v bídě a soužení, hrozí nám protivenství a příkoří — hanba bojovníku božímu, který v čas těžkých nebezpečí opouští prapor svůj! Buď zase s námi, Prokope!“

Kněz Prokop však dosud mlčel a jen níže sklonil hlavu svou.

„Bratře," počal nyní přikročiv blíže ku knězi hejtman Táborův Mikuláš Padařovský, „bohužel pleva z našich táborských rot učinila ti tehdy ono nezasloužené a těžké příkoří; viz mne však, viz zde ostatní bratry přítomné Tábory, my za provinění ono žádáme od tebe odpuštění pro všechny bratry: promiň již zbloudilým a netrestej nevolí svou i nevinné. Vstup opět v řady naše a buď mezi námi. Hle, my všichni prosíme tě srdečně i vroucně, vrať se zase k nám!"

A všichni v radní síni přítomní Táboři i Sirotci jevíce nejživější pohnutí i příchylnost a důvěru k bývalému vůdci volali teď živě: „Vrať se, bratře, vrať se opět k nám!"

Kněz Prokop sebou prudce hnul, a na tváři jeho značilo se neklamně, že jest pohnut.

„Zpomínáš si ještě, bratře Prokope, z let minulých na onen neblahý a smutný den podzimní r. 1424? Bylo to jedenáctého října. Leželi jsme před Přibyslaví, kterouž jsme dobývali na tažení svém do Moravy. Velký a drahý bratr Jan Žižka byl ještě mezi námi; ale dny slávy jeho byly již sečteny. Nedaleko hradu před svým stanem pod starou hruší spočíval smrtelnou nemocí hlíz těžce zmořený a blížil se k poslednímu tažení. Smutně jsme stáli v tlupách opodál. On sám však spočíval na lůně milého předního rady svého Michala Koudele z Žitenic, kterýžto čas od času mu studený pot s čela stíral; u něho pak skloněni byli přátelé jeho zvláště milí, pan Viktorín z Poděbrad, Jan Hvězda z Vícemilic a Kuneš z Bělovic, kdežto na straně druhé klečeli jste u něho ty, bratře, a kněz Prokůpek."

„Pamatuju, pamatuju se na onu vážnou i

strastiplnou chvíli.“ Vyvolal živě pohnutý kněz Prokop zastřev si rukou svou tvář.

„Kdežto smrtelnou již bledostí polit byl celý jeho obličej, planuly jen vpadlé tváře a napuchlé pysky jeho vnitřním neukojným, plamenným žárem. Paměť jeho již se zastírati počínala nevědomím. Ale mohutným posledním napjetím obrovské duševní své síly přetrhl velký rek naposledy ještě na okamžik závoj smrti jej již již obhalující a dle hlasu tvého, který jsi se nahlas s Prokůpkem modlil, kynul tobě. I nastalo ticho, an tys k Žižkovi se těsně skláněl. A tu on učinil již poslední své pořízení a vám přikázal, abyste milého boha se bojíce, stále a věrně bránili pravdy boží pro věčnou odplatu. A pak uchopil stydnoucí svou pravicí ruku tvou, Prokope, i děl: Předzvídám a vidím, že ty, bratře Prokope, zajmeš v čase největšího nebezpečí místo mé. Veď bratry statně a věrně; chraň mi ten náš svatý kalich i volnost slova božího v zemi a buď upřímným bratrem i otcem milému lidu mému. Ty skvoucí prapor náš a české jméno pokryješ slávou nehynoucí, drž jej statně vzhůru až do posledního dechu a neopouštěj nikdy jeho ani dobrého lidu českého. — Ta byla slova velikého bratra Žižky, jež k tobě s poslední silou pronesl. Krátce na to, poručiv se milému bohu, vypustil svou velikou duši. — A ten odkaz přejals z jeho umírajících rtů a spečetils jej posledním jeho ruky stisknutím. Bratře Prokope, teď přišla vážná a velká chvíle splnění onoho posvátného a velebného odkazu: neopouštěj nyní český lid!“

„Nesmíš — nesmíš nás opustiti — ty neopustíš nás!“ Volali nyní Táboři i Sirotci.

A teď vztýčil se kněz Prokop Holý; obrovská postava jeho vyrostla k mohutné výši, a on se

zrakem vlhkým ale s úsměvem na rtech a s odleskem velikého ustanovení a nového předsevzetí na mužné tváři zvolal mocně a zvučně:

„Ten svatý odkaz Žižkův nezruším! — ne, ne, nemohu, nesmím vás opustiti; půjdu opět mezi vás, budem zase spolu bojovat a dá-li bůh, i vítězit!“

A „Sláva Prokopovi! Sláva knězi Prokopu Holému!“ Zahřímalo teď klenbou síně jako ohlas hromu, a nelíčený jas i ples rozezvučel se po vší síni a obrážel se ve všech zracích i tvářích rozjařených Táborův i Sirotkův.

„Díky bohu, teď bude bohdá zase dobře!“ Plesal Ondřej Keřský a tiskl vřele pravicí svou ruku Prokopovu.

V tom vešla spěšně i Ludmila, vedouc za ruku Bořitu. Tlačili se ku knězi.

„Otče, otče!“ bědovala dívka.

„Co jest?“ Tázal se starostlivě kněz vida výraz leknutí na její tváři.

„Přišel Bořita z Čapkova domu. Vrazili k nám panští žoldáci a všechno v domě rozbili a vyloupili. Čapek však choval nahoře mnoho nastrádaného zlata. —

„To našli oni lupičové a s pustým jasotem vše odnesli. Ač jsem jim bránil, nedali na má slova a uštědřivše mi několik ran na plocho vyhodili mne před dům!“

„Bohu poručeno!“ Pronesl krátce kněz. „Vy se však připravte; do slunce západu opustíme Prahu!“ A tím soukromé věci své uspořádav obrátil se ku Keřskému a Padařovskému.

„Odešlu ihned list knězi Prokůpkovi k Plzni, že vstupuju opět v čelo vojska a zároveň mu uložím, aby zdvihnuv obležení Plzně se všemi vojsky našimi vytrhl k Selčanům. I my tam, bratří, ihned pospíšíme a od tamtud s boží pomocí

počneme proti pánům s novým úsilím boj. — Vy, bratří," obrátil se ku přítomným v síni Táborům a Sirotkům, „připravte se na brzký odchod z města."

„Jsme připraveni — hurrá! Sláva kalichu a knězi Prokopovi! Hurrá!" Jásali tito a hrnuli se ze síně.

„Vy zatím, moudří a opatrní pánové, přijměte podmínky podrobení se panské jednotě. Pro tu chvíli nelze jinak. Však bohdá, že brzo věci naše jiný a příznivější obrat vezmou."

„Dejž to bůh!" Povzdychli si ztrápeně konšelé i s purkmistrem.

„Ty pak, bratře Kunši, pojď si pro list, napíšu ti jej ve vedlejší jizbě, a spěj s ním s větrem o závod před Plzeň."

S tím odešel Prokop do vedlejší síně, kam jemu i hejtmané Keřský a Padařovský následovali.

Purkmistr pak dal rozkaz, aby vstoupil do síně opět hlasatel panské jednoty. —

XVI.

Vojsko panské po opanování Nového Města usadilo se na delší čas v Praze, přibírajíc k sobě ze všech stran docházející pomocné sbory.

Zatím odtrhli Táboři a Sirotci s ostatními městskými obcemi s velikým chvatem od Plzně a spojili se již dne 16. května s hejtmanem Čapkem, který jim taktéž přiváděl z východních měst českých posily. Dosti znamenité jejich vojsko rozložilo se u Krče proti Praze táborem a nabízelo jednotě panské bitvu. Tato však nepřijala jí necítíc se býti ještě dosti četnou a silnou, aby s úspěchem rozhodný boj podstoupiti mohla, ale

pustila se, aby času získala, do vyjednávání. Za tou příčinou umluvena schůze vůdcův obou vojsk, a sice v krčmě ležící na silnici benešovské mezi Krčí a Pankrácem.

Bylo to dne 19. května, když před samým polednem po silnici od Krče docházeli ke krčmě „u zelené lišky“ kněz Prokop Holý a Čapek ze Sán.

Hovoru mezi nimi nebylo slyšeti, šli mlčky obírajíce se každý svými myšlenkami.

Před krčmou stálo několik koní bohatě sedlaných, mezi nimi i jeden mimochodník se sedlem ženským. Na druhé straně silnice zevlovalo něco selského lidu, který se sem sběhl od práce z vůkolních polí.

Pacholci držíce venku koně pozdravovali Prokopa i Čapka s podivným úsměvem. Ještě než se přiblížili k domu, vyběhl jim krčmář s velikými úklonami vstříc. Byl však jaksi bledý, a hlas se mu chvěl, když je vítal, uváděje je do vnitř.

„Pan Diviš Bořek z Miletínka je již zde?“ Tázal se kněz Prokop.

„Panstvo je v jizbě — a již tě, důstojný knězi, očekává.“ Odvětil krčmář ukláněje se, mezitím co v úzké chodbě oba příchozí napřed před sebe pouštěl. Ukláněje se však pronesl rychle a polohlasem: „Pro bůh, mějte se na pozoru!“

Avšak kněz Prokop slov těchto nezaslechl. A Čapek, ačkoli pozdvihl ke krčmáři své oči, nemusil jim rozuměti, i oba vešli nízkými dveřmi do začazené jizby, v níž podél kolem zdi postavených lavic stály všude stoly. Za jedním z nich seděli dva muži, kteří, jakmile hejtmané husitští vešli, rychle povstali.

Kněz Prokop v nich poznal Menharta z Hradce a tajného jeho písaře, který v Praze v Čapkově

domě již s ním byl vyjednával jmenem páně Menhartovým. Kněz se zarazil a změřiv jen zasmušile a s kabonící se tváří pána z Hradce, obrátil se opět ke dveřím chtěje odejíti.

„Stůj, Prokope Holý! Schůzka byla sice ujednána mezi tebou a Bořkem z Miletínka, pan Diviš ale nemohl se odprázniti; a pak veškerá jednání v jednotě vedu já. Chceš-li tedy s jednotou panskou jednati, musíš jednati se mnou. Odlož všechen starý hněv i zlobu soukromou a osobní záští, zde jednati budeme o záležitostech veřejných.“

„Nuž buďsi.“ Pronesl kněz pohodiv hlavou a usedaje proti Menhartovi na sedadlo za stůl. I Menhart se posadil, podlé něho převor Mikuláš, kdežto vedlé kněze postavil se s rukama na prsou překříženýma Čapek, měře zasmušile domělého Vintýře, při jehož shlédnutí zde se byl velice zarazil, ostře pichlavým svým zrakem.

„Vyzvali jste mne ke schůzi a k jednání. Ač nerad, přijal jsem vyzvání vaše, poněvadž co vůdce velikého vojska mám za svou povinnost, zkusiti dříve vše, než podniknu osudný a krvavý, rozhodný boj. — Co má býti předmětem našeho jednání?“ Počal nyní krátce Prokop.

„Přijetí zemského všeobecného pokoje a míru od tvých rot, a rozpuštění týchž, jakož vás byla jednota již vyzvala.“ Pronášel chladně ale určitě pan Menhart.

„To by byla pro stranu naši sebevražda.“ Odvětil prudce Prokop.

„A předce na ní panská jednota státi musí a musí, jinak nebude míru a klidu v Čechách nikdy!“ Hlásal s neobyčejnou horlivostí Menhart.

„Menharte z Hradce,“ podotkl s úsměvem kněz hledě pevně tomuto do jeho sivých zraků — „to povídej nerozumnému a nezkušenému děcku,

ne ale mně. Však jsem ti vzkázal zde po tvém poslu předešle, když jsi mě ke zrádě rot schýliti se přičiňoval, co smýšlím o vaší jednotě a předstíraném jejím cíli obecného pokoje a míru v zemi. Vy ovšem chcete míti zase v Čechách mír a hluboký pokoj ale jen proto, abyste v něm vy páni nad lidem obecným mohli panovati a vlásti. A k tomu cíli opětné porobě všeho lidu v Čechách překážejí naše roty, a proto o ně za každou cenu ukládáte. Mezi nimi a vámi není žádného míru a žádného přátelského snešení; bratří, buď se musí podrobiti nebo musí býti zničeni."

„Dobřes porozuměl, Prokope, účelu a cíli jednoty, věru výborně!" Zasmál se teď skoro rozpustile na tak hladkého a zkušeného diplomata, jakým v skutku byl, pan Menhart.

„A porozuměl jsem rovněž dobře i vašemu vyzvání k dnešnímu jednání," — pravil rozhněvaný Prokop dále — „a proto jen proti své vůli a skoro s násilím a přemáháním odebral jsem se sem, věda, že chcete jen lstivě času k přípravám k boji dosíci."

„Ba věru, líp by bylo od tebe, chytrý knězi, bývalo, sem se nedostavovati." Vysmíval se pán z Hradce. „Myslím to tak, Prokope, že se volně do táboru svého více nevrátíš." A při tom tleskl rukama pan Menhart.

„Jakže?" Zahřímal kněz unešen spravedlivou zlobou.

Avšak již se otevřely dveře z venčí a pak malé po straně jizby. Kněz Prokop tasil svůj meč, rovněž Čapek, ale než je vztýčili, byly jim již zbraně vyrvány, a oba octli se za kratičký okamžik v pevných poutech.

Když byli oba svázáni, odstoupili žoldnéři

ke dveřím. Pan Menhart se teď vztýčil a přikročil ku knězi.

„Vidíš, Prokope, proč jsi nepřijal mé nabídnutí, jež jsem ti tuto po důstojném převoru Mikuláši nedávno učinil? Byl bys sobě i mně nemilý tento výstup uspořil.“

„Tedy kněz je s tebou ve spolku, Menharte? Ah, proto tak poctivě a čestně jednáte!“ Trpce se zasmál Prokop stoje zde i v poutech vysoko vztýčený a hrdě svou hlavu na mohutné šíji nesa.

„U politikův rozhoduje výsledek, nikoliv však úzkostlivá počestnost v prostředcích.“ Pokrčil chladně pan Menhart ramenoma. „Nám velmi mnoho záleželo na tom, bychom tě odloudili straně tvé. Dobrovolněs k nám přistoupiti nechtěl, musili jsme tě tedy odstraniti násilím. Bohu díky se to šťastně podařilo.“

„Však proto posud nemáte vyhráno, a roty mé dozvěděvše se o mém pohanění budou se mstíti strašlivě.“ Děl s temnou výhrůžkou kněz Prokop.

„Roty tvé bez tebe v čele budou nám již hned o polovici méně strašlivější i nebezpečnější. Aj, slyšel jsem, jakou si Táboři práci dali, než tě opět k vůdcovství a k velení přemluvili, poněvadž jsi chtěl už, jaks mi zde po otci Mikuláši zkázal, na příště žíti v poklidu a ústraní. Nuž, toho poklidu se ti na mém Jindřichově Hradci bohdá nyní dostane s důstatek. V pevné vazbě si klidně odpočineš. Připrav se, za okamžik vydáš se s četným průvodem strážným na cestu.“

A s tím vyšel pan Menhart i s převorem Mikulášem z jizby.

„Hle, Jene,“ počal nyní Prokop k Čapkovi, „člověk, byť sebe starší a zkušenější, nikdy není dosti zkušeným a opatrným. Kdybychom byli

poslechli rady Prokůpkovy a byli vzali četný zbrojný průvod s sebou, byli bychom v tomto okamžení byli bývali volni a nejspíš na zpáteční cestě do našeho tábora, kdežto teď nás ti panští lotrasové povedou do vězení!“

„Tys tak sám chtěl.“ Krátce a dosti lhostejně podotkl k tomu Čapek, vůbec dnes nějak sklíčený a rozmrzelý.

„Však za to sám nyní i utrpím.“ Odvětil mu Prokop.

V tom vrzly u jizby v pozadí nízké dveře, a zašustilo ženské roucho.

Prokop i Čapek s podivením se ohlédli.

Na dolejším konci podlouhlé a v zadu temné jizby stála postava ženská pozorujíc ostře oba muže.

„Hejtmane Čapku ze Sán, odstup na chvíli zde do komory; mám s Prokopem co jednati.“ Zazněl zvučný a silný ženský hlas tak rozhodně i sebevědomě, že mu Čapek okamžitě poslechl, dosti těžce ve svých vazbách z jizby ustoupiv.

Kněz Prokop se při jmenování svého jména patrně zachvěl a upjal s překvapením jiskrné zraky své do pozadí k ženštině.

Tato pokročila, když se byl Čapek odstranil, ze zadu jizby o něco do předu nespouštějíc pohledu svého s kněze Prokopa.

„Hahaha!“ Zaznělo to ostrým a bujným smíchem z úst ženštiny oděné, jak viděti bylo, bohatým šatem jízdeckým.

Kněz Prokop stál zde na rukou i nohou spoután takřka bezvládný, ale při posupném, patrně jedovatém, nepřátelském tomto zasmání vztýčil hrdě svou mocnou šíji, a oči jeho metaly na ženu jakoby blesky.

„Jaká to rozkoš, ba jaký triumf pro Irenu Hradeckou, setkati se po tak dlouhých letech

takto s Prokopem Holým, vydaným rodu Hradeckých na milosť a nemilosť!“ Pronesla přepyšně hrdá šlechtična.

„A věru, zakusíš a poznáš nyní naši zlobu i záští. Hle, ještě včera, ba ještě dnes byl jsi mocným vůdcem a zářícím idolem skalopevné naděje i důvěry tisíců tvých bojovníkův, byl jsi z nejdůležitějších osob v přítomné době v celém království. A dnes i teď jsi bezmocný, bídný vězeň, jehož sama v krátkém čase povedu do vazby!“ Kochala se dále v nenasytném záští zlomyslná žena.

Prokop odvrátiv se od ní hleděl mlčky k malým oknům jizby.

„A vazba tvoje krátkou ani lehkou nebude. Nikoliv; tuhou, těžkou, strastiplnou, abys poznal a cítil, jak veliká a nesmířitelná je moje zloba i záští k tobě!“ Bouřila nyní Irena a vidouc kněze klidného, pokračovala prudčeji a ještě s větším důrazem.

„Tvým utrpením, tvým neštěstím a zbavením svobody chci se napájeti, chci se kochati a těšiti. Každodenně budu tě navštěvovati v temnici tvé a plesati nad sklíčeností tvou; budou-li pak řetězy a okovy tvé těžké a těsné, musí ti dáti těžší a těsnější; budeš-li míti pokrmu málo, nařídím, aby ti dávali míň, a budeš-li žízniti, vlastnoručně vycedím ti zbytek vody v džbánku tvém na zem před tebe!“ Se surovým smíchem hlásala mu Irena divoce.

Teď se kněz Prokop však obrátil, a jediný ale výmluvný pohled z velikých očí stihl rozlícenou ženu. Byl to divný pohled a působil na Irenu Hradeckou mocně. Vyjadřoval nejvyšší opovržení, hlásal ošklivosť a nenávisť vznešené šlechtičně, a přece ku konci jeho jakoby se v něm mihl záblesk pohnutí a lítosti se zuřící ženštinou.

Irena se pod ním zřejmě zachvěla a chtějíc bouřiti ve zlobě své dále, najednou se zamlčela a jakoby z divokého snu procitlá z hluboka si oddychla a zastřela si pak náhle rukama svýma tvář.

A po delší dobu bylo ticho v jizbě, rušené jen slabým oddychováním Ireny.

Po chvíli přistoupila tato ku knězi blíže a pravila mu chvějícím se hlasem drsně: „Prokope, jsi teď v moci naší a víš, čeho se ti nadíti jest; jedno jest, co ti může polehčiti nepříznivý osud tvůj; svěř mi a sděl mi, žije-li a kde meška dítě mé?“

Poslední slova pronesla jen polohlasem ohlížejíc se do pozadí jizby, jsou-li posud samotni. K otázce i žádosti té upřel Prokop zraky svoje tiše a klidně na Irenu, ale neodpověděl jí.

„Mluv, Prokope,“ vyzývala jej pánovitě a hrdě mocná šlechtična.

„Velím ti, spoutanče a vězni můj, mluv!“ Dupla zlostně nohou svou o hlíněnou půdu, až se z této zaprášilo.

„Nebudeš-li nyní mluviti po dobrém, přinutím tě mučením a trápením,“ vyhrožovala divoce nesrdečná žena.

Knězi Prokopovi mihl se lehký úsměv kolem rtů.

„Mluv, nebo popuzena ku zběsilosti ztopím tuto ocel v hrdých prsou tvých!“ Vyhrožovala mu Irena se zraky planoucími divokým hněvem a vydobyla z ňader svých malou břitkou dýku povznesši ji nad hlavu:

„Mlčíš? Mlčíš?! zhyň tedy!“ A máchnuvši rukou, chystala se vraziti ostrou ocel knězi do prsou. —

Dříve však, než dýka dotkla se těla knězova, setkaly se opět zraky Prokopovy s pohledem

Ireniným, tato se opět zachvěla, a ruka jakoby zlomená v tom okamžiku jí i se zbraní málomocně sklesla.

Zachvění prolítlo Ireně celým tělem, hrdá její šíje se sklonila, a ruka její chopila se za čelo, jakoby v tomto náhle byla pocítila bolesť. Plná ňadra se jí bouřlivě a vysoko dmula, a polootevřenými ústy dral se jí z prsou těžce dech.

V tom jí neočekávaně vytryskl z planoucích zraků proud slzí, a z ňader patrně stísnených vydral se jí hluboký vzdech. A opět spočinuly oči její na knězi ale ne s divokým, ne s nepřátelským a hrdým i jedovatým oním dřívějším výrazem, leč jakoby v náhlé úzkosti a strachu.

„Prokope, měj milosrdenství a poruš jen jediným slovem umíněné své mlčení i rci mně, kde je dítě mé?!“ Prosila teď krátce Irena.

Prokop zasmušil své čelo, ale mlčel jako dřív.

„Prokope, měj se mnou útrpnosť. Zatoužila jsem již dávno po svém dítěti; chci je vzíti k sobě; chci je vychovávati a s ním žíti; rci mi, kde je najdu?“ Žádala a doléhala důtklivěji.

Kněz trval ve svém neúčastenství.

„Přisahám ti při živém bohu a svaté panně, že jsem odhodlána napraviti část své viny, již posud napraviti lze; já chci dítě své pozdvihnouti k sobě, chci mu dáti své jméno, před světem je uznati a sdíleti s ním bohatství i pohodlí, upraviti mu skvělou budoucnosť a k opuštěnému srdci svému přivinouti jediného věrného a milého mi tvora, své dítě! Prokope, nebuď bezcitným levhartem, ni tygrem, nezbavuj matku dítěte a dítě neolupuj o jeho rodičku! Prokope, smiluj se, kde je dítě mé?“ Úpěla srdcelomně Irena Hradecká.

„Zemřelo ti.“ Pronesl teď smutně a skoro bezezvučně kněz odvrácen k oknu.

„Jak že? Že zemřelo?! Všemohoucí bože! Ale ne, ne, ty mě klameš, ty lžeš — o Prokope, mluv pravdu — viď, ono nezemřelo — ono žije, žije a je zdrávo?!“ Uchopila za spoutanou ruku Irena kněze hledíc plamenným pohledem do jeho tváře.

Tento ale zakroutil hlavou a opětoval hlasitěji i určitěji: „Je mrtvo.“ —

„Oh!“ Zaúpěla bolestně zničená Irena a vrávorajíc jakoby bleskem poražená, klesla na blízké sedadlo i sklonila hlavu svou na stůl.

V tom okamžení zazněly venku před krčmou zvučně válečné rohy a hlučný lomoz, ryk a volání „Sláva kalichu!“ — a v kratičké chvíli obklíčena byla krčma, jak Prokop z okna viděl, četnými zástupy bojovníkův. Dveře se rozletěly, a do jizby vrazila četa Táborův s Mikulášem Padařovským v čele.

„Zdráv buď Prokop Holý!“ Vyvolal hejtman uzřev živého a zdravého Prokopa.

„Sláva knězi Prokopu!“ Hřímali v radostném jásotu Táboři.

„Hoj, bratře, bohu díky, přicházíme ještě v čas! — blízký rolník zpravil nás o tvém zajetí — o, ta panská lotrovina věrolomná!“ Vybuchl v nevoli Padařovský.

„Díky vám!“ Vyvolal radostně Prokop, a oko jeho živě zaplálo.

„Velký bože, tys spoután?!“ S nevolí zadivil se hejtman. „Běda tvým katanům! Uvolněte knězi pouta!“

„Pomsta, pomsta jim!“ Bouřili Táboři rozvazující Prokopovi pouta.

A v tom jakoby na zavolanou vstoupili do jizby pan Menhart z Hradce s převorem Miku-

lášem, oba již spoutáni, kdežto za nima vešel pak Čapek ze Sán vazeb prost.

„Hle, Menharte, list se obrátil," oslovil krátce s úsměvem Prokop přišedšího náčelníka panské jednoty, který zde stanul nyní se šíjí skloněnou a hlavou k zemi sklopenou, vyhýbaje se knězově pohledu.

„Dej nás odvléci do táboru a netrap mne svým výsměchem." Pravil stísněně pan Menhart.

„Toho mne chraniž bůh, abych ti rovné rovným odplácel. Hle, učinili jste z Prokopa Holého krvelačného fanatika, surového zpronevěřilce mnicha a bažícího urvalce po moci a náčelnictví v zemi — ale nepoctivosť a zradu mi vyčísti nemůžete a nesmíte. Odejdi odsud, Menharte, volně, jsi svoboden. Chci vás poraziti v boji a na otevřeném poli, nikoli však zradou a nepoctivostí." Rozhodl se velkomyslně Prokop.

„Knězi, co činíš? Zasluhovali by oprátku za svou věrolomnosť!" Zadivil se a přípomínal s nevolí Padařovský.

„Na šibenici a do plamene s nimi!" Zabouřili divoce Táboři, chystajíce se ku skoku na Menharta a Mikuláše.

„Zpátky a ticho!" Hřímal Prokop stavě se mezi oba muže a Tábory. „Již jsem rozhodl; ani vlasu na hlavě jim nezkřivíte! — Ty, Čapku, zůstaneš zde a budeš dbáti o to, aby panští bez úhony odešli. My však, bratří, vrátíme se do táboru."

A jen ještě okem šlehnuv po Menhartu a Ireně odešel Prokop z jizby; za ním pak hrnuli se poslušně a oddaně Táboři.

Venku zazvučely radostně a vesele válečné rohy, vítajíce zároveň s hlučným voláním zástupu šťastně se vracejícího kněze Prokopa; a za vese-

lého pochodu odtáhli Táboři do svého nedalekého ležení.

„Můžeme tedy odejíti, pane Čapku?“ Tázal se po chvíli pan Menhart klopě ostýchavě svůj zrak k zemi.

„Kdy chcete,“ odvětil tento zamračeně.

„Nuž, jděme, sestro.“ A pojav Irenu za ruku pozdvihl ji pan Menhart od stolu a tiše opustil s ní spěšně jizbu. —

Za chvíli ozval se dusot četných koní. Pan Menhart se svým průvodem ukrytým z počátku na prostranném nádvoří krčmy vracel se do Prahy.

XVII.

Ale převor Mikuláš zde ještě zůstal. Byli s Čapkem ze Sán v jizbě nyní samotni. — Čapek však nevěděl o přítomnosti mnicha ve světnici hledě ve hlubokém zamyšlení okénkem ven na silnici. Minorita přistoupil z lehka k Čapkovi a položil mu ruku svou na rameno. Čapek se obrátil a shlédnuv před sebou kněze zarazil se a ucouvnul.

„Proč jsi, hejtmane, dnes tak zasmušilý a smutný?“ Tázal se úlisný kněz soucitně Čapka. „Pozoroval jsem tě od tvého příchodu sem. Ani zajetí tvé ani tak nenadálé vyprostění z něho nevyvolalo ti živější pohnutí a účastenství na tvář tvou.“

Čapek však měřil mnicha ostře a nedůvěřivě a skoro s nepřátelským záblekem v oku svém i mlčel.

„Nezahlížej na mne tak škaredě. Či mi zazlíváš, že jsem tě v táboře před Plzní klamal?“

„Měl jsem tě před tvým odchodem do oble-

ženého města tenkráte dáti pověsiti, a věru, měl jsem v jednom okamžení k tomu velikou chuť.“

„A nedobře bys byl učinil. Nedobře z několika příčin — nejprvé proto, že bych ti byl nemohl odevzdati oněch druhých čtyry sta zlaťáků —“

„Nepřipomínej mi oněch peněz; nechci o zlatu a stříbře ani slyšet“ — prudce si zakazoval Čapek odvraceje se od kněze znova k oknu.

„Buď moudrý, hejtmane — nemluvím o prvních čtyrech stech zlatých, ty jsem věnoval do společné pokladny Sirotkův, míním ty druhé čtyry sta, které, poněvadž jsi nechtěl, nevynaložili jsme na uplácení hlasů při volbě vrchního správce vojsk vašich, a jež jsem ti jen ku schování svěřil a nyní potřebuju —“

„Nemohu ti je nyní dáti, víš dobře, že vaše žoldáctvo, opanovavši Nové město, vyloupilo i můj dům a mi v něm všechen statek můj, hotových pět tisíc zlatých pobralo.“ S těžkým povzdechem žaloval všecek zničen hejtman sirotčí. „I tvoje peníze tam byly; jsem nyní chud jako Job.“

„Toť ovšem zlá příhoda. A pět tisíc zlaťáků? Při sám bůh, to celé velké jmění; toť bohatství, jež opět kdy s těží nastřádáš! Ubohý hejtmane, jak srdečně tě lituji.“

K posledním slovům pozdvihl Čapek spěšně a nedůvěřivě zraků svých ke převoru Mikuláši, ale setkal se jen s upřímným a vřele soustrastným pohledem i nejvýš přátelským výrazem v dobrácké tváři mnichově.

„Nemáš vůbec, milý hejtmane, za poslední doby žádného štěstí. Když cítíce se neschopnými, Prokůpek a druzí hejtmané, odstoupili od vrchního velení a tobě měli svěřiti vůdcovství, dožebrají a povolají opět Prokopa Holého ti hlupci na první

místo! K tomu oloupí tě ta divoká žoldácká naše zběř i o tvůj poklad! — A dnes opět ani nám ani tobě štěstí nepřálo.“

„Jaké štěstí dnes?“ Tázal se povzbuzen již k účastenství úlisnými slovy mnichovými Čapek.

„Bylo mezi mnou a panem Menhartem ujednáno, že, poštěstí-li se nám zajati kněze Prokopa, tento okamžitě odveden bude do Jindřichova Hradce, ty ale propuštěn budeš nazpět do ležení.“

„A jaký ďábelský úmysl kryl se opět za tímto podezřelým záměrem?“ Zabouřil teď náhle Čapek.

„Staré osobní záští pana Menharta proti Prokopovi, jakož i domněnka, jakoby Prokop sám byl za jedno celé vaše vojsko — o čem já sám ovšem jinak smýšlím, a pak nezvratné přesvědčení u jednoty panské, že pokud Prokop moci i vlivu chtivý v čele strany husitské státi bude, v zemi nikdy pokoje ani míru nebude — co, jak víš, jest i moje pevné přesvědčení.“

„A kdyby i Prokop odstraněn byl býval, nebyli byste nikdy bez boje míru dosáhli. Pokud naše roty nezničíte, ony se vám nepodrobí.“ Hlásal hrdě hejtman Sirotkův.

„Aj, Čapku ze Sán, ty špatně pojímáš ty věci, a to je právě chyba, že všichni v rotách nalezáte se v mylném domnění, jež vaši nesnášeliví kněží a hlavně Prokop mezi vámi rozšířili. — Tu nejedná se o zničení a vyhlazení jedné či druhé strany. Nikoliv. To chce vaše výstřední strana a jí v čele Prokop Holý, která by ráda za každou cenu v zemi panovala. Naše strana katolická a jednota panská zabezpečuje vám přijímání pod obojí spůsobou, ale chce, aby i katolíci vedlé vás nerušeni konati mohli své služby boží. Vy však usilujete o to, aby všichni Češi přijímali podobojí. Hle, jak se strana vaše zvrhla; ne vy —

my, jednota panská a katolíci bojujeme teď za volnost u víře!“ Vykládal horlivě mnich.

Čapek mlčel, ale poslouchal. A minorita pokračoval dále: „A proto má panstvo za to, že kdyby Prokop odstraněn byl se svého čelného místa, i s rotami dal by se mír uzavříti, a zemi konečně klidu by se dostalo. V té věci bys mohl ty, hejtmane, mnoho působiti a učiniti se valně zasloužilým o celou zemi českou.“

„Já?“ Zadivil se Čapek ne však bez spokojeného úsměvu.

„Ty, ovšem.“ Potvrzoval mnich. „Chci k tobě býti upřímným a bez obalu mluviti. Zůstal jsem proto ještě zde. — Ana se dnešní schůze nezdařila, je nyní již zřejmo, že výsledek závisí jen od rozhodného boje. Tento bude zajisté krvavý a nejvýš namáhavý. Panská jednota, jak pevně doufáme, bude vlásti ovšem četnějšími silami, než vojsko vaše. Avšak bojovnost i cvičenost rot vašich, a pak nepopíratelný věhlas i štěstí Prokopa Holého v boji výsledek zápasu toho činí velmi nejistým. Jednota panská pak chtějíc za každou cenu zjednati zemi mír, odstraniti tudíž Prokopa a seslabiti roty polní, použíti musí všech prostředků, aby cíle toho dosáhla. I činí ti nabídnutí, abys přistoupil tajně k ní, a až k rozhodnému boji přijde, se svými rotami vzdal se boje a zůstal nečinným!“ Pronášel hladce převor Mikuláš číhaje žádostivě, jaký dojem poslední slova jeho na Čapka míti budou.

„Toť by byla zrada, k níž mě, mnichu, tímto svádíš!“ obořil se s nevolí Jan Čapek ze Sán na Mikuláše.

„Nevyhledávej jen hned to nejhorší jméno pro věc tu. A ať by nějakou dobu lidé výstřední a nerozumní i ze zrady tě vinili, lidé rozumní a

mírní, hlavně panstvo, by věc tu ocenili. Až by pak vše poznalo pohnútky tvé a cíle, které tě k jednání tvému vedly, byl by to pak u tebe záslužný čin. — Hleď, kdyby v bitvě nastávající poraženy byly roty, a kněz Prokop, dejme tomu, třeba zajat aneb smrtelně raněn byl, že by na delší čas z předního místa svého musil odstoupiti, lehko by pak docíleno bylo úplného pokoření se rot polních, jež by se rozejíti musily, a bez nich v Čechách nastal by pak neprodleně všeobecný klid i mír, po němž již každý dobrý člověk v zemi tak vřele touží! — Tobě by se pak dostalo předního náčelnictví ve straně husitské, a tvé rozvážlivé i mírné slovo by na příště rozhodovalo.“

„Může být.“ Přisvědčoval s trpkým úsměvem Čapek. „Ale lidé poctiví by mě zvali zrádcem.“

„Lidé poctiví? nikoliv, jen lidé nerozumní, krátkozrací, výstřední — a ti by musili mlčeti. Ty bys byl však mocný a stál bys v čele strany své. Měj rozum, Čapku, a usmysli si dobře — návrh můj čelí k tvému, jediné k tvému prospěchu.“

Hejtman Čapek ze Sán mlčel, a podivný úsměv mu zahrával kolem rtů.

„A mimo to jsem zmocněn i jednotou panskou k jiným ještě závazkům. Hle, vojsko panské oloupilo tě o tvůj statek, o tvé zlato — na pět tisíc, díš, ceníš si škodu svou?“

„Pět tisíc.“ Zasmušiv se potvrzoval hejtman temně.

„Přistoupíš-li k mému návrhu a připovíš-li mi, že v boji Prokopa a Tábory opustíš, ten den po skončeném boji vyplatí ti panská jednota pět tisíc rýnských zlatých.“

Jan Čapek ze Sán sebou při poledních slovech Mikulášových prudce hnul a upřel svoje jasné

zraky s dychtivostí na mnichovu tvář; ale nepronesl ani slova.

Převor Mikuláš však pozoroval, jaký mocný dojem přípověď náhrady pozbytého jmění na hejtmana Sirotkův učinila, a pokračoval horlivě dále:

„Tak ti nahradíme citelnou ztrátu tvou, a ty přišed o všechno své jmění přece zase budeš bohatým. Přijmi návrh můj.“

Čapek zavrtěl hlavou.

„Umoudřiž se a rozhledni se. Hleď, cos za dlouhá dlouhá léta starostlivě nastřádal mnohdykráte v boji svůj život za kořist nasadiv, a čím jsi sobě zajistiti chtěl jednou utěšenou budoucnost, o to tě připravila neblaze divá vřava válečná. Byls bohat, kynul ti na stará léta důstatek a bohatství, nyní přišels o vše. A teď více jmění tak velikého nenashromáždíš! Zdá se, že doby stálých bojů, válečných jízd a vítězných tažení do vůkolních zemí i pro vaše roty jsou již na sklonku. A jak, kdybyste byli nyní rozhodně poraženi, a roty vaše na dobro potřeny? kam by jsi se pak uchýlil, hejtmane?“ Doléhal a připomínal chytře lstivý mnich.

„Ďáble, ďáble! Na co ty na všechno nemyslíš!“ Vypukl hněvivě Čapek dupnuv mrzutě nohou o zem.

„A což nejkrásnější sen tvého života, Jene Čapku, tvé kýžené spojení s Ludmilou — i to má býti posunuto do nekonečna aneb státi se naprosto nemožným?“

Čapek jakoby v mučidle sevřen těžce vzdychl a chytil se za čelo.

„Jak chceš beze jmění a statku pojistiti Ludmile a sobě bezstarostný, spokojený život? jak zříditi si klidnou domácnost? To vše bez předešlého jmění tvého není možné. — A nyní hleď,

na jedné straně chudoba a snad bída, život v ústraní i bez moci a vlivu, a nejspíš ztráta aneb nemožnosť dosíci Ludmily; a na druhé straně zlata hojnosť, čelné postavení co váženého vůdce tvé strany a brzký blahý sňatek s Ludmilou! Zde přece krátké rozmýšlení a volba lehká i kratičká.“

„Jsem tvůj, mnichu — ďáble, chystej zlato; a až nastane den rozhodného boje, připrav se k výplatě!“ Vášnivě, ale čině lepším svým citům patrně násilí i stísněně vyvolal teď Jan Čapek ze Sán a ubíhal prudce z jizby.

Z této však zazněl za ním vítězně posupný smích. —

XVIII.

Nemohouc vojsko husitské vylákati jednotu panskou před Prahou k boji, hnulo se od Krče, obrátilo se do krajiny ke Kolínu a jalo se pleniti statky šlechtické i zmocnilo se také města Jičína. Zatím spojily se s vojskem jednoty panské pomocné sbory pana Oldřicha z Rožmberka, pak ony pánův katolických z kraje Plzeňského a četná posádka hradu Karlštejna. Tím vzrostla moc jednoty panské na 25.000 branných, a nyní hnuli se panští k východu, majíce se za dosti silné, aby s prospěchem utkali nepřátele své bojem.

Nejvyšší velitel jejich, Diviš Bořek z Miletínka, zavedl voje své mezi Český Brod, Kouřím a Plaňany i rozložil se tam polem, chtěje vyčkati protivníky své. A tito na sebe nedali dlouho čekati, i sebravše se v síle 18.000 bojovníkův, blížili se již dne 29. máje od Kolína v šiku válečném; dorazili až ke vsi Lipanům a zde obklopivše se hradbou vozovou, hotovili se k boji, když byli postavili vozy své do šesti řad. —

V rovině mezi českým Brodem a Kouřími zdvihá se dosti rozsáhlý vrch nazvaný Lipský; na jeho severním svahu leží vesnice Lipany. Na straně východní, tam, kde vede cesta do Kouřími, spadá hora tato co podlouhlá stráň lesem porostlá dosti příkře, na straně severní a severozápadní chýlí se však pozvolně do roviny. Pod Lipany, od nich malé půl hodiny vzdálená, v rovině na západ, rozkládá se ves Hřiby majíc za sebou a na straně pravé hluboké a dosti rozlehlé rokle, kterýmiž protéká nevelký potok.

Hledí-li kdo z Lipan aneb s návrší hory Lipské ke Hřibům a pak dále k Českému Brodu, mizí rokle tyto v rozlehlé ploše roviny skoro úplně a osoby i předměty nalezající se mezi roklemi u břehu potoka v dolině stávají se pro každého neviditelnými, jakoby je rokle na dobro byly pohltily.

A u Hřibů postavili se do šiku panští ohradivše se vozy válečnými v jedenácti řadách.

Vojsko Táborův a spojenců jejich přitrhlo teprv na večer na vrch Lipský, tak že rozhodná srážka odložena býti musila pro nastávající již noc na druhý den.

A tak nastal již pozdní večer před osudnou bitvou lipanskou.

Počínala příjemná májová noc; na západě pobarven byl obzor ještě jasněžlutou září právě uniklého dne, kdežto na ostatním temnomodrém nebi planuly již tisíce hvězd ve třpytavém svém zlatém lesku.

Za hradbami vozovými rozbity byly četné stany a rozžato na sta ohňů, u nichž dleli Husité všech stran.

Skoro uprostřed opevněného tohoto ležení stál veliký stan Prokopa Holého. Dva ramenatí vousatí Táboři s cepem a kopím střežili vchod do

stanu, kdežto ještě před samým stanem přecházel věrný knězův sluha Bořita s mečem po boku a nízkou železnou přilbou na hlavě.

Patrně nebyl teď přístup ku knězi volný. Ve stanu však odbývala se veliká polní rada vztahující se ovšem k zítřejšímu nastávajícímu boji a počavší již před slunce západem.

Všichni znamenitější hejtmani jakož i vůdcové rot polních a jednotlivých ve vojště zastoupených obcí městských byli přítomni, a důležitost i vážnost nynější chvíle obrážela se ve výrazu všech starostlivých i opravdových tváří odhodlaných i statných mužův oněch.

Porada blížila se již k svému konci. Se strany vrchního vůdce Prokopa Holého učiněna byla všechna po tu chvíli možná opatření, a z rady přidáni mu co nejvyšší spoluhejtmani na zítřek ku pomoci Ondřej Keřský a kněz Prokůpek.

Kněz Prokop chtěje již poradu ukončiti zdvihl se a pravil: „A tak, bratří milí, poručme již spravedlivou věc svou milému pánu bohu a doufejme pevně zítra v jeho pomoc a podporu. Vyzývati vás ku statečnosti a k plnění povinností vašich, bylo by zbytečno. Vždyť víme všichni, že zítra jde o náš život a naše bytí i trvání —“

V tom zašustila opona stanu a ve vchodu stanu zjevil se nesměle a s ostýcháním Bořita, hledě významně ku knězi Prokopovi.

Tento věda, že by bez důležité příčiny starý Husita radu polní nerušil, zamlčel se a upřel tázavě zraky své k Bořitovi.

„Promiňte, že důležitou radu přetrhuju; je zde však posel panské jednoty, jak se zdá některý z předních pánův jejích, a žádá za okamžitou rozmluvu s tebou, knězi.“

„Ještě nyní poselství? Snad opět vyjednáva-

tel?“ Zadivil se vrtě hlavou Prokop: „Rci mu, ať vejde mezi nás a poselství své přede všemi zjeví.“

„Tvrdil mi hned, že však jediné s tebou samotným chce mluviti a to co nejdříve.“ Ohlašoval dále starý Tábor.

„Vyjdi k němu ven, bratře, a vyslechni ho.“ Domlouval kněz Prokůpek.

„Však buď na stráži, ať to není vrah ošemetnou jednotou panskou zjednaný, by tebe v náhradu za předešlé pokažené zajetí krčské neučinil na zítřek neškodným!“ Upozorňoval ve vší opravdivosti hejtman Mikuláš z Padařova.

„Jdižiž, bratře, toť by bylo bezpříkladné lotrovství, jemuž ani víry přiložiti nechci. Vy však, bratří, buďte té lásky a sečkejte, snad rozmluva s poslem bude vyžadovati ještě vaší přítomnosti a úrady. Neprodlím dlouho.“ A s tím vyšel spěšně kněz ze stanu, jemu v patách následoval Bořita, postrašen obavou Padařovského.

Prokop Holý vystoupiv ze stanu, rozhlížel se ihned po poslu. Asi dvacet kroků vzdálí spatřil čekající postavu mužskou prostřední výšky zahalenou ve dlouhý i široký plášť, ana hledí ke stanu.

Na hlavě leskla se jí skvostná přilba s vlajícím chocholem, jejíž štítek však stínil úplně mužův obličej, čině jej i ze skrovné dálky a při dosti slušném osvětlení od nedalekých četných ohňů neznatelným.

Kněz kráčel přímo k čekajícímu naň poslu, který však mu neučinil ani jediného kroku vstříc, a došel ho brzy.

„Dobrý večer, knězi Prokope Holý,“ zazněl mu zvučný i příjemný hlas vstříc.

„Aj, ty — ty, pane Ptačku?“ Zadivil se překvapený kněz. Věru, tebe zde zastihnouti, jsem

se nenadál. Buď mi pozdraven. Prosím však, sděl mi rychle příčinu tak nenadálého příchodu svého. Jsme právě ve vojenské radě a víš sám, že před bojem je mnoho co říditi.“

„Ten nešťastný zítřejší boj, kéž by ho nemusilo býti!“ Zatoužil s povzdechem pan Hynce Ptaček z Pirkštejna.“

„A přece se v něm sám i mnozí jiní řádní vlastimilové účastníte, tož proti nám svým bratřím.“ Vytýkal dosti důtklivě kněz českému pánu.

„Poněvadž musíme. Však mnozí z nás s bolestí pozdvihnou meče své proti vám.“

„Že musíte? rci, pane Ptačku, raději, poněvadž chcete; poněvadž, ačkoliv posud přijímáte pod obojí spůsobou a tak na oko a zevnitř hlásíte se k Husovu učení, v skutku a v srdcích svých od jeho pravd a zásad jste již odstoupili a chýlíte se opět k Římu!“ Rozhorloval se pojednou kněz Prokop.

„Jako na vše, hledíš i na tuto věc příliš výstředně a smýšlíš přemrštěně, a tak i celá tvá strana, a proto ten nevyhnutelný boj zítra mezi námi.“

„Ah, to vy nás hned viníte z přílišnosti a krajnosti ve všech našich snahách i činech. Zatím však stojíme my posud tam, kde veliký náš mučenník Jan Hus zůstal, a kde i bratr Žižka pevně stál, kdežto vy jste se z místa toho dávno a daleko již nchýlili. My chceme, aby pravda svatá a volnosť u víře po celých Čechách zavládla, aby rovnosť a láska bratrská v celém národě se pevně zahostila — a v tom líšíme se od vás, kteří třeba i z jednoho kalicha s bratřími píti byste přivolili, ale jinak nad lidem obecným opět rádi byste panovali a vládli jako dříve. Tomuto bývalému německému nespravedlivému řádu v zemi, kdy jediné vy, pan-

stvo jste vládli, my odpíráme; pro ně pak vy, šlechta i pod obojí, zítra budete potírati nás.“

„Takové je ovšem tvé smýšlení, Prokope, o našem zápasu a proto jsi i nesmířitelný. A přec oko tvé zakaleno jest divokou vášní a předpojato nepravým náhledem. Buď spravedliv a vyslyš mě mírně. — Hle, co hlásal Hus a hájil Žižka? Hus horlil proti přechmatům kněžstva, proti zlořádům v církvi, v hlavě i údech, a pak hlavně proti zkaženým mravům a v poslední chvíli a k pobídce Jakoubkově teprv schválil přijímání pod obojí způsobou. Žižka pak mstil jen uražený upálením Husa český národ a hájil jej proti útokům četných jeho nepřátel. Ti oba hájili volnosť myšlenek a víry: taktéž i vy a ty zvláště tam u Oustí, u Tachova i Domažlic, kdy křižáci hrnuli se do Čech ne proto, aby obhájili katolictví, ale aby vyhladili a zničili český národ. Tenkráte jsme byli všichni za jedno, a šlechtic bojoval ochotně vedle sedláčka a měšťáka. Nyní však je jinak. Cizina je ráda, když my ji necháváme na pokoji bojíc a chvějíc se při pouhém vyslovení jména Čechův a kalicha. A i ona nesklonná církev katolická a nejvyšší její instance, valný církevní sněm, musili s námi ba s tebou samým pokořeni a mírně jednati i nutí se ku přátelské smlouvě s námi.“

„Při jejímž uzavírání však — ještě ani není hotova, a kdo ví, bude-li kdy vůbec — lstiví otcové již na možnosť jejího zrušení a rozpoutání myslí.“ Vpadl mu s úsměchem Prokop do řeči.

Pan Ptaček z Pirkštejna nedav se vyrušiti pokračoval v řeči své dále:

„Dnes již husitství a kalich jsou zajištěny, naproti tomu však nechcete vy strpěti katolíky v zemi a hlásáte proti nim boj na úplné jich

vyhlazení. Mimo to z vašich rot polních délkou času a stálým bojem a divokým žitím válečným staly se zdivočilé, bezuzdné zástupy surových loupežníkův a stálých rváčův, před kterými se každý mírumilovný i pokojný obyvatel v zemi chvěje a třese. Pokud jich v Čechách bude, a ony svým počtem, svou znalostí v boji a svým vnitřním pevným zřízením tak rozhodným a mocným činitelem ve všech záležitostech veřejných zemských vnějších i vnitřních budou, není možný žádný pokoj, ani klidný a bezpečný život v zemi. Hle, orba, obchod, umění, vědy, všechen duševní život v Čechách odumírá, a ochuzení, bída, neúroda, mor a surovost se vzmáhá. Kdo věrný syn a milovník krásné požehnané této země, ten se zármutkem a trudem pohlíží na smutné tyto poměry; kdo muž rázný a činný, musí snažiti se o nápravu. Vím, Prokope, žes obojím — prohlédni i ty. Ty bys mohl ještě teď v poslední chvíli mnoho učiniti. Použij svého velikého vlivu, skloň hejtmany ostatní a roty ku přijetí zemského míru a pracuj k tomu, aby roty polní se tiše a klidně rozešly. Kdybys tak učinil, pojistil bys si v dějinách vlasti naší co obnovitel blahobytu a štěstí v Čechách ještě slavnější památku, než svými vítězstvími při obraně vlasti. — To mne vedlo v poslední této pozdní chvíli sem. Ještě naposledy chtěl jsem ti připomenouti velký a pravý úkol pro tebe. Poslechni mne; prohlédni a poznej vskutku pravé i dobré i veď voje své zítra místo k útoku ku přátelskému smíru proti nám. My uvítáme vás s otevřenou náručí, a ať snažení strany katolické je jakékoliv, spůsobíme lehce mír!“ Přemlouval vroucně a s patrným nejlepším úmyslem i přesvědčením pan Hynce Ptaček.

„Věřím ti, pane Ptačku, že ty a i četní tobě podobní pánové čeští myslíte to dobře a upřímně s námi i s národem. Většina jednoty panské však má jiné cíle a klame vás jen předstírajíc štěstí vlasti. Nemohu, nemohu podle svého nejpevnějšího a nejvnitřnějšího přesvědčení raditi rotám svým k samovraždě, neboť věřím nezvratně, že v té chvíli, co sklesnou ony v prach a nemohoucnost, sklesne i všechen obecný lid český do nevyslovné ba dlouhé bídy, ba že s nimi klesne a neb brzo po nich i kalich český a národ veškerý v nivec. Dle mého náhledu a přesvědčení, je dosud stále hotových i připravených k boji četných bojovníkův božích v Čechách ještě nutně potřebí. Snad brzo již nadejde blahá doba, kdy více třeba jich nebude, a pak, věř mi, pane Ptačku, bude Prokop Holý první, který rotám svým k rozchodu povelí. Teď ještě nemohu a nesmím.“

„Tedy přece nešťastná půda tato píti bude a píti musí krev bratrskou v bratrovražedném boji prolitou?“ Zabědoval věru bolestně a dojímavě český bohatýr.

Kněz Prokop se odmlčel smutně a pak podávaje nakvap ruku svou panu Ptačkovi, chtěl rychle odejíti.

Pan Hynce Ptaček ale zadržel ještě kněze a pravil: „Prokope! Hnusí se mi všechen ouklad a veškerá lest, ať se zjevuje v jakékoli podobě. S velikou nevolí dozvěděl jsem se ovšem po činu již, že Menhart z Hradce předešle při sjezdu svém s tebou v Krči o tvou svobodu ukládal. Jsem muž poctivý a zatracuju bezectné toto jednání. I zítra, jak jsem zaslechl, se ukládá o tvou porážku, a pokud vím, má se k ní působiti zradou ve tvém táboře.“

„Zradou?!“ Vyvolal překvapen kněz.

„Zradou a to sice tvých podřízených hejtmanův.“

„Našich hejtmanův?! — To není možná, není pravda; toť žert anebo smyšlenka či báchorka.“ Odmítal hlavou kroutě Prokop.

„Věř mi — tak jsem slyšel; kdo a jak v tom účinkovati má, nevím; Menhart a Oldřich z Rožmberka nemají ke mně důvěry a nesvěřují se mi tudíž blíže se svými plány. — Co vím, to ti co přímý tvůj odpovědný protivník sděluju. Mečem a cepem chci s vámi zápoliti, nikoli však falší a ničemnou zradou. Ty se proti tomu v čas opatři.“

„Díky za tvé šlechetné jednání, pane Ptačku; nikdy ti je nezapomenu. Ještě jednou děkuji ti srdečně, ač zprávě tvé posud víry přidati nemohu.“ Děl přece lehce se zamýšleje Prokop.

„O věř mi jen, Prokope. Hleď, zrada a přesila a nejistý osud krvavé bitvy ti hrozí, a ty přece nechceš skloniti se k možnému ještě mírnému narovnání. Dej si říci, nestav osud tisíců, svůj život vlastní, ba štěstí a blaho celé vlasti na úzké a nejisté ostří meče svého!“

„Již se příliš zpozdilo, musím nazpět k radě. Zítra v boji proti sobě se zase shledáme! S bohem!“

A kněz Prokop odspěchal do svého stanu.

„O, hlavo velká a slavná, ale železná a nesklonná! — Bůh nám zítra pomoz!“ S tím i poctivý bohatýr pan Hynce Ptaček z Pirkštejna obrátil se k odchodu z ležení výstředních Husitův. —

Kněz Prokop vstoupil teď do svého stanu mezi hejtmany. Kráčel s hlavou poněkud sklopenou skrze jejich různé skupiny ku svému místu. Jakmile se objevil, odebrali se všichni na svá místa a zasedli znova v široký kruh.

A již chvíli bylo ve stanu hrobové ticho, mezi nímž se všechny zraky s očekáváním obracely ku knězi, an tento, jakoby se ze zamýšlení svého násilím protrhnuv, konečně počal:

„Byl to pan Hynce Ptaček z Pirkštejna.“ —

„Ten zrádce!“ vzkřikl pan Roháč z Dubé.

„Ten odpadlík!“ volali mnozí jiní.

„A přicházel v poslední chvíli ještě jednati o narovnání mezi jednotou panskou a námi. Podmínka byla rozejití se rot, a tak ovšem jsme se rozešli s nepořízenou. Mimo to však varoval mne na zítřek před zradou ve vojště našem.“ · Pronesl kněz zachvívajícím se hlasem.

„Před zradou?“ Rozlehlo se v nejvyšším udivení ve stanu mezi hejtmany.

„Jak to? Jak tomu máme rozumět?“

„Tvrdil mi, že jednota panská získala některé z vás hejtmanův na zítřek, jež ostatní bratry v boji zradí a opustí!“ Smutně pronášel kněz Prokop.

„Jak že?! — To není pravda! To není možná! To je podlá lež! Bídné utrhačství! Chtějí nasíti mezi nás nesvornosť a nedůvěru! Chtějí poštvati nás proti sobě! Pan Ptaček bídně lhal!“ Bouřilo to ve sboru hejtmanův.

„Nevěřím a nechci tomu věřit!“ Vztýčil se Prokop. „Vždyť my všichni, jak jsme zde, stokráte již zpečetili jsme krví a životy svými věrnosť našemu praporu. Ne, ne —“

„Bídná to lež a nejspíš od pana Ptačka nastrojený zúmyslný úklad.“ Ozval se teď starý hejtman Táborův Chval Řepický. „Avšak musíme se očistiti a ospravedlniti před tebou, Prokope, a pak jedni před druhými. Ať zbudí některého z kněží, ten ať vezme krev a tělo páně i přijde s archou sem, a my všichni, každý z nás, vložíme

prst svůj na archu a na kalich a přisáhneme, že zrádci nejsme ani zítra nebudeme!“ Navrhoval horlivě dále.

„Však ještě platí čestné slovo poctivého muže českého a pak přísaha na naše meče. Přísahejme okamžitě.“ Zdvihl se statný pan Roháč z Dubé.

A v okamžení vylétly pádné meče všem z pochev, a hejtmani sestoupivše se v užší a těsnější kruh kolem Prokopa Holého, skřížili na jeho stole meče své držíce je levicemi. Pravice své pak povznesli nad hlavy a pronesli, jakoby jedním hlasem velebně a vážně: „Na svůj meč, na svou čest a víru přisaháme, že zrádci nejsme a nebudeme a že zítra pro kalich a volnost do poslední síly statně budeme bojovati. Přisaháme!“

A kněz Prokop položiv ruku do ohniska všech špicí mečů dotkl se tak všech ostří a děl:

„A tak i já přisahám vám. Krvavý, osudný a těžký bude to zítra boj, bůh nám pomoz; kéž se opět shledáme co vítězi! — A teď, bratří milí, dobrou noc.“

„Dobrou noc! — Dobrou noc!“ opětovali hejtmani vážně a v tu chvíli tiše ze stanu odešli.

Žádný si nevšíml, že v okamžení přísahy hejtman Jan Čapek ze Sán v radě scházel. — —

XIX.

Kněz Prokop ve stanu svém osaměl. — Usedl si na polní lůžko a podepřel si pravicí hlavu. Cítil se umdleným a unaveným; tělo jeho i duch žádaly si již odpočinku, ale mysl jeho pracovala doposud zimničnou činností. — Zpráva páně Ptačkova ho znepokojila a bolestně dojala; ovšem přísaha hejtmanův jej opět upokojila, ale přece

zbyl v prsou Prokopových ostrý osten nedůvěry, který proti jeho vůli v mysli mu hlodal, dávaje tak pomalu průchod obavě před zítřejším bojem. A co nikdy jindy před bitvami Prokop Holý nepocítil a nepoznal, úzkost i strach o šťastný výsledek zápasu obou vojsk, to vzniklo v něm pojednou a naplňovalo rozechvělá ňádra jeho.

„Jaký to nepokoj a rozčilení se mne najednou zmocnilo? — Je mi tak divně a tak úzko. Na mysl mou jakoby se těžký smrtný příkrov skláněl a tlačil i nížil mě k zemi. — Či by to byla osudná, děsná předtucha zítřejšího nezdaru a porážky aneb snad docela mé záhuby?“ A kněz se odmlčel a hlava jeho sklonila se ještě níže na prsa. „Řeč Ptačkova mi nechce z mysli vyjít; či by mělo býti pravdou, co mi tak důtklivě a vroucně přimlouval? A já bych stál sám na nepravém a mylném hledisku? Mělo by býti pravdou, co on tvrdil, že já a roty naše, již myslíme, že bojujeme za blaho a volnosť této nám tak drahé země, sami je rušíme a ničíme a těžkým i namáhavým pro nás stálým zápasem je činíme v Čechách naprosto nemožnými? Což by se byl boj náš za volnosť svědomí a slávu českou zvrhl v sobecký a nízký zápas o pouhou moc, kořisť a bezuzdnou vášeň i násilí zpustlých i surových válečníkův z řemesla, a roty naše se staly vskutku postrachem, bičem a metlou všeho mírumilovného lidu v zemi? Ne, ne, to není, není pravda; to je jenom jejich zástěra v panské jednotě, jíž zahalují svoje pravé a konečné záměry a cíle: porobení toho ubohého lidu obecného. Tak tomu. A náš boj je posud spravedlivý, posud nutný a posvěcený zásadami a myšlenkami, za něž žili a působili i velký mučenník Jan Hus i jeho rekovný bojovník Žižka. — A proto pryč všechna chabá nedůvěra i všechno kolotání! — Jsem opět pokojným, a

mysl moje zítra bude jasná a klidná — boj náš je spravedlivý a bude bohdá i požehnaný!“ A tvář Prokopova se vyjasnila i pohlédla přívětivě vstříc do stanu teď ze zadního jeho oddělení vstupujícím Ludmile a Čapkovi.

„Ludmilo, dej mi číši vína, žízním.“ Žádal kněz přicházející dívku.

„Ah, vína nemám, ale Bořita přinesl čerstvou i čistou vodu z nedaleké studánky před lesem.“

„Dej mi tedy vody.“

Ludmila již odspěchala.

„Čapku, buď zítra bedliv, ať nás při útoku panští neobejdou ze zadu; tvé stanovisko na pravém křídle je důležité; myslím, že se svou jízdou nám velmi platných služeb prokážeš.“ Pravil kněz.

Čapek ku slovům těmto nepodotkl ničeho, postaviv se do stínu, kde na jeho tvář světlo lampy nedopadalo.

V tom opět vešla Ludmila přinášejíc číši s vodou. Kněz Prokop dychtivě ihned se napil.

A teď pozdvihl Čapek ze Sán svého hlasu: „Nebylo by lépe a prozřetelněji, by se na zítřek Ludmila z ležení odstranila a uvedla na bezpečné i jisté místo?“

„Obáváš se pro ni v ležení nebezpečí? a předpovídáš tudíž zítřejšímu našemu boji nepříznivý výsledek?“ Zarazil se kněz Prokop. „Či i tebe stíhá děsná předtucha?“

„Nikoliv, ani jedno ani druhé! víš však, knězi, že chovám Ludmilu co zřítelnici svého oka na mysli i v srdci i strachuju se, by ve zmatku a víru boje nevzala pohromy.“ Vysvětloval horlivě Čapek nepozdvihnuv ani oka ku knězi.

„O, Jene, věř, i mně je Ludmila neméně

drahou nežli tobě.“ A zraky Prokopovy spočinuly nyní na spanilé a milé dívce s takou láskou i s výrazem tak srdečné radosti i potěšení, jak jen blažené oko šťastného otce na svém milém a zdárném dítěti spočívati může. „I myslíš-li, že Ludmila ve voze našem válečném jistou není, s radostí ochoten jsem ji vypraviti ještě teď na Kolín.“

„Bude lépe.“ Přisvědčil zamračeně a jednoslabičně Čapek.

„Poshověte, moji milí páni.“ Vskočila jim rozmarně ale neméně horlivě Ludmila do řeči. „V téveci mám tuším i já hlas; a já vám rozhodně a pevně oznamuju, že ležení a tebe, otče Prokope, nikterak neopustím. Vždyť jsem v ležení od mnohých let vychována a Táboritka k tomu. I hanbiti bych se musila před nesčíslnými oněmi ostatními ženami, které s vámi, svými bratry, statně vytrvají, a bude-li třeba i bráníti se vám pomohou. Co ony, i já snesu a podstoupím. Vás však v boji neopustím!“ Pevně a rozhodně pronášela s planoucími zraky a tvářemi statná husitská dívka.

Tvář Čapkova se zakabonila, za to však spočinulo na ní veliké a jasné oko Prokopovo s nevýslovně něžnou vroucností a on kyna jí, stáhl ji k sobě a přivinuv ji k prsoum svým, políbil ji vřele a skoro s náruživou láskou v jasné a bílé čelo její.

Oko Čapkovo stopovalo s patrným výrazem nelibosti, ba s divokým odleskem žárlivosti toto počínání si knězovo.

Kněz Prokop však podržev Ludmilu v náručí svém a krátce se na chvíli zamysliv pak promluvil:

„Vážná je přítomná chvíle, a bůh sám ví, bude-li nám zítra a bude-li nám vůbec kdy přáno,

abych s tebou, Ludmilo, tak důvěrně o tak velice důležité věci promluvil. Vyslechněte mne ty, Ludmilo, i ty, Čapku, pozorně. —

„Před více jak pět a dvaceti lety žil v Praze měšťanský synek, jehož otec byl ze zámožného i čelnějšího pražského měšťanského rodu a provozoval obchod se zámořským zbožím. Neměl v něm však valného štěstí, schudl a brzo zemřel zanechav jediného syna, matky již v útlém mládí smrtí zbaveného. Mladého hocha ujal se bohatý na rytíře povýšený strýc jeho a vychoval jej s otcovskou láskou co nejpečlivěji. V rytířských cnostech i uměních vzdělal jej strýc sám s dovednými pěstouny; ve vědách i uměních dosáhl na vysokém učení pražském značného vzdělání; ostatní doplnily daleké cesty, jež po několik let se strýcem svým jej vřele milujícím po Francii, Italii, Španělsku, ba i po Palestíně konal, všímaje si všeho na nich, co bylo zajímavo i užitečno. — Z dlouhých těchto cest vrátil se vychovanec šlechetného strýce co mladý v každém ohledu vynikající muž, a že byla i postava jeho kalá, a on od slova, brzo ve společenských kruzích pražských bohatého měšťanstva, ba i panstva značně vynikal. Zvláště ženy mu přály; on však, jakkoliv rád a zhusta mezi nimi prodléval, nechoval po delší dobu k žádné z nich vroucnější city. — Život tehdejší v Praze byl velmi čilý a pohyblivý; v třídách pak vznešenějších a zámožnějších až příliš volný, ba bezuzdný a pokažený. Mužské i ženské pokolení v tom zápolilo o závod vzdor působení některých mravních horlivcův, jako byli Hus a jiní. Mezi ženskou společností v tomto ohledu proslula tehdy zvláště jedna dcerka z předního rodu v zemi, požívajíc vzdor bohatství a mocnému urozenství nevalně skvělé pověsti. Bylať pokládána po vší Praze za

pravou záletnici, ba pravou Sirénu, která rozpustile ve slíčné a luzné své sítě muže jen lákala, z milosti jejich vroucně k ní vzplanulé a nejvýše horoucí si pak jenom lehkovážné žerty tropíc. Ochechule ona — jmenujme ji třeba Sirénou, — všímla si i mladého reka našeho a zpozorovavši veliké jeho přednosti i výhodné vlastnosti usmyslila si brzo i s ním ztropiti si obvyklou svou kratochvíli. A často se s ním v rozličných domech i besedách stýkajíc brala se rychle k cíli. Náš hoch, ač ve světě zkušený a obeznalý, byl v záležitostech srdce svého a v lásce dosud nezkušeným nováčkem. I brzo podařilo se Siréně na sebe upoutati jeho pozornost, rozplameniti jeho milostné city, a probuditi vroucí jeho lásku k ní. Avšak, jakkoliv ohnivě Sirénu miloval, předce držel se mladík ve skromných a zdánlivě chladných mezích, věda dobře, že propast jich rodu a stavu dělí je daleko od sebe. Chladnost a zdánlivý odpor popudil však náruživou ženu, a ona dražděná svou samolibostí a uraženou pýchou, tím horlivěji bažila po dosažení své choutky a svého tak lehkovážně si vytknutého cíle. I kráčela k němu bezohledně a tím úsilovněji. A tu se jí stalo jako mnohým jiným, které z počátku jenom ze žertu obeřou si nějaký cíl, pak ale na cestě k němu tak se do předsevzetí svého zakousají, že vzdor překážkám a obtížím o dosažení jeho pak neúmorně a zimničně nedočkavě se přičiňují. Ona z počátku lásku k mladému měšťénínu předstírala, ale v této hře se brzo do něho opravdu i vroucně zamilovala. A milostné city její tentokráte skutečně vroucí, hluboké i pravdivé ovládly ji výhradně. Brzo strhla k sobě i předmět své milosti, i nezkušený, mladý muž opojen přízní krásné ženy, klesl jí konečně úplně oddán v její náruč. — A všechny kruhy pražské

divily se náhlé změně v životě i počínání si Sirény. Ta najednou mírnila se v nevázaném žití, stala se ctnostnou i vzornou pannou a žila v soukromí i ústranní. Žila tenkráte jen sobě a svému milenci. Toho opoutala tak svou milostností, že byl jejím otrokem a vida, jak se byla k vůli své lásce k němu naprosto změnila, věnoval jí se své strany nejen vášnivou hlubokou lásku, ale i úplnou důvěru, jakou k slíčné a hodné ženě vzplanouti může jen dozralý i řádný, dokonalý muž. Milostný poměr jejich trval více než rok, a Siréna zvyklá povstalá v ňadrech svých veškerá přání i tužby své uskutečněny vídati, předsevzala si lásku svou oprávniti i ustáliti svazkem samého manželství. Z počátku se toho i milenec její zalekl i odporoval, věda o ohromných překážkách, jež se jim odevšad v cestu stavěti budou. Ty však brzo z mysli jeho odstranila i vypudila na dobro. — Ale její pyšný a vznešený rod, a hlavně hrdý bratr její protivil se nesklonně sňatku s miláčkem jenom nezámožným, synkem měšťanským, který nikterak jisté neměl, že jej bohatý strýc učiní dědicem, an tento sám několik vlastních dcer měl. Přišlo k velikému sporu v rodině, jehož výsledkem byl útěk Sirénin z otcovského domu a tajný brzo na to následující sňatek s jejím milencem a pak nerozlučné s ním spojení. Oba manželé byli na vrcholi svých přání, a přes všechny překážky se zdálo, že vřelá láska nad vším příkořím zvítězila. Siréna zřekla se bohatství i mnohých předností, a žila v tichém i prostém ústraní jediné svému manželi. Byl to blahý — šťastný rok — tak krásný jako růžový sen!“ Pronesl teď vroucně kněz Prokop, zahleděv se s blahým úsměvem do plamene kahanu před ním a pak neméně vřele pohlížeje na Ludmilu, která očí s něho nespouštěla, pokračoval dále:

„Tu v tichý, útulný domek mladých manželův zavítal z jara čáp, a přinesl jim v peřince zavinuté děťátko — slíčnou dcerušku. Štěstí obou rodičův bylo veliké. A tu přihodilo se, jak často bývá, že my mníce, že jsme na vrcholi nejvyššího svého blaha, stojíme již na samém kraji zhoubné pro nás propasti. —

„Brzo po porodu udála se s mladou matkou divná změna. Povstala krásnější a vnadnější z lůžka, než byla dříve — ale ve smýšlení a pocitech svých náhle nadobro proměněná —“ A hlas knězův, jakoby se byl lehce zachvěl při posledních slovech.

„A abych brzo ukončil svou povídku, v Siréně starý její duch svůdné ochechule opět procitl. — —

„Záhy želela všech kroků, jež v poblouzení svém učinila, vyčítala ohromné oběti svému manželi, jež jemu k vůli vykonala; byla k němu chladnou, počala jej míjeti, zanedbávati a v brzku jej i dítko své nenáviděla. Teď teprv pocítil muž její, jak velice ji miluje; teď poznal, že bez ní nemůže žíti, že bez jejího pohledu a její přítomnosti život pro něho je pouští, suchoparem, peklem. On ji zapřisahal, prosil, na kolenou vyzýval, aby od něho neodvracela svou milost a zářící tvář — ona však odvětila mu jen opovržením a úsměškem. Za nedlouho pak opustila děcko své i svého chotě, uchýlivši se nazpět do otcovského domu. Marně připlazil se manžel její za ní na kolenou, prose, aby si aspoň své malé sotva tříměsíčné děcko s sebou vzala, ano bez náležité péče a ochrany mateřské zahynouti musí. Ze Sirény se stala divá megéra a psy vyštvati dala svého manžela — jejž do sňatku s ní sama vehnala. Ubohý mladý muž zoufal, kdežto ovšem Siréna provozovala již opět svůj starý život a

jsouc jmína za svobodnou, těšila se z hojných svých milostných dobrodružství. Proslula v nich po mnohá léta, zůstalať dlouho krásnou a stále volnou i svobodnou před světem, ale pověst její byla právě pověstnou, chráněná jediné velkým bohatstvím i vznešeným rodem a mocí rodiny její, jinak by byla propadla obecnému opovržení. Její zoufalý mladý muž poručiv děcko ubohé dobrým lidem, hledal pro oklamané a rozedrané srdce svoje pokoj a klid v kobce klášterní!“

„Ubohý muž a ošemetná, ohavná Siréna!“ Pravila se srdečným účastenstvím Ludmila. „A co se stalo s ubohým nevinným děckem?“ Tázala se dále.

„Děťátko pod ochranou dobrých lidí bylo zachováno a dospělo v ušlechtilou spanilou dívku. — Ludmilo, Ludmilko má! — tys tím ubohým poupětem — tys tím děckem sama!“ Vyvolal pohnut až do hloubi duše kněz.

„Já? — Já?!! —“ Vyskočila ze sedadla jako bleskem vzpružená neočekávanou touto zprávou mladá dívka. „A můj otec? — můj ubohý, nešťastný otec?!“ Sepjala před knězem ruce své zaleklá dívka visíc s celou duší na rtech Prokopových.

„Tvůj otec — — jsem já!“ Pronesl kněz tiše ale jemně rozepjav znova náruč po svém miláčku i dítěti.

„Ty? — ty!? — ty, ano, ano — ty — jedině ty! — Vždyť jím nikdo jiný nemůže a nemohl by býti, vždyť jsi jím býval od jakživa, vždycky, co tě znám! — O, můj milovaný, můj nešťastný, drahý otče!“ Jásala i plakala v jednom dechu mladá dívka objímajíc i tisknouc a pokrývajíc Prokopa nesčíslnými vroucími polibky.“

„Její otec?!“ Šeptal zachvívaje se Čapek,

„tedy její otec!“ A jakoby vnitřním mocným vzrušením i nepokojem vzpružen, vymrštil se mladý hejtman vzhůru.

A ve stanu teď panovalo značnou chvíli hluboké ticho, jež konečně přerušila Ludmila pozdvihnuvši s prsou kněžových hlavu svou a povznášejíc zaslzenou tvář svou i zarosené oči k němu: „A moje matka?“ — Tázala se tiše a smutně.

„Její jméno nezvíš nikdy. — Ta pro tě odumřela. Ožel ji, oplač ji, odpusť jí, ale dále po ní nepátrej. Nezasluhuje toho.“ — Rozhodně a pevně pravil Prokop, a Ludmila znajíc ho již, věděla, že mu nesmí více odporovati.

„Hle, Ludmilo a Čapku — to je běh mého života v mládí. Další příběhy znáte i víte, že v klášteře Kartouzův jsem klidu nenalezl, a když z počátku husitského hnutí lid na klášter náš na Újezdě se obořil a nás z něho vyhnal, přilnul jsem i já brzo ku kalichu, zaměniv písmo svaté dle potřeby i podivného svého osudu za berlu vůdcovskou u vojště. Tys, Ludmilo, zatím dospěla u cizích, hodných lidí a od několika let sdílíš již věrně osudy mé ve středu obce i rot táborských. A ty, Čapku, víš nyní, či dítě a krev je Ludmila. Chceš ji ještě za ženu?“

„A ty se tážeš, Prokope? — Vždyť víš, že sňatek s ní jest nejvroucnějším přáním a snažením mým.“ Probudil se Čapek jakoby z trapného sklíčení.

„Nuž, podejte si tedy ruce — a ať jakkoliv zítra skončí boj, já vás dnes zasnubuju. Tu ji máš, to dítě mojí věrné, vroucí lásky, tu mou vzácnou květinu i perlu a mé jediné, jediné v celém neutěšeném i trudném životě potěšení. Mějte se, milujte se a buďte šťastni! Já vám žehnám

upřímnou rukou otcovskou, a kéž vám žehná i bůh po celý váš dlouhý a blahý život!“

„Díky, díky, drahý otče!“ Vroucně zvolala Ludmila líbajíc ruce Prokopovi. Ve sklopených zracích Čapkových zahlédl pak kněz slzy.

„Jste spojeni a svoji. A nyní, drahé dítky, dopřejte mi krátkého odpočinku — však ho mám k zítřku zapotřebí. Dobrou noc, Jene!“ Prokop podával ruku Čapkovi. Tento ji přijal, lehce stiskl a pravil tiše: „Dobrou noc!“ i opustil provázen Ludmilou, zadním východem stan.

Kněz Prokop odloživ kabátec v dlouhé sukni své přikročil k oponě a rozhrnuv ji, zůstal ve vchodu státi. Byla jasná a teplá noc. V ležení skoro vše již spalo. Ohně již dohořívaly metajíce na blízké jich vůkolí a předměty rudou zář. Bylo ticho a klidno. Kněz Prokop vydychnuv hluboce z plných prsou, zahleděl se do nesčetných planoucích na nebi hvězd a šeptal sepjav ruce na prsou sám k sobě: „Jaké to hluboké ticho, jaký blahý klid a svatý mír zde v celé krajině, v tuto chvíli po vší zemi a i tam v těch dalekých nadzemských světech! I v ňadra má vkrádá se slastný onen pocit ztišení a poklidu a tak blaživě, tak sladce ukájí srdce rozbouřené — o kéž bych jej v něm mohl na vždy zachytit, upoutat a zadržet! — Avšak nemožno — nemožno; a za několik hodin již rozzuří se po zdejší krajině divá bouře, nejlítější to příval lidských rozpoutaných vášní. A kde teď ticho největší, tam zítra již bude řev a lomoz bitvy, jásot vítězův a úpění dokonávajících poražených. Kde teď mdlý a příjemný odlesk svitu hvězd a luny, tam zítra budou proudy rudé krve a odlesk zkrvácených zbraní. O, kdy dojde lidstvo k oné velké a velebné chvíli, že bude člověk jednotlivec i každý národ volný

ve své myšlénce i činu? Pak se rozloží teprv po světě věčný onen velkolepý mír; do té doby však dlouho, dlouho — a lidstvo vražditi se bude dále po mnohé věky ještě. — — Mne mají za původce a strůjce oněch dlouhých a krvavých bojů v této zemi. Ty však, mocný tvůrče i stvořiteli i zachovateli všechněch těchto světů, vidíš v ňadra má. Ty znáš a vnikáš do nejtajnějších útrob mých, ty víš, že velím k boji jediné proto, aby v zemi této krásné a mně tak drahé zavládl konečný a trvalý mír a blaho, ale všeho lidu v ní, vznešeného i nízkého, a spolu zde zavládla spravedlivosť a bázeň boží. A proto velký, všemohoucí a silný bože, veď nás zítra k vítězství!“

V pozadí vycházel teď měsíc za horou Lipskou, a stříbrné světlo jeho počalo rozlévati po všem kraji matnou svou zář. Strážné ohně pomalu dohořívaly a shasínaly. —

Kněz Prokop ustoupil do stanu. Přikročil k loži svému a položil se na ně. A sotva klesla mu hlava na povyšené hořejší místo lůžka, již unavené oči se zavíraly. Mohútná prsa knězova si ještě z hluboka volně oddychla, a rychle skláněl se sladký spánek na umdleného muže. —

A již Prokop tvrdě spal, když vstoupila v krátce na to Ludmila do stanu a z lehounka se přiblížila ku spícímu. Poklekla vedlé lože a zadívala se s nevýslovné šťastným výrazem dítěte zírajícího na vřele milovaného otce svého Prokopa. Pak sepjala ruce a šeptala večerní svou modlitbu. Po chvíli ji ukončila, vdechla vroucí i dlouhé polibení na vysoké čelo Prokopovo a spustivši oponu u stanu i vzavši kahanec odešla do zadního oddělení stanu, odebírajíc se sama ku kratičkému odpočinku. —

XX.

Čapek zatím, jehož Ludmila zadním východem ze stanu vyvedla a jen malý kousek doprovodila, rozloučil se s milenkou dlouhým vášnivým objetím i nekonečným polibením. I teď ještě jí domlouval, aby zítra před početím boje tábor opustila a na Kolín se uchýlila, čemuž ale ona ovšem opět se vzepřela. Napomenul ji tedy důtklivě, aby se aspoň držela v pozadí bojovného šiku, a rychle prošel ležením, a když byl přelezl zadní hradbu vozovou i nehluboký příkop před touto na rychlo vyházený, octl se na stráni hory Lipské, která skoro od té čáry, kde na jihu přestávalo opevněné ležení husitské, porostlá byla z počátku jen řídkým pak ale hustým lesem.

Čapek kráčel podél samého lesa k východu k nedaleké vesnici Lipanům, kde byla rozložena jízda husitská, kteréž velel. Sotva že však vstoupil na kraj lesa do stínu, kterýž metaly krajní stromy, an za lesem teď vycházel právě měsíc, vynořila se z lesa temná postava mužská a zastoupila mu cestu.

„Předce jsem se tě, hejtmane, šťastně dočkal.“ Oslovil jej zvučný a jasný hlas přívětivě.

Čapek překvapením se až zarazil, poznalť v příchozím, který až po ústa zahalen byl v plášť, dle hlasu převora Mikuláše.

Tento zpozorovav nenadálý i nemilý dojem, jaký na Čapka učinil, ustoupil mu rychle z cesty a připojuje se po jeho levý bok pravil: „Dovolíš-li, doprovodím tě.“

„Co mi chceš?“ Tázal se ho zlostně Čapek.

„Nesu ti závdavek na zítřejší výplatu. Tu máš ten těžký měšec, měl jsem ho věru co nésti, je v něm pět set zlaťáků.“ A jak Čapek shlédl,

vydobyl v skutku Mikuláš z pod pláště veliký pytlík kožený a podával jej Čapkovi.

„Nech si jej, nemám chuti ani závdavek ani ostatní výplatu celou přijmouti. Rozmyslil jsem se jinak a své bratry nezradím.“ Vyrazil ze sebe prudce a jakoby s chvatným spěchem Čapek.

„Netrop žertů, není k nim nyní času.“ Napomínal jej nevrle převor minoritský.

„Nežertuju, je to pevný a opravdový můj úmysl.“ Tvrdil určitěji a rozhodněji Čapek.

„Hoho, hejtmane, s takovou mi nepřicházej! My spolu máme již pevnou úmluvu, a ty stojíš ke mně v pevném závazku. Tys mi naposledy, tam v krčmě před Krčí, slíbil, že v čas boje opustíš hlavní vojsko s rotami tobě podřízenými, za to já se ti zavázal k výplatě pěti tisíc rýnských zlatých. Já jsem tobě povinnován zlatem, na něž ti tuto první splátku přináším, ty však rovněž musíš v daném mi slovu státi a vykonati zítra na vlas svůj slib.“ Tvrdil výhrůžlivě mnich.

„Máš na naši úmluvu písemné upsání, či slyšeli ji snad nějací přítomní svědkové?“ Tázal se s rozpustilým smíchem Čapek.

„Aj, Jene Čapku ze Sán — a tys rytířského rodu, šlechtic a poctivý muž, že slovo jednou dané u tebe tak lehkou váhu má?“ Zadivil se Mikuláš vrtě povážlivě hlavou.

„A tys kněz i sluha boží, který šířiti má mravnost i poctivost, a svésti mne chceš ku zradě a ku proneveře mému praporu, jež snad v zápětí míti bude záhubu a vraždu nesčíslných lidských životů?“ Trefně vracel hejtman sirotčí výčitku Mikuláši.

„Nehádejme se, hejtmane, tak dětinsky o poctivosti rozšafného muže. Jeden ni druhý z nás by tuším nezvítězil. — A dobře tedy. Nechceš-li

slovu svému dostáti a z táboru husitského zítra v čas boje odejíti, tedy rušíš své dané slovo a svůj slib. Vezmi si to na svědomí. Pak tě ale žádám, abys mi vrátil před Plzní ti ode mne k uschování svěřených čtyry sta zlaťáků. Chci je míti bez meškání a dojdu si pro ně nyní s tebou.“ Žádal určitě i pevně mnich.

„Tys blázen — kde je nyní vezmu? Vždyť víš, že mne vaše chasa panská oloupila o všechen můj statek.“

„Co já se po tom ptám? Já ti svěřil před Plzní peníze, a ty chci nyní od tebe zpět! Spokojím se jedině s výplatou.“ Dotíral Mikuláš.

„Jsi bez rozumu? — neodpírám ti tvých peněz, ale musíš sečkati, až nějaké seženu.“

„Totiž až nějaké nakořistíš. S tím způsobem dobývání jmění jsme, milý Čapku ze Sán, tuším již v Čechách v koncích, a ty takto více nepřijdeš již k tisícům zlatých. — Nechci a nebudu však čekati, a nevyplatíš-li mi do zítřka do úsvitu mé zlato, udám tě u kněze Prokopa a ostatních starších sirotčích, žes kul zradu proti rotám, žes přijímal a přijal úplatky, poprvé čtyry sta zlatých a po druhé tolikéž, a žes byl se mnou ve spojení, ba mně i umožnil, že jsem co vyzvědač a tajný jednatel katolíkův po delší čas v ležení husitském před Plzní meškati mohl.“

„Bídný mnichu!“ Děl s opovržením Čapek.

„A mně se uvěří; pravím ti, Čapku, že mi všichni uvěří! Vždyť mne znají Táboři i Sirotci a vídali mne často s tebou pohromadě. V brzku budeš jmín za bezectného zpronevěřilce, a povrhne tebou kněz Prokop, jehož hrdou poctivost a nesklonné mravní zásady znáš a zavrhne tě i Ludmila!“

„O ďáble, ďáble!“ Zahrozil pěstí divoce Čapek mnichu.

„A ty tam budou sny tvé o tvém náčelnictví v husitském vojště a snad i v celé zemi, ta tam možnosť oslavy tvého jména a dosažení veliké moci i značného jmění, a to tam konečně i blahé spojení s Ludmilou. Povržen v celých Čechách, sklesly v nicotu a všednosť, s chudou mošnou bídy a nedostatku budeš kráčeti pak dlouhým svým životem, kdežto jiní méně nadaní a schopní tebe, zajmou tvoje místo, pokryjou se ctí a slávou, nashromáždí si statky, a jiný ve svou náruč přivine Ludmilu!“ Škodolibě hlásal neunavný Mikuláš.

Na Čapka nezůstala dobře vypočtěná slova mnichova bez účinku; zasténalť patrně trápen jich významem a pravděpodobností.

„A přec nemohu, nemohu zraditi bratří ani kněze Prokopa, jemuž jsem beztoho, a to tvou pobúdkou, velice křivdil.“ Zápasil sám s sebou a s velikou svou sobeckostí a lakotou Čapek.

Převor Mikuláš hodiv rychle okem po hejtmanu sirotčím a vida, že v něm vnitřní zápas burácí, změnil teď příkrý dříve výraz v řeči své a mluvil opět vřeleji s nádechem upřímnosti:

„Čapku, ty nejsi muž; nejsi ještě vyspělý a dozralý. Jako děcko potácíš se nerozhodně u vnitru svém, nevěda, kam se přichýliti máš. — Rozhodni se, pojmi pevný úmysl, a pak neohlížeje se ani v pravo ani v levo, jdi za svým prospěchem. Co tě od vyplnění přípovědi tvé mně již jednou dané zdržuje? Chabý dětinský stud a svědomí. Oboje je pro muže, který chce velkým věcem, malichernou zástěrkou. Nerozhodneš-li se však moudře a nepoužiješ-li zítra příhodné ti doby, propaseš ji na vždycky a na dobro. — Moc, bohatství, blaho v žití soukromém se ti nabízí, a ty volíš nicotu, chudobu a nemožnosť utěšeného života v šťastné rodině. Tys blahový poctivec, je-

muž se každý dospělý a rozumný muž v Čechách vysměje.“

„Zradit bratry, z nichž snad tisíce vykrvácejí, opustit kněze Prokopa, který snad s nimi zhyne a který dnes mně zasnoubil Ludmilu! — nemohu, nemohu!“ — Sténal Čapek.

„Dětino, jak si vše černě představuješ; pochybuju, že vítězství panských bude tak dokonalé, aby roty vyhubiti mohli v jedné bitvě a pak mečem. Což nejsou lidští? — vždyť proti rotám bojují jen Češi. Odzbrojiti a pohnouti roty, aby složily zbraň a rozešly se — to je účel boje — a nic víc; však by se myslím ty roty vaše pobít nedaly, a přijde-li k tuhé nouzi dovedou i ony utíkat. — Co se konečně týče Prokopa, — tu již dnes dal Bořek z Miletínka rozkaz, aby zvítězí-li panští, šetřili nejen všech přemožených ale zvláště hejtmanův i vůdcův rot i lapali je živé, přivodíce je v zajetí.“

Jan Čapek mlčel. —

„Tu, hejtmane, přijmi zlato — ať se s ním nazpět nenesu, a rozhodni se. Jsme již u vsi.“

Čapek kráčel volným krokem dále a neodpovídal.

„Hle, pane Čapku, ten měšec! Viz to ryzí, lesklé zlato — aj, jak se třpytí a blýská; hleď, hleď, a jak vesele a jasně zvoní; cink, cink, klink, klink, cink klink, cink! Hahaha, je dobrého, poctivého rázu — a radosť, věru radosť, se v něm přebírati. Tu měj je, jest tvoje; nech si i ony čtyry sta plzeňská, a zítra obdržíš ho celou bednu, velkou, těžkou bednu — již je přichystána ve stanu mém tam u Hřibů; je to ta samá, co ti naši žoldnéři v tvém příbytku ukradli; já si ji zjednal, obdržíš ji nazpět — a budeš zase míti nastrádané své zlato — budeš se moci opět s ním

těšit i radovat; budeš se v něm moci přebírat, počítat je i rovnat, vážit a je jistě i pevně uložit. — Nuže, Čapku — tvé poslední slovo a rozhodnutí? — již je pozdě, musím se vrátit — mluv, rozhodni se!“ Doléhal neustupně s planoucími jako baziliščími hledy Mikuláš.

„Nemohu, nemohu se rozhodnouti.“ Trapně vyvolal Čapek v patrném těžkém zápasu sám s sebou.

„Rozhodnouti se musíš.“ Určitě vyzýval Mikuláš. „A dle rozhodnutí tvého buď nechám zlato pro tě v bedně uchystané v táboře, aneb odmítneš-li je, ještě nyní, jakmile se vrátím do ležení, odešlu je pod průvodem na místo bezpečné. Již jdu, Čapku — tvé rozhodnutí?“ —

Mikuláš chvíli čekal. Čapek ale mlčel posud.

„Nuže? — — Nechceš a nechceš? — také dobře — jdu, bych zlato odstranil. Dobrou noc.“ A mnich se obrátil i bral se k lesu nazpět.

Čapek se byl zastavil. Slyšel pevné kroky vzdalujícího se mnicha; slábly, zanikaly. Zachvěl se a pak se rychle obrátil a zvolal:

„Mnichu!“

„Co jest?“ Ozýval se Mikuláš.

„Jak se zítra rozhodnu, ještě nevím, ale zlato z táboru neodstraňuj — slyšíš, neodstraňuj ho!“ Pronesl Čapek a pak rychle ubíhal vozovou úzkou cestou do vsi.

„Tedy neodstraním.“ Zaznělo z kraje lesa, a hned na to rozložilo se vůkol hluboké, skoro příšerné ticho. — Strážní ohně v obou táborech byly již pohasly úplně, a měsíc veplul do zenitu dráhy své i rozléval stříbrolesk svůj štědře po všem kraji.

XXI.

Krásný a jasný vzešel den 30. máje 1434, neděle to po božím těle. Slunce již bylo na dráze své valně pokročilo, a mocné paprsky jeho obrážely se třpytavě v nesčíslné zbroji obou vojsk stojících již v šiku válečném nepřátelsky proti sobě. Nastala traplivá chvíle před početím boje.

Táboři i Sirotci a spojenci jejich obrátili vyzdvihnuvše záhy z rána své ležení válečné vozy v šesti řadách proti panským a stáli již na vozích. Dosud však kázali jim kněží jejich povzbuzujíce je k statečnému zápasu i posilňujíce je tělem a krví Kristovou, k těžkému boji. Teď byly bohoslužby ukončeny, a naposledy vrhli se všichni na kolena k modlitbě za zdar vítězství zbraní svých.

A v tu chvíli zavál od jihu prudký vítr a zdvihnuv nesmírné oblaky prachu na rozdupaných od obou vojsk rolích, hnal je před sebou zrovna k severu proti vojsku panskému, jemu do očí. Případ ten pozdravili Táboři a spojenci radostným jásotem, za to však sklíčil týž panské, že klesnuvše na kolena dali se i oni teď do vzývání boha, aby nad nimi držel ochrannou ruku svou. A když za chvíli po krátkém deštíku, který z náhle vyvstavších ale nevalných mračen na okamžení se spustil, prach se uložil, a bylo opět jasno, tu vidíno bylo ještě všechno vojsko panské na kolenou. Brzo však opět povstalo.

A teď zazněl s vozů husitských onen věčně památný, válečný zpěv jejich, kterýž pěli před počátkem každého boje.

Velebně a mocně i vstoupaje v důrazu a síle své vždy víc a více rozhlaholil se tu po celé jejich čáře bitevní z tisíců a tisíců nadšených i rozechvělých hrdel památný Žižkův zpěv:

„Kdož jste boží bojovníci
a zákona jeho,
prostež od boha pomoci
a doufejtež v něho,
že konečně s ním
vždycky svítězíte. —

Heslo všickni pamatujte,
kteréž vám vydáno;
svých hejtmanův pozorujte,
retuj druh druhého;
hleďiž a drž se
každý šiku svého.

A s tím vesele zkřikněte
řkouc: „Na ně! hrr na ně!“
braň svou rukama chutnejte,
„Bůh náš pán!“ zkřikněte,
bíte, zabíte,
žádného neživte!“ —

A sotva dopěli, již zazvučely bubny a rohy válečné ohlašujíce počátek boje. —

Uprostřed hradby vozové ve čtvrté řadě, na voze povýšen nad ostatními, stál kněz Prokop Holý drže v pravici veliký praporec bílý s rudým na něm kalichem; vedlé něho nalezali se na témž voze Ondřej Keřský a kněz Prokůpek, mimo to ještě dva trubači a pak z předu as pět pavezníkův, kteří vysokými štíty svými chrániti měli hejtmany.

Ku pokynutí Prokopa Holého přisadili oba trubači dlouhé rohy své k ústům a stejně, jakoby jedním hlasem, vířivě zatroubili. Ihned počala z prvních vozů prudká střelba z pušek metaná proti panským, jichž první šik vzdálen byl dobře ještě na dostřel. A rána za ranou houkala, i vi-

děti bylo, že střelba husitská dobře řízena byla, neboť na krajních vozích jakož i v zástupech panských připravených před hradbou vozovou k útoku, viděti bylo zmatené i nepořádné pohyby, vyvolané patrně citelně zasahujícími je střelami.

„Hoj, dobře naši puškaři pracují — rána za ranou dopadá mezi nepřátele.“ Zaplesal Ondřej Keřský sleduje orlím hledem účinek střelby.

„Trubači, dejte znamení k vytrvalé a rychlejší palbě — nechť střílejí naši rychleji a bez přestání!“ Velel Prokop chladně ale pevně.

Dřívější zatroubení opětovalo se dvakráte a rychleji hned po sobě.

Táboři a Sirotci provázeli úspěch střelby své jásotem. Zatím však na straně panských, kteří v první řadě vozů svých měli jen čtyry pušky, trpěli značně palbou, jež zle v řadách jejich šiků útočných řádila.

Lid bojovný počal reptati proti vůdcům žádaje, aby raději k útoku na husitskou hradbu vozovou veden byl, nechtěje déle státi za terč střelám nepřátelským. Posud však scházeli hejtmané jednotlivých zástupů těmto v čele, jsouce ve veliké radě, jež se ještě teď z rána u vrchního vůdce Diviše Bořka z Miletínka odbývala.

A již dosáhly reptání i nepokoj v řadách panského vojska velikého stupně, když posléze přispěchali podhejtmani a stavěli se v čelo svým zástupům.

Konečně na straně panské dáno bylo znamení rohy i bubny ku všeobecnému útoku. Napřed hnuly se s křikem, troubením a bubnováním četné zástupy pěchoty panské, střelcův a pračat, za těmito pak sepjaty řetězy a spoutány k sobě v desíti řadách válečné vozy, osazeny vesměs hustě bojovníky. —

Ještě naposledy zazněly rohy Prokopovy slyšitelné všemu vojsku. Vyzývaly k opatrnosti a ostražitosti, pak hned zanikly ve hrůzném lomozu a ryku, který jako hřímající mračno krupobitné valil se proti husitské hradbě vozové blíž a blíže. —

Rohy zvučely a vřeštěly, bubny vířily, pušky a houfnice husitské houkaly, a jako dunění hromové, blízké a již již sklánějící se nad Tábory bouře rachotily nesčetné těžké válečné vozy blížících se panských. K tomu zdvihly se dupotem nesčíslných předních pěšákův a koňstvem vozy táhnoucím husté a obrovské mraky prachu. Křik útočící strany, jakož i válečný pokřik husitských bojovníkův dovršoval tento hrůzný výjev takřka omamujícího hluku.

Ondřej Keřský patrně již byl v zimničném bojovném rozechvění; kněz Prokůpek zasláněje si oči proti prachu pátral napjatě před sebe. Jediné kněz Prokop, ač měl celou duši i pozornost soustředěnu v pohledu svém před sebe, vztýčen a opíraje se o svou táborskou korouhev stál zde klidně a jako ze železa pevný, pravý to obraz velikého vojenského reka. Na hlavě měl nízkou helmici, ostatní tělo kryla jen dlouhá sukně z tmavohnědého sukna, an byl pro veliké horko odložil kabátec. Více neměl žádné zbroje na sobě, ani zbraní při sobě. Na železném řetízku však na šíji zavěšen houpal se mu veliký roh z kovu, kterým v čas potřeby i sám dával znamení. —

A teď umlklo najednou hromové dunění jedoucích vozů. Křik, troubení, bubnování a střelba husitská trvaly však dále. A již slyšeti bylo dusot útokem ženoucí pěchoty panské.

Nyní se proti šiku husitskému zablesklo, a současný výstřel z panských pušek zahoukl mocně do hradby Táborův a Sirotkův. A zároveň vrhli

se i pěšáci na první řadu vozů bušíce do nich cepy, palcáty, sudlicemi a kopími, kdežto zadní pěší zástupy vysílaly celé mraky šípů a z praků metaných kamenů. Leckterá lebka bratří pobarvila se krví, i oněměla ústa mnohého bojovníka husitského, ale již také Táboři a Sirotci nalézající se v prvním šiku nelenili, a rovněž zvonily cepy a palcáty jejich o přilby a lebky panských, i klestily si meče jejich cestu do měkkých těl útočníkův.

Byl to strašný lomoz i ryk, divoký křik i stenání raněných, řinčení zbraní a dunění dopadajících ran na tvrdou zbroj.

„Dobře, že panští sami útočí.“ Pronášel kněz Prokůpek mocným hlasem, an by ho byl za křiku bitevního Prokop Holý neslyšel.

Tento kývnul jen lehce hlavou.

A znova snesl se dešť kamení i šípů na vojsko bratrské. Panské zástupy opětovaly vytrvale i prudčeji útok svůj. Odhodlaně a statečně vrhli se na vozy a proti jich obrancům. Avšak bratři se již rozpálili bojem a pracovali po starém svém spůsobu. Ještě po třetí hnala pěchota panská útokem, ale i tu nevnikla a neslezla vozův.

Krvavě odraženi couvali konečně panští, a zástupy jejich podél vozové hradby bratří a pravého jich křídla ubíhaly. Avšak nyní zarachotila znova panská hradba vozová a rozjela se majíc na rovině a na povlovném návrší Lipském dosti místa k útoku proti vojsku rot bratrských. Znova vystřelily pušky panské, a s vozů jejich deštily kamení i šípy hustěji než dříve. Pušky bratrské rychle a dobře odpovídaly, a první řada panských změnivši rychle čelo své otočila se, a vozy počaly odjížděti kolem vrchu Lipského směrem cesty ku Kolínu. A taktéž i ostatní řady vozů, kteréž ještě střílely z pušek svých proti bratřím.

Vozy panské obracely se takto od šiku bratrského a ujíždějíce tryskem dávaly se na útěk, a před nimi taktéž rychle couvali zástupové pěší. Patrně bylo celé panské vojsko na útěku.

Jakmile prach poněkud se uložil, vidělo všechno vojsko husitské nepřátele své utíkati.

„Běží, běží, utíkají! běží, běží!“ Zajásali posměšně Táboři i Sirotci, chápajíce se zbraní svých, aby s nimi seskočili s vozů.

„Rány boží, zbabělci již utíkají!“ Zvolal se smíchem hejtman Keřský. „Dej znamení našim k útoku za nimi a ku pronásledování jich.“

„Poshov, poshov, bratře; nemohu se srovnati s tím rychlým jejich útěkem; tak lehko pan Bořek z Miletínka neustoupí!“

„Vždyť skutečně běží — viz, jsou již pěší hodně daleko, a tam se zatáčí poslední, desátá to řada vozů. Povel našim k útoku!“ Nutkal prudce Keřský.

„Bojím se úkladu a zálohy.“

„Vždyť nemají nikde žádného vojska; hleď, jediné tři řady jich vozů zůstaly tamto u Hřibů. Vel k útoku rotám!“

„Budiž, avšak jen tři řady našich vozů, tři zůstanou zde!“ Ustanovil Prokop Holý a pak zahřímal k vůkolním vozům: „První tři řady odpoutejte a rychle jeďte za panskými! Sdělte rozkaz dál!“

A již zněla slova jeho do předu i do zadu, na levo i v pravo četným, hromovým ohlasem, a současně zazněla od trubačův znamení k útoku. A jako divem měnil se a stal se pohyblivým v kratičkém jediném okamžení rychlostí skoro blesku válečný šik bratrských rot.

Sotva dozněly rohy vyzývající k útoku, již hnuly se první tři řady vozů a rozjely se po

mírném návrší lipanském dolů. Prokop mával teď rychle ku předu svým praporem vysoko jej povznášeje. Porozuměli mu na krajních vozích, a ještě z části na stráni a z části už v rovině zatáčely řady vozů na pravici ve směru za vojskem panským.

S hrůzným duněním a rychlým úprkem rozjely se vozy husitské a tryskem rachotily za panskými, aby jich brzy dostihly. Vozy osazeny však byly hustě i četně Tábory i Sirotky, kteří zdvihli bojovný pokřik: „Hrr, na ně, hrrr, na ně! Bíte panské, bíte je, zabíte, žádného neživte! Sláva kalichu! Smrt panským! Hrr na ně!“ A již zmizely v ohromném kotouči prachu.

Kněz Prokop vyskočil teď na čtyry na dlouhá kopí položené štíty, nesené od čtyr pavezníkův na ramenou a pohlížel s největším napjetím a jakýmsi nepokojem za vzdalujícím se svým vojskem. Avšak nejenom za prchajícími panskými a je pronásledujícími bratry hleděl, i na vše strany ba i do zadu obzíral bedlivě kněz celou krajinu. Nepozoroval však nic nebezpečného a soustředil tudíž všechnu pozornost svou na východ, kde se již bratři značně byli k panským přiblížili.

„Aj, panští v útěku svém ochabují, couvají volněji a vidí přece, že naši jsou jim v patách!“

„Jsou již unaveni — naši je brzy dostihnou!“

„Teď slézají naši s vozů, jsouť již jen as na půl honu od nich vzdáleni. Již se ženou k útoku. —“ Rozohňoval se kněz Prokop vida, že roty přecházejí k útoku.

„Dej jim bože štěstí!“ Zatoužil kněz Prokůpek.

„Hoj, naši hoši již jsou u vozů; teď to začalo — jen po táboritsku hoši, statečně; přiložte silněji

a ještě rázněji! Holá! — to je útok řádný, rázný — tomu neodolají a v brzku budou naši nahoře na vozích!“

„V první řadě panských vozů vztýčili teď velikou bílou korouhev s červeným křížem a mávají jí k severozápadu.“ Děl kněz Prokop a mimovolně obrátil své zraky k severu a na západ. „Co to je?“ Vyvolal znepokojen. „Hleďte, hleďte, bratří, tam na levo za Hřiby, na tom pahorku stojí několik jezdců a mávají ve stranu k panským podobným praporem bílým s červenými skvrnami v jeho poli. Odkud se vzali ti jezdci?“

Prokůpek upozorněn Prokopem Holým pohlédl ku Hřibům. — As pět jezdců stálo něco opodál za vesnicí a jeden z nich mával stále ukloňuje a vztyčuje bílý prapor. S panských vozů podobně se jim praporem odpovídalo.

„Teď se dva jezdci od oněch pěti odkloňují a mizí jakoby v zemi. Což je tam nějaký úvoz či hluboká cesta?“ Kroutil hlavou kněz Prokop.

„Nyní ustali v mávání praporem.“ Hlásal Prokůpek.

„Mocná nebesa, kdyby tam bylo údolí, a v něm aneb za vesnicí skryta záloha a ta nám teď vpadla v zad!“

„Musila by býti příliš četná a sestávati ze mnoha tisíců, a tu bychom viděli.“

„Jak se daří našim?“ Tázal se Prokop neodvraceje zraků svých od oněch tří jezdců na pahorku za Hřiby.

„Dosti dlouho se ti panští psi drží — ale naši je rázně tepou — však to panští dlouho nevydrží.“ Mínil Keřský.

„Hoj, co to? — v čem se to tam sluneční paprsky tak křiklavě a četně odrážejí? — vizte, vizte, bratří — velký bože! toť jsou přilby! —

Mocná nebesa! tam vyjíždějí jezdci, jedna dlouhá řada, za ní druhá, za touto opět, a opět nová, bratři — toť jízda — to záloha! Jezu Kriste, jsme přelstěni, jsme oklamáni! Vizte, o vizte jen, toť četná jízda a již zatáčí čelem sem k nám. Trubte, trubte trubači, vzadu na všech vozích všichni k ústupu — k ústupu!“ A vztýčiv se Prokop na štítech, seč byl, povznesl korouhev svou do výše a mocně jí mával dávaje ji pokaždé klesnouti do zadu. Bylo to znamení Sirotkům a Táborům útočícím proti panským, aby na rychlo ustanouce od útoku a boje couvli nazpět i s vozy svými k zůstalým třem zdejším řadám. Avšak boj s panskými zuřil divoce dále, a Táboři nepozorovali ihned znamení knězova.

Zoufale volaly četné rohy nazpět, ale zanikaly neslyšány v lomozu a ryku válečném.

„A což Čapek se svojí jízdou, ten nepřátelskou jízdu nepozoruje? vždyť už ji musí vidět. Ten kdyby nyní rychle vyrazil, může je utkat bojem a zadržet.“ A kněz Prokop Holý mával praporem vířivě s ním toče ku vsi Lipanům, kde v šiku válečném dlel Čapek s bratrskou jízdou. „Velký bože! — Což Čapek oslepl či ďábel upoutal všechnu jeho pozornost tam na západ? — Keřský! U poslední řady vozů je několik koňův, vyšvihni se na nejrychlejšího a spěj k Čapkovi, ať se vrhne se svými rychle proti jízdě nepřátelské.“ Velel kněz, a Keřský již jako mladík seskočil s vozu a odspěchal.

„Bratře Prokůpku, viz jen tu četnou nekonečnou jízdu — a i pěší se ženou sem. Bůh nám buď milostiv! — Poženou na nás útokem. — Bratří!“ Volal teď Prokop hlasem hromovým. — „Obsaďte rychle krajní řady vozů a připravte se k odporu. A bojujte vytrvale i držte se za

kažou cenu, než se vrátí roty tamto z boje!“ — Povstalo ve hradbě vozové zimničné hnutí; rozkaz Prokopův zněl od vozu k vozu — a již opouštěli bojovníci zadní vozy a slézali ony v první řadě, hradili se tam svými štíty, tasili meče, zdvihali cepy a palcáty a napínali kuše i samostříly i spínali vozy řetězy těsněji k sobě.

I kněz Prokop s Prokůpkem opustili rychle s trubači a pavezníky svůj vůz a uchýlili se do druhé řady.

Na vozích bylo brzo připraveno všechno k boji, avšak počet a obsádka vozů byla velmi skrovná.

Prokop přehlédl brzo nebezpečnou situaci a znova napjal úzkostlivě zraky své k Lipanům.

„Posud by nám Čapek prospěl, kdyby již jen vyrazil — Co u ďábla činí?!“

„Chce nejspíš v rozhodné chvíli přispěti našim v útoku.“ Mínil Prokůpek.

Prokop ale upíral již opět zraky svoje proti blížící se od severu panské jízdě.

„V okamžení jsou zde. Bijte, bijte s rozvahou a jistě a chraňte se co možná pavezami!“ Rozkazoval bojovníkům na vozích, mezi nimiž rozkládalo se teď hluboké ticho, ani všichni vědomi si byli značného nebezpečí.

„Hoj, i zbylé u Hřibů vozy pohybují se naproti nám.“ Oznamoval Prokůpek ukazuje rukou ku blížícím se třem řadám vozů panských, jichž dunění již slyšeti bylo.

„Pomoz nám sám bože! O, že jsem velel rotám k útoku!“ — A již se chvěla půda pod přijíždějící jízdou nepřátelskou; avšak nevrhla se tato proti vozům, vědělit panští, že by to bylo bezsmyslné, hnáti jezdce proti pevným vozům válečným, nébrž nedaleko před šikem bratrským rozdělila se jízda ve dva mocné proudy; jeden silnější

zabočil v levo a uháněl rotám bojujícím v rovině s panskými v zad, kdežto o něco menší polovice v oblouku širokém objížděla hradbu husitskou. Za to vynořili se teď z prachu noví pěší útoční zástupové panští, a blížily se rychle řady vozů panských od Hřibů.

„Jízda vpadne nám do zadu!“ Děsil se Prokop. „O, teď kdybychom měli v zadu dosti pušek, ale je tam jen několik malých houfnic a taktéž na krajních vozech. Trubte, ať naši pálí proti jízdě!“ Rohy zazvučely; brzo počaly houkati pušky, ale slabě a zdlouhavě.

„A ten Čapek! — Keřský musí býti již u něho, co dělají? — ať je bůh zatratí oba!“

„Naši ustávají v útoku a obracejí se nazpět.“ Hlásal Prokůpek.

„Už je pozdě — dostanouť se mezi dva nepřátelské šiky; bůh nám pomoziž všem!“ Pronášel se zoufalou oddaností Prokop. A již zazvučely rohy i bubny vířivě v zástupech panské pěchoty k útoku; — a boj započal. Bylo jakoby byl nastal soudný den. V rovině povzdálí zuřil boj ve hrůzné tísni. Jízda vrazila již na roty, a jako nesmírný příval valily se i vozy panské a vojsko jejich na Tábory a Sirotky, těmto v zad. Nastal zoufalý zápas. Roty vidouce se obklíčeny z obou stran nepřítelem, hleděly se protlouci čelem skrz jízdu k zůstalým svým vozům nazpět. Úsilí a namahání jich bylo téměř nadlidské; a věru brzo proklestily si cestu a postupovaly ve stálém zápasu k vozové hradbě své. Za to ale trpěly tím více v zadu, kde na ně panská pěchota podporována svými četnými vozy s hroznou prudkostí dorážela. A mezi tím zuřil boj i u vozové hradby. Chrabře vrhli se panští proti vozům, žepouce vytrvale a statně k útoku. Bratrské roty jsouce

slabé počtem, musily vynakládati všechnu svou zoufalou sílu na ubránění se. Kněz Prokop dobře viděl, že obnovenému a vytrvalému útoku lidé jeho dlouho neodolají.“

Teď se přihnaly zástupy prvnější Táborův i Sirotkův už blízko k vozové hradbě. Své vozy, s nimiž prvé odjeli, musili opustiti a zanechati na bojišti. V nepořádku stále zápasíce o ústup, přiblížily se unaveny již dlouhým a krvavým bojem roty valně ztenčené a prořídlé. S poslední již již slábnoucí ale právě proto zoufale prudkou silou obořily se ze zadu na zástupy panské útočící proti hradbě vozové. Tyto ustoupily na chvíli od útoku. Toho použili Táboři a Sirotci a vrhli se rychle na vozy a přeráželi řetězy i spony, jimiž hradba vozová sepjata byla. Avšak jen malý počet k smrti zemdlelých bratří vydrápal se na vozy, neboť jim v samých patách přikvapili teď i panští stále roty potírajíce. A to, co mělo býti rotám jich spásou, stalo se teď jich záhubou. Mezerami učiněnými mezi vozy do hradby vozové od bratří, aby spíše do ohrady své vniknouti mohli, vnikali i zároveň panští. Mezi prvními, kteří neohroženě vrazili mezi vozy, byli pan Mikuláš Landštejnský, Arnošt Leskovec, Jan Malovec Pacovský, Petr z Janovic, a za nimi lidé jejich všichni trhajíce vozy ihned od sebe a přeražejíce řetězy, aby usnadnili vniknutí následujícím za nimi. A již tvořily se z mohutné a jednotné před krátkem ještě hradby vozové menší ostrovy, na nichž se Táboři i Sirotci a spojenci jich z městských obcí zoufanlivě bránili.

Dosud stál Prokop vysoko na voze svém, mávaje stále praporem na znamení Táborům i Sirotkům před hradbou ještě bojujícím, aby k této se protlouci hleděli, ale na tváři jeho vyvstala nyní

smrtelná bledost, a po čele a skráních prýštil mu studený pot.

Teď pohlédl opět k Lipanům, a ruka s praporem mu sklesla, a on se zachvěl, jakoby mu pevné nohy jeho poklesnouti chtěly; neboť od Lipan ke Kolínu v dlouhém šiku ujížděla úprkem všechna jízda bratří vedená Čapkem.

Prchala nezúčastnivši se boje i opouštěla bratrské roty.

„Nebe a země! Čapek prchá! Prchá bez boje a zbaběle — on nás zradil! O, pane Ptačku, přece jsi mluvil včera pravdu. — Čapek, Čapek mne zradil!“ Zakvílel Prokop a nevýslovným bolem přemožen, zastřel si na okamžik zoufalou tvář.

„Otče, otče! — Cože pravíš?!“ Zaznělo teď dole za vozem srdcerozrývajícím hlasem. „Čapek že tebe, že bratry zradil?“ A jako střela vyšvihla se štíhlá dívčí postava na vůz knězův octnuvši se mu po boku. A všecka vzrušena se strašlivou úzkostí pohlížela s vozu k Lipanům. Prokop se zpamatoval: „Tiše, tiše, dítě mé. Teď zde není místa pro tebe, sestup!“

„Čapek prchá? Čapek nás zradil?!“ Tázala se znova Ludmila nedbajíc na šípy a kamení, jež okolo nich stále lítaly.

„Bůh mu odpusť — zradil nás!“ Přisvědčil smutně kněz Prokop ukazuje pravicí za prchající jízdou.

„Zradil!!“ Vyvolala v nesmírném bolu Ludmila sahajíc si k srdci — „nuže, nechať bůh jej za to tresce; my však, otče můj, společně zde zemřeme!“

Kněz Prokop však se byl již opět poněkud vzpamatoval a obrátil všechnu pozornosť svou k boji. Ještě dosud kolísal se boj nerozhodnutý veden od obou stran zuřivě, ale nyní přivalily se

četné zástupy sestouplé z panských vozů a tudíž ještě nezemdlelé a neztenčené a vrhly se s čerstvou silou do boje. Tomuto prudkému a mocnému útoku nemohli již unavení bratří odolati, a v krátce opanovali panští první řadu vozů. Stále ještě se urputně bráníce, ustupovali boje schopní Táboři i Sirotci na zadnější vozy. Avšak v tom okamžení zaznělo i ze zadu volání: „Hrr Rožmberk, tu Rožmberk, smrt rotám!“ A i ze zadu zazněl ryk bojovný.

V nejvyšším uleknutí obrátil se Prokop do zadu a spatřil slézající zástupy panských bojovníkův poslední nejzadnější řadu vozovou. Jízda panská objela vozy bratrské a ssedavši před nimi s koňův, napadla je pak neočekávaně útokem.

„Jsme ztraceni!“ Zamručel Prokop k sobě a přehlédnuv pak úplně beznadějným pohledem boj v předu i v zadu, přisadil roh svůj kovový k ústům a mocně naň zatroubil. Při tom točil korouhví svou nad hlavou. Zvučný hlas kovového nástroje přerušil aspoň poněkud lomoz bitevní na blízku, tak že mnozí z bojujících pozdvihli zraků svých ku knězi. Další znamení praporem je upozornilo ještě více, že se mají shromažditi kolem vrchního svého hejtmana. I kde kdo mohl, hleděl protlouci se ku knězi, stále mávajícímu vysoko praporem.

„Musíme učiniti poslední pokus — protlučeme-li se; bitva je už ztracena!“ Pravil Prokop Prokůpkovi uchopiv jej za ruku. Tento smutně a beze slova přisvědčil hlavou, vytahuje z pochvy své široký i těžký meč.

„A ty, Ludmilo, hleď zůstati po boku mém; vy pavezníci krejte nás štíty, a vy hoši s rohy svými držte se taktéž při nás, ale braňte se a vezměte cepy s sebou.“

A ještě naposledy zamáchnuv, co mohl nejvýš praporem, sestoupil pak kněz Prokop rychle s vozu. A již shlukl se kolem jeho praporu valný zástup Táborův i Sirotkův, jichž počet každým okamžením vzrůstal. Na vozích ve druhé řadě nalezalo se ještě valně bojujících bratří; ti vidouce, že kněz Prokop opouští místo své, snažili se mu následovati. V okamžení bylo okolo kněze kolik set mužův.

„K lesu se hleďme protlouci — jím spíše unikneme!“ Velel Prokop, a již drali se mezi vozy z hradby ven. Avšak zde narazili na zadní panské útočníky a srazili se s nimi. Nastala nová hrozná seč. Zoufalost a jediná zbývající ještě slabá naděje na zachránění dodávala však bratřím podivuhodné i úžasné síly a vrhnuvše se jako rozdráždění dravci proti panským, klestili si řadami jich cestu k severu k nedalekému lesu.

Ze chvíli prorazili jich zástupy a pospíchajíce k lesu oddechli si volněji. Avšak brzo zazněl hrůzný výkřik z prvních řad unikajícího bratrského pluku. A stavujíce zadní soudruhy své ukazovali uděšeně přední k lesu. Zraky všech obrátily se spěšně k boru, a zřely tam strašný pro ně zjev.

U samého pokraje lesa stála v dlouhých několika řadách jízda panská připravená s nasazenými kopími k útoku.

Naši ubozí prchající se malomyslně zarazili. „Pozdě, pozdě! Musíme všichni zahynouti!“ Zamumlal kněz Prokop tiskna křečovitě ruku Ludmilinu. A pak rozhlednuv se spěšně vůkol, zahřímal nový rozkaz: „Tam k té vysoké jedli zatím a utvořte klín!“

A vše se hnulo s novým spěchem a úsilím k věkovité jedli, která odtud asi sto kroků vzdá-

lená v polovici cestě k lesu stála; za ní se pak nalézal malý dolík.

Zástup dostihl stromu. Na západ od něho v nízké dolince vytékal čerstvý pramen tvoře v dolíku malou bažinu. Bratří obklopili těsně veliký strom, utvořili čtverhranný klín a hotovili se opět k obraně. Douškem čerstvé vody podávané v přilbách všem bratřím ubozí poněkud okřáli, a že jízda u lesa dosud tiše stála nepřecházejíc k útoku, mohli si i poněkud na smrt zemdlelí bratří oddychnouti a poodpočinouti. A stále přibíhali ze zadu z hradby vozové ještě bratrští bojovníci.

Kněz Prokop postavil se k samému stromu poněkud do výše na jeho kořeny; u něho byl Prokůpek i Ludmila i statný Bořita objímaje svalovitou svou pěstí těžký, železem silně pobitý cep. Meškal po celý průběh boje s Ludmilou dole za knězovým vozem i neopouštěl co věrný sluha ani teď svého pána.

Brzo přivalily se jezdectvem u lesa upozorněny a přivolány četné zástupy panských pěšáků k jedli, vrhajíce se novým útokem na poslední pluk bratrský.

S podivuhodnou silou a zoufalým důrazem pustili se uštvaní bratří do posledního boje. Zatím se bylo shromaždilo u jedle skoro k tisíci nejstatnějších a nejvytrvalejších bojovníků. Jako skála odolával zuřivým útokům klín bratrský, a byl to zástup v pravdě samých lvův, který všechny nárazy odrážel. Ale kdy slunce sklánělo se za Český Brod, byli i lvové tito uštváni a vysíleni na dobro. A ještě zápasili. Avšak šiky panských bojovníkův blížily se krok za krokem k jedli blíže a to již přes mrtvoly a těla bratří. Z klínu stal se široký kruh a brzo jen pruh a pak proužek, v němž posud Prokop, Prokůpek a Ludmila těsně

u sebe stáli. Teď však padl starý Bořita, klesaje jako šedý slavný rek s cepem svým krví zbarveným v ruce s posledním zvoláním. „Sláva kalichu!“ k zemi — brzo zasáhnut oštěpem vypustil kněz Prokůpek duši svou, a za chvíli na to s výkřikem: „Můj otče — můj otče! — s bohem!“ poklesla i Ludmila zasáhnuta několika šípy krví zbrocená k nohoum Prokopovým.

A ještě jako vzdorný gigant s praporem Táborův v ruce vysoko povznešeným stál kněz Prokop u jedle, ač mu nad pádem Ludmiliným srdce pukalo, bráněn již poslední řadou svých lvův bojovníkův. Když však obnoveným útokem vrhl se čerstvý četný zástup panských cepníkův na poslední zbytek bratří zbylých, a přiletěl ostrý i dlouhý šíp z nedojípky a zaryl se zrovna knězi do prsou, tu konečně nížil se zvolna prapor s červeným kalichem Táborův k zemi, a sřítilo se tělo knězovo bez hlasu a zaúpění vedlé věkovité jedle na krví napojenou půdu. A současně bušily i cepy panských do posledních skonávajících lvův bratrských.

Slunce teď krvavě zapadalo. Ještě z mnohých stran ozýval se bojovný lomoz a ryk. Pomalu však tichl a dokonával. —

Krvavý den 30. máje 1434 končil rozhodným vítězstvím panstva českého nad rotami bratrskými. — S pokleslým praporem Táborův i Sirotkův a ostatních jich stoupencův klesla však i sláva česká do hrobu.

XXII.

Poslední máj rozložil se zasmušile nad krajinou Lipanskou. Ač byl den již valně pokročil, a jitro pomalu snoubilo se s polednem, přece

dosud ani slunce nebylo se prodralo z mraků a stálo na šedé, hustě zamžené obloze jen co malá temnorudá koule. Zdálo se, jakoby dnes úmyslně zahalovalo svou jasnou a zářící tvář. A jako ono truchlila i ostatní všechna příroda. Vzduch byl těžký, dusný, neosvěžen nižádným vánkem, ale přesycený vlhkou mhou. V celé krajině neozval se ani jediný zpěvný ptáček, za to ale nízko nad zemí kroužila nesčetná hejna krkavců, havranův, kavek a vran slétajících se k tučné hostině. A věru kynuly jim štědré hody. Patnácte tisíc mrtvol pobitých bratří, nečítajíc ani padlých panských bojovníkův, vydáno jim bylo na pospasy. Bohatá to kořist.

A kam jen oko pohlédlo, tam nalézalo mrtvé trupy lidské, pokácené válečné vozy, mrchy zdechlých koňův, polámané i roztroušené zbraně i zbroje, zdupanou a krví zbrocenou půdu, ale nebylo slyšeti sténati skoro žádné raněné; neboť panští po přísném rozkazu vůdcův svých drželi se svědomitě zásady „bíte, zabíte, žádného neživte!“ Roty bratrské byly jedinou touto bitvou na dobro zničeny. —

Nedaleko mohutné jedle, pod níž včera padl kněz Prokop Holý, skláněli se dva muži nad tělem ženštiny spočívajícím na malém pahorku. Jeden z nich, muž vysoký a v havu rytířském klečel na jednom koleně a choval hlavu ženy v rukou svých, kdežto druhý, dle obleku venkovský nějaký měšťák, taktéž kleče skláněl ucho své k samému tělu mrtvé či raněné.

„Zdá se mi, že slyším slabý tlukot srdce.“ Pravil měšťák.

„Žije, tedy žije?! o díky vám, dobrotivá nebesa! — Lazebníku, probudíš-li ji k životu a vyrveš-li ji smrti z náručí, a ona mi opět bude

navrácena živoucí a zdráva, královsky se ti odměním. Vynalož všechno umění své, napni všechny síly své — jen mi ji zachovej a uzdrav. Rci, je zachránění její možné?“ Doléhal rytíř na lazebníka.

„Tuším, že ani rány nejsou tak nebezpečné a značné, jako veliká ztráta krve, a následkem její i těžká tato mdloba.“

„Co nutno především jiným učiniti? mluv!“ Vyzýval horlivě rytíř lazebníka.

„Nejprvé musíme rány ohledati, pak pozorně obvázati a potom dívku vzkřísiti. Čerstvou vodu potřebujeme, obvazky mám s sebou.“

„Tam za jedlí vytéká jako křišťál čistý pramen, hned ti vody přinesu.“ A položiv pozorně i opatrně hlavu ženy na zem, rychle se vzchopil rytíř a pospíchal ku pramenu.

Byl to hejtman Jan Čapek ze Sán a ženština ve mdlobách zde na zemi ležící Ludmila, schovanka a dcera kněze Prokopa Holého.

Lazebník bez meškání dal se do práce. Rozepjal dívce svrchní šat a ohledával jí rány. „Šípy zasáhly hluboko, hloub než jsem myslil — co tu krve ujít musilo! — Ale dívka je mladá a silná, však ono jí zkvěte opět růžově její spanilé líčko ve zdraví. A věru krásné to boží stvoření, věčná škoda by tě bylo, milé dítě, tam těm krkavcům i havranům na pospas. — A zdá se mi, jakoby hejtmanovi byla velmi drahou — Aj, hle, dívka na hrdle má zavěšený zlatý amulet a na něm jakýs znak. Hleďme, hleďme; ten jí zatím strhnu s hrdla, aby nesvezl se do rány.“ A odtrhnuv skvost, na hrdle na stužce přivázaný, položil jej vedlé Ludmily.

Čapek již přispěchal, nesa přilbu svou až po samý kraj naplněnou vodou.

„Nuže, jak je?“ Tázal se starostlivě zavěšuje

zraky své s úzkostí z polovice na Ludmilu a z polovice na ústa lazebníkova.

„Rány jsou hlubší, než jsem měl za to.“ Odpovídal lazebník smáčeje čistý šat ve vodě a počínaje hned s upravováním obvazků, „ale bohdá, že dívku zachováme. Největší opatrnosti a péče však bude potřebí. A až teď rány obvážu, pak kdybychom měli měkké lůžko, na něž bychom raněnou zlehka položili a dopravili někam blízko pod střechu.“

„Poběhnu do vsi a vše opatřím.“ Nabízel se Čapek a bez prodlení pádil k blízkým Lipanům. Lazebník obíral se výhradně raněnou posud bezvědomou dívkou. Brzo po odchodu Čapkově zaslechl na blízku čilý šumot a četné hlasy. Ohlédl se a uzřel přicházeti sem velký zástup bojovníkův.

V čele jeho kráčeli pan Menhart z Hradce maje po pravici sestru svou Irenu Hradeckou, po levici pak pana Oldřicha z Rožmberka, dále pana Alše Vřešťovského z Ryzmburka, nejvyššího správce zemského, pak šťastného vrchního vůdce ve včerejší krvavé bitvě pana Diviše Bořka z Miletínka a rožmberského purkrabí, pana Václava z Krchlebce, který v bitvě lipanské vedl zálohu jízdy i pěších, a vpadnutím bratřím v zad vlastně bitvu příznivě rozhodl. Za těmito v druhé řadě nalézali se pan Hynce Ptaček z Pirkštejna i na Ratajích, vedlé něho mladý ale již valně vzrostlý a vyvinutý pan Jiří z Poděbrad, pak pan Vilém Kostka z Postupic, pánové Aleš Holický ze Šternberka, Jindřich z Vartemberka, Petr z Janovic, Aleš ze Žeberka, Přibík z Klenového, Petr Zmrzlik ze Svojšína, Jan ze Švamberka, Boreš z Oseka, Beneš z Dubé na Kozlém, Jan z Černína, Arnošt z Leskovce, Jan Malovec z Pacova, Burian a Jan bratří z Gutenštejna, Václav Várlich ze Frimburka,

Humprecht z Kocova a mnozí jiní katoličtí i podobojí páni; za nimi pak brali se četní prostí bojovníci z jich družin a čeledí.

„Budeme již brzo na místě? —“ Tázal se pan Menhart obraceje se do zadu.

„Pod onou velikou jedlí, tam jsem viděl naposledy včera Prokopa Holého povznášejícího prapor Táborův, a tam prý sklesl, jak mi vyprávěli moji lidé, i mrtev k zemi.“ Potvrzoval pan Vilém Kostka z Postupic.

„Jeť tam celá kupa mrtvol — o hrůzné podívání! nepůjdu tam, bratře, zůstanu zde, tady, zdá se, že ještě někdo žije ač těžce raněn.“ Zachvívajíc se děla Irena Hradecká a kráčela k lazebníkovi, který ji uctivě pozdravil a obvázav již Ludmile rány, teď ji přikládáním studených obkladů na čelo a spánky k vědomí přivésti usiloval.

„Aj, toť mladá ženština!“ Zadivila se Irena.

„Dívka a těžce zraněná.“ Přisvědčoval lazebník.

„Je-li možná — toť ona ochotná dívka z novoměstského tržiště — ubohý sirotek, jak ta zde přišla k tak těžkému úrazu?“ Litovala Irena poznavši ošetřovatelku svou v tehdejší mdlobě své a rychle se sklonila k zemi. Tu zrak její padl na zem a ona shlédla na vybledlé, modré stužce podlé Ludmily ležeti zlatý amulet. Patrně se zarazila, a zrak její spočinul nepohnutě na skvostu. Na malé zlaté plošce byla vypouklou prací provedena nejsvětější panna s děťátkem na rukou. Chvějící se rukou obrátila skvost a shlédla na druhé straně znak rodu Hradeckých, pětilistou růži ve štítě, nad ním dlouhou helmici se spuštěným hledím, jejíž témě zdobila korunka, nad níž opět pětilistá růže Vítkovicův vztýčena byla. „Velký bože, co to? — toť náš rodinný amulet! — — Jak přichází k této dívce?“

„Sňal jsem jí jej před chvílí s hrdla.“ Ohlašoval lazebník s radostí pozoruje, že se ošetřovance jeho vědomí počíná vraceti.

„Já amulet svůj před nedávnem ztratila, a mimo Menharta nevím o nikom, kdo by jej více měl.“ Kroutila hlavou s udivením Irena. „Znáš ty tuto dívku?“ Tázala se pak lazebníka.

„Neznám, Milosti. K vyzvání hejtmana Sirotkův zachránivšího se z včerejší bitvy s jízdou husitskou k nám na Kolín, odebral jsem se s ním dnes ráno sem na bojiště, a po dlouhém hledání nalezli jsme dívku ovšem zdánlivě mrtvou hned podlé kněze Prokopa Holého.“ —

„Vedlé Prokopa Holého?!“ Vyvolala ve hroznem vzrušení Irena chytajíc se za hlavu — „a dívka měla na hrdle zavěšený tento amulet?“

„Měla, měla.“ Potvrzoval lazebník.

„Víš její křestní jméno? Zjev mi je!“ Vybízela nyní plná horlivosti panna Hradecká.

„Nevím, avšak hejtman Čapek musí býti s ní úzce spřízněn, an o ni horlivě pečuje, — tam se vrací a přivádí venkovany, kteří přinášejí lůžko potřebné pro raněnou.“

Irena vzhlédla a viděla spěchati sem Čapka a s ním čtyry venkovany, kteří na ramenou prosté lůžko nesli. Popošla hejtmanu vstříc šeptajíc sama k sobě: „I dítěti svému zavěsila jsem po křtu jeden rodinný náš amulet, a ten mu zůstal na krčku. — Divotvorný bože, tato dívka — k níž mě hned při onom prvním setkání s ní tak divná náklonnost i touha táhla, a která teď nalezena byla po boku Prokopově s tímto amuletem, by mohla býti dcera má!“ Zachvěla se při myšlence této a právě dobíhajícího sem Čapka spěšně oslovila:

„Hejtmane, ty znáš tam tu zraněnou dívku? Prosím, zjev mi její jméno.“

„Znám, znám — procitla již, žije opět?“ bouřil Čapek tázající se opět kvapnými otázkami.

„Sděl mi křestní její jméno i ono její rodiny?“ Doléhala znova prudčeji Irena.

„Ludmila, schovanka a dcera Prokopa Holého!“ Odvětil rychle Čapek a pak vytrhnuv se cestu mu zastupující Ireně vrhl se opět k Ludmile.

„Ludmila?! Dcera Prokopova? — mocný bože — to je dítě mé! — toť dcera má!!“ Zvolala radostně i úpěnlivě srdce pronikajícím hlasem Irena a sklesla pak na kolena vedlé Ludmily.

„Jak že? — tato zde Ludmila — tvoje dcera?“

„Moje ubohé, nešťastné dítě!“ Potvrzovala rukama lomíc a v slzách se rozplývajíc Irena.

„Ticho, ticho — raněná se probouzí ze mdlob — jen klid a ticho teď!“ Přikazoval lazebník podporuje Ludmilu i pozdvihl hořejší tělo její a složil hlavu její do svého lůna.

Klapky očí dívčiných se teď lehounce zachvěly. Zraky Ireniny i Čapkovy spočívaly dychtivě i nedočkavě na tváři procitající. Za malou chvíli otevřely se opět zraky Ludmiliny, ale jen na kratičký okamžik jsouce ještě mdlobou a slabostí stíženy a zavřely se hned opět; ústa její ale zašeptala: „Pít — pít!“ —

Lazebník rychle z připravené číšky jí dal píti.

Raněná ji vyprázdnila skoro celou; a poněkud lehčeji i mocněji si oddychla. Očí ale neotevřela.

„A teď trochu posilujícího nápoje a životního elixiru.“ Pronášel polohlasem lazebník lije z křišťálové láhvičky opět do číšky i přičinil tuto opět Ludmile k ústům.

I nyní pila raněná i vypivši až na dno, jakoby se jí najednou polehčilo, mocněji vydychla a pak otevřela oči zírajíc jimi nyní už jasně a sebevědomě.

„Kde to jsem? — co se to se mnou děje?!“ Pronesla slabým hlasem udiveně.

„V náručí lásky — v objetí své matky, Ludmilo!“ Radostně a nedočkavě, nemohouc přemoci více mocně se v ní pojednou probudivší city mateřské, pronesla Irena sklánějíc se šetrně nad dívkou a hladíc jí čelo.

„A u nohou tvých dlí tvůj milenec, věrný tvůj Jan.“ Z druhé strany líbaje i chovaje šetrně v pravici své ruku její k Ludmile šeptal Čapek.

Ludmile utkvěly zprvu zraky na Ireně Hradecké i usmály se na ni blaženě a pak spočinuly na Čapkovi rovněž šťastně.

„O, Ludmilo má, jen se mi pozdrav, jen se mi zachovej!“ V nevýslovně radostném pohnutí líbal opět chladnou ruku dívčinu, novou nadějí povznešený milenec.

„A kde, kde máti má?“ Tázala se teď s patrným živějším účastenstvím Ludmila namáhavě zrak svůj řídíc k Ireně.

„Tu, tu, dítě mé, na kolenou klečím u tebe a vzývám boha, aby mi tě zachoval, aby mi tě tak dlouho, dlouho postrádanou znova daroval, sladké, drahé, jediné dítě mé!“ A Irena s radostnými slzami v očích celovala šetrně ale vroucně nesčíslnými vášnivými polibky čelo, ústa i šíji dcery své.

Blahý úsměv přeletěl přes bledé rty dívčiny, a zraky její šťastně se zaleskly.

V tom však vracel se opět celý předešlý zástup panstva a bojovníkův od jedle, kráčeje rovně k našemu skupení sem.

Irena zapomenuvši na všechny ostatní ohledy a žijíc v okamžení tomto jediné nesmírné radosti a největšímu blahu shledání se svým dítětem, vztýčila se a spějíc proti svému bratru, panu Men-

hartu, zajásala v radostném plesání: „Hle, Menharte — bůh mi odpustil i prominul již hřích můj — já nalezla zde opět svou dceru Ludmilu!“ A uchopivši v neskrocené radosti urozeného velmože za ruku táhla jej k Ludmile.

Jako ohnivým a ničivým bleskem z temných mraků schvácen zachvěl se k slovům sestřiným hrdý bohatýr klopě náhle pod těžkou ranou dopadlou naň nenadále před chvílí ještě tak vysoko vztýčenou svou šíji. Před okamžením stál pyšně se samolibým uspokojením a vědomím, že obtížného cíle svého dosáhl i nad nejúhlavnějším a velice nebezpečným svým protivníkem svítězil, u zohavené mrtvoly svého odpovědného nepřítele Prokopa Holého, přiváděje si na mysl, že teď nejmocnější i nejdůležitější a nejprvnější osobou v zemi české jest — a teď z čista jasna sražen byl několika slovy pronešenými hodnověrnými ústy vlastní sestry své do necti a hanby vržené na hrdý i mocný rod jeho.

Přepyšný pan Menhart z Hradce pocítil poníženi rodinného jména svého až v nejzazších svých útrobách a pohled, jaký nyní na Irenu vrhl, mohl tuto zničiti, tak jako jí hlásalo křečovité a bolestné ruky stisknutí ohromný k ní již zplanuvší jeho hněv.

V zástupu mezi panstvem nastal všeobecný šumot a podivení i pohnutí, vše se tlačilo kolem pahorku, na němž Ludmila v náručí lazebníkově spočívala, patrně se teď zotavujíc.

Avšak ducha přítomnosť ani teď neopustila pana Menharta, a on v mžiku opět vyjasniv svou tvář zvolal ovšem že strojeným ale dosti srdečně znějícím hlasem:

„Nalezlas ubohé dítě své? — kde — kde je?“ A spěl teď rovněž rychle za sestrou k Ludmile.

Vše skupilo se těsně kolem dívky nedbajíc úpěnlivé prosby lazebníkovy, který neustále žádal za klid a pokoj pro raněnou.

„Co se to děje? — kde to jsem?“ zvolala napolo ze země se vzchopujíc Ludmila a patřila zraky náhle vytřeštěnými na četné přítomné muže. — „Mluvte, mluvte!“ Prosila upírajíc oči své na Irenu.

„Dceruško má, upokoj se, všechno se ti vysvětlí, jen buď nyní pokojná. Neboj se, ruka matčina bdí nad tebou!“ Sladce ukájela Irena.

„Jak jsem se ale octla zde? — a ta bolest v boku a nad prsem! Oh! — Co se to se mnou dělo?“

„Pro bůh nemluv, buď tichá a nepohybuj sebou!“ důtklivě i starostlivě domlouval lazebník, hledě lehce opět stáhnouti dívku na svůj klín, by se položila.

„Oh!“ Vykřikla teď najednou mocně dívka a vztýčila se, usadivši se na zemi. „Již vím, — již se pamatuji! — O hrůza, hrůza! můj drahý otec — Prokop Holý — zavražděn tamto padl a já, já nešťastná jsem procitla opět k hroznému životu!“ Zabědovala dívka hlasitě.

„Pro lásku svou mateřskou k tobě tě prosím, dceruško má, utiš se, upokoj se.“ Prosila jemně i tklivě Irena.

A rovněž důtklivě přimlouval i s druhé strany Čapek: „Pusť všechen zármutek z mysli, milenko duše mé, a hleď se zachovati, živa býti jediné mně, svému Čapkovi, a blahé naší budoucnosti!“

A současně v polohlasitém šepotu probíhalo udiveně v řadách panstva: „Dcera Prokopa Holého — a dítě Ireny Hradecké!“

Pan Menhart zamračen a hněviv jako bouřná

noc stoje podle Ireny klonil hlavu svou i klopil zraky své k zemi.

Ale teď zableskly se náhle Ludmiliny zraky starým a plným leskem svým a spočinuly střídavě na krátko na paní Ireně a potom na Čapkovi, a pak vztýčivši celou hořejší část těla svého a opírajíc ji o lazebníka i levici svou podpírajíc o zem, vypukla v křečovitý, děsný smích.

„A tys matka má, krásná paní?“ Tázala se hlasitě a ostře.

„Jsem, jsem, miláčku můj.“ Svědčila jí radostně panna Irena.

„A ty, Čapku, můj věrný milenec a zasnoubený ženich?“ Ptala se Ludmila Čapka chvějícím se hlasem.

„Jsem u tebe,“ odpovídal jí Čapek jemně.

„Pro bůh, nemluv a stiš se, vždyť se zahubíš.“ Bědoval lazebník.

„Nech mne, dobrý muži“ — přimlouvala mu Ludmila vděčně k němu krátce pohlednuvši — „nyní šetřiti se nemám více času.“ A pak pozdvihši ještě více hlasu svého mluvila patrně s nesmírným namáháním ale zvučně dále: „Ty, vznešená panno Hradecká, nejsi matka má! pravím ti, nejsi! Já měla jenom drahého, nevýslovně milovaného, nešťastného otce — tys ale tygřice a hyena! Tys opustila křivopřísežně manžela svého a malého ubohého v slabosti a nemohoucnosti svíjejícího se červíka, robě své, kdy matky nejvíce potřebovalo. Tys povrhla hodným, statným, šlechetným mužem, vlastním ubohým dítkem svým a hýřila jsi v hříchu a orgiích divoké rozkoše, zapřelas dítě své a neděla o něm dvacet let, a teď, teď mu opičí láskou svou ztrpčovati chceš poslední jeho okamžik? Neznám tě, odmítám tě, ty nejsi matka

má!“ A sklánějící se k ní s uděšením Irenu Ludmila, seč síly měla, odstrčila od sebe.

Těžce oddychovala dívka, tisknouc křečovitě ruku ku zraněným prsoum. Po chvíli padly zraky její na Čapka, který s hroznou úzkostí držel posud zimničně se chvějící pravici její v rukou svých a ustrašeně k ní pohlížel.

„A ty, Čapku, snoubenče můj — tobě klnu umírajíc!“

„Ludmilo, Ludmilo, ty blouzníš — utiš se!“ Úpěl prosebně hejtman Sirotkův.

„Nikoli,“ odpírala horlivě a povznešeně dívka, — „vidím jasně a mluvím s pevnou vůlí i vědoma; stojímť na prahu věčnosti — a vážný je okamžik. — Já klnu ti — tys bídný, podlý zrádce, jenž bratry a vůdce — mého otce, svého přítele opustils v nouzi největší. Buď proklet, proklet ústy zasnoubené ti nevěsty! — Má kletba spočiň na hlavě tvé a vrej se ti na čelo, aby ji znal celý český národ a celá zem. A kamkoli vkročíš na příště, ať to hrad, ať to město, ať to víska, nech ti každý vrhne v tvář, žes zradil víru svou, svou slávu a čest i své bratry. Poctivý muž se tě štiť, žena čestná ti naplij v tvář, a dítě české vštěp si čin tvůj mrzký co nejpokálenější a nejnectnější list neslavných a bezectných dějů českých v nevyhasínající paměť svou! Já teď umírám, a žila jsem pro tebe za živobytí svého v nejvěrnější a nejvřelejší lásce vidouc v ní své nejvyšší blaho i štěstí — umírám tebou sklácena v hrob a vrhám ti záhubu svou a záhubu svého otce Prokopa a všech oněch padlých českých bratří lvů na hlavu! Nes vinu tu se svou hanbou po celý, dlouhý život svůj; já ti klnu — tobě i matce své!“

A vysílená i bez dechu sklesla Ludmila na lůno lazebníkovo.

Se šíleným, divokým rykem zoufalé bolesti vzchopil se nyní Čapek a vrhnuv se jako bezsmyslný na panstvo, prorazil jeho kruh a ubíhal odtud s těžkým břemenem Ludmiliny klatby.

Podporována panem Menhartem zírala na smrt bledá na všem těle se chvějící Irena vyděšeně s tupou a němou hrůznou bolestí na vzrušenou ubohou dívku, zápasící patrně již se smrtí přivozenou násilným a bezmezným rozčilením.

A nyní opět ale již jen na polo vzchopila se Ludmila a pravila již již slábnoucím hlasem: „Dobrý muži, měj díky za svou laskavou péči o mne, bůh ti ji odplať, a splň ještě poslední přání mé; tam pod onou rozvětvenou jedlí spočívá tělo velikého reka Prokopa Holého; tam vypustil šlechetného ducha svého — tam vykopej hrob a pochovej v něm Prokopa i mne, jeho dceru. Byli jsme v životě pohromadě, budeme i ve smrti spojeni. — Padl slavný Tábor, padli Sirotci i bratří všichni, sama zde opuštěná nechci žít — byla jsem vám, bratří, upřímnou sestrou v životě, chci jí býti i ve smrti ještě — pryč, pryč chabé pomůcky k životu“ — vyvolala s poslední silou strhujíc obvazky ran svých a klesla pak zbarvená vytrysklými mocnými proudy krve k zemi — a šepotajíc: „Umírám co věrná husitka a jdu, již jdu — můj otče — Prokope — za te — — bou!“ brzo přestala dýchati.

S hrůzným až do kosti pronikajícím výkřikem strašlivého zoufalství a nezměrného bolu sklesla i panna Irena Hradecká k bezduchému tělu jediné dcery své.

XXIII.

Zamlklé a hluboce dojato bralo se tiše všechno panstvo od smutného tohoto výjevu.

Kráčel mu nyní pán Oldřich z Rožmberka v čele, a ubírali se směrem k Lipanům. Tu k nim od vysoké jedle přicházel muž v mnišském dlouhém černém rouše nesa v ruce pokrvácený bílý prapor s rudým kalichem.

Pan Oldřich Rožmberský mnicha zahlídl a se smíchem se zastavil, volaje mu vstříc:

„Aj, toť věru vzácná a šprýmovná podívaná, viděti otce převora Mikuláše na bojišti lipanském, an zdvihá vesele prapor táborský s kalichem!“

„Ba věru, Milosti, toť vzácný a pro nás katolíky významný i radostný zjev, plesati nad mrchou poražené a zničené oné stohlavé hydry kacířské. A s plesem ti oznamuju, že před hodinou zahlazeny byly poslední zbytky rot bratrských; devět set zajatých Táborův i Sirotkův zavřeno do stodol lipanských; po rozkazu tvém a páně Menhartově tyto jsme pak zapálili, a tak zhynula divoká ta lůza kacířská v plamenech do posledního muže.“ Radostně s neskrocenou škodolibostí ohlašoval fanatický mnich.

Netajený hlučný výkřik hrůzy i nelibosti ozval se v řadách panstva k ukrutné zprávě té.

„Tak nelidský a ukrutný rozkaz odvážil jsi se ty, pane Oldřichu, na vlastní vrub svůj vydati?“ Ozval se s hlubokou a zřejmou nevolí pan Hynce Ptaček z Pirkštejna.

„I pan Menhart s rozkazem tím souhlasil.“ Omlouval se lehce a jen na polo pan Rožmberk.

„My však a většina z nás s ním ale naprosto nesouhlasíme a odmítáme i želíme čin ten hrozný co bezsrdečnou, levhardí ukrutnost! Však v tom již viděti římské vaše růžky!“ Vyčítal s hněvem ze zadu pan Aleš ze Žeberka.

Pan Oldřich se stavěl, jakoby přeslechl slova obou pánův a chtěje věci dáti žertovný směr, tá-

zal se mnicha převora: „A co obmýšlíš s praporem, otče? či chceš kleslý k zemi na příště ty minorita horlivě po Čechách povznášeti?“

„Ba skoro na mne již došlo, an praporu i s kalichem na něm schází teď praporečník.“ Uštěpačně posmíval se mnich třepaje jím pitvorně. „Mám však s ním jiný obmysl. Zdvihl jsem prapor pod trupem Prokopa Holého — s popisem jeho záhuby a včerejšího slavného boje i vítězství strany naší odešlu jej rychlým poslem ještě dnes do Bazileje. A tam prapor s kalichem konečně spočine v prachu u nohou svatých otcův a císaře Zikmunda.“

„Učiň tak, důstojný otče,“ rozplameněn horlivostí fanatického katolíka schvaloval předsevzetí mnichovo pan Oldřich z Rožmberka a pak dodal ještě: „A spolu sděl otcům i císaři, že brzičko již nadejde v Čechách příznivá nám doba, a katolictví v zemi opět sesílí a zavládne, i císař Zikmund konečně zasedne na královský trůn český. Toť bude skvostným a velkým výsledkem včerejšího šťastného našeho boje u Lipan!“

„Hoj, zadrž, pane Oldřichu, a neplesej před časem! Odkryls své pikle příliš brzy.“ Vmísil se teď spravedlivým hněvem vzplanulý pan Hynce Ptaček do hovoru. „Pořádek a mír v zemi jsme chtěli zjednati a zabezpečiti, proto my podobojí spojili jsme se s vámi v panskou jednotu — ne ale uspadniti vítězství a úspěch Římu a Zikmundovi. Tak-li jste to s Menhartem myslili, tož ničím s vámi úmluvu a lámu svůj meč, který jsem vámi sklamán a podveden včera proti svým bratřím v kalichu povznesl.“

A pan Ptaček vytasiv rychle svůj meč zlomil jej o koleno a hodil jeho zbytky s opovržením k nohoum Rožmberkovým.

V panstvu pod obojím rozlehl se pochvalný souhlas a reptání současné proti panu Oldřichu.

A teď vystoupil prudce ze řad pánův českých mladý pan Jiří Poděbradský a vyrvav mocným trhnutím převoru minoritův prapor z ruky, děl mu s jiskřícími zraky nadšeně: „A ty, ošemetný i mrzký mnichu, památný a slavný prapor tento nepotupíš, ani do Bazileje, otcům v triumf a českému národu na potupu neodešleš. Najdouť se bohdá v Čechách ještě proň statní praporečníci, kteří jako rekovný Žižka a velký Prokop jej opět slavně vztyčí a proti celé Evropě vítězně povznesou. Ještě žije český národ, žije s vroucí láskou a vírou v kalich — a český kalich neklesne!“ A zamávnuv mocně a vysoko praporem kráčel s ním hrdě za panem Ptačkem, který odtrhnuv se v té chvíli od jednoty panské, u spravedlivém hněvu odtud odcházel.

A většina bohatýrův českých opouštěla teď pana z Rožmberka i ostatní panstvo katolické a volajíc zvučně: „Sláva kalichu!“ — brala se horlivě za panem Hyncem Ptačkem z Pirkštejna a mladistvým Jiřím Poděbradským.

S radostí a s hlučným jásotem pozdravovaly družiny i ozbrojené čeledě pánův českých, samí to kališníci, rozhodnutí panstva svého, valily se v četných zástupech za nimi, a vždy hlučněji a mocněji znělo a široko i daleko rozléhalo se po bojišti lipanském hřímavé volání: „Sláva kalichu!“ —

Vypravování
dějin domácích.

Sepsal

Emanuel Tonner.

Díl III.

Od záhuby rodu Přemyslova po meči r. 1306. až do smrti krále Václava IV. r. 1419.

Matice lidu ročníku XIII. číslo 2.

(Běžné číslo 74.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1879.

Tiskem dra. Ed. Grégra v Praze 1879.

Doba IV.

Od záhuby rodu Přemyslova po meči r. 1306. až do smrti krále Václava IV. r. 1419.

Oddělení I. až do počátku vladaření Karlova r. 1333.

(Čechy zlořády vnitřními přicházejí na mizinu.)

Následky záhuby rodu Přemyslova.

Když svědek souvěký, již často jmenovaný kronykář zbraslavský, běduje nad záhubou posledního Přemyslovce, krále Václava III. v Olomouci zavražděného, provolává: „O! jakýžto zármutek na mysli lidské uvrhla neočekávaná nehoda tato!“ dobře tím líčí dojem, jejž zvěst o vraždě olomoucké vyvolala v celé říši české. Starého rodu královského, jenž u nás panoval od nepaměti, již nebylo — rod Libuše a Přemysla v potomstvě mužském vyhasl na věky!

Mnohému zajisté za doby naší nesnadno půjde na rozum, jaké v tom vězelo neštěstí tak veliké, že vyhuben byl rod ten královský, a zármutek upřímný národa českého tím méně bude mu pochopitelným, čím jasněji objeví se mu na paměti, kterak národ ten tak mnohdy, ba bohužel přečasto plnou měl příčinu naříkati na Přemyslovce a sčítati na ně vinu za tolik utrpení a nehod těž-

kých. Pravda ovšem, že z rodu toho mnoho vzešlo knížat, kteříž úloze a povinnostem panovníka řádného nerozumějíce neb rozuměti nechtějíce, jen vášním hověli, ať si to říši a národu škodilo nevědět jak, ba ať je to třebas uvádělo až na pokraj propasti zhoubné; avšak týž rod starodávný vydal též mnoho knížat takových, kteříž upřímně pečovali o blaho lidu svého a znamenitě zvelebili říši českou. K těmto panovníkům lepším z rodu Přemyslova sluší pak přičísti právě ty, kteříž řídili osudy vlasti naší za posledního sta let, a to sice zejmena oba Přemysly Otakary a jich syny Václavy, za jichž panování říše česká mimo krátké vyjmínky těšila se moci znamenité a blahobytu před tím nikdy nebývalému.

Dále nezapomínejme, že to byl rod náš domácí, rod z lůna samého národa českého vzešlý a s ním takřka srostlý od věkův a na věky, jak se zdálo. S upomínkami na všecky velké a slavné činy národa českého rod Přemyslovcův nerozlučně byl spojen — z rodu toho byl i kníže Václav Svatý, k němuž Čechové od několika set let pohlíželi jako k nejpřednějšímu patrónu svému, jenž, jak zbožná mysl věřila, povždy ujímal se věrného lidu svého a z tísně největší povznášel jej k vítězství a slávě. Nezapomínejme konečně, že osoba panovníka měla tehdáž důležitost největší, a že velmi často jen na ní visel osud celého státu i národa.

Toto všecko uváživše, pochopíme, že zármutek národa českého nad záhubou rodu Přemyslova skutečně mohl se prýštiti z lásky opravdové k rodu vyhynulému a z vděčné úcty k znamenitým osobám z něho vyšlým, jakož konečně i z pocitu trapného, jímž nejistota budoucnosti děsí a svírá mysl lidskou. Vždyť pak pro případ, že by rod

královský vyhynul, nikde nic nebylo ustanoveno a nikdo tudíž v celém národě nevěděl, co a kterak se díti bude, kdo měl by se ujmouti otěží vlády, aby krotil vášně škodné uvnitř a bránil vlast a národ proti nepřátelům cizím; ukázalat se totiž velmi brzy potřeba obojího; neboť sem tam v zemi pánové a rytíři někteří, chtějíce kořistiti z bezvládí, pouštěli uzdu choutkám svým, pleníce a vydírajíce statky sousedův, zvláště pak duchovenstva bohatého; z ciziny zas bylo se obávati císaře Albrechta, kterýž se nikdy neskrýval se zámysly hrabivosti a pánovitosti své, jakmile se domníval býti s to, aby je uskutečnil. —

Císař německý Albrecht vnutil Čechům syna svého za krále r. 1306.

Jak již svrchu pověděno, nikdo v Čechách nevěděl, co kterak počíti, aby zemi a národu opět byla dána hlava. Jen to vyrozumívalo se jako samo sebou, že stavům na sněmě shromážděným moc a právo přísluší, učiniti opatření potřebná, aby stolec královský nezůstal dlouho uprázdněn, totižto zvoliti na království české, kdo by se jim zdál býti nejzpůsobilejším.

Kdyby kníže korutanský *Jindřich* byl býval muž vlastností náležitých a to zejmena povahy rázné, podnikavé a ducha bystrého, není pochybnosti, že hned při prvním volení byl by se dostal na trůn český. Lid totiž, lna láskou a vděčností k rodu Přemyslovu, kněžny pozůstalé považoval za přirozené dědičky říše české a tudíž Jindřich korutanský jakožto manžel *Anny*, nejstarší dcery krále Václava II., byl jaksi též účasten práva toho. Připomeňme si dále, že Václav III vydá-

vaje se na výpravu do Polska, toho svaka svého ustanovil správcem země za nepřítomnosti své a že Jindřich korutanský takto skutečně stál v čele vlády zemské, když nastala otázka, koho dosaditi na stolec uprázdněný.

Avšak kníže ten nedovedl kořistiti z okolností příznivých, ba ani se nedočítáme, že se věci tuze ujímal; nejspíše propásl dobu příhodnou — spoléhaje příliš na právo, kteréž domníval se míti jako manžel Anny Přemyslovny, doufal bezpochyby, že ho koruna česká nemůže minouti, a opomenul užíti prostředkův potřebných, čímž strana druhá nabyla času a příležitosti účinkovati ve směru svém. Nejvyšší úředníci zemští sami chopili se díla i to z počátku pílí nemalou; neboť r. 1306. již ke dni 22. srpna r. 1306. svolali sněm, jenž měl vyříditi záležitosť stranu krále budoucího. Sněm ten v skutku se sešel a tu pak potkáváme se s pokusem, aby zvolen byl Jindřich korutanský. Když totiž stavové na sněmě byli shromážděni, vešly tam též Anny, manželky Jindřichovy, sestry mladší, *Eliška* a *Markéta*, aby se u stavův přimlouvaly za zvolení svaka svého. Rozumí se samo sebou, že se to stalo netoliko s vědomím, nýbrž s volí Jindřicha samého a manželky jeho, kteříž majíce zření k příchylnosti národa, nepochybovali ani, že přímluva kněžen mladistvých zvítězí. Kromě toho kněžny ty na dolíčení práv Anniných a Jindřichových přinesly do shromáždění listiny jakési, jimiž prý císařové ustanovili dědičnosť trůnu českého i pro pohlaví ženské.*)

Přes to přese všecko Jindřichovi selhalo; neboť ačkoli ubohé kněžny až na kolenou dopro-

*) Ukazovaly-li se tehdáž v skutku listiny jaké, zajisté byly podvrženy, neboť se o nich odjinud pranic neví.

šovaly se šetření práv pohlaví ženského, nestalo se, zač orodovaly; na sněmě tom totiž volení krále se nevykonalo, nýbrž volení tomu položen rok nový a sice ke dni 8. září léta téhož. Co v tom vězelo, že se volení odložilo, kdežto se dříve tak chvátalo, nedá se s určitostí říci; nejvíce však podobá se pravdě, že to způsobila strana rakouská mezi stavy českými, kteráž majíc v čele jednoho z nejpřednějších pánův a úředníkův zemských, totižto nejvyššího maršálka, pána *Dobše z Bechyně*, chtěla povýšiti nn trůn český vévodu rakouského *Rudolfa*, nejstaršího syna císaře Albrechta. Poněvadž pak strana rakouská na prvním sněmě poznávala, že by asi sotva prorazila se svým, tedy hleděla odložiti věc, aby mezitím Albrecht a Rudolf sami nabyli času a příležitosti věc svou vydatně podporovati všemi prostředky. Že pak tito neleníli, rozumí se samo sebou.

Císař Albrecht počínal si u věci té, jak se toho možno bylo nadíti do jeho nám již známé pánovitosti a nadutosti. Zvěděv totiž o uprázdnění královského stolce českého, vystupoval si ihned jako pán svrchovaný, prohlašuje, že země české jakožto odúmrtí spadají prý k říši německé a že prý tedy jemu přisluší právo, uděliti je, komu by se mu uzdálo, tedy dáti Čechům krále nového. Aby pak výkladům podobným dodal důrazu náležitého, pospíšil si s vojskem do Čech, kdež položil se u Loun mezitím, co již dříve k rozkazům jeho syn Rudolf z Rakous skrze Moravu do Čech vrazil. Zakotviv se takto mocně z dvou stran v zemi, rozpočíti dal úsilovně vyjednávání se stavy českými, užívaje prostředkův všech, kde se který zdál býti příhodným. I tak přemlouváno, prošeno, slibováno, dáváno i dle potřeby též vyhrožováno; účinkovalo se zvláště též tím, že se k tomu

poukazovalo, jaké prospěchy vzejdou říši české, když za krále si zvolí syna císařova, čímž prý si pojistí mocné ochrany říše německé; dále vykládáno, že způsobem tím opět se uskuteční, co bývalo za Přemysla Otakara II, totižto spojení Čech s Rakouskem a Štýrskem. Aby pak ukonejšilo se svědomí těch, kteříž se domnívali, že pominutím rodu ženského křivda by se učinila rodu Přemyslovu, poukazovalo se k tomu, že mladistvý kníže Rudolf některou z Přemysloven pojmouti může za manželku, čím by se úplně vyhovělo ohledům všem. Snahy Albrechtovy došly cíle, neboť počátkem měsíce září syn jeho *Rudolf* skutečně *zvolen byl na království české* s výmínkou, aby za manželku pojal některou z kněžen českých.

Vůči událostem těmto knížeti Jindřichovi Korutanskému nezbylo, než opustiti zemi, kdež neuměl v čas kořistiti z okolností příznivých. Vyklidil se tedy z Čech i s manželkou Annou, což nad jiné těžce nesla kněžna Eliška Přemyslovna, kteráž zármutkem nad odjezdem svaka i sestry rozplývala se v slzách až prý téměř k šílenosti, nemajíc ovšem naděje, že splní se dosti brzy přání její i že uzří touž sestru po boku manžela na královském stolci otcovském, tím méně pak měla tušení, čeho tehdáž od nich bude jí zakoušeti.

Král Rudolf I.

Od října r. 1306. do července 1307.

Pokus rodu habsburského, aby v Čechách dosáhl práva dědičného.

Dosednutím vévody rakouského Rudolfa na trůn český splnilo se, po čem tak vřele toužil,

již děd jeho, císař Rudolf I. zakladatel moci a slávy rodu habsburského, totižto aby říše česká připadla rodu jeho.

Vnuk Rudolfa císaře dosedl v skutku na trůn český, byť ovšem dostal se naň hlavně jen násilím a jinými prostředky nekalými, což tuto nebudiž řečeno na potupu toliko císaře Albrechta, nýbrž stejně též oněch stavův českých, kteréž se získati daly Albrechtovými prostředky nekalými.

Císaře toho známe již dostatečně z vypravování předešlého a nebudeme se tedy diviti, že nezastavil se jen v polově cesty; byl, jak víme, muž odhodlaný, jenž uměl využitkovati okolností až na dno. Když se mu totiž v celku tak snadno podařilo, Čechům za krále dáti syna svého Rudolfa, umínil si, že rodu svému zabezpečí říši českou na věky. Těže za teplé paměti z příležitosti vhodné, Albrecht vymohl na stavech českých a moravských, že i ostatním synům jeho, tedy bratřím nového krále Rudolfa i potomstvu jejich dědičné přiřkly právo k říši české.

Kterak císař Albrecht při celém počínání svém, zvláště pak při opatření posléz řečeném na zřeteli měl toliko prospěch potomstva svého a nespravedlivě jednal i proti nejbližšímu příbuzenstvu svému, nejlépe vysvítá, že v samém rodu habsburském úplně ominul toho, jenž pocházel po přeslici z Přemyslovcův a tedy k trůnu po nich osiřelému táhnouti se mohl právem alespoň větším, než synové Albrechtovi. Byl to kníže *Jan*, také vnuk císaře Rudolfa, splozený synem jeho Rudolfem*) z Anežky dcery Přemysla Otakara II.

*) Byl to týž Rudolf, jenž r. 1290. zemřel v Praze, kamž přibyl, aby svakovi králi Václavovi II. radou byl nápomocen, když jednalo se o to, aby zničen byl Záviše Rožmberský.

Pamatujeme se z vypravování dřívějšího, že Albrecht tohoto bratrovce svého odbyti chtěl Míšní, nyní pak, když se jednalo o trůn český, neměl proň paměti. Uhlídáme velmi brzy, kterak se kněžic ten strýci svému odsloužil za tolik pečlivosti laskavé.

Rudolf I. král dosednuv na trůn český, aby vyhověl výmince od stavův mu položené, pojal za manželku *Alžbětu* (dříve Rejčku řečenou) vdovu po králi Václavu II., paní krásou i duchem vynikající.

Vida syna svého již sedícího na trůně českém, chytrý Albrecht císař, neváhal stvrditi všecka práva i privileje království českého i to sice ze jmena též právo stavův českých, že si mohou svobodně voliti krále. Brzy pak ale zase, jakoby na posměch tomu, sám z moci prý císařské, pro případ, kdyby král Rudolf I. sešel bez dětí, říši českou dědičně přiřknul šesti ostatním synům svým, aby totiž dle stáří po sobě následovali v panování českém. Viděti z toho, že dělal co chtěl; domnívalť se totiž, že již není v Čechách moci, kterážby se mohla opříti zámyslům jeho; neboť stranu mezi stavy českými, kteráž nedadouc se získati, stavěla se na odpor záměrům jeho, nepovažoval za dosti silnou, aby na čas vydatně mohla překážeti. Tato strana protirakouská nijak ale nezasluhovala podceňování takového, neboť náleželi k ní několik z nejpřednějších velmožův českých, jako pánové *Ojíř z Lomnice, Vilém Zajíc z Valdeka, Bavor ze Strakonic* a jiní.

Povaha a činy krále Rudolfa I.

Co se týká panování nového krále českého, Rudolfa I., nedá se o něm mnoho vypravovati,

poněvadž trvalo čas velmi krátký, ano říci možno, že král ten vlastně se ani nedostal k pořádné vládě tiché. Co se pak týká povahy jeho, rozcházejí se v úsudcích domácí naše prameny souvěké; neboť kdežto kronykář zbraslavský chválí krále nového velice, že prý vynikal mnohými ctnostmi a vlastnostmi výbornými, Dalimil zas naproti tomu haní jej a tupí. I skutečně zdá se, že nový král nedovedl získati si v lidu zvláštní náklonnosť a lásku. Vší chvály a uznání zasluhuje ovšem péče jeho o zaplacení dluhův po předchůdcích; k účelu tomu ustanovil, aby až do jeho smrti z důchodův bání kutnohorských dávalo se co týden tisíc hřiven na umoření dluhův; z druhé strany však nelze popírati, že šetřivosť jeho poněkud přesahovala meze, zabíhajíc téměř až v skrblictví, jako na příklad v hospodářství dvorském, když víno, obilí, olej a jiné potřeby pro dvůr svůj k vůli úspoře dal si dovážeti z Rakous, začež stal se terčem úsměškův zvláště mezi měšťanstvem, kteréž mu spílalo „dodavatelův zboží“. Říkalo se mu v lidu českém potupně také „král kaše“, poněvadž kaše více požíval, než pokrmův jiných a sice, jak Dalimil praví, proto, že prý byl „života mdlého“.

Nemalou nevoli v národě král Rudolf I. způsobil hlavně tím, že brzy po dosednutí na trůn český země své dosavádní, Rakousy totiž a Štýrsko postoupil mladšímu bratrovi Bedřichovi, čímž zas dočista zmařila se naděje, kterouž dříve náhončí strany rakouské hlavně oučinkovali, že totiž země ty opět se spojí s říší českou, jako bývalo za Přemysla Otakara II.

Král Rudolf I. zemřel r. 1307.

Snadno si pomysliti, že z tohoto sklamání neopomenula těžiti na ujmu jeho strana protirakouská, kteráž se protivila zvolení jeho a dosud trvala v odporu. Chtěje užíti příhodného počasí letního, aby pokořil pány ty odbojné, král Rudolf I. sebral vojsko silné a podnikl proti nim výpravu válečnou.

Avšak v tom smrť záhy učinila konec panování jeho.

Obléhaje totiž pana Bavora strakonického město hrazené Horažďovice zachvácen byl ouplavicí, proti níž všecky prostředky ukázaly se marnými. Cítě blížící se konec života svého, povolati dal k sobě opaty klášterův cisterciáckých *Jindřicha* sedleckého a *Kunráta* zbraslavského, aby s nimi věci poslední uvedl v pořádek. Důvěrníci tito, na ručesť přikvapilí, s králem již jen málo co mohli pojednávati, poněvadž sil jeho bylo již na mále. Manželce své Alžbětě k dvaceti tisíc hřív věna po prvním manželu, králi Vácslavu II., zapsati dal tolikéž dvacet tisíc.*) Otci svému, císaři Albrechtovi zkázal, aby nedával víry, kdyby mu snad pomlouvači donesli, že nesešel ouplavicí, nýbrž jedem. Takto řádně se připraviv král Rudolf zemřel dne 4. července r. 1307. v dvacátém sedmém roce života svého, nezanechav potomstva. Panování jeho netrvalo úplných devět měsícův. Pochován jest na hradě pražském v kostele sv. Víta a sice v kapli svatých Šimoniše a Judy, kdež ostatky jeho jakož i strýce Rudolfa nalezeny a tam opět v společné

*) Dvakráte ovdovělá královna tato v těchto čtyryceti hřív držela města Hradec (nad Labem), Chrudim, Mýto Vysoké a j. V Hradci pak sama přebývala, odtud pochází pojmenování jeho „Králové.“

skříni pod dlažbou uloženy jsou, když r. 1869. tato část chrámu svatovítského se opravovala.

Dalimil podávaje zprávu o úmrtí jeho, těší krajany své verši významnými obsahu následujícího:

„Neoplakávejte ho české děti, nýbrž vězte, že kdyby kníže ten déle byl žil, bylyby v Čechách vzešly velké různice; dával on sice výsad a listův osvobozujících do vůle, avšak jen pokud se necítil dosti silným, řídě se radou, kterouž mu dával otec, aby bez rozpakův Čechům, co by chtěli dával pergaménu a inkoustu, jež jim pak opět může vzíti „šije jim mečem hole.“

Nové volení krále r. 1307. Zvolen Jindřich korutanský (panov. 1307—1310.)

Neminul ještě rok úplný, co Přemyslovcův stolec královský osiřel po druhé i opět Čechům nastala starost, kým jej osaditi. Tentokráte události braly se jiným směrem, než poprvé, ačkoli dle opatření chytrého císaře Albrechta možno bylo očekávati, že koruna česká zdobiti bude skráně opět některého knížete z rodu habsburského, jakož také na Moravě nejstarší bratr zesnulého krále Rudolfa I., vévoda rakouský *Bedřich* *Krásný* vskutku uznán byl za pána beze všeho odporu.

V Čechách ale jinak se dělo; tam totiž strana rakouská mnoho ztratila stoupencův a tím více jich přibylo straně Jindřicha korutanského, kteráž neskrývala se s radostí svou, že smrtí Rudolfovou nová se jí poskytla naděje. Tentokráte Jindřich počínal si čileji, neboť stranou svou volán do Čech, rychle tam pospíšil.

Sněm, kdež stavové voliti měli nového krále,

shromáždil se ve dvoře biskupském, jenž, jak již řečeno, nacházel se na Malé Straně blíže mostu. Strany tak proti sobě byly rozpáleny vášní, že sněmovna tehdáž zbarvila se krví. Známý nám již náčelník strany rakouské mezi stavy, nejvyšší maršálek království českého pan Dobeš z Bechyně, věda, jak tentokráte zapotřebí jest přispění jeho, nedbal ani nemoci těžké, kteráž jej na lůžko poutala, i dal se na nosítkách donesti do sněmu. I řečnil tu ve prospěch Bedřicha Krásného a výmluvně vykládal, kterak by se tím zemi prospělo, kdyby zvolen byl kníže ten, kterýž, jsa také neženat, mohl by se oženiti s některou dcerou krále Václava II., čímž by se vyhovělo těm, kdož šetřiti chtějí práv Přemysloven.

Avšak výklad páně Dobšův nedocházel tentokráte souhlasu ani schvalování, nýbrž naopak vytýkalo se mu, že nemá na zřeteli prospěchu obecného, když cizince vábí do země a jej na trůn posaditi chce. Když pak pan Dobeš, rozmrzen odporem, protivníkům svým ousměšně radil, chtějí-li dokonce míti krajana králem, aby se udali do Stadic a tam z chlapův (sedlákův) vybrali si některého, pocházejícího snad také z rodu Přemyslova, ousměšek tento zajisté stejně nevlastenecký jako nevčasný vyvolal ve sněmě pravou bouři. Nedbaje ani posvátnosti místa ani přítomnosti královny Elišky pan *Oldřich z Lichtemburka* rozlícen slovy pana Dobše, zabil jej mečem, synovec pak pan *Hynek Krušina z Lichtemburka* zabil synovce maršálkova.

Sněm se rozprášil a krvavé rvačky strannické, jak se zdá, rozšířily se i po městě, neboť dočítáme se, že současně zámožný měšťan pražský *Mikuláš Tuzinmark* s některými pomocníky blíže kostela sv. Jakuba na ulici zavraždil jiného

měšťana *Hyltmara*, syna Frydyngara, jenž náležel mezi nejhorlivější stoupence strany rakouské v Praze. Událostmi těmito strana rakouská mocně byla zastrašena i poněvadž nedostalo se jí v čas posily, tedy úplně zvítězila strana knížete Jindřicha korutanského, jenž konečně zvolen jest na království české 15. srpna r. 1307. r. 1307.

Albrechta císaře výprava válečná do Čech se nezdařila r. 1307.

Dozvěděv se o tom Albrecht, král německý, pustil uzdu hněvu svému na Jindřicha Korutanského, jenž kromě toho již od několika let nacházel se v klatbě. Proto, jako před rokem, Albrecht s hlavním vojskem svým vrazil do Čech, kdež spojil se s brannou silou, kterouž tam k rozkazu jeho syn Bedřich z druhé strany přivedl z Rakous, co zatím jiní členové říše německé plenili a pustošili Jindřichovy země dědičné, totižto Korutany a Krajinu.

I tentokráte, jako r. 1304. Albrechtovi hlavně záleželo předně na dobytí Hory Kutné. Když se mu totiž nezdařil pokus, dobyti Kolína, obořil se na sousední bohaté město báňské, jakož i tentokráte hájili a proti všemu úsilí jeho opět šťastně uhájili dřívější obrancové stateční, totižto pan *Jindřich z Lipé* a *Jan ze Stráže* (*z Vartemberka*), ačkoli mnozí z německých měšťanův klonili se k straně Albrechta i syna jeho Bedřicha, k nimž v tu dobu z Prahy uprchla dvakráte již ovdovělá královna Alžběta. Aby snad nemusela snášeti horších ústrkův od strany Jindřicha korutanského, paní ta v průvodu jedné toliko služky, nesouc v náruči dcerušku Anežku, tajně vyšla z Prahy,

kdež na Zdaraze, jak dříve bylo umluveno, očekával jí sám vévoda Bedřich, jenž ji bezpečně sprovodil do tábora otce svého, kdež také ochrany vyhledávali s některými stoupenci svými z Prahy uprchlí *Olbram* a *Peregrýn Paš*, hlavní náhončí strany rakouské v měšťanstvě pražském.

Přátelství královny Alžběty Albrechtovi nemálo bylo důležité, neboť vida, že zima nastává, i poznav, že do Čech vrazil nedosti silen, musel pomýšleti na budoucnost. Proto vojsko, ze Šváb a z Rakous do Čech přivedené, s přivolením Alžběty rozložil posádkou do měst jejích, totižto do Hradce (nad Labem), do Mýta (Vysokého), do Poličky a do Chrudimi, aby odtud proti odpůrcům bojovalo, kdežto on sám se synem Bedřichem (asi ku konci října r. 1307.) vrátil se do Rakous.

Posádky tyto, v městech řečených zanechané, provozovaly mnoho pychu a s okolními pány českými časté sváděly boje s úspěchem střídavým, tu vítězíce, tu prohrávajíce. Nejznamenitější výstup z těchto bojův, pro Čechy slavný vypravuje nám souvěký náš kronykář *Dalimil* asi takto: Švábové v Chrudimi se sebrali, aby odtud ubírali se do Mýta, i ačkoli měli výstrahu, že je Čechové v okolí střeží, nedbali toho, chlubíce se, že prý jich „každý chce podstoupiti deset Čechův.“ Ačkoli pak silnější byli počtem, než Čechové, kteříž se cestou obořili na ně mezi Turovem a Opočnem, takovou utrpěli porážku, že ani jeden nevyvázl; neboť kdož nebyli pobiti „všickni, jak dí kronykář zbraslavský, dostali se Čechům v moc, jako ptáci ptáčníkem polapení.“ Nejstatečněji mezi bojovníky českými počínal si v boji tom rytíř *Ctibor z Uherska*, jenž prý mnoho vězňův domu přivedl.

Albrecht císař zavražděn. Smíření se panovníkův českého a rakouského.

Touto nehodou skrotlé posádky švábské v Čechách počínaly si trochu obezřeleji, očekávajíce toužebně příchodu Albrechta krále, kterýž odcházeje na podzim, zavázal se slibem, „že na budoucí leto s velikou silou válečnou vrátí se do Čech, celé si je podrobí, protivníky potře a přívržencům svým pokoj zjedná.“ I kdo ví, co by as krve bylo teklo v Čechách a jaké pohromy znova by se byly přivalily na ubohý lid náš, kdyby Albrecht král byl mohl dostáti tomu slibu svému.

Avšak ustanoveno bylo jinak — neboť již sečteni byli dnové zpupného panovníka toho, jenž v krásný den prvého května r. 1308. sešel vražednou rukou vlastního bratrovce svého, knížete *Jana*. Mladý kníže tento, syn někdys Anežky Otakarovny, plnou měl příčinu zanevříti na strýce Albrechta, jenž křivdě mu ve prospěch synův vlastních, přes četné prosby nechtěl mu vydati dědictví po otci Rudolfu, nýbrž odbýval ho stále jen vytáčkami rozmanitými. Přirozený hněv mladíka horlivě rozdmychovali někteří páni a dvořané, kteříž také nevražili na Albrechta z příčin rozmanitých; vražedný útok, tajně smluvený, vykonán byl v den řečený u přívozu přes řeku Rysu právě vůči rodinného hradu Habsburského. Pravdu-li dí Dalimil, že Albrecht král byl původcem smrti přečasné Václava III. posledního Přemyslovce, mohlo by se jakousi pomstu v tom spatřovati, že Albrecht sešel rukou vlastního bratrovce, jenž zároveň byl také bratrancem Přemyslovce posledního. Co se stalo s vrahem, knížetem Janem, níže povíme.

r. 1308.

Zvěděv o smrti Albrechta krále, Jindřich korutanský velice se zaradoval; zbylť zajisté nebezpečenství velikého, kteréž mu hrozilo ztrátou koruny královské, sotva nabyté; neboť Albrechtova syna, Bedřicha Krásného, vévody rakouského nebylo se co obávati, což on též sám dobře cítil a proto hleděl se vyrovnati s soupeřem svým. A tak se i stalo. Panovníci oba Jindřich i Bedřich sjeli se osobně ve Znojmě, aby se o všem dohodli sami. Tuť pak Bedřich na věčné časy vzdal se všech požadavkův k říši české, začež Jindřich, král český, slíbil mu odměny čtyrycet pět tisíc hřiven stříbra, do jichž vyplacení úplného zapsal mu několik měst a hradův na Moravě.

Posádky švábské z měst českých, hned jak po smrti Albrechtově nastalo příměří, ze země se vyklidily.

Povaha krále Jindřicha korutanského. Jak to v Čechách za něho vypadalo.

Také i národ český, když uslyšel zprávu o zabití Albrechta krále, radoval se a hlučně jásal, že rozprchla se mračna hrozivá a že nyní klidně bude moci panovati nový král Jindřich korutanský, jenž jakožto manžel Annin, považován byl jaksi za dědice Přemyslovcův a jak se již svrchu pravilo, těšil se příchylnosti i oddanosti většiny národa českého.

Avšak radosť Čechův netrvala dlouho, neboť brzy se ukázalo, že ten, jemuž národ náš svěřil vládu nejvyšší, nijak nebyl hoden důvěry té, naprosto jsa neschopen dostáti úloze panovníka řádného. Souvěký Dalimil praví o něm krátce, že prý to byl „člověk dobrý, ale té věci nepodobný a že

o jiném péče nemíval, jedině že rád, boží muž, syt býti chtíval.“ Několikem těchto slov různých líčí se nám nový král jako prostý břichopásek beze vší snahy vyšší a ušlechtilejší, tak že osmělujeme se vysloviti soud, že když předchůdci jeho Rudolfovi rakouskému, lid náš potupně přezděl „král kaše“, Jindřichovi korutanskému větším ještě právem dalo by se říkati ve smyslu nynějším „král buchta“.

Nemaje ani ducha bystrého, by sám v poměrech se vyznal, ani vůle rázné, by skutkem učinil předsevzetí svá, hříčkou byl v rukou těch, kdož kolem něho byli a uměli naň působiti. Když pak někdy ukázati chtěl, že umí též míti vůli svou, často ten „muž dobrý“ dopouštěl se i ukrutností. Jak to asi v Čechách vypadalo za vlády krále takového, snadno se možno domysliti. Čtemeť v kronyce zbraslavské tento neutěšený obrázek o tehdejších poměrech v zemi české: „Za panování téhož Korutana země česká schází, vztyčují se zlí, nevinní pak a poctiví upadají, vládne násilí, panuje nepravost, soudové a spravedlnost stěhují se z vlasti, olupují se kostelové, kláštery se utiskují, odnímají se jim statky světské, zvůli svou každý má za právo, množí se loupeže, nářku vdov a sirotků nikdo si nevšímá, truchlí duchovenstvo, každá krajina kvílí, poněvadž se neřesti v Čechách rozhojnily, neboť po všecka tři leta, co tento Jindřich v zemi české panoval, nepřestávala tato trýzeň.“ Připouštíme, že spisovatel kronyky té, jenž Jindřichovi korutanskému vůbec nehrubě byl nakloněn, v řádkách svrchu položených poněkud pustil uzdu rozhorlenosti své spravedlivé, pochybujeme však, že obrázek, jejž nám podal, mnoho se lišil od skutečnosti; uvažme jen, že jakmile po smrti Václava II (r. 1305.)

otěže vlády vypadly z rukou mocných, hned, kdo sílu měl, provozoval pych a zvůli na ujmu slabších, což trvalo stále, poněvadž do té doby nebylo vlády pevné. Událost následující nejlépe nám posvítí na tehdejší poměry naše.

Řevnivosť a nepřátelství měst proti panstvu.

Již dávno města královská, v nichž, jak víme Němci vládli, okem závistivým pohlíželi na panstvo české, jemuž nepřáli práv vyšších, jichž požívalo. Řevnivosť tato sosnovala konečně spiknutí měst proti šlechtě, kteréž vypuklo počátkem roku r. 1309. 1309., právě když se sněm v Kutné Hoře měl zahájiti. Město toto v krátké době vyšinulo se k takové moci a slávě, že Horníci téměř ve všem rovnali se Pražanům. Hlavami spiknutí protipanského v Praze byli měšťané *Jan Velflovic* a *Mikuláš Tuzinmark*, v Hoře pak *Peregrýn Puš* a synové *Ruthartovi*, tedy jak jména svědčí, vesměs původu německého. Spiknutí propuklo k činu dne 13. února a sice s vědomím krále samého, jemuž řečení měšťané v podezření uvesti uměli některé z nejpřednějších pánův českých.

V Praze dne svrchupsaného ozbrojené zástupy městské vedené Janem Velflovicem a Mik. Tuzinmarkem zajali a v poutech na hrad *Lidický* do vězení odvedli, koho právě dostati mohli z nejvyššího panstva, totižto pana *Hynka Berku z Dubé*, nejvyššího purkrabí, pana *Rajmunda z Lichtemburka* a nejvyššího kancléře Petra, probošta vyšehradského. V noci na týž den Horníci vedením Peregrýna Puše a tří Ruthartovicův, pana Jindřicha z Lipé, Jana ze Stráže (z Vartemberka) a Jana z Klingenberka v klášteře cisterciáckém v Sedlci,

kdež byli hostmi, na ložích přepadli a spoutali, i též na Lidice odvezli. Kterak tu šlo do pravdy, svědčí událost, že tlupy měšťácké zabily samého rychtáře kutnohorského Jana, jenž se spíral násilí nešlechetnému.

Jaká tehdáž byla moc měst, z toho vysvítá, že jedna strana měšťanův směla se ozvati až i s návrhem, aby pánové zajatí byli popraveni, čehož ale „jiní učiniti nedali“. Dále významné jest, že šlechta přátel zajatých neujala se rázně, totižto mocným udeřením na města, čehožby zajisté nebyla opomenula, kdyby se nebyla obávala moci měšťanův zpupných. Souvěký kronykář Dalimil, horlivý odpůrce měšťáctva cizího, totižto německého, při této příležitosti vytýká pánům, jak velice dříve chybili, „davajúce Niemcom hrady“ to jest, že v čas netoliko nepřekáželi, nýbrž naopak k tomu přispívali, aby moc měšťanův se zmáhala.

K naléhání panstva král Jindřich vydal sice rozkaz, aby pánové zajatí na svobodu byli propuštěni — avšak rozkazy krále slabého zůstaly pouhým slovem, tak že konečně pánům nezbylo, než vysvobození přátel zajatých vyhledávati v mírném vyjednávání s městy, což se konečně podařilo, když mezi měšťáky samými objevila se nesvornost. Ve vyjednávání o smír panstvo muselo se zaručiti, že na příští časy ve věcech veřejných města požívati budou vždy vlivu a hlasu rozhodného, tak aby se v zemi nic vážného díti nemohlo bez jich vědomí a svolení. Přátelství toto mezi městy a šlechtou mělo se upevniti také ještě i sňatky obapolnými, jakož mimo jiné na př. Jindřich z Lipé, nejpřednější tehdáž velmož český, dceř svou zaslíbil vnukovi Ruthartovu. Ze sňatkův těch ale brzy opět sešlo, jakož vůbec panstvo pak městům ne-

splnilo slibův dříve vynucených, nýbrž hledělo pokárati zpupné.

Nepořádky v Praze.

I tak, ačkoli král byl v zemi, vlády jeho nebylo znáti, neboť nevěda, komu rozhodně přáti a na koho spoléhati, chvěl se sem tam; miluje nade vše pokoj a pohodlí, nejraději sedal při peci, pečeni si peka neb když jí nebylo, vejce si vaře, neboť žil v celku v poměrech ne příliš stkvělých, že se mu často nedostávalo ani všech potřeb. Tím větší moci požíval z vězení vyvázlý Jindřich z Lipé, kterýž té doby mnohem více zmohl, než král sám. Pomocí přátel sebral značnou sílu válečnou, s kterouž s panem Janem z Vartemberka osadil města pražská a nejzpupnější rodiny německé vyhnal. Vydatně mu pomáhal oddaný straně jeho měšťan Olbram, kterýž na pravém břehu Vltavy při konci mostu klášter křižovnický mocně opevnil, co zatím sám pan Jindřich při druhém konci mostu ještě mocnější zřídil opevnění. Vylákav pak krále z hradu do Starého Města, tam jej nadále držel, kdežto pan *Vítek z Landštejna* hradu královského se zmocnil. Tu pak pan Jindřich z Lipé s ostatními úředníky zemskými provozoval moc nejvyšší, jakoby krále ani nebylo. Z nesnází těchto král Jindřich konečně vyvázl pomocí vévody bavorského Oty a hraběte virtemberského Eberharda, kteříž k žádosti Jindřicha do Prahy přijeli a tu mezi králem a pány způsobili narovnání. Hrad pražský i obě opevnění při mostě dostaly se v moc krále, úřad nejvyššího purkrabí pražského svěřil výtečnému pánu Heřmanovi ze Zvířetic. Avšak sotva se králi Jindřichovi zdálo, že moc svou poněkud upevnil

zástupy, od markraběte Bedřicha z Míšně na pomoc mu přislanými, odňal Zvířetickému hned úřad nedávno svěřený a z hradu pražského, proti danému slovu žoldnéři míšeňskými osazeného, začal provozovati zlořády rozmanité.

Čechové chtějí se zbaviti neschopného krále Jindřicha.

Skutkem tímto nectným důkaz byl dovršen, že Jindřichovi korutanskému nedostává se netoliko schopnosti, nýbrž ani vůle dobré, plniti povinnosti panovníka řádného; i bylo na bíledni, že potrvá-li dlouho vláda krále takového, všecka říše česká musí přijíti na mizinu. Proto mužové rozvážní a o blaho vlasti pečliví i to netoliko v panstvu, nýbrž namnoze i v měšťanstvu začínali opravdově přemýšleti o změně potřebné. Dozrálo přesvědčení, že krále neschopného zapotřebí nahraditi jiným. V tom snášeli se všichni, kdo poctivě smýšleli s národem a vlastí — avšak kým nahraditi Korutance, v tom z počátku mysli se rozcházely; neboť kdežto někteří měli zření k markraběti míšeňskému Bedřichovi, jenž po přeslici pocházel od Přemyslovcův, strana jiná klonila se do Rakous k vévodovi tamějšímu Bedřichovi Krásnému, bratrovi zemřelého krále našeho Rudolfa Kaše; konečně ozývali se též hlasové, kteříž si přáli některého člena rodu Piastova, v Polsku panujícího. V hlasech těchto bez odporu ozývalo se vědomí slovanské, vědomí původu společného Čechův i Polákův.

Kterak pak stalo se, že se zámyslův těchto počátečních neuskutečnil se ani jeden a na stolec královský dostal se někdo zcela jiný, dovídáme se

nejlépe z obšírného vypravování svědka netoliko současného, nýbrž namnoze i očitého, jenž se věcí těch z valné části sám účastnil. Jest to Petr Žitavský, spisovatel často již jmenované kronyky zbraslavské, jenž tehdáž byl kaplanem a, jakbychom asi nyní řekli, tajemníkem prvního opata zbraslavského, Kunráta z Erfurtu. U vypravování svém bedlivě sledovati budeme pramen tento, poněvadž se takto nejlepší podá obraz poměrův tehdejších.

Zármutek kněžny Elišky nad tísní vlasti. Opat zbraslavský se jí ujal.

Stav přesmutný, v němž octly se říše česká za Jindřicha korutanského, nad jiné těžko nesla *Eliška,* druhá dcera krále Václava II. Jak svrchu vypravováno, z počátku úplně oddána byla svakovi svému Jindřichovi korutanskému, zaňž u stavův na sněmě shromážděných přimlouvala se až na kolenou; pamatujeme se též, kterak, když po zvolení Rudolfa rakouského Korutanec z Čech musel ujeti, Eliška za sestrou i svakem tesknila do té míry, že pláčem a nářkem až prý téměř šílila a zas, když po Rudolfově smrti splnilo se přání její, že sestra Anna se svakem dostali se na trůn, nad všecky jiné radostněji je vítala. Avšak radost nedlouho trvala, nýbrž v hluboký se proměnila zármutek, když se ukázalo, že Jindřich stolce královského dosedl jen na záhubu květoucí kdysi říše Přemyslovcův.

I stalo se, že když Eliška jistého dne byla na mši slavné v kostele biskupském sv. Víta na hradě pražském, opat zbraslavský *Kunrát,* druhdy důvěrník otce jejího, přistoupil k ní a když uctivě

ji pozdraviv, shledal, že slzí, otázal se jí po příčině zármutku. I odpověděla mu, že nejraději vyplakala by si oči, aby nemusela zříti, kterak kvetoucí druhdy království, dědictví to i její po otci, vinou svaka i sestry, hyne a na zmar přichází, z čehož i jí samé hrozí bída, neboť prý svak i sestra ledą který den ze země budou vyvrženi a co si pak počíti má dívka opuštěná, kteréž již ani vlastní sestra nepřeje, pročež, nemajíc nikoho, jenž by se jí ujal, že opata prosí aby jí udělil radu. Potěšiv ji slovy otcovskými opat Kunrát, slíbil, že, seč bude, učiní — i od té doby považoval za úlohu svou, pomoci děvě královské i zemi opuštěné. I neodkládaje činu, jal se hned konati přípravy, aby slibu svému dostál.

Spojiv se s jiným opatem cisterciáckým, totižto s Jindřichem sedleckým, též kdysi důvěrníkem krále Václava II., začal v příčině té rokovati a smlouvati se s rozmanitými osobami vynikajícími, vykládaje stav věcí v tento smysl: „poněvadž (prý) žezlo české visí od koruny říše německé, nejde na rozum, kterak v Čechách může býti pokoj, neustálí-li se po zákonu skrze říši; také prý důstojenství Čechův nemůže strpěti, aby jim panovaly rody cizí, když jim ještě zbývá semene královského ušlechtilé pohlaví ženské a tudíž nemůže býti pochybnosti, kam se obrátiti, zrovna jako prý když po rozbití nádoby jedné, jiná se má pořiditi, nic nezbývá, než udati se k hrnčíři, jehož uměním pořídí se lepší.“ Že řečí touto směřovalo se k tomu, aby se Čechové obrátili ku králi německému, samo sebou se rozumí, že pak smysl takovýchto vývodů nehrubě se srovnával se samostatností a neodvislostí říše české, neméně jasno. Opatům se není co diviti, byliť Němci; že ale pánové čeští trpěli výklady takové, nejde na rozum.

Opat zbraslavský jedná s králem německým ve prospěch kněžny Elišky.

Seděl tehdáž na trůně královském v Němcích Jindřich VII. hrabě lucemburský, muž zajisté velmi znamenitý. K němu tedy obrátil se opat Kunrát, aby klestil cestu žádoucím změnám na trůně českém. Doprovázen kaplanem svým Petrem (po-
r. 1309. tomním kronykářem) dne 8. srpna r. 1309. vyjel z Prahy, ubíraje se do Francie, kdež v městě Citeaux (čti Sitó) v Burgundsku odbývati se mělo valné shromáždění celého řádu cisterciáckého. Cestou po Německu zabočil do města Heilbronnu (v nynějším Virtembersku), kdež právě meškal král německý Jindřich.

Byl tu u něho též arcibiskup mohučský *Petr Aspelt*, jenž mu při dosažení koruny německé nejvíce byl nápomocným a tudíž nyní velmi mnoho u něho zmohl, což nemálo prospělo i věci, pro kterouž přijel opat zbraslavský; neboť Petr Aspelt předtím osm let žil v Čechách, kdež jakožto probošt vyšehradský a nejvyšší kancléř náležel mezi přední důvěrníky krále Václava II., k nimž patřil nad jiné také opat Kunrát. Tento tedy mohl nyní spoléhati na pomoc starého známého a přítele.

Opat Kunrát u krále Jindřicha VII. měl slyšení v kostele minoritův dne 14. srpna. Vylíčiv smutný stav, do něhož Čechy upadly za zlořádův korutanských, prosil krále německého, aby v zemi učinil pořádek a k míru jí pomohl, šetře při tom práv dcer krále Václava II. zvláště pak přimlouval se za Elišku, kteráž jsouc již na vdaní, vyniká prý všemi vlastnostmi výbornými.

I odpověděl král německý, že prý Čechy vymřením rodu královského připadly říši německé a že tedy Čechové nešetřili zákona, když si sami

o své ujmě zvolili krále, nikoli aby jim vládl, nýbrž aby sami dělali, co by chtěli; toho krále Jindřicha korutanského, i kromě toho již klatbou stíženého, on prý v Čechách nestrpí, nýbrž strestav jej, království české, kteréž prý jest v rukou jeho, udělí synům předešlého krále římského (Albrechta rakouského), kteříž říši povždy byli věrni.

Uslyšev Kunrát opat, že král německý Čechy chce dáti rodu rakouskému a tím z dědictví vyloučiti netoliko Annu, choť Korutance, nýbrž také všecky ostatní dcery Václava II. ulekl se nemálo, brzy však se zpamatovav, vší výmluvností svou jal se přimlouvati za Elišku, kteráž ničím se neprovinivši nezasluhuje hněvu a trestu, jež na sebe uvalila toliko sestra její Anna, že tudíž nespravedlivé bylo by trestati vinné s nevinnými a připraviti o dědictví otcovské dívku spanilou i moudrou, kteráž v národě jsouc oblíbena, zemi spustlou opět může zvelebiti, a tak jest znamenita, že i z krajních světa končin měla by se přivésti, jen aby se skrze ni země mohla povznésti.

Po těchto řečech a prosbách, kteréž také arcibiskup mohučský horlivě podporoval přímluvami, král Jindřich VII. konečně slíbil, „že žádná jiná dívka ani žena z kteréhokoli rodu cizího nesmí se dostati na královský stolec český, než tato Eliška — stůj co stůj.“ Když pak opat Kunrát chtěl míti jakési zabezpečení, král pravil: „Ruka naše, opate, nikdy neruší, co ústa praví; slovo naše Vám i všem budiž privilejem pečetí opatřeným.“

Nazejtří hosté čeští přítomni byli v kostele minoritův, když bratr Matouš po kázání zvěstoval lidu, že se vrátili poslové od papeže Klimenta V. se vzkázáním, že hotov jest do tříletí, kdykoli se zlíbí králi Jindřichu VII. postaviti na hlavu korunu

císařskou římskou. Tím naplnilo se hlavní přání krále Jindřicha, jenž nyní předně jen na to pomýšlel, aby nastoupil do Vlach výpravu korunovační.

Národ český obrací zřetel k Elišce kněžně, kterouž svak i sestra pronásledují, všemožně jí ubližujíce.

Pořídiv tedy, jak si přál, opat Kunrát zbraslavský dal se na další cestu do Francouz, kdežto kaplana Petra do Čech vypravil, aby tam, kde náleželo, podal zprávu, jak pochodili u krále německého. „Já pak radostně (píše týž Petr ve své kronyce veršem rýmovaným*) vracel jsem se do Prahy spěšně, krokem nikoli lenivým, jist jsa, že panovati bude dcera krále, jež zachovává práva své i též práva národa atd.“ Zprávy Petrem přinešené rychle účinkovaly, všickni v Čechách, jimž vláda Jindřicha korutanského se hnusila a příčila, odtud zření své obraceli k Elišce kněžně a k Jindřichovi VII., kterýž věci české sám též péči obětoval opravdovou, jak vysvítá z toho, že zvláštní posly do Čech vypravil, bezpochyby, aby jimi nabyl zpráv neklamných o poměrech tamějších, a dále, že s vévodami rakouskými vešel ve smlouvu, aby mu pro případ potřeby pomáhali proti Jindřichovi korutanskému.

Tento ovšem dosti brzy zvěděl, co se kutí a strojí na ujmu jeho, a proto také činil přípravy, aby zmařil bouři se blížící. Ze zemí svých povolal

*) Kronyka tato latinská psána jest v řeči nevázané avšak vypravování zvláště tam, kdež spisovatel vy, jádřiti chce cit svůj, hojně jest upestřena veršíky latinskými rýmovanými, často naivností a někdy i nemotorností velmi směšnými.

značnou posilu vojenskou, kterouž mu přivedli udatní bratří *hrabata z Aufenštejna Jindřich a Kunrát.* Potom úřad podkomořský odňal Jindřichovi z Lipé, jenž pak brzy octnul se v čele strany kněžny Elišky.

Kterak to tehdáž v Čechách vypadalo, nejlépe dovídáme se opět z kronyky Petrovy. Taková se v celé zemi rozhostila nejistota veřejná, že i v městech hrazených všecko strachem chodilo ve zbroji i zbrani, netoliko na ulici, nýbrž i doma mnozí měli štít a meč, k boji jsouce připraveni, „jakož já tehdáž (praví doslovně) v Praze sám na vlastní oči jsem vídal, že kdo dva měl kabáty, prodal jeden a meč si koupil.“

Eliška kněžna mezitím žila v domě u svaka a sestry Anny, horlivě vykonávajíc pobožnosť a v kruhu panen a služek svých dle způsobu tehdejšího zaměstnávajíc se pilně umělými pracemi ženskými, jako vyšíváním a pod., v čemž dosáhla stupně mistrovského.

Život její byl velmi neutěšený; neboť svak i sestra chovali se k ní hůř a hůře. Když pak se ukazovalo, že národ počíná k ní obraceti zřetel, že přibývá jí přátel a přívržencův, znásobily se nepřízeň a závisť svaka i sestry, kteříž neostýchali se utrhovati až i dobré pověsti dívky, jížto se obávati počali. Proto, jak dí pramen náš, všecky její ctnosti a vnady pomluvači zlí dělali nectnostmi a vadami, moudrosť její hloupostí, hovory rozumné žvastáním, mysl klidnou ukrutností, přívětivosť lehkomyslností. Jako bývá obyčejně s pomluvami, rychle se rozšířovaly, ba některým z nejhorších proklestila se cesta až do krajin porýnských.

Konečně nenávisť svaka i sestry zvrhlé zanášela se až i úmyslem, Elišku už i se světa sprovoditi jedem, již pak i pokus o to byl učí-

něn a zmařil se toliko Eliščinou pevnou povahou tělesnou. Rovněž zmařil se i jiný královských těch manželův pokus, kterak Elišku zbaviti v Čechách vší budoucnosti stkvělé. Domnívajíce se, že v příčině té dostatečně poslouží sňatek s některým mužem z rodu nepanovničího, Elišku provdati chtěli za šlechtice, mladého pána z Bergova, kterýž zámysl brzy se rozbil o odpor Eliščin skálopevný.

Netěžko tedy vyobraziti sobě, jaké asi dni strastiplné trávila kněžna ubohá při dvoře svaka takového, kdež mimo to sotva též oplývala potřebami vezdejšími, když při dvoře královského svaka věcí i nejpotřebnějších tak malý byl dostatek, že král sám začasté za nápoj a stravu „věřitelům zastaviti musel to sedlo, to klobouk, to pás“ atd.

Eliška Přemyslovna prchá ode dvora královského.

Konečně Elišce nadešla chvíle vysvobození
r. z toho bytu trněného. V den na nebe vstoupení
1310. Páně 28. května 1310., když pan *Jan ze Stráže (z Vartemberka)* jeden z pánův Elišce nejoddanějších, zasedl právě k obědu, donesla se mu zpráva, že kněžně hrozí tíseň taková, že neuprchne-li hned nyní, co nevidět zapletena bude v osidla taková, že již z nich nevyvázne, neboť prý se chystají, uvrci ji u vězení pevné. Ani se nenasytiv pan Jan na ručest dosedl koně i pádil k starému *Berengárovi*, Eliščinu kaplanovi věrnému, aby kněžnu vyzval, by se s ním ihned vydala na útěk spasonosný. I nemeškajíc kněžna v průvodu toliko dvou panen svých služebných,

Cecilie i Anežky, sama za stařenu chudobnou přestrojena, vyšla z Prahy na Vyšehrad, kdež probošt tamější *Jan Volek*, Václava II. levoboček a tedy Eliščin bratr nevlastní, s některým lidem svým přidružil se komonstvu pana z Vartemberka, jenž kněžnu ohroženou v průvodu bezpečném dovezl do *Nymburka*, jehož měšťané s jásotem ji uvítali a přijali, vděčně pamětlivi laskavosti nejedné, kterouž jim prokázal král Václav II., otec její.

Řádění Korutanův. Boje v Praze.

Jak asi Jindřich korutanský mrzutě nesl, že Eliška šťastně vyvázla z moci jeho, možno si pomysliti; mohlť snadno předvídati, co nyní nastane. Mezitím lid jeho korutanský dále provozoval zvůli svou. „Z města Pražského (vypravuje kronykář náš) Korutanci vycházeli a ubohý lid olupovali o vše, což jeho bylo, ženy i muže zabíjeli a přemnoho sirotkův způsobem pohanským vraždili mečem. Truchle, vídal jsem skoro co den, kterak z rána, jakoby proti nepřátelům chtěli bojovati, z Prahy vycházeli ozbrojeni, k večeru pak bez boje se vracejíce, přiháněli ovce, voly a jiný dobytek, chudým po venkově nakradený. Někdy za nimi přicházel ubohých sedlákův aneb vdov zástup, prosících z daleka loupežníky, kteříž je okradli, aby se jim vrátilo alespoň něco z věcí ukradených; takovým ale často místo dobytčete odňatého dostávalo se ran aneb poličkův. A co zvláště zasluhuje opovržení, našlo se něco lidí v Praze takových, kteříž věci s potem chudiny odnešené, kupovali a jich užívali.“

Za takovýchto poměrův není divu, že se

v Praze boj rozzuřil urputný mezi pány a měšťany vlasteneckými a stranou královou. Nejprvé Korutanci při konci malostranském mostu chtěli dobýti věže, kterouž pan Jindřich z Lípé opět měl v moci své od nějakého času. Boj o věž tu bojován velmi tuhý. Korutané zmocnivše se domův okolních, se střech a vikýřův stříleli na věž a házeli kamení i oheň, aniž dosáhli svého. Pak u spodu věže velký oheň zdělavše, doufali, že kouřem a žárem obležené vyhubí nebo, aby se vzdali, přinutí; tito však bráníce se statečně všem útokům odolali, skolivše nepřítele nejednoho kameny s věže svrženými.

A poněvadž se Korutanům ani v městech pražských jinak nedařilo, ustupovali odevšad, že se panství krále Jindřicha znenáhla obmezovalo na pouhý hrad pražský. Avšak i před hradem tím svedla se bitva pro krále nešťastná, když velitel vojska královna, *Jindřich z Aufenštejna*, v čele síly branné vyrazil z hradu, aby se obořil na zbrojnou sílu pánův českých, kteráž se rozložila před západním vjezdem do hradu tam, kde nyní jsou Hradčany. V boji tom přítomni byli nejpřednější pánové strany Eliščiny, *Jindřich z Lipé*, *Jan z Vartemberka*, *Vítek z Landštejna* a j. i nebyli jen pouhými diváky, nýbrž že i sami činně zasahovali do boje, z toho vysvítá, že Vítek z Landštejna v největším se octnul nebezpečí a jen tím vyvázl, že, aby jej zachránil, sám život svůj zaň obětoval udatný rytíř *Kamýk*. Král sám s věže hradní dívaje se boji, nedočkal se než porážky vojska svého, kteréž když Jindřich z Aufenštejna raněn dostal se do zajetí českého, úprkem hnalo se do hradu, kamžby se za ním i Češi málem byli dostali, kdyby se most zdvihací nebyl zlomil pod jich břemenem.

Jindřichovi korutanskému dostává se posily. Stavové čeští vypravují poselstvo ku králi německému r. 1310.

Octnuv se takto Jindřich korutanský na holičkách a vida, že sám si již nepomůže, volal o pomoc do ciziny a dovolal se jí. Synovec totiž jeho, mladší *markrabí míšeňský Bedřich* přijel do Prahy, kdež za otce svého i za sebe s Jindřichem uzavřel smlouvu na obranu a útok. Rozumí se, že nikoli zadarmo a jen z lásky pouhé, nýbrž za výhody nemalé, listinami upsané, markrabí Bedřich zavázal se, že Jindřichovi korutanskému dopomůže k podrobení Čech a Moravy, a za tím účelem ze země otce svého přivedl do Čech lid vojenský.

Události tyto popoháněly též stranu Eliščinu, aby neotálejíc, činu se chopila; neboť již dávno uzrál úmysl, Jindřicha zbaviti trůnu a krále německého Jindřicha poprositi, aby některého člena rodu svého, buď bratra buď syna, dal Elišce za manžela, Čechům pak za krále. Okolo sv. Petra a Pavla, t. j. 29. června r. 1310., kteréhožto dne Eliška přijela z Nymburka do Prahy, stavové čeští v hlavním městě radili se o poselství, kteréžby se v příčině té vypravilo ku králi německému a s ním se dohodlo. Kromě předních pánův a čelných měšťanův pražských a kutnohorských byli přítomni též biskup *Jan z Dražic* a jiné hlavy církevní. Snešeno se na tom, aby poslův bylo dvanácte a sice byli to z panstva: *Jan z Vartemberka, Bohuslav ze Švamberka na Boru* a jakýsi *Ota*, „muž moudrý“ zástupce slavného pana *Viléma Zajíce z Valdeku*, z duchovenstva opati klášterův cisterciackých *Kunrát* zbraslavského, *Jin-*

r. 1310.

dřich sedleckého a *Jan* plasského; z Pražanův čtyři, z Horníkův pak dva stavu městského.

Král Jindřich korutanský, zvěděv o tom, snažil se, jak mohl, aby poselství zmařil. Poslal totiž jednoho z *Aufenštejnův* a *Jindřicha z Rothenburka* k opatům, aby jim dali výstrahu, že, nezanechají-li všeho v jednání tom účastenství, káže je pověsiti, jakmile jich dostane v moc svou. Ohrození nedali se zastrašiti, vědouce dobře, že za hranicemi není se jim obávati hněvu krále, ani v Čechách nepříliš mocného.

Opatřeni listy potřebnými poslové svrchupsaní dne 1. července r. 1310. z Prahy vydali se na cestu ku králi německému do Frankfurtu, kam šťastně dorazili za 12 dní. I tentokráte opatovi zbraslavskému tovaryšil kaplan jeho *Petr Žitavský*, jehožto kronyce děkujeme, že se nám dostalo zpráv tak zajímavých o důležitém jednání poselstva českého s králem Jindřichem VII.

Soud říše německé Jindřicha korutanského zbavuje trůnu českého r. 1310.

Ve Frankfurtě poselstvu českému dostalo se uvítání velmi přívětivého a stkvělého. Hned nazejtří po přibytí poslův českých král Jindřich VII. vystrojil jim hostinu slavnou v klášteře dominykánském a odbývaly se všelijaké hry a zábavy; potom ale na přetřes se vzaly vážné věci politické i bylo po radovánkách několik dní práce a namahání, než se věci vyřídily, jak si toho Češi přáli.

Nejprvé odbylo se *svržení Jindřicha korutanského* se stolce královského českého. Meškalo tehdáž při králi německém mnoho nejpřednějších

stavův říše německé, jako kurfirstové *Rudolf* falckrabí rýnský a vévoda bavorský, arcibiskupové *Petr* mohucký a *Jan* kolínský, biskupové štrasburský, monasterský, spírský a j. *Rudolf*, vévoda saský, opat fuldenský atd. Ti skoro všickni byli přítomni, když poslové čeští u krále měli slyšení. Řečník jich, *Kunrát*, opat zbraslavský, slovy výmluvnými vylíčiv bídu a trampoty, kteréž na království české, druhdy tak kvetoucí i slavné, uvalily se břemenem nesmírným po vyhynutí starého rodu Přemyslova, prosil krále německého, aby se země zbědované ujal i učinil nápravu potřebnou.

Jal se pak mluviti král Jindřich VII., že sice sám by mohl vynesti výrok nad Jindřichem korutanským, že toho ale neučiní, nýbrž vznáší to na sbor říšský, kterýž pak ihned jal se souditi a Jindřicha, vévodu korutanského, poněvadž prý proti všemu právu vedral se na trůn český, jsa kromě toho stižen klatbou církevní i světskou, prohlásil za zbavena královského trůnu českého a zároveň všecky, kdožkoli se mu zavázali přísahami jako králi českému, sprostil závazkův těch a podobných. O kterémžto výroku pak ihned zdělaly se zápisy platné. Co jsme již svrchu napověděli, tuto náleží opakovati, že se nám nezračí dostatečná péče o samostatnosť říše české v tom, kterak se tu zachovali poslové čeští, když podali na soud krále německého a sboru říšského, komu nesluší býti králem českým a komu ano. Nedivme se pak králům německým a stavům říše německé, že s Čechami zacházeli jen jako s pouhým lénem, když plnomocníci národu sami se někdy zachovali ve smyslu podobném.

Poslové čeští s králem německým jednají o krále nového r. 1310.

Potom král Jindřich VII. ustanovil, co už dříve byl slíbil, že totižto Eliška, dcera krále Václava II. stavši se manželkou nového krále českého, seděti má na trůně po otcích zděděném. Toť poslům českým úplně bylo po vůli — vždyť proto právě přišli; avšak o osobu, kdo se má státi zároveň manželem Eliščiným a králem českým, spor dosti tuhý točil se mezi králem německým a posly českými, jak velmi zajímavě vypravuje Petr kronykář. Král Jindřich VII. chtěl totiž dáti Čechům vlastního bratra svého *Valráma*, hraběte lucemburského, poslové pak čeští chtěli jen *Jana*, syna králova.

Přemlouval král posly české řka: „Valrám, bratr můj, má věk a jest s to, aby za sebe mluvil a bojoval — ale syn můj Jan chlapec útlý, hošík maličký. Běda pak zemi, jejímžto králem chlapec jest!“ — „„Nikoli běda, odpírali poslové čeští, nýbrž blaze bude zemi naší, když chlapce toho, chlapce požehnaného, plod života Vašeho, dosadíte na trůn země naší, aby zaujal stolec slávy a s knížaty místo Vás zasedal, králi zbožný! My totiž podrobeni budeme panování jeho, sám pak on poslušen bude rozkazův Vašich a tak moudrost Vaše říditi bude i jej i nás t. j. i krále i království.““

Chtěje se důkladně dověděti příčiny, proč Čechové na tom stojí, aby jim dal syna Jana, král Jindřich VII. toliko oba opaty cisterciácké Kunráta zbraslavského i Jindřicha sedleckého k důvěrné pozval rozmluvě, kdež upřímně se jich otázal, proč volí syna, než bratra. „Poněvadž, pravil Kunrát opat, syn krví Vám jest bližší, než bratr,

a my kdybychom koho věděli, jenžby byl ještě bližším Vám, králi, pánu mému, zajisté, aby nám byl dán on za krále, bychom prosili.“ — „„Avšak (dí král) ját sám sobě jsem nejbližším.““ — „Dobře, opat odvece, velmi dobře, mluvíte, králi, pane můj, a přísahám bohu, kdybyste byl králem takovým, jenžby mohl býti přijat za krále českého, všickni stejně pro slavné jmeno, jehož požíváte, poběhli by Vám vstříc a s radostí by Vás přijali; teď ale, když jste vystoupil výše a to se státi nemůže*), panujž syn místo otce — syn zajisté značnou jest podstatou a částí otce svého. — Také, králi pane, netkniž se Vás, že moje panna Eliška věkem syna Vašeho převyšuje o čtyry leta — dosahujeť syn Váš rok čtrnáctý, dívka pak ona osmnáctý, avšak dvouletí příští vyrovná tuto nestejnosť váhy tělesné. Také král, pán můj, nehoršiž se již na mne, sluhu svého, pro řeči, kteréž nyní pronesu: než byste z rukou syna svého vypustili království takové i tak velké, měli byste jej oženiti s dívkou neb starší paní, třebas by jí bylo let padesáte.“ I nepohněval se král, nýbrž se zasmál — ale neustanovil se ještě na ničem.

Král německý Jindřich VII. Jana, syna svého, dává Čechům za krále r. 1310.

Nazejtří král opět tajně a důvěrně se radil s týmiž opaty, řka jim: „Vy oba mužové jste

---

*) Důvod tento panu opatovi nešel od srdce, nýbrž byl jen vytáčkou chytrou; neboť proč by král německý nemohl býti králem českým, když mohl býti ku př. hrabětem lucemburským. Pravou zajisté příčinou mistrovského obratu opata Kunráta bylo, že kdyby sám

jmena slavného a pověsti dobré, jste duchovní a nadto opati a proto v příčině této vyhledávám u Vás rady, kterouž poslechnu. Zapřísáhám Vás bohem živým, příštím jeho soudem hrozným, jak odpovídati chcete nejvyššímu v den poslední, abyste již nyní mně řekli ve skrytosti, prospěšno-li mně, říši mé a synovi mému, abych jej ustanovil za krále českého?“ Opatové sevřeni poutem přísahy tak opravdové, zprva ulekli se a trnuli, mlčíce, hned ale nabyvše klidu, pravili králi: „Pravíme Vám v slovo Páně, že jinak nesmýšlíme, než že dobré jest a užitečné, aby se syn Váš stal králem českým.“ — „„Nuže, král odvece, krátká odpověď tato váže mne a mne přesvědčuje mocněji, než rada jiných, abych tu věc učinil.““

Rozmluvou touto důvěrnou nastal pojednou obrat úplný; neboť kdežto král Jindřich VII. dosud v příčině té byl neústupným, že poslové čeští rozmrzelí rokováním bezúspěšným, někdy prý až do noci se vlekoucím, pomýšleli již na odjezd, teď pojednou všecko rychle se spořádalo, jak si toho přáli. Patnáctého dne po jich příjezdu král Jindřich VII. oznámil stavům říšským: „Ejhle! syn můj prvorozený pannu Elišku, dceř krále Václava, pojme za manželku pořádnou.“

Jmenem Elišky poslové čeští učinili slib závazný, jako král německý byl učinil za syna svého. Týž potom ustanovil i den, kdy se sňatek měl uskutečniti, ukládaje poslům českým, aby kněžnu

---

Jindřich VII. byl přijal korunu českou, veta bylo by po vyhlídkách Elišky Přemyslovny, kterouž opatové dokonce chtěli uzříti na královském trůně českém, poněvadž věděli, že jim velice bude vděčna za jich přičinění.

Elišku přivezli k němu do města říšského Spíry mezi 25. srpnem a 1. zářím, kterýž den měl býti lhůtou poslední, do kteréž kdyby Čechové s kněžnou nestanuli na místě, veta mělo býti po všech slibech, závazcích a povinnostech smluvených; neboť pravil Jindřich VII., že déle mu nelze čekati, když neodkladná náhlí výprava do Vlach pro korunování v Římě.

Vůči lhůtě této poměrně dosti krátké na dobu tehdejší, hlavně pak asi vůči překážkám, kteréž se v Čechách naskytnouti mohly vykonání věcí potřebných v čas určený, poslové čeští prosili krále německého, aby, když naň čas tak naléhá, dal jim hned syna svého Jana, aby jej do Čech uvedli, kdež takřka prý bez boje dosáhne stolce královského. Avšak odbyl žádosti jich král rozhodně, řka: „Ať jsem toho dalek, abych oko v oko neuzřel dcery mé a jí nezlíbal, než se vypravím do Vlach. Eliška, paní Vaše, nyní mou jest dcerou — Jan, můj syn prvorozený, teď jí zasnoubený, bude se těšiti nevěstě a radovati se budou ze mne syn i dcera — já pak radovati se budu v nich. A tak, čím dříve přiveďte mi ji, abych žíti mohl radostněji.“ —

Poslové čeští vracejí od krále německého. V Čechách nastal obrat ve prospěch Jindřicha korutanského r. 1310.

Takto pořídivše poslové čeští dne 28. července 1310. odjeli z Frankfurtu, do Čech spěchajíce. Po cestě, když přijeli do Windsheimu, městečka nyní bavorského v kraji středofranckém, přikvapil jim vstříc rychlý posel, vypravený bezpochyby kněžnou Eliškou, kteráž opět přebývala r. 1310.

v Nymburce. Byl to krejčí její Štěpán, jenž mimo jiné zvěstoval zprávu nepříznivou, že Kutnohorští, zpronevěřivše se slibům i úmluvám, návodem několika přívrženců Jindřicha korutanského, do města svého vpustili krále toho, jenž je pak silně osadil. Zprávy z Čech nepříznivé způsobily, že se v Normberce poselstvo české rozdělilo; neboť jen členové světští, pánové totiž a měšťané, ubírali se dále do Čech, kdežto opatové se svou čeledí nejeli dále. Patrno, že na velebné pány přišel strach a že v moudré opatrnosti své soudili býti pro sebe lepším, když v bohatém Normberce, obklíčeném městečky příjemnými a kláštery zámožnými vyčkají průvodu s kněžnou Eliškou, než kdyby návratem do Čech dali se ve psí pomstě Jindřicha korutanského a jeho náhončích.

V Čechách mezitím udála se dosti značná změna ve prospěch Jindřicha korutanského i to hlavně následkem smlouvy svrchupsané s markrabím míšeňským Bedřichem mladším, jenž, jak již řečeno, ze země otce svého do Čech přivedl zástupy ozbrojené, „vyvrhel prý celé země míšeňské“ vedením náčelníkův, kteříž dle kronyky naší nazývali se *Albert Ciruko* a *Jindřich z Kokořic* i byli „pověstni více zbojnictvím, než-li vojenstvím.“

Také mezi měšťany kutnohorskými a z části i pražskými ozval se opět duch cizácký. V Kutné Hoře dostali vrch opět *Ruthartovici*, jichž zradou ozbrojené tlupy cizácké dne 18. července dostaly se do města, z něhož přívrženci Eliščini museli se zachrániti útěkem. Přijel tam potom i král sám a zase beze vší překážky vrátil se do Prahy. I v Praze vypadalo to podivně. Zástupové míšenští sice neodvážili se násilím udeřiti na Prahu,

avšak chytrosť měšťanův strany korutanské a netečnosť i nerozum strany druhé způsobily, že se tam dostali bez boje. Dovoliloť se královně Anně, aby bydlela v samém městě starém v domě Mikuláše od Věže (Velflovice) a měšťané rozumujíce, že neslušno bylo by, brániti Jindřichovi korutanskému, jenž prý předce jest králem, připustili, aby týž dle libosti s průvodem svým do města přicházel i z něho zas odcházel, čehož on nemeškal využitkovati ve svůj prospěch. Tak tedy města nejdůležitější Praha i Hora v moci byla Korutance, což ovšem věci dobré nijak nebylo na prospěch.

Eliška Přemyslovna nastupuje cestu svatební ke dvoru krále německého r. 1310.

Poněvadž spisovatel kroniky zbraslavské, Petr Žitavský, nevrátil se do Čech, nýbrž s pány opaty zůstal v Normberce, nedostává se nám obšírnějších zpráv o potřebných v Praze přípravách, aby se Eliška důstojně vydati mohla na cestu do Spíry; dovídáme se toliko, že si pánové i měšťané strany její velmi popílili, neboť za tisíc hřiven, sem tam na ten účel vypůjčených, rychle (pouze v šesti dnech) pořídili, čeho bylo zapotřebí, tak že kněžna opět z Nymburka do Prahy přibylá, v úpravě i průvodu důstojném již dne 8. srpna mohla se vydati na cestu důležitou.

Podivno, že odjezdu jejímu nikdo nepřekážel, ačkoli udál se veřejně, a všickni, i též Jindřich král a choť jeho Anna, dobře věděli, kam se ubírá i za jakým účelem. Zbožný kronykář jinak si toho neumí vysvětliti, než prý zázrakem. Nikdo tedy ani kněžně ani průvodu jejímu nepřekážel

i to ani z davu nepřátelského „jenž dívaje se lhostejně odjezdu jejímu, v zaslepenosti své žvalstal rozmanité věci nesmyslné i urážlivé.“ „Ejhle, pokřikovali někteří, dívku, jižto zamýšleli jsme vyvrci ze země, ana teď ošálena domluvami pošetilými, sama ze země se stěhuje, aniž se kdy navrátí.“ Jiní zas: „Král římský až k němu přibude, provdá ji, ale nikoli za bratra neb syna, nýbrž za někoho rodem zvrhlého.“ I opět jiní: „Tuto dceř královu jen úlisnosť licoměrná k rodu královskému vyvábila ze země; přejmež jí odchodu; ona bude tam — my zde; tam bude nouze — nám pak zde pokvete moc i sláva. Nechmež jí, ať odchází, i nepřekážejme jí na cestě, neboť postrach její byl nad námi a syny našimi.“ — „Jako bohyně (volali někteří) *dívka* ta nyní odchází, aby spatřila ženy kraje tamějšího, avšak nositi bude hanbu jako *děvka.*“ *)

Bez překážky tedy opravdově kněžna Eliška vyjela z Prahy a jízdou rychlou k cíli spěchala v průvodu několika měšťanův a pánův, mezi nimiž i tentokráte nacházel se pan *Jan z Vartemberka.* Cesta vedla opět na Normberk, kdež od poselstva dřívějšího byli se odloučili naši opatové Kunrát zbraslavský, Jindřich sedlecký a Jan plasský.

Očekávajíce příjezdu Eliščina, opatové tito trávili dni v Normberce a okolí jeho i to hlavně v klášterech sousedních. Že se jim při tom nedařilo zle, za to nám ručí tak zkušenosť jich moudrá, jak pohostinnosť klášterův zámožných. Avšak byt dobrý nemohl zaplašiti starostí a úzkostí,

*) V jazyku latinském, jímž psána jest kronyka naše, bohyně sluje „diva“, proti čemuž význam českého slova „dieva“ ostrou činí protivu.

kteréž mysl jich svíraly, kdykoli jali se rozjímati o poměrech časových a budoucnosti nejbližší. Kdož jim mohl říci, co se mezitím dálo v Čechách? Kdo jim mohl ručiti za to, že Eliška bude moci vyjeti z Čech, aby v den určený stanula ve Spíře? I věděli dobře, že nedostáti lhůtě králem Jindřichem VII. ustanovené, veta bylo po vší stkvělé budoucnosti Eliščině po boku královice Jana, a tím zároveň také veta po naději návratu šťastného k opatstvím bohatým a ntěšeného tam živobytí.

Pochopitelno tudíž, že se opatům čas ten, poměrně krátký, vlekl velmi zdlouhavě a že tím větší radostí uvítali chvíli vysvobození z nejistoty r.
trapné. Bylo to dne 19. srpna r. 1310., když 1310.
opatové naši, meškajíce v klášteře cisterciáckém v Ebrachu (v nynějšího království bavorského kraji hornofranckém) za nesmírného parna pro ochlazení vyšli si na pahorek stinný. Sedíce tu v zadumání spatřili náhle Viléma, služebníka opata plasského, kterak k nim tryskem uhání na koni neosedlaném; i můžeme si vyobraziti, jaké bylo jich překvapení radostné, když zvěděli, že právě přibyl posel s dopisem, že poselstvo české s Eliškou noci předešlé nocovalo v Normberce. Následovala radost všeobecná; neboť šťastným z Čech vyváznutím kněžny Elišky rozhodnuta byla budoucnost lepší. Věříme tudíž svědku Petrovi kronykáři, když praví, „celou tu noc probděli jsme radostí a časně ráno, když jiní vstávali na hodinky, my hotovili jsme se na cestu.“

Nazejtří pak dne 21. srpna v městě Mergentheimě (v nynějším Virtembersku) setkali se opatové s poselstvím a s kněžnou Eliškou, kteráž při shledání radostném s opaty věrnými zvolala: „Jet mi, jako bych zřela Čechy celé, když tu u

sebe mám Vás, otcové moji.“ O den cesty dále v Sinsheimě, městě v nynějším Bádensku (jihovýchodně Heidelberka) setkali se s *Valrámem*, bratrem krále německého, jenž v průvodu značném přijel jim vstříc jmenem krále samého, aby je k němu doprovodil. S ním tedy naši jeli dále a šťastně dostali se do Spíry za velikého návalu lidu všelikého, jenž jim vyšel v ústrety.

Elišky Přemyslovny uvítání při dvoře krále německého Jindřicha VII. r. 1310.

Král Jindřich VII. meškal času toho asi dvě míle od Spíry v Heimbachu v bohatém klášteře špitálníkův sv. Jana (nynějších rytířův maltánských). Zvěděv o přibytí poselstva s Eliškou, vyzval je skrze posly, aby tam k němu přijeli bez průtahu. Hned nazejtří tudíž jelo se tam. Eliška v oděvu nádherném, ozdobena šperky drahými po celou cestu byla předmětem zvědavosti a obdivu obecenstva četného, kteréž průvod provázelo až do Heimbachu, odkud také velké množství přihrnulo se vstříc, tak že šířka cesty nestačila davu nepřehlednému, jak ubezpečuje náš Petr kronykář, kterýž v tlačenici té nemalý měl strach, aby mu „neublížila kopyta koňská“. Všecko prý odevšad se tlačilo, aby uzřelo nevěstu královice Jana, jejížto krása u všech, kdož ji spatřili, hlasité doznávala chvály, jakož zas obdivu úprava její vkusná i bohatá, neboť, dí Petr sám, když ji tak viděl v slávě jedoucí na voze, připodobňoval ji králi Šalamounovi.

Tak za vřavy neobyčejné, za zpěvu, hudby a zvuku trub i kotlův dorazilo se na místo. Král Jindřich VII. s uvítáním srdečným vyšed Elišce

vstříc až na práh, uvedl ji do síně prostranné a radostně rozechvěn, drže ji v pravici, Jana syna pak v levici, pravil: „Těš a raduj se, panno nejdražší; dosud bylas dcerou krále českého, teď staneš se a slouti budeš dcerou mou. Já tobě otcem, ty mně budeš dcerou: přijímám a přibírám tě dnes za dceř svou. Viz — zde stojí syn můj jediný — ženich Tvůj! On synem, Tys dcerou mi. Dobře Ti bude v domě mém; nic Tě nezarmucuj — zapomeň teď národa svého i domu otcovského, stalo-li se Ti tam co na úkor. Zaplesej teď, dcero milá!“

Potom choť králová', *Markéta Brabantská*, pojala snachu nastávající a pochválivši krásu její a dívajíc se jí v oči, pravila jí mimo jiné: „Všech panen Ty mně nejmilejší, dívko vyvolená, velikého krále dcero proslulá! odevzdám Ti již nyní poklad svůj, útěchu svou, světlo očí svých, Jana, syna svého jediného, abys se stala družkou jeho manželskou. Čehož více mohla bych ti učiniti — hle! já matka Tvá, Ty pak dcera má!“ A často objímajíc, líbala ji. Eliška, rdíc se panensky, radostně naslouchala slovům laskavým, sama však nemluvila, než velmi málo. Na všech přítomných znamenati bylo pohnutí hluboké; ačkoli pak byl to okamžik velmi radostný, předce, jako praví svědek náš očitý, zvláště Čechův bylo tu pozorovati více plačících, než se usmívajících.

Potom nastala hostina slavná, kdež bylo možno pochutnati si na pokrmech a nápojích výborných. „Byl‘ jsem i já tehdáž, vypravuje Petr kronykář, mezi hodovníky, avšak, ať neskrývám chyby své, při stole více se pásl zrak můj, nežli chuť . . . . nemohl‘ jsem odvrátiti zraku od drahocennosti přístrojův, stolův, pokrmův, u nádob zlatých i též suken a hedvábí, jež zdobily povrch stěn, také i

pořádku služebníkův přívětivě přisluhujících; pásl se zrak můj též pohledem utěšeným, kterak slovutná panna česká má z jednoho boku paní *Markétu*, královnu římskou, po druhém pak paní *Beatrýci*,*) císaře budoucího mateř. Také s radostí zřel jsem, že naši opatové čeští při hostině této posazeni byli blízko královny římské.

Křivé nařknutí Čechův a Elišky Přemyslovny při dvoře krále německého zmařilo se r. 1310.

V Heimbachu pobylo se celkem pět dní i stíhaly se tu bez ustání hostiny a radovánky. Že se ale při tom nezapomínalo věcí vážných, rozumí se samo sebou. Tak král Jindřich VII. kdysi důvěrníkův českých otázal se stranu Hory Kutné, o kteréž slyšel, že nachází se v rukou nepřátel, kdežto ji poslové čeští slibovali a zapsali synovi jeho Janovi jako bezpečnou. Odpověděli Čechové, že chvílovým úspěchem nepřátel nic není ztraceno a zaručili se králi, že jakmile syn jeho vkročí do Čech, brzy bude po vší moci Korutanův. Postačilo to králi a opětoval rozhodnutí své, že Čechům dá syna svého.

Tomu velice se těšili tak páni jak opati, neboť obávali se, že král Jindřich VII. odvolá slib svůj, když se byli dověděli, jak ve směru tom pracovali rozmanití nepřátelé, kteříž pomluvami snažili se vzbuditi krále německého nedůvěru k Elišce kněžně i Čechům vůbec. Tak prý mimo jiné zrazovali mu, aby Čechům syna nedával za krále, poněvadž je to lid, jenž prý sám své krále vraždí, kteréžto osočení ostatně sám král odmítal jako křivé, po-

*) Matka Jindřicha VII. Beatrýce pocházela z rodu hrabat z Avesnes v nynějších Francouzích.

ukazuje k tomu, že tolik již bylo králův v Čechách slavných a mocných a že sláva a moc králův zakládá se toliko ve velkém množství věrných poddaných; ostatně, dodal, Němci sami prý několik svých králův zabili.

Tuto zmíniti se dlužno, že od nepřátel oněch ošemetných pomluvami hnáno útokem i na čest panenskou kněžny české. Kronykář zbraslavský o věci této choulostivé nezmiňuje se, mluví jen všeobecně o pomluvačích podlých; v kronyce však Němce Alberta Argentýnského čteme místo následující: „Když do Spíry přibyla (Eliška) v úpravě znamenité, panovník (Jindřich VII.) pro křivé podezření, že sprzněna jest, váhal syna s ní oženiti; ona prodlévaním postrašena, když buď co buď zvěděti chtěla příčinu průtahu a s těží od svých uslyšela, co příčinou jest podezření, pravila: „Toho nebude, aby mi král pán pro tuto příčinu nechtěl dáti syna svého; neboť panenství dokáži ohledáním těla.“ Zkoušena pak ženami počestnými a pannou shledána, synovi královu jest zasnoubena.“ Nemyslíme, že, poněvadž kronyka zbraslavská o příběhu tom mlčí, neudál se, vždyť zuřivosť nepřátel Eliščiných neznala mezí a nezdráhala se užiti prostředkův nejpodlejších. Vždyť v dějinách věku středního nejednou se dočítáme, že užito nařknutí podobného.

Jan lucemburský prohlášen za krále českého. Svatba jeho s Eliškou Přemyslovnou. Slavnosti svatební r. 1310.

Když všecko již bylo vysvětleno, smluveno a dokona vyřízeno, hnul se král s celým dvorem svým i s hostmi českými ráno v pondělí dne

31. srpna z Heimbachu do Spíry, kdež mezitím k rozkazu jeho zdělány byly všecky přípravy k slavnostem nastávajícím, zejmena před chrámem biskupským na náměstí postaveny byly lešení potřebná, jakož i stoly a lavice pro hosti při hodech.

Vjezd do města odbyl se opět za ohromné vřavy a u průvodu davu lidstva nesčetného. Po hostině krátké král svolal všecky přítomné kurfirsty, knížata i jiné stavy říše německé a po krátké poradě v přítomnosti a se souhlasem jich ještě jednou Jana syna svého prohlásil za krále českého a ženicha Eliščina.

Slavné odevzdání říše české synovi odbylo se odpůldne, i popisuje nám je opět svědek očitý, náš věrný Petr Zitavský. Prodlévaje právě v kostele na hodinkách, pojednou z venčí na náměstí před kostelem zaslechl hřmot nesmírný, jakoby stromy se kácely a domy bořily i jakoby (jak rád přepínává) již i celý kostel měl se sřítiti. Ve hřmot ten mísil se přehrozný pokřik lidu jásajícího. I nechav modlení, Petr vyběhl z kostela a vylezl na hromadu dříví, odkud všecko dobře mohl přehlednouti. Tuť pak viděl na vysokém a nádherně ozdobeném lešení krále německého Jindřicha VII. v majestátě úplném i obklíčeného nejpřednějšími stavy říšskými. K lešení tomu přijížděl syn jeho Jan v průvodu asi padesáti jezdcův s korouhvemi, na nichž stkvěl se erb český, lev bílý. Přijev před lešení sestoupil s koně a popošed k otci, poklekl před ním a vykonal sliby a přísahy králi německému, otci svému, jenž jej pak prohlásil za krále českého i odevzdal mu s právem dědičným pro potomky království české i země k němu patřící. Potom syna pozdvihnuv, políbil. I tu opět jásajícího lidu zahřměl pokřik nesmírný, že proň pramen náš nenachází ani slov na vypsání.

Při rozjezdu jezdci a rytířové prováděli všelijaké kousky na podivanou.

K večeru pak v paláci odbyl se obřad církevní, neb tu u přítomnosti kurfirstův i jiných knížat král Jindřich Janem, arcibiskupem kolínským, odati dal syna svého s královnou českou Eliškou. Po noci svatební, kterouž ale nevěsta, jak Petr kronykář zvěstuje zvědavým, strávila snad bez ženicha, časně z rána Čechové čekali před pokojem královny své, aby ji uzřeli a pozdravili. Když hodnou chvíli čekali a konečně otevřely se dvéře, vystoupila Eliška, provázená ze strany jedné krále Jindřicha VII. matkou Beatrýcí, z druhé pak choti jeho, Markétou královnou. Opatové čeští směli jí vzdáti úctu a pozdravení. I praví dále kronykář: „Divili jsme se věci, v Čechách nikdy nevídané; vystoupilať nevěsta, vlasy majíc rozpletené, po bedrech splývající, beze stuhy nebo věnce i jiné ozdoby, oděna úplně způsobem francouzským v šat dlouhatánský. Přistoupil pak král Jindřich a za jasotu četného davu i za hudby uvedl syna i snachu do chrámu, kdež Petr, arcibiskup mohucký, sloužil mši slavnou. Po mši pak ženich i nevěsta od arcibiskupa přijali požehnání, před oltářem hlavním na zemi se uvrhše, „čeho v Čechách snoubenci nedělávali.“ Přijavše požehnání, ženich i nevěsta k oltáři přistoupili a tam položili oběry, čímž skončila se slavnosť církevní.

Potom nastala hostina slavná, ku kteréž, jak již svrchu podotknuto, všecko bylo připraveno na náměstí při kostele. Stoly královen zřízeny byly po straně pravé, králův pak po levé. Tu právě před samým rozpočetím hostiny, když se již rozdával chléb a králové dle obyčeje myli si ruce, spor velmi ostrý vypukl mezi nejpřednějšími preláty říše německé, arcibiskupy totiž mohuckým a

kolínským, kteříž velmi urputně se rozvadili o právo seděti po pravici krále Jindřicha. Neústupná řevnivosť ješitných „arcipastýřův“ těchto bez mála byla by způsobila výstupy krvavé, neboť se čeleď jich již již chápala zbraní, avšak král Jindřich ještě v čas dovedl rozehnati bouři, když věc vážnou obrátiv v žert, uchopil se arcibiskupův a dovedl je do příbytku svého, kdež stoloval s nimi v soukromí. Že tím hostina nemálo utrpěla, rozumí se samo sebou; kronykáři našemu to ale nevadilo, aby o ní podal popis velmi nadšený. Takového čehos jak živ prý neviděl a si nepředstavoval — ani prý král Václav II. kdyby žil, nedovedl by uspořádati hostiny velkolepější. Poslům českým, kteříž se hostiny účastnili, nad jiné radosť působilo velikou, že před nastávajícím jich králem Janem, jenž stoloval pod baldachýnem nachovým a hedvábným, vztyčen byl vysokánský prapor s erbem českým. Radostí rozechvěni, hovořili mezi sebou Čechové: „Blahořečme hospodinu nebes, že vůči všech přítomných na znamení útěchy budoucí dnes korouhev českou vztýčil tak vysoko! Z vůle boží lev, jenž dosud podléhal a byl ponížen, rychle ještě procitne a bojuje, zvítězí i zařve, že nebude, kdožby se ho nebál.“ Po hostině nastaly kolby a jiné hry rytířské, v nichž rytířové čeští nemálo utržili cti a chvály. Zručně zacházejíce kopím delším a těžším, byli postrachem rytířstva ostatního; jakmile prý se na kolbišti ukázal rytíř český, hned v diváctvu ozývali se hlasové podivu: „hle — hle Čecha!“ i vyhýbali se mu ostatní, bojíce se nárazu silného.

Noví manželé královští čeští loučí se s rodiči r. 1310.

Po radovánkách nastaly opět práce opravdové. Byltě totiž král Jindřich VII. nařídil, aby se z říše německé sebralo vojsko trojí, jedno, aby jej doprovázelo na nastávající výpravě korunovační do Říma, druhé, aby skrotilo rušitele míru a škůdce obecného, Eberharta, hraběte virtemberského, třetí, kteréž nového krále Jana uvésti mělo do království jeho, do 14. září 1310. sebrati se mělo okolo Normberka. Přimlouvali se sice pánové a opatové čeští, radíce králi Jindřichovi VII., aby se s výpravou do Čech nemeškalo, nýbrž aby se podnikla ihned, neboť prý se průtahem dílo stěžuje a co teď zmohlo by se hrstkou lidu, k tomu později zapotřebí bude tisíce. Avšak král, tentokráte hově citu otcovskému více, než rozvaze, žádal rádce české: „Neraďte mi toho, abych tak brzy propouštěl syna svého i dceru, kteříž se mi jakoby znova narodili.“ K žádosti jeho tudíž i poslové čeští zůstali při dvoře jeho, jenž konečně dne 10. září r. 1310. vyrušil ze Spíry a přes Weissenburg, Hagenov a Štrasburk dorazil do Kolmáru, kdež konečně nastalo rozloučení rodičův od dětí. r. 1310.

Pobyvše ještě pospolu v Kolmáru osm dní, rozloučili se dne 21. září. Zármutek rodičův, zvláště bol matky, královny Markéty, kteráž prý až zoufalostí probědovala noci celé a téměř ani nepožívala pokrmův, též loučení se rodičův královských s poselstvem českým, jimž blaho dětí svých kladli na srdce, zvláště pak řeč, kterouž král Jindřich opatům českým v příčině té domlouval, když prý hlavně jen k přímluvám jejich Čechům

dal syna svého — to vše kronykář náš vypisuje způsobem velmi dojemným.

Mezitím co po rozloučení se král Jindřich VII. s chotí ubíral se k jihu, aby u Curychu dorazil k vojsku tam se sbírajícímu, Jan a Eliška touž cestou, co přibyli, z Kolmáru vrátili se do Spíry, odkud vydali se k Normberku. V průvodu jich byli arcibiskup mohucký *Petr* a hrabě *Pertolt z Henneberka*, kteréž král Jindřich VII. synovi svému až do dospělosti ustanovil za rádce plnomocné, kdežto zas téhož Jana až do návratu svého z Vlach ustanovil za náměstka svého v říši německé.

Jak mezitím Korutanci a Míšňané v Čechách řádili r. 1310.

V Praze mezitím veliký nastal obrat, jak dalo se předvídati z toho, co se již svrchu povědělo. Majíce půdu náležitě připravenu, *Míšňané* dne 14. září náhle ze dvou stran do Prahy vtrhli a ji osadili. *Velflovici*, kteříž tomu všemu napomáhali, vedli nyní rej v Praze, odkud útěkem se zachránili přední měšťané strany Eliščiny, jako bratří *Kokotovici Bedřich*, *Jan* a *Mikuláš*, dále *Mikuláš Hildprant*, *Menlín Rokycanský* a j. kteříž se utekli pod ochranu pana Jindř. z Lipé do Nymburka, kdež zatím domy jejich v Praze byly vydrancovány. Olbram, jenž stále v moci své měl klášter křížovníkův, dvojí hrál tehdáž úlohu; syn jeho byl v poselství českém pro nového krále Jana, kdežto otec tajně se smlouval se stranou Korutance a s Míšňany.

Jak to tehdáž vypadalo v hlavním městě, dovídáme se opět z předního pramene již často

uvozovaného. „Cožkoli (praví Petr Žitavský) dalo by se říci nebo napsati, všecko to byloby nepatrnější, než tíseň ona, než bída i úzkosť, jež pro zradu podlou snášeti muselo množství nevinných; z těchto totiž, kteříž do města vešli, každý, jak chtěl, číkoli dům osadil, cokoli tam našel, zloupil, zpěčující se strýznil; násilím od hospodáře vynutiv klíče, zotvíral, co bylo uzavřeno a co tam spatřil po vkusu svém, ponechal sobě, ba co více nevěrný ten lid míšeňský srdce lakotou zaslepeného, kdež ubytován byl, zdi a stěny sprovrtal, podlahy vytrhal, doufaje, že tam někde najde poklady ukryté; ještě podnes v bytu našem objevují se na stěnách štěrbiny a stopy, kdež oni na peníze vrtali způsobem zlodějův a myší. Z lakoty smrduté duše ty ještě smrdutější vyhledávaly peníze až na nejsmrdutějším dně záchodův, hledali ve smradu hnojničním, avšak žel! v domě měšťana Eberlína, syna Poplínova, na nejhlubším místě záchodu nalezli pět tisíc hřiven stříbra. I tak, kde chtěli, kopali a ryli, majíce svobodu; neboť Korutanec stejným stejného ustanovil soudce, totiž *Mikuláše Vacingera*, kterýž se účinkováním svým podobal dědkům soudcům z času Zuzany ctihodné.“ Když pak toto vše dálo se v Praze, což asi teprv páchalo se v okolí a na venku, kdež kdo měl moc, teprva nikoho se neostýchal, aby pustil uzdu zúplna libovůli a vášním.

Jen jako dodatkem kronykář zbraslavský zmiňuje se o útrapách a škodách, jichž za těch dob doznaly klášter jeho a sedlecký. Sedlečtí mnoho strádali stranou korutanskou v blízké Hoře Kutné, odkud co chvíle přicházeli škůdcové a vydírači. Někde ku konci roku 1309. pověstný *Jindřich z Aufenštejna* vyštval prý na klášter ten do deseti tisíc lidu, všelijak ozbrojeného, jehož choutky

loupeživé dříve rozdráždil vylíčením kořisti bohaté, kteráž jich tam očekává. Avšak ohromný ten dav rozkácený když začal hnáti útokem na klášter, odporem jen několika mnichův, kteříž se mu postavili, kdež jiní na obranu nepomýšlející před oltáři se modlili, zdržen ano s velikou ztrátou na útěk byl zahnán, v čemž kronykář ovšem nic jiného nevidí, než zázrak, jenž se udál přispěním panny Marie.

Ještě hůře dařilo se klášteru zbraslavskému. Petr kronykář žaluje i na některé pány domácí, kteříž těžíce z nepořádkův veřejných, klášteru prý škody činili na statcích jeho, zvláště vzdálenějších. Mezi pány těmi, do nichž si stěžuje kronykář, vyskytuje se též slavný Vilém Zajíc, kterýž prý kdysi jedním rázem klášteru pět set ovcí odehnal, z jaké příčiny, však zamlčuje. Nejhůře se ale zbraslavským dařilo, když se zvěst rozšířila, že opat jich Kunrát hlavním jest jednatelem při dvoře krále německého na ujmu Korutance a ve prospěch Elišky. Leže právě na ráně, klášter ten velmi často snášeti musel návštěvy loupeživé Korutanských i Mišňanův; zvláště nemilé byly návštěvy bezohledného Jindřicha z Aufenštejna, jenž s mnichy zacházel velmi tvrdě. Dokud byly, braly a vydíraly se peníze, pak když těch již nebylo, přišla řada na dobytek a konečně na náčiní a nádoby kostelní, které nebyly odnešeny dříve. Konečně klášteru nezbylo prý než jediná kráva.

Když se nepřátelům v Praze doneslo, že prý řeholníci zbraslavští v úkrytu chovají několik prasat velmi tučných, ihned se tam přihnalo několik Korutancův i Mišňanův a dostavše se k dobytku, všecek jej do Prahy dohnali, několik mnichův svlekše z oděvu svrchního. Někteří mniši za loupežníky došli až do Prahy a tu za navrácení ve-

přův prosili až i samého krále, jenž konečně výrokem šalamounským nařídil, aby se vepři tučnější pro potřebu dvora královského zabili, hubenější pak mnichům vrátili. Jindy zas Jindřich z Aufenštejna mnichy zbraslavské chtěl přinutiti, aby místo Kunráta zvolili opata jiného, jenž by mu byl po vůli a po chuti; avšak ani hrozbami nepřemohl odpor řeholníkův. V klášteře sedleckém v příčině té Jindřich korutanský zachoval se ještě podivněji, když na místě Jindřicha opata jmenovati chtěl opatem konvrše Heřmana, mistra ševcův, jenž ale králi odpověděl: „Bradu mám dlouhou, to pravda, ale čísti neumím, a nevyznám se ve věcech duchovních a opata takového řehole nesnese.“ To prý nevadí, odvece král; jiný ať místo něho čte a zpívá.

Nového krále Jana lucemburského výprava válečná do Čech. Nezdar u Hory a Kolína.

V Normberce král Jan s průvodem pobyl asi dvě neděle, než se tu kolem něho shromáždili někteří stavové říšští s vojskem. Konečně na den sv. Lukáše (18. října) 1310. nastoupila se výprava do Čech a sice přes Cheb, kterýž tehdáž ještě nenáležel k vlasti české. Kromě arcibiskupa mohuckého *Petra* i hraběte *Pertolta z Henneberka*, kteříž byli ustanoveni za vladaře prozatimní, nacházeli se ve vojště Janově *Rudolf*, falckrabě rýnský a vévoda bavorský, biskup eichštetský, *Bedřich hohenzollernský*, purkrabí normberský (předek nynějšího císaře německého a krále pruského), hrabata *Ludvík z Otynk*, *Albert z Hollachu* a j. Bojovníkův všeho všudy bylo něco přes tři tisíce, počet jejich cestou stále vzrůstal, zvláště v Če-

chách, kdež pánové se zástupy svými přidávali se králi novému.

Dne 1. listopadu vojsko ne bez obtíže a ztráty přebrodilo se řekou Ohří u Radešova (nedaleko Var Karlových) a zavadivši na pochodu dalším o Budyni, Praze pak se vyhnuvši, na den sv. Alžběty (19. listopadu) stanulo před Horou Kutnou; neboť někteří pánové čeští radili, aby se nepočalo s Prahou, nýbrž s Horou. Tím ale vrazilo se na suk; neboť *Jindřich z Aufenštejna* s přívrženstvem Korutance řídil obranu tak statečně, že se útok nezdařil. Mezi raněnými byl též pan *Jindřich z Lipé*, jemuž výstřel z kuše ublížil těžce, ačkoli ne smrtelně.

Nemohouc se pouštěti do obléhání dlouhého, když nastávala již zima se svízeli svými, vojsko Janovo od Hory obrátilo se na Kolín, jehož měšťany arcibiskup mohucký přátelsky vybízel, aby jim brány otevřeli, že se tam ihned odbude korunovace, začež doznají rozmanitých milostí krále nového. Avšak Kolínští neměli odvahy, býti prvními v zemi, a odpověděli, že posečkají, až jak se zachová Praha, podle které se budou říditi. Vyjednáváním s Kolínskými zmrhalo se šest dní, a teprv dne sedmého vojsko vyrušilo ku Praze, kamž dorazilo dne 28. listopadu i rozložilo se táborem mezi nynějším Starým Městem a Karlínem.

Král Jan dobyl Prahy 3. pros. 1310.

Dobytí Prahy nijak nebylo úlohou snadnou. Chystalit se na obranu tuhou i Korutané Jindřichovi i Mišňané Bedřichovi, kromě toho ale město samo velmi znamenitě bylo opevněno mocnými hradbami s vysokými věžemi, hlubokými příkopy

a domy vysokými, tak že dle soudu tehdejšího Praha jmína byla nedobytnou. Nadto obtíže množily se dnem každým; tuhá byla zima s mrazy a sněhem, že vojínové pod stany mnoho trpěli při nedostatku paliva, k čemuž družil se i nedostatek potřeb jiných, jakož z týchž příčin pohynulo mnoho koňův.

Tísně této následkové nezbytní již začali se jeviti ve vojště Janově, rozmrzelosť totiž a zoufalosť. Falckrabí rýnský, kterýž beztoho nerad se účastnil výpravy proti příbuznému svému Jindřichovi korutanskému, mluvil již o návratu do Bavor, kdežto král Jan s některými rádci svými pomýšleli na to, kterak vojsko rozložiti po hradech a tvrzích na přezimování. Jen arcibiskup mohucký vytrval bez zachvění, říkaje, že i kdyby s nebe místo deště a sněhu padaly hroty a kameny, nedada se zastrašiti, vyčká, dokud nevykoná, co naň vznesli král Jindřich VII. a říše německá.

Ostatně není pochybnosti, že hrůzami zimy a nedostatem věcí potřebných konečně bylby změkčel i sám srdnatý ten arcibiskup, kdyby se tak brzy nebyla naskytla pomoc spásonosná z nitra samého města obleženého. Byloť totiž ve vojště Janově mnoho měšťanův pražských, kteříž když v Praze strana korutansko-míšeňská dostala vrch, buď byli vypuzeni, buď sami uprchli. Tito nyní se svými přátely uvnitř města udržujíce spojení, snažili se jimi učinkovati ve prospěch Elišky a Jana, což se také šťastně dařilo. Střediště jednání tohoto byl nám již známý, druhdy krále Václava II. a pak kněžny Elišky kaplan, starý *Berengár*.

Tento pojav jakési spisy, vztahující se k sporu kostela jeho, a ukázav je stráži, kteráž bránu hlídala, prosil, aby se mu dovolilo vycházeti do

ležení a zas do města se vraceti, poněvadž v ležení nacházejí se i biskup pražský i metropolita, arcibiskup mohucký, od nichž visí rozřešení sporu a poněvadž průtahem prý utrpěl by kostel jeho, kdyby se věc nevyřídila v čas.

Stráže, netuše nic zlého, vyhověly žádosti kaplana, jejž znaly jako rodáka pražského. Zatím kaplan v ležení o jiném jednal, než o věcech sporných a s arcibiskupem mohuckým i jinými pány smluvil se o způsobě, kterakby se vojsko Janovo dostalo do Prahy pomocí přátel v městě. Jakmile v jistý den poprvé udeří se ve velký zvon chrámu panny Marie před Týnem, vojsko z ležení se vyprav a přibliž se městu, když pak znamení to zazní podruhé a po třetí, počni útok na město, odkud v týž čas dobývajícím dostane se pomoci.

r. 1310. I stalo se tak. Dne 3. prosince r. 1310. odpoledne znamení smluvené zaznělo s věže týnské i hnalo se vojsko Janovo útokem na Prahu z několika stran. Na některých místech dobyvatelé nepochodili dobře, když ale přívrženci Janovi uvnitř města dle úmluvy shlukše se, ozbrojeni, čím kdo mohl, udeřili na branku blíže sv. Františka,*) a tesaři širočinami vrata vyrubali, aby tudy vpustili krále nového bojovníky, tu veta bylo po panství Jindřicha korutanského, jehož bojovníci, vidouce nezbytí, ustupovali přes most na Malou Stranu a hrad pražský, mezitím co Jan s Eliškou šťastně slavil vjezd do hlavního města království svého.

S ním vešlo i vojsko jeho se zbraní vytasenou, nikomu neubližujíc, nýbrž provolávajíc slovo potěšitelné: „mír!“ I otvírali občané vrata i dvéře

*) Branka tato nacházela se poblíž konce nynější ulice Dlouhé proti Novému Městu.

domův svých, radostně vítajíce bezpečnost a pořádek nový po trampotách tolikerých vidouce, že nikomu se neděje ni násilí ni bezpráví. Toliko dům nenáviděného Mikuláše Vacingera dán byl v plen za trest, že si muž ten jako horlivý náhončí Jindřicha korutanského, když od něho byl ustanoven za rychtáře čili soudce, hanebně počínal proti spoluobčanům svým.

Aby se celá země mohla radovati s Prahou, že konečně nastal obrat potřebný, rozeslali se hned téhož dne poslové na všecky strany. Do kláštera zbraslavského, jak zvěstuje kronyka Petrova, posel dostal se v noci, když řeholníci již odpočívali — vyburcováni tudíž ze sna, zajasali nade zprávou přeradostnou a rádi věříme, že oslavujíce událost předůležitou, málo té noci spali.

Jindřich korutanský prchá z Čech r. 1310.

Dobytím Prahy moc a sláva Jindřicha korutanského jedním rázem byly podvráceny a to tím důkladněji, že panovník ten neschopný času téhož pozbyl pomoci, kteráž dosud hlavní jeho byla podporou, pomoci totiž mladšího markraběte míšeňského Bedřicha, jejž otec z Prahy odvolal, aby se snad i na ně na oba neuvalila kletba říšská, kdyby déle zůstali spojenci panovníka, kletbou stíženého a soudem říšským odsouzeného.

Tudíž vida se přemoženým zbraní a nemoha spoléhati na moc, Jindřich korutanský zkoušel štěstí svého ve vyjednávání mírném, kteréž se vleklo několik dní, nijak ale neklonilo se ve prospěch jeho, až konečně nabyl přesvědčení, že nezbývá, než aby se vyklidil ze země, kteréž za

panování svého více než tříletého nezpůsobil než trampoty a škody všelikeré.

Tak tedy dne 9. prosince r. 1310. „uprostřed noci Korutan s paní Annou, chotí svou, a s celou čeledí tajně, nikým nepronásledován, uprchl z hradu pražského, zanechav ho za sebou s dveřmi otevřenými.“ Odvezl s sebou měšťana pražského Jindřicha „od Kamene“ i též syny některých jiných měšťanův pražských strany jemu odporné; avšak statečný pán český *Vilém Zajíc z Valdeku* stíhaje jej, násilím všecky vyrval z moci jeho a do Prahy přivedl.

Zvláštní náhoda tomu chtěla, že nedaleko Křivoklátu téhož dne a touž cestou, co Jindřich korutanský prchal, ku Praze jeli známí nám tři opatové klášterův cisterciáckých *Kunrát* zbraslavského, *Jindřich* sedleckého a *Jan* plasského, kteříž zvěděvše, na čí stopy přijeli, nemeškali zříti v tom zázračné řízení boží, že neupadli do rukou onoho, jehož „pomsta zajisté byla by je rozdrtila na prach,“ že tak vydatně se přičinili, aby se sřítila moc jeho v Čechách navždy.

Počátky panování krále Jana lucemburského.

Jako v Praze, i po celé zemi rozlehla se radosť upřímná, že za své vzaly doby neblahé panování čili spíše řádění Jindřicha korutanského a pomahačův i náhončích jeho; zůstaly sice ještě sem tam v městech a hradech některých posádky korutanské nebo míšenské, avšak netrvalo dlouho, co země prosta byla i jich, neboť samy hleděly, aby se co nejrychleji vyklidily ze země, kdež neměly již ani pána ani přítele.

O povaze krále nového nemůže tuto býti řeči — vímeť, že Janovi šlo teprv na patnáctý rok a v mládí takovém povaha lidská nebývá ještě náležitě vytvořena; kromě toho známo nám, že jmenem jeho vládli hlavně arcibiskup mohucký *Petr* a hrabě *Pertolt z Henneberka*, jak to ustanovil král Jindřich VII. Že takto dva cizinci drželi v rukou otěže vlády nejvyšší, z prvopočátku nebudilo v Čechách nespokojenosti alespoň ne zjevné; bylať radosť všeobecná, že nastali dnové nadějí lepších a kromě toho arcibiskup mohucký ani nebyl považován za úplného cizince, když, jak jsme již řekli, ještě za krále Václava II. po osm let jakožto probošt vyšehradský spravoval úřad nejvyššího kancléře a tedy ve věcech českých se znal náležitě.

Prozatím tedy Čechové na tom museli přestávati, aby krále nového posuzovali dle zevnějšku a v tom směru Jan všude a u všech, kdož jej uzřeli, úplné docházel obliby. Líbilť se zajisté všem jinoch na věk svůj značně vzrostlý, vzezření velmi příjemného, bělolící s ruměncem, tak že kronykář zbraslavský, dotýkaje věci této, upadá v dosti často se objevující chybu svou, totiž v přepínání, tvrdě, že Jan vnadou předčil prý nad všecky mladíky Germanie, ano píše, že prý slýchal, kterak v Čechách lidé někteří, obdivujíce se krásе krále mladého, říkali, „že spíše vypadá jako anděl, než jako člověk.“

Jedním z prvních skutkův vlády nové bylo, že neplatnými prohlásila vše, co se za panování Jindřicha korutanského bylo ustanovilo a přikázalo. Stalo se to způsobem velmi slavným na náměstí staroměstském u přítomnosti krále samého a předních rádcův jeho z Němec s ním přišlých i též několika pánův českých, Jindřicha

z Lípé a Jana z Vartemberka, jakož i nového rychtáře Velflína.

Brzy též svolán byl sněm, aby stavové králi novému slíbili věrnosť i poslušenství. I pozváni byli všickni, aby do Prahy přijeli ke dni narození páně t. j. 25. prosince, čemuž také vyhověli ochotně; neboť všickni přijeli s radostí bez četného průvodu ozbrojeného, jako do nedávna muselo se jezditi, když nikde v zemi nebylo bezpečnosti, nýbrž všude bylo se obávati úkladův a loupeží. Všickni králi vykonali přísahu věrnosti a poslušenství a zachovali se dle slibu učiněného, že všude chtějí býti nápomocni, aby se ustálil mír obecný. Král pak ze své strany vydal jim zápis velmi důležitý, jímžto stavům přiznal a stvrdil všecky dosud obvyklé svobody a práva.

Zápis, jímžto král Jan lucemburský Čechům i Moravanům stvrzuje svobody a práva r. 1311.

Poněvadž zápis tento krále Jana velikou má váhu, neboť přispívá k lepšímu poznání poměrův tehdejších, domníváme se, že nehrubě pochybíme, když jej tuto položíme u výtahu a z části v překladu doslovném.

„Poněvadž (jak zní úvod), slávy královské vrchol se dostupuje a čas života blaženého se prodlužuje, když král, přeje si lásky a nikoli postrachu, v řízení poddaných svých béře na sebe povinnost nikoli zuřícího, nýbrž spíše milujícího — — pročež my, řízením nejvyšším jsouce postaveni v čelo vlády v království českém, v něm žíti a s pomocí boží skutky naše upraviti umíňujeme si tak, aby ničeho k sobě nepotahovala nenávisť

aneb neosobovala si přízeň nedovolená, nýbrž aby všecko, což v dobrotě mezi námi a téhož království obyvateli se ujedná, opíralo se o moc důvěry a lásky věčné. Aby pak titíž obyvatelé tohoto našeho předsevzetí v přízni boží chvalitebného poznali průchod v uskutečnění vydatném a dobrotivém, toto jim slibujeme a k tomu zavazujeme se věrným a trvalým poutem slibu, že ctihodného v Krystu otce p. Jana, biskupa pražského, knížete našeho milého, a nástupce jeho, chrám pražský a všecko duchovenstvo, též šlechtu i obyvatele zemské i všecek lid téhož království, jich statky a jmění zachováme v jich právech a jich svobody, zvyklosti, výsady a práva jakékoli tak v soudě, tak i mimo soud v moci a bez porušení udržíme.. atd.“

Aby pak pro nějakou snad nejasnosť zápisu nemohly vzniknouti ani pochybnosti ani nedorozumění, pokračuje se dále:

„Dopodrobna pak vyznáváme tímto, že tíž obyvatelé zemští od starodávna měli i od nás a nástupcův našich míti mají práva tato: že šlechta i obyvatelé zemští nejsou povinni aniž od nás způsobem některým smějí se dohánětí, aby se vydali na výpravu nějakou dále, než sahají hranice Čech a Moravy, kdyžbychom toho u nich prosbami neb penězi nemohli dosíci, aby se účastnili výpravy za hranice. Kdyžby ale zemím těm, Čechám a Moravě, nebo jich některé nastala potřeba obrany neb usmíření a k tomu bylo zapotřebí výpravy neb služby jinaké, neodbytně povinni budou dáti se v pochod Čechové i Moravané vespolek anebo zvláště, jakby toho vymáhaly blaho a poměry zemí těch.“

„Příspěvkův obecných, jimž se v lidu říká berna, ani my ani nástupcové naši, králové čeští sami nesmějí zemi ukládati neb vybírati než ve

dvou případech níže položených, totižto když se král korunuje a když vdává dceř některou. Tehdáž pak berně ta spláceti se bude způsobem tímto: totižto každý lán*) anebo mlýn na řece o koliku buď kol po čtvrti hřívny stříbra, a každý řemeslník z řemesla svého, každá krčma i každý mlýnec na potoku, byť měl kol několik, po lotu stříbra a kdyby stříbra se neužívalo, místo čtvrti po šestnácti a místo lotu po čtyrech groších pražských, z polí však, kteráž se nerozeznávají na lány, z pluhu po čtvrti hřívny nám jmenem té berně platiti budou povinni. Pravíme však, že berni svrchu řečené podrobeni jsou pole, lány, řemeslníci, mlynáři a mlýnové toliko ti, z nichž pánům jich platí se úrok i kteříž nejsou ustanoveni na užitek pánův neb jich služebníkův.“

Vytknuv pak výslovně, že z čeho úrok se neplatí, vyňato jest z berně povinné, úpis dále zní:

„Obnovujíce také týchž obyvatelův zemských právo starodávné, kteréž za dob předchůdcův našich některých, králův českých, zrušeno jest a průchodu pozbylo, ustanovujeme i chceme trvalostí zabezpečiti na věky, aby umře-li kdo, nezanechav potomstva mužského, dcery pozůstalé následovaly v dědictví a statcích otcovských. Kdyby pak kdo zemřel, nemaje ani synův ani dcer, a o statcích svých neučiniv pořízení za života neb při smrti, následujtež jako dědicové v celém jeho zboží a pozůstalosti příbuzní až do čtvrtého stupně pokrevenství pohlaví mužského nebo ženského. Když pak takových není a umírající o majetku svém, pokud dovoleno, neučinili pořízení náležitého, teprv tehdáž majetek takto umírajících na nás spadá.“

*) Lán míval obyčejně 30 jiter nebo 60 korcův míry nedávno z užívání vyšlé.

„Totéž chceme, aby se zachovávalo na statcích oněch, kdož pro zločiny trestají se na hrdle; chcemeť pak, aby všem, kdož nemají potomstva synův ani dcer, a jak řečeno, mají býti potrestáni, na hrdle, dovoleno bylo, o statcích svých za živa i při smrti pořízení činiti, jak se zlíbí jich vůli.“

„Konečně aby se všecko uklidilo, z čehož by mezi námi a týmiž šlechtici a obyvateli zemskými království českého povstati mohly podezření a nelibosť, tento si ukládáme zákon s potřebou, šetřiti ho, i to stvrzujeme závazností na věky pro nás i nástupce naše, že žádného hejtmana, žádného purkrabí neb hradního na hradech našich, žádného mana neb úředníka nějakého v Čechách či na Moravě neb při dvoře našem neumístíme cizince, aniž týmž cizincům na vždy neb na čas dáme statkův, zboží neb hradův či úřadův nějakých a také nepřipustíme, aby způsobem nějakým dědili v království českém; nýbrž ustanovujeme, že se všecko svrchu řečené skrze nás toliko Čechům a Moravanům udíleti musí a usuzujeme, že nám jinak není dovoleno.“

„I aby se snad nevloudilo jinudy, co jednou cestou zapovídá se snahou upřímnou, toto zákonu našemu svrchuřečenému se stejnou potřebou stranu šetření jeho dodáváme, že nedopustíme, aby cizinec aneb přibylec v Čechách či na Moravě dědictví, hrady, statky neb zboží nemovité či práva nějaká kupoval anebo koupené nějak držel; nýbrž kdyžby někomu takovému statky druhu toho darovány byly neb odkázány, čili snad věnem některé paní z Čech anebo z Moravy byly přiznačeny neb jakýmkoli jiným právem naň spadly, tedy ode dne, co naň spadly, do roka povinen buď prodati je někomu domácímu, čehož neudělal-li, tedy vše

svrchupsané, čehož nabyl, hned po vypršení téhož roku připadniž nejbližším pokrevným paní té.“

„I chtějíce všecko svrchuřečené i každé zvláště týmž obyvatelům zemským zachovávati navždy pevně a bez porušení, slibujeme, že jakmile z milosti boží korunováni budeme na krále českého, list obsahu nynějšího opatřený pečetí naší královskou větší, jakéž tehdáž budeme užívati, v trojím opisu témuž p. biskupovi pražskému a obyvatelům zemským do dvou neděl ode dne korunovace naší odevzdati nijak neopomeneme.“

Poslední slib stranu vydání zápisu pečetí opatřeného nemalou měl důležitosť, neboť teprv tím spis nabýval platnosti a průchodu.

Korunovace Jana lucemburského a Elišky Přemyslovny r. 1311.

Hlavní péčí stavův nyní bylo, aby se král Jan dal korunovati; předkové naši totiž, jak známo, krále tehdáž teprv považovali za řádného panovníka svého, když na království byl korunován způsobem náležitým. I nemělit Čechové krále korunovaného již od časův Václava II.; neboť ze tří nástupcův jeho žádný nebyl korunován, Václav III. a Rudolf rakouský hlavně pro krátkou dobu panování svého, Jindřich pak nedbal toho, bezpochyby se obávaje, že by se slavnosť ta u Čechův potkala s odporem příšlným.

Aby se tedy s králem novým obřad ten předůležitý vykonal co nejdříve, stavové čeští pilně k tomu přihlíželi, soudíce, že se to státi může tím snáze, poněvadž v zemi meškal arcibiskup mohucký, jenž, jak známo, měl právo zaručené, že toliko on smí korunovati krále českého. I

přistoupili stavové k Petrovi arcibiskupovi, snažně jej prosíce, aby jim Jana na krále korunoval. Petr z počátku zpěčoval se, namítaje jako překážku hlavní, že prý sám král Jindřich VII. vyslovil přání, aby se s korunováním syna jeho počkalo, až by se ho sám také mohl účastniti po návratu z Vlach; když ale stavové nepřestávali naléhati úsilovně i aby obměkčili arcibiskupa, slibovali, že za vykonání obřadu toho ochotně mu dají odměnu a dary, předpisem ustanovené, Petr upustil od zdrahání dalšího a svolil, aby se slavnost odbyla co nejdříve.

I tak již v neděli po hromnicích, to jest dne 7. února r. 1311. v hlavním chrámě hradu pražského před oltářem sv. Víta *král Jan* a s ním *Eliška královna* Petrem arcibiskupem *korunování jsou na království české* u přítomnosti velikého počtu panstva, rytířstva i měšťanstva, zejmena pak přítomni byli všickni nejvyšší úředníci zemští a dvorští, konajíce při tom služby každý dle předpisu a povinnosti své. r. 1311.

Po korunování král před oltářem na rytířstvo pasoval dva mladíky rodu panského, kteříž korunu nad jeho hlavou drželi. Před kostelem veliké množství lidu z měst pražských i odevšad z celé země přibylého, krále i královnu vítalo pokřikem a blahopřáním radostným i u velikém návalu za hudby a zpěvu doprovázelo je, když oba na koních jedouce pod nebesy plamennými s dvorem celým ubírali se středem města obojího (totižto nynější Malé Strany a Starého Města) do kláštera minorytův u sv. Jakuba, kdež v refektáři připraveny byly hody korunovační pro dvůr a hosti nejpřednější, kdežto současně hodovalo se v mnohu jiných domův, neboť velká zima tehdáž bránila

tomu, aby se hody odbývaly pod širým nebem, jako bývalo obyčejně o slavnosti takové.

Mluvě o zpěvu, jenž se o této korunovací rozléhal po ulicích pražských, kronykář Petr praví, že Čechové zpívali v jazyku svém, avšak nejvíce prý bylo slyšeti zpěvu německého od Němcův, čemuž rozuměti dlužno v ten smysl, že v městě pražském mezi měšťany Němcův byla většina, nikoli pak v obyvatelstvě celé země vůbec, kdež Němcův tehdáž nepatrná byla menšina.

Upevnění svazku starobylého mezi Moravou a Čechami r. 1311.

Když přispěním ochotným stavův, kteříž kupili se okolo panovníka nového a podporovali vládu jeho, v zemi české ustáleny byly pokoj a pořádek, i bezpečnost panovala veřejná, pomýšlelo se na *Moravu*, kteráž za posledních dob také velmi mnoho strádala nepořádky a neřestmi rozmanitými. Jednaloť se nyní o to netoliko, aby se tam přítrž učinilo poměrům neblahým, nýbrž též aby mezi královstvím českým a markrabstvím moravským opět se upevnil svazek mocný, jenž za doby nejposlednější poněkud byl ohrožen.

Když totiž král německý Jindřich VII. (jak svrchu se již podotklo) jal se pomýšleti na vypuzení Korutance z Čech, vešel též ve smlouvu s knížaty rakouskými, aby mu k dosažení cíle toho přispěli netoliko pomocí brannou, nýbrž také zapůjčením dvaceti tisíc hřiven stříbra, začež měli dostati do zástavy Moravu za padesát tisíc hřiven. Do smlouvy této království českému vlastně nic nebylo; neboť uzavřena byla bez vědomí a schválení stavův; kromě toho knížata rakouští ani dost

málo nepřispěli zbraní, aby Jindřich korutanský vyhnán byl z Čech. Přes to přese všecko nové vládě české sluší vzdáti čest a chválu, že jakmile v Čechách vyřízeny byly věci nejpotřebnější, hned úsilovně jala se o to pečovati, aby smlouva svrchu psaná pozbyla moci. I vyjednávalo se s nejstarším knížetem rakouským, Bedřichem Krásným, až konečně v Pasově dne 30. března 1311. úplně se zřekl práva zástavního na Moravu, ovšem nikoli bez jisté náhrady na penězích.

Nedlouho potom *král Jan s královnou Eliškou* a předními rádci a důvěrníky svými při konci měsíce května roku svrchu psaného *podnikl jízdu na Moravu*, aby i tam, jako dříve v Čechách, vše uvedlo se v pořádek náležitý. Provázen vojskem dosti silným, zajel nejprvé do hlavního města Olomouce, kdež, jako vůbec všude, uvítán byl radostí upřímnou a *přijal sliby věrnosti a poslušnosti*. Za dvanáctidenního pobytu v Olomouci přijel tam ku králi Janu *Boleslav*, *kníže lehnický a vratislavský*, jenž za manželku maje Eliščinu sestru mladší, *Markétu*, byl svakem jeho. Oba svakové o všecko náležitě a přátelsky se dorozuměli; Boleslav totiž za osm tisíc hřiven stříbra, za kteréž se mu král Jan zaručil, postoupil mu knížetství opavské, jež také držel a kteréž patřilo k Moravě a nikoli k Slezsku*) a dále (Boleslav) zřekl se všech požadavků na nějaké další věno pro choť svou, neboť se dcerám královským dosud věna dávalo obyčejně deset tisíc hřiven.

Z Olomouce král dal se k Brnu, kdež také

*) V držení Opavska Boleslav dostal se volí některých pánův knížetství toho, kteříž se mu poddali, vypudivše vlastního pána svého Mikuláše, levobočka někdys krále Přemysla Otakara II.

učinil některá narovnání a když zvěděl, že vévoda rakouský *Bedřich Krásný* přijel do kláštera rajhradského nedaleko Brna, hned tam k němu zajel, aby dorozuměním osobním stvrdili přátelství obapolné. Přijav pak na sněmě v Brně od stavův moravských přísahu věrnosti a vydav jim na stvrzení práv a svobod starodávných úpis, jako dříve stavům českým, král Jan s dvorem svým vrátil se do Čech, kdež krajiny všecky projížděl, města, tvrze i hrady navštěvoval, všude, kde potřeba bylo, pokoj zjednal a spravedlnosť dal konati; některé tvrze, v nichž loupež se zahnízdila, zbořiti kázal.

Zajímavý příběh soudní. Pokuta přísná.

r. 1312. V dobu tuto připadá událosť, o níž dlužno zmíniti se obšírněji, poněvadž poskytuje nám poněkud světla na bližší poznání poměrův tehdejších společenských i soudních. Událať se (bezpochyby v samé Praze) z příčin, nyní již neznámých, dvojí vražda, zabit totiž pan *Procek z Potštejna*, jehožto syn *Mikuláš* zločin tento pomstil krví známého nám již měšťana pražského *Peregrýna Puše*, jejž měl v podezření jako původce smrti otcovy. Z vražd těchto dle obyčejův tehdejších povstaly půtky velmi rozsáhlé, jichž účastnili se příbuzní a přátelé stran obou. I tak stanuli proti sobě ze strany jedné *Anežka*, vdova Pušova, dále jeho sestra, synové, svakové, přátelé atd., ze jmena *Jeklín*, synovec, pak *Klaryc* se syny *Mikulášem*, *Petrem* a *Ondřejem*, *Jindřich Puš* se syny *Mikulášem* a *Frenclinem*, synové *Purkartovi*, *Heřman*, *Mikuláš*, *Kunrát* a *Nyklín*, *Pertolt Pirkner*, *Olbram* se syny *Menhartem* a *Bohuslavem*, *Jindřich „od Kamene“* se syny, pak *Mikuláš Choceňský*, *Mikuláš od*

Kotle a *Purkart* příjmím *Černý*, jenž dříve býval v službě zabitého Peregrýna; na straně druhé nalezáme pány hlavně z rodu *Drslavicův*, tedy pány *z Potštejna* a sice *Mikuláše* s bratrem *Půtou* a všemi strýci, pány z *Žampachu*, *Břetislava z Rýzmberka* s bratřími a strýci, *Oldřicha z Brandýsa* atd.

Boj trval čas nějaký s úspěchem střídavým, až konečně Mikuláš z Potštejna a hlavní jeho pomocník Oldřich z Brandýsa upadli v moc vlády královské, kteráž pak obě strany bojující sklonila, že upustily od boje dalšího a podaly se na výrok smírčích. Na tyto zvoleni byli dvořané královští hrabě *Pertolt z Henneberka*, *Jindřich z Willnau*, *Albert z Hollachu* (*Hohenlohe*) a *Filip z Falkenštejna*, kdežto za stranu druhou, totižto že zachová se dle výroku, zaručili se bratří *Albrecht a Půta z Dubé* na *Frýdlantě*, *Jindřich Krušina z Lichtemburka*, *Jan z Dobrušky*, *Dobeš z Bechyně*, *Arnošt z Talmberka*, *Boleslav ze Smečna*, *Vilém z Herštejna* a *Sulislav*, *Hroznata i Milota* bratří *z Pnětluk*.

Když pak Mikuláš z Potštejna, usvědčen jsa přiznal se, že zabil Peregrýna Puše, kdežto nebylo na snadě důkazův, že Peregrýn zavraždil otce Mikulášova, pana Procka z Potštejna, tedy úmluvci učinili výrok následující:

1. aby obě strany ustaly od boje a zachovávaly navždy mír a svornosť;

2. aby z vraždy usvědčený pan Mikuláš z Potštejna při kostele Týnském založil nadací, z níž důchody roční stačily by na výživu zvláštního kněze, kterýžby při témž kostele co den sloužil mši za duši Peregrýnovu a sice již od nejbližšího příštího svátku na nebe vzetí panny Marie;

3. aby se týž pan Mikuláš stal členem duchovních bratrstev třiceti klášterův a v každém bratrstvě za duši Peregrýnovu sloužiti dal tisíc mší;

4. aby pan Mikuláš, jakmile propuštěn bude z vazby, sám osobně nastoupil pouť do Říma;

5. aby pan Oldřich z Brandýsa, vyšed na svobodu i též služebník Erhart vykonali pouť do San Jago de Compostella ve Španělích;

6. aby služebník Blahut vykonal pouť do Cach k tamějšímu obrazu panny Marie i aby všickni čtyři vykázali se svědectvím platným, že pouť uloženou skutečně sami vykonali;

7. aby pan Mikuláš z Potštejna vykoupil a úplně vysvobodil Purkartice Mikuláše a Kunráta, syna Klarycova Petra, jakož i Mikuláše od Kotle, kteříž se průběhem války dostali do zajetí pana Břetislava z Žampachu;

8. aby klášteru minorytův u sv. Jakuba v Praze za blaho duše Peregrýnovy daroval deset hřiven;

9. aby pro osobní a veřejné pokoření sám v rouše kajícím v průvodu sta jiných osob, kteréžby si sám vybral, od kláštera sv. Klimenta (v nynějším Klimentinum) vykonal procesí až k domu vdovy zavražděného Peregrýna;

10. aby obci a měšťanům pražským v hotovosti zaplatil, co později ustanoví úmluvci svrchupsaní;

11. aby vdově Anežce a rodině Peregrýnově zaplatil tisíc pět set hřiven ve třech lhůtách krátkých po pěti set hřiven, čehož kdyby neučinil, pokuta řečená pomocí úředníkův nejvyšších vymáhala by se na statcích úmluvcův svrchupsaných. Jak se vidí, nejlépe přitom pochodilo záduší t. j. jmění církevní — úplně v duchu doby tehdejší, kteráž se domnívala, že odpuštění a odčinění viny všeliké nelze dosíci bezpečněji, než obdarováním církve, kteréžto domnění duchovenstvo ovšem horlivě podporovalo a utvrzovalo. Vyhověli od-

souzení všemu, co se jim uložilo, nedovídáme se; dlužno však míti za to, že se tak stalo.

Král Jan na Moravě krotí a trestá loupeže r. 1312.

Nedlouho potom *král opět vypravil se na Moravu*, aby tam ustálil pokoj a potrestal rušitele jeho, proti nimž za pomoc prosili obyvatelé ohrožení. *Bedřich* čili *Frýdúš z Línavy*, *Arkleb z Boskovic* a bratr jeho *Jimram* a jiní brzy po odjezdu krále z Moravy, opět jali se z hradův svých soužiti lid sousední, provozujíce řemeslo rytířův loupeživých. Tudíž v měsíci červenci r. 1312. král s dvorem svým a s některým lidem branným zajel na Moravu a nejprve v sousedství Třebiče udeřil na nejpověstnější hnízdo loupežnické, totižto na Jimrama Boskovského hrad řečený Ungersperk. r. 1312.

V hradě dobytém zjímáno vinníkův osmnácte, kteříž bez meškání sťati jsou mimo jednoho, jenž, posedlý rozmarem „šibeničním“ v pravém slova smyslu, prosil, aby jej oběsili na jistém stromu košatém, a když prosbě té se povolilo, raduje se a žertuje, spěchal na popravu. Svědek očitý, maršálek královský Herlín toto vypravoval kronykáři zbraslavskému.

Odtud král zajel do Brna, kdež jej opět uvítali s radostí. Poněvadž Frýdúš z Línavy, spoléhaje na pevnosť hradův svých a tvrzí, vládě královské nadále vzdoroval, nedbaje napomínek ani vyhrůžek, král silu svou brannou rozhojniv zástupy moravskými, zaměřil právě na nejpevnější hrad jeho Račice. Když nic nemohlo se pořídíti obvyklými prostředky válečnými a zejmena ani

praky ničeho nezmohly proti hradu, za nedobytný považovanému, přivoláni byli horníci do ležení královského, kteříž podkopáním zbořili část hradeb. Vida Frýdúš nezbytí, jal se prositi za milost, kteréž také dosáhl, podporován přímluvami hojných přátel, musel však slíbiti, že hrady své zboří. I odtud, jak přísahou se zaručil, Frýdúš zůstal králi věrným. Způsobem podobným ještě i jiní přijati od krále na milost, mezi nimiž i bratří Boskovští.

Neúroda i hlad v Čechách a na Moravě.

Téhož roku, jak vypravuje kronyka zbraslavská, pro neúrodu veliký byl hlad v Čechách i na Moravě, kdež prý korec obilí prodával se až za třicet grošův pražských čili půl hřívny stříbra, což na peníz nynější dělá asi jedenáct zlatých a půl, cena to na onen čas ohromná. Hladem tehdáž mnoho lidí zahynulo i množily se zločiny, páchané lidem zoufalým; vždyť prý se vyskytly i matky, kteréž hladem trýzněny zapomněly citu mateřského a požíraly mrtvol dětí svých.

Vypravuje Petr kronykář, co prý se tehdáž přihodilo na Moravě. Jinoch jakýsi, všecek již zmořený hladem, postižen byl v krádeži; přivlečen před soud, přiznal se ke všemu a na smrť odsouzen, prosil úpěnlivě, aby výrok vykonán byl co nejspěšněji. Když pak se ho tázali, co toho příčinou, přiznal se, že nemoha již obstáti trýzní hladem a obávaje se spáchati samovraždu, volil prý zjevné dopustiti se krádeže, aby strestán byl na hrdle a takto sprostil se života jíž nesnesitelného. I hnulo to soudem i lidem, že darován mu život i almužny se mu dostalo, aby žíti mohl.

Zato roku následujícího (1313.) veliká byla úroda, tak že všeho urodilo se hojnost. r. 1313.

První křtiny v rodině královské. Jan lucemburský nastupuje výpravu do Vlach za svým otcem r. 1313.

Roku téhož (1313.) manželstvo královské požehnáno bylo prvním plodem; neboť královna Eliška v den sv. Kyliána (8. července) porodila dcerušku, kteréž na křtu dáno bylo jmeno *Markéta* po babičce, totiž krále Jindřicha VII. choti. Markéta tato stala se potom manželkou vévody dolnobavorského Jindřicha.

Nedlouho po této slavnosti rodinné král Jan nastoupil výpravu válečnou v krajiny odlehlé, totiž do Vlach, kamž jej volal na pomoc otec Jindřich VII. Tomuto ve Vlaších dařilo se všelijak, četnější zajisté byla tam strana nepřátel, než přátel jeho; neboť vedle mocných měst Janova i Písy málo kdo mu tam přál, pročež zhusta bylo mu zápasiti netoliko s obtížemi, nýbrž přímo s nepřítelem ozbrojeným.

Přes to přese všecko ale vítězně si proklestil cestu do slavného Milána, kdež v kostele sv. Ambrože s chotí svou Markétou dne 6. ledna 1311. slavně dal se korunovati na království vlaské korunou železnou. Ku konci téhož roku (dne 12. prosince) královna Markéta zemřela v Janově, kdež i pochována byla v kostele minorytův.

Jindřich VII. roku následujícího (1312.) dostal se konečně do Říma, kdež dne 29. června od kardynálův, papežem k tomu ustanovených, korunován byl korunou císařskou, pročež jej odtud jmenovati budeme císařem. Nedlouho potom při-

činěním nepřátel stále se množících v nemalé octnul se tísni zvláště, když nemohl si dáti rady s mocným městem Florencií, kterouž obléhal marně. Nucen ohlédnouti se o pomoc, obrátil se k synovi, králi českému Janovi, jejž, jak známo, před výpravou do Vlach ustanovil náměstkem svým v říši
r. německé.
1313. I svolal Jan ke dni 6. ledna 1313. valný sněm říše německé do Normberka, kdež se také skutečně sešlo shromáždění velmi četné, jež se na tom sneslo, aby se císaři Jindřichovi do Vlach poslala pomoc vydatná. Avšak král Jan teprv v témdni po na nebe vzetí panny Marie výpravu skutečnou nastoupil z Prahy, odkud doprovázen četnými pány českými a moravskými dal se k Normberku, kdež k němu přirazily zástupy vojenské z některých končin německých.

Krále Jana lucemburského otec, císař Jindřich VII. zemřel r. 1313.

Z Normberka postupovalo se dále přes Ulm do Švýcar nynějších, kdež u Curychu s vojskem krále Jana spojiti se mělo vojsko druhé, vedené arcibiskupem mohuckým Petrem, jejž doprovázela matka císařova Beatrýce. Když pak král Jan s komonstvem dorazil do kláštera řeholnic cisterciáckých v Heggbachu nedaleko města Biberachu v nynějším království virtemberském, stihla jej listinami ověřená zpráva, že otec jeho dne 24. srpna zemřel otrávením.

Vypravuje náš kronykář Petr Žitavský, jenž s opatem svým Kunrátem tovaryšil králi Janovi na této výpravě, že od životního lékaře císařova samého, mistra *Mikuláše Fuldenského* dověděl se,

kdo a jakým způsobem císaře otrávil. Volán od přátel na pomoc proti Robertovi, králi neapolskému, císař Jindřich vydal se tam na cestu, zanechav něco vojska před Florencií. Když pak nastával svátek na nebe vzetí panny Marie, rozložil se táborem nedaleko Sieny, aby dle pobožného zvyku svého svátek ten slavil. Nemaje pak při sobě zpovědníka svého, bratra Matouše, jejž vypravil ke dvoru papežskému, povolal jiného mnicha, dominykána Beneše Sienského, aby u něho vykonal zpověď a přijímání. Ten pak mnich, slouže straně proticísařské, užil příležitosti nahodilé, aby císaře shladil ze světa; když totiž při mši myl si prsty, vpustil prý jed do vína*), jímž pak otrávil císaře přijímacího; neboť tento, před tím úplně zdráv, jakmile odcházel od oltáře, ucítil prý bolest, kteráž stále vzrůstajíc, tak rychle síly jeho trávila, že smrt nastoupila za šest dní. Zemřel Jindřich VII. v Buonconvento (v Toskánsku) dne 24. srpna r. 1313., tělo pak jeho převezeno do Písy, kdež pochováno. Naproti tomu dějepisec Mussatus popírá, že Jindřicha VII. otrávili, neboť prý lékaři v něm shledali až trojí neduh, jenž způsobil smrt.

O knížeti Janu švábském, vrahu krále německého Albrechta.

Svrchu (na str. 17) se vypravovalo, kterak r. 1308. dne 1. května král německý Albrecht zavražděn byl bratrovcem svým, knížetem *Janem švábským*, krále českého Přemysla Otakara II.

*) Kronykář Albert Štrasburský praví, že prý mnich jed připravený choval pod nehtem, jakož i, že, jakmile bylo po přijímání, hned prý se ztratil.

z dcery Anežky vnukem. Zde náleží podati, co se vypravuje o dalších osudech nešťastného knížete toho, jemuž se dostalo příjmí *Parricida* t. j. otcovrah.

Po vraždě spáchané skrýval se před pomstou manželky a synův krále zavražděného, kteříž krutě pronásledovali každého, jenž byl v podezření, že s knížetem Janem anebo s pány, s ním spiklými, v jakémkoli byl styku. Když pak nový král německý Jindřich VII. vrahy předchůdce svého Albrechta dal v klatbu říšskou, kníže Jan tím bedlivěji musel se skrývati i podařilo se mu, že znikl nebezpečenství hrozícího, až konečně, nabaživ se bytu nejistého, zatoužil po klidu.

I udal se do Aviňonu, města nyní francouzského, aby u papeže, tehdáž tam sídlícího, dosáhl rozhřešení. Papež ale do věci té nechtěl se vkládati, řka, že vrahové Albrechtovi přisluší před soud krále německého čili císaře římského. I udal se tedy nešťastný kníže Jan do Pisy, města vlašského, kdež tehdáž nacházel se král německý Jindřich VII. Kterak tu kníže Jan pochodil, o tom máme dvě zprávy, neúplně souhlasné. Kronykář *Albert Argentýnský* vypravuje, že Jan „tajně přišel do Pisy, aby získal milost krále“ (Jindřicha VII.), že ale na hospodě jat byl „z návodu knížat rakouských“ (synů Albrechtových). Jindřich VII. prý jej pak odevzdal Pisánským, aby jej střežili. I tak „dlouho tam byl chován až ukončil život svůj ve vězení.“ —

Naproti tomu jiný kronykář, *Eneáš Sylvius* vypravuje, že Jindřich VII. v Pise knížeti Janovi, za milost prosícímu, uložil, aby se dal do kláštera a vezma na se řeholi sv. Augustýna, do smrti v ní setrval. Čemuž Jan kníže podrobiv se, žil v Pise v klášteře řečeném, v jehož kostele i po-

chován jest. Ačkoli Eneáš Sylvius, jenž pak byl papežem jmena Pius II., žil o sto let později než kronykář svrchu psaný, předce zprávě jeho, jak soudíme, sluší dáti přednost, poněvadž čerpati mohl z pramenův nejspolehlivějších.

Čeho svrchu jsme opomenuli, dodáváme tuto, totiž tabulku rodokmennou, aby čtenář tím zřejměji poznal, kterak kníže Jan souvisel s rodem Přemyslovcův českých.

Král Přemysl Otakar II. — Císař Rudolf I.

Václav — Anežka — Rudolf — Albrecht

(syn jich)

Jan.

Následky umrtí cís. Jindřicha VII. Král Jan začíná zdržovati se v cizině r. 1313.

Zpráva o smrti císaře Jindřicha VII. veliký měla účinek na vojsko s králem Janem tahnoucí. Pocit nejistoty vyvolal postrach všeobecný a poněvadž ve Vlaších nebylo dále co dělati, snadno zvítězila rada, aby se vojsko vrátilo, odkud přišlo. A tak i zástupy české obrátily se k vlasti, pokonávajíce sem tam překážky, kteréž jim na cestě hrozily; neboť kdo dříve chovali se k Čechům přátelsky ze strachu před císařem, jemuž táhli na pomoc, nyní zvěděvše o jeho smrti, všelijaké strojili úklady jako cizincům; i vypravuje účastník pochodu toho, náš Petr kronykář, že kdo jen trochu se vzdálili od hlavního voje, hned zakusili zuřivosti lidu švábského, jakož on sám uzřel několik takto zraněných ano i zabitých.

O králi Janu týž kronykář vypravuje, že, ač

srdce jeho krvácelo žalem nad smrtí otcovou, tajil bol zmužile, aby zármutkem jeho přílišným nezmalátnělo snad vojsko celé, kterážto slova, když si je převedeme z chvalořečnictví na míru pravdivou, dí nám asi tolik, že král Jan smrť otce svého snášel dosti lehce, k čemuž mu dojista napomocná byla ctižádosť, kteráž v něm vzbudila touhu, aby se nyní sám ucházel o stolec a korunu osiřelé smrtí Jindřicha VII. Ve švábském městě Nordlinkách (v nynějším království bavorském) uslyšev, že arcibiskup mohucký Petr také již se vrátil z výpravy, ihned opata zbraslavského k němu vypravil, s prosbou, aby se s ním sjel v městě Vircpurku.

Udal se tedy na Rýn opat Kunrát, doprovázen věrným Petrem kronykářem, i způsobil, že arcibiskup mohucký, s dvěma ostatníma arcibiskupoma, kolínským totiž a treverským, spořádav věci nejnutnější v Koblenci na poradě třídenní, jížto přítomni byli též hosté čeští, vydal se ku králi Janovi do Vircpurka. Ačkoli pak právě tehdáž v Němcích zapotřebí bylo přítomnosti arcibiskupa jakožto kancléře říše německé, předce k nalehavým prosbám krále Jana, podporovaným přímluvami Kunráta opata, svolil, že s královnou Eliškou odebral se do Čech, aby tam spravoval vládu nejvyšší, kdežto král spěchal do svého hrabství lucemburského.

Utrpěly-li Čechy ujmu nějakou předčasným úmrtím císaře Jindřicha VII. čili nic, o tom nelze se hádati, poněvadž pro obojí možno uvésti důvody z pravděpodobnosti. Může totiž býti, že Jindřich VII., kdyby se byl šťastně navrátil z Vlach do Němec, prospěšně byl by účinkoval na syna svého Jana, jenž by se pak snad nebyl stal dobrodruhem toulavým, nýbrž panovníkem pečlivým;

může ale také býti, že v případě tom vliv panovníka německého v Čechách přes příliš byl by se zakotvil a ustálil na ujmu naši v ohledu tak politickém jak národním. Zanechme tudíž stranou rozumování takového neplodného a vizme, co se dále dělo.

Jan lucemburský chtěl se státi králem německým. Roztržka při volení krále německého r. 1314.

O volení nového krále německého pramen náš domácí, kronyka totiž zbraslavská podává nám zprávu dostatečnou; neboť spisovatel její Petr Žitavský událostem na mnoze dosti byl blízkým, ano často očitým jich svědkem, když s opatem svým zhusta býval v komonstvě krále Jana, jenž již jakožto kurfirst volení toho se účastnil.

Z počátku Jan náš dosti měl naděje sám, že zvolen bude; neboť arcibiskupové *Petr* mohucký, jenž opět z Čech odejel, a *Baldvín* treverský počali proň pracovati, brzy však museli toho zanechati jako snažení marného, neboť Janovi, tehdáž teprv sedmnáctiletému, nedostávalo se věku potřebného a kromě toho nelze bylo proň získati třetího kurfirsta duchovního, Jana, arcibiskupa kolínského. Tento totiž za třicet tisíc hřiven stříbra zaprodal se knížeti rakouskému, *Bedřichovi Krásnému*, kterýž i jinde zjednal si v říši přívržence sliby a dary.

Kdyby Bedřich rakouský byl zvolen a dostal se v plné držení moci královské v Německu, mohlo to míti následky nemilé pro Čechy a krále Jana, neboť nezapomínejme, že král Albrecht, Bedřichův otec r. 1306. vynutil na stavech českých,

že synům jeho zapsali právo dědičné, kteréhožto práva se tito dosud nezřekli. Proto přátelé krále Jana v říši německé i on sám, stůj co stůj, se vynasnažovali, aby Bedřich nebyl zvolen, nýbrž aby na královský stolec německý dostal se *vévoda bavorský Ludvík*, téhož Bedřicha Krásného bratranec.

Za takových okolností bylo předvídati, že na stane rozdvojení voličův, což se také hned ukázalo, když blížil se den volby, jež odbýti se měla ve Frankfurtě nad Mohanem. I shromáždilo se tu vedle kurfirstův množství lidu veliké ze všech končin říše německé; na pravém břehu řeky rozložila se strana, k níž patřil král Jan, i na den
r. 1314. sv. Lukáše t. j. dne 18. října 1314. zvolila *Ludvíka* bavorského, kdežto strana protivná na břehu levém zvolila *Bedřicha Krásného*, vévodu rakouského. I taková z obou stran byla rozhořčenost, že, jak praví Petr náš, byly by se daly do sebe, kdyby mezi nimi nebylo řeky. Konečně Bedřich slabší jsa vojskem, ucouvl, kdežto strana Ludvíkova, opanovavši pole, pospíšila si s korunováním krále svého, jenž s manželkou Markétou na den sv. Kateřiny t. j. dne 25. listopadu v Cáchách na království německé byl korunován arcibiskupem Petrem mohuckým, kterýž listinami danými od papežův i císařův prokázal k tomu své oprávnění. Naproti tomu zas Jan arcibiskup kolínský v lednu roku následujícího v městě svém Bonně okorunoval vzdorokrále svého, Bedřicha Krásného.

Že se zápletky tyto nedají urovnati způsobem mírným, nýbrž že z toho vzejdou boje těžké, hned z počátku dalo se předvídati.

Češi vymohli při králi, že cizincům odňal nejvyšší zprávu zemskou r. 1315.

Mezi tím v Čechách a na Moravě připravovala se a konečně nastoupila změna velmi důležitá. Ačkoli král úpisem, jímžto hned po svém korunování Čechům a o něco později i Moravanům zaručil práva i svobody dosavadní, velmi významný slib učinil stranu uvozování cizincův do zemí svých, předce až dosud sám stále hřešil proti slibu tomu, maje v radě své téměř jen pány, kteříž s ním anebo za ním z ciziny do Čech přišli. A kdykoli stalo se, že ze země vyjížděl, vždy jen jim vládu poroučel. S tím souviselo též, že cizinci požívali mnohých výhod a důchodův nemalých z hodností a úřadův, jim svěřených i statkův, s úřady těmi spojených.

Pánové čeští, vidouce to, že oni jakožto domácí před těmito cizinci se odstrkují a skracují, velmi těžce nesli nespravedlivosť tuto i odhodláni byli, na dále jí učiniti přítrž. Proto po některých úradách tajných kdysi předstoupili před krále, jemuž zjevili stížnosť svou a přání, řkouce: „Králi pane! přirozený ostrovtip Váš dostatečně rozumí stavu země této a povaze lidí; kromě toho ale věrnosť, kterouž k Vám jsme poutáni, dohání nás, abychom se vyjádřili důkladněji. Vizte, jak cizinci, kteříž jsou tu v zemi, vesměs hoví lakotě, komoru královskou vyprazdňují; jen k tomu je čilá péče dohání, aby právem či bezprávím peněz nahrabali a vyváželi; hradův a statkův zemských mnoho drží a předce nejsou s to, aniž se namáhají, aby zjednali pokoj obecný; nám ale, kteříž jsme se narodili v království tomto a králi ochotni jsme sloužiti, kdybyste, králi a pane, chtěli důvěřovati a úřady zemské svěřovati, nejlépe byste

všem těmto zádrhelům dovedli učiniti přítrž. Námi zjednal by se mír; král a království by prospívali a, jež se nyní vyvážejí, peníze, zde by zůstaly.“

Když pak domluvy a přímluvy takové, „s dodatkem hrozeb,“ jak dí náš kronykář, opakovaly se úsilovně, konečně měly účinek žádoucí. Hrabě *Pertolt z Henneberka* a lantkrabě *Oldřich z Leuchtenberka* a *Dyter mladší z Kastellu*, hlavní správcové tento Moravy, onino dva Čech, a s nimi mnoho jiných Němcův opustili země naše a vrátili se, odkud přišli; král pak svěřil vrchní správu Čech panu *Jindřichovi z Lipé*, Moravy pak panu
r. *Janovi z Vartemberka*. Stalo se to v měsíci dubnu
1315. r. 1315.

Výprava krále Jana do Uher na Matouše Trenčanského r. 1315.

Nedlouho po této změně bylo pomýšleti na výpravu válečnou a sice pro zabezpečení východních končin Moravy od strany uherské. Tam totiž velmož, hrabě *Matouš Trenčanský*, tak přezvaný dle sídla svého, zámku u Trenčína nad Váhem, vzdoruje králi uherskému Karlovi Robertovi, hrál si na pána úplně samostatného a v skutku provozoval moc dle vůle své v celých Uhrách horních. Zástupové jeho, do Moravy zabíhajíce a škody nemalé činíce, osadili tam několik míst a tvrzí pohraničných.

Proti tomu Matouši tedy vypravil se král Jan v dorozumění s králem uherským, kterýž současně měl naň udeřiti ze strany druhé. Dne 21. května r. 1315. nastoupila se výprava z Prahy. Vojsko krále Jana, jež vedl pan Jindřich z Lipé, čítalo tisíc pět set bojovníkův těžce oděných dle

způsobu švábského, těch pak, kteříž měli prošívanice, přilby železné, kopí a luky, množství bylo veliké, až prý „nesčíslné“, jak dí Petr kronykář, libující si trochu v přepínání.

Větší část lidu Matouše Trenčanského uprchla z Moravy, když blížilo se vojsko české, kteréž mocí dobylo hradu u Veselí. Posuvši se pak do Uher jalo se obléhati Holiče, čímž velice se zdrželo, neboť posádka bránila se statečně tak, že nelze bylo ničeho pořídíti ani podkopáním hradeb; neboť posádka proti tomu účinkovala vodou. Tu konečně sám Matouš Trenčanský, aby vysvobodil obležené, z nenadání překvapil vojsko české s ohromným počtem lidu svého lehce oděného, jenž dle zvyku svého s pokřikem nesmírným divý útok učinil na bojovníky Janovy. Tito ulekše se, již hromadně dávali se na útěk a na hanbu jmena českého snad celé vojsko byloby prchlo, kdyby se Jindřich z Lipé nebyl vyznamenal statečností příkladnou. Sám neztráceje ducha, obořil se na prchající, jichž útěku učinil přítrž slovy důraznými, ano i bitím, a s nimi pak opět do boje uvedenými úplného dobyl vítězství. Uhrův pobito mnoho, i též zjímáno; ostatek se rozprchl.

Po těchto zkušenostech Matouš žádal krále Jana za mír, což tomuto přišlo velmi vhod, neboť ve vojště jeho nedostávalo se potřeb rozmanitých a kromě toho král uherský nedostál slibu, že přitáhne ze strany druhé. Z obou stran válčících tudíž zvolilo se po osmi důvěrníkův, aby se smluvili o výminky míru. Takto pořídiv král Jan spěchal do Brna, kamž dorazil již v den sv. Jakuba t. j. 25. měsíce července.

Druhé křtiny v rodině královské. Povodeň r. 1315.

Právě den před tím, co Jan s vojskem z Prahy se vydal na výpravu proti Matouši Trenčanskému, tedy 20. května 1315. *královna Eliška porodila druhé dítě* a sice dcerušku, kteráž pokřtěna jest na jmeno Jitky (Guta) na poctu a památku matky Eliščiny, Jitky totiž, dcery Rudolfa I. a manželky Václava II.

Událost tato v lidu nezpůsobila radosti veliké, poněvadž bylo přání, aby se narodil dědic říše české. Zarmoutilo to nemálo matku, kteráž, jak sám slyšel kronykář zbraslavský, vyjádřila se, že poněvadž dítěte toho nikdo nemiluje, zapotřebí, aby tedy ona sama milovala je tím více. Jitka tato dospěvši provdána jest za prince francouzského, Jana vévodu normandského, jenž se pak stal králem francouzským. Ve Francii říkalo se jí Bonne (t. j. Dobrá.).

Téhož pak času, co se král Jan navrátil z výpravy do Uher, tedy okolo sv. Jakuba, po suchu nesmírném v některých stranách Čech a Moravy taková nastala povodeň, že současných málokdo pamatoval podobné. Zvláště pak Labe vystoupilo z řečiště a zatopilo krajiny okolní daleko široko, škod mnoho působíc pobraním chýží, stodol a stájí, odplavením mlýnův a p. I jiné též řeky divě řádily a v mnohých vesnicích jezdilo se po lodích a člunech.

O zázracích, kteréž prý se tehdáž udály.

r. 1315. V měsíci září roku téhož (1315.) minoryta jakýsi jmenem *Valter*, biskup ponenský z Lom-

bardie přijel do Poděbrad ku králi Janovi a odevzdal mu podpisem notářův veřejných ověřený spis o zázracích, jichž původkyní byla prý matka Janova, královna kdysi *Markéta*, pochovaná v kostele minorytův v Janově.

Zázraky ty vesměs záležely ve vyléčení osob z nemocí těžkých a pro bližší poznání doby tehdejší zmíníme se o nich tuto. Minoryta *Roland kremonský* více než sedm let velice trpěl kýlou čili průtrží po levé straně; když pak při hrobě Markétině, kam s těží se dovlekl, kleče pomodlil se pětkrát „zdrávas“ a nebožtku za přímluvu poprosil — ejhle! pozdravil se úplně. — Když potom arcibiskup v hlavním chrámě kázal o zázraku tomto a o zásluhách Marketiných, paní jakási, *Johanna*, jež v Janově bydlela i nesmírně trpěla hostcem v rameni levém, následkem kázání toho obětovala se Markétě a slib učinila i ejhle! za čtyry dni prosta byla neduhu. — Jiná zas paní také v Janově bydlící *Adylheta* jmenem již na desátý měsíc stižena byla slepotou úplnou i nic neprospívali lékařové. Když pak žena ubohá k radě sousedky obětovala se Markétě a u jejího hrobu se pomodlila, ihned prozřela. — Minoryta *Ranaldýn*, o deváté hodině ranní slouže mši za zesnulou Markétu, náhle takovými postižen byl bolestmi v životě a pak v těle celém, že již všecek byl zmalátněn, když léky nezjednaly úlevy. V tom tanul mu na mysli zázrak, jenž se udál s bratrem Rolandem. Na ručest tedy jal se modliti k Markétě a prosil, aby se za uzdravení jeho přimluvila i ejhle! hned mu bylo dobře. — Zázrak konečně pátý týkal se jakési paní *Florysky*, kteráž krvotokem tak sešla, že s ní bylo na mále, o čemž vědouc, činila již pořízení poslední. V tom uslyševši o zázracích, kteréž prý se udály přímluvami

Markéty královny a pro sešlost sama nemohouc se vydati na cestu, poprosila *Aldýnu*, paní zbožnou, do Janova se vybírající, aby se tam při hrobě Marketině za uzdravení její pomodlila i obětovala svíci voskovou s tíži těla jejího i ejhle! v touž hodinu, co Aldýna vykonala oběť i modlitbu, Floryska hned se pozdravila.

Proč ten biskup Valter se zprávou o těch zázracích dojel ku králi Janovi snadno si možno pomysliti, kterak ale Jan k němu se zachoval, kronykář zbraslavský nepovídá aniž dále co slyšeti bylo, že se při hrobě Marketině dály zázraky na ujmu slávy a výnosnosti umění lékařského.

Když jsme se tuto dali již do vypravování zázrakův, nelze ominouti jiného ještě, o němž také podává nám zprávu týž kronykář zbraslavský. Soudímeť, že uvedení podrobností takových nemálo přispívá k poznání ducha doby tehdejší. Trest vypravování kroniky tato jest. R. 1312. v městečku moravském, *v Ivančicích*, na velký pátek tolik lidu přihrnulo se do kostela na přijímání, že. kněz, vida, že mu nestačí pro každého po hostii celé, udílel jich po částkách menších.

To zavdalo příčinu, že jakýs muž „syn nevěry a malé víry," domnívaje se, že mu částka hostie nic neprospěje, mrze se, že šel k přijímání, šeptem všelicos rouhavého pronášel. Avšak ihned trest jej stihl. Částky té nepatrné v ústech jeho začalo přibývati, i ač do ní zuby, co mohl, zatínal i polknouti ji se snažil, konečně tak se zvětšila, že polekaný a již i zoufající ani úst nemohl zavříti, až konečně aby se nezadusil, hostii z úst vyňal, což se mu podařilo nikoli bez velkého namáhání a bolestí. Zastrčil hostii tajně do trhliny, jichž mnoho bylo ve zdech chrámových od té doby, co Uhři a Kumáni před osmi let, pleníce

město, kostel s velkým v něm množstvím křesťanů spálili.

Litostí a strachem dohnán, muž onen věc celou vyjevil zpovědníkovi svému, kterýž ihned na místo udané pospíšil, aby hostii ze skuliny vyňal. Poprvé se marně namáhal, vytáhlt ruku prázdnou s prsty na konci okrvavěnými; když pak pokus druhý se mu podařil, „ihned z hostie této ze všech stran začalo krváceti, jakoby ze žil člověka živého tak, že netoliko prsty kněze toho, nýbrž i stěna poněkud a země též byly postříkány.“ Příběh tento, jenž prý se nedal zatajiti, v městě i v okolí mezi lidem způsobil veliké rozechvění nábožné.

Tím ale věc ještě není u konce; neboť uslyševši o tom, co se stalo v Ivančicích, abatyše *Gizela* blízkého kláštera v Oslavanech, se všemi řeholnicemi tam pospíšila, aby zázrak ten spatřila. Tu pak když tu „okrvácenou“ hostii na své oči spatřily, jedné z řeholnic těch objevil se sám Krystus, ovšem tak, „že jiní, co tu byli, nic neviděli.“ Řeholnice takovýmto způsobem vyznamenaná, počala slzeti neustále, až konečně dne jedenáctého skonala. — Pak tam s touž abatyší přijela z Brna též Eliška královna, v jejímž provodu byl opat zbraslavský Kunrát i Petr kronykář „jemuž Eliška onen klenot nejdražší ve slušné monstranci nejskrouženěji svěřila, aby jej opatroval a do kláštera zbraslavského přenesl.“ — Čtenáři soudnému zajisté není zapotřebí výkladův bližších o těchto zázracích podivných, jichž doby té i jinde udály se podobné; neboť právě před rokem (tedy 1311.) papež Kliment V. na všeobecném sboru církevním ve Vídni francouzské (Vienne) potvrdil veřejnou slavnosť těla Božího.

Rozepře soudní rozhodnuta bojem rytířským r. 1315.

V kronyce Dalimilově k roku 1315. dočítáme se následujícího příběhu zajímavého, kterak totiž těžká pře o vraždu rozřešena kolbami nazpůsob souboje.

Stalo se, že šlechtic *Rudolt z Košic* sousedovi svému *Věnkovi* zabil panoše, začež Věnek, aby se mu pomstil, syna mu zabil, což opět Rudolfa popudilo do té míry, že i on Věnkovi zabil syna. Patrně se tu provozovalo kousek starobylé krviny. Pro vinu tak velikou, „kterouž nikdo uložiti nemohl," ustanoven zvláštní způsob rozhodnutí „soud neslýchaný, ni v české zemi vídaný." — Každá strana postaviti musela po šesti mužích „dobře oděných a na jednostejných koních", kteříž přijedše na hrad pražský uzavřeni byli ve zvláštním okole, aby tu rozhodli při bojem. Rudoltici na odění měli šaty zelené, Věnkovici pak červené. Rudolticům z počátku dobře se dařilo, avšak chybili neopatrností, neboť porazivše některého strany protivné, nedonutili jej, aby se vzdal, nýbrž nechali ho choditi v okole a takový pěšák jim pak nejvíce škodil. Věnkovici naproti tomu počínali si opatrněji, neboť jakmile některého srazili, hned jej donutili, aby se vzdal. A tím i vyhráli, neboť se jim pak slabší Rudoltici museli podati na milost. —

Že pak nebojovalo se v okole jen žertem, nýbrž že šlo do tuha, vysvítá ze slov Dalimila, když se tomu diví, že „ani jeden z nich nezbyl života," ačkoli boj nepřátelský lítě zuřil i bojující „sobě odění zpodjímali a nepřátelsky se pobodali."

Kacíři v Čechách a jich pronásledování r. 1315.

K témuž roku (1315.) kronykář zbraslavský poznamenal také ještě, že sem tam v zemi objevili se *kacíři*, z čehož poznáváme, že hnutí proticírkevní, kteréž se tehdáž dosti silně objevovalo v rozmanitých končinách Evropy, také v zemích českých mělo účastníky a stoupence.

Od té doby, co papežové ve sporu a v boji s císaři dobyli vítězství konečného, moc duchovenstva v zemích katolických dosáhla stupně nejvyššího, povznášejíc se začasto i nad nejvyšší moc světskou. A poněvadž duchovenstvo zároveň statkův a důchodův požívalo namnoze nesmírných, upadlo v přepych i zahnizdily se v něm vady a neřesti šeredné, kteréž netoliko nesnášely se se vznešeným učením Krystovým, nýbrž přímo byly mu na odpor, ba i na posměch. Okolnosti tyto, jak snadno pochopiti, nemálo byly na ujmu důstojnosti církve, neboť v lidu, jenž co den hleděl na ty zlořády a neřesti, vzmáhala se nevážnost k duchovenstvu i stala se cesta odporu proti církvi samé i proti ustanovením jejím.

Odpor ten dosti zhusta propukal sem tam po Evropě i rozumí se samo sebou, že církev mocná ihned všude stíhala takovéto odpůrce, jimž vůbec dávalo se jméno „*kacířův*“. Jméno to odvozovati sluší od Katharův (čili Patarénův) totiž stoupencův jakéhosi popa bulharského *Bohomila*, jenž účinkoval v druhé polově století desátého. Učení a snahy jeho ani tak tuze nečelily proti věrouce, jejíchžto článkův zavrhovaly se jen některé, ale spíše proti ustáleným i též církví podporovaným řádům společenským a politickým. Snažení svému Bohomil říkal „Katharismus“, což po

řecku znamená asi tolik co vyčištění, přívržencům pak jeho říkalo se „Kathaři.“

Učení jeho, poněvadž poměry tehdejší velmi byly příznivy, dosáhlo rozšíření značného, ač jak snadno porozuměti, církev, i to zvláště římská, stíhala i potlačovala je velmi úsilovně slovem i skutkem, velmi zhusta proti vytrvalým užívajíc trestu nejtěžšího, kletby totiž, v jejímž zápětí následovala poprava nelidská upálením. Přes to všecko věc nedala se vykořeniti dokona, nýbrž účinky katharismu dostaly se až i do západní Evropy, kdež na jevo vystoupily silou zvláštní hlavně ve Francouzích jihovýchodních a Vlaších severozápadních. V krajinách těchto odpůrcové dosávadních řádův církevních a zároveň i politických a společenských zahrnuti byli jmenem všeobecným *Valdenských*, poněvadž okolo r. 1170. jakýsi měšťan *Petr Valdus* hlavně horlil a účinkoval ve směru tom. Valdenští zakusili pronásledování přísného, také ale nemohli býti vymýtěni zúplna.

Spolky mužské „pikhartův“ (beghartův) a ženské „bekyní“ (beguines), kteréž původ měly v Belgii nynější a z počátku neměly účelu, než podporu vzájemnou tak ve věcech hmotných jak i duchovních, postupem času upadly také v jakési blouznění a pěstovaly zásady některé, jež se nesrovnávaly s učením a přikázáním církve, pročež také vrchnosti duchovní všude na ně bystré měly oko.

Církev římskokatolická, aby si se všemi těmito „kacíři“ čili „bludaři“ snáze mohla dáti radu, ustanovila stálý sbor jistých vyšetřovatelův pravověrnosti, jimž z latinského říkalo se „inkvizitoři“, úřadu pak samému „inkvizice.“ Tito inkvizitoři povinni byli v obvodu svém bdíti, aby se nikde

nic nevzmohlo, co by se jen poněkud odchylovalo od pravověrnosti, každého, kdo se jim zdál býti podezřelým, nerci-li pak, jenž se v ohledu tom něčím provinil, poháněli před soud svůj vyšetřovací, vinné odsuzovali a nad jich potrestáním bděli atd.

Inkvizice skládala se ovšem jen z osob stavu duchovního, až konečně úřad ten svěřen byl řeholníkům dominykánům, kteříž horlivostí svou si získali důvěru nejvyšších hlav církve.

Také u nás v Čechách objevili se přívrženci rozmanitých sekt od vrchnosti církevní odsouzených a pronásledovaných; škoda však veliká, že o tom všem nemáme zpráv než jen velmi ndostatečné. Dočítáme se totiž v kronyce zbraslavské k roku 1315. odstavce následujícího: „Téhož roku v rozličných vrstvách lidu objevili se kacíři, i shledalo se, že nedbajíce vlády církevní a jí opovrhujíce, ve schůzkách tajných zpověď lidem světským činili; těchto průběhem měsíce v Praze upáleno čtrnácte pohlaví obojího, jiní zas přijavše kříž, slíbili, že učiní pokání.“ V čele církve stál *biskup pražský Jan IV. z Dražic*, muž výtečný tak vzdělaností jak snahou ušlechtilou. Jsa prost zuřivosti náboženské tehdáž obvyklé, netrpěl sice šíření se „kacířův“, nýbrž stíhal je rozmanitými tresty církevními; že pak, jak dále bude se vypravovati, až i u samého papeže naň se žalovalo, jakoby kacířům přál a je chránil, pocházelo jen od štváčův podlých, poněvadž biskup, lidsky smýšlející, nekázal hned zapalovati hranic pro oběti nešťastné, jak si toho přála přemrštěnost blouznivcův temné doby tehdejší.

Nevole mezi králem Janem a panem Jindřichem z Lipé. Uvěznění pána toho r. 1315.

Rok často již psaný konečně také tím jest památným, že vypukla *nevole mezi rodinou královskou a nejvyšším správcem země* panem Jindřichem z Lipé. Způsobilo to příčin několik, v jichž čele vytknouti sluší záležitosti, jak nyní by se řeklo, finanční, totiž důchody komory královské; dále účinkovaly řevnivosť ženská i konečně klevety a štvaní závistníkův.

Pan *Jindřich z Lipé* jakožto nejvyšší komorník spravoval též důchody veřejné a tím z povinnosti musel bdíti též nad tím, aby se dluhy veřejné splácely; i hleděl si splácení toho velmi bedlivě a užíval na to značné části výtěžku dolův stříbrných kutnohorských. Že to bylo také ve prospěch jeho vlastní, nelze mu spravedlivě vytýkati jako pochybení, neboť on sám v značné části byl věřitelem komory královské. I tak stalo se, že, jak vypravuje kronyka zbraslavská, kdežto dříve z dolův řečených do komory královské co týden odvádělo se pět set až i šest set hřiven, nyní odvádělo se jen sedmnáct, nejvýše dvacet, což při dvoře královském cítilo se velmi dobře a snášelo se tím mrzutěji, že zároveň pozorovati bylo vzrůstající nádheru dvora i komonstva pana Jindřicha z Lipé, jenž v tom ohledu u všem předčil nad panovníkem samým.

Mrzelo-li to krále Jana, mrzelo to snad ještě více *Elišku* královnu, kteráž považujíc se za dědičku zemí českých, tím více na velmože onoho zanevřela, že tento všelijak vyznamenával ovdovělou královnu *Alžbětu Hradeckou* a jí nápadně se klonil.

Rozmrzelosti manželův královských dovedli

využitkovati nepřátelé a závistníci pana Jindřicha z Lipé a namluvili králi, že prý mu pan Jindřich strojí úklady, jimž neučiní-li se záhy přítrž, krále snadno připraviti mohou i o trůn i o život.*) Klevety zlomyslné neminuly se účinku a úpadek velmože osočeného urychlila zpráva, že k radě a návodu jeho královna ovdovělá Alžběta Hradecká dvanáctiletou dceř svou Anežku, tedy nevlastní sestru královny Elišky, bez otázání se dvora panujícího zasnoubila knížeti Jindřichovi javorskému ve Slezsku.

I tak stalo se, že pan Jindřich z Lipé dne 26. října r. 1315. na hradě pražském netoliko s vědomím krále, nýbrž i v jeho přítomnosti od pana *Viléma Zajíce z Valdeku* silou zbrojnou zajat a hned potom odvezen na hrad *Týřov*, kdež ve věži chován v poutech pod stráží dvanácti hlídačův. Rozumí se samo sebou, že svržen jest ze všech hodností a úřadův, v něž se po něm uvázal pan Vilém Zajíc. r. 1315.

Smrť pana Jana z Vartemberka. Boje domácí v Čechách r. 1315. a 1316.

Skutkem tím (uvězněním pana Jindřicha z Lipé) neprospělo se ani králi ani zemi, neboť z něho vzešly *boje domácí;* jakmile se totiž rozhlásilo, co přihodilo se panu Jindřichovi, ihned netoliko všecko jeho příbuzenstvo, totiž všichni pánové erbu „*ostřev*“, (pánové *z Lipé, z Dubé, z Lichtem-*

*) Škoda, že nám kronykář zbraslavský nepodal jmen osob těch, pravíť jen, že by pány ty mohl vyčísti jmenem, že toho ale pomíjí, poněvadž prý je každý zná.

burka, z Ronova, z Housky, z Liběšic atd., kteříž vládli statky rozsáhlými v Čechách severních, nýbrž také i četní přátelé, jako pánové *Jan z Vartemberka, Vilém z Landštejna* a j. chopili se zbraně proti nepřátelům uvězněného, tedy i proti králi samému. I královna Alžběta Hradecká straně té odevzdala města svá, sama pak vyjela na Moravu.

V krátkém čase stanulo asi pět set lidu ozbrojeného u Českého Brodu, jimiž strana pana Jindřicha z Lipé králi chtěla nahnati strachu, hrozíc současně Hoře Kutné. Král, aby si zjednal pomoci, zpočátku sám chtěl pospíšiti na Rýn, pak ale za týmž účelem Elišku vyslal do Bavor ku králi německému Ludvíkovi, přestávaje prozatím na pomoci pánův mu věrných i to hlavně *Viléma Zajíce, Dobše z Bechyně* a *Petra z Rožmberka*, jenž právě v tu dobu dceři pana Jindřicha z Lipé, nevěstě své, dav odpověď, se svolením krále Jana pojal za manželku vdovu po králi Václavu III., *Violu*, dceř knížete těšínského.

Strana králova dobyla tří měst Alžbětiných, totiž Mýta, Poličky a Jaroměře, avšak větší ještě ztrátou pro stranu pana Jindřicha z Lipé byla smrť *výtečného pana Jana z Vartemberka*, jenž v boji u Kostelce nad Orlicí raněn střelou do hlavy za-
r. 1316. hynul dne 5. ledna 1316. V celku ale strana přátel pana z Lipé bojovala dosti šťastně a král Jan, ačkoli z Míšně i ze Slez dostalo se mu pomoci, z ležení svého u Budyně, dovolával se osvědčených přátel svých arcibiskupův strýce *Baldvina* treverského a Petra mohuckého. Objevila se totiž různosť snah mezi králem i nejpřednějším velmožem strany jeho, totiž panem *Vilémem Zajícem*, jenž nechtěl dopustiti, aby se Jindřichovi z Lipé na těle ublížilo, kdežto král Jan stál o bezživotí

jeho a domáhal se, aby pan Vilém Zajíc, když mu nechtěl vydati vězně, sám jej dal popraviti.

Boje domácí ukončeny mírem r. 1316.

Nelze pochybovati, že kdyby se bylo stalo po vůli králově, veliká by se byla spáchala křivda, následkův kdo ví jakých; proto arcibiskupové, do Prahy přibylí dne 26. března r. 1316., ačkoli přitáhli s posilou vojenskou dosti znamenitou, seznavše poměry, nepřispěli k bojům dalším, nýbrž začali jednati o *mír mezi stranami*, a snažení jejich rychle dospělo cíle žádoucího. Pan Jindřich z Lipé svolil totiž ve výminky, jež se mu činily, aby králi vydal devět hradův a postavil šest rukojmí, začež dne 17. dubna propuštěn byl z vězení, kdež ztrávil málem půl roku.

Tím skončil se prozatím spor mezi manželstvem královským a předním velmožem českým a jakkoli připustiti možno, že Jindřich z Lipé snad sem tam pochybil chováním a jednáním svým, přece nelze nevyčítati poněkud nevděku králi Janovi a ještě více Elišce, kteréžby velmi dobře bylo slušelo, kdyby té doby nebyla pustila v nepaměť, jakých zásluh za dnův tísně její nejhorší o ni si vydobyl Jindřich z Lipé a přítel jeho Ješek z Vartemberka.

Vlasatice a dvojí požár v Praze r. 1316.

Radosť všeobecnou, že konečně v zemi učiněn mír, nemálo kalil strach do budoucnosti; neboť od sv. Ondřeje (30. listop.) r. 1315. až do sv. Matěje (24. února) 1316. viděti bylo nade Prahou

směrem k severu kometu čili vlasatici velikosti a jasnosti znamenité, kterouž tehdáž i vzdělaní lidé najisto pokládali za zvěstovatelku nehod budoucích, jakž i sám spisovatel kronyky zbraslavské pevně věřil a jak uhlídáme, víru svou hleděl upodstatniti.

Té doby, co arcibiskupové svrchu psaní v Praze přebývali, udál se tam dvojí požár značný. V den totiž sv. Tiburcia t. j. 14. dubna celá část města od ulice židovské až k bráně sv. Martina ve zdi *) lehla popelem a po dvanácti dnech opět oheň mnoho způsobil škody v okolí kostela sv. Valentýna. Požáry těmito zničena jest většina západní části nynějšího města starého, což tím snáze možno si vysvětliti, když se uváží, že tehdáž opatření pro případy ohně nad míru byly nedostatečny, jakož i že mnoho domů a budov jiných bylo dřevěných.

Dědic říše české se narodil r. 1316.

V krátce potom událost v rodině královské
r. způsobila radosť všeobecnou; neboť 14. května r.
1316. 1316. královna *Eliška* v městě pražském porodila *syna prvního*, jenž 30. května v den letnic v chrámě sv. Víta na hradě pražském u přítomnosti arcibiskupa treverského Baldvína, pak biskupa pražského Jana a ještě i jiného biskupa, celého dvora královského i množství hostí arcibiskupem mohuckým pokřtěn byl na jmeno patrona českého

*) Kostel tento „sv. Martina ve zdi“ (poněvadž totiž nacházel se při samých zdech čili hradbách městských) zachoval se dosud v samém sousedství známého domu v Platejze řečeného.

Václava. Chlapeček ten již v měsíci září odvezen byl na Křivoklát i odevzdán statečnému Vilémovi Zajíci, v měsíci březnu ale opět do Prahy navrácen. Radostně-li slavil národ český událost tuto, že narodil se mu dědic, nesklamaly ho přání i naděje dobré, kteréž při tom měl do budoucnosti; neboť Václavek ten dospěl pak k veliké moci a slávě i moudrým panováním stal se dobrodincem a pravým otcem vlasti naší.

Král Jan lucemburský pomáhá králi německému Ludvíkovi r. 1316.

Mezitím v Německu oba králové zvolení *Ludvík Bavorský* i *Bedřich Krásný*, vévoda rakouský, sbírali voje a chystali se k boji. I vida Ludvík, že sražení nastane brzy, volal na pomoc krále českého, jenž poručiv správu země opět arcibiskupovi mohuckému, s brannou mocí vydal se ze země, doprovázen strýcem Baldvínem arcibiskupem. Spojivše se u Normberka s králem Ludvíkem, oba vydatně mu pomohli k vítězství v bitvě, svedené dne 19. září r. 1316 nad Nekarem u Eslink (v nynějším Virtembersku).

Po bitvě král Ludvík za statečnost prokázanou na rytířství pasoval krále českého, jenž pak spěchal do Lucemburska, o to, co zatím dálo se v království jeho, péče nemaje, jen když nejvyšší správce země, arcibiskup Petr, vyhovoval závazku, že totiž z dolův kutnohorských za králem co týden posýlati bude do ciziny dvě stě hříven stříbra.

Nehody v Čechách rozmanité. Povodeň — bída i hlad.

Rok týž (1316.) ostatně velmi nepříznivě zaznamenán jest v letopisech našich, přišlyť na vlasť naši *nehody těžké*, jež, jak kronykář zbraslavský nemeškal poznamenati, bůh lidem zvěstoval vlasaticí svrchupsanou.

Letního času totiž lijáky neustálé takovou způsobily *povodeň*, že prý to na některých místech vypadalo jako za potopy světa, neboť skácely se zdi, hrady i jiné budovy. Také v sousedních zemích, v Rakousích, v Polsku, v Uhrách a v Míšni voda nesmírné nadělala škody, v Sasích pak Labe v jistém okolí čtyry sta padesát vesnic sousedních zhubilo i s lidmi a s dobytkem. V Čechách voda údolí a pole zatopila, seno i osení zničila a z části odplavila.

Po povodni mnoho lidu umíralo a to v míře takové, že v některých vsech a městech zdělaly se jámy hluboké, aby se do nich mrtvoly hromadně naházely; nedostávalo se obilí, nedostávalo se píce ani pastvy; i tak lidé i dobytek hynuli z nedostatku. Mezi dobytkem kromě toho řádil *mor* jakýsi, tak k. př. klášteru zbraslavskému mimo jiný dobytek zdechlo více než tisíc ovec. Na leto plné nehod takových následovala zima s ohromnými spoustami sněhu a mrazy nad míru tuhými; neboť od sv. Ondřeje apoštola (30. listop.) až do neděle květné (28. března) Vltava stála, že se bez přetržení co den po ledě chodilo i jezdilo. Že zima tuhá přimnožila ještě trampot lidu vyhladovělému, netřeba podotýkati.

Změny v biskupství olomouckém a opatství zbraslavském r. 1316.

K témuž roku ještě také poznamenati sluší o dvou změnách ve vyšších hodnostech církevních. První změna týká se biskupství olomouckého, neboť *biskup Petr* dne 7. června r. 1316. zemřel v Praze, kdež pochován na hradě. Ačkoli dlouhá leta býval proboštem pražským a vyšehradským i zároveň též kancléřem království českého, čímž požíval důchodův velikých, zanechal sotva tolik, co na pohřeb stačilo. Nástupce jeho zvolený dne 15. července nazýval se *Kunrát* Němec z Bavor pocházející.

Změna druhá týkala se opatství zbraslavského; neboť když známý nám již z vypravování předešlého *opat Kunrát* hodnosti představeného kláštera toho bohatého po druhé*) se vzdal, v neděli dne 11. září u přítomnosti opatův klášterův cisterciáckých *Jindřicha* sedleckého, *Jana* valdsassenského a Gereberta oseckého za nástupce jednosvorně zvolen jest dosavádní kaplan a tajemník jeho, nám již také velmi dobře známý *Petr Žitavský*, jemuž velice musíme býti vděčni za sepsání výtečné kronyky, zbraslavskou řečené, kteráž jest hlavním pramenem pro naše vypravování událostí doby tehdejší. Následkem nepokojův předešlých a neúrody roku téhož nový opat majetek kláštera svého převzal ve stavu dosti zbědovaném.

---

*) Kunrát totiž už před lety se vzdal opatství; když ale nástupce jeho opat *Ota*, po půl druha roku též se vzdal hodnosti té, Kunrát opět zvolen byl. Opatoval v celku let dvacet i dvě.

Arcibiskup mohucký odejel z Čech. Smutné účinky vladaření Elišky Přemyslovny. Opět boj domácí r. 1317.

Mezitím, co král Jan sám šestý za hranicemi se projížděl, peníze české utráceje, arcibiskup mohucký království české spravoval, avšak nedařilo se mu hrubě dobře, neboť pánové čeští všelijak mu činili odpor a ozývali se mezi nimi hlasové nespokojenosti; mrzelo je vším právem, že v čele vlády ustavičně jsou jen samí cizinci, neboť *Petr arcibiskup* měl okolo sebe několik Němcův z Porýní; kromě toho Čechové reptali, že příliš mnoho peněz ze země se vyváží, kterážto stížnost zajista nebyla nepodstatna.

Vida to arcibiskup Petr i maje přesvědčení, že by si nedal rady s Čechy nespokojenými, volil ustoupiti po dobru a proto velmi ochotně vyhověl žádosti krále německého Ludvíka, jenž jej volal do Němec. Tudíž v týden po velikonoci, dne 8. r. 1317. dubna r. 1317. odejel z Prahy, odevzdav správu nejvyšší do rukou královny Elišky.

Změnou takto nastalou nijak se zemi nepomohlo, nýbrž naopak nastaly teprv zápletky nebezpečné. Mělať Eliška za hlavní rádce nového biskupa olomouckého *Petra*, kancléře a probošta vyšehradského *Jindřicha z Šomburka*, Poryňana *Vinanda z Buchsesu* a *Viléma Zajíce*; patrno tedy, že i v radě její převahu měl živel cizí, neboť pán posléz jmenovaný jediným byl domácím v radě královny.

Nelze se tedy diviti, že hned první podnik, jenž učiněn byl z návodu rádcův takových, zemi byl na škodu. Přivolali se totiž do Čech z krajin sousedních *námezdníci*, kteříž, spojivše se s brannou silou strany Eliščiny, mečem i ohněm jali se

hubiti statky, jež náležely odpůrcům královniným. Tím do středu země a národa uvržena jest pochodeň, z níž vzplanul požár války domácí v národě rozdvojeném. Přidržovaliť se strany Elišky královny pánové *Vilém Zajíc z Valdeku*, *Petr z Rožmberka*, *Bavor ze Strakonic*, bratří *Zbyněk* a *Dobeš z Bechyně* s celým rodem četným, *Markvart* a *Heřman z Jablonného*, *Jan z Dobrušky* a ještě někteří pánové z Čech a z Moravy.

Naproti nim skupila se strana protivná, jejímiž členy předními byli velmožové *Jindřich z Lipé* a synové jeho *Jindřich* a *Zdeněk*, mladý *Beneš z Vartemberka*, statečný pán *Beneš z Michalovic*, starý pán *Albrecht z Žeberka*, *Vilém z Landštejna*, syn Vítkův, bratří *Hynek Berka* a *Hynáček*, synové Heřmana z Dubé, *Jindřich z Lichtemburka*, syn Oldřichův, jednooký *Frýdúš ze Snojma*, *Zdislav ze Šternberka* a mnoho jiných. I škodili si navzájem pánové stran obou, ež žalosť bylo hleděti na zhoubu tak způsobenou, až konečně královna Eliška, vidouc, co spáchala k radě důvěrníkův svých, jednak aby nemusela hleděti na smutné toho následky, jednak aby ve větší byla bezpečnosti dne 20. června r. 1317. s třemi dětmi svými z Prahy vyjela do Lokte, kdež ubytovala se v tamnějším hradě pevném. r. 1317.

Marné jednání o mír. Elišky Přemyslovny urputnosť a nesmířlivosť r. 1317.

Konečně v pánech vzájemně se potírajících procítil duch vlastenecký, želeloť se jim ubohé vlasti zbědované i jali se o tom pomýšleti, aby se přítrž učinilo nehodám dalším. Škoda, že nevíme, kdo byl původcem tohoto obratu, dočítáme

se jen, že dne 24. června pánové strany obojí sešli se v obyčejném shromaždišti sněmův, totiž u sv. Klimenta, aby *mír* byl způsoben. Mezi účastníky shromáždění nacházel se též opat zbraslavský Petr, jenž nám o tom podává zprávu.

Po některém rokování strana každá zvolila po dvou smírčích a po dvou náhradnících, jichž snešení a ustanovení strany obě povinny budou podrobiti se bez výminky. S tím snešením pak bratr *Lev*, provinciál rytířův řádu německého a *Bedřich Kokotovic*, měštan pražský, vypraveni jsou nejprve do Lokte ku královně a pak za hranice ku králi. Poselstvo vrátilo se s nepořízenou; král nehrubě si všiml, co přinášelo. Bylo zřejmo, že od panovníka nelze očekávati, aby zemi vyvedl ze zmatkův, a s žalem náleží přiznati, že ani královna Eliška neužila příležitosti, kteráž se jí naskytovala, aby zastavila utrpení další, kteréž se na národ její přivalilo ne z malé části i vinou její. Přední totiž velmož strany druhé, pan Jindřich z Lipé, zachoval se velmi vlastenecky, když, aby se uklidily hlavní závady míru obecného, hleděl usmířiti hněv královny Elišky způsobem uctivým, vší chvály hodným. Tím více však litovati sluší, že Eliška poskvrnila památku svou, když více hověla náruživosti slepé, než citu povinnému, ješitnost uraženou stavíc výše, než blaho země a národa.

Poslyšmež, co o tom praví svědek současný, opat Petr, jenž, jak víme, všude kde jen možno horlivým jest chvalořečníkem Eliščiným a pány strany odporné často až příliš nespravedlivě tepe a haní — při této příležitosti ale předce několikem slov příkrých odsuzuje jednání královny. „Mezitím Jindřich z Lipé, píše opat, slovy mírumilovnými a pokornými vyhledával milosti krá-

lovny a za výstupky své sliboval nápravu náležitou, avšak nenalezl, čeho vyhledával, neboť prý proti sobě příliš strpčil mysl královny, učiniv, čeho že neměl činiti, věděl. Měl pak u ní na vrubu hlavně, že bez vědomí a svolení jejího a krále kněžnu *Anežku* provdal do Slez, že na krále, dokud jím vládl, špatně účinkoval, že příliš prý hleděl prospěchu svého a hrady, kteréž patřily králi, sobě a svým přivlastňoval.

Avšak i kdybychom připustili, že se pan Jindřich z Lipé provinil zúplna způsobem i měrou, jak mu vyčítala královna, soudíme předce, že povinností její tehdáž bylo, vzíti na uzdu náruživost a smířiti se s velmožem, jenž za milost prosil a sliboval polepšení. Byla by tím zemi svou ušetřila od velikých trampot dalších a jak uhlídáme, byla by méně ublížila i důstojenství královskému, ať nic o tom nedíme, jak velice by byla posloužila památce své u potomstva.

Ona však, jak vypravuje pramen náš, „více byla náchylna, mstíti se, než odpouštěti, kterážto tvrdost spravedlivá čili správněji spravedlivost tvrdá v mysli ženské tak zatvrzelé mnoho zlého v Čechách způsobila;“ volilať žena uražená, aby se celé panství její na čas otřáslo, než aby nevyhověla mstivosti své.

Král Jan vrátil se do Čech. Urazil Čechy nedůvěrou r. 1317.

Když ale Eliška viděla, že moc odpůrcův vzrůstá a že bez přičinění mužského nedá si rady s nimi, skrze posly a listy krále žádala i zvala, aby se vrátil do Čech. Poselstvo, v němž nacházel se i opat a kronykář zbraslavský *Petr*,

zastihlo krále u strýce Baldvína arcibiskupa v Treveru dne 22. září i dostalo za odpověď: „Jděte a rcete královně, že s návratem nebudu otáleti; neumru-li, přijedu na sv. Martina.“

I stalo se tak, neboť nazejtří po témž svatém (12. listopadu) r. 1317. král zavítal do Lokte ku královně Elišce. Zpráva o přibytí jeho všeobecnou způsobila radosť, doufalit všickni, že nyní nastane úleva a náprava, i snad nikdo netušil, že nastanou doby ještě horší. Někteří pánové s biskupem *Janem* i panem *Vilémem Zajícem* přijeli až do Lokte králi vstříc, aby radili, co by mohli nejlépe, stranu věcí obecných; avšak jiní zas radili opáčně. Radili totiž jedni, aby král těch asi dvě stě oděnců, jež od Rýna s sebou přivedl do Čech, odeslal a důvěřuje pánům českým, v průvodu jich do země se vrátil.

Jiní a sice hlavně Němci, naproti tomu rozumovali: „Přibude-li král sám, ihned sám zahyne; víceť zajisté králi prospěje, přibude-li s mocí takovou, aby strana protivná ihned mohla býti potlačena.“ Rada tato králi více byla po chuti a tak se vší silou brannou, co přivedl z ciziny, dal se na pochod ku Praze, kamž s královnou dorazil dne 18. listopadu, nevítán, jako jindy bývalo, jasotem a pokřikem radostným.

Tušilit asi Pražané, že ten průvod žoldnéřstva cizího nevěstí nic potěšitelného. Přibyli sice do Prahy s komonstvem slušným, nabízejíce králi služeb věrných, někteří pánové čeští, jako mladý *Hynáček z Dubé*, syn Půtův, a bratří *Heřman* i *Markvart z Jablonného*; avšak král, rádci svými německými nedůvěrou k Čechům vůbec naplněn nevěře jim, povrhl službami jich i, aby zas odjeli, poručil.

Boje domácí na novo vzplanuly r. 1317.

Bylit pak tehdáž předními v radě králově Bavorák *Kunrát*, biskup olomoucký, *Bedřich z Šomburka* podkomoří, *Jindřich* kancléř a několik Poryňanův i domníval se král, že „radou těchto každého pokoná nepřítele.“ Lidé tito, nedbajíce počasí zimního, krále již šestého dne po přibytí do Prahy se šestí set oděncův vyvedli z města, aby se začal boj se stranou odpornou; doufalit najisto cizinci nadutí, že se jim všecko snadno podaří. Nejprve královští pokusili se o zboření mostu, jejž strana druhá blíže Brandýsa přes Labe zbudovala, avšak podnik ten se nezdařil, potom dobyli tvrze v Tatcích, kteráž patřila proboštství vyšehradskému, ale od nepřátel byla obsazena, načež král zaměřil na pana *Zdislava ze Šternberka*, jenž mu ale vyšel vstříc a na milost byl přijat.

Hned potom ku konci měsíce prosince král obrátil se do Bechyňska na pana *Viléma z Landštejna*, jenž mimo jiné držel též hrad královský Hlubokou. Na dosti zámožných statcích pána toho námezdníci královští, nedobyvše žádného místa pevného, hanebně řádili plenem, ohněm a mečem, uprostřed zimy ubohý lid poddaný v bídu největší uvrhujíce. Poněvadž pak žoldnéři rozkacení, nešetříce mezí, nadělali škod také na statcích souseda páně Vilémova, totiž pana *Petra z Rožmberka*, jenž, jak víme, náležel mezi pány královně Elišce oddané, odebral se pán tento sám do ležení králova, aby učinil přítrž dalším škodám lidu svého i též přičinil se k smíření mezi králem a příbuzným svým Vilémem z Landštejna. Petr však u krále tak pochodil, že spolčil se s Vilémem z Landštejna a odvrátiv se od strany královské,

přidal se k druhé, kteréž se tím dostalo posily znamenité. Možno říci, že té doby již největší díl panstva v Čechách i na Moravě stál proti králi a straně jeho, stále se stenčující.

Boje domácí zuří též na Moravě. Pánové čeští uzavírají spolek proti králi Janovi r. 1318.

Spustošiv značnou část Bechyňska kolem Budějovic, král Jan pojednou obrátil se *na Moravu*, kdež strana panská jemu odporná, téměř
r. ještě byla silnější, než v Čechách. Na den tří
1318. králův (6. ledna) r. 1318. doraziv do Brna, povolal za sebou královnu Elišku, kteráž tam stihla dne 21. ledna. Královna stále přebývala v Brně, kdežto král Jan sem tam po Moravě se prohánĕl, odpůrcův tvrzí a hradův dobýti se snaže a škody, jaké mohl, jim čině, oni pak, seč byli, spláceli mu způsobem podobným.

Jaké z toho řádění vzešly trampoty lidu ubohému a jaké bídy snášeti musel lid bez toho již dosti zubožený neúrodou roku minulého, těžko si představiti, zvláště když se uváží, že se pustošení ono dálo u prostřed zimy. Proto velice jest litovati, že mezi rádci královými nikdo se nevyskytl, jenžby jej byl napomenul, že povinností panovníka přední jest, pečovati o blaho národa a nikolí uvrhovati naň psotu a bídu i to jen pro vyhověni mstivosti a ješitnosti. Neméně viny spadá na královnu Elišku, kteráž lépe ještě, než manžel její, rozuměti mohla, jaké následky míti musí řádění tak nesmyslné.

Avšak hlavními strůjci všeho zlého byli cizinci, z nichž téměř výhradně skládala se rada

královna. Ti ovšem nemajíce srdce pro dobro zemí českých, radili jen k přísnosti, kterouž prý se konečně skrotí a zlomí odpor velmožův českých a moravských, a podněcujíce krále Jana nedůvěru k panstvu domácímu, všemožně překáželi, aby se spor vzplanulý urovnal dorozuměním a cestou mírnou.

Pánové čeští a hlavně sám *Jindřich z Lipé*, nepřestávali pokoušeti se u krále o vyjednávání mírné — ale vždy marně. Nelze tedy diviti se stavům našim, že vidouce zarytost královu a hotovost jeho, užíti prostředkův jakýchkoli, sami též pomýšleli na to, aby k boji rozhodnému nabyli posily co nejvydatnější. Za účelem tímto pan Jindřich z Lipé koncem prosince roku předešlého (1317.) sám sedmý zajel do Vídně a tu s Bedřichem Krásným za celou stranu svou vešel ve smlouvu důležitou. Zavázalt se kníže rakouský, že pomáhati bude pánům českým proti jich králi třeba vší silou svou, začež pánové spolčení byli povinni, přispěti, aby se jemu vyplatily jisté peníze zástavní, jež požadoval na základě smlouvy, kterouž král německý Jindřich VII. r. 1309. ve Spíře s ním uzavřel. Kdyby pak královský stolec český zapuzením Jana se uprázdnil, měli naň dosednouti buď opět Jindřich korutanský anebo některý z knížat rakouských, totiž některý bratr Bedřicha Krásného. Nejznamenitějším ale prospěchem pro téhož Bedřicha mělo býti, že soupeř jeho na stolci království německého vévoda bavorský Ludvík bylby zbaven vydatné pomoci české, čímž vítězství konečné byloby se sklonilo nepochybně na stranu rakouskou.

Král Jan Čechy osaditi chtěl cizími. Pánové čeští proti němu sestoupili se v jednotu na Zvíkově r. 1318.

Avšak pomoci rakouské pánové čeští nepotřebovali, ani též uherské, o kterouž prý také se jednalo; neboť za krátko mezi nimi nebylo stran, než jedna toliko, jež neměla účelu jiného, než uhájiti země i národa od nebezpečí krajního, jež, jak pověst obíhala, oběma hrozilo.

Rozhlásilo se tehdáž v celém národě českém na Moravě i v Čechách, že král Jan pojal úmysl, vymýtiti z Čech všecky Čechy a zemi osaditi cizími. Praví sice k pánům českým v celku velmi nespravedlivý kronykář zbraslavský, že prý klevetníci, aby krále v lidu zošklivili, pověst svrchupsanou v oběh pustili a rozšiřovali; avšak již sama okolnost, že pověst taková všude v lidu českém docházela víry, nasvědčuje, že národ náš dle zkušeností dosavádních od krále svého mohl se obávati snažení i nejhoršího. A proto pánové o blaho vlasti pečliví, aby odvrátili nebezpečenství hrozící sestoupili se v mocnou *jednotu.*

Byl totiž tehdáž u nás zvyk věky dlouhými ustálený, za právo, ba za povinnost považovaný, že pánové, kdykoli se jim zdálo, že národu neb zřízení starobylému hrozí nebezpečenství, sestupovali se v mocné spolky branné proti původcům nebezpečenství toho, by tím byl třebas i sám král. Spolkům těmto říkalo se u nás *jednoty panské.* A taková jednota panská utvořila se nyní proti králi Janu, jenž řídě se radou cizinců, pozbyl důvěry. Nyní i Eliška královna mohla se rozpomenouti a nabýti poznání, k čemu přispěla nenávistí nesmířitelnou.

Na samý konec měsíce ledna a první den měsíce února ticho obvyklé v hlubokých lesích kolem staroslavného hradu *Zvíkova* při stoku Vltavy s Otavou přerušeno bylo ruchem neobyčejným; odevšad totiž na královský hrad ten, jejž ale tehdáž držel pan *Petr z Rožmberka*, pánové čeští sjížděli se s komonstvem svým, aby se tu poradili o věcech obecných a utvořili jednotu mocnou. I stalo se tak v den hromnic (2. února) r. 1318. Sjezd byl velmi četný, dostaviliť se téměř všickni páni čelní; neboť pro uvarování nebezpečenství obecného pánové vlastenečtí pustili mimo sebe sváry osobní neb zádrhele rodinné. A tak přibyl i pán *Vilém Zajíc* a smířil se tu se starým pánem *Albrechtem ze Žeberka*, i zapomněli oba, že do nedávna nevražili na sebe pro sňatky dětí svých; přijel i pan *Jindřich z Lipé*, pustiv v nepaměť, že jej pan Zajíc na hradě královském zajal a skoro půl leta v poutech věznil na Týřově, jakož i že před nedávnem urazil jej pan Petr z Rožmberka přerušením slibu dceři jeho učiněného. Pánové na Zvíkově shromáždění jednosvorně se zavázali k činu, aby od vlasti a národa odvrátili nebezpečenství, jež jim hrozilo. r. 1318.

Král Jan v tísni. Král německý hledí mu z ní pomoci r. 1318.

Když bylo po jednání na Zvíkově, pan Jindřich z Lipé vrátil se spěšně na Moravu, aby tam potíral moc královu, i dařilo se mu výborně, neboť maje vojska více, než král, přinutil tohoto, že uzavřel se za hradbami brněnskými. Teprv nyní, když v tísni vězel, nemaje naděje, že jí zbude, aneb že jej kdo vysvobodí, král Jan začínal se jeviti

povolnějším a uzavřev s panem Jindřichem z Lipé příměří, k žádosti jeho pustil jej do města, aby s ním vyjednával o mír konečný. Avšak jednání toto selhalo úplně, neboť když král Jan od Jindřicha z Lipé uslyšel, že pánové sjednocení do jednání o mír pojmouti chtějí též vévodu rakouského Bedřicha Krásného, „jejž uznávají za pravého krále německého“, uleknuv se možných toho následkův, přetrhl smlouvání další, i aby v čas vyvázl z pasti, do kteréž sám se připravil, ještě před vypršením příměří vyklidiv se z Brna, odjel s královnou do Prahy, kamž dorazil dne 27. února.

Ludvík bavorský o událostech českých zprávy maje, okem bystrým uměl posouditi, jakou mají do sebe váhu i proň samého; rozumělť tomu dobře, že kdyby spojenec jeho Jan lucemburský zbaven byl koruny české, tato nedostala by se než na hlavu některého spojence soupeře jeho, Bedřicha, vévody rakouského. Tudíž Ludvík, chtěje si pojistiti korunu německou za pomocí krále českého, starati se musel, aby tím králem zůstal Jan. A proto popílil si, aby, nežby snad pozdě bylo, krále smířil s pány sjednocenými. Za tím účelem přijel do *Chebu* a pozval tam k sobě krále
r. Jana, jenž k němu z Prahy vydal se na cestu dne
1318. 20. března 1318. Za králem dne třetího vyjela Eliška k dětem svým, jež stále přebývaly na zámku loketském.

Na žoldnéře německé, kteříž táhli s králem a za ním, pan Vilém Zajíc nedaleko Zatče, když rozjeli se po píci koňům, z nenadání času večerního udeřil tak mocně, že jich něco pobil a sto čtyřicet zajal, mezi nimiž nacházeli se též *Ota z Donína*, *Jindřich z Hagnova* i *Kunrát z Buchses*, maršálek králův.

Král Jan lucemburský smířil se s pány českými na sněmě v Domažlicích r. 1318.

Dne 23. března král Jan i Eliška královna přijeli ku králi německému Ludvíkovi bavorskému do Chebu a pobyli tu s ním pět dní, načež opět on zajel s nimi do Lokte, aby byl nápomocen králi českému při smlouvání se s pány jeho. Vyjednávalo se hlavně s panem Vilémem Zajícem; nejprve král s ním a s celou stranou jeho uzavřel příměří na tři neděle, ve kterémž čase pan Vilém spojence své připraviti měl na hlavní a konečné smíření a narovnání, jež díti se mělo o velikonoci nejblíže příští *na sněmě v Domažlicích*, městě královském, kteréž ale tehdáž od krále držel týž Vilém Zajíc.

V době příměří pan Zajíc čelnější pány objel, aby je zdržel od dalších kroků nepřátelských, jako Petra z Rožmberka, jenž dobyl Budějovic, města královského, i dále též, aby je ubezpečil, že jednání o mír na sněmě nastávajícím nebude plané.

Opovězený *sněm v Domažlicích* odbyl se skutečně v hod boží velikonoční, jenž tehdáž připadl na den sv. Jiří t. j. 24. dubna. Sjezd byl velmi četný. Přibylť i sám král německý Ludvík, jen aby věc zdařila se na jisto; přibyli čeští manželé královští Jan i Eliška a téměř všichni čelní pánové království českého. *Smíření podařilo se úplně.*

Pánové, kteříž králi se opřeli a proti němu se zapsali na Zvíkově, nyní všickni na milost přijati, vykonali králi znova přísahu věrnosti na časy věčné. Tak i pan Jindřich z Lipé přijat na milost a zároveň král po vůli sněmu učinil jej podkomořím i opět nejvyšší naň vznesl správu zemskou, čili „podrobil mu sebe i království“, jak

poněkud nevrle dodává Petr kronykář, panu Jindřichovi vůbec nehrubě příznivý.

Naproti tomu král Jan stavům českým zaručil se přísahou, že bojovníky, kteréž z Poryní přivedl, ze země vyšle a že již žádnému cizinci neb přibylci nesvěří úřadův, nýbrž všecky záležitosti veřejné vyřizovati bude v radě toliko s Čechy. Skončil tedy spor vítězstvím velmožův a pokořením krále, jenž toho ale nedbal mnoho, neboť hned po sněmu domažlickém s panem Petrem z Rožmberka odebral se na panství jeho a kde nedávno před tím krajiny pustošiti dal žoldnéřem cizím, nyní do tří neděl bavil se honem i jinou kratochvilí. Jindřich z Lipé, nový podkomoří, a Vilém Zajíc, nový maršálek, vrátivše se z Domažlic do Prahy, dali tam zatknouti a na Křivoklát do vězení odvezti kanovníka vyšehradského, bývalého kancléře králova Jindřicha z Šomburka, člověka ctižádostivého i ziskuchtivého, hlavního štváče proti šlechetnému biskupovi Janovi. Týž pak vydán byl lantkraběti Oldřichovi z Leuchtemberka a teprv po třech měsících zaplativ tři sta hřiven, na svobodu propuštěn.

Smutný stav země české r. 1318.

Svrchovaný zajisté byl již čas, že země česká narovnáním domažlickým nabyla opět pokoje; neboť byl již stav její přežalostný, i to netoliko pro rozhárané poměry veřejné, nýbrž také pro *nesmírný hlad a nemoci* v zápětí jeho kráčející. Byloť roku předcházejícího úrody velmi poskrovnu a kromě toho za dob nejistých mnoho pozemkův leželo ladem a mnoho osení a zásob se zničilo.

Hlad a nemoci zuřily tak strašlivě, že jen

v okolí kláštera sedleckého do roka pochováno na třicet tisíc mrtvol. A měrou podobnou dálo se i jinde; všude zdělány jámy prostranné, do nichž mrtvoly hromadně se házely. V končinách některých sedláci, co měli, strávivše, zanechali hospodářství svého a utekli do lesův, kdež číhali na mimojdoucí, aby je zabili a jimi se nakrmili. Divochův takových dle svědectví kronykáře v okolí mezi Hradcem a Mýtem potloukalo se asi dvacet čtyři, z nichž dva chyceni byli. Jednoho z nich pustili na svobodu, když slíbil polepšení, druhý, jenž ani toho nechtěl učiniti, na hrdle potrestán.

Zajisté přežalostně to tehdáž vypadalo v Čechách, když opat zbraslavský Petr v kronyce položil slova tato: „Od prvního osazení království českého, jak všickni tvrdí, až po dobu nynější, to jest do dne zvěstování Páně roku tisícího třístého osmnáctého, co toto píši, nedařilo se hůře v zemi této; každý z nás totiž naříká, nejakoby co měl ztratiti, nýbrž jakoby již zbaven byl i života i všeho, co kdy měl.“

Po sněmě domažlickém, když pokoj nastal v zemi, pomocí vzájemnou zla obecného dosti rychle ubylo.

Biskup pražský Jan IV. od nepřátel osočený odebral se před soud stolice papežské r. 1318.

Právě té doby, co se Čechy nacházely v tísni té, také na biskupa pražského úvalily se trampoty nemalé. Seděl tehdáž na stolici biskupství pražského *Jan IV.* pocházející z rodu pánův z Dražic, kteříž užívajíce v erbu tří zelených listův révy vinné v poli červeném, jmeno své měli po hradu,

jehož zříceniny spatřují se dosud při vsi jmena téhož nad Jizerou nedaleko Benátek.

Jan po smrti biskupa Řehoře z Házmburku r. 1301. z kanovníka pražského zvolen byl na biskupství a vším právem možno říci, že v každém ohledu byl z nejlepších, již zastávali hodnosť tu. Vynikaje vzdělaností, byl též pravým lidumilem, jakož všecky skutky jeho svědčí o vlastnostech těchto. Také povinností vysokého úřadu duchovního pilen byl a pečoval o pořádek a kázeň v církvi své, avšak, jak již svrchu podotknuto, ve věcech církevních nebyl fanatykem čili třeštěncem blouznivým, aby hned dal zapalovati hranice pod nešťastnými oběťmi horlivosti přemrštěné.

Nepřátelé jeho nemeškali však věci překrouti na ujmu jeho a využitkovati ve prospěch svůj. Nepřátely těmi byli hlavně jen duchovní, kteříž naň nevražili, poněvadž netrpěl, nýbrž stíhal a trestal rozmanité jich zlořády a neřesti; bylit to hlavně mniši řeholí některých, kteříž se tehdáž dopouštěli neřestí, budících pohoršení všeobecné. Lidé tací nepřestávali sočiti na biskupa šlechetného, jejž pomlouvali pro liknavosť a netečnosť ve věcech duchovních, ano přímo jej obviňovali, že k rozmanitým kacířům čili bludařům, sem tam v zemi se vyskytujícím, netoliko nezachovává přísnosti povinné, nýbrž jim přeje a je chrání proti přísnosti jiných.

Nejhorším těchto pomlouvačův byl bývalý kancléř králův, kanovník vyšehradský, již často jmenovaný škůdce *Jindřich ze Šomburka*, jejž jsme již dříve seznali mezi rádci nešlechetnými, kteříž krále Jana i královnu Elišku k nedůvěře proti Čechům popouzeli a tak hlavními byli původci rozkolu mezi králem a národem i smutných událostí, z něho vzešlých. Člověku tomu za-

chtělo se státi se proboštem litoměřickým, v čemž požíval i podpory samé královny, avšak biskup Jan, neuznávaje jej hodným, protivil se tomu, moha se přitom opírati o zákony platné, kteréž mimo jiné vyžadovaly, aby ucházeč o hodnost takovou pocházel z manželství pořádného, čehož ale u Jindřicha z Šomburka nebylo, neboť byl levoboček.

Ze msty hněv jeho nyní začal soptiti na biskupa Jana u samé stolice papežské, žaluje naň ve smyslu svrchupsaném a ze jmena na vrub jeho klada, že zastával se lidí rozmanitých pro bludy podezřelých, že se jich ujímal i proti moci královské, že je vychvaloval jako lidi dobré, čímž hlavně prý přispěl k značnému jich rozšíření a rozmnožení v Čechách, kdež prý mají již i arcibiskupa svého i sedm biskupův atd.

Žaloby tyto tak těžké a určité nemohly se minouti cíle a tak stalo se, že papež Jan XXII. biskupa našeho pozval, aby se postavil před soud v Aviňonu, městě nyní francouzském, kdež tehdáž nalézalo se sídlo papežův. Biskup Jan poslal tam nejprve posly, aby místo něho věc spravili, avšak papež na tom nechtěl přestávati a v den zvěstování panny Marie (t. j. 25. března) biskupovi pražskému odníti dal všecku správu duchovní i světskou, dokud by se před soudní stolicí papežskou neočistil důkazem, že nepodstatně byl obžalován a naříknut. Opatření toto učinilo povyk nemalý a že pánové Jindřich z Lipé a Vilém Zajíc, jak svrchu jsme pověděli, v Praze zatknouti dali původce trampot biskupových Jindřicha z Šomburka, dostatečným jest svědectvím, že biskup Jan požíval vážnosti a nyní soustrasti těšil se osob nejpřednějších.

Vida nezbytí, biskup Jan konečně opatřiv se

r. 1318. na cestu dvěma sty hřív zlata, dne 9. května r. 1318. vydal se na cestu ke dvoru papežskému, kdež záležitosť jeho tak se vlekla, že minulo let deset, než se opět navrátil do vlasti na biskupství své. Osočovatel jeho, když po třech měsících na svobodu se vykoupil, udal se za biskupem, aby při stolici papežské osobně proti němu brojil.

Král uherský stal se svakem Jana lucemburského r. 1318.

Okolo toho času ku královskému dvoru českému přibyli župani uherští *Tomáš* a *Šimon*, aby jmenem krále svého ovdovělého *Karla Roberta* poprosili Jana, krále českého, by mu dal v manželství některou sestru svou. Žádosť taková králi českému přišla velmi vhod, neboť sňatek se sestrou jeho byl prostředkem nejlepším, aby mocný král uherský odtržen byl od dosavádního spojení s Bedřichem Krásným rakouským.

Mělť pak Jan sestry *Marii* a *Beatrýci* (Blaženu) obě ještě velmi mladé, neboť starší Marii nebylo ještě ani zcela čtrnácte let. Obě času toho přebývaly v Lucembursku; i poslal pro ně král Jan a již 20. června přibyly do Prahy, čtvrtého pak dne s dvorem královským zajely na Zbraslav, kdež slavila se právě památka zakladatele, krále Václava II.

Přibyli na Zbraslav též oba župani uherští, aby se vyřídila záležitosť, pro kterouž přijeli do Čech. I slyšme vypravování přítomného opata Petra kronykáře, kterak se tam odbyly námluvy a sňatek sestry královy. Župani předstoupili, snažně se přimlouvajíce, aby prosba jich byla vyslyšena. „Král přisvědčil žádosti jich a ponechal jim volby svo-

bodné, aby si vybrali některou ze sester jeho; stáli tudíž Uhři s žádostí svou neoslyšení, před oběma dívkama, mlčky je pozorujíce očima rozevřenýma, pilně dívali se v jemné líce panen, rokovali mezi sebou o jich vlastnostech tělesných, popisovali chůzi a bystře zkoumali, kterou vybrati. Konečně prosili, aby dívka mladší Beatrýce byla jim dána za paní a královnu uherskou.“

„Král Jan svolil, přeje zdaru všeho, dívka pak do kostela vedena ihned před hlavním oltářem panny Marie na Zbraslavi Karlovi králi uherskému, ovšem nepřítomnému, k rukoum županův přítomných zasnoubena. I zvonilo se na oba zvony a sborem mnichův, kteříž všickni byli při tom, hlasy zvučnými zapělo se „Tě, bože, chválíme.“ Nedlouho potom slavné poselstvo Karla krále uherského dívku útlou na hranicích moravsko-uherských uctivě přijalo a do Uher uvedlo, kdež týden po sv. Martině korunována i králi uherskému slavně byla odána.“

Rozumí se, že sňatek ten nezůstal bez následkův politických, neboť nový svak stal se spojencem krále českého a tím samým odvrátil se od Bedřicha Krásného rakouského, jenž tím nemalou utrpěl ujmu vzhledem koruny německé, o niž se potýkal s Ludvíkem, bavorským vévodou. Poměry tyto sňatkem způsobené, neměly však trvání, neboť již r. 1319. okolo sv. Martina přibyli poslové uherští ku králi Janovi se smutnou zvěstí, že sestra jeho, choť krále jich, zemřela.

Druhá sestra Janova, sličná Marie, kteráž jednak županům uherským méně se líbila, zůstala pak při dvoře českém ve společnosti Elišky královny.

Z rodiny královské r. 1318.

Nedlouho potom totiž dne 3. července 1318. král Jan *knížetství opavského* udělil *knížeti Mikulášovi mladšímu*, muži švarnému tehdáž asi třicetiletému. Byl to syn knížete Mikuláše staršího, jejž z vypravování dřívějšího známe jako nevlastního bratra krále Václava II., totižto levobočka králem Přemyslem Otakarem II. zplozeného ze šlechtičny rakouské z rodu Kuenryngův, jížto Čechové říkali „palceřík“. Mikuláš starší od otce měl totéž knížetství opavské ale nepřízní příběhův o ně byl připraven, aniž ho kdy opět nabyl, tak, že v poměrech nepříliš stkvělých žil v Brně, kdež r. 1318. okolo sv. Jakuba (25. července) zemřel a pochován v kostele minorytův.

Na samém schylku roku téhož totižto v den sv. Cecilie (22. listopadu) *královna Eliška porodila čtvrté dítě* a sice opět *synáčka*, jenž slavně pokřtěn byl v kostele sv. Víta dne 5. prosince. Při této slavnosti strhla se rozepře mezi kmotry; jedni, totiž Poryňané, chtěli, aby se druhému synáčkovi krále Jana říkalo Jindřich po dědu jeho, císaři Jindřichu VII. Češi tomu se opírajíce, žádali naproti tomu, aby pokřtěn byl na jmeno *Otakar* na památku totiž velikého krále českého, děda Eliščina. Tentokrát vůle Čechův převážila a tak druhý syn krále Jana dostal jmeno *Otakar*. Událost tato svědčí o tom, jak asi tehdáž v Čechách při každé příležitosti stíraly se snahy Němcův s úsilím Čechův, aby živel cizí v zemi nedosáhl moci převážné.

Neshoda mezi Janem lucemburským a Eliškou královnou r. 1319.

r.

Rok následující (1319) zemi české opět ne- 1319.
přinesl nic prospěšného, neboť *mezi králem Janem a královnou Eliškou vypukla neshoda*, kteráž se již nikdy nedala zatříti úplně a zdrojem se stala zápletkův mnohých a nebezpečných. Píše o věci té kronykář náš, že prý lidé jistí krále Jana popouzeli a štvali proti Elišce.

Dotýkajíce se nejprvé ješitnosti a ctižádosti jeho, vytýkali mu, že příliš podléhá vlivu jejímu, řídě se téměř u všem toliko hlasem jejím, což prý nemálo jest na ujmu moci a slávě jeho, rovněž i blahu země celé, kteráž prý se nebude těšiti míru trvalému, dokud rozhodovati bude vůle paní té. Znajíce pak další vady královy, podněcovali jeho podezřívavosť a nedůvěru podšepty, že prý Eliška již i na to pomýšlí, aby synáčka prvorozeného, Václavka, vydala v moc pánův jí oddaných, tito pak aby svrhše otce s trůnu, synáčka za krále prohlásili, do jehož dospělosti matka by vládla s důvěrníky svými.

Hlavním prý strůjcem piklí těchto a podžehačem nedůvěry královy byl prý pan *Jindřich z Lipé*, jenž z lásky k ovdovělé královně Alžbětě Hradecké vše činil, co bylo na ujmu královny panující. Co se týká nařknutí prvního, těžko ovšem hájiti královny Elišky, jejížto povahu pánovitou a nepoddajnou již často měli jsme příležitosť seznati z vypravování předcházejícího.

Jinak ale přiznati sluší, že Eliška plno měla příčin, mrzeti se na manžela svého a nespokojenou býti po boku muže, na jakého dospěl Jan lucemburský. Lehkovážně zanedbávaje věcí nejdůležitějších, oddával se životu prostopášnému,

zhusta počínaje si při tom velmi nedůstojně. Ve společnosti mužův nesvědomitých mařil čas a utrácel peníze hraním v kostky, toulkami nočními po hospodách a místech vykřičených, v opilství dopouštěje se hrubostí a neslušností rozmanitých. Slušno-li tedy diviti se Elišce královně, že jí trpkostí naplňovalo podobné chování manžela nectného a nevěrného, i to tím více, ana znamenala, že tím království české, její to, jak soudila, po předcích dědictví, hubí se a na mizinu přichází.

Hnětla-li ji velice již okolnost, že manžel její pražádné lásky nejevil k zemi české, jejímžto králem se stal jakožto manžel její, jakéž asi bylo spravedlivé rozhorlení, když se dověděla, že i na to pomýšlel, aby to dědictví její zašantročil do rukou cizích? Vždyť král ten větroplach po perném naučení, jehož se mu dostalo od pánův jednoty zvíkovské, s králem německým Ludvíkem o sněmě v Domažlicích zcela vážně o tom rokoval, aby se měnili na země své, totiž, aby mu Ludvík za Čechy, hraničící s jeho Bavorskem, postoupil falckrabství své porýnské, ležící tak blízko hrabství jeho lucemburského. Že Jan v příčině této konečně přestati musil jen na pouhém úmyslu, způsobil hlavně rozhodný odpor královny. Nuže, tážeme se, nebylo-li příčin na snadě, aby Eliška do manžela svého všelijaké měla stížnosti velmi pádné, i možno tedy, že třebas na to pomýšlela neb některému důvěrníkovi o tom se vyjádřila, že potřebou dohnána, chtěla by se uchopiti prostředku krajního, aby od země své i od sebe samé odvrátila záhubu.

Podšepty a donášky svrchupsané u krále Jana došly víry úplné, bez pochyby tím úplnější, čím více králi svědomí činilo výčitky a čím více sám asi cítil, že pro veliké poklesky své nebyl by ne-

hoden trestu citelného. Povaha jeho však nedopouštěla, aby pomýšlel na narovnání mírné, nýbrž popílil si, aby násilně rozrazil, hrozilo-li mu skutečné jakés nebezpečenství. Sebrav něco lidu ozbrojeného, v největším chvatu dojel s ním *do Lokte* kdež na zámku Eliška královna dosud přebývala s dětmi svými.

Tváře se, jakoby přijížděl na návštěvu přátelskou, do hradu byl vpuštěn, vjev ale do něho ihned žádal, aby se hrad celý odevzdal v moc jeho, a když stráže překvapením tímto polekané, otálely, dal do nich střílet a na ně dorážeti úsilovně.

Královna divila se tomu nájezdu, vidouc ale šílenost manžela svého, zarmoutila se hluboko, nazejtří pak po jakémsi smlouvání odevzdala mu hrad celý a nyní teprv zvěděla, co vězelo za návštěvou tak nemanželskou a neotcovskou. Rozkázav Elišce, aby se se služebnictvem velice ztenčeným odebrala na Mělník a tam nadále přebývala, netoliko oderval ji od dítek, nýbrž ze služby její propustil také osoby jí nejoddanější, jako oba písaře *Jana* i *Mikuláše* a pannu *Ketrudu*, na kteréž králi bylo donešeno, že prý královnu podněcovali radou nedobrou.

Dětí král ponechal na hradě loketském, nejstaršího pak *Václavka*, jako kdyby se hošík tento, teprv tříletý, něčím byl provinil, s dvěma služkami dal zavříti do polotmavého vězení ve věži, kdež ubohý chován byl do dvou měsíců, než opět směl se procházeti po hradě.

Tehdáž bývalý opat kláštera zbraslavského, nám dobře známý *Kunrát*, znamenaje, že se při dvoře dějí věci podivné, a že král i naň jinak než druhdy pohlíží, vzdav se všeho, ode dvora královského vrátil se do zátiší kláštera svého.

Krále Artuše tabule okrouhlá v Praze r. 1319.

Spokojen sám s sebou, jakoby byl vykonal něco znamenitého a velmi moudrého, král Jan nepřipouštěje si starostí, oddal se úplně zábavám i kratochvíli své nejoblíbenější. K námluvě některých šlechticův mladých i velmožův takových, jimž bylo vhod, když hleděl si věcí mimotních, nedbaje vážných, usmyslil si, že zarazí *krále Artuše tabuli okrouhlou* čili *dvůr*,*) a že uspořádá v Praze velkolepé kolby a zábavy rytířské, jimiž, jak mu namluveno, více přičiní slávě a lesku jmena svého, než nevědět čím.

Pozvav dopisy mnohoslibnými téměř z celé říše německé knížata, hrabata i rytíře, činil přípravy veliké ke dni sv. Jana křtitele (24. června), kdež odbývati se měly slavnosti nevídané. V oboře královské blíže Prahy, totiž v okolí Karlova nynějšího, prostranné dal postaviti lešení a budovy i jiných vykonati příprav potřebných. Avšak s tím se vším více než slávy utržil ostudy, neboť z tolika hostí zvaných, zvláště z ciziny skoro nikdo nepřibyl, tak že celá slavnost s velikým hlukem připravovaná dopadla velmi hubeně; neboť Petr kronykář výsledku odbývá několikem veršův ve smyslu přísloví našeho: „mnoho křiku málo vlny.“

Lázně takové ochlazující králi jistě od srdce přáli, kdo s nevolí oprávněnou pohlíželi na počínání jeho; avšak stránkou velmi smutnou úplného

*) Král Artuš (Arthur) v 6. století panoval v části knížetství Waleského a boji vítěznými odpor kladl nejvydatnější dobyvatelům saským. S dvanácti bohatýrův nejsrdnatějších, s nimiž zasedal okolo tabule okrouhlé, tak se proslavil, že u rytířstva pozdějšího v oslavě báječné považován byl jako vzor nedostižitelný vší dokonalosti rytířské.

nezdaru tabule Artušovy bylo, že celý ten žert stál velmi mnoho peněz, jež králi města i kláštery volky nevolky musely dáti na ten nesmysl rytířský, jímžto mu v cizině nepřibylo slávy, za to pak doma tím více neobliby, nespokojenosti a i posměchu.

Neshoda mezi králem a královnou způsobila nový boj domácí r. 1319.

Hned po nezdařených kolbách nastalo králi *skutečné dílo válečné.* Nešlechetný a nerozumný kousek, jejž onehdy vykonal s manželkou a dětmi, rychlé přinesl ovoce, jež mu však nelahodilo sladkostí.

Eliška královna uražená i pokořená těšila se soucitu velmi živému tak v panstvě, jak v měšťanstvě a mužové přední obou stavův těchto nijak nebyli nakloněni, neozvati se proti zhoubnému počínání krále a pustiti bez trestu ponížení paní, v níž spatřovali dědičku slavných králův českých rodu Přemyslova. Z panstva vedle známého již a tolikkráte osvědčeného důvěrníka i ochrance Eliščina pana *Viléma Zajíce z Valdeku* hlavně *Petr z Rožmberka* i *Vilém z Landštejna* činili se ve prospěch královny.

Z měst nejvydatněji počínali si ovšem Pražané. Tito, pustivše mimo sebe všecky ohledy soukromé a sestoupivše se v jednotu mocnou, zvolili si šest osob nejpřednějších, slibujíce jim, že jich nařízení a opatření šetřiti budou věrně a bedlivě; potom na Mělník vypravili posly s pozváním, aby královna usadila se mezi nimi, důvěřujíc jich ochraně.

Uslyšev o tom o všem v Brně, kde právě

r. meškal, král Jan, na perutích přichvátal do Prahy
1319. dne 8. července r. 1319., kamž den předtím také Eliška přibyla i ubytovala se v městě na pravém břehu Vltavy. Most i obě při něm věže byly v rukou Pražan, kdežto hrad a město pod ním (nynější malá strana) v rukou byly krále, v jehož radě doby té byli hlavně pan *Jindřich z Lipé* a *kníže opavský Mikuláš* mladší.

V den sedmi bratří (t. j. 10. července) král hnul se s hradu se sedmi korouhví vztýčených a s třemi sty oděnců, i někde ze Smíchova nynějšího přepraviv se přes Vltavu, zamířil na ves Zderaz, kteráž se nacházela v části nynějšího nového města, jež dosud zachovala jmeno to. Zapáliv tam stavení některá, připustil útok na město samé. Obrana jeho nebyla valná; nedostávaloť se obhájců smělých a odhodlaných — neboť vzdor slibům dřívějším v městě nebylo sjednocenosti, mnozí totiž z obvyklé ku králi úcty nechtěli proti němu bojovati, ba byli tomu dokonce, aby se mu ani nebránil vjezd do města. I tak kdyby obrana města byla bývala jen v rukou měšťanův, Jan dojista toho dne bylby se dostal do Prahy.

Že se to však nestalo, zásluhou bylo hlavně pana *Viléma Zajíce*, kterýž brány zderazské proti útokům zástupův královych hájil tak statečně a vytrvale, že konečně král upustiti musel od boje dalšího. Když pak nazejtří pan *Petr z Rožmberka* vešel do města, přiváděje čtyry sta bojovníkův, Jan předvídaje, že by teď teprv ničeho nepořídil, útoku neobnovil a vrátil se do hradu pražského, na tom přestávaje, že Pražanům a pánům, kde bylo možno, škody dal činiti na jich zboží.

K boji dalšímu vůbec již nedošlo, poněvadž po témdni stalo se *narovnání mezi stranami* a též mezi manžely královskými smíření, kteréž ale

nikdy nebylo dokonalé. Hněv svůj, za to, že stranili královně Elišce, Jan vylil si na Pražanech, neboť dojista proti výmínkám smíru vydřel pak na nich peněz velmi mnoho; kromě toho chtěl vypověděti z celé země navždy oněch šest měšťanův, kteří byli zvoleni za hejtmany města.

Slavný bohatýr český, pan Vilém Zajíc z Valdeku zahynul r. 1319.

Nejznamenitější doby té bohatýr mezi pány českými, od několika let při každé příležitosti vážné často jmenovaný pan *Vilém Zajíc* roku tohoto (1319.) přišel o život náhodou nešťastnou. Když totiž král německý Ludvík opět dovolával se pomoci branné spojence svého krále českého, poněvadž válečně naň dotíral soupeř Bedřich Krásný s bratřími svými, král Jan vedením zkušeného Viléma Zajíce do Bavor vypravil něco lidu bojovného.

I stalo se v Dachově nedaleko Mnichova, že lid páně Zajícův serval se s lidem purkrabí normberského Bedřicha z Hohenzolleru, jenž také stál ku straně Ludvíka bavorského. Když pak pan Zajíc snaže se, aby rvačce učinil přítrž, odvážil se příliš daleko, zasáhla jej rána smrtelná, kteréž za týden podlehl. Mrtvola jeho do Čech přivezená pochována byla v klášteře Augustýnův na Ostrově, (u sv. Dobrotivé nedaleko Zbirova) založeném od děda jeho pana Oldřicha Zajíce.

Nad smrtí tohoto pána znamenitého celý národ truchlil upřímně; vždyť v trampotách, jež od let mnoha tak často přicházely na národ český, nikdo nezískal si tolik, co pan Zajíc, zásluh o skrocení a strestání škůdcův blaha obecného, jak

svrchu se vypravovalo. Již prý takřka od dětinství obíral se válečnictvím a chrabrostí zjednal si jmeno a slávu předního rytíře českého i daleko široko za hranicemi. S narážkou na jmeno jeho říkalo se mu vůbec „zajíc srdce lvího.“ Také Eliška královna všecku měla příčinu želeti ztráty této, neboť pan Vilém Zajíc po všecek čas věrným byl jí ochrancem a pomocníkem, kdykoli paní ta vyžadovala služeb jeho. Ba i sám král Jan, ačkoli nejednou postavil se proti němu pan Zajíc, vážil si ho velice, jakož svědčí o tom, že syna svého prvorozeného chtěl jím dáti vychovati.

Z úryvku básně současné, obsahující žalozpěv nad smrtí páně Zajícovou, možno nabýti ponětí o vážnosti a oblibě, jichž v národě svém požíval bohatýr ten velezasloužilý.

Král český nabyl části Lužice horní r. 1319.

Král Jan té doby se Zajícem nebyl, nýbrž nacházelť se v jiných stranách na *důležité výpravě válečné*, kteréž se s ním účastnilo několik jiných předních velmožův českých a okolo tří set oděncův. Účelem výpravy bylo *odzískání částí Lužice horní*, jichž se kdysi dostalo markraběti braniborskému Otě jakožto věna manželky jeho Boženy, dcery krále Vácslava I.

Když totiž v srpnu r. 1319. markrabě braniborský *Valdemar* zemřel bez potomstva a rozmanití sousedé popílili si, aby z pozůstalé po něm říše urvali, kdo by kde co mohl, král český vytasil se také s právem svým na krajiny svrchupsané. Poněvadž pak vlastní svak jeho, kníže javorský *Jindřich* přivlastnil si již Zhořelsko, Jan hned počátkem měsíce září nastoupil tam výpravu

Pokračování Mt. 1881

Zpráva jednatelská

Matice lidu za rok 1878.

Ledy netečnosti a nevšímavosti, které v minulých právě letech pokrývaly povrch duševního života národa našeho, počínají v ohledu na literarní rozvoj náš na všech stranách se lámati a rozpouštěti. Jako v novém jaře vyrážejí nová a utěšená kvítka na luhách písemnictví českého a lid náš obrací opět zrak i srdce své k ušlechtilým těmto plodům osvěžené síly plodícího ducha národa.

Radostný tento úkaz jeví se též při Mat. lidu. Vlastenecký ten podnik, jemuž nikdo upříti nemůže důležitost a vydatné působení na vzdělávání lidu, počíná se v posledních dvou letech opět utěšeně zvedati a i rok právě minulý je toho důkazem; přibyloť opět značně členů.

Jako posud, tedy i nyní musíme hlavní zásluhu o vzrůstání M. l. přiřknouti horlivosti sběratelů, kteří s obětavostí nevšední a ryze vlasteneckou přes všechny obtíže a namahavou práci neochabují v záslužném díle svém. Ušlechtilým těmto vlastencům především dlužno vysloviti veřejné díky. Do řady horlivých sběratelů vstoupily nyní též literarní spolky, které si vytknuly vznešený úkol pracovati na rozšiřování dobrých spisů českých a podporovati takto literaturu naši. Spolky ty ujímají se též Matice lidu, a kojíme

se nadějí, že i na dále s větším ještě úsilím tak činiti budou.

Nesmíme opomenouti, poukázati na velikou podporu, které se dostává Mat. lidu od našich krajanů v Americe. Češi američtí zalíbili si knihy M. l. vydávané tak velice, že již přes 40.000 výtisků do Ameriky zasláno bylo, a počet ten co rok přibývá.

Správa M. l. stará se všemožně o to, aby knihy, které lidu našemu podává, vyhovovaly nejen chuti, ale i skutečné potřebě jeho, a nikdy nepustí se zřetele, aby vedlé ušlechtilé zábavy poskytováno bylo též potřebné poučování. Tomuto programu odpovídají, jak za to máme, též knihy na rok 1879 určené. Vydáno bude a dílem již vyšlo: Bitva u Lipan, historický román od I. Klicpery. Pokračování výtečného díla E. Tonnera o dějinách českých; román z života venkovského od Ferd. Schulze; román, přeložený z ruštiny atd. Abychom vyhověli nalehavému přání bratří Moravanů, tedy vyjde též během r. 1879 pěkná mapa Moravy.

Majíce za to, že spisy těmito zavděčíme se i příště obecenstvu českému, vyzýváme co nejdůtklivěji všechny přátele národního vzdělání a pravé osvěty, aby vlivem a působením svým hleděli vydobývati vždy širší půdu pro důležitý podnik literární, který se 12letým trváním svým tak dobře byl osvědčil.

Dr. Ed. Grégr,
jednatel M. l.

Příjmy a vydání

spolku pro vydávání latinských knih českých

od 1. ledna do 31. prosince 1878.

Příjmy	zl.	kr.	*Vydání*	zl.	kr.
Zůstatkem z minulého roku .	3	71	Za sazbu, tisk a papír z r. 1877 (doplatkem)	4949	99
příspěvky členů za V. ročník	142	92	za sazbu, tisk, papír, vazby a expedici		
příspěvky členů za VI. ročník	347	54	(à conto r. 1878) .	784	81
příspěvky členů za VII. ročník	326	27	za seznamy pro sběratele, oznámení, provolání, zatímní		
příspěvky členů za VIII. ročník	351	22	účty, legit. lístky a rozl. jiné tiskopisy	186	30
příspěvky členů za IX. ročník	322	16	honoráře spisovatelům	1532	50
příspěvky členů za X. ročník	549	58	První obč. záložně v Praze dluh . .	950	—
příspěvky členů za XI. ročník	1471	08	služné expeditorovi	600	—
příspěvky členů za XII. ročník	3898	36	„ colporteurovi služné sluhovi . .	225 321	— —
příspěvky členů za XIII. ročník	1409	65	za inseráty v časopisech	154	80
za jednotlivé knihy strženo	83	81	nájemné	150	—
na expedici .	197	18	za pojištění zásob u Pražské měst. pojišťovny za r. 1878	14	37
odkaz od pí. M. Lauterbachové	1000	—	za palmáre	20	58
za vyzvednuté 2 závodní podíly à 30 zl.			„ cliché do č. 4. Mat. lidu	156	52
První obč. záložny v Praze	60	—	menší vydaje úhrnem	111	23
z těchto úroky	5	40	zůstatkem v pokladně na r. 1879	11	78
	10168	88		10168	88

Rozvaha dne 1. ledna 1879.

Jmění vůbec	zl.	kr.	*Dluhy vůbec*	zl.	kr.
Hotovost koncem roku 1878 . .	11	78	Členům zakládajícím . . .	935	49
Zásoba knih:			Členům přispívajícím na rok		
V. ročníku ve	32	40	1879	1409	65
VI. ročníku „	357	75	Knihtiskárně dr.		
VII. ročníku „	10	67	Ed. Grégra .	6124	08
VIII. ročníku „	454	67	Převádí se spolkové č. jmění	5011	43
IX. ročníku „	2102	10			
X. ročníku „	2913	40			
XI. ročníku „	2863	79			
XII. ročníku „	4101	25			
dřevorytiny a cliché .	596	87			
inventář . . .	35	97			
	13480	65		13480	65

V PRAZE dne 1. ledna 1879.

Jindřich Šmidt,
t. č. účetní.

Gabriel Žižka,
t. č. pokladník.

Frant. Šimer, **Václav Černý,**
t. č. přehlížitelé účtů.

Seznam

p. t. sběratelů Matice lidu 1878.

	Počet členů
Aloj Frt., Chlumčany	9
Barták Jos., Klatovy	40
Bayer, Neveklov	5
Beneš A., Velké Zamachy	4
Beneš A., Zamachy	4
Benoni Václ., Polička	16
Bensinger S., Praha	3
Beran Ant., H. Hermanice	4
Beránek F., Libšice	12
Bibus G. A., Telč	8
Blažej, Praha	55
Blažíček, Ostrovačice	6
Bouška, Třemošná	11
Brodský H., Roudnice	165
Břeněk J., Imramov	22
Břenek F., Vanovice	4
Buča A., Náměst u Brna	11
Bukovský, Nový Bydžov	13
Cahel Fr., Hradčovice	12
Cink, Praha	19
Čančík F., Pardubice	40
Čáslav, okr. výbor	34
Čermák Val., Kvasice	16
Černochová J., Olomúc	21
Čihák L., Jilové	7
Čoček Ferd., Příkazy	16
Daněk V., Záhlinice	13
Deutschmann C., Přerov	28
Dienstbier Jan, Liblín	11
Doležal Jan, Přerov	16
Dominicus H., Kar. Vary	31
Dousek Frt., Č. Brod	5
Duda Ant., Zákolany	11
Dvořáček Em., Bystřice	22
Eger F., Bená,ky	24
Filip Mat., Protivín	16
Fišer F., Kamenice n. Lípou	18
Fišer Jos. dr., Frýšták	7
Formánek Fr., Rájec	17
Francán M., Počátky	24
Franta Frt., Chlum	3
Gabrhelík J., Halenkovice	3
Germář R., Ml. Boleslav	7
Grafek, J. F., Jičín	47
Grégr dr. a Ferd. Dattel, Praha	465
Gussek J., Kroměříž	
Haba Petr, Sobotka	33
Hájek A., Dačice	10
Hajný M., Bystřice	6
Hallama E., Prostějov	29
Havlová Josefa, Turnov	6
Havránek F., Nedvěze	5
Häring J., Vodňany	20
Hertl B., Kroměříž	9
Herrmann Jos., Velvary	16
Heyne H. A., Hořovice	21

	Počet členů
Hobl J., Kouřím	4
Hobl J., Nymburk	12
Hoblík Frt., Kolín	156
Hoch Jos., Hrubčice	23
Holakovský, Chrudim	59
Holtsche Josef, Jindř. Hradec	47
Horaždovice, okr. výbor	22
Hölzel Eduard, Olomúc	20
Hrdina Ant., Mn. Hradiště	16
Hríss Fr., Nová Říše	5
Hruška V., Chrášťany	13
Hruška K., Votice	17
Hübsch A., Kostelec n. L.	11
Hynek Al., Praha	54
Jakoubek H. V., Králův Městec	22
Janda Ant., Budyň n. O.	17
Janda H., Slané	11
Janko Vác., Dolsko	5
Janata Ant., Mříčná	11
Janke J., Dvůr Král.	11
Janský Karel, Tábor	20
Jarolímek P., Malenovice	16
Jelínek J., Třebíč	27
Jelínek Kar., Borohrádek	12
Jeništa J., Brandýs nad Orlicí	22
Jezdinský Arn., Milčice	11
Jičín, okres. výbor	11
Jirousek J. A. dr., Kozlany	13
Jurenka dr., Březnice	61
Kabeš Š., Skalsko	11
Kalina A., Něm. Brod	35
Kalita J. Š., Mšeno	27
Kamarýt Jos. L., Habry	7
Karas Fr. L., Zbirov	18
Karník J., Kolín	35
Karnold V., Sichrov	3
Kavka K., Nový Bydžov	70
Kinter Marcus, dr., Rajhrad	3
Knížek Jan B., Libáň	33
Knüpfer Alfred, Broumov	11
Kober I. L., Praha	34
Kopřiva J. F., Pelhřimov	9
Kormout Lud., Ústí nad Orlicí	23
Kotzura Karel, Klatovy	12
Kostka Č., Zahrádka	3
Kračelík, Uh. Hradiště	5
Krause F., Jilemnice	65
Kriegler F., Jaroměř	13
Krušina J., Červený Kostelec	6
Křeček J., Česká Skalice	25
Křepelka J., Končanice	4
Kučera J., Napajedly	3
Kuchta T., Orlov	11
Kupka J., Třebechovice	18
Kvasnička J. V., Třeboň	32
Lahodný, Popovice	3
Lácha M. J., Netolice	20
Leger F., Lužany	3
Leicht B., Budohostice	12
Liblinský J., Královice	13
Linder Frant., Jindřichův Hradec	22
Lípa, spolek Lipník	3
Lodr Jan, Choceň	13
Louda V., Hor. Bučice	43
Lvovský B., Pětipsy	4
Maasch Kar., Plzeň	7
Macoun Jan, Znojmo	10
Maixner J., Hořice	40
Malina J., Jaroměř	48
Manetín, okr. výbor	4
Maňhal Jak., Mdr. Jinec	17
Mařan J., Újezd Svijanský	11
Máša M., Tišnov	23
Mášl J., Vídeň	5
Matěna J., Dvůr Král.	7
Mayer D., Libochovice	27

	Počet členů
Menšík F. J., Žirovnice	12
Metyš J., Č. Třebová	5
Mičke B., Doubravice	11
Mikuláš a Knapp, Karlín	37
Milfait J. V., Rakovník	26
Moc Fr., Náchod	13
Mourek Th., Praha	14
Mrva J., Zlatá Olešnice	14
Musil Ant., Jihlava	11
Myslík Jan, Sušice	11
Myška Jos., Nová Kdyň	5
Navrátil Jos., Prostějov	4
Nehasil F., Holešovice	12
Nešněra V. P., Ml. Boleslav	137
Neubert J., Louny	22
Neubert Frt., Slané	18
Nigrin F. A., Vysoká nad Jizerou	15
Novák Fr., Ústí n. O.	11
Novotný J., Kunštát	11
Nunvář Balt., Vtelno	13
Otto J., Praha	36
Pacovský Jos., Mirošovy	4
Pacholík K., Klenovice	14
Palice A., Lužec	26
Pašek Jan, Jičín	19
Patočka J., Vysoké	6
Pažout Fr., Kladno	22
Petrů V., Pelhřimov	33
Petřík Em., Praha	21
Podzimek F., Železnice	11
Pospíšil J., Hradec Kr.	283
Pospíšil J., Praha	3
Porázek K., Kroměříž	5
Preclík Fr., Plaňany	23
Prinz F., Kasejovice	13
Prunar Jiří, Domažlice	10
Pruša Josef, Radonice	15
Pučelík J., Merklín	4
Radimský J., Nová Paka	34
Ráček M., Polná	8
Rambousek J., Bechyň	13
Rathouský K., Rychnov	42
Raušar F., Blovice	22
Renelt J., Dačice	16
Richter Jos., Klecany	11
Roháček P. M., Stará Túra	13
Ryba M., Nechánice	22
Rybička H., Č. Třebová	3
Řehák J., Brandýs nad Labem	5
Řehák J., Velvary	44
Řepka V., Trutnov	8
Řivnáč Fr., Praha	57
Sakař Frt., Kutná Hora	24
Sedláček P., Čejč	4
Sekera Frt., Hlínsko	17
Semily, okres. výbor	23
Schiebl J., Plzeň	3
Schvorha Jan, Peruc	11
Skopalík Fr., Tlumačov	11
Skořepa P., Smiřice	13
Slavinger F., Příboř	9
Slunečko T., Strunkovice	10
Soběslav, okr. výbor	18
Sojka F., Charvátec	22
Soltécz L., Turocz Szt. Martón	6
„Stálci“, spolek zde	35
Steinhauser Vend., Plzeň	37
Stöhr Jan, Vamberk	24
Sterzer Frt., Mělník	38
Stocký Alb., Vídeň	10
Straberger J., Bavorov	7
Straka V., Drahoraz	22
Stropek L. A., Budějovice	10
Stýblo B., Praha	4
Stýblo Jos., Klobúky	18
Surma Drah., Ždětín	11
Svoboda, Blánsko	6
Sýkora F., Mirovice	11
Šah Jan, Záhřeb	23

	Počet členů
Šašek Josef, Žďár	8
Šašek V., V. Mezeřič	48
Šíma Josef, Vys. Mýto	30
Šimek Ad., Bělá u Bezd.	12
Šimek J., Lomnice u Bud.	15
Šimek V., Písek	19
Šindelář J., Světlá	9
Šlechta Vinc., Lomnice u Jičína	33
Špaček Ant., Pol. Ostrava	33
Špoutil A., Nymburk	117
Šťastný J., Byšice	13
Šulc F., Uh. Janovice	11
Schmiedova Fran., Rokycany	21
Schwarz Jindř. Přestice	22
Tichý J., Hor. Jelení	8
Tocháček J. M., Krucemburk	4
Tolmann B. E., Hradec Králové	135
Tůma A., Vys. Mýto	20
Urbánek F. A., Praha	54
Urbánek Jan, Vrb. Lhota	5
Vaněk Jos., Sluštice	6
Váša V., Čáslav	48
Vávrů Iv., Lubláň	5
Velinský F., D. Třebová	11
Věšín, dr., Vrané	19
Veselík J. G., Litomyšle	69
Vičar Jos., Humpolec	54
Vojtíšek F., Rožďalovice	14
Vokoun R., Slané	6
Vondra J., Litomyšl	18
Vondráček K. Vl., Humna	11
Vymlátil O., Frenštát	13
Wallenfels V., Příbram	184
Weinberger Al., Ivančice	10
Welinger A., Nepomuk	11
Winiker C., Brno	9
Winkle C., Brno	71
Zabranský Jos., Svinov	4
Záruba Martin, Praha	12
Zelenka Em., Kosmonosy	130
Zellner, Sadská	3
Zoch Pavel, Jasenová	8
Zuman A., Žamberk	24
Zvolánek Kar., Nová Ves	6
Žabka Vacl., Plzeň	18
Žáček J., Miškolc	3
Žákovský V., Olomúc	21
Žert Josef, Vykáň	4

Naše staré obrázky.

Povídky

od

František Dvorského.

Matice lidu ročníku XIII. číslo 3.

(Běžné číslo 75.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1879.

Tiskem dra. Ed. Grégra v Praze 1879.

Alenka.

Byl outerý masopustní. Zastavili se před domem „u Kalenců“. Čekali až mladý pan Matouš dolů sejde, aby s nimi drobet na procházku šel. I přišla s ním máteř jeho paní Anna Kalencová, kteráž uvítavši hosty na prahu domu, řeč mezi nimi učinila: „Pane Prokope, masopust již mine a vy nám žádné neuděláte mastné polívky, což ještě o ničemž nic nevíte?“

A důvěrný jeho přítel Mistr Kleo, senátor plzeňský k tomu pověděl: „Neví, brzo-li se bude ženiti či nic. Paní víte, že teprv před nedávnem ze škol pražských vyběhl, aby hospodářství po otci v Rokycanech zděděné spravoval. Manželka má dohazuje mu Alenu Kotorovskou, hodila by se mu dobře, jestliže by mu chtěla macecha jí přáti, nebo několik mládenců o ni stálo a žádnému jí dáti nechtěla.“

„Na mou duši, pane Prokope! hodí se vám, jest dobrá hospodyně,“ řekla paní Anna.

A Prokop na odpověď dal: „Neznám dobré panny. Medle, paní Anna, kdy bych ji mohl spatřiti?“

„Lehce toho dovedeme, půjdu k oknu, vedle okna sedává, a na ni zavolám, jako bych s ní mluviti něco chtěla.“ A tak šla Kalencová k oknu vedlejšího domu a zavolala: „Alenko! Alenko!“ A když mladá, krásná hlavička jako květ z okna vykoukla, paní Anna s ní mluvila: „Panno Aleno,

vy jste se mnou sousedsky, u vás hudou a tancují, a mne na masopust nepozvete.“

„Pojďte paní Anna k tanci,“ odvětila panna. „Jsem stará, nepůjdu.“

V tom šel Prokop s Mistrem senátorem a mladým Matoušem mimo ně, když ony spolu mluvily a dali jim pozdravení. Na rohu ulice se obrátili a zase zpátkem šli.

Za chvíličku paní Anna se vrátila a povídala, že se panna ptala: „kdo jest to, že jde s naším senátorem?“ a já k tomu: „pan Prokop Strejc z Rokycan, panno Eleno,“ a panna: „jest prý čistý člověk.“

„Nu a jak se vám Prokope panna líbí?“ ptal se usměvavý Matouš.

Dal odpověď: ač jest jí neviděl než hlavu, že se mu dobře líbí a že by rád o to usiloval, aby s pannou sám mohl mluviti a lépe se na ni podívati.

„Já jsem vám to již způsobila,“ pověděla paní Anna vesele, „kterak byste pannu mohl viděti. Alenka vám vzkazuje, jestliže byste ji rád viděl, že jináč nemůžete než skrze mumraj. U večer k nim přijďte, budete moci ji dobře spatřiti.“

Po celé odpoledne hřímali kněží ve všech kostelích staroslavné Plzně proti pohanskému a zlořečenému masopustu: že ďábel za zástěrou osobní svobody masopustní svobodu, všeliké hanebnosti a rozpustilosti mezi lid uvádí; kárali, napomínali ovečky své, aby v těchto zarmoucených časech a nastalých úzkostech rozkoší světských, tanců, obžerství a jiných hříchův se zdržovali a raději pokáním a modlitbami hněv pána Boha ukrotili a tudíž ouhlavního všeho křesťanstva nepřítele, Turka, od zemí rakouských odvrátili.“ Však povždy

svaté církvi věrní obyvatelé katolické Plzně neslyšeli a jako obludy omámené chodili. Kdyby snad všichni kazatelové z příbytků božích na ulici byli vyšli a slovy z třetího nebe přinešenými lidu pokutou boží hrozili, že svět již k svému se chýlí skončení: „bezbožní synové a svévolné dcery, kochajíce se v marnostech světských“ takové strašné hrozby by byli nedbali a snad ani kárající hlas pastýře svého pro veliké masopustní bubnování, pískání, zpívání a pokřikování by byli neslyšeli.

Mumraje všelijak sformované, v sukničkách vlčích, medvědích zobláčené, koudelí, hrachovinou zabalené, všelijak zčerněné a sazemi zmazané po ryňcích, po ulicích se honily, po domích běhaly, křičely, bláznily, lidi mámily, děti strašily a ani psům v koutě pokoje nedaly.

Jako vždycky pozval i l. 1596 pan Jan Kotorovský pány senátory a jich paní na koláč masopustní, aby spolu poseděli, porozprávěli a šprýmovnými přípovídkami i mírným tanečkem mysl občerstvili a obveselili. Však takové počestné shledání proměnilo se tenkráte v kvas nádherný. Podkomoří království Českého pan Humprecht Černín z Chuděnic přijel s panem hofrychtéřem mimo vše nadání za pozdního odpoledne do Plzně, aby některého dne ouřady obecních starších obnovil. „Vysoce učený“ doktor Pavel Pistorius z Lucka, arcidiákon kraje Plzeňského a senátoři Mistr Šimon Ferus, Mistr Kleo, pan Joachym, doktor Jan Scribonius, pan Kotva a jiní znamenití měšťané doprovodili je do příbytku bohatého svého spolusouseda, aby vzáctnou takovou návštěvu panu hostiteli okvasiti pomohli.

I bylo se nač za večera podívati v komna-

tách pana Jana Kotorovského ze Lvovan. Kvasilí dnes hlučněji než kdy jindy, jako by nějaké pohanské hody neb kratochvíle byli strojili. Lidé zastavovali se před okny „vysokého“ domu jako na zvědy, aby slyšeli jasný zvuk šalamaje, znění houslí, drnkání strun, někdy i veselý výkřik a cinkání číší ... Však hlasitěji než hudba v pokojích nahoře, zahřměly z nenadání bubny, zazněly píšťaly, zahlučel výskot a zpěv za tmy večerní před domem Kotorovských. Sotva že starý sluha vrata domu pomalu otevřel, aby se podíval, jaká to jest čeládka, vrazily do osvětlené síně ozdobně vystrojené mumraje a dříve než je mohl vypeskovati: proč takový pekelný hluk ztropili, hrnuli se již píštci, bubeníci s ostatními po schodech nahoru. Za nimi poskakoval mužík blázen odháněje korouhvičkou šmajdavého služebníka, kterýž při vší své rozhorlenosti a spěchu za nimi jako pokulhával. Ani je nemohl zakřiknouti ani napřaženou rukou toho posledního dopadnouti, aby ho za jeho nezbednost trochu potrestal. Když vrátný na poslední dopachtil se schod, otvíraly se již dvéře skvěle osvětlené veliké síně, kdež páni hodovali. Nezvedený šašek prosmeknuv se jako ouhoř skrze celou řadu opovážlivé čeládky, stál již v popředí a zamávnuv praporcem jako na pozdravení, počal slavnostním způsobem: „Urození páni a páni, stateční rytířové, opatrní a moudří sousedé, kmotrové, švakrové a strýcové, urozené, poctivé, věrné, nám vždy milé paní a krásné panny! Vysoce vznešený eques auratus, pan Karnaval z Koblihovic, — jehož starobylé jmeno a panování od nepaměti lidské, kdy rovnost a svornost mezi lidmi květy zlatými svět zdobívaly, až na naši udrželo se dobu, — před vás, urození, stateční a moudří předstupuje a vás poctivé, věrné

a krásné za audiencí žádá, abyste v potřebě jeho dům váš ochotně mu propůjčili; neboť pan Karnaval jako ctný a udatný rytíř i se svou slavnou družinou s panem Marcipánem z Cukrperku, panem Koláčem z Paštety a s panošem Kochánkem z Chotěňova vždy o to největší péči má, aby i za naší doby aspoň na čas zkvetla zlatá osobní svoboda, a protož chce i za ochrany vaší uvesti nešťastné z Trpína do Blahotic, nepřátele z Protivic do Smiřic a krásný fraucimor z Milenky do Žinkovic. Zajisté že za takové činy, po všem křesťanstvu známému i v českých starých kronikách dobře zaznamenanému rytíři osobní svobody, dnešního večera vděčně se ukážete a jako milého přítele jej mezi sebe přijmete.“ A šašek korouhvičkou zatočil a se všemi svými hluboce se uklonil.

„A kdo jest tam ten dlouhý, neveselý za vámi?“ tázala se paní Kotorovská, kteráž s ostatními bedlivě si prohlížela pěkné mumraje.

„Ten sotva očima blýští, jest nám jen na překážku,“ odpovídal šašek, „našli jsme ho na cestě, nevím jak se jmenuje, tuším ale, že mu říkají Suchán z Hladomře, a tvoří, jak vaše milost vidí, veselého našeho začátku smutné skončení.“

„Nu, tedy sobě povolte,“ pobídl je Kotorovský.

A mumraje rozběhly se po pokoji. Některé zasedly hned za bohatý stůl, aby „masopustním koláčem“: bažanty, koroptvemi, srnčím a dobrým českým vínem z mála za vděk přijaly, jiné přitoulily se k fraucimoru, aby s ním se přátelily. Brzy vzešli smíchové a všelijaké kunštovné rozprávky, kterýmiž zvláště šašek všechny „dobré pány“ a pěkný fraucimor nemálo obveseloval. Před všetečným jeho jazykem žádný nebyl bezpečen. Každému pravdu pověděl s oulisným pochleben-

stvím, aby žádný nějakou nelibost a nechuť proto projeviti nemohl; jen jeden host pan Herynk z Kadaně v mumraji Suchána z Hladomře se trochu pošmouřil, že ho blázen svým děravým jazykem tak sekal, trhal a všechna jeho tajemství nestoudně vyzrazoval.

Proč pak takový klevetník přede všemi vyzvonil, že on, pan konšel děvečkám pana Kotorovského pentle široké daroval a jim připověděl ještě na sukně „modrého" koupiti, jen aby se za něj k panně Elence přimlouvaly? Vždyť jen z lásky křesťanské tak učinil, aby v skutku počestném a chvalitebném jemu se volny najíti daly a pannu s pomocí boží mu najednaly. Proč mu ten darmotlach stále do uší hučel: „pane kmotře! nevěřte ženským, dvoujazyčné jsou ženy, nestálé jako vítr. Utíkejte! utíkejte!" Co pak srdce jeho, konšela kadaňského, nebylo k ní láskou roznícené? což již nemluvil s panem Kotorovským o dcerku jeho: chtělliby mu ji za manželku dáti? a neslíbil mu již pan otec její, že vezme sobě to na pomyšlení? A takový závistivý klevetář ho pořád žíhá svým jedovatým jazykem: že prý jablko, do něhož Adam kousl, bylo snad sladké, poněvadž ráj byl někde v teplých krajinách, v Čechách ale, kde studený přemáhá teplý vítr, jsou prý jablka mnohdy kyselá.

„Pane kmotře!" zavolal a přes rameno poklepnul jej mužík blázen, „vy zde stojíte jako v tůni naložený, hudou k tanci a vy sebou ani nehýbáte. Teprv zítra činiti musíme pokání, abychom do pekla nespadli, že jsme dnes od nebe odpadli. Pojďte, udělejte také ňáký tanec." A pan Herynk obávaje se, aby mu ten všetečka všechno dnes nepokazil, mrknul a šel vážným krokem, jako by do rady se ubíral, k panně Elence, kteráž nějak důvěrně rozmlouvala s neznámou za panoše pře-

strojenou mumrají. Asi na sáh ještě od ní vzdálen zastavil a poklonil se. Alenka vidouc dlouhého pana konšela, na nějž ji pan otec již byl důtklivě upozornil, popošla několik krokův a šla s ním k tanci. Však „milý pan kmotr“, takovým světským radovánkám nezvyklý, při tanci s jedné strany na druhou se klátil a vyskakoval, až jej šašek k všeobecnému obveselení okřikl: aby panu Kotorovskému dům hlavou nerozbořil. Pan konšel se narovnal se vší úřadní svou vážností, poděkoval ctné Eleně, i posadil se na své místo za stůl jako kohout uklíbaný a mlčel jako panna.

Hudba ztichla. Tanečníci a diváci shrnuli se opět do jídelny k velikému podlouhle kulatému stolu, aby zákuskou, douškem vína se posilnili a všelikým rozprávkám, žertům i písním naslouchali. S velikou sklenicí „českého“, kteráž za zdraví vzácného hosta, hostitele a paní domácí z ruky do ruky podávána byla, přípitky, popěvky, vtipy z úst do úst přeskakovaly. Šašek se snažil se vší pilností, aby všelijakým kratochvilným rozmlouváním, panenskými otázkami masopustní mysl hodovníků nasytil, zvláště ale, aby nádherně vystrojenou paní domácí, kteráž pro pýchu nevěděla kterak seděti a po té zemi choditi, libým pohleděním, vyšperkovanou řečí vnadnější ještě učinil, nežli jí navěšené šperky a drahokameny krásy přidati mohly. A paní Kotorovská lichotivými slovy, kteráž za pochlebenstvím přestrojeného mladého pana Matouše jako kvítí na hlavu její jenjen se sypala, všechna oslněna, zářila radostí a ochotnou veselostí. Ani nepohřešila své Alenky, již stále maceší láskou špehovala.

Síň taneční byla prázdna. Hudebníci někde v kuchyni pojídali. Světla ozlacených postavníkův,

jakoby neměla komu svítiti, ospale mrkala, visící oharky knotů jako víčka umdleného oka nad nimi se zavíraly. Kdy bysi chvilkou neuslyšel nějaké přidušeným hlasem pronešené slovíčko, ani bysi nepoznal, zda za listnatými květinami blíže okna stojící dvě osoby jsou sochy nebo namalované figury na kobercích, kteréž od stropu až ku zemi visely. — Drželi se za ruce. Ač ponejprv se viděli, byli jako svoji. Pod tajemstvím lásky svěřili si již mnohé slovo.

Panna Alenka, kteráž když ji otec s macechou mezi sebou trápili, až jí horko bylo, aby od sebe slovo panu Herynkovi dala, vždy toho s pláčem při otci svém vyhledávala, aby v tak mladém věku svém pryč vydávána nebyla, dnes by snad panu Prokopovi pode ctí a vírou ano i před Bohem připověděla, že by rodinný svůj dům opustila. Nevinná, stydlivá Alena, kteráž vždy před pohledem mládenců se zardívala a před nimi úst otevříti se ostýchala, ba ani na žádného pohlédnouti někdy nechtěla, dnes před otcem se ukrývala, jen aby s cizím člověkem tajně mluviti, jemu si postýskati mohla.

Co si as všechno povídali? že Alenka jako klesajíc na prsou jeho blaženou svou tvář si poukryla a pan Prokop skloněnou hlavičku polibil a neutajeným hlasem promluvil: „Ty jsi má!“ načež tiše: „Já Alinka jsem vaše,“ odvětila.

„A já, Aleno, nejmilejší Alenko má, srdéčko mé nejlepší! neopustím tebe po celý čas svého života.“ A jako na znamení ochrany objal a pozdvihnul ji pravým svým ramenem, potom polibiv jí čelo a lehce udeřiv levou rukou svou na levou ruku její, připovídal jí a ona jemu jako jedním dechem: „Já Alinka jsem manželka vaše,“ a „já Prokop manžel váš.“ — A hned po slovích těch

prsten zlatý s rubínem orientálským panně na levou ruku na čtvrtý prst navlékl, a pro tu lásku a upřímnost vyňav ještě z váčku dva uherské zlaté *) a ohnuv je mezi zuby panně do rukou je odevzdal, aby ji podaroval. Na to žádal ji, aby mu na památku a utvrzení své přípovědi také něco darovala, by dosti skrovného bylo, buďto za špendlíček nebo za kamínek. I smekla s prstu svého prsten zlatý s perlou velikou, a na znamení toho slibu a upřímné lásky s opakováním slibných slov jako v základ manželství do jeho ruky jej položila. A takž byli srdcem svoji na věky.

Dvéře jídelny se otevřely. Starý sluha šmajdal se přes síň taneční s rozkazem pana Kotorovského pro líné hudebníky, aby trochu zadrnkali. U stolu hostinného stál pan Matouš a jasným prozpěvoval hlasem starou píseň:

Kosil jsem se, kosil,
když jsem pannu prosil,
aby mi dala
co slibovala:
zelený vínek,
zlatý prstýnek,
pěknou růžičku,
milou hubičku. **)

A rozveselený pan podkomoří zvednuv stříbrnou číši zazvonil o sklenici paní Kotorovské. Všichni vstali a jako by někomu štěstí vinšovali, zdvihli také své poháry a zpívali:

„zelený vínek, zlatý prstýnek.“

A panna Alenka naslouchajíc v síni taneční se zanícením krásnému zpěvu písně národní, sňala

*) Uherský nebo červený zlatý: náš dukát.
**) Z rukopisu v archivu města Mostu.

věnec z čerstvých květin s hlavy své *) a položila jej na levou ruku svému Prokopovi.

Hudebníci se vraceli. Starý sluha odnímaje svícím oharky, aby světlo nestínily, ohlížel se udiveně po Alence a neznámém za panoše přestrojeném člověku, kteříž šeptajíce po síni taneční pomalu se procházeli.

Šalamaje zahrály, smyčce po housličkách zasmýkaly. Pan podkomoří provázel paní Kotorovskou v tanec a za nimi hrnuli se ostatní, aby s dámami taneček poskočili. I pan Prokop šel s pannou Alenou k tanci a třikráte ji v tanci polibil. A pan konšel Herynk se na to díval! Třikráte svraštil čelo a mrknul, třikráte nahnul kostnaté své tělo a ukazoval hlavou paní Kotorovské na nechování mladého člověka, jenž dosti nevážně a beze všeho studu mezi poctivými lidmi dceru její políbil. A paní máti sobě toho nepovšimla ani významné jeho upozornění neviděla! A předce to bylo zřejmé neušetření zákona, o němž byl se usnesl sněm r. 1595 v některý den po sv. Dorotě. **) Z takového rozjímání o rozpustilostech lidí mladých vytrhl jej opět dosti neutěšeně mladý Matouš ňákým veršem:

---

*) Ještě v 16 i v 17 věku panny starý obyčej zachovávaly, aby každého dne v čerstvých věncích chodily.

**) „Poněvadž přes zákazy sněmovní rozpustilí lidé mladí tak i čeládka jich s dobytými braněmi bez plášťíkův dosti nevážně a neušetřeně beze všeho studu mezi poctivé lidi a fraucimor do světnic přicházejí ano i na koních vjíždějí a rozličné příčiny k svádám a hadruňkům dávají: má je zemský soud na některý zámek pomezní v Uhřích poslati a tam mají do jistého času trvati“ . . . čteš v snešení sněmovním z r. 1595.

Finis konec, campana zvonec,
mladý v tanec, starý za pec.

Pan konšel nechtěje s „takovým bláznem“ disputovati, obrátil se a počal bycha za ušima hledati.

Nejen pan Herynk ale i mnozí jiní hosté povšimli si důvěrné přítulnosti a radostného projevení lásky krásné Alinky a mladého pana Prokopa. Všelijaké kratochvilné i vážné vedly se o tom rozprávky, a konec všech řečí byl, že spíše by se tomu panici hodila než komukoli jinému. Šašek pobíhaje od jednoho k druhému činil výklady o příteli svém Prokopovi, že jest syn z vzáctné starožitné rodiny, z lože zachovalého a že by taková rozmilá, přerozkošná růžička seschlému konšelovi neslušela. A páni sousedé přisvědčujíce a chválíce přečistou děvici a panice milé tváře, vraceli se do jídelny, aby poslední vzdali ještě panu Karnavalu hold, dříve nežli škaredá středa rakev nad ním uzavře. Staré „české“ přidalo v poslední masopustní hodině pánům hostům veselosti. Jídelna hlučela hudbou, zpěvem. Nemilosrdný Matouš chtěl veseliti se s panem konšelem, jenž na radostné tváře hodovníků pohlížel jako by si hlavu již byl posypal popelem. Několikráte mu o uši zazvonil veršem národní písně:

„Síti, nežíti,
milovati nevzíti“ ...*)

však pan Herynk jako by neslyšel. Zasmušilé oko jeho nahlíželo do tabulek,**) rafičkou ozbrojená ruka

*) Již v 16 století známý verš.

**) „Tabulky“: naše notes. Bývaly obyčejně pergamenové, do nichž mosaznou rafiji se psávalo, aby se

škrtala a počítala ňáké účty. Šašek nemoha jej ani slovem drbnouti, obrátil se a přisednul blíže k panu Kotorovskému, jenž promlouvaje s panem podkomořím, chvilkou vždy očima na Alenku mrknul, jako by o ní řeč byla. Radil se s vzácným hostem svým, co by jeho zdání bylo: že jeden mládenec o dcerku jeho následuje a aby jemu za manželku dostati se mohla, toho při něm i také při Alence žádá; pan Humprecht Černín nevěda ničeho o konšelu Herynkovi a domnívaje se, že tím následovníkem žádný jiný není než Prokop Strejc, jehož milostivým přítelem již v Praze byl, odpověděl, že dobře učiní, když k tomu dovolí, co se tak při něm a dcerušce vyhledává, zvláště jeli v tom vůle a náklonnost krásné Aliny. Pan Kotorovský takovou příjemnou a přátelskou odpovědí všecek rozveselen, chopil se sklenice a povstal, aby připil na nové přátelství s panem konšelem Kadaňským, však — pana Herynka nebylo u stolu více. Rozhledl se po jídelně a posadil se zase. Pan podkomoří mysle, že panu hostiteli hlas nebo paměť snad selhala, zvedl číši a připíjel „na zdraví nové nevěsty.“ Hlučné volání: „na zdraví! na zdraví!“, cinkot číší, zvuk hudby k doušku, strojený úsměv macechy, všechno to zmámilo zamyšlenou Alenku, že byla jako zmatena. Oči všech jen na ni byly obráceny, číše opět a opět se zvedaly, hudba opět nahoru zahrála, a Alenka ještě nerozuměla přípitku pana Humprechta Černína. Čí nevěstou měla býti? pana Herynka? Vždyť mu neslíbila. Snad Prokopovou? Vstala a uklonila se. Ale pan podkomoří o tom ještě neví, a proč

---

opět setříti mohlo. Ozdobné deštičky „tabulek“ bývaly někdy vně zlatým obrázkem a uvnitř zrcádkem i kompasem opatřeny.

pan otec stále ke dveřím vyhlíží, vždyť Prokop sedí u stolu? Zamyslila se.

Radostné pokřikování a musicírování utichlo, na místě pana konšela Herynka seděl „všetečný“ Matouš, jenž pohár k doušku zvedaje, nadiviti se dosti nemohl takovému ušlechtilému dílu božímu, (při tom na Alenku ukázal), na kterémž spanilém stvoření člověk nic opravovati nemůže, leda že mu pán Bůh do srdce nějakého okénka neudělal, „abychom je otevříti a přezvěděti mohli, co se tam kryje, neboť pan konšel napsal již poslední pořízení své lásky. Spočítal útraty srdce svého a žádá náhrady.“ Po té postaviv pohár, rozevřel tabulky, kteréž Herynk byl na stole zapomněl a četl hlasem povýšeným:

„Nechtěla mně.

1. Při každém jí navštívení utratil jsem, dosti skrovně počítaje, tři kopy míšenské, činí devět kop.
2. K získání větší přízně a náklonnosti daroval jsem děvečkám pěkné pentle široké za . . . . 45 grošů.
3. V hostinci „u černého slunce“ utratil jsem s přáteli a známými svými jednu kopu a 15 grošů.
4. Citrony, pomoranče a jiné mlsky, kteréž jsem pro její mladší sestru nakoupil . . . . . 15 grošů.
5. Voskový sloupek jsem koupil a jí darovati chtěl za 47 grošů.
6. Karkuli noční, kterouž jsem pro ni zhotoviti dal — 3 kopy.
7. Času jsem promeškal 9 dní, což přísahou stvrditi mohu, počítaje na každý den 1 kopu, učiní zameškání takové 9 kop míšenských. Dohromady učiní 23 kopy a 2 groše míšenské.“

Všeobecný smích. Jen paní Kotorovská jizlivě na Matouše se podívala a pan manžel její tvář si rukou pozakryl.

* * *

Lidé hrnuli se do kostelův. Kněží rozdávali popelec. Chrám kláštera „Černého“ byl naplněn

kajícími, kteříž z cesty hříchův, po níž včera do pekla tancovali, na cestu spasení se navrátili.

Černě zastřené oltáře, popelem posypané hlavy skroušených, již tichá šeptali slova pokání, pobožnost mnichův, kteříž chraplavým pěli hlasem své antifony, vše bylo jako truchlivá modlitba, aby Bůh byl lidem milostiv.

Mezi zbožnými po straně velikého oltáře v kůru, kdež vetché visely korouhve a zaprášené štíty dávných zakladatelů kláštera, klečela Alena Kotorovská. Bílé čelo její znamenáno bylo také vzpomínkou smrti. Avšak srdce její jako by o tom nevědělo. Prstíčky její převracely listy knihy modlitební, ústa odříkávala pobožná slova, ale oko blažilo duši pohledem na starý krásný obraz rodičky boží s Jezulátkem. Radostný úsměv panny Marie ji všecku očaroval, ani si na smrt nevzpomněla.

Smutné žalmové zpěvy mnichů již umlkly, lidé vytráceli se z kostela, Alenka více nepřevracela ani neodříkávala modlitby, hleděla jen stále na tvář krásné bohorodičky. Někdo k ní pokleknul a za ruku ji lehce ujal. Ohledla se, blažené oko její spočinulo na tváři zaslíbeného Prokopa. Modlili se pohledem.

Hlavní dvéře chrámové zaskřípaly, kostelník zamykal. Snoubenci vstali. Rozhledli se. V chrámě nebylo již nikoho, jen kostelník vraceje se k oltáři cinkal klíčemi jako by Alence povědíti chtěl, že již se dosti s tím mladým namodlila. . . . Odešli postranními dveřmi, kteréž vedly do ambitů klášterních. Popošli několik krokův. Alenka zastavila se u zdi za hlavním oltářem před červeným náhrobním kamenem mramorovým, na němž vytesán byl erb Kotorovských ze Lvovan.

„Zde máti má v Pánu odpočívá," pravila

smutným hlasem. „Pojď, pomodlíme se a slib svůj obnovíme, aby matka věděla o našem zasnoubení.“

Poklekli. Po kratičké modlitbě slib učiněný sobě připomínali a s vzýváním jmena božího na hrobě po dávném obyčeji si opakovali: „Já Alena beru si vás Prokope za věrného a pravého manžela, a já Prokop beru si vás Aleno za věrnou a pravou manželku.“ Potom slíbivše si, že lásku svou v tajnosti ještě zachovají, až by nějaký čas přeběhl, spolu se rozžehnali.

A tak již na ničem jiném nepozůstávalo, jedině pro zachování chvalitebného ve vlasti naší tehdy zvyklého řádu, aby vedle přirozených práv lidských s otcem a mateří se o to promluvilo.

Když vycházeli z kláštera, zahledla Alenka služebnou své macechy. Odstoupila od Prokopa a šla jí v ústrety. I ptala se: „Co jest to, že paní matka tak ztížně pro mne posílá?“ a stará kuchařka Káča řekla: „Nemůže se vás dočekati, schválně mne pro vás na rychlo poslala, abyste bez meškání domů šla. Panno Aleno! paní matka se již něčeho dověděla, že jste tomu cizímu prý závdavek na stav manželský dala. Ptala se mne, vímli o tom, a já jsem jí povědíti nemohla.“

„Jižť jest darmo, již jináče býti nemůže,“ odpověděla Alenka.

„Snad není pravda? pro pána Boha! aby se paní matka nerozhněvala, že jste bez její vůle svou kůži prodala. Aleno milá! prosím vás, zapřete a povězte, že byste jeho byla, kdy by vám ho dali.“

„Co jest se stalo, již odevstati se nemůže.“

„Ale co k tomu paní matka řekne?“

„Nechť řekne co chce. Paní matka sama

vzala, co se jí líbilo, proč bych já sobě též nevzala co jest mi milo. Již jináče býti nemůže.“ —

Vešli do domu. Macecha dcerce lála a pan otec řekl: „Eleno, povídají že máš s Prokopem Strejcem slib?“

„K tomu se znám.“

„Kterak jsi mu slíbila?“

„My oba jako po knězi jsme říkali.“

„Však, poněvadž takové rozmlouvání se dálo bez vůle a vědomí otce i paní matky tvé, žádné nemá platnosti.“

„Aby toho Bůh uchoval! Prosím vás otče pro Boha, jináče již býti nemůže. Já včera dokonalým slibem manželským Prokopovi jsem se zavázala a pro dotvrzení prsten zlatý od něho přijala, a poněvadž dívce mladé nic bližšího nad matku vlastní není, dnes nad hrobem máteře snoubení jsme obnovili.“

Macecha všechna pobouřena, že jí nezvedená dcera práva mateřského upírá, s hurtem na ní žádala, aby slib hned zapřela a zavdaný prsten vydala, sice že musí nad svým narozením rukama lomiti.

„Já jináče učiniti nemohu a také neučiním, smrtedlně bych zhřešila,“ odvětila Alenka pevným hlasem.

Macecha již ruku na ni napřáhla, Kotorovský ji zadržel. „Nechte, nechte, paní milá! však na to se může dcerka naše bezpečiti, že jeho nedostane, poněvadž bez vaší a mé vůle se stalo. A ty nechtěj se protiviti. Paní, nepravte o tom žádnému, aby se o tom lidé nedověděli. Vyhledám toho Prokopa Strejce a domnělý slib dcery naší v posmíšek obrátím.“

Odešel. Prokopa však již v Plzni nebylo. Odejel s Matoušem.

První to byla kapitola, již Alenka od rodičův svých jako nevěsta pro ženicha svého trpěti musela. Však horší nastaly chvíle, kdykoliv maceše se podařilo za nepřítomnosti Kotorovského ji zastihnouti. Častokráte ji hrozně ulála a když „nezdárná dcerka“ jí odpověděla: jestliže jí Prokopa vzíti nedají, že sobě žádného jiného jí k libosti nevezme, prala a honila ji „paní matka“ po domě, až se Alince poštěstilo do komůrky své se uzavříti. — Někdy sobě tesknosti nevěděla co před macechou počíti, a když otci svému požalovala, že ji bije, odpovídal jí pohrůžkou: jestliže „jeho“ sobě vezme, že jí dokonce nic dáti nechce. A Alinka říkala: že jináče neučiní, by činili co chtěli, že neřkuli to pro svého Prokopa mile snáší ale i něco většího a těžšího že snášeti chce, a že pan otec jiným časem jinačejší mysli bude. — A pan otec znaje dceřinu k sobě lásku, skutečně byl někdy jiné mysli, kdy by opět macecha jej od dítěte byla neodradila a proti ní nebrodila.

Paní Anna Kalencová chodívala někdy ke Kotorovským, jen aby jim dobrý den pověděla, poněvadž byli v sousedství, někdy také službami svými „nové paní“ ze své dobré vůle se zakázala, ale od outerka masopustního práh velikého domu ještě nepřekročila, ač již skoro čtyry neděle minuly, — obávalat se, že by jí „děravý“ jazyk syna Matouše vytýkaly. Věděla dobře, že Alenka Prokopovi chtěla, že macecha a po ní i Kotorovský jí ho zbraňovali, ráda by mezi nimi prostředkovala, aby s obou stran dobře bylo, ale bála se na to posvícení přijíti. Ve středu ale přišly dary pro Alenku, a stará paní Anna měla za poštu býti.

Ač toho učiniti nechtěla, k usměvavé přímluvě syna svého: „když jste počaly, dokonejtež,“ odhodlala se, že poštu vykoná. I tak šla. Alenky však nezastala a s paní sousedkou tenkráte nevěděla, co by promlouvala, aby se jí líbilo. Všechna byla rozčepejřena, hubovala, čertovala na všechno, a Kalencová ani nevěděla co má odpovědíti. Když již odejíti chtěla, povstala „mladá paní“ od stolu a úštěpavým povídala hlasem: „Hádejte, milá Kalencová, nenadála jsem se toho! nezvedená naše dcerka s ňákým cizím, jejž sem váš Matouš na masopustní koláč přivedl, sobě něco spletla, aniž mi kdy prvé o tom co řekla, — mluvila s ním o masopustní úterý jako s mumrají, — a má prý v Rokycanech dvorec, že by ho nohou rozkopl.“

„Snad můž býti, dáteli vůli k tomu.“

„Nemůž býti, nebude! Já nikdy svolení k tomu dáti nemíním a nedám; dokavad dcerka jest v chlebě rodičův svých, bez jich vůle a vědomí žádná v to dávati se nemá, a zvláště ona, byla již zamluvena.“

„Zamluvena? kým?“

„Mnou.“

„A komu?“

„Rozšafnému konšelovi Kadaňskému, panu Herynkovi.“

„Tomu starému?“ usmála se paní Anna. „Která panna jest tak pošetilá, aby sobě věnce zvadlého k okrase své vázati měla?“

„Taková nezvedená styděti by se nemusela na hlavě jej nositi.“

„A když od sebe jej zamítá a odvíjí?“

Kotorovská máchla nevrle rukou.

„Růže mladým pannám dobře sluší a krásné hlavy nejlíp ozdobuje.“

„Váš Matouš všechno pokazil.“

„Však jí svět nezavázal,“ dodala paní Anna odcházejíc.

Dvéře se otevřely, Kotorovský veda uplakanou dceru za ruku, vcházel do pokoje. Kalencová šlapila Alence, kteráž se za ní ohlídla, na levou nohu a odešla. Vyrozuměla tomu.

Po nedlouhé chvíli přišla Alenka ku Kalencovům.

„Co mi chcete, milá paní sousedko?“

„Zde vám, panno Alenko, pan Prokop krabičku s ňákými šperky odsíiá a prosí, abyste nad ní věrnou komornicí byla.“

„Ale kde ji uschovám, aby paní macecha toho někde nevyšťárala?“

A již vybírala, prohlížela, na krk zavěsila dvě šňůry červených korálův, potom kytku z perel do černých vlasův zastrčila a druhou zlatým dílem udělanou za ňadra připevnila.

„Vyt se Alenko jako oltáříček strojíte,“ usmála se Kalencová, „nu čas již, neboť pan Prokop zašle brzy pana purkrabí Zbirovského a primasa města Rokycan k vašemu panu otci, abyste mu za manželku dána byla.“

„A sám nepřijede?“

„Toho nejsem povědoma.“

„Pan tatík by ještě, ale macecha, však — ale hleďte, hleďte, jaké krásné manopoly . . . ty se ani na mé zhrublé ruce —“

„Jen si je oslušte, — nu vidíte Alenko, sluší vám, ruce v nich máte jako hedvábná dcerka. Ale jak si navleknete zlatý prsten s vsazeným

českým diamantem*), podivte se, zde uvnitř vaše a jeho jmeno s literami pošmelcováno.“

A Alinka blaženým pohlížela okem na prsten, jako by na starý obraz rodičky boží s Jezulátkem v kostele se dívala. Potom přitisknuvši jej i s rukou Kalencové, kteráž jej ukazovala, ke svým rtům, zaníceným promluvila hlasem: „Poněvadž mi ta hladká rukavička a pyšná macecha brání, ukryji jej na srdci svém.“ I sundala s krku modrou pentličku, na níž zlatý křížek visel, aby prstének uvázala.

„A komu dáte vínek k uschování?“ tázala se paní Anna vyndávajíc ze skřínky věnec z rozmarinu na stříbrném loubku uvitý a zlatem vázaný. „A hle! zde ve prostřed loubku srdíčko vyryto a ňáké litery. Ale kdo nás tomu vyučí, co by ta slova vyznamenávala?“

Alenka prohlížejíc věneček, s radostným úsměvem zvolala: „Již jsem tomu dobře vyrozuměla! **P.** znamená zajisté: Prokop, **s. V. A.** znamená: slibuje Vám Alenko“ . . .

„A ostatní litery?“

„Těm nerozumím. Vykládejte vy paní sousedko, jste zkušenější.“

„Já, mé dítě zlaté? stará Kalencová tomu vykládání nerozumí a povědíti nedovede, jaká jest řeč mezi váma. Milosti a lásky já již v své paměti nesnáším, ještě že tak pamatuji co jest rozmarina, ale proč se zlatem plete, již nevím.“

---

*) V listinách 16, 17 i 18 věku nalezli jsme několikráte „český diamant“. Žeby naši staří nazývali „český“ granát „českým“ diamantem, pochybujeme. Neboť vedle „českého“ diamantu viděli jsme orientálský diamant i „český“ granát současně. Tudíž by nedávno v Čechách nalezený diamant nebyl prvním „českým“ diamantem.

„Ale proč nám nenapsal vykládání? jak to uhodneme?“

„Nu, tehdy jen počkej mé dítě! vidíš, snad na této ceduličce . . .“ A Kalencová rozvinula proužek pargaménu, na němž zelenou barvou napsána byla slova: „Prokop slibuje Vám Alenko upřímnost, věrnost, víru a lásku manželskou až do smrti.“

Šťastná Alenka čtla a čtla lísteček vlastní rukou Prokopovou psaný a potom učila paní sousedku tomu vykládání.

„Ale čím já chudička se mu zavážu?“ otázala se nenadále smutným hlasem.

„Když svému nejmilejšímu, co jste připověděla, to tak zdržíte a jináče neučiníte, nechť k tomu třebas macecha vaše povolí neb nechá.“

„Není toho člověka pod nebem, abych měla pro něho na Prokopa zapomenouti! nedejž mi toho pán Bůh, abych měla tak falešná a ošemetná býti, někomu jinému více přáti aneb na koho jiného pomysliti! Vy víte, milá paní sousedko, že jsme se slibem manželským před Bohem na hrobě matky mé dobré, někdy přítelkyně vaší, zavázali, víte dobře, že pan tatík se na mne pro slib horší a co od macechy snášeti musím: však toho sobě v hoře neberu, já si ho předce vezmu, bych s ním měla stádo pásti! Otec by mně ještě štěstí přál ale nesmí pro macechu, kteráž chce, abych slibu zapřela, jináče že v jedné kytli z domu odejdu. Čím já tedy, chudička, takové šperky mu vynahradím a jaké věno přinesu?“

„Chudičká! nejbohatších rodičů v celé Plzni dítě!“ usmála se Kalencová. „Neboj se! jen dbej, abys duši nezavedla, slibu nezapři. Prokop je poctivý muž, není žádný takový člověk, jenž dvěma jazyky mluví. Kdy by ti ihned nic nedali, až se vdáš, drž se přeslice, snadně se uživíš až i zbo-

hatneš, chovej se poctivě, tehdy mu nejlepší věno přineseš a nejdražší šperky nahradíš.“

„Zlatými mateřskými slovy mne potěšujete!“ zvolala Alenka ruku její líbajíc.

„Nestarej se, milé dítě! dobřeť to dobří lidé uchodí,“ chlácholila a pohladila ji paní Anna. „Snad abysi dceruško již domů se vypravila. Obávám se, aby tě doma nepohřešili a zase mne nepomlouvali, že tě snad navádím a popichuju.“

„Dobře máte. Macecha by bramborčila. Zejtra ranním jitrem, až půjdu do kostela, na skok se u vás zastavím, abych se dověděla, jaké pan Matouš přinesl mi zprávy.“

„Přijď, kdy se ti líbí, vždy jsi vítána. Aspoň se ti srdéčko zase upokojí.“

Alenka se s paní sousedkou rozžehnala.

„A což půjdeš maceše na oči takto vyšňořena? A krabička?“

Zamyšlená Alínka se zastavila a sundávajíc korále, kytky a rukavičky prosila, aby to vše k uschování přijala.

„Ráda, ale počkej, až ti tvé poklady do truhlice ukryju, abys klíč od takového závdavku k sobě vzíti a při sobě nositi mohla.“

* * *

V outerý po smrtné neděli přijeli purkrabě Zvíkovský, Václav Fux z Čimelic a primas Rokycanský s Prokopem Strejcem do Plzně. I zastavivše se málo u Kalenců, šli s panem senátorem M. Kleonem a panem Matoušem do „vysokého“ domu. A když tak dostali se do příbytku Jana Kotorovského, ptali se na pána, až i do světnice jeho vešli, a tu nenalezše žádného, vyslali mladého Matouše, aby se po něm poohlednul.

V tom přišla paní ze svého pokoje. Páni námluvčí s hlubokými poklonami jí šťastný den vinšovali, a „mladá“ paní poděkovala, hosti uvítala a — odešla. Hned za ní druhými dveřmi přivedl Matouš pannu Alínku, kteráž podavši Prokopovi ruky všecky uctivě přivítala a žádala, aby páni se posadili, což na žádost její učinili. A pan Prokop drže pannu za ruku podle sebe ji posadil, a tak uctivě sedíce za stolem naproti pánům námluvčím hlavy k sobě uchýlili a některé věci tajné spolu mluvili. Pan purkrabí a pan primas vidouce, že by jim nebylo slušné snad jich poslouchati a že by se jich ostýchali, obrátili se k panu senátoru a panu Matoušovi, kteříž o některých věcech rozprávěli. A tak dlouho za stolem seděli v pilném rozmlouvání, ohlížejíce se na dvéře, zdali již Kotorovský nebo někdo jiný přichází. Poněvadž však paní sama, jak hosti přivítala, více nebyla vidína a ani truňku piva ani vína pánům námluvčím neukázali, vstal mladý pan Matouš od stolu a zavolav šmajdavého sluhu Pupíčka, poslal k „černému slunci“ pro dvě pinty „českého“. Víno přinešeno, a páni hosté z zástolí vstavše jeden druhému připíjeli až i žbánek vyprázdnili. A Kotorovský ještě nepřicházel. Páni námluvčí berouce již od panny odpuštění, vinšovali jí od pána Boha všeho štěstí a jeho svatého požehnání, a když Alenka jim z toho poděkovati chtěla, vešel z pokoje paní domácí pan Kotorovský.

Po obyčejném pozdravu promluvil pan primas: poněvadž již se proslýchá vůbec, že panna Alenka přípověď učinila k stavu svatého manželství panu Prokopu Strejcovi, měšťanu města Rokycan, že přišli s ním jako přátelé a toho že na něho, jako na dobrého otce svého dítěte, podávají a přímlu-

vami při něm toho vyhledávají, aby Prokopovi pannu Alenu, dceru svou, za manželku dal. Ale pan otec tomu všemu na odpor se stavě a všelijaké přímluvy zamítaje povoliti nechtěl, aby dcerka Elena panu Prokopovi podle jejich námluvy dostati se měla. Po dalším však přímluvném promlouvání přátel Prokopových slíbil, že sobě ten cíl ještě na rozmyšlení vezme, i odložil jim toho do zejtří. A tak všichni odpuštění vzavše, do svých ložumentů se odebrali.

Druhého dne při plném stole Kotorovský pánům námluvčím skrze pana Joba, „také“ souseda k tomu dožádaného, odpověděl: aby dcerku svou jemu panu Prokopovi za manželku dal, tomu že povoliti nemůže, jedno proto, že poznává osobu její k spravování hospodářství ještě nedostatečnou, že se dcerka jemu do toho statku nehodí, aby mu jej mohla opatřiti, raději aby sobě někde jinde pohledal; druhé také, že nemíní dcery své jemu dáti proto, že prvé s pannou nežli s ním o to jednal a jeho pana otce za to nikdy sám nežádal. A když námluvčí na řádné zaslíbení ukazovali a toho při panu otci, aby takovému jejich slibu povolil, skrze rozličné přímluvy a prostředky vyhledávali, postavil se Kotorovský tvrdě na odpor a odbyl je nenadálou odpovědí: že to nic pro něho není, že se trefiti nemůže, že mu jí nedá a nechce dáti, aby o to nestál, v tom se spokojil, jemu i dceři jeho pokoj dal a daremných zaneprázdnění sobě i jemu nečinil. A když hosté jej z toho vyvesti a spokojiti chtěli, aby sobě proto nehorlil, že takové věci více jdou původem božským nežli lidským, Kotorovský tomu místa dáti nechtěl a za odpověď dal: aby se toho nyní doptávali, zdali by dcerka bez dovolení rodičův komu

k manželství se zavazovati a koho by chtěla, za manžela pojíti směla.

Páni námluvčí vidouce, že všeliké uctivé předkládání při něm nic neprospívá a dosti neušetřeně jim odpovídá, zmínky více o tom neučinili. A když již odpuštění vzali, soused Job žádal pánův, aby jak osobě jeho tak ani panu Janovi Kotorovskému za zlé neměli, že jiné odpovědi, než jsou se snad nadáli, dostali.

I odešli. —

* * *

Smutné postní dni minuly, veselé svátky velkonoční se vrátily. Příroda omladla, lidé se radovali.

„Černý“ klášter byl přeplněn. Jarními květy vyzdobené oltáře, na sta plápolajících světel, veselé prozpěvování mnichův i zbožného zástupu, hudba slavnostní, vonný dým kadidla, vše bylo radostnou modlitbou, že Bůh byl lidem milostiv.

Po straně velikého oltáře v kůru, kdež vetché visely korouhve a zaprášené štíty dávných zakladatelů kláštera, klečela v černém rouše Alena Kotorovská. Pohlížela opět na starý krásný obraz panny Marie. Radostný úsměv bohorodičky nad Jezulátkem zarosil velké modré oko její slzou lítosti, srdce její dechem blaženosti s matkou Kristovou nepovzdychlo, na bledé tváři její jako by smrt své tajné písmo byla znamenala. Kněz opat u velikého oltáře dozpěvoval své alleluja, hudba na kruchtě zavířila, klečící zástup povstával, Alenka se ohledla, někdo klečel vedle ní a na vlhké oko její pohlížel. Hlava její se sklonila, tělo kleslo na dlažbu chrámovou. —

Lidé odcházeli z kostela a Prokop nesl ve své náruči omdlelou Alenku postranními dveřmi

k ambitům klášterním. Položil ji na hrob její mateře, a vzýváním milého jmena jejího křísil ji k životu. Prohledla. Modré oko její vděčně spočinulo na tváři svého zaslíbence. Prokop zvednuv a polibiv ji, držel svou nejmilejší v náručí opíraje se o náhrobní kámen mramorový. Jediným pohledem a dechnutím svůj slib lásky obnovili. Alenka položila bílý šátek, jímž slzy v kostele byla stírala, na levou ruku svého Prokopa, a — kostelník s děvkou Káčou a starým Pupíčkem pospíchali „nemocné“ panně na pomoc.

Po Plzni roznesla se zpráva, že stalo se něco panně Alence, že jest nemocná.

Lidé dobře věděli, proč v černých šatech chodila, povídali si již veřejně, že rodičové její k tomu nechtějí svoliti nikterakž, aby panna Prokopovi chtěla, a že by i snad otec k tomu se naklonil, aby jeho byla, kdyby jen macecha ji dala. Někteří páni sousedé ke Kotorovskému již za krásnou Alenku se přimlouvali, že v tom uložení boží jest, aby povolil, jináče že by dcerušce jeho mohlo zle se zvésti, ale pan otec, ač by rád vůli svou s přímluvou jich byl srovnal, nemohl, „paní jeho“ nechtěla.

Po všecken čas nemoce Alenčiny přebýval Prokop v Plzni u Kalenců. Stará paní Anna jedinou byla útěchou zamilovaných. Přinášela vzkazy, pozdravy, služby, horlivou lásku a zase se vracela se zakazováním, že na žádného jiného nemyslí, že je mu nejupřímnější, nejvěrnější a že jeho nejvíce na světě miluje.

Po některém čase pozdravila se Alenka, však přes práh ještě nemohla. A Prokop musel odejeti. Rád by se byl s ní rozžehnal, ale macecha byla na stráži. I poslal paní Annu se vzkázáním, že

do Rokycan a potom do Prahy pojede, aby si zjednal přímluvný list pana podkomořího k otci jejímu, a paní Lidmily Markvartové z Chuděnic k paní „mateři“.

Alenka, ač takovou novinou potěšena, ráda by byla předce chorou hlavičku svou ještě v náruč jeho položila, radostným povzdechem si před ním ulehčila, s ním porozprávěla, aby srdéčko její okřálo, ale když macecha nechtěla, aby byla spokojenou a šťastnou. — I dala paní Kalencové vínek fialový a prstének s růžičkou se vzkázáním, že mu to posílá, poněvadž s ním sama mluviti a jemu se okázati nemůže, aby když na prstýnek pohlídne na ni zpomenul, když „chatrný“ věneček uhlídá, jako by ji viděl.

Sotva že Prokop z Plzně odejel, počala „starostlivá“ macecha s manželem svým se raditi, jak by dcerku zaopatřili, aby snad někdy opět se nerozstonala a tudíž jim zbytečného zaneprázdnění nečinila a lidského pomlouvání příčinou nebyla. Poněvadž však pan Herynk více do Plzně se nenavrátil a jak slyšeti bylo, v jiném místě z vnuknutí pána Boha všemohoucího manželkou se opatřil, čehož zvláště macecha velice litovala, že dcerkou jich povrhl, museli jí najednati jiného.

„Snad že pan konšel zdál se té nerozumné holce býti obstárlým?“ uštípla se macecha. „Musíme ji za ňákého mladého jonáka provdati.“

„A za kterého?“ tázal se ostýchavě pan manžel.

„Za Benedikta Truksla,“ odvětila úsečně. „Jsi jeho poručníkem, má velký podíl, zajisté pozná, že mu dobře chceme učiniti, že ho v Plzni uděláme pánem.“

„Potěší se z toho bohdá," odpověděl Kotorovský, „ale dcerka Elena?"

„Doufám, že dovede oceniti štěstí, kteréž jí láskyplné srdce starostlivých rodičů podává."

„Nu, snad od svého předsevzetí upustí."

„Ne snad, ona musí. Tuším, že na tom více než na čem jiném záleží, aby „poslušná" dcerka po vůli rodičů svých se zachovala."

Druhého dne přišel Benedikt Truksl k poručníkovům. Děvečka Káča hned na práhu domu ho vítala jako pana ženicha. Pan Benedikt z takového pozdravu potěšen, odměnil ji několika „českými" a slíbil, že jí chce dobrý jarmark koupiti, aby na panně Eleně přezvěděla, zdali by spokojena s ním byla, aby jí na službu hleděl; pakli by nechtěla, tehdy aby se pronesla, jakého by oumyslu k němu byla, zdali by ho chtěla či ne. A stará Káča po darovaných groších poznávajíc, že by to byl „ženich" také podle přání jejího, vypravovala o veliké k němu náklonnosti paní domácí, omlouvala pannu Elenku, že ta láska její nebyla po právě, nýbrž že nápojem byla okouzlena, slíbila mu, že mu jakousi kůstku opatří, kterou když Alenku do krve uškrábne, že ho milovati musí. A poněvadž se zařikala, že to praviti chce, aby přišlo kde chtělo, Truksl tomu uvěřil.

Po odbyté u paní domácí návštěvě vesele si z domu Kotorovských vykročil.

Za některý den vypravovala paní Kotorovská sousedkám, stará Káča děvečkám a Benedikt Truksl svým přátelům, že panna Elena dobrovolně toho Prokopa se odřekla. Někteří takové vrtkavosti nevěřili, jiní soudili, že snad pro hrozné překážky tak učiniti musela, avšak tomu žádný víry dáti

nechtěl, že by novým slibem byla se zavázala Benediktu Trukslovi, jejž jistá chudá dívčice pohánětí chtěla, aby ji opět v poctivost uvedl, kterouž jí byl odjal.

Paní Anna Kalencová nevěřila ani slovíčku; vypravila se ale předce opět k Kotorovským, aby Alenku, již od času Prokopova odjezdu byla neviděla, navštívila. Zastala ji sedící na loži.

„Dobrý den, milá, milá paní Anno!“ přivítala ji Alenka. „Již jsem se strojila k vám poslati, abyste sobě neztěžovala ke mně do mé malé světničky opět přijíti. Ráda bych s vámi trochu promlouvala, na čem by bylo s naším nejmilejším Prokopem. Zdali něco víte, učinil-li jest pan podkomoří již nějaké psaní? tuším, že vzáctná taková přímluva otce k tomu přivede, aby naší přípovědi a námluvě na odpor se nestavěl. Včera mne poškádlil, abych s nemocí si pospíšila a k veselí se strojila, macecha také mi již nelaje a nebručí. Prosím vás, paní milá, rozdejte několik těchto „českých“ chudým lidem, aby se za mě k pánu Bohu modlili, abych jeho dostala.“

„Zlaté dítě! nevíš ani co lidé . . .“

„Poshovte ještě, milá matko, maličko, zde“ — odkryla duchnu a vytáhla zaobalený lístek, — „odevzdejte, dříve ale přečtěte si, co vzkazuji svému Prokopovi. Ale ať to někam nezandáte,“ pohrozila Alenka.

A paní Anna rozbalovala psaníčko jako by svatební své šaty po dlouhé době byla rozkládala a potom čtla jako v modlitbách:

„Dobrý den a šťastný a veselý Vám ze všeho světa nejmilejší Prokope! vinšuji, a při tom zdraví, jiného všeho dobrého, což nejlepšího, na pánu Bohu žádám; což nemohu přáti, přej milý pán Bůh.

Já se z daru pána Boha nyníčko dobře mám. Nikoli jsem se toho nenadála a nevím z jaké příčiny můj nejmilejší na Alenku se hněvá: že Alinka pro svého Prokopa v zármutku, smutku zůstává tak sama jako hrdlička, když ztratí svého samečka. Prosí Vás Alenka velice, abyste pozdravili pana Prokopa a zdali ste v Praze byli, zda co zjednali, pak jestli jste té lásky nezapomněli a sobě tam pěknější namluvili, prosím, že mi oznámíte. — Alena, služebnička Vaše, Vás velice pozdravuje a prosí, že to psaníčko za vděk příjmete; doufám, že na mne laskavi budete, já zase laskava budu; pro Vás a všeckno pro Vás ráda učiním, co mého možného bude. Nesmím Vám více psáti, až přezvím, až povíte, co jste zjednali. Však na dokázání té lásky, jestli můj nejmilejší v zdraví zůstává, já taky zdráva jsem, pakli můj Prokop v nemoci nebo zapomíná, Alenka stůně.

A. K.

Pán Bůh smutná srdce těší, jeho ze všech nejmilejší,
Já jsem Vaše, Vy ste můj; pán Bůh mezi náma."

„Nu, hezky pobožně jsi začala a skončila, má dceruško! pán Bůh vám požehná, budete předce svoji, třebas tvá macecha s Káčou jiného ti namlouvaly."

„Mně? koho pak?" usmála se Alínka.

„Benedikta Truksla; po celé Plzni rozprávějí, ale žádný tomu nevěří, že prý jsi mu slíbila."

„Já?" zvolala bolestně, „a který falešný člověk si to vymyslil?"

„Pověděla jsem již, tvá paní macecha a stará Káča to za novinu po městě roznášejí a ten Benedikt se honosí, že ti již za 20 kop dal prsten dělati."

Alenka štkajíc klesla a ukryla svou tvář do podušky. Po chvílce povstala opět a osušujíc si oči naříkavě želela: „Paní Anno! vidíte, kterak jsem soužena, že na potkání s nimi sladké hodiny nemám. Macecha mě prala a tloukla, abych odpírala, že s Prokopem slibu nemám a nyní po Plzni sama lže a panenské cti mé se dotýká, že sobě duše své nevážím a podruhé ledakomus slibuji. Kdybych byla věděla, že se mně má tak dáti *od rodičův*, raději bych byla mužské tváře na věky neviděla a dala se do kláštera.“

Kalencová potřásala hlavou. „Buď pokojna, mé dobré dítě! Tuším jen, jaká to bolest musí býti pro tebe. Popros matku boží tichou modlitbou, aby ti udělila útěchy. Bůh v něho doufající nikdy neopouští. Bohdá, že přijde čas, kdy se slzou radosti v oku obejmeš svého Prokopa jako nejmilejšího manžela. Kdo lásky nemá, ničehož nemá,“ pravil Kristův miláček.

„Ó, já tu drahou perlu lásky za žádné světa poklady neprodám! pro Boha však vás, paní Anno, prosím, vzkažte mu s tím psaním: aby lidem falešným a lživým nevěřil; já na žádného jiného nikdy nemyslím ani mysliti budu, a pod svou milou duší! v tom, což jsem jemu připověděla a slíbila, státi budu. Jináče neučiním.“

Kalencová odešla. Alenka se modlila. Dvéře se otevřely.

Macecha vedla za ruku svátečně vystrojeného Benedikta Truksla. Kotorovský zůstal u dveří.

„Vedu ženicha, my jsme to již ujednali,“ pravila tvrdým hlasem.

„Kde jest nevěsta, pane Benedikte?“ tázala se Alenka.

Macecha ho pošťuchla, a pan Truksl přistoupiv k loži a odevzdávaje nemocné okouzlenou

kytku, již mu stará Káča byla připravila, s přátelským pozdravem počal panně oznamovati: že nemůže pominouti jí srdce své a oumysl otevříti, jmenovitě, kterak jeho přátelé ho žádají, aby sobě žádné jiné než ji pannu Alenku za manželku nepojímal.

„Pane Benedikte! kdo ví, může-li to býti?“ odvětila a kytku odstrčila.

Načež on jí zase: aby panna nechala jeho o to se starati, že se dobře přičiní, aby to k místu přivésti mohl. Ostatně, že již jednal s paní mateří, jen aby mu při přítomnosti pánů rodičů oznámila: chceli jeho věrnou manželkou býti?

„Vždyť vy již máte prvé pannu svou a máte u ní závdavek; já sama sebou nevládnu, nejsem sebou svobodna, pane Benedikte, slíbila jsem již Prokopovi z Rokycan, a jeho manželkou chci ráda býti.“

„Dej mu na to ruku, že slibuješ!“ vzkřikla macecha.

„Darmo nestarejte a netrmácejte mě, pane Benedikte! já vaší manželkou nikdy nebudu a kdybyste sedm třebas let mi sloužil.“

„Podivte se na tu lotryni, přede mnou spírala a nyní před vámi vyznává, že ho miluje,“ zalhala macecha.

„Já jináče neučiním,“ odpověděla klidně Alenka.

„Lhářko!“ vzkřikla opět, „slib, nebo na tě Bůh dopustí . . .“

„Nemohu. Na svou duši béřu“ . . .

„Hrom zab tvou duši, tvá duše jako kočičí,“ sípěla a ruku k ráně napřahovala rozlícená macecha.

„Nechte, paní!“ zvolal ženich, „když mne nechce, co mám o ni státi? já vaši dceru sobě

za manželku nevezmu; jsem mládec ještě málo zkusilý, ženění na straně zanechám; co mi po ní? jsem sobě svobodný jako pták v povětří.“ A ohlédnuv se ke dveřím, dodal: „Pan manžel již také odešel.“

A tak se „ženich“ s nevěstou rozešli.

V síni u dveří domovních čekala stará kuchařka. „Nu, pane ženichu, kam se béřete?“

„Jaký ženich?“

„Dal jste jí kytku? věřte, dokud k ní voněti bude, že pokoje žádného neužive. Jak ji vzala do ruky? kam si ji nevěsta položila?“

„Leží u postele na zemi.“

„Kdo?“

„Kytka. Milá Káčo! já do vašeho domu cesty více tlačiti nebudu. Nestojím o ni. Mnou se více nezastírejte. Přisahám pánu Bohu! když mi oni vydají, což mi odkázáno, nemnoho mne v Plzni uhlídáte. Jsem sobě svoboden jako pták v povětří.“

„Ale kytka?“

„Ať si k ní vaše paní přivoní.“

* * *

Některého času v letě přijel pan hofrychtéř do Plzně a přivezl sebou psaní, kteréž pan Humprecht Černín z Chuděnic, podkomoří království Českého, učinil jest k ouřadu plzeňskému, k tomu se přimlouvaje, aby jednáním úřadu panna Alena, Jana Kotorovského dcera, Prokopovi Strejcovi k stavu manželskému se dostati mohla. Purmistr a „páni“ přijavše s uctivostí vzáctnou takovou přímluvu, nepominuli ihned o to skutečně jednati. I pozvali pana Jana Kotorovského ze Lvovan do světnice radní k stolu panskému na malý obídek, jejž pro

vzáctného hosta pana hofrychtéře na rychlo kázali připraviti.

„Páni“ sešli se ve velkém počtu. Podle uložení a přání pana podkomořího jak od pana purmistra, ode všech pánův radních, tak od jedné každé osoby obecních starších s panem Kotorovským se vší bedlivostí, pilností promlouváno a vzáctná přímluva mu v známost uvedena i několikráte opáčena, aby panu Prokopovi dcerušku svou za manželku dal. Ale pan Jan od svých některých příčinek, ačkoliv mu refutirovány byly, odstoupiti nechtěl a vždy na svém jednostejně stál, dokládaje, že toho nijakž učiniti nemůže a k tomu, aby dcerka jeho za manželku Prokopovi dostati se mohla, dovoliti neníní, poněvadž jsou mu nebyli oni dosti dobří, aby o dceru jich s nimi prvé mluvil.

Načež pan hofrychtéř povstav jmenem Jeho Mil. pana podkomořího počal promlouvati: že se tomu nemálo diví, že panu Kotorovskému ze Lvovan ze všech příčin, kteréž předkládal, nejvíce ztížná jest ta, že pan Prokop prvé s dcerou nežli s rodiči jednal a tudíž mimo vůli a vědomí vlastního otce panny i její paní mateře v nějaké snad postranní namlouvání se dal a jich sobě v té věci málo vážil. „O tom, pane Kotorovský, dobře víte, že nejen v stavu městském ale i panském a rytířském na větším díle toho způsobu mezi sebou téměř všichni požíváme, když kdo něčí dcerku k stavu svatého manželství sobě oblíbí a o ní s otcem neb přáteli a poručníky jednati chce, že nejprvé vůli a oumyslu panny vyrozuměti musí a potom teprv dále jedná o tuž věc s kým náleží, tak jakž i tuto tím způsobem s pannou dcerou vaší dálo se. Nebo kdyby i s vámi, jakožto otcem jejím, nejprvé jednáno bylo bez vyrozumění vůle

její, a vy k tomu i povolili, a ona vůle k tomu dáti nechtěla, tehda by ta věc na zmatek předce vzata byla. A na konec, kdy byste vy mu dosti dobří nebyli, nad to dcera vaše nebyla by mu také dosti dobrá. I poněvadž taková jich mezi sebou zámluva a slib nic neobyčejného není a pan Prokop dobrý a poctivý mládenec z poctivých rodičů a předků svých, téměř v celé obci Rokycanské předních, pošlý a panně Alence ve všem rovný jest a mnozí tak podstatně, vysoce a uctivě za něj se přimlouvají, nesoudím a nesmýšlím věc možnou býti, aby takovým manželům mělo zle se zvésti: a protož, abyste, pane Jene, k tomu své povolení dali, snažně se přimlouvám.“

Pan purmistr, páni radní, moudří a opatrní obecní starší kývajíce hlavami zvučnou vzdávali hosti svému chválu. Potom povstavše shrnuli se okolo pana Jana a dokládali co věděli, aby ho k tomu přivedli.

Po takovém solicitování a znamenité přímluvě poklesla hlava a ruce Kotorovskému, i odvětil: „Což mám dělati? dám vám dnes předce odpověď.“

„Jen dobrou, pane Jene!“

„Nu, když ona nechce než jeho míti, já takové námluvě jejich dále na odporu býti nechci a k tomu také své dovolení dávám.“

„Nu vida, předce pán Bůh dáti ráčil, že panna Alena panu Prokopovi se dostane,“ pravil purmistr, rukou panu Janovi potřásaje.

„Když ona nechce než jeho míti, já k tomu své dovolení dávám,“ opakoval Kotorovský.

„V pravdě,“ promlouval dále purmistr, „manžela pobožného a křesťanského míti bude, neboť on netoliko horlivým a pravým katolickým jest, ale také tak kvalifikovaný, že česky, latině i

vlašsky umí, a při tom dobrou živností a nábytkem všelijakým od pána Boha jest opatřen.“

A páni radní i obecní starší všichni panu Janovi takové jeho konečné rozhodnutí schvalovali a šťastné budoucí manželství po takových odpořích býti soudili.

A pan hofrychtéř řekl: „Kýž mám nějakého rychlého posla, po kterém bych tak dobrou novinu mohl J. M. panu podkomořímu i panu Prokopovi vzkázati! Milý pane ze Lvovan, prosím vás, abyste ještě dnes, dříve než odjedu, psaní učinil a oumysl svůj J. M. panu podkomořímu oznámil, já je do Prahy dovezu.“

„Já k tomu své dovolení dávám,“ usmál se upřímně Kotorovský.

Když bylo po obědě a „páni“ s panem hofrychtéřem o potřebách obecních i jiných horlivě rokovali, pan Jan od stolu se ztratil a někde zašel, a žádným způsobem, žádnou bedlivostí, žádným posíláním uptán a nalezen býti nemohl; což pan purmistr i celý ouřad velmi na ztížnosti a jemu za zlé měli, zvláště ale pan hofrychtéř, jenž před svým odjezdem takovou jemu uloženou věc rád by byl skoncoval, to nad jiné těžce nesl, až i některá nepříjemná slova o jeho neušetření jich v přítomnosti všech promluvil.

Druhého dne přijela urozená paní Lída Markvartová z Chuděnic na kočím krytém voze do Plzně, aby s paní Kotorovskou rozmlouvala a jednala, na čem by bylo s dcerou její Alenkou a Prokopem. Podle obyčeje dožádala se dvou vzácných měštek plzeňských, aby s ní na takové námluvy se odebraly. I šly.

Když do síně „vysokého“ domu vcházely, běžela stará Káča nahoru k paní s novinou, že

ňáké paní se po ní ptají. Kotorovská otevřela a vidouc urozenou paní Markvartovou z Chuděnic vyšla jim několik kroků vstříc. A když je přivítala a uvedla do svého pokoje, kázala jim se posaditi. Po té otázala se s uctivostí, jaká by šťastná toho příčina byla, že urozená paní vzáctnou návštěvou ji překvapila.

Paní Lidmila oznámila: že by toho jistou zprávu měla, že dceruška její Alenka panu Prokopovi slíbila, že chce jeho býti. „I poněvadž by to s jejím dobrým a poctivým bylo, aby takového slušného a hodného manžela dostala, přišly jsme, abychom s vámi jako s paní mateří o takový křesťanský skutek se vší pilností promluvily. Nepochybujeme, že k takovému manželství povolení své dáte, nebo v tom jich obojích dobré a poctivé obmýšlíme.“

„Přímluvy vašnostiny, urozená paní, nejvíceji sobě vážím, ale což jsou sobě samotni oni dva slíbili, žádné nemá platnosti, my k tomu vůli svou nedáme, aniž dcerku naši témuž Prokopovi zadati nemíníme,“ odvětila Kotorovská.

„Má milá paní! prosím vás, proč se zdraháte Alenku, dceru vaši, panu Prokopovi dáti? vždyť jí všudy tak hoden jest jako ona jeho.“

„Lecos se o něm v Plzni mluví, a račtež mi věřiti, že to žádné nemá platnosti, poněvadž jest se bez vědomí a vůle naší jednalo a stalo; nechť oni sobě připověděli co chtěli, to žádný slib není a býti nemůže, již koncilium Tridentské to sebou přináší: když není s vůlí rodičů a přítomnosti kněžstva, že ničímž není.“

„Zprávám lidským nevěřte a na pomluvy se neohlídejte, paní milá! co se o něm zde v městě rozsívá lidmi falešnými, toho tak není. A s koncilem Tridentským také se paní klamete. Přiznalť

právo platnosti i takovým manželstvím, kteráž bez kněze byla uzavřena, ačkoliv od dávných a dávných let věříme, že požehnání kněžské činí manželství svátostí. Vidíte, že v tom soud boží jest.“

„By v tom soud boží byl, s náma by také snad sám o to promluvil a nás v té věci tak neušetřeně málo nevážil; my dcerky své jemu nedáme, darmo nestarejte, já jí nedám,“ odpověděla macecha.

„Nenadála jsem se toho, že vy paní nám poctivým lidem, kteříž to vše ochotně jsme na sebe vzaly a toho přátelsky při vás hledaly, takovou dáte nepříjemnou odpověď. Však nejste právo duchovní, abyste manželstvo rušiti mohla. Toho sobě, paní, za obranu nebeřte a tak tvrdě k přímluvám našim na odpor se nestavte. Poněvadž v tom vůle boží jest a jich společné snešení, nebudete-li chtíti po dobré vůli, musíte po zlé. Učiníte-li dceři své i Prokopovi jaký posmíšek, lidé se tomu zasmějí a naposledy oni budou předce svoji.“

A paní macecha zapomenouc se s kým promlouvá, s hurtem a křikem se ozvala: „Nu, tak ji vemte lotryni sobě v čem je, v sukni a v šatech, kteréž na sobě má, já jí víceji nic nedám.“

„Však my některých paní měštek se dožádáme, aby ji s námi ostaraly, a k vám pro ni pošleme, abyste nám ji vydali.“

„Když toho potřeba bude, pošlete si pro ni, já vám ji vydám, abyste si ji vzaly a opatřily, já jí nic více nedám. Tím se, paní, spravte,“ doložila a vinšujíc jim dobrý den ze schodů je provodila.

Paní Lídu Markvartovou z Chuděnic i s měštkami na dobro odbyla, zbývalo ještě, aby ukázala,

že umíněním svým dovede zjinačiti svého manžela, jenž k přímluvě „pánů“ dcerku již byl připověděl.

Na večer přiběhl pan Jan jako uchvácený na rathouz k panu purmistrovi s oznámením, že se rozmyslil, že na přímluvné psaní panu podkomořímu „svou vlastní“ omluvu napíše, a aby taková odpověď, až by nějaké vyslání v potřebách a příčinách obecních do Prahy státi se mělo, do listu „pánův“ zavřína a panu podkomořímu odeslána byla. Pan purmistr a „páni,“ kteříž náhodou ve světnici radní přítomni byli, divili se tomu velice, až i někteří se toho ulekli a poněkud se zahanbili, že takový oumysl před nimi vyjevený, jejž také jiným již v známost uvozovali, mimo naději přes noc byl zjinačil. I nemohouce tak rychlé proměny žádné příčiny u sebe vynajíti, tázali se ho s podivením: co jej k takové nestálosti pohnulo? I dal jim za odpověď: že jsou toho některé hodné a slušné příčiny.

Po oba dni, kdy hofrychtéř a paní Lída přimlouvali se ke Kotorovskému a maceše za jich dcerušku, Alenka v domě a komůrce své jako vězeň byla střežena, aby o ničem se nedověděla. Káča hlídala dvéře domovní jako bičic najatý, aby panna přes práh nakouknouti nemohla. A předce jí sama donesla dvě na jedné větvičce srostlá jablíčka, kteráž jí paní Anna byla poslala. Na malém mezi jablíčky zastrčeném proužku papírovém oznamoval jí mladý pan Matouš, co se děje, že rozhodná bije hodina.

A poslední, jediná naděje, kteráž jí zbývala, sklamala! Dověděla se všechno, co se o ní mluvilo a jednalo.

Lidé vidívali ji opět choditi v černém rouše

do kláštera „černého.“ Byla velmi truchliva. Plakala a naříkala velice. A Prokop jí dokonce žádného laskavého pozdravení ani služeb horlivých, kterými dříve se jí věrně a upřímně zakazoval, více nevzkázal. Vynadiviti se tomu dosti nemohla, že tak již na ni zapomíná a na slova, kterýmiž ji někdy těšíval, pamatovati více nechce; snad že pro hrozné překážky od svého předsevzetí upustiti míní?

A macecha vědouc, že Prokop, Bůh ví kde meška a dcerce ani nejmenšího znamení lásky jako poctivý mládenec více neprokazuje, velmi a těžce Alence domlouvala: že jí toho přeje, proč jest to tak všecko bez vědomosti její si spletla a v tajnosti měla, že jest na ni tak nejlípe, že ji „na popelci“ seděti nechá a posmíšku jí před lidmi učiní.

Taková hněvivá slova Alenka sobě k velikému hoři brala, a poněvadž od svého Prokopa žádného poselství nedostávala, v zármutku a smutku opuštěná zůstávala jako holibička když ztratí svého samečka, kteráž prý na znamení žalosti své neposazuje se více na žádnou zelenou větvíčku ani nepije žádné čisté vody, leč ji sobě prvé nožičkou nezkalí.

Žádné nebylo pro Alenku více na světě naděje, kteráž by ji potěšiti mohla, žádné radosti, kteráž by jí nahraditi mohla ztraceného miláčka.

Před ranní mší setkala se Alenka u dveří kostelních kláštera „černého“ s Kalencovou.

„Také jste již na mne zapomněla?“

„Že bych já na tebe mohla zapomenouti? vždyť snad víš, mé dítě, že mne vaše Káča k tobě vpustiti nechtěla. Každého dne, když jdu na mši svatou, ohlížím se, uvidělali bych tě, abych s te-

bou jednou trochu porozprávěla a ti pověděla . . Ale, ale můj holečku, ty jsi všechna uplakaná a celá přepadlá.“

„Prosím vás, paní Anno, kdyby váš pan Matouš o Prokopovi se dověděl, pošlete mu jmenem mým“ — a z prstu sundávala zlatý prstének s pašijí — „pošlete mu“ — a do papírku, na němž ňáká modlitbička byla napsána, jej balila, — „prstýnek ten se vzkázáním: aby pamatoval, že já povždy jsem v přípovědi své stálá byla a na něho nikdy nezapomínala.“ A Alínka zaplakala.

„Nu, nu, má rozmilá hlavičko,“ hladila ji Kalencová, „bude-li pán Bůh chtíti, dáť přátely, můžete předce svoji býti.“

„Nevím, nevím,“ zavrtěla hlavou, „pánu Bohu to již poroučím. Chci, aby mne pan otec dal do kláštera.“

„A do kterého?“ usmála se paní Anna, „dnes ale se ještě nerozloučíme? až vyjdu z kostela — již zazvonili, kněz jde k oltáři, — počkám na tě, abych ti radostnou pověděla novinu, že tvůj Prokop meškal v Praze u arcibiskupa a že s přímluvným listem jeho snad ještě dnes do Plzně se navrátí.“

„Prokop?“ zvolala Alenka a mdlé oko její zazářilo radostí, jako když paní sousedce vykládala litery na loubku svatebního vínku vyryté.

„A paní Lída Markvartová s dvěma měštkami rokycanskými zítra přijede, . . ale pojď, již zpívají.“

Šťastná Alenka polibivši paní Anně ruku vešla s ní do kostela.

Odpoledne sešli se „páni“ do radní světnice. Krátkou měli úradu. Purmistr a čtyři radní odebrali se s arcidiakonem kraje plzeňského Pistoriem z Lucka a s Prokopem k panu Janu Koto-

rovskému, aby mu vzkázání s listem arcibiskupským přečtli a odevzdali.

„Neseme poslání Jeho knížecí milosti pana arcibiskupa pražského," počal děkan. „Víte dobře, pane Kotorovský, že dcera vaše, panna Alena, dokonale slovy se zasnoubila Prokopovi Strejcovi a dary takové manželství zavázala i před mnohými lidmi se o tom pronesla. Však vy pane, ze Lvovan, jako otec vlastní chtěl byste za ňákými nepodstatnými příčinkami takovému křesťanskému předsevzetí s neušetřením laskavých přímluv, překážku činiti a více vůle své než uložení božího šetřiti. Ješto však vůle lidská povinně vůli boží ustoupiti má, když k sobě v rovnosti i v hodnosti osoby strany manželstva pobožně a poctivě přistupují, a překážka rodičův a zvláště nevlastní matky při žádné vrchnosti duchovní nikdá svého místa neměla a míti nemůže, rádi bychom s vámi věc tu na dobré míře postavili.

Kotorovský neodpovídal.

„Vysoce osvícený a nejdůstojnější kníže, pan arcibiskup, rozkázal mně sluhovi nehodnému, abych za přítomnosti „pánův" plzeňských vám otcovský list jeho přečetl." Kotorovský, purmistr i páni radní povstali a arcidiákon ukázav na psaní znakem arcibiskupským upečetěné a v nápisu svědčící „urozenému vladyce panu Janu Kotorovskému ze Lvovan, v městě Plzni, nám v pánu Bohu milému," rozevřel je a četl:

„Zbyněk Berka z Dubé a z Lipého, z boží milosti arcibiskup pražský, stolice svaté apoštolské dědičný legát, J. M. C. rada a nejvyšší mistr křížovníkův s červenou hvězdou. Pozdravení i žádost všeho dobrého vzkazujeme a Vás tejna učiniti nemůžeme, kterak jsme od šlechetného mládence, pana Prokopa Strejce, měšťénína města Rokycan,

i pánův přátel jeho za toto přímluvné k Vám připsání se vší náležitou uctivostí požádáni: že jest sobě z vůle pána Boha všemohoucího k stavu svatému manželskému oblíbil šlechetnou pannu Alenu, dceru Vaši, od níž z dobré a svobodné vůle konečné odpovědi dosáhnul a při Vás jakožto vlastním panu otci k takovému zpříznění jistého dovolení uctivě a náležitě vyhledával a vyhledává. Jehožto slušné žádosti odepříti nemohouce a pobožné předsevzetí jeho schvalujíce, k Vám se za něho otcovsky přimlouváme, že jeho za syna přijíti, témuž mládenci všelijakou lásku, přívětivost otcovskou pro jeho šlechetné chování prokazovati a jemu této naší otcovské přímluvy při sobě užiti a nám zase v brzkém času příjemné odpovědi dáti nepominete. S tím milost pána Boha rač býti s námi se všemi. Dán na Hradčanech v domě residencí naší v pondělí po sv. Bartoloměji léta Páně tisícího pětistého devadesátého šestého.“

Kotorovský ohlížel se po světnici, jako by někoho hledal, aby mu něco do ucha pošeptal.

„A poněvadž pan Prokop z požehnání božího stateček i živnůstku poctivou má,“ promlouval pan purmistr, „a s pomocí pána Boha touž pannu Alenu, manželku svou, tak míní opatřiti, jakž na věrného a upřímného manžela náleží, že nad tím pan Jan jako pan otec obzvláštní potěšení a oblíbení míti bude, očekáváme konečně nezměnitelnou laskavou odpověď.“

Po chvílce trochu zmlklými odvětil slovy: že vždycky manželka jeho proti tomu byla a Alence hájila, aby ho měla sobě za manžela vzíti, „ale poněvadž ji od toho nikterakž odvésti nemohla a neodvedla, již v tom vůli boží poznávám. A tebe, můj milý synu Prokope!“ pravil upřímným celým hlasem, „za to prosím, že na

ni laskav budeš, bude dobře hospodařiti. Vezmeš nám jádro z domu a plev nám nechášš.“

„Nu, chvála Bohu! Pane ženichu! nyní ale také vás chytíme za háček; poněvadž bude brzy „quos Deus,“ ňáký tolar dáte do čepu,“ usmál se pan purmistr.

Za několik dní sňatek Alenky s Prokopem slavně vykonán s obřady církevními v „černém“ kláštere.

Paní Bušecká.

„Léta Páně 1670, 21 srpna mezi urozeným panem Jakubem Čečelickým z Rozenvaldu, měštěnínem Starého města Pražského a přísežným prokurátorem zemským v království Českém, na místě a k ruce panny Alžběty Polexiny Čečelické z Rozenvaldu, dcery vlastní jakožto nevěsty, z jedné — a panem Jiřím Karlem Bušeckým z Rovenska, též měštěnínem Starého města Pražského a přísežným zemským prokurátorem, jakožto ženichem z druhé strany, stala se smlouva svadební celá a dokonalá a to taková: jakož panna Alžběta Polexina Čečelická z Rozenvaldu na šetrné toho při panu otci jejím, tak jí samé a jiných páních přátelích vyhledávání panu Jiřímu Bušeckému z Rovenska k stavu sv. manželství zamluvena i také k dodání a skrze správce církevního téhož manželství stvrzení jistý den 7 září ustanoven. Po kteréžto panně dceři své dle společného s panem ženichem snešení jest věna 300 zl. pan Jakub Čečelický z Rozenvaldu jmenoval a je od sňatku svatebního ve dni v roce dáti se uvolil; kteréžto věno pan Jiří Bušecký z Rovenska vedle práva království Českého 600 zl. obvěnil a nad to z lásky 100 zl. přidal.“

Napsali, podepsali, zpečetili. Právům jako prokurátoři zemští dobře rozuměli. Smluvili se ve všem pěkně. A páni kmotrové, jichž hodně mnoho bylo pozváno, šťastné takové sjednání přítomností svou i dobrým českým vínem utvrdili.

Spokojený ženich však rád by se byl také smluvil s pannou nevěstou, aby si ji navedl a aby vespolek sobě rozuměti mohli. Dosaváde s ní o tom nic nemluvil. Věděl, že bez vědomí, vůle a rady pánů rodičů taková důležitá věc vyjednávána býti nemá. Dnes ale, když manželství mezi nima k šťastnému začátku již bylo přivedeno, musel rozšafnou a ozdobně sestavenou řečí panně nevěstě povědíti, jakým způsobem ji jako svou nejmilejší choť bohdá brzy do všeho a všelijakého jmění svého za mocnou paní a hospodyni přijme i uvede, a — vedle toho měl připravený těžký zlatý řetěz, náušnice zlaté ve škatuli stříbrné a pozlacené, aby to vše se snubním prstenem nevěstě na závdavek manželství odevzdal. Naklonil se a pověděl něco velmi vážně panu tchánovi. Pan Čečelický zakýval usměvavou tváří a odešel.

Panna dcera, když pantáta ji nahoře zamlouval k stavu svatého manželství, zatím dole v šenkovně se svými kalány dováděla, kteříž z bílého žbánku s víčkem stříbrným tak horlivě za zdraví její pili, až z něho několik kousků vykousali. Krásná Bětuška, ačkoliv vždy mladým, hezkým pánům náklonnost svou a lásku ukazovala, dnes celé srdce jim otevřela dokořán. A aby věděli, že z lásky její nevypadnou i když za bohatého se provdá vdovce, rozpustila svůj štěbetavý jazýček a prozpěvovala: „Jižť já se, můj nejmilejší! zejtra vdám, nemilého troupa sobě bráti mám, jáť ho sobě bráti budu, milovati ho nebudu, srdce těšit budu.“ A již opět jinou měla složenou, kterouž se s nimi dovádivě loučila a naříkala, že mladého pustiti a starého vzíti přinucena jest.

„Bravo! bravo!“ křičeli mladí pánové a bílé žbánky nad hlavy pozdvihujíce jako jedněmi ústy

opakovali poslední slova první písně: „milovati ho nebudu, srdce těšit budu.“

„Dej se vám pán Bůh ještě lépe míti než se máte!“ pozdravil svátečně vystrojený pan Čečelický denní hosty své. Vlídnými, vážnými slovy jako by všem byl ústa zastavil, stříbrná víčka žbánků ani neklepla, a mladá Bětuška také věděla, kolikátá již uhodila hodina. Dnes zajisté nesmí skovati se a nemůže říci: „co mi po tom,“ jako tehdy, když jí hledali a povídali: že pan Bušecký přišel na námluvy. Pantáta při vší vlídnosti trochu přísně na ni pohleděl, jakoby snad chtěl hledati karabáč. Rozpustilá Bětuška šla za pantátou ze dveří jako tichá beruška, ani si neposkočila, ani se neohlídla.

Za drahnou chvíli se vrátila. Na krku se jí houpal zlatý řetěz, v náručí těžkala zlatou skříni a na prstech leskly se drahokamy zlatých prstenů.

„Nu, tak vidíte, co všechno na slib manželský jsem dostala a zač kůži svou jsem prodala.“

V ustanovený den 7 září v chrámu Páně u sv. Haštala za přítomnosti mnohých poctivých lidí oddavky byly a svadba u pana Čečelického se konala; na druhý pak den u večer přivezli nevěstu do domu pana ženicha, kdež po odbyté kollací *) pan Bušecký odevzdal jí ode všeho klíče a všudy jako novou hospodyňku po domě ji vedl. Po první noci ráno halži zlatou s perlami velikými okolo hrdla jí dal, a odpoledne při konečném veselí svadebním také s ní tancoval.

Mladá paní Bušecká za všechno zlato, za všechny jí darované perly neukazovala se choti svému příliš přívětivou. Již při svém veselí první

*) Svačina.

den, když kalánským pacholatům fábory i krajky od šatů svých rozdávala, pověděla jednomu z nich, jemuž svůj šátek dala, že by peníze a klenoty Bušeckého ráda měla, však jeho samého ne, poněvadž jest starý a suchý. . . . Všeho dobrého měla dosti, toliko lásky se jí nedostávalo.

Prokurátor, jenž jako milosrdný člověk chudým, sirým lidem za „zaplat pán Bůh“ ochotně sloužíval, rád by si byl také sám vysloužil, vyprosil lásku mladé své ženušky, o jejíž kráse po celé Praze lidé si povídali. A na svá léta byl skutečně své dámy znamenitým služebníkem, všelikými vděčil se jí úsluhami. Šetřil, posluhoval jí, opatřil ji vším pohodlím jako by od stavu vyššího byla. Jedna děvečka ji do všeho strojila a zase svláčela, kuchařka dobrá jídla vařila, pradla a druhá děvečka ostatní obstarávaly. Sama nikdy nic nedělala. A aby domácí ve větší ji měli uctivosti, prokazoval jí před nimi všelijakou přívětivost, vykal jí, i také synáčka svého a maličkého pastorka, jejž z lásky křesťanské do domu svého vzal, k tomu měl, že ji jako vlastní máteř ctili, každé ráno „dobrý den“ a večer „dobrou noc“ s polibením ruky s radostí dávali, při vystání od stolu talíř brali, ručník podávali, a aby jí sloužiti mohli, jeden přes druhého se drali. Sumou: ve veliké byla vážnosti a lépe opatřena býti nemohla. Však kdyby otec její nebyl věděl, že Bušecký dobrých humorův jest, byl by mu dcery své nedal. A předce vždy jako hrubě nepřívětivou k manželu svému byla: kdy jest kde z domu šel, s ním se rozžehnala, však když zase domů přišel, ani ho nevítala. Kdykoliv pan manžel ze soudní světnice jako prokurátor ze zámku domů se navracel, všelijaké ovoce, novinky ve

svém fačalíku*) jí nosil, ač s nevelkou chutí to přijímala a nehrubě za to děkovala, jen co ji stará služka k tomu přinutila. Za stolem jí z nejlepšího ukládal, víno neb pivo připíjel, však ona nic vděčně nepřijala, ani z jeho žbánku píti nechtěla. V jeho společnosti nebývala vesela, málo mluvila, jinám snad myslila, nejraději a nejlíp povídala: jak sobě na kterém veselí vedla, když pannou byla. V pokoji muže svého mimo nakouknutí ani se nezastavila.

Pan manžel to všecko rozumem svým přemáhal a očekával, že si umoudří a se polepší.

Jako pána svého tak hospodářství mladá paní Bětuška málo sobě všímala, klíčů leckdes nechala, když něco čeládka chtěla, sama jim toho nedávala, říkajíc: „hledejte klíče, vemte sobě," a když starší již panna Kunička, kteráž někdy u hrabinky Černínové a v ten čas v domě pana Bušeckého jako schudlá šlechtična vyživu službou si hledala, jí připomenula: že to paní není s žádnou sporotou, když čeládka všudy jde pro všechno sama, úštěpačně: „což mi po všem"! odpovídala.

Byla více hostem než hospodyní; rozprávka její pořídku o hospodářství než vždycky o pantátovi, bratřích, sestrách a sládcích byla; o muži a domácnosti své jako by nevěděla.

Bušecký, ač oči zavíral, aby všechno takové hospodářství své nelaskavé ženušky nespatřil, předce viděl očima strachu. Nebožka jeho paní manželka, dcera pana Hraběšinského, jakoby se před ním byla zamihla. Devět let s ní v lásce a pokoji živ byl, vždy pěkně spolu se snášeli. Velice hrubě o něho se starala, kdy jest doma nebyl,

*) Kapesní šátek.

na něho zpomínala; vždy na něj upřímně laskava byla, nikdy žádného rychtáře mezi sebou nepotřebovali. Také nebožka se za něj k pánu Bohu častokráte modlivala a čeládku k modlitbám napomínala.

„Co bych smutná bez něho s domácími činila, neboť nás vším dobrým opatří a ostará“, říkávala.

Dosti dlouho pro hrubě velikou nepřívětivost mladé ženy své starý, poctivý prokurátor srdečně truchlil, až i někdy slzavýma očima naříkal, ale paní Bětuška na svého pána málo dbala a v hospodářství žádné starosti míti nechtěla. Raději zahálela, z okna vykoukala, na rozličné mládky, kteříž okolo oken jejich chodili, se smála, jim se vyklaňovala, je vychvalovala, že jsou cukroví, a když Kunička jí prosívala, aby jich nechválila, že z toho žádné pochvaly míti nebude, vykoukání aby nechala, raději něco šila, neboť zahálka že jest zlého ducha polštář, odsekla mladá paní: „Mlčte vy panno Kuničko, vy tomu nerozumíte.“

Po večeři, aby s manželem svým v pokoji býti nemusela, utekla do čeledníku ku své zamilované Zuzance, kteráž nejmladší v domě byla děvečkou, aby s ní klevetala, písničky skládala, zpívala a vypravovala: když u rodičů svých víno šenkovala, jaké krásné k ní chodívalo pachole a jaké pěkné kytky a fávory jí nosívalo. Vždycky prý více utržila nežli šenkýřka a kolik měla kalánů, tolik také nosívala fáborů, a každému svému milému říkávala: „bratře.“ A když panímáma a pantáta ušli ležet, zula se, aby jí nebylo slyšeti, vzala na sebe sváteční kabátek i sukničku, a k „Pšeníčkovům“ do vedlejšího domu běžela, aby s milovníkem svým Ferdinandem Miličovským, pro nějž již ve škole metličkou bita byla, že ho před

mladičkými spolužáky objímala, hodně se vytancovala a vyskákala. Pozdě na noc vracela se zase se střevíčky v ruce domů, aby žádný nic nevěděl. Do smrti prý na tu svou nejprvnější lásku nezapomene, neboť ačkoli tehdy teprv ve třinácti letech byla, předce jsou mohli pro sebe umřít láskou. „Pro tu mou lásku z mládí, pro jednoho Ferdinanda na všechny jiné toho jmena jsem laskava. Těch krásných dnův nebude mi na věky líto," dodala s povzdechem. „Brzy, dříve nežli jsem na nevěstu dorůsti mohla, umřel můj Ferdinand. Žádný nevěděl, proč jsem byla smutna a teskliva, i zdálo se mi, jako by na mne celé stavení padalo. Sama jsem věnce koupila a na mrtvé, drahé tělo jeho je položila, a když na márách milého mého z domu vynášeli, hořem velikým jsem omdlela."

Panna Kunička, kteráž vždy příkladný a pobožný život vedla, na konec vypravování doložila: „Kýž je vás paní máma hezkou metlou křísila, byla by za to velkou odplatu od pána Boha měla." A dříve nežli paní odpovědíti mohla, počala stará panna prozpěvovati: „Zdráva, jenž jsi pozdravena, andělem poslem od Boha," a když takové večerní písně, kteráž měla svou notu, zpívala poslední veršík: „Kriste, pro tvé umučení, dej nám hříchům odpuštění, ať nás neszže věčný plamen, uchovej nás Kriste, amen," odměnila ji zase mladá paní pochvalou: že se jako krkavec nadírá.

Kunička se odmlčela, a když paní Bušecká opět se pochloubala, jaké veselosti doma u rodičův svých užila, že paní máma jí pěkné veselé kroniky kupovala, aby měla u večer děvečkám co čísti, nemohla stará panna, kteráž všechny světské knihy za marnost lidskou pokládala, zdržeti se káravých slov: „Kdyby vám paní máma raději byla koupila život Krista pána, byla by lépe učinila;

nebožtík můj pantáta říkával: že jest pannám kronika zlá čísti, že se jim v nich ledacos zalíbí, že se toho chytí jako pták na lep; bylo by dobře, aby jich nedali pannám do ruky vzíti.“ — A poněvadž mladá paní před spánkem modliti se nechtěla, stará služka jí stále připomínala, aby se Boha pro požehnání boží nespouštěla, když může z okna na daremnice vykoukati, takyť se může pánu Bohu modliti, bez toho celý den nic nedělá. Kolikráte ji pobízela, aby se růženec s ní pomodlila, aby jí pán Bůh dal srdce manželské ku pánu; však jen jedenkráte se modlila, více nechtěla, a když ji opět pobízela, odpověděla: „Nejsem žádná „betšvestr“, jako bych se sama neuměla modliti, co pak panna chce mým preceptorem býti teprv nyňčko?“

„Nyňčko, nyňčko, paní neškodí, bude se to Bohu líbiti,“ odvětila Kunička.

Pozdě chodila na odpočinek a ráno dlouho na den spala, aby s mužem před jeho do kanceláře odchodem mluviti nemusela. A když manžel odešel, ráda dobře snídávala, co tak od ptáčků a kuřat od večeře zbylo, to sobě podpustiti, někdy také něco dobrého od „železných dveří“ si přinesti dala. Neměl-li pan Bušecký koho u soudu obhajovati a zůstal-li doma, bývala paní smutna; muž nevěda, jaká toho je příčina, ji ze smutku všelijakými žerty vyrážel, paní však jakoby ničím nechtěla se obveseliti, vždy teskliva zůstávala, aneb když k ní přišel, hnedky od něho utekla, někdy i nevlídnými odpovídala mu slovy: že ji všechno mrzí . . . Však jak ho s očí spustila, hned zpívala a poskakovala. V čeledníku vždy se ptávala: zdali pán na zámek půjde? Když jí odpovědíno: „ano“, vesela bývala až i skákala, když: „ne“, bublala, že vždycky doma vězí. Při stole,

když jí připil, že nemůže vína pít, říkávala, zatím se sama vína napila, jakého pánu nikdy tak dobrého nekoupila. Když ji políbil, říkávala své Zuzance: že ji místo to bolí, kde ji políbí, a než prý by mu sama hubičku dala, že by raději čerta viděla; pakli to kdy na žádost jeho učinila, jak odešel hned na zemi vyplila a zašlapovala, a když k ní blízko přistoupil a ji obejmouti chtěl, ztěžovala si v čeledníku: že hlínou a umrlčinou páchne. Někdy když při odcházení z domu jí ruku políbil, za ním říkávala: „Jdi, abys hlavu srazil a více nepřišel . . .“

Stará služka vidouc takovou její nevlídnost, kolikráte na ni mrkala, a když pán odešel, napomínala, aby vlídnější byla, že jest to veliká hanba její, že ji čeládka roznese daleko. „Paní! pro Boha, co myslí, k pánu sama celý den nic nepromluví, zpurně a s křikem mu odpoví a ještě od něho uteče; proč pak s ním pěkně neposedíte, nerozprávíte jako jiná paní?“

„Já s ním nevím co mluviti,“ odpověděla paní Bušecká.

„A proč pak s jinšími víte a umíte rozprávěti? Paní, paní, pro Boha! co myslí, ať sobě usmyslí, sobě, rodičům i přátelům hanby nečiní,“ napomínala Kunička.

Na taková upřímná slova věrné služky mladá paní někdy se odmlčela, někdy si zahorlila a několikráte se vyjevila, že na pána laskava není, protože je starý; že ho sobě z lásky nevzala než k vůli pantátovi.

Načež Kunička: „Což jest ho paní prvé neviděla starého, když ji chtěl, než teprv nyňčko? To zlej duch jí ho oškliví, dáti mu poličeк a mysliti, že jest nejmladší, nejpěknější celého světa. Zle jste paní neučinily, že jste ho sobě vzaly.

Otce, mateře rada jest nejlepší. Dostaly jste člověka moudrého, s kterým se bohdá do smrti dobře míti budete; a když jste pana otce v tom poslechly, že jste ho sobě vzaly, poslechněte nyní také a buďte s pánem dobře, z toho bude míti pantáta potěšení a vy pochvalu.“

Ale mladičká choť odpovídala: a by jí byl pantáta raději dal v jedné košili toho, koho by ona chtěla, že by se s ním tři dni a tři noci objímala.

Zkušená však stará služka káravě namítala: „Paní Bětuško! nevíte, co jest chudoba; byla by to láska přesedavá.“ Načež paní: že s ním nebude, že raději půjde na vinici dělat. A když konečně jí ještě připomenula: aby pamatovala na to, co před knězem pánu slibovala, odpověděla: že nic neslibovala, nežli že říkala vždycky, když se jí kněz ptal: „ano, ano,“ tím ale že neslibovala mu víru, lásku a upřímnost manželskou a že se taky i před knězem odmlčela. A že na něj laskava není a nebude, a by jí Bůh sám poroučel . . .

Ani do očí ani krom očí žádnou upřímnou lásku k choti svému neměla. Pan Bušecký, jehož srdce také kamené nebylo, nad takovou její neupřímností leckdys z lítosti a hněvu si zahorlil, a poněvadž lehké mysli také nebyl, aby škody a nepořádky v hospodářství přehlížel, již častokráte paní své připomínal, že snadná pro ženu v domácnosti starost, kde jest co vzíti a dávati, ale žena že má rozšafně hospodařiti, tak aby čeládka toho neroznesla. A předce kdy se jí mnohdykráte tázal: co budou jísti? jemu pověděti neuměla, a když několikráte mírnými napomínal ji slovy: „Má paní milá! nač jsou nám tři děvečky? od-

buďte jednu," anebo, aby něco dělala a prací se vyrážela, že zahálka nic dobrého nepůsobí, odpovídala: že mu ji pantáta za žádnou děvku nedal, aby dělala.

Ač na jedno jeho slovo mu deset za odpověď dala a napomenutí jeho před čeládkou se vysmívala: „Toť jest nic, jemu z oust, mně okolo uší šoust," předce si domácím přátelům ztěžovala, že jí manžel ani dobrého slova nedá, jí nevěří, a kdyby s ní upřímně, lidsky a manželsky zacházel, že by ona také jemu dosti upřímna byla; že má svůj rozum pro sebe, že nic zlého nečiní, a kdy by co zlého činila, že by ani svým přátelům ani jiným lidem na oči jíti nechtěla, nýbrž že by raději kde by ji oči nesly, šla, tak aby žádný do smrti o ní věděti nemohl, a že se šiditi nedá. Někteří přátelé mladé paní nazývali Bušeckého nevěřícím a humoristou (dříve říkali, že jest *dobrý* humorista), protože manželku od zlých obyčejův k dobrému přivesti chtěl, však pan prokurátor takových výsměchů nedbal, neboť kdo komu co dobrého přeje, také jej ze zlého, dokud může, vyvozuje.

Však všechno umění řečnické, jímž častokráte uhájil svěřence svého na hradě Pražském před přísnými soudci, všechny dobré úmysly málo mu spomáhaly. Paní Bětuška šiditi se nedala, ale muže svého často ošidila. Někdy prosívala ho pěkně, aby ji odpustil, že půjde k pantátovi, zatím však octla se někde jinde; a když se jí ptával: zdali z domu byla? odpovídala: že ne, byť krásně kolikráte sotva domů se navrátila; chtělali jíti někam na veselí, také mu na oko dobré slovo dala. Málo kdy mu pravdu pověděla. Před svou nejmladší děvečkou a i ostatní čeledí však neoštídala se s pravdou. Když uslyšela, že té neb oné sou-

sedce muž umřel, říkala: že leckohos Bůh uslyší, ona že má také silnou naději, že ji pán Bůh z toho trápení vysvobodí a že se ještě jednou vdá a dostane, co její srdce miluje. Jedenkráte pravila: kdyby s Bušeckým dítě měla, a ono jemu bylo podobno, že by mu hlavu strhla. Ráda by bývala, aby na ni Bůh zázrak učinil a muže jejího s světa vzal na dokázání, že jest Bůh Bohem.

Zázrak se nestal, přihodilo se ale něco zcela přirozeného. Pan prokurátor, aby snad ukázal mladé paní své, jaké potřebí jest péče a starosti k dobré správě v hospodářství, sám do všech koutů nahlídal a v nějakém takovém úkrytu nalezl k svému nemalému udivení nové zelené hedvábné punčochy a pár pižmových rukaviček červenou a černou pentličkou zavázaných. Dlouho rozbaloval a bedlivě prohlížel opatrný prokurátor takové ženské tretky, kteréž by pro svobodnou bohatou mladici byly se hodily. Ale proč je žena jeho před ním ukryla? snad si to potaji kupovala. Což nebyla dostatečně vším opatřena? Vždyť se za žádného knížete neprovdala. Přehodiv si punčošky přes ruku a pižmovou rukavičkou pod nosem si třepaje, pospíchal do čeledníku k paní své, aby ji za takové zbytečných věcí postraní kupování a jich potajné schovávání trochu pokáral.

Paní Bětuška, kteráž právě ustřižený rulíček vlasový na stříbrné pentličce s perličkami pletla, zalekla se muže svého velice, poněvadž však rozumu a vtipu měla více než jiných kolik a při tom byla srdce zmužilého, pohodila nedbale hlavou, a když prokurátor žalobu svou před ní vykládaje prstem na rulíček ukazoval, paní Bušecká vstala srdnatě od stolu a — nesmlčela muži svému ani jedinkého slovíčka.

Volným krokem odešel, aby panu tchánovi si požaloval. Pantáta přišel k paní dceři, přečetl jí notnou kapitolu, a bylo zase dobře. Ale mladá paní, kterouž před domácí bouřkou osvobodila jen domluva, nebyla spokojena. Kapitola ji v uších svěděla. Aby ukázala, jakou žalost nezasloužená domluva na srdce její uvalila, poslala svému nejmilejšímu pantátovi psaníčko, v němž plačtivými oznamovala mu slovy: jak se jí s vdavkami vede a v jakém kříži postavena jest, že Bušecký umí při pantátovi dobře svou vyvest, a cokoliv kdy „on“ mluví, že by vždycky každý řekl, že jest to pravda; že se domnívala, že sobě vezme takového, který nebude jí mužem než vlastním otcem, „ale on jest horší než aby byl ňáké patnáctileté pachole, ještě nevím, aby sobě tak vedlo, a poněvadž já nemám krom Boha a nejmilejšího pantáty, kdo by mne přichránil a zastal, s bolestí srdce svého žádám: zač jsem mu dána, zdaliž pak za ženu čili zač? snad mne pantáta ňák z domu vystrčil, jako by již pro mne kus chleba neměl? či proto mne rád odbyl, abych za tu nejmenší opovržena a opuštěna byla, že se tak hrubě na mne přede vší čeládkou rozhorlil? Kdo ví, kde by mi byl pán Bůh štěstí dal, kdybych „jeho“ neměla . . .“

Ulehčila si, však aby se i muži ukázala, že na jeho žalobu jako práva domácího povědomá také odpovědíti dovede, musela čekati. Nebylo chvíle příhodné a žádné příčiny. Ale to zahanbení, kteréž jí „on“ před domácími připravil, přespříliš pálilo, a když nejmladší děvečka ji pošťuchla: co ta stará mrcha Kunička povídala, že prý mladá paní po takové moudré radě sobě usmyslí a rozum k srdci přiloží, zaklela paní Bětuška, aby tu pannu čert již z domu vzal.

Za několik dní po takovém prvním domácím kázáníčku osvědčila paní Bušecká, že pro takové „jeho plundrování“ o rozum se nepřipraví a že jest ještě *paní* domu. Chudá Kunička, kteréž si pan prokurátor pro její rozšafnost velice vážil, připomenula opět jednou paní Bětušce, že není potřebí tří děveček: „Paní, co ty tři dělají, to dvě snadno udělají. Vím o tom dobře, že by tomu pan Bušecký byl hrubě rád, aby paní tu nejmladší odbyla, neb sobě několikráte přede mnou stejskal a hrubě naříkal: že neví, proč jest se paní tak stovařišila s Zuzankou, svou děvečkou, že leckdes s ní posnídá, ji líbá, objímá, „panno Zuzanko“ jí říká, že se nemá čeládce v obyčej dávati a s nimi tovaryšiti, že je to nenáležitá věc paní.“

Bušecká odpověděla: „Já bych s tebou byla srdce rozdělila, ale když jsi všechna proti mně.“

Služka zase: že není proti ní, že jest při ní, kdyby sobě dala raditi, že by jí budoucně děkovala.

Aby paní ukázala, že upřímného takového napomenutí jest dbalá, uposlechla její rady, a poněvadž tří děveček potřebí nebylo, poslala šaty chudé panny po nejmladší děvečce k příbuzným Evy Kuničky. A tak odešla „kazatelka“ z domu Bušeckých, kdež po deset let věrně sloužila. Pan prokurátor pocítil, jakou mu paní dala odpověď.

Paní Bušecká nyní častěji do okna vcházela, hlavu na ruku pokládala a jako by po někom toužila žalostivě se ohlížela. A když ji takové „daremné“ vykoukání již omrzelo, chodila po pokoji a tesklivým prozpěvovala hlasem všelijaké verše o srdci strápeném, jež žalostí omdlévalo a předce umřít nechtělo ... A snad že napomenutí bývalé staré služky v mysli se jí obnovilo, byla

hospodárnější a také pobožnější. Každého dne z rána vycházela sama nebo se svou mladší děvečkou na trh a k jezovitům do kostela. Kuřata, maso, zeleninu kupovala služka Zuzanka, neboť paní kde se obrátila, nějaké kudrnaté pachole za ní a ona za ním chodila. V kostele, ačkoli doma před mužem mívala hlavu plnou služeb božích, zelené pentličky při rosariu na místě modlitby líbala, často se ohlídala a smála, někdy s takovým libým vzhlídáním a vzdycháním do rusého mládce hleděla, jako by jí to milý na očích stál.

A doma, když pan prokurátor z domu na zámek vyšel nebo na vinici si vyjel, neznámý mladý muž rusých vlasů vždy v plášti zahozený do domu Bušeckých přicházíval, jemuž paní ptáčky, koroptvičky, jiné drobné kousky a dobré krmičky strojiti dávala. Vždy s ním polehky mluvívala, aby jich děvečky neslyšely. Někdy i za večera, když manžel její doma nebyl, zakryla se pláštěm a s Zuzankou z domu vycházela.

A pan prokurátor ani netušil, od koho zelené hedbávné punčošky a pižmové rukavičky dostala. Kdyby chudá Kunička u Bušeckých ještě sloužila, ta by jí beze všech ceremonií pěkně byla vymluvila a napomenula, aby takových daremností nechala a raději se pánu Bohu modlila; po jejím však se vystěhování, co kdo z domácích věděl, viděl a slyšel, pověděti nesměl, sice by mu byla paní na zuby žehnala. Jenom její věrná služebnice Zuzanka leckdys něco důvěrně pronesla, co byla vyčtla z psaníček a složených cedulek, kteréž jí paní za ňádra strkala, aby je kudrnatému mladému pánovi donesla.

Takové psaníčko zelenou pentličkou zavázané, kteréž paní Bušecká „vzácnému kvítku, vonné zahrádce, nejmilejšímu milovníku a nejdražšímu

srdci do vlastních rukou k dodání“ poslala, začínalo nebeskými slovy: „Můj nejmilejší anděli!“ A poněvadž „láska“ po starodávném již názoru za „dar boží“ považována byla, přála i věrná naše paní manželka svému „roztomilému srdci od všemohoucího pána Boha všechno nejlepší, potěšitelné dobré za tolik let co v světě ptáčků lítá. Nad tím jsem velmi potěšena, že mé nejmilejší potěšení zdravého jako nejbystřejšího a nejspanilejšího jelínka spatřuji. Já, chvála pánu Bohu, zase drobet jsem zdravější, ale však mé nemoci nikdy konce nebude, dokud srdce k svému kontentu nepřijde. Ach! můj nejmilejší, roztomilý holoubku! velmi tuze jsem se roznemohla, že jsem pochybovala, abych mohla ty boží velikonoční svátky světit, potom milým pohlídnutím přespanilých jeho očiček jsem byla uzdravena, když je mi se zdálo, že sem s mým nejmilejším dítětem v tak přepěkné zahradě se procházela. A byla tak přepěkná tráva veliká a rosa byla; tak mé nejmilejší dítě ke mně promluvilo: já nechci, aby tam do té trávy šla, však se všeckna pokálí. V tom tak pěkné sluníčko vskočilo a já předce do té trávy šla, a přijdu, ono tam bylo plníčko modré fialy, tak já se posadím a trhám tu fialu a natrhám jí plný šátek; tu mé srdéčko přijde ke mně a posadí se vedle mne a já vezmu z jeho přemilé, přerozkošné růžové hlavičky klobouk a dám tam plno té fialy. Mé dítě řekne: nač prý to? já řku: aby mu pěkně hlavička voněla. V tom u svatého Jiljí začnou zvonit, tu jsem se probudila a tak jest mi ta nemoc všechna se ztratila. — Ach! kýž jest mi možná tu cestu, kudy mé nejmilejší srdíčko chodí, na milionkrát polibiti a vždycky s mým nejmilejším dítětem se obírati, jeho přemilé růžové ručičky zlíbati a jej objímajíc

před ním umříti. S tím Tobě dávám dobrou noc, Tvé srdce dávám Bohu v moc.“ A jako postscriptum: „Mému poupěti vinšuji, aby nám pán Bůh dal, abychom přes rok měli veselejší svátky nežli tyto, abychme, dáli pán Bůh, spolu po hrobích chodili.“

A kudrnatý mladý pán, jehož srdce střelou Mílkovou zraněné již od svatby paní prokurátorové hrozně se trápilo, vzácným takovým důkazem lásky potěšen a obveselen, napsal milostné své skládání jako odpověď v tato slova: „Má nejspanilejší růžičko! Že mé rozmilé dítě zase dobrého zdraví požívá, velice jsem se zradoval, tak že ta všechna předešlá tesknost obrátila se v radost, zármutek v potěšení, žalost v obveselení. A vinšuji z upřímného srdce mému nejmilejšímu potěšení, aby vždycky zdráva jako pták a čerstvá jako rybička pozůstávala. Sen, který na květnou neděli má přemilá holubička na svém překrásném a přeušlechtilém lůžku cítila, nyní by se vyjeviti měl, abych se v nynější přelibý májový čas s nejmilejší pastuškou srdce svého na nějakém trávníčku projíti a její nejzdvořilejší a medotekoucí řečí potěšiti mohl; však jestli nemožné jest, tu přemilou paciencí, která mně od mé zlaté hubičky za potěšení dána jest, snášeti a proměnění časův očekávati musím. I poněvadž pak má onehdejší žádost k vyplnění nemožná jest, aspoň za to mé nejmilejší dítě nejponíženěji žádati se osměluji: pokudž by mně tu největší přívětivost prokázati a místečko to nejšťastnější, na kterémž bych a který čas, ten můj nejdražší klenot v tom světě, nade všechno stříbro a zlato vážnější, ten alabastrový a anjelský obličej, tu růžovou, hedvábnou tvářnost, ty krásné plné zlata vlasy, které můj úmysl svázaly, ty korálové pysky a fěrtoušek, srdce mého

občerstvení, mýma nejponíženějšíma a nehodnýma očima každého dne spatřiti mohl, oznámiti si neobtížilo. Doufám, že její rozmilé srdéčko se obměkčí a mně ten nejžádostivější a nejvinšovanější čas vyjeví. Neb nevím, jaké neštěstí mne potkává, často okolo domu jdu s tou přemilou nadějí, že to, v čemž mé srdce největší a jedinké toliko zalíbení má, spatřím a nevymluvitelnému zármutku mému polehčení učiním; nicméně fortuna vždy na odpor se staví a mně tu přestkvoucí hvězdu dennici shlednouti nedopřeje. Počna od druhého Februarii sedmdesát a devětkráte jsem s tím upřímným úmyslem vyšel, abych mou rousnou holubičku spatřil, však jen dva a třicetkráte jsem toho potěšitelného vidění užil. — Mé přemilé, rozkošné dítě! poslušně prosím, nechť nemíní, že v srdci mém toliko jiskřička ohně předešlé lásky pozůstala, ach! ne jiskra než dokonalý hrubě plápolající oheň, jenž den ode dne víc a více se rozmnožuje a kteryžto oheň žádný jiný nežli ten, který jej v srdci mém roznítil, do smrti mé neuhasí. Ó! upřímnýli jsem byl, mnohem víceji upřímnější jsem a zůstanu, upřímnost má stálá jest, žádný jí nepohne; dokonalá, žádný jí nezmění; ustavičná, žádný jí nevyvrátí a tak vroucná jest, že jí vymluviti a vypsati možné není. S tím mé zlaté poupě v ochranu Svrchovaného poroučím a zůstávám mého nejmilejšího šocrlíčka upřímný a nejponíženější služebník až do smrti.“

Ukončil, tři křížky na místě podpisu vlastní krví namaloval a když tenký, bělounký papír se zlatou ořizkou v způsobnou formu psaníčka zabalil, napsal na místě adresy veršíčky: „Slavíčku ptáčku, maličký žáčku, bystrý poslíčku, mému srdíčku, psaníčko dones, odpověď přines,“ — a

jako pečeť pérem namaloval srdce šípkem prostřelené.

A slavíček lítal, převesele oběma zpíval o nejmilejší, v tom světě nejkrásnější růži a vonné zahrádce a paní Bušecká byla blažena a šťastna, jakoby první kvítky jejího jara lásky byly pučely; a mládeneček, jenž šátek o svatbě mu na důkaz stálé milosti darovaný na prsou a zelenou pentlíčku z psaníčka na ruce pod košilí nosil, okolo domu i do domu Bušeckých, do kostela k jezovitům i na trh pilně chodil, aby „přespanilýma očičkama nad hvězdy se třpytícíma, líbeznou konversací srdéčko své potěšil“ a dárečky v tejnosti vděčně přijímal.

Však takové šťastné, nejšťastnější chvíle dlouho netrvaly. Snad aby se krásnému mládci hlava zcela nepomátla, vzali ho na vojnu a zavedli ho někam až na Rýn do boje proti Francouzům. Paní Bušecká zprávu takovou uslyšela se srdcem skrušeným, s tváří zbledlou, okem slzavým, ano při smutném se svým miláčkem loučení srdnatě si po dlouhé době zaplakala. Několik dní chodila jako zmámena, toužila, vzdýchala každé chvíle, a v takové žalosti a naříkání přávala si, aby ztrápené srdce její umřelo anebo aspoň ptáčkem bylo, aby mohla přezvědět, „co to nejmilejší stvoření myslí,“ aby každé okamžení mu sloužiti mohla.

„Však žena když i nejvěrnější má úmysl, stálejší prý není než jako list stromu pod větrem,“ pověděl nějaký mudrc již za starodávna. A paní Bušecká také se nikdy dlouho netrápila. Chvílkovou melancholii, kteráž se jí v každý kročej pletla a veselé oko její zemdlila, brzy jiné „přejasné“ sluníčko zaplašilo, jež nedalo umříti mladému stvoření. Za kratičký čas poskočila si opět, zbledlá na chvílku tvář růží se zbarvila a

zasmušilé oko zahořelo opět silou mladistvého života. Bušecká někdy říkávala: kdyby byla pacholetem, že by musela mnoho panen milovati a proto že by se s jinými právala; — že jako ženská také jednoho stále nemilovala a druhému, třetímu i čtvrtému trošty podávala, a z rozličného takového kvítí znenáhla sobě vybírala, kdož se jí po takovém přiznání bude diviti?

Častěji než kdy jindy bez vědomí a vůle svého manžela z domu vycházela, semo tam se toulala, s Zuzankou až rozpustile si zahrávala, na lidi se smávala a hlídávala, a když jí prokurátor někdy připomenul: že to nenáleží na poctivé ženy lidi vysmávat nežli na haladrije, odpovídala: že tak zvykla.

Jestli kdy paní Bětuška na muže svého hrubě nelaskava byla, nyní teprv každého času srdce od něho odvrácené měla, ani jediného s ní nezažil veselého dne. Ráda by se od něho byla dostala, doufala, že jí pán dopíti (umříti) musí. Raději by prý od mládence provaz než od svého starého zuzaníka zlatý řetěz na hrdle nositi chtěla. — A mládec se našel.

Jednoho dne připlížila se stará žena, řemesla svého svodnice, k paní prokurátorové, aby jí vyřídila poselství od jednoho pěkného mládence.

„Od koho?“ vskočila jí do řeči paní Bušecká, „snad od pana“ . . . nedopověděla, babice ale již srozuměla.

„Tak jest,“ odpověděla, „vy snad lépe o tom víte než já.“

Paní manželka vytáhla ze záňadří šátek bílý hedbávím vyšívaný a žádala babu, aby jej nadějnému milovníku jmenem jejím odevzdala a dobrý den mu od ní vinšovala.

Po některém dni již veliká mezi nima byla

láska. Ona jemu více než on jí chtěl, někdy až se svou k němu láskou bývala všetečna. Celý den a celou noc rozjímala, kde by se ukrytě s nejmilejším kontentem očí svých shledati a rozpálené srdce balzámem lásky schladiti mohla. Poněvadž ale již toho času lidé prý byli falešní, že nebylo hodno čím se komu svěřiti, a mladá paní někdy k svému klenotu několik dní nemohla, — nad takovou falešností lidskou velice bývala zarmoucena, neboť své Zuzance takové nové tajnosti svěřiti nechtěla pro jisté příčiny, aby totiž služka sama do kuchtíka se nezamilovala. V takovém přeukrutném trápení všechna nešťastná paní prokurátorová poslala svému „vzáctnému stromečku“ v jablíčku lísteček s prosebným lamentováním: „aby pamatoval na to, o čem žádný jiný neví, krom Bůh a my,“ aby neodvracel se od své lásky, nezamítal srdce jejího, protože spolu nemohou tak mluvit jako prvé, aby před těmi přelehkomyslnými lidmi nic nemluvil, na sebe pozor dal, žádnému nevěřil a v ničemž se nesvěřoval, a poněvadž od ní žádné falše nepoznal, aby také věrný, upřímný zůstal do smrti. „Proč pak, můj anděli, mi to dělá, že večer pod okna ke mně nechodí? S tím mé srdce všem andělům odevzdávám, aby ho všudy na každém místě opatrovali, a já se taky mému potěšení všechna poroučím a odevzdávám s tělem i s duší, a zůstávám až do mé nejdelší smrti jeho nehodná služebnice.“

A „to potěšení“ kuchař hraběte z Vrtby, jenž po hospodách svým panským kamarádům, kočím a lokajům častokráte dosti se nachlubil: kterak za paní prokurátorovou se natoulá, za ní do kostela, do domu se nachodí, v ulici jí reverencí dělá . . . domníval se, že paní Bětuška něco o jeho povídání a snad i o jeho druhé lásce „u Celestínů“

slyšela, a že laskavá její slova jsou jen začátkem kapitoly, již mu přečísti chce. Aby lásky její nepozbyl a někdy byl pánem velikého jmění starého Bušeckého, musel jí povědíti, *jaká* láska v srdci jeho plápolá. Již druhého dne, když pan prokurátor i čeládka ušli spat, rozbalila paní Bětuška psaníčko s kratičkou adresou: „do těch alabastrových rukou“ a čtla: „Má duše, můj anděli, mého srdce naděje a potěšení! Klenote drahý! Má v tom světě nade všechno jiné nejmilejší, nade všechny karbunkuly, diamanty, perly, korály, alabastry nejkrásnější srdečná hubičko! Není možná mně vypsati, kterak jsem se potěšil a za šťastného se pokládal, že jsem od mého nejrozkošnějšího anděla, od mého srdéčka milostivé psaníčko dostal. Ve dne, v noci Boha prosím, aby ji sám pán Bůh se všemi svatými chránil a všichni andělé opatrovali po všechny všudy časy; i prosím, žádám také Boha všemohoucího, abych se toho dočekal a pán Bůh nám to již dal, abychom svoji byli, aby tato moje nejpřednější k Hospodinu po mém spasení prosba byla vyplněna. Kdybych ale takové milosti dosáhnouti nemohl, tedy bych raději všechno trápení, všechny muky podstoupil, mladý život obětoval, než bych opustil svou ze všech nejmilejší. — Jakož jsem slíbil potěšení svému oustně, že žádnou jinou do smrti milovati nebudu, takž i nyní připovídám, a slzami pro svého anděla prolitými, při důvěře a lásce mé v srdci jejím ukryté přisahám: nejsemli věrný, dávám se všem čertům v moc, aby mne vzali a na kusy roztrhali, nejsemli vždycky upřímný, aby mne Bůh nepřijal do nebeského království, nezůstanuli v lásce stálý, aby mne hrom zabil, jestliže kdy jsem se pochloubal láskou svou, přál bych sobě, abych zkameněl,

kdy bych se jí kdy myšlením jen zpronevěřil, abych ohluchl a oslepnul, nebuduli povždy nejvděčnějším jejím služebníkem, ať se propadnu do země tak hluboko jak vysoká jest svatojilská věž od makovice až do gruntu. — Příští neděli resolvíroval jsem se u jezovitů se zpovídat a pána Boha přijímat a to na tu intencí, že ji upřímně miluji a milovati budu až do smrti, jinák bych sobě raději žádal v horoucím pekle na věky věkův se trápit a umírat. A poněvadž srdce mé k svému řetězy připoutala, proto jí prosím, aby si žádnou zlou mysl do své hlavičky nebrala, a kdyby kdokoliv z lidí pod širým nebem mé nejmilejší milovnici něco křivého, nepravdivého o mně řekl, takový každý v hrdlo lže jako šelma a jest i zůstane oslem. S tím své psaní zavírám a poslušně žádám: nechť mi zůstává stálá jako skála. Poddaně hubičku líbám, ručičky, fěrtoušek a nožičky taky. Pro pána Boha jí prosím, ať je notně veselá. Já jsem a zůstanu, jak jsem slíbil, věrný služebníček.“

Takové nebem, zemí, peklem utvrzené lásce paní prokurátorová uvěřiti musela. A poněvadž „nešťastný“ milovník, jehož srdce při opětném s ní shledání pro samou křivdu bolestí omdlévalo, pro všechny všudy svaté a pro pána Boha prosil, aby ho za nějakého takového neměla a „tak málo o něm nesmýšlela, neboť pro ni celý svět opustil,“ zařekla se mladá paní svatosvatě, že roztomilého svého anděla, s nímž srdce byla rozdělila, podobným tyranským psaním vícekráte nešťastného neučiní. A kdyby snad byl anděl Páně přišel a ji proti němu navozoval, byla by jeho řečem nevěřila, neboť „ti přelehkomyslní lidé z mála mnoho udělají.“

Srdéčko její poskakovalo kdykoliv „rozmilá,

dušička" okolo domu chodila, do oken hleděla, k nebi vzdýchala, a když za přítomnosti svého „starého" vykoukati nebo dolů sběhnouti nemohla, ráda by byla všechny ptáčky, jichž plnou měla světnici i s Merkuriášem, jenž u okna mezi květinami stál, jako poslíčky k svému potěšení vyslala s vyřízením, že až se setmí pentli s psaníčkem z okna spustí, aby věděl, kdy zítra na trh nebo do kostela půjde.

Nic jí v štěstí lásky nepřekáželo, jen její muž a dva psi. U Bušeckých měli dva veliké hafany, jeden byl stále uvázaný, druhý dítky do školy doprovázel. Málo kdo jim okolo domu prošel, aby neštěkali, a když z večera puštěni byli na dvůr, žádného do domu nepustili. Takoví věrní strážcové byli ale největší zrádcové domácí paní, protož kázala je na noc zamýkati, poněvadž prý štěkot jí bolení hlavy působí.

Ale Bušecký, jenž svou choť nazýval jen ženou a nikdy, nikdy „roztomilým andělem," „ten kluk a starý zuzaník," jak jej paní prokurátorová vždy před svým milovníkem laskavě jmenovala, jako by naschvál nechtěl umírati. A předce na to čekali. Poněvadž však žádné čarodějné baby, která by v jistý čas lože jeho rozličným kořením podkuřovala, aby tudy sílu i tělo tratil, uptati se nemohli, museli skormoucenou mysl paciencí těšiti.

Byla veliká či bílá sobota. Za večera vracel se Bušecký se svým synáčkem a pastorkem ze hřbitovů, kdež před nedělní*) slavností vzkříšení

*) Církevní slavnost vzkříšení odbývána bývala až do času císaře Josefa II vždy po půl noci v neděli velikonoční.

Krista pána „po hrobech“ svých přátel a příbuzných s nimi byl chodil. Na prahu domu potkal a prosil ho člověk bledé tváře, aby mu dovolil v domě jeho si odpočinouti a přenocovati. Prokurátor poručil, aby čeládka ho vzala do své světnice. Když po sedmé hodině s večera přišel Bušecký dolů k večeři, člověk host ležel za koltrou na zemi nemocný. Pán chtěl, aby s ním pojedl, nemocný však nemohl k stolu jíti, i dali mu k žádosti hořkého piva . . . Na ráno umřel. V ruce držel bílý šátek, na němž černým vyšito bylo hedvábím jmeno: Alžběta.

Mezi tím časem, kdy čeleď mladého, neznámého člověka litovala, všelicos o nešťastných jeho osudech si vymýšlela a Zuzanka s udivením a nedůvěřivě na mrtvou jeho tvář pohlížela, vrazila do světnice svátečně do kostela již vystrojená paní Bušecká a s hlasem velice zděšeným oznamovala: že pán s dobytým za ní žene se kordem. Polekané děvečky jako by slovům jejím byly nerozuměly, vykřikly: „kdo? kdo?“

„Bušecký, Bušecký“, opakovala chvějící se paní, „našel nějaké psaní, já nešťastná nic o tom nevím, žádného neznám“ . . . chtěla ještě dále vypravovati, v tom Zuzanka koltru odstrčila a na tvář nebožtíkovu ukázala. Paní popošla asi tři kroky a naklonivši se nad mrtvolou s vytřeštěným pátrala zrakem po tváři neznámého člověka. Když s hlubokým povzdechem očí od něho pozdvihla, stál již na prahu otevřených dveří starý Bušecký. Všechen všudy se třesa a v hrozebně zdvižené pravici nějaké papíry mačkaje, zavolal: „Zpronevěřilá! . . .“ Ostatních slov paní prokurátorová již neslyšela, uprchla druhými dveřmi na dvůr, odkudž postranními uličkami ku klášteru sv. Anežky utíkala. Sotva že u fortny zatrhla

zvoncem, slyšela rychlé za sebou kroky. Ani se neohlídla, bála se hrozivých zraků a vytaseného kordu rozhněvaného svého manžela. Dvířka se odevřela, paní Bušecká vklouzla do klášterního úkrytu. A „rozmilý anděl", kuchař hraběte z Vrtby, jemuž včera paní prokurátorová byla psala, aby ji v jezovitské ulici očekával, stál všecek upachtěný u fortny a udiveným zrakem prohlížel si zdě klášterní.

Prosebnými přímluvami podařilo se Čečelickému z Rozenvaldu přemluviti zetě svého, aby „takové nedorozumění" pro uvarování dalšího zjitření dobrovolným manželským narovnáním se ukončilo. Bušecký pro velikou k ženě své lásku povolil, a aby raději svornost manželská svůj vzrůst míti mohla, napsal a téhož ještě dne s večera po Zuzance do kláštera sv. Anežky poslal „své nejmilejší manželce" rozhodné vyjádření:

„Má nejmilejší ženo a srdce mé! Od pána Boha jí šťastnou, dobrou noc vinšuji. Poněvadž mnohokráte velice proti mně se zpronevěřila a zapomenutím se na pána Boha a šlechetné ctnosti daleko od slibu manželského úmyslně odstoupila, měl bych slušné příčiny dosti, jí od stolu, lože a domu mého odloučiti. Dříve však nežli by se to stalo, se jí dotazuji, chceli: předně, svaté boží přikázání na paměti míti, aby se toho více nedopustila? za druhé, z rána i večer každého dne chvílku při pobožnosti stráviti a jestli čas postačuje, když se u sv. Jiljí zazvoní, malou mši slyšeti, ne s ohlížením a rozmlouváním všetečným nežli s pobožným modlením? za třetí, těch všech jí dobře povědomých neřádných korespondencí, všelijakých vymyšlených řečí a nestydatého zhlídání zanechati a na slib manželský pamatovati?

za čtvrté, mne, manžela svého, upřímně milovati, nepomlouvati, nehaněti a nezošklivovati? za páté, zpurnosti a zbytečného odmlouvání zanechati? za šesté, dobrou a věrnou hospodyní býti, před škodou a zbytečnými útratami mne vystříhati, se mnou dobré i zlé snášeti? za sedmé a konečně na budoucí časy, jestli v štěstí na neštěstí a všelijaké příhody pamatovati? — Jestli to i k tomu podobné chce zdržeti, tehdy ji zůvi zítra k obědu s příjemným spatřením. Pakli nechce sobě toho oblíbiti, nýbrž jak začala v svých neřádných úmyslech a činech urputně trvati, aneb po přípovědi se něčeho nejmenším způsobem oumyslně dočiniti měla, tehdy pro ujití dalšího horšího, vynasnažil bych se v mém domě sobě pokoj způsobiti a nahoře vyjevený úmysl v skutek přivesti. Načež odpovědi psané očekávati budu. S tím milost a ochrana boží s námi býti rač. Zůstávaje mého někdejšího potěšení a nyní mé neposlušné manželky upřímný služebník a manžel.“

Paní Bětuška, kteráž před náhlým strestáním svého manžela do kláštera se ukryla, takového „trestu“ se nenadála. Psané odpovědi nedala.

Druhého dne z rána přivedl ji pan Čečelický tichou, kající k zeti svému, aby „milého“ pana manžela svého za odpuštění prosila a dokud jí pán Bůh živobytu popříti ráčí, že všechnu náležitou poslušnost, dokonalou věrnost, stálou neproměnitedlnou lásku manželskou zachovati, v hospodářských potřebách chotě svého zastávati chce, slíbila a se zapřisáhla, kdyby čím nejmenším proti věrnosti manželské se prohřešila, aby jí od sebe odbyl a k sobě více nepřipouštěl.

Přijal ji opět za svou „nejmilejší“. Však paní Bětuška jináč myslela, jináč ústy slibovala.

Od toho dne, kdy prokurátor frejířské listy a všelijaké „světské“ písničky pod stupadlem skříně ženy své byl nalezl, kterýmiž její nevěra i „zlý úmysl“ se vyjevil, mnoho času neprošlo, když jedenkráte navrátiv se spíše domů, v pokoji ženy své při „dobrém“ stole kuchaře frejíře zastihl, jenž před napřaženou holí beze vší omluvy a ceremonií z okna vyskočil. Paní Bětuška ač se byla ulekla, již neutíkala, aby se v klášteře zachránila aniž za odpuštění prosila, odešla do čeledníku, aby Zuzance své pověděla: že kdyby měla do Říma k papeži bosa jíti, že sobě to způsobí, aby s milým svoji byli.

A prokurátor ačkoliv takovou pronevěru ženy své těžce nesl a ten celý den ničehož nejedl, netřásl se více lítostí aniž sobě hrubě naříkal, že se mu tak zpronevěřila. Třetího však již dne žádal konsistoř, aby s manželkou svou rozveden byl, poněvadž pro zamilování jiných osob všechnu lásku od manžela svého odvrátila, i že pokládá si to za menší křížek bezbožné manželky nemíti nežli s takovou přebývati.

A paní Bětuška těšíc se, že „šťastná“ hodina rozvedení od dávna žádaná se blížila, velmi byla veselá; prsténky, kteréž jí manžel byl daroval, nítkou červenou vázala a písničku si skládala: „Bůh tě žehnej Bušeckého dome, vyloudilo mne z tebe moje pachole. Ach! jest na mále zde bytu mého, nebo nemám tu svého milého, potěšil by srdéčka mého, mně tesklivá chvíle bez něho.“

A když ji sama Zuzanka již napomínala: „Nyníčky paní traňky rozcházejí, jděte raději a proste pána svého,“ odpověděla: „Budu se podruhé vdávati. Snáze jestiť opustiti nemilého než milého anděla.“ A potom klekla, ruce spjala a k služce pravila: „Mně jest jednou umříti; aby

všemu světu známo bylo: kdyby mne čtvrtili a každou čtvrt na jednu bránu pověsili, kdyby mě pálili, a bych až pod krk v plamenech hořela, tehdy bych ještě řekla, že to pro svého anděla trpím, i popel můj by ještě po něm toužil.“

Ale „anděl“, jenž tisíckráte se zaříkal, že „každé chvíle umře mile“ pro své potěšení, byl ošemetník se srdcem falešným. Počítaje, že brzkým snad rozvedením manželů Bušeckých rozloučiti se již musí také s krásnou nadějí, aby byl někdy pánem velikého jich jmění, a že snad „bohatých“ radostí se srdéčkem svým užívati více nebude, změnil svůj úmysl a za několik zlatých, kteréž mu prostředník Bušeckého byl strčil, vyznal u konsistoře, že mu paní prokurátorová psaníčka posílala a do domu ho vábila.

Paní Bětuška, když jí taková faleš vyjevena byla, ani si lítostí nezavzdychla, ale zaklela ho s velikým vztekem několikráte, a potom naříkala na „takové lehkomyslné lidi,“ kteříž stálí nejsou a všechno přiznají; ona že by se nepřiznala, kdy by jí kat i půl hlavy utal.

Dříve nežli paní Bušecká před konsistoř zavolána byla, vzkázal jí pan manžel: že jí na žádný způsob v domě svém trpěti nechce, aby sobě své věci z domu jeho odnesla, a že by jí to písemně oznámil, než že neví, jaký titul jí dáti má.

Stěhovala se. Před domem potkala a pozdravila ji stará panna Kunička: „Pán Bůh rač provodit, dej jí pán Bůh dobré srdce a naprav ji pán Bůh.“

Všechny důvody, kteréž prokurátor proti „zpronevěřilé“ manželce své vedl, nepostačovaly, aby po zákonu byli rozvedeni. A poněvadž jich

pantáta Čečelický vždy o to všelijak se snažil, aby mezi sebou se porovnali, propůjčena jim k žádosti jeho delší lhůta; však nic neprospěla, neboť Bušecký k žádnému narovnání nechtěl přistoupiti. A poněvadž paní Bětušce také prý se ještě ničehož o tom nezdálo, aby „s ním“ zůstávati měla, soudili se dále.

Dvě uplynula léta a konečná výpověď duchovního soudu ještě nebyla učiněna. Pantáta paní Bětušky mezi tím časem rozžehnal se s životem, jmění jeho věřitelové rozchvátali a o zbytky četná rodina s macechou se rozdělila. Zlí nastávali dnové paní Bušecké . . .

Několikráte se již rozmýšlela, nemohlali by předce s panem manželem svým manželsky bydleti, jen kdyby své předešlé humory změnil a ji jako poctivou manželku k sobě přijal. Všechnu křivdu, kteráž se jí od něho stala, že ji „poctivou krev“ bez hodné příčiny nevinně v hanbu a v lehkost mezi lidi vydal, by pánu Bohu poručila a jemu to odpustila, kdyby jen věděla, že krůpěje lásky manželské v srdci jeho ještě pozůstává . . . Beztoho všechno to z lidských řečí pošlo, lidé mnoho mluví, zvláště tomu, kdo rád slyší; kdy by všechno mělo býti pravda, co se mluvívá, pán Bůh vládne, kde by se to stavilo.

Ale prokurátor málo lidských řečí dbal a jen tomu věřil, co sám viděl, a proto také vždy, kdykoliv s nějakým prosebným vyřízením k němu macecha Bětušky byla přišla, vzkazoval, že mu není možné na odprosu přestati a na urážky zapomenonti, poněvadž žádným ujištěn býti nemůže, zdali života svého polepší. — Bušecký srovnati se nemínil a všem přátelským prosbám i přímluvám konsistoře na odporu stál, neboť ona nikdy srdce a lásky své k němu nepřidala, nikdy po

něm netoužila a poněvadž ze všeho prý spatřiti se může, že není tak bílá, jak se dělá, nežli dobře počerněna, že by nerád příčinou nepodařilého manželství syna svého a maličkého pastorka před časem sirotky zanechal; aby tudíž „ona“ srdce svého jinde zase fěrtouškem občerstvila.

A paní Bětuška čekala, až snad pán Bůh srdce jeho obměkčí. Ode všech již všudy byla opuštěna, macecha ji z domu vyháněla, a bratří i sestry jí mnoho dáti nemohli. Krásná, mladá paní trápila se nouzí, poněvadž žebrati se styděla a službou v zlé domnění manželu svému dáti se nechtěla. A když nelítostná přišla zima, neměla oděvu zimního, téměř ani kusu střevícův a punčoch pod nohama. Celý svět v jejím soužení na ni zapomněl, a muž její jezdil v kočáře. Ani náležitou alimentací, kterouž slzavýma očima na arcibiskupu si byla vyprosila, nechtěl jí pan manžel opatřiti, poněvadž žádného věna dosud byl neobdržel.

Bída učí někdy rozumu. Paní Bušecká se vzchopila a poslala také jedenkráte „svému v tom světě nejmilejšímu pánu“ psaníčko černou pentličkou ovázané: „Můj přenejmilejší pane manželi! Svými ponížených službami se Vám poslušně poroučím a pro nejvyššího Boha, pro jeho svaté, předrahé rány, které jest ráčil pro nás na dřevě svatého kříže trpěti, klekám a spínaje rukou svých prohřešení své vyjevuji a vinna se dávám, a za odpuštění u nohou Vašich slzavě prosím: příjměte mne zase na milost, do své smrti chci se Vám toho poslušně odsluhovati, a jak jasné slunce na obloze nebeské svítí slibuji před Bohem i celým světem a beru sobě blahoslavenou rodičku boží svatohorskou i svého anjela strážce, jenž svou svatou tvář ode mne byl prvé odvrátil, za

svědky: že chci a budu Vás ctíti, milovati jak na věrnou manželku náleží. Chci všecko to, co mi poručíte, činiti, Vám věrně pomáhati hospodařiti, jako nejmenší služebnice sloužiti, Vás věrně opatrovati a v ničemž do své smrti nehněvati. Říci mohu spravedlivě, že svých očí neosušuji od pláče, a by bylo možné Vám mou komůrku okázati, museli byste mne v srdci politovati, nebo dokonce nic nemám, jen co za hotový groš koupím, jehož od svých přátel a dobrých lidí prosebně a s velkou ještě nouzí vzdlužiti se musím. Nač smutná, opuštěná žena dále živa budu? . . Ještě jedenkráte Vám k nohám padám, ruce spínám a pro boží smilování, aby se Bůh nad náma smiloval zase v naší poslední hodince, prosím, abyste ode mne manželské své lásky, kteréž nejsem hodna, neodvracoval, mne politoval, na milost a za svou věrnou manželku opět do domu přijal. S tím nejlaskavějšího svého pana manžela lásce boží poroučím a zůstávám do své smrti povždy jeho věrnou

Alžbětou.“

A Bušecký na svou někdejší k ní lásku se rozpomenul.

O štědrý večer stará panna Kunička doprovázela paní Bětušku do domu pana prokurátora.

Na námluvách.

Pan arciděkan seděl na veliké sesli, kteráž řezbářským dílem přepěkně ozdobena a po stranách ozlacena byla. Odpočíval. Měl dnes kázání a velké služby boží. Hlava položena byla na polštáři, oči bloudily po stropě malířským uměním okrášleném a zavěsily se na svícnu visutém na třech zlatých řetězích, sochou stříbrné Meluziny ozdobeném. Tučné brvy sebou trhly, tělo se pohnulo, duše si pomyslila něco o pokušení a kněz Jakub vstal. Rozhledl, podíval se na přesypací vlašské hodiny, něco polohlasitě propověděl, že by již byl čas a otevřev dvéře zavolal: „Paní švakrová!“

Za chvílku přiběhla paní Liduška z čeledníku.

„Proč pak všechna uřícená?“

„Upečená! kuřata, kapouni, husy, indiáni na polo mne upekli. Proč pak mne vaše milost teďko zavolala?“ odpovídala ruce o zástěru si utírajíc.

„Milá paní švakrová, nebudeteli se hněvati, mám s vámi rozmluviti.“

„Nebudu a co bude?“

„Žádán jsem od starého Babáka, abyste svou dcerku Rejničku za manželku dala jeho synovi.“

Paní Liduška se usmála a hlavou zavrtěla.

„Rejnička jest hezké děvče, Severin jest také znamenitý člověk, měl již jednou býti obláčen do kněžského roucha, ale že plakal a naříkal, nechali toho. K vám jako k matce se za něj přimlou-

vám, že to učiníte, nebo jest mládenec pěkný a učený.“

„Mně se učiniti nevidí, nebo ráčíte věděti, že jest mladá, hospodářství ani vdavkám nerozumí; mně se zdá, aby ještě počkala.“

„Vdej dceru svou, když můžeš, dej ji muži rozumnému a učiníš skutek veliký,“ praví moudrý Sirach . . .

Paní Liduška však máchla nevrle rukou a přetrhla započatý sermon děkanův.

„Vždyť jest děvče! hraje si ještě s pannami. Proti duchu svatému bych v tom zhřešila. Já toho neučiním.“

Kněz se usmál a pravil: „Hraje si s pannou? Ach! to všecko jí přejde. Znám jednoho, který také má tak mladičkou. Vždyť by již neumřela.“

„My jsme matky, víme co to nese nebo nenese.“

„Právě, že jste matka, k vám se přimlouvám, abyste Rejnu k tomu měla.“

„Což jest mi z oka vypadla? Zachovej pán Bůh! já ji k tomu míti a nutiti nemohu a nebudu.“

„A proč pak ho nechcete? Však jest dobrý člověk a bude hejtmanem na královském panství.“

„Abych *já* měla toho učiniti, zachovej pán Bůh! já již mám druhého manžela, svého Daniele,“ odpovídala žertovně. „A dcerka má ho také nechce, neboť když jsem s ní někdy o něm promlouvala, za odpověď mi dávala: že Severina nechce, že si ho nevezme — „a dejte mi s ním paní matko pokoj,“ s pláčem vždycky ukončila.

„Nu, jen se přičiňte, aby jeho mohla býti. Bude hejtmanem a Rejnička bude paní hejtmankou. Jen s ní pěkně o to promluvte.“

„I co jest platné všechno přimlouvání a vychvalování, když nám se smíchem odpoví: já mu nechci, a byste mne dali, já před knězem u oltáře řeknu, že mu nechci a hned dokonce nechci.“

„Ale já tomu chci, aby jemu ihned, ještě před jídlem připověděla, poněvadž jsem mu to již připověděl a přátele na záselky pozval. Žádám vás, že Rejnu k tomu míti budete.“

„A proč vaše milost do takových světských věcí míchati se ráčí? Což pan ženich nějakou vděčnost námluvčímu připověděl?“

„Mluvíte jako bláznice. Jděte po pannu dcerku svou domů, učiním na ni řeč. Dej pán Bůh! aby bylo šťastně. Snad se jí předce líbiti bude.“

„Já toho neučiním. Račte si někoho po ni poslati, snad byste řekli, že jsem já ji navedla. Račte sobě pro ni poslati, mně to učiniti nenáleží. Račte se jí samé ptáti, co od ní uslyšíte, zvěděti ráčíte. Co panna učiní, jaká vůle její kolivěč jest, já taky proti tomu nebudu, však budeli v tom vůle boží. Ale marná cesta, ona si ho nevezme.“

„Jestli to předce bude,“ odpověděl arciděkan a do čeledníku odešel, aby pro pannu Rejničku doběhli.

Za chvílku přišla Rejnička se svým otcem a kmotrem Blažejem. Děkan jim šel na schody naproti.

„Nu vidíte, jak si má přeroztomilá Rejnička pospíšila,“ oslovil kněz ve dveřích čekající paní švakrovou a obrátiv se k nastrojené panně pravil: „Hnedky jako malička bývalas mou poslušnou beruškou.“

„Já jsem již hodně povyrostla, pane strýčku,“ odvětila Rejna ruku mu líbajíc.

„Arcit, arcit, již paměti není, kdy jsme se spolu viděli.“

„Tři léta tomu pane strýčku a vaše milosti.“

„Ano, ano, tři roky tomu, co jsi sobě ty cýchy a prostěradla hedbávím vyšívala, abys je k stavu manželskému připravené měla.“

Rejna, vcházejíc s otcem i kmotrem za strýčkem do pokoje, po slovích těch tázavě na matku svou pohleděla.

„Nu posaďte, posaďte se,“ pobízel arciděkan přišlé hosti, „máme se o něco raditi.“

Blažej pohlédl na Daniele, pan Daniel na kmotra Blažeje, jakoby spolu něco rozmluviti a se tázati chtěli, co by to bylo. Arciděkan přinesl sám židlici před krásnou Rejničku, kteráž u mateře své stála a jako nějaká stydlivá malá holčice za sukni ji škubala, aby jí pověděla: jaká by toho příčina byla, že pro ni poslala. Matka zpečujíc se odpovědíti, ukázala hlavou na děkana, jenž zatím uveleboval se na veliké sesli zrovna naproti své paní švakrové a její dcerušce. Šoupal židlí jakoby stála na nepravém místě, dvakráte si přesedl, aby mu šos nepřekážel, jímž si zakryl koleno a zdvihnuv oči ke stropu, zahleděl se do stříbrné Meluziny. Kmotr Blažej a pan Daniel také na svícen se zakoukali, snad s panem arciděkanem o něj se měli raditi? Paní Liduška se svou dcerkou vedle sebe sedíce něco šepetily, pojednou však Rejnička hlavou hodila, všechna sebou škubla a kdyby ji matka za ruku byla nechytila, snad by byla utekla.

„Promluviti s ním můžeš, však ti v rukou nezůstane,“ konejšila paní Liduška trochu hlasitě svou dceru.

Děkan přejel si rukou čelo jakoby začíti měl kázání, kmotr a Daniel také se svezli po zlatých řetězích ze svícnu opět na zem, ohledli se a pan strýček předkládal mladičké dívčici ženicha Severina, jenž za chvíli do Hradce Králové měl přijeti.

„Vidíš, má milá Rejničko! pan Severin bude hejtmanem, mohla bys býti hejtmankou.“

A panna rychle hlavou zavrtěla.

„Jen poslyš, má milá! až přijede pohleď si na něho, uvidíš, že jest pěkný, učený, čelatý, zlosti žádné při něm nenajdeš a budeš hejtmankou.“

Panna na takové chvály ochotně hlavou kývala a kněz usmívaje se radostí, že mu hned při prvních slovích přisvědčuje, s větší ještě horlivostí pochvaloval Severina ženicha a jeho nevěstu.

„Nu, vidíš, má přeroztomilá ovčičko! vždycky jsem říkával, když jsem tě vídal s ním mluviti a za stolem při obědě seděti, že si jednou připovíte. Velice jsem tomu rád, že na žádném nejsi rozmýšlení, nu vždyťs již úplně povyrostla a dobře víš, že žádný nemůže ti tak udělati jako upřímný manžel. Rodiče také zpečovati se nebudou, co by činiti měli a tak dnes již při obědě slaviti budeme s dobrým truňkem záselky. Škoda, přeškoda! že již zde není, aby tě jako svou nevěstu ke stolu dovedl; však již přijeti musí.“ Vstal a z okna vyhledl. „Jako nastávající hejtman nemůže býti dlouho bez dobré hospodyně. Abychom však takovou šťastnou námluvu ku konci přivedli a utvrdili,“ a sáhnuv do kapsy v záňadří, „zde, má milá Rejničko a již nevěsto, za sebe tento zlatý groš s řetízkem . . .“

A Rejna vstanouc před ním couvala.

„Počkej, počkej má panenko, vždyť já ti tvůj čerstvý věneček z hlavy ještě neberu, na to

času dost, až k tobě po svatbě na ráno přijde maminka.“

Panna se zapýřila, zastavila a lehce se pokloniviši řekla: „Pane strýčku! já se vdáti nechci. K Severinovi žádné mysli a srdce nemám.“

A nyní děkan počal couvati.

„Má milá Rejničko! proč pak, proč?“

„Na oddávání nemyslím, ano co jsou oddavky nevím. Já jeho manželkou býti nemíním a nechci.“

„Proč?“

„Poněvadž já k němu žádné mysli a lásky nemám.“

„I ty nezdárná! hned, hned, má panenko, mně za něj připověz. Budeš hejtmankou, nebudeš v poddanosti jako ostatní.“

„Prosím, pane strýčku! že mne neráčíte k tomu nutkati, pro Boha vaší milosti prosím. Já se vdáti nechci. Jak jsem živa na vdavky ještě jsem nepomyslila. Já od své paní matky a otce svého nepůjdu. Chceli se ženiti, nechť se žení, já jeho za manžela dokonce nechci.“

„Ale proč pak, proč? ty nezdárná opice!“

„I proč? Když mi mil není. Však vaše milost, pane strýčku, ráčíte míti dobrou vědomost, že když i dobrovolně manželé se sejdou a z obou stran sobě chtějí, nevelmi dobře častokráte s sebou nakládají a někdy ještě spolu dosti nouze mají.“

„I ty bohaprázdná! Já již sezval lidi k obědu . . .“ a počal chodit po pokoji.

Kmotr Blažej mezi tím k Rejničce se přišoural, aby jí domluvil.

„Panno Rejno! víte — hleďte, bude hejtmanem, aby z toho něco zlého nepošlo a náš pan arciděkan aby se neráčil rozhněvati.“

A panna jakoby rukou ho odstrčiti chtěla,

nějak hněvivě odpověděla: „Pane Blažeji! dejte mně o to pokoj. Já jemu nechci a hned dokonce nechci.“

„Pane kmotře!“ pravila paní Liduška, „když nechce, kdo ji má nutkati? Zůstane u nás.“

A Blažej: „Paní kmotra, jest pravda.“

„Co by řekli?“ promlouval kněz. „Slyšíš? jakým pak troštem bych ho odbýti, čím sebe vymluviti mohl, když za chvílku již zde bude? Mám mu nějaké pletichy vykládati, mluvě sem i tam? Nadál jsem se při tobě konečnějších řečí. A proč bych ho byl tedy pozval? nač by sem přijel? Já jsem tomu jináče rozuměl a ty jemu i mně z toho nic učiniti chceš. Ale ne, ne a ne! Tak mnoho mi ještě rozumu uděleno, abych se tebou ustrašiti nedal. Slyšíš ty nekonečná opice? Dnes smlouva svatební mezi váma musí býti zavřena a den k svatebnímu veselí jmenován,“ a obrátiv se k Danielovi: „viďte tatíku?“

A kmotr Blažej vida, že Daniel neslyší a na dcerku svou kouká, odpověděl za něj: „Tot jest tak, žeť jináče býti nemůže.“

„Musí již tak býti! Ne, abys mi při obědě zvrtohlavěla a řečí semo tam se vrtěla, až tě jemu do ruky za manželku dodám,“ pravil s důrazem.

Panna ale neslyšela. Pohlížela na dřevěný obraz panny Marie stojící na půlměsíci, okolo níž zářili zlatí paprskové způsobem plamenným.

Děkan aby Řejničku na sebe upozornil, uchopil ji za ruku; chtěl poslední svá slova jí opakovati, ale — ruka její se chvěla, černé řasy počaly se třásti, z velkého fialového oka vyhrkla slza. Za první spadla druhá, panna hlasitě zavzlykala a slzy z očí pršely.

Paní Liduška vidouc, že Řejnička pláče, před-

stoupila před děkana a kývnouc na svého muže, odpovídala za dcerku: „Kdyby bylo po dvouch, po třech letech a Rejna měla léta svá a on jí byl mil a od Boha kdyby sobě byli souzeni, my bychom proti tomu nebyli, ale nyní neračte ji k tomu nutiti.“

A Daniel zachytiv Blažeje za šos a pokyvuje hlavou, coural se bojácně s panem kmotrem před milostivého pána.

„Nu, má Rejničko! neplač,“ konejšil ji měkým hlasem děkan, „jak já tě k tomu nenutkám, má nejmilejší beruško!“ a po tváři ji pohladil, „když nechceš, neplač.“ A obrátiv se k rodičům, pokyvoval: „Ano, ano, budeli v tom vůle boží a budeli jí mil, může později býti a vy ji můžete v tom napomenouti. Domníval jsem se, že dobrým jednatelem a prostředníkem budu a takové mé jednání, že dobré, šťastné skončení vezme, poznávám však, že daleko jsem ještě od cíle. Nešťastně jsem odbyl svou legaci. Ale jaké mu při obědě dáme terminy, jakou odpovědí žádati ho budeme za strpení, aby se spokojil, to si odbyďte vy. Já z lásky křesťanské jako přítel otce jeho jsem se zakázal, že s pannou jednati chci, ubezpečil jsem ho dobrým výsledkem a vy teďko před ním dvéře zavíráte, a on předce jako hejtman dlouho bez hospodyně býti nemůže.“

„Ať se jinde opatří,“ pravila paní Liduška.

„Toť jest tak,“ dodal kmotr Blažej a pan Daniel přikývnul.

„Záselky však odbývati musíme,“ namítl arciděkan, „když jsme hosti již pozvali.“

„Kousek toho masa a trochu polévky sníšti dovedeme,“ hodila hlavou paní Liduška.

„Nu, tak již neplač, má děvečko! když v tom

vůle boží není a ty jeho manželkou býti nechceš, neplač, vždyť si ho nemusíš vzíti.“

Před domem zařítel kůň, podkovy zacvakaly.

„To jest pěkné!“ usmál se děkan vykoukaje oknem, „ženich přijel na uříceném koni a nevěsta pláče . . .“

* * *

Ve velikém večeřadle vítali se pozvaní hosté. Někteří již za stolem seděli, jiní po jízbě se procházejíce, hlavy jelenův, srncův, daňkův s rohami, neznámé pohanské figury vedle obrazů syna božího a rodičky jeho prohlíželi.

„Srdečně se raduji, že vás, můj nejmilejší pane bratře! vidím. Bohu dík! že po té bolestné a dlouho trvající nemoci zemdlené údy vaše již okřály, bohdejž! žádostivé zdraví vám navždy se navrátí,“ vítal arciděkan faráře Libčanského.

„Amen, amen, amen! fiat ut petitur. I já jsem tomu velice vděčen, že na chvílinku s vámi jsem shledati se mohl, neboť teďko aby upřímného a ne larvatum přítele člověk po světě hledal s lucernou.“

„Qualis semper fui, talis usque ad mortem esse volo,“ odpovídal hostitel a vzav faráře za ruku vedl jej ke stolu.

„A milí pánové!“ zavolal na ostatní, „aby polévka nevystydla.“

Hosté zasedli — jedli a pili.

„Který jest ženich?“ ptal se pošeptmu konšel Matěj Vítovec souseda Blažeje.

„Cože? ženich? jaký pak ženich?“ odpovídal udiveně kmotr Blažej.

„Inu, ženich! při záselkách předce musí býti ženich, když jest nevěsta.“

„Nevěsta? jaká, která nevěsta?“

„Ale, ale, pane sousede, proč nám tak klamete? Proč pak tolik drahně dobrých lidí, sousedů a pánů paterů sem bylo pozváno, neli na záselky?“

„Na záselky? nevím, já jsem byl pozván jako o pouti na kus hovězího masa a drobet polívky.“

„Nevíte? Jsemli pak tak hloupý, že se namluviti dám? Co soudíte, pane Blažeji, o tom v řebičkovém kabátě, jenž vedle krásné sedí Rejničky a jídla jí na talíř předkládá?“

„Ten telecí? On jí sice předkládá, ona ale to hned do mísy odloží a také s ním nic nerozpráví.“

„Pravda, pravda. Nějak nevděčně se mu vždycky poděkuje, nic s ním nerozpráví a oči má plné slzí.“

„Toť jest tak, že jí slzy až dolů padají, když o něho nestojí. Vidíte, že ji za ruku vzal a ona od něho se odvrátila.“

„Vinšoval bych mu, aby se jí tak líbil jako ona jemu; tehdy by brzy byli svoji. Radil bych mu k ní. Na ní nemůže žádné vady vystavovati, leda že ho sobě nevšímá.“

„Jináče býti nemůže, vždyť jest ještě mladičká.“

„I třeba byla trochu dětinská, jest již čistá hospodyňská osoba. Některé děvče,“ šeptal konšel Blažejovi do ucha, „hodí se již ve 13 letech na vdání.“

„Toť jest tak,“ usmál se kmotr Blažej.

„Poněvadž však Rejnička nechce, dáme ji předce tomu v telecím kabátě?“

„Jináče býti nemůže! Pošleme ho k ní, až v domě bude všechno uzavíráno a žádný nebude

doma. Zatím ale ještě trochu pojíme, dáme sobě novou sklenici a ohlídneme se po jiném.“

„Ba že! náš hostitel stříbrné „scalpium“ již vytáhl a v zubech si párá, zajisté, že chystá se nějaký truňk učiniti.“

Arciděkan povstav sklenici naplněnou vyzdvihl: „Tu sklenici na šťastný prospěch a zdraví nejmilostivějšího pána a krále našeho českého Matyáše vypíti chci, aby mu všemohoucí pán Bůh ráčil dlouhého zdraví propůjčiti a nám všem i také naší zemi všecko dobré, prospěšné dáti.“

A všickni, kteříž za stolem seděli, na takový přípitek povstali a s hlučným pochvalováním sklenice své vyprázdnili.

A když sklenice opět naplněny byly, zvedl se se vší primaskou svou důstojností pan Tobiáš Vostatek s ozváním: že by náležité bylo, aby na svého milého hostitele, pana otce duchovního nezapomínali a druhý „truňk“ okolo připili. Stalo se. A potom na počest vrchnosti, primasa obce a kdo s čím přišel, okolo připíjeli, ačkoliv co všechno mluveno bylo, žádný si více nepamatoval. Všichni pokřikovali, sklenicemi zvonili, jen pan Severin vedle krásné Rejničky neviděl, neslyšel, co u stolu se děje. Sklonil hlavu k ramenu mladičké panny a potichu se tázal: „Nesmím ruky polibiti?“

„Nemám dovolení.“

„Však paní máti dovolí“ a chytil ji za ruku, aby ji polibil.

Rejnička rukou škubla a když ji vytrhnouti nemohla, Bůh ví, co jí napadlo, škrábla budoucího pana hejtmana se smíchem do ruky.

„Myslel jsem, že u vás dobře jsem rekomendírován. Vždyť já vás, krásná panno, zavesti nechci. Ohlásil jsem se u pana strýce i milostivé

paní mateře vaší, že vám sloužiti, za svou nejmilejší si zvoliti chci a když bych příznivé resolucí dosáhl . . .“

Rejnička smíchem odpověděla.

„. . . A vy, má nejroztomilejší, srdce své mně vyjevila a s žádným jiným v přípověď dříve byla nevešla, poněvadž láskou poctivou k vám jsem roznícen, vás k stavu svatého manželství . . .“

„Ale když já nechci.“

„I vždyť vy mne ráda míti budete. Mám rozkošnou zahradu s besídkou mezi hustým stromovím a pod okny domu krásné růže holandské.“

„I já o zahradu a růže holandské nestojím a vás nemám ráda ani za máček, nic, dokonce nic, co by nejmenšího do oka mohlo padnout.“

„Však vy, krásná panno Rejničko, předce mojí budete.“

„Nebudu, nechci a dokonce vaší manželkou býti nechci.“

„Nu, tedy mi ruky podejte.“

„Zde, že vaše nebudu, na žádost vaši své ruky vám podávám.“

A pan Severin ruku zachytiv zlíbal bílé malé její prstíčky.

Arciděkan vida pana hejtmana k Rejničce se umíleti a domnívaje se, že s příznivou potkal se odpovědí, pokynul na mladého panského úřadníka, jenž seděl vedle pana primasa.

Pan písař vstal a „truňk“ pro poctivé panny a šlechetné paní vykonal.

Pan Severin připil paní mámě a své panně plnou sklenici a někam ven odskočil.

Arciděkan, farář, kaplan, primas před paní Lidušku a Rejnu se shrnuli a jak kdo uměl jim připíjeli. Starý farář s primasem na svá místa se vrátili. Kaplan po dveřích se ohlížel, hledal

„pana hejtmana.“ Děkan jakoby od své paní švakrové odloučiti se nemohl, vypravoval něco dcerušce. Rejnička však, kteráž za připíjení sotva že poděkovala, na řeč pana strýce malý pozor dávala. Děkan vida jakou nepozornou má posluchačku obrátil se k paní Lidušce a pravil: „Viďte, že dáme předce pana Severina panně Rejničce. Budou šťastnými.“

„Šťastnými? Ovšem, když upřímně milující se spojí, že radost a svornost bývá v manželství.“

„Nu, vždyť to můžeme ještě do nějakého času poodložiti, aby s dobrou odpovědí se potkal. Viďte, panno nevěsto?“

„Nejsem žádnou nevěstou!“

„Vždyť ty mu předce dobrého přeješ,“ usmál se děkan.

„Proč bych mu toho nepřála? jeho však sobě na žádný způsob nevezmu.“

„A když mu toho nejlepšího přeješ a on k tobě velikou má lásku, proč se jeho odpovídáš, proč bys nemohla býti jeho manželkou?“

„Proto že nechci! Pane strýčku, prosím, pane strýčku! řekněte mu, aby o bezděčné nestál manželstvo a daremných pojezdův, sobě na škodu, sem nečinil.“

„Tedy si sama o tom s ním promluv, již přichází.“

A pan Severin u stolu již otvíral černou krabičku rozličnými figurami pěkně vykládanou a vyndával v ní uschované dary před svou „nejmilejší“ pannu. Na stříbrný šál položil nejprv dva páry hedbávných punčošek stříbrem protahovaných, vedle nich tři páry rukaviček pentličkami stříbrnými až pod prsty okrášlených a troje pentle tak jako fialové barvy, na ně vyložil jablíčko stříbrné na zlatém řetízku pro vonné věci, pár velkých perel

na ucho, halži zlatou okolo hrdla orientalskými diamanty vykládanou s křížkem, tři prsteny, jeden s českým diamantem, druhý s českým granátem a třetí s pavoukovým kamenem, stříbrný pás a konečně modlitby v bílém pargaménu pozlacené.

Rejničce se oči zajiskřily, když na klenoty před ní vyložené se zahleděla.

„Klínotky ty, nejmilejší panno! na znamení a utvrzení bohdá šťastného slibu našeho manželského jsem vám přinesl.“

„Ale já o ně nestojím,“ odpověděla Rejnička a oči od darů obrátila.

„Vidíš,“ pravil děkan, „jak by ti to slušelo,“ a halži na krk jí zavěsil.

Panna hlavou zavrtěla.

Kaplan vzal diamantový prsten a položiv jej na cínový talíř, počal přednášeti, aby podle starobylého obyčeje prsten svůj za tento vyměnila.

Rejnička vstala, chtěla odejíti. Máti ji rukou zadržela a polohlasitě pravila: „Jen zůstaň, vždyť zatím jeho nebudeš, já tě jemu nedám, když nechceš. To bys byla nezdvořilá, kdybys odešla.“

Dceruška usedla a jako zamyšlená hleděla.

„Tak má roztomilá beruško! a teď nám půjč tvůj malý prstýnek.“

Panna neodpovídala.

„Vždyť ti ho zase navrátíme, jen ho zapůjč. Paní Liduško! přimluvte se k ní, aby ho propůjčila, když tomu nevěří, že jí ho vrátíme.“

„Když pan strýček tak velice prosí, jen ho půjč, vždyť jej nedáš k žádnému slibu manželskému.“

Rejna ruku s prstenem na stůl položila. Kaplan prstýnek stáhl a diamantový na jiný prst jí navlekl. V tomže okamžiku zachytil děkan ruku Severinovu a položiv ji vedle malé ručky Rejni-

činy obvinul je svým šátkem se slovy: „Štěstí vám vinšuji.“

Panna rukou trhla, div že klenoty ze stolu neshodila.

A již sklenice u stolu zvonily, hosté s pokřikováním: „Mnoho štěstí jim vinšujem!“ za zdraví ženicha a nevěsty pili.

„Hejtman“ políbiv ruku své domnělé nevěsty a klaně se „své“ paní mateři děkoval pánům spoluhostům.

Rejnička ale jen tak seděla a smutně hleděla, až jí paní máti připomenula, aby se také za přípitek poklonila.

Vstala, však jen tak z polovice truchlivou poklonou se poděkovala, div že jí slzy z očí nepadaly.

„A nač by se odklady dály?“ šťouchl děkan kaplana se slovy: „Vykládejte.“

A mladý kněz počal svůj sermon s otázkou: „Víteli, panno, proč se obyčejně prsten na čtvrtý prst levé ruky zavdává?“

Rejnička zavrtěla hlavou.

„Proto se děje, poněvadž žílka od toho prstu k srdci jde. A víteli také, proč jest obyčej zlatý prsten zavdávati?“

Panna opět dala znamení, že toho neví.

„Proto, že není dražšího na světě kovu nad zlato.“

A dále se ptal: proč by prsten okrouhlý byl? a když panna také nevěděla, výklad učinil: „jako prsten v svém kole žádného konce nemá, takž i láska a věrnost mezi dvěma manžely jest zavřena a žádného konce míti nemá. Kdyby prsten roztrhli i lásku jednu od druhé by odloučili.“

Opět hosté nevěstě i ženichovi připíjeli; hejtman děkoval a paní Liduška dceru opět napomí-

nati musela, že na zdraví její se pije. Rejnička se zamračila, na místě poděkování znamení nelibky na sobě dávala, ženicha, jenž dobré mysli a naděje byl i pěkně se stavěl a sladkými slovy lásku „své nevěsty“ si vyhledával, si nevšimla a poněvadž ji „pan ženich“ stále za ruku bral a k tomu měl, aby jemu ještě rukou dáním připověděla, zdali by jej míti a jeho sobě vzíti chtěla — bezděčná nevěsta, aby s ním o tom déle rozmlouvati nemusela — někam ven z večeřadla utekla.

Děkan se zakabonil a paní Lidušku pobídl, aby za ní šla a jí namlouvala, kdyby mohla nějakou resolucí při ní ještě obdržeti.

„Věřím pánu Bohu,“ odpověděla, „když mé drahé dítě ho nechce, že i já pana hejtmana za zetě míti nežádám.“

„Prosím vás, paní švakrová, jděte jen, ať již vůli svou dokonce dá nebo nic, jen jděte, jděte.“

A paní Liduška šla. Za ní s truhličkou pod paždí pospíchal pan Severin. Chtěl prý s pannou ještě rozmlouvati.

„Jakou asi dostane od panny odpověď, když od stolu před ním uchází,“ pověděl konšel panu Blažejovi.

„Mocí toho nedovede.“

„Domníval jsem se, když u přítomnosti nás všech jí sloužil, od našeho pana arciděkana k tomu pozván byl a diamantový prsten na prst dobře se jí šikoval, že takové zbytečné odklady díti se nebudou.“

„Toť není tak! já tomu jináče rozumím a takovou věc mezi sebou rozjímaje na jiný rozum vykládám. Nešetřil jsem toho, jaké a v jakém počtu byly dary na slib manželský, nevím, zdali se jí prsten líbil, ale poněvadž to na oko vidím, že Rejnička jako dcerka dobrého chování poctivě

a upřímně jemu se otevřela, já ji v tom chválím jako pannu šlechetnou.“

„Bylo by však předce dobře, kdyby otec i máti její za živobytí ještě věděli, kde dcera jich jest. Jestit předce pan hejtman čistý, vzáctný člověk a bude nemalý služebník jeho milosti královské, neměla před ním ucházeti.“

„A když ho sobě nemíní vzíti a ještě se vdáti, proč by ona za ním chodila? Vždyť předce viděti i slyšeti musel, že nebyla k němu náchylna, nýbrž více k nepřátelství než k přátelství nakloněna, že jeho sobě nevšímala a proto se ustranila.“

„Ale, ale, pane Blažeji! vždyť se spolu snoubili, vždyť jsme jim připíjeli a panna jemu prsten dala. Nevím, nevím, když již slíbila, zdaliž mu kdo bude moci hájiti, aby se jí dosoudil a když se jí dosoudí, k stolu si ji zavedl.“

„Aby mezi nimi dokonalý slib manželský býti měl, já o tom vědomosti nemám, nepamatuji se. Že jí prstýnek z ruky vzali, to proto, aby pan hejtman na znamení přátelům svým jej ukázati mohl, že u Rejničky byl, poněvadž by jemu toho snad nevěřili, však on jej zase navrátí; že hlavou vrtěla, to ještě není dobrovolné k manželství zamluvení, a proto že po své vůli toho dovésti nemohl, ani pohrůžku soudní jí učiniti nesmí; pravda, že jsme za zdraví jich pili, však žádný nedoložil: k budoucímu manželství.“

„Inu arcit, arcit. My jsme se s nimi posadili, pojedli a dobrý truňk učinili. Jakou ženich dosáhl odpověď, zdali jemu nevěsta byla zamluvena, co nám po tom pane Blažeji?“

„Toť jest tak, žeť jináče býti nemůže.“

„A co pak vy tam Blažeji s panem konšelem rozmlouváte? Mluvte hlasitěji, což nejsme tak

hodni, abychom také slyšeli?“ zasmál se arciděkan.

„I, milostivý pane! náš konšel Petr Vítovec vypravuje, že to bylo tenkrát jináče než nyní, když svůj stav panický s nějakou prý neznámou osobou proměnil,“ odpovídal starý mládenec pan Emanuel Jiskra, lesní panský, jenž seděl vedle něho.

„I zachovejž pán Bůh! já jsem ničeho neřekl, já o ničem nevím,“ bránil se konšel.

„A to jest pěkná historie, pane Petře! Co pak tomu říká ctná vaše paní Judyta?“

„Neračte takovým řečem věřiti, milostivý pane! pan lesní jen tak za žert něco prohodil.“

„I my věříme, rádi věříme, víme, že ste pane konšeli kraj světa zjezdil, příhodky jsou na světě rozličné, však my na vás nepůjdeme žalovati.“

„Neračte se dáti navésti, milostivý pane, pan lesní někdy člověka v řeči na obrátku podskočí.“

„Jen nám vypravujte své příhody, my vás proto před soud nepoženeme. Vypravujte.“

„Vypravujte, vypravujte pane konšeli!“ volali všichni.

„Nu, když nás tak pan lesní očísnul, mládeneckou povím příhodu.“

„Již jináče býti nemůže,“ podotknul pan Blažej.

„Bylo to léta 1580 když jsem po řemesle svém krejčovském vandroval. Výskal jsem sobě jako kavalír po Čechách i po Moravě. Píro jsem měl za kloboukem. Zahodil jsem se do městýse Bousova, kdež hospodu maje, seznal jsem dceru Víta Hozy. Častokráte jsme spolu rozmlouvali, rukama se stiskali, milostně chechtali a hubičky si podávali. Daroval jsem jí prstýnek cínový, sliboval jsem jí mnoho dobrého, dům, pole, obilí

v stodole, pěkné louky, vinice, lesy, hory doly za Prahou. Dlouho jsem ji miloval, jako svému srdci přál a co peněz, nebohý vandrovník! jsem s ní nebo pro ni utratil. Každý zdravě uvážiti může, nebyloliby bývalo po právu, že mně měla říci: Petříčku neutrácej, abys všechno své bohatství nepromrhal, ona ale takto nic neřekla. Jedl jsem, pil a byl vesel i když peněz nebylo. Až po některém čase, když dluhy u pana tatíka hodně vzrostly a dcera jeho z křehkosti mladého těla" — konšel ústa truňkem si zavlažil. „Byla s těžkým životem . . ."

„Inu, jináče býti nemohlo!" doložil nábožně kmotr Blažej.

„Když se mně taková přesmutná příhoda nenadále přitrefila, nejeden z kamarádů se mi smál, jiní ubohého Petra litovali, že na to do smrti bude pamatovati. I mé srdce nad tím se obměkčilo, počal jsem naříkati, slzy prolévati."

„Toť jest tak, jináče býti nemohlo."

„Chtěl jsem z Bousova odejíti si pro své bohatství za Prahu, abych dluhy mohl zaplatiti. Však rodiče, bratří, přátelé mé Dorotky poznávajíce takový můj úmysl a vidouce, že bych řemeslem svým v městýsi i po tvrzích a zámcích dobře se živiti mohl, počali se mnou vyjednávati, abych Dorotku sobě za manželku pojal. Nechtěl jsem toho učiniti, poněvadž jsem slyšel, že prý i s jiným ještě *tak* se chovala, i řekl jsem: aby mi pokoj dali a muže sobě jinde hledali. Dorotka sedíc v koutku nad takovou bohaprázdnou řečí zaplakala a matka slyšíc pláč dcery své také zplakala. Bratří však obávajíce se mého útěku a aby posměchu neměli, vzali a vstrčili mne násilně i s nevěstou do komory a řetěz na skobu u dveří připevnili, abych utéci nemohl. Počal

jsem hřmotiti a křičeti: „Což mne lotři zamýkáte? Což jsem vám pokradl nebo lotrovského učinil?“ A bratří zbraní o zemi zvoníce za odpověď mi dávali: „Cos chtěl nám i sestře posměch učiniti?! půjdešli odtud a s ní se neoddáš, my tě zplundrujeme, červenou barvou zmalujeme a na kusy rozsekáme.“ — Hlídali mne přes celou noc. Na ráno pro kněze poslali. A když přišel, obstoupíce mne bratří Dorotčiny s meči a ručnicemi, přes všechno pro Boha prosení, aby mi násilí nečinili, bezděčně mne ubohého člověka oddali, aby prý posměchu neměli. Nechtě rozsekán býti, pohrůžkami dohnán, sliboval jsem ústy ale ne srdcem, že ji sobě za manželku beru. Nestál jsem o ni, než byv tak přestrašen, ze strachu jsem to učiniti musel. Po oddavcích před nimi přede všemi na lavici jsem upadl a zoufalými slovy na ně vzkřikl: Bohdejť, aby vás hrom zabil! svázali ste mi ruce manželstvím, noh však mi svázati nemůžete. — Chtěl jsem sobě zoufati.“

„Inu jináče býti nemohlo,“ přikývnul Blažej.

„Však v tom mne napadlo, abych pro takovou osobu toho předce nečinil a hrdla sobě neodjímal. Pokáral jsem se důkladně za to, co jsem učinil a nechtě ji za manželku poznávati, utekl jsem hned druhého dne. Šel jsem na Moravu ku svým přátelům. I přátelé mne napomínali, abych pro takovou lehkomyslnost hrdla sobě neodjímal, že taková osoba za to nestojí. A já jsem poslechl. Vandroval jsem do Prahy. Bezděčnou ženu svou neviděl jsem více. Z doslechu dověděl jsem se, že brzy po mém odchodu s jiným smlouvati se začala a smluvila.“ Pan konšel opět sklenici vyprázdnil.

„A jaké byly další osudy vašeho mládeneckého vandru?“ táza se arciděkan s úsměvem.

„Inu, poněvadž každému svobodnému člověku, podle řeči sv. Pavla, náleží míti svou manželku a každý člověk věk svůj k jistému konci vyměřiti má . . .“ a pan Petr opět doušek učinil.

„Toť jest tak,“ potvrzoval kmotr Blažej.

„I nechtě dále jako bludná ovce blouditi a v nebezpečenství zahynouti, smluvil jsem se . . .“

„S počestnou, věrnou Judytou z Hradce,“ usmál se hostitel.

„Kdež jako cizokrajný, ubohý člověk a potřebný řemeslník nalezl jsem křesťanské ochrany a mládenecký vandr svého života jsem doputoval,“ končil konšel s uspokojením.

„Abyste po mládeneckém noviciátu do stavu sv. manželství vstoupil, kříž života dobrovolně si vyvolil a tudíž křižovníkem se stal,“ dodal posměšně lesní Jiskra.

„Cože? jak? do řádu křižovníků?“ tázal se udiveně pan primas.

„Toť bychom museli i my býti křižovníky?“

„Toť jest tak! musím říci s panem Blažejem.“

Kmotr však hlavou vážně zavrtěl.

„Každý manžel do řádu křižovníků vstupuje, jen že některý křížem s červeným srdcem, jiný s červenou hvězdou a opět jiný jen bílým křížem se honosí. Všichni ale nalezají se v stavu sv. kříže, v stavu soužení, trápení, bolesti a lítosti.“

„A medle proč vy, pane lesní, stav sv. manželství nám jako sumu, korunu lidského utrpení vykládáte, když sám žádným takovým křížem nejste ozdoben?“ otázal se pan písař.

„Viděti, že jste ještě mladé ptáče, malá rybička, nevinné stvoření, takovým zlým příhodám vy ještě nerozumíte. Až trochu projdete se

životem, zvíte, jak dále bude. Potom řeknete: pravdu máš! žena jest těžké břemeno.“

„I neřeknu, pane milý! nikdy neřeknu. To vámi zlehčované břemeno, když oběma rukama obejmu, na vandru života lehce unesu.“

„Nu, nu, mladý pane! až kříž z hory Kalvarie se slibem manželským domů si odnesete, vzpomeňte si pak někdy na vypravování toho neusmířitelného nepřítele.“

„A jaké vypravování?“ tázal se primas, „povídejte pane lesní.“

„I jest to jen krátká však paměti hodná událost neznámého člověka, jenž plavil se tam někde dole po moři. A když prý hrozný strhl se vichr a korábem sem i tam zmítal, vydal patron lodi právo, aby každý co má nejtěžšího uvrhl do jícnu bouřlivého moře, aby se lodi oblehčilo a moře utišilo. Hned všichni zboží svá vyhazovali; jenom jeden jakoby neslyšel, nečinně na lodi stál a když mu nebezpečí a rozkaz připomínán byl, na ženu svou, kteráž vedle něho stála, jako hladový had na žábu pohleděl, k ní přiskočil a popadnuv ji v půli vykřikl: „Já nikdy těžšího neměl jsem hoře, já nikdy nad toto většího nepoznal jsem břemena!“ a vyzdvihnuv rozlícenou ženu, kteráž jazykem svým rozbouřené moře přehlučiti hrozila, hodil ji do rozšklebených vln, aby se spokojily. A moře se utišilo.“

„To jsou divné, pošmourné stíny, které k dnešnímu radostnému obrázku se nehodí,“ prohodil písař.

„I trefí se. Jest to jen slyšená příhoda, však někomu se předce hoditi může.“

„Vždyť ale jinou cestou do království nebeského za pánem Ježíšem se nejde, nežli cestou svatého kříže,“ připomínal hostitel.

„Pravda, svatá pravda! my jinák nevejdeme do slávy nebeské nežli protivenstvím, snášením kříže, o čemž všichni manželé dobrou vědomost mají," odpovídal lesní.

„Vždyť jest ale stav svatého manželství z vůle boží . . ." připomínal starý farář.

„Věřím, nepřekážím nikomu. Kdo chce nechť tou cestou vyhledává si spásu svého života. Mne zatím pán Bůh zachovejž! abych na takovou dráhu měl se dostati. Musel bych býti jako hříšná duše mezi čerty."

„Ale pane lesní! vy jen kamenem po lidech házíte a žebráku zlý peníz darujete," odbyl ho nevrle písař zvedaje sklenici k přípitku: za zdraví dnešního vzáctného kalána a krásné jeho kalánky.

Sklenice zacinkaly.

„A za kterého kalána jsme připíjeli?" ozval se lesní.

„Inu, za zdraví pana hejtmana a jeho nevěsty," vysvětloval pan konšel.

„Tak? já o tom nic nevěděl a zde pan kmotr také povolení nižádného k tomu nedal. Viďte, pane Blažeji?"

„Ne, ne! Toť není tak! To jest jináče!"

„I toť jest tak! Jináče již býti nemůže! Až panna z procházky se navrátí a s přátely o tom se poradí, poodložíme sobě toho i s panem ženichem do jiného času a zatím vinš, laciný vinš mu dáme na cestu."

„A aby pan lesní vypravováním takových zlých příhod námluvy mladých zamilovaných lidí nerušil a sám dobrovolně a brzy kříž manželství si také vyhledal, připíjme i jemu za zdraví!" provolal mladý písař a s ním všichni ostatní.

Když všickni již byli usedli a nový hovor

rozpřádali, stál ještě konšel Petr se sklenicí před panem sousedem, starým mládencem, jakoby mu hostii podával.

Lesní se ušklíbl.

* * *

Druhého dne na ráno přišel pan Severin ku paní matce panny Rejničky a poděkování jí učinil: „Paní máti! z dobrého chování vám velice a uctivě děkuji. A poněvadž to uznávám a na oko vidím, že vaše dceruška ke mně žádné lásky nemá a že v tom jako poctivá, upřímná a ctná panna mně se otevřela a že mou manželkou býti nechce, světle a patrně oznámila, mne za sebou nevodila, pod svou duší ji v tom chválím jako pannu šlechetnou.

„Milý pane hejtmane! víte, že já tím vinna nejsem," odpověděla paní Lidmila.

„Vím a viny vám žádné nedávám."

Smutná historie.

Všechny listy, kteréž Sobinka „milému svému“ před svatbou z poručení mateře své psávala, začínají titulárním „urozený a statečný rytíři“ a končí podpisem beze všech obvyklých slovíček lásky „milý, drahý, nejmilejší . . .“ A psávala o ledačems: o střevíčkách, o veliké vodě, o vymlácení ovsa, o zlámaném kolu, o koni, o klobouku, o své ze všeho světa nejmilejší pajmámě, ale o lásce jakoby ani nevěděla; a když smutný a zarmoucený rytíř Václav z Lukavec na takové nepoznání lásky svému jedinému srdci a potěšení s nevypravitelnou srdce bolestí si naříkal, odpovídala: že pro osobu jeho již na světě býti si nežádá . . . A předce se vzali.

Po svatbě titulovala svého chotě „mé srdce,“ někdy i „mé nejmilejší srdce“ a podpisovala se „věrná, upřímná,“ někdy „ve všem mně možném poslušná manželka,“ však byla to jen slova, prázdná slova beze vší lásky i přátelství manželského. Srdce její lásky nepoznalo. A ubohému rytíři, jenž s velikou důvěrou očekával, aby jeho „jediná naděje“ naň milostivě pohledla, ani jedenkráte hvězda lásky na obzoru jeho života se nezakmitla, a přátelství manželské hynulo, jako vadne, usýchá květ beze světla.

Ačkoliv nešťastné manželství nebylo a není pod sluncem nic nového, chcešli, přečti si kousek

takové všední smutné historie, abys věděl jaká mezi nima byla láska a manželství.

* * *

Jmenovaní manželé Sobina a Václav pocházeli z rytířského rodu Lukaveckých z Lukavec. Honosili se před jinými starým štítem svého rodu a někdy i bohatými statky. Bouřemi však válečnými, nehodami domácími schudli. — Máti naší Sobinky velice byla potřebná, neboť dcerušky její pro svou chudobu k manželství dle náležitosti stavu svého dlouho přijíti nemohly, a přenešťastný rytíř nebyl bohatší; od nouze a chudoby veliké sklíčen, štěstí svého službami všelikými vyhledávati a sobě pomáhati musel. Však při vší nouzi nezapřel předce rytířského ducha svého, a poněvadž na cizí hejřiti nechtěl a ženskou sukni obleci a při jehle a při krajkách seděti také nemohl, nahražoval nedostatek bohatství svou přičinlivostí a šetrností. Snad že takové dobré vlastnosti, snad rytířské jeho způsoby nebo mocní přátelé se za něj k mateři panny Sobinky přimlouvali: staré paní Lukavecké pan Václav se zalíbil a v lásce její čím dále vždy více rostl. Častokráte před dceruškou říkávala: žádný že by nic milejšího do domu jejího nemohl přivesti jako jeho.

Dcera s matkou byly jako duše a tělo, zvláště Sobina přichýlila se dětinskou láskou k srdci své mateře s takovou vřelostí, že když paní mámu někdo rozhněval, rozlitostnila se panna dcera jako by duše její se dotekl. — A předce nemohla, stará paní vštípiti lásku k statečnému rytíři v mladé srdéčko ve všem vždy poslušné nejmladší dcery . . .

Jakoby slovům matčiným nerozuměla a přímluv přátelských o dobrém zaopatření neslyšela, přijímala někdy i chladným slovem odbývala dvoření svého rytíře. Stará paní však spoléhajíc se přes příliš na osvědčenou poslušnost a dětinskou lásku dceřinu, zvala přese všechno její odporování zamilovaného rytíře do své tvrze k laskavým diskursům. — A poněvadž každému kavalíru poctivému fraucimoru sloužiti bylo svobodno, přicházel pan Václav k paní mateři, aby s ní o to všelijak rokoval, jakým způsobem by panna dcera k manželství mu zamluvena býti mohla. Ač seznati mohl, jakou k němu měla afekcí, kdy paní mát ji kolikráte volati dáti musela, než jednou přišla, aby s ním diskursy vedla, předce podle ní rád seděl, s ní konversiroval, s patrným potěšením ruce její líbal, a třebas to všechno ihned odplakala, někdy ji objímaje radostně říkával: „Předce, mé dítě, předce má bude!“

Sobinka, dokud k lásce nucena nebyla, tisíckráte měla veselejší humor nežli později, však pajmáma takovou truchlivou její mysl a mdlé srdce přičítala před panem ženichem stydlivosti a zvášnělosti.

Pan Václav naříkával a hrozil, jestli jeho vyvolená lahodnými slovy k lásce přivesti se nedá, že na galéru se dá, to a ono učiní, . . . však přátelům a známým svým jako potaji ale vesele vypravoval, jak se mu panna ve všech humorech velmi dobře líbí, při tom vzáctné patrony sobě vyhledával, kteří by jeho „oratores“ byli.

Paní mateři i přátelům ve všem se líbil, Sobinka mu tudíž zakázána byla.

Máti dožádala se pánův přátel k návštěvě, aby slib manželský u přítomnosti jich mezi dceruškou a panem Václavem vykonán býti mohl.

I sešli se na tvrzi Valské nad Labem, aby obvyklým oslavili způsobem zasnoubení dvou nešťastných obětí. Ženich byl vesel. Dámy mu přály štěstí, mužové připíjeli již na zdar budoucích novomanželův. Nevěsta však nepřicházela do pokoje, v němž páni svědkové byli shromážděni. Paní máť omlouvala nepřítomnost dceřinu dlouhým přistrojováním a aby hosté příliš dlouho čekati nemuseli, odskočila do pokoje své Sobinky, aby jí pomohla. Byla již dostrojena.

„Pojď již," pravila usměvavá máť, a nevěsta dala se do srdečného pláče. Však laskavým napomenutím ukonejšena, posadila se a paní matce něco do uší lehky pověděla; co šeptala, žádný neslyšel. A tak seděla jako bez duše za dobrou chvíli. A když stará paní mladou nevěstu vzala za ruku, šla všechna žalostivá a uplakaná k ženichovi, aby mu slíbila, že chce býti věrnou jeho manželkou až do smrti. Pan Kustoš ze Zubřího, jenž horlivým byl přímluvčím a orodovníkem za svého přítele rytíře Lukaveckého u paní mateře i krásné dcerušky, na místě a jménem ženichovým presentiroval nevěstě zlatý prsten za čtyřicet říšských tolarů s prosbou, aby jej na prstě svém nosila a vyvolenému svému na znamení lásky a upřímnosti aby slovy i dárkem ochotnou se ukázala. Ubohé však Sobince prstének její z bílé ruky smeknouti se nechtěl a darovaný z malého prstíčku na zemi upadl a před starou paní se zakutálel. Máť z novu navlékla ženichův prsten poslušné dceři a slovy prosebnými potom přísnými až i pohrůžkami, kteréž by i člověkem udatným pohnouti mohly, nutila a přinutila dceru, že sňala a darovala svůj prsten i slíbila přede všemi pány přátely, že chce býti věrnou manželkou pana Václava Lukaveckého z Lukavec. Ačkoliv ně-

kteří páni hosté pravili, že jak živi při slibu manželském takového způsobu nespatřili a že takové manželství zlý snad konec následovati bude, prorokovali: paní máť byla s výsledkem spokojena. Přítomný arcibiskupský oficiál, kněz Viesenteiner, slíbil ženichovi, že žádanou dispensí za kratičký čas obdrží.*)

Pozdě na noc se rozejeli.

Lukavecký přicházel i přijížděl k své zaslíbené častěji. Panna někdy kolik hodin s ženichem v pokoji býti musela a tam svůj sněm o lásce a budoucím manželství spolu drželi. Zdali stará paní sezení lásky zahájila a strany výmluvnou rozšafností svou smířiti hleděla, nevíme; na tolik však povědíti můžeme s jistotou, že ženich a paní máť proti vůli Sobinky po dlouhém rokování den jmenovali, aby svatba v úterý po sv. Václavu odbývána byla. — A tak k veselí se strojili.

Stará paní skupovala slepice, plátno, hrnce a jiné potřeby, šila s dcerou ženichovi košile, obojky, tacle, vypravila posly a fůry do Prahy, aby tam všeliké věci skoupili, na Valy přivezli; a pan Václav také pilné konal přípravy, na kolik měšec stačil; dosti veliký náklad a útraty na svatbu vedl.

Soužené však srdéčko poslušné dcery nechtělo a nemohlo přivoliti a poslechnouti. Přežalostné a těžké to byly chvíle. Naříkala, plakala, úpěnlivě prosila, aby k manželství nucena nebyla, a „starostlivá“ máť důtklivými napomínala slovy i výčitkami opět dceru: pokudž k od-

*) Nevěsta s ženichem byli krevní příbuzní na druhém stupni. Jich matky byly sestry jednoho otce a dvou mateří.

davkám nesvolí, že jí živobytí nepřeje, nýbrž smrti její že žádostiva jest.

Pro dokázání obvzláštní veliké lásky, kterouž k mateři po všecky časy chovala, dcera se zapřela a obětovala.

* * *

V outerý po sv. Vácslavu l. 1656 shromaždili se hosté v domě Bubnovském v Starém městě Pražském a čekali ve veliké síni po tehdejším způsobu dlouho na nevěstu, již paní Lidmila Černínka z Chuděnic přistrojovala. — Po rozloučení se s Liduškou a Mařenkou, sestrami svými i s mateří, vcházela „hladce“ přistrojená nevěsta některými paními provázena do sálu mezi svatebčany. A když ženicha i hosty ostatní byla poklonou uvítala a hudebníci k odchodu zatroubili a na bubny vlašské zabubnovali, nevěsta náhle zaplakala; průvodkyně její paní Černínka konejšila ji slovy: „Panno nevěsto, neplačte, zde jest hanbou, kdy nevěsty pláčí,“ načež odvětila: „Ach, Bože! Bože! kýž mně již po druhé ku hrobu troubí, abych svého ženicha mohla prosta býti.“

Podivné to byly oddavky. Nevěsta věnce ženichovi v kostele nésti nechtěla a když opat biskup, pan Matouš z Bilenberku*), po učiněném „sermonu“ v chrámě Svatomikulášském v Starém městě Pražském se jí dotazoval: zdali ženicha miluje, jemu věrnost, lásku a upřímnost manželskou slibuje, neodpovídala; biskup otázku činěnou jednou i po druhé opakoval a uší k slyšení blí-

*) Matouš z Bilenberku, jmenovaný biskup Královradecký a sv. Mikuláše v Starém městě Pražském a sv. Jana ve Skále volený opat.

žeji naklonil, však ani „ano“ ani „ne“ slyšeti nemohl. Ruky dobrovolně též nepodala, ženich jí sám ruku vzal a opat také k ruce její sáhl.

Hned před oltářem všelijaké o tom byly soudy. Jako kněz (nevěda o její nelásce k ženichovi) mlčení a chování její stydlivosti panenské přičítal, takž zase někteří známí ženichoví vymlouvali udiveným přátelům nevěstiným: že prý jen lehce, polohlasitě, „c'andestine“ odpovídala, poněvadž by se neslušelo vzáctné dámě snad křičeti. I při hostině svatební pozorovali mnozí hosté, že ženich a nevěsta jak náleží vedle sebe neseděli: vždy mezi nima jako ulička byla. A ačkoliv rty šťastného ženicha častokráte k své jediné naději se skláněly, něco šeptaly, až i líce a šíji její líbaly, nevěsta stále smutně hleděla a oči od něho k mateři své obracela.

Někteří hosté, soudíce, že krásná Sobinka s krásným rytířem šťastna býti musí, vymlouvali nevěstu, že jako v kostele vzáctné dámě se nehodí příliš hlasitě připovídati, aby to museli všichni lidé slyšeti, takž i málo prý příkladů se najde, aby nevěsta, která jest pannou, ženicha před lidmi objímala a líbala. Jiní zase povídali: že jako jiné nevěsty vesele hleděla i kolikráte se usmála. Takové proroctví o budoucím štěstí manželském utvrdila prý mladá paní nejlépe sama téhož ještě dne za pozdního večera, když za fakulemi (jež vzáctnější drželi šlechticové) tancovala, ano se dvěma sestřičkami svými spikla se proti panu Odolanu Věžníkovi, aby ho tancem hodně „umordovaly“, proto že se jim posmíval, že ho z kožichu vyhnati nedovedou.

Bylo po svatbě. Třetího dne, když nevěsta „k pánu svému“ uvedena býti měla, opět do nej-

většího pláče a lamentirování se vydala. Paní mát její ukazovala se dceři, jakoby se hněvala, že k němu nejde a odešla za večera z komnátky nevěstiny. Po půl hodině se vrátila. Sobinka ještě plakala, jakoby jí srdce usedalo, a když stará ji napomínala: „Jak, jsi tu ještě? Mé milé dítě! prosím tě, udělej to, jdi pro Bůh!“ chytala se dcera za hrdlo matčino, jakoby od ní nechtěla býti nikým odloučena.

„Starostlivá“ paní, aby snad hned po svatbě zlé mezi manžely nebylo vůle, dovedla a spíše v náručí donesla pláčem, žalostí umdlenou mladičkou choť v komnátu pana manžela. Malou pobyla u něho chvílku, vrátila se zase. Udivená mát se tázala: „Proč pak s ním nepobudeš?“ a dcera odpověděla: „Co pak s ním mám dělati?“

A předce byli novomanželé kolikráte, zvláště za času masopustního na sebe laskavi, spolu veseli a dobré mysli i často do půl noci tancovali — před světem, aby stará matka z toho potěšení měla a aby známým i přátelům pochlubiti se mohla, že děti její jsou šťastnými. Doma však hrozné bývaly mezi nimi chvíle. Stará služebná, na jejichž rukou Sobinka vyrostla, věděla o lásce jich celé kroniky. Pan manžel ani líbého od ní pohledu nespatřil a Sobinka po všechny časy plakala a sobě smrt vinšovala. A když od panny Lidmily, sestry své, napomínána a trestána byla slovy: že taková řeč nesluší na křesťana, aby se dobře rozmyslila, že jest veliká věc, manželství že jest manželství, aby dobře s mužem byla, vzkřikla vždy: „Není možná!“

Kolikráte, kdy nešťastný muž chtěl ji políbiti, trhala se od něho a když ji přece políbil, šátkem se po něm utřela. Ona prý jeho jak živa nepolíbila. A když několikráte pro takové ne-

manželské chování mladý manžel leckdys co propověděl a na choť svou si zabroukal, až i nešťastné hodině jich seznámení zlořečil, a mladá žena plačtivé naříkání s láním mísila a stará služebná, aby toho neslyšela, uši šátkem obvalila, poznávala „starostlivá“ mát, jaké to dohromady svedla manželstvo. A předce, když zeť její nejednou před ní pokleknul a jí prosil, aby k rozvedení svolila, že Sobinka žena pro něho není, toho ani slyšeti nechtěla.

Lukavecký, jenž divné a nesnesitelné vášně manželky své snésti nemohl a nelaskavost její sobě za velikou těžkost kladl, opustil krb domácí a šel do světa mezi dobré lidi. Někdy třebas půl léta se s ženou neviděli, a paní Sobině se po něm nezastesklo, ani na něho slovem nevzpomněla a že z domu jel, ráda tomu byla. Poněvadž však i přátelé, kteříž dříve se vší snažností, radou i skutkem Sobince k manželství napomáhali, všelikými řečmi uši jí nadýmali, rozpakovali a od manžela ji odrazovali, počala i stará paní si ztěžovati na takové manželstvo. Nazývala milého někdy rytíře, jenž dceru její po světě roznáší, nepodařilým zetěm svým. Však přes to všechno předce si vždy přála, aby mohli býti porovnáni. Jako někdy před svatbou diktovala, takž i nyní přepisovati dala dceři své list nadepsaný „urozenému a statečnému rytíři Vácslavu Lukaveckému,“ aby jako věrná a poslušná manželka podle povinnosti své psaním se přihlásila „svému nejmilejšímu srdci,“ aby o zdraví jeho zvěděla. „Já se tak mám, jak se pánu Bohu líbí, cokoliv se děje, není nežli z samého pouhého uložení božího a tak buď pánu Bohu ze všeho chvála. Její milost paní máteř má v tom světě nejmilejší dá Vás pěkně pozdravovati a že Vás pěkně prosí,

abyste jí dali na ten svícínek liberní sloupek natočiti; tu na něj vosku posílám: jest ho půl třetí libry, na ten sloupek libru, potom tři sloupky po půl libře, tu od nich posílám 12 krejcarů, od libry po čtyrech krejcařích. Pěkně prosím, pokudž sám nepotřebujete toho barakánu na tom starém kožichu Vašem, darujte mi jej, já sobě dám šíti kožich z něho. Tu Vám mastný dobrý sýr posílám, jezte ho pro mé zdraví, a při tom též tři košile, dvoje spodní šaty a dva páry punčoch, prosím, že to z mých chudých rukou vděčně přijmete. Poslušně prosím: podle příležitosti Vaší mně tam v Praze tři lokty černého floru kupte, pajmáma mi koupila na sukni a já toho floru k té sukni potřebuji a asi 5 lotů dobrého španihelského vosku, tu tolar na to posílám.“ A jakoby byl tak na blízku jako na zavolání, dobrou a šťastnou noc mu vinšovala a s tím jako věrná a upřímná manželka se podepsala. Ale mysl její byla od svého „milého“ někdy „nejmilejšího“ srdce příliš vzdálena. Nejen že každou pomíjela příležitost, aby vzkazu nebo pozdravení nešťastnému muži svému poslati nemusela, ale říkaje o něm ani slyšeti nechtěla.

Pan manžel zaradovav se z takové písemní návštěvy, schválního vyslal z Prahy posla na Valy se vzkázáním, že sobě od pána Boha nic jiného nežádá, jen aby po celý život svůj vždycky mohl svému potěšení a jedinému srdci příjemně sloužiti. A paní choť přijala takový upřímný vzkaz muže svého s povzdechnutím: „Dejž Bože, aby se nevrátil!“

Když domů již přijeti měl, pro jeho příchod u veliké naříkání se vydala a plačtivě vzlykala: „Kdybych já paní mámy nemilovala, s ním bych ani hodiny nebyla, pryč bych odešla anebo sobě

sama smrt učinila. Nevím zarmoucená, co ještě učiním.“

A pan Václav přijel.

Příliš brzy po jeho příchodu milovaná choť beze vší všudy příčiny opět naříkala a upřímné jeho služby mrzutě odbývala. A tak dosti začasty jsou se spolu nesnadívali. Lukavecký byl nad tím velice truchlivý a hořce jí domlouval. Však paní Sobina po manželském kázáničku ve všem všudy ještě protivnější byla; když jí co řekl, na něj se okřikala nebo po oku ho měřila a od něho utekla, aby ve společnosti s ním býti nemusela. Po všechen čas, kdy doma byl, opět nebylo dne, aby neplakala a někdy jako mrtva chodila. Pan Václav viděl příliš jasně, že předešlé jich „nedorozumění“ nebylo ještě poslední. A poněvadž i pajmáma, ač na ni upřímně laskav byl a jí všechno dobré přál, nepěkně ho přivítala, že po světě se toulá a mladou ženu zanedbává, také čím dále vždy více mořila ho výčitkami, že jí za několik let života ukracuje a že jí toho líto, že jej kdy synem nazvala, až i někdy trapičem ho jmenovala, nevěděl co počíti.

Odešel opět.

Míjela léta. — Náš rytíř chodil po světě, sloužil velkým pánům a rád, velmi rád by na své nešťastné manželství byl zapomněl, kdyby mladé srdce mu bylo dalo pokoje. Málo mluvil, málo kdy na lidi hleděl, zřídka se usmál aneb jiné znamení nějaké veselosti ukazoval. Rád by se byl vrátil domů. Čeho doma nalezti nemohl, ve světě také nenašel.

Snad uvítá ho žena s otevřenou náručí, snad umoudřila se a jinak si usmyslila? Dejž milý Bože! ať již žalost a lítost v radost se promění...

Aby cestičku ku své „jediné“ si připravil, na-

psal manželce své milé list, kterýmž jí celý svůj úmysl vyjevil. Předně od pána Boha všechno dobré, cokoliv by sobě vinšovala a žádala, toho jí přál upřímně a věrně rád. „Co se pak manželstva našeho dotýče, že já již bez Tebe, jako bych jak živ Tvůj manžel nebyl, samotný, osiřalý pozůstávám, to nepochybně bedlivě rozvážíš, zdali v takové opuštěnosti proti přikázání božímu a slibu manželskému, ubohá duše má k zatracení a mé chudé, zkormoucené tělo k zahynutí přivedeno nebude; neboť jsem po všecken ten čas v srdci svém největší trápení a týrání, div, že jsem mnohdykráte života svého lítostí nepozbyl, vytrpěti musel, čehož mně již déleji žádným lidským způsobem, a bych kamenné srdce měl, snášeti možné není. Pokudž bys dále ukrutného srdce svého změniti, láskou obměkčiti a mne k sobě jako manžela svého dobrovolně přijíti nechtěla, tehdy se Tobě důvěrným srdcem manželským tímto psaním otvírám a Boha sobě za svědka beru, nežli bych na tom bídném světě takovým způsobem pro posměch lidský již déleji samotný bez Tebe živ býti měl, jsa již svému Bohu v té příčině těžkým slibem zavázán, že raději smrt jakýmkoli způsobem trpělivě podstoupím. Protož Tebe, má nejmilejší od pána Boha souzená manželko, ještě jednou pro Boha, jeho milosrdenství svaté, pro spravedlivý a poslední soud boží, pro nevinné umučení Krista pána a jeho svatých pět ran, kteréž za nás na kříži trpěti ráčil, pro spasení obou duší našich napomínám a manželsky důvěrně žádám, že se na svůj slib manželský, kterýmž jsi pánu Bohu a mně jako manželu svému před správcem duchovním a oltářem zavázána, srdečně rozpomeneš: a poněvadž my manželé v tom závazku již drahnou dobu pozůstáváme, byv já v tom čase v dalekých krajinách a krvavých bitvách u velikém

nebezpečenství smrti mnohokráte postaven a osoby Tvé zbaven, předce nikdy s Tebou od Boha rozloučen jsem nebyl, aniž Ty toho v srdci svém manželském nikoliv žádostiva budeš, abychom snad rozloučeni byli. Již toto psaní žalostivým srdcem zavírám a tu naději k Tobě, v tom světě má nejmilejší manželko, mám, že se nade mnou zarmouceným a všeho potěšení a opatření zbaveným manželem rozpomeneš a ke mně srdce své láskou manželskou nakloniti nepomineš. Nad čímž sám pán Bůh v nebi se všemi anděly radovati se ráčí, tak aby tudy všemu našemu nešťastnému nedorozumění již jednou konec býti a ze vší zlé příhody dokonale sjíti mohlo, a my oba společně ve víře, lásce a svornosti manželské s pobožnou a pokojnou myslí v dobrém zdraví, štěstí a hojném požehnání božím v pracech a živnůstkách našich až do skonání života našeho setrvati mohli. S tím Tebe k ochraně pánu Bohu poroučím, očekávaje potěšitelné odpovědi, pro kterouž sám osobně s dobrým úmyslem přijíti míním.“

Na tvrzi Valské bylo neveselo. Nevrlá paní máteř sestárla vůčihledě. Něco tížilo ji na srdci. Sobinka vadla, muž její toulal se po světě. Poslední peníz by stará paní již sama na to naložila, aby mohli býti rozvedeni. Několikráte přátel svých pro Boha prosila, aby dcery její se ujali, radou jí přispěli a všelijak se o to přičinili, aby s manželem rozvedena a tudíž trápení zbavena býti mohla. A když někteří namítali, proč k rozloučení povoliti nechtěla, kdy Lukavecký za to prosil, že nyní podstatné není příčiny, odpovídala: že sto příčin, proč se manželstvo rozvesti může. Neboť prý nic těžšího na svém srdci nemá a nic jí není lítostivějšího na světě, než že toho nešťastného

manželství jest příčina. A staré své služebné ještě upřímněji si poztěžovala: živobytí jejího že jesti na krátce, že lítostí na Sobinku hleděti a umříti moci nebude, protože i ji jako sirotka po sobě zůstaví, a žeby jí nebylo nic milejšího, než aby zavedenou, nešťastnou dceru před svou smrtí viděla umříti, aby sama tím spokojeněji odpočinouti mohla. A paní Sobina vidouc, že nejmilejší paní máma hrozně chřadne a poléhává, ráda by s ní také na lože se byla uložila, aby, až duše z těla paní mateře vyjde i ona tím veseleji umřela. Myslela, že jest to „uložení boží“, aby spolu zemřely, poněvadž by ona na světě a pajmáma v hrobě pokoje neměly.

Někdy z jara r. 1662, když k poslední již brala se hodince, nešťastná umírající máť hrozným výkřikem poděsila klečící u lože dcery své: „Zavedla jsem dítě! Sobinko! nebohé dítě, nebohé dítě mé!“ Skonala.

Mladé však tělo poslušné dcery přes všechnu vůli její umírati nechtělo. I vytrhla se z náručí starší sestry své a běžela jako zšílelá z tvrze k mostu, aby také zemřela. Stará zachytila ji služebná, když na zábradlí vylézala, kteréž tážící se: „Co děláte?“ odvětila: „Ničeho ty nevíš! žádnému hůř nebude nežli mně! Já bez ní nechci živa býti, raději sobě hrdlo vezmu!“ . . .

V tuž právě chvíli přijížděl rytíř Václav na koni ku svému domovu. Sobina zasloniwší rukou oči, pohlížela na muže svého. Za několik okamžiků ubíhala do tvrze.

Lukavecký vida manželku svou utíkati, tušil, jaké ho asi čeká vítání.

Sobina běhala po tvrzi jako zděšena, zotvírala, prohlížela všechny světnice, hledala místečka, kde by se před mužem svým ukrýti mohla, a

když ve své našla komnátce milovanou pajmámu v rubáši již zahalenou, poklesla na kolena a vzlykajíc hladila a líbala studenou tvář matčinu.

Po pohřbu staré paní odejel Lukavecký z tvrze Valské na vždy. Viděl a slyšel, že nelaskavost ženy jeho v nenávist se proměnila. A poněvadž paní manželka prý raději by katu v ruce se dostala nežli jemu v jeho, a kdyby prý viděla peklo otevřené a věděla, že má do něho přijíti, že by spíše tomu svolila nežli s ním byla: podal pan Václav konsistoři žádost za rozvedení s chotí svou za příčinou oddalování se lásky manželské. Chtěl vysvoboditi sebe i ženu svou z očistce nešťastného manželství.

Obě strany před duchovní soud byly obeslány. Paní Sobina, kteráž již za živobytí své pajmámy, když manžel domů přijíti měl, říkavala: „Kýž dříveji, nežli ho dočkati a uhlídati mám, náhlou smrtí umru," po úmrtí staré paní v takových ouzkostech, trápení a želení zůstávala, že netoliko k sobě nebyla podobna, ale i skoro jako bez rozumu si počínala, nebo když toliko jméno chotě svého uslyšela, do hrozné „alterace" přicházela, do mdloby padala a častokráte dlouhou chvíli v ní setrvala, tak že sestry její nevěděly, zdaliž je živa nebo mrtva. Od času ale jejího před soud obeslání byla všechna jako ztracena, tak že ani do kostela jíti nechtěla pro samou bázeň, aby buďto muže svého nepotkala anebo aby do konsistoře násilně vzata a k manželství zase přinucena nebyla. Častokráte před sestrou svou poklekla a sepjatýma prosila rukama, aby ji do Prahy nenutila, že by na cestě živa nezůstala, a když Liduška do svého ji pojala náručí, chytila

se jí Sobinka hrdla a ledva vzlykajíc prosebně zavolala: „Ó, sestřičko! ty víš, jak se mnou bude!“

Co měla konsistoř si počíti, aby taková nešťastná osoba v zoufalství neupadla a tudy duši a život neztratila? Nad nebohou takovou duší milosrdné musí býti slitování, aby k zatracení nepřišla. A za tou také příčinou nařídil arcibiskup Sobině, aby z rodinného sídla svého do kláštera svaté Anny v Praze se odebrala, v kterémž by vlastního rozmýšlení strany předsevzetí manželského bezpečněji, svobodněji, bez překážky všelikého člověka užiti a k tomu, k čemu ji Bůh volá, rozhodnouti se mohla.

Jako poslušná církve katolické dcera, ač na zdraví nedostatečná, postavila se a několik neděl v klášteře zůstávala. Poněvadž však žádné nebylo naděje, aby s manželem svým opět přebývati chtěla, byla propuštěna. Navrátila se domů.

Byli rozvedeni a vysvobozeni.

Oprava: Na stránce 93 na místě: Matěj Vítovec čti: Petr Vítovec.

Obsah.

Stránka

Alenka 3

Paní Bušecká 49

Na námluvách 83

Smutná historie 109

K dějinám

třicetileté války

od r. 1621 do r. 1648.

Historicko-vojenská studie,

kterouž sepsali

setníci

Josef Thille a Ferdinand Čenský.

I. díl.

Od početí války falcké až do zavraždění Valdštejnova.
Od r. 1621 do r. 1634.

Matice lidu ročníku XIII. číslo 4.

(Běžné číslo 76.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1879.

Tiskem dra. Ed. Grégra v Praze 1879.

Předmluva.

Když jsme před čtyřmi roky vypsání „*České války*“ od r. 1618 do r. 1622 byli dokončili, přistoupili jsme hned také k vypsání dalších vojenských příběhů z války třicetileté, majíce za to, že čtenářstvu „Matice lidu“ nebude nevhod, seznámíme-li je také s těmi světodějnými událostmi, které jako následkové prvních výstřelů z války české celou střední Evropou mohutně, ba až do nejhlubších kořenův jejích byly otřásly, a jimiž bohužel zvláště užším vlastem našim v Čechách, na Moravě a ve Slezích nejtrpčího a nejstrastnějšího údělu se bylo dostalo. Učinili jsme tak i za tou příčinou, že obšírnějšího, podrobnějšího a souborného vypsání těch věcí *se stanoviska vojenského* na ten čas ve svém písemnictví ani ještě nemáme.

Jak u sepsání „České války," tak i tenkráte poštěstilo se nám, ke svým účelům hojně užiti původních, až dosud jen málo ohledaných a nikým ještě neuveřejněných listin ze století XVIItého, jež jsme v bohatém archivu Jindřicho-Hradeckém hrabat Černínských laskavým připuštěním pana archiváře *Františka Tischera* byli sobě přečetli a z nich, co se nám zdálo potřebno, vypsali, za kterouž laskavosť panu archiváři tímto vřelé díky své vzdáváme.

Čerpajíce z pramenův té i oné strany sobě protivné, všemožně hleděli jsme k prvním požadavkům dějepiscovým, k pravdě a nestrannosti.

Z jiných děl, která jsme — kromě oněch rukopisných nahoře vytknutých — u svém sepsání po ruce měli, stůjtež zde nejdůležitější: Karla Du Jarry svobodného pána z Laroche *„Der 30jährige Krieg"* (1851); Františka Keyma *„Geschichte des 30jährigen Krieges"* (1863); Friedricha z Hurterův *„Geschichte Ferdinand's II."* a téhož *„Wallensteins 4 letzte Lebensjahre"* (1862), F. V. Bartholda *„Geschichte des grossen deutschen Krieges*

vom Tode Gustav Adolf's“ (1842), Fr. M. Pelzla „*Geschichte der Böhmen*“ (1817), majora Brandta „*Geschichte des Kriegswesens*“ (1838), C. A. Schweigerda „*Oesterreichs Helden und Heerführer*“ (1852); Arnošta Weyhe-Eimken-a „*Familie Trčka von Lipa*;“ Vincencia Brökla „*Waldstein, Herzog von Friedland letzte Lebensjahre und Tod in Eger*“ (1876); Ferdinanda B. Mikovce „*Malerische Skizzen aus Böhmen*“ (1864); Frant. A. Hebera „*Böhmens Burgen, Festen und Bergschlösser*“ (1846); Bertrama Gattiho „*Allgemeine und Kriegsgeschichte*“ (1866); J. Gottfr. Sommera „*Das Königreich Böhmen;*“ Pavla Skály ze Zhoře „*Historie česká od r. 1602 do r. 1623*“ (díl V., vyd. Tieftrunkovo z r. 1870); Staroměstského kancléře Jana Norberta Zatočila z Lövenbruku „*Léto- a dennopis, t. j. celého královského Starého i Nového měst Pražských léta 1648 patnácte neděl dnem i nocí trvajícího obležení švédského pravdivé a ubezpečlivé vypsání*“ (tiskem vdovy Černochové v Praze r. 1685 a podruhé otištěno v Mikovcově „Lumíru“ r. 1854); Václava Kozmanicia Čáslav-

ského „*Krátké vypsání 30leté války*“ (z rukopisu vyňato a v Časopise Českého Musea r. 1833 od faráře Vincencia Zahradníka uveřejněno); monografie: Fr. J. Slámy „*Obraz minulosti města Prachatic*“ (1845); Frant. Jelínka „*Historie města Litomyšle*“ (1845; díl II.); Jar. Čelakovského „*Návrat emigrace české*“ (ve Vlčkově „Osvětě“ 1872); Vlasákovy monografie v „*Bibliothéce místních dějepisův,*“ četné články v „*Památkách archaeologických a místopisných*“ a m. j.

V Jindřichově Hradci a v Novém Městě za Vídní v lednu 1879.

Jos. Thille. Ferd. Černý.

Částka první.

Všeobecný přehled událostí politických po skončení české války až do uzavření míru vestfálského (od r. 1621 do r. 1648).

Falcká válka. — Mír dubnový z r. 1624. — Neústupnost císařova. — Vzplanutí války na nově. — Spolek Anglicka s Holandskem a Francií. — Válka dánská. — Mír Lubecký. — Vyhlášení ediktu restitučního. — Kvašení v Němcích jako následkové toho ediktu. — Odpor Magdeburčanův. — Odpor některých knížat německých. — Zahájení říšského sněmu v Řezně. — Válka švédská. — Krále Gustava Adolfa vstoupení na valčiště. — Převaha Švédův na půdě německé. — Smrt Gustava Adolfa. — Převaha císařských po bitvě Nördlinské. — Kolisavost spojenců švédských. — Mír pražský z r. 1635. — Odměna kurfiřtu Saskému. — Nesnáze Švédův. — Švédové kladou výminky k míru všeobecnému. — Nesmířitelnost strany protivné a z toho pokračování ve válce. — Spojení Švédů s Francouzy. — Francouzové vloží se v boj proti císaři. — Kolísání štěstí válečného. — Uzavření vedlejšího příměří kurfiřtem Saským se Švédy. — Počátky vyjednávání o mír obecný s Francouzy a Švédy r. 1643. — Mezi tím válka zuří ještě po pět let. — Mír vestfálský ze dne 24. října 1648. — Konečné smlouvání o věcech podrobných až do r. 1650. — Znění hlavních článkův míru vestfálského.

Vítězstvím zbraní císařských na Bílé Hoře a pokořením přednějších měst království českého

po válce české byla také pokořena strana protestantská v Němcích. Předního jejího zástupce, kurfiřta Friedricha Falckého, druhdy na krátko krále Českého, stihla tato rána nejbolestněji. Friedrich císařem byl jest dán do říšského achtu a tím zbaven dědičných zemí svých ve Falcku, kterouž zábavou jihoněmeckým státům protestantským odňata podpora nejhlavnější.

Zabavení Horního Falcka*) císař svěřil vévodovi Maximilianovi Bavorskému, zabavení Falce Dolní**) Španělům. Unie protestantská byla příliš oslabla, než aby vyhnaného kurfiřta i proti Španělsku i proti Lize katolické hmotně dále podporovala. S ostatek kletba, vyrčená nad Friedrichem, všecky přivržence spolku toho polekala tolik, že se všelikých svazkův mezi sebou bez okolkův střekli a jedině k tomu hleděli, jak by jenom vlastní svá území zachránili, na zachránění statků Friedrichových už ani nepomýšlejíce.

Jediný hrabě Petr Arnošt *Mansfeld****) ve jménu Friedrichově a s ním srozuměn zbraní nesložil, ale v boji proti císaři a spojencům jeho pokračoval. Na podzim r. 1621 po zdvižení boje prohlásil se proti císaři také *Kristian*, vévoda Brunšvický a toho času administrátor někdejšího biskupství Halberstadtského; z počátku jara pak i *Jiří Friedrich*, markrabě Badensko-Durlašský. To bylo příčinou, proč válka, anaž potud jen v ze-

---

*) *Horní Falc*, t. j. severní díl nynějšího Bavorska, jehož hranice byly Kulmbach, Čechy, Neuburk, Bavory, Bamberk, Eichstaedt a Norimberk, asi 130 □ mil s hlavním městem Amberkem.

**) Nynější *Falcko Porýnské*, po obou březích Rýna, 75 □ mil.

***) Viz: „Česká válka“ (Matice lidu r. 1875, ročník IX., číslo 3.), st. 202.

mích koruny České a arcikníže ctví Rakouského byla zuřila, také po některých zemích říše německé se rozšířila. A jest-li že *válka česká* od r. 1618 do r. 1622 *prvním občasím* války tak řečené třicetileté bývá nazývána, tuto *druhou* periodu vojny třicetileté sluší „*válkou falckou*“ nazvati, která r. 1623 úplnou porážkou Mansfelda a obou jeho spojenců, nahoře jmenovaných, se byla skončila.

Na sklonku léta 1623 také ještě *Bethlen Gábor*, chtěje prospěti Friedrichovi, s četnými zástupy vpadl do Moravy, kde vojsko císařské pod generálem Karaffou a Valdšteinem stálo; ale ačkoliv byl co do počtu císařských silnější, dal se Bethlen přece ve smlouvání o mír, který také skutečně v měsíci dubnu r. 1624 mezi oběma stranama byl jest uzavřen. Tehdá, na počátku roku, podobalo se k tomu, že po celé říši německé pokoj žádoucí již skoro zjednán jest. Moc císařova zdála se býti upevněna, vážnost jeho zvýšena a rozšířena. Tušíme, že by byl mír potrval i dále, kdyby v tu dobu císař naproti Friedrichovi byl nastoupil dráhu smířlivosti a dobrotivosti. Ale takováto politika nikoliv neshodovala se s přísnou, neoblomnou a neústupnou povahou císařovou; a krom toho Ferdinand o zemích, kurfiřtu odňatých, učinil také už napřed svá opatření. Důstojnost voleneckou (kurfiřství) totiž a Horní Falcko zajisté byl jest daroval Bavorsku, a ve Falci Dolní uhostili se Španělové, jimž císař onu zemi za poskytnutou ve válce české pomoc bezpochyby už dříve byl přislíbil.

Všecky tyto věci již v létě roku 1624 nasvědčovaly tomu, že plameny odboje na povrchu sice utlumeny, ale vnitř nejsou nikoliv udušeny, a že pochodeň válečná záhy opět vzplane.

Král anglický *Jakub* Friedrichovi, jak povědomo, v boji proti císaři nejen že žádné podpory neposkytoval, anobrž již na jaře 1622 všemožně o to se zasazoval, aby císaře s pokořeným sokem smířil. Ale usilování jeho bylo nadarmo, a tím také známá toho panovníka marnivosť uražena tou měrou, že sešlo i s ponavrženého sňatku syna jeho Karla s princeznou španělskou. Aby tedy aspoň něco pro Friedricha Falckého učinil a krom toho na císaři a Španělsku se vymstil, král Jakub chystal se k válce.*) Anglicko dne 15. června 1624

*) Nebude od místa, zmíníme-li se tu několika slovy o posledních osudech Friedricha Falckého. V měsíci dubnu r. 1622 Friedrich odebral se z Holandska k vojsku Mansfeldovu do Dolní Falce, ale k radě anglického krále Jakuba I. odtamtud brzo odešel do Nízozemí, tráviv tu život dosti bídně. Když pak v zimě r. 1631 Gustav Adolf k Rýnu pochodem se obrátil, Friedrich dostavil se do švédského ležení, chtěje prostředkem tohoto nového protivníka císařova v držení dědičných zemí svých opět přijíti. Po dlouhém vyjednávání roku příštího (1632) přišla konečně k místu smlouva, podlé níž Friedrich, ovšemť za výminek příliš těžkých, zemí svých nabyti měl. Než přečasná smrť krále švédského byla toho příčinou, že smlouva ta nikdy ve skutek nevešla. A také brzy potom téhož roku (1632) sešel smrtí kurfiřt Friedrich a pochován jest ve Frankenthale. Ale i po smrti nebylo mrtvému tělu jeho popřáno pokoje. V červnu 1635 Bernhard, vévoda Výmarský, aby předešel všeliké mrtvoly zneuctění, kázal ji vyzdvihnouti a do Saarbrücků přenésti. Odtud na vetchém voze po neschůdných cestách dále na západ vezena, vůz několikkráte převržen, a rakev blátem pokalena; mrtvé tělo pak bylo jest dopraveno do pevnosti Metské a ve sklepě jednoho měšťana uloženo, jelikož katolické duchovenstvo se zdráhalo, zůstatky „kacířovy“ v některé kobce kostela katolického pochovati. Konečně dovezli mrtvolu do Sedanu, kde byvši pochována, padla u všeobecné zapomenutí. (Srov. Laroche-ův

vešlo ve spolek s generálními státy Holandskými, které bojujíce za svou neodvislosť proti Španělům, po straně Angličanův naproti obapolnému nepříteli — Španělsku i císaři — ochotně se byly postavily.

Dne 14. července ke spolku tomu přistoupilo také Francouzsko tím ochotněji, čím úsilněji přední jeho ministr kardinál *Richelieu* (rišlié) o to se zasazoval, aby panství obou rodův Habsburských se všestranně oslabovalo. K dosažení těchto záměrův byl tedy spolek ten Francouzsku prostředkem velevítaným.

Poněvadž pak Anglicko ve spojení s Holandskem válku proti císaři přímo hned zdvihnouti nemohlo a Francouzové prozatím v úmyslu neměli, války činně zúčastniti se: naléháno na krále Dánského, *Kristiana IV.*, aby císaři válku vypověděl. Kristian chtěje panství své v Němcích rozšířiti, svolil ochotně. Angličané i Holanďané slíbili mu, že ho i vojskem i penězi budou podporovati, a Francouzové že mu poskytnou všelikých jiných prostředků válečných a subsidií. Vyjednáváno o tom mezi těmi státy po nějaký čas a smlouva konečně k žádoucímu všech podílníkův cíli k místu přivedena. Vévodové Meklenburský, Brunšvický a Výmarský přidali se ku králi Dánskému, jenž pak zjevně

„Der 30jährige Krieg," sv. II. str. 154 a Bartholdovu „Geschichte des grossen deutschen Krieges" sv. I. str. 262.) — Osobnosť Friedrichovu souvěký dějepisec (Václav František Kozmanecius Čáslavský) vypisuje takto: „Byl vysoké postavy pán, barvy málo snědé, načernalé a veliké brady, očí černých, veselého pohledění, chodu spěšně kráčejícího. Pýcha se při něm neznamenala, poněvadž i s dosti nepatrným měšťanem pražským mluviti se neostýchal, ač sice, když se po Praze na saních vozil, bylo mu to od moudrých ve zlé obracováno, že své důstojnosti tak špatně užívá." (Časopis Česk. Musea roč. 1833 str. 130).

přistoupil ke spolku oněch tří státův, proti císaři uchystanému.

Válka tato počnouc r. 1625, skončila se mírem Lubeckým dne 22. května 1629. Toto pětiletí války třicetileté obyčejně „*válkou dánskou*“ nazýváme. Vojevůdcové císařští a Ligy katolické byli tu Valdštein a Tilly. Válčeno větším dílem v severních Němcích, ale také ve Slezsku a v Uhrách. R. 1626 totiž částka vojska císařského pod Valdšteinem musela odtáhnouti ze Slezska do Uher, aby tam bojovala proti ustupujícímu Mansfeldovi a předkem také proti Bethlenu Gáborovi, který byv od Turkův podporován, opětným vpádem do Moravy pohrožoval.

Ve válce dánské štěstí přálo zbraním císařským. S Bethlenem na počátku r. 1627 učiněn mír v Prešpurce. Císař zbaven jednoho z předních nebezpečných protivníkův, postavil veškeru válečnou moc svou proti Kristianovi Dánskému, jenž koncem r. 1627 z pevniny vypuzen a úplně pokořen na své ostrovy utekl, museje žádati za mír, který mu také, a to za výminek dosti příznivých, povolen jest byl.

R. 1629 zemřel Bethlen Gábor a na místo jeho vystoupil nový protivník císařův, věrný pokračovatel v politice Bethlenově a následník, kníže Sedmihradský *Jiří Rákóczy*.

Mírem Lubeckým strana katolická dodělala so rozhodné převahy v Němcích a také se vynasnažila, zužitkovati prospěchů z převahy této, nehledíc k nebezpečím, jakéž by z nových zápletkův povstati mohly. Straně katolické šlo hlavně o to, aby zlomila moc knížat protestantských a tím posloužila zájmům církve katolické. Proto přijměla císaře k vydání *ediktu* tak zvaného *restitučního* (daného dne 6. března 1629), totiž zákona,

kterým císař nařizoval protestantům, aby církvi katolické vrátili všecky kláštery, zboží a statky církevní, jež smlouvou pasovskou (ze dne 31. července 1552) knížata protestantští na sebe byli potáhli, jakož i by stavům katolickým nebylo zabraňováno, obraceti poddané své na víru katolickou.*)

Edikt způsobil nesmírné kvašení a jitření mezi protestanty německými. Až posud zůstávali mnozí z knížat jejich nečinnými, nevšímajíce sobě událostí politických. Ale po vyhlášení restitučního zákona i tito, obávajíce se částečného zkrácení majetku svého, dávali patrné známky rozhorlenosti své na jevo. Nicméně, strachujíce se veliké přesily, na niž bylo lze císaři spoléhati se, prozatím netroufali sobě násilím odpovídati, nýbrž jenom pouhými ostýchavými protesty. Jedině město Magdeburk i s příslušníky svými zjevně opřelo se krokům císařovým, nechtíc za svého arcibiskupa uznati a přijati arcikníže Leopolda mladšího, císařova druhorozence. Šlot v tom případě dle doslovného znění ediktu zajisté o násilné města i jeho příslušného okolí na víru katolickou obrácení, jelikož Magdeburčané tehdá už byli velmi horlivými protestanty.

Jinou příčinu k nevoli knížat protestantských zavdával Valdštein, a to nejen svou vládychtivostí, ale spíše svou násilností urážeje německá knížata vůbec. Tato knížata též nemile nesla císařovo opatření, jímž on zbavil zemí oba vévody Meklenburské proto, že nejdéle při králi Dánském stáli, dada v leno nenáviděnému Valdšteinovi odňatá vévodství jejich.

---

*) Dle známého pořekadla latinského: „Cujus regio, hujus religio“ (t. j. čí země jest, toho jest také náboženství).

Téhož času císař také velice proti sobě popudil rodinu landkraběte *Maurice* Hesso-Kasselského, za časů války dánské nepřátelsky k císaři se chovajícího, přinutiv Maurice, aby zemí svých se sřekl. Landkrabě přenesl nesmířlivosť tu na svého syna *Viléma*, a když tento zemřel, vládu v Hesso-Kasselsku nastoupila *Amalie*, Vilémova choť, která pak až do skončení války zůstala nejhorlivější odpůrkyní císařovou.

Za takových okolností v létě 1630 zahájen říšský sněm v Řezně. Vedlé vůle císařovy měla býti volba syna jeho Ferdinanda na krále římského první a nejhlavnější otázkou sněmovní. Než tu císaři položen odpor neočekávaný, a o volbě té sněmovníci ani rokovati nepočali. Za to snášeny stížnosti a žaloby se všech stran. Protestanté v nich předkem vzpírali se proti ediktu restitučnímu, jiní, a mezi těmi též katolíci, horlili proti velikému počtu vojínstva císařského a proti výlohám na ně, jakož i neméně proti Valdšteinovi, za jehož sesazení žádali. Císař, chtěje sněmovníky sobě získati, stal se velmi povolným. Svolil nejen k sesazení Valdšteinovu, ale také k značnému vojska císařského zmenšení. Též edikt restituční měl teprva příštímu sněmu říšskému býti předložen. Nicméně císař nedosáhl, čeho sobě byl nejtoužebněji přál. Zvolení Ferdinanda III. na krále římského podařilo se teprv r. 1636 za okolností zcela změněných.

Toho pak času, když na sněmě Řezenském rokováno, z pozdálí stahovala se těžká mračna na obzoru politickém v Němcích. Král švédský, *Gustav Adolf*, panovník bojechtivý a ctižádostivý, usnesl se na tom, že užije panující v říši německé rozervanosti k rozšíření panství a moci švédské na březích moře Baltického. Až posud vedl s Pol-

skem zdlouhavou válku, které však rokem minulým (1629) na čas konec učiněn jest příměřím, o jehož zdaření předkem Francie se byla zasadila. Gustavu Adolfovi bylo tedy nyní lze směle vystoupiti, a on proto také hned počal válku, již dávno připravovanou. Záminek k připravování války bylo po ruce dost; nejhlavnější z nich byla, že r. 1629 vojenský sbor císařský, polním maršálkem Arnim-em vedený, krále polského v bojích proti Švédům podporoval; jinou záminku vzal Gustav Adolf z toho, že vyslanectvo švédské nebylo připuštěno k rokování o míru, v Lubeku smluveném; a konečně tuhá opatření, proti protestantům činěná, poskytla vítanou příležitosť králi švédskému, že se ujal utiskovaných stejnověrcův, sám jsa protestant a vydávaje se za jejich ochrance.

Toto čtvrté války třicetileté občasí činí tak zvanou „*válku švédskou*," která nejdéle trvala, znenáhla již na počátku svém po dalekých krajích nejen německých ale i mimoněmeckých se rozhostila, přešedši ve vojnu takměř všeobecně evropskou. Záhubný ten boj zuřil po osmnáct rokův, až konečně po nejvyšším všech bojujících stran umdlení, lidu i zemí vysílení a zmoření mírem vestfálským skončen jest.

Gustav Adolf v létě r. 1630 se 24000 muži přistanul k Pomořanům a za krátký čas dosáhl znamenitých úspěchův nade zbraněmi císařskými, vytisknul je i z Pomoří i z Meklenburska a uvedl vypuzené meklenburské vévody opět v držení zemí jejich. Vešed ve spolek s Angličany a Holanďany a smluviv se s Francouzskem, měl po ruce výdatných prostředkův dosti, jimiž mu nebylo za těžko, v počatém boji usilovně pokračovati.

Mezi knížaty německými hlavně za příčinou vítězných pokroků svých král švédský záhy našel

mnoho přátel a přívržencův, z nichž mnozí na počátku dobrovolně, jiní později jsouce okolnostmi vázáni a nuceni, na stranu jeho přestupovali. Již u prostřed léta 1631 zajisté po straně králově stála tato německá knížata: oba vévodové Meklenburští, vévoda Pomořský, kurfiřt Braniborský, landkrabě Hesso-Kasselský a vévodové Výmarští.

Kurfiřt Saský, toho času bez odporu jeden z nejmocnějších knížat protestantských v Německu, sebral co do počtu znamenité vojsko do pole. Úmysly jeho nesly se k utvoření zvláštní strany německé, anaž stojíc mimo císaře a švédského krále, měla ve válce rozhodovati. Složení strany takové vůbec sice se nezdařilo; nicméně kurfiřt kolísaje, k žádné straně nepřilnul. Proto po příkazu císařově Tilly vtrhl do Sas za tím úmyslem, aby kurfiřta ke konečnému zřejmému a přímému rozhodnutí přinutil. Ale kurfiřt zavolav na pomoc Gustava Adolfa, spojil své vojsko s vojskem švédským. Dne 7. září 1631 u Breitenfeldu svedena bitva mezi Tilly-m a Gustavem Adolfem, v níž jsou císařští a spojenci jejich, ligisté, na hlavu poraženi. Vítězství Breitenfeldské pojistilo králi švédskému převahu v Němcích a přivábilo mu nové spojence; přidružiliť se k němu ještě vévodové Luneburský, Brunšvický a Vürtemberský, pak landkrabě Badensko-Durlašský.

Vyjmouc landkrabě Jiřího Hesso-Darmštadtského, stáli nyní všickni znamenitější protestantští knížata v Němcích po boku krále švédského. Naopak císař a katolická Liga spoléhali se jenom na dočasnou podporu Španělův a některých drobných knížat vlašských. A jelikož Španělsko v ten čas mělo stálé zápletky s Holandskem a později také s Francouzy, nemohloť arci výdatnýou posilu císaři přinášeti. Jiné, ale taktéž jen dočasné podpory

dostalo se Ferdinandu II. od vévody Lotrinského, jenž však právě proto, že se k císaři připojil, byl do války s Francií zapleten.

Po bitvě Breitenfeldské Gustav Adolf pochodem táhl k Mohánu a Rýnu, zmocnil se tam statkův, katolickým prelátům a knížatům náležejících, a usadil se v nich. Z toho na dlouhý čas zanikly Lize katolické všecky výpomocné prameny, z nichž ona až potud výdaje na vedení války výdatně byla čerpala.

Sasové vpadli do Čech. Tilly dne 15. dubna 1632 utrpěl druhou porážku na Lechu, byl v té bitvě těžce poraněn a brzy potom zemřel na rány své. Gustav Adolf vtrhl do Bavor a osadil hlavní jejich město Mnichov. Mělť tou dobou v úmyslu, spojiti se se Sasy v Čechách a pak podél Dunaje na Vídeň táhnouti. Ale plány jeho se zmařily. Valdštein k důtklivému naléhání císařovu sebral nové vojenské zástupy do pole, s nimiž Sasíky z Čech vytlačil.

V létě 1632 armáda císařsko-ligistická stála u Norimberka po dlouhou dobu naproti vojsku švédskému, v níž sice jedna krvavá, ale nikoliv rozhodující bitva byla mezi oběma bojujícími stranami svedena. Na podzim Valdštein s vojsky císařskými od Norimberka odešel do Sas. Za ním obrátil se Gustav Adolf. Tu pak poblíže Lužína *) dne 6. listopadu 1632 mezi oběma přišlo k bitvě, v níž sice hned na počátku Gustav Adolf zastřelen, ale Valdštein na hlavu poražen jest.

Po smrti Gustava Adolfa dcera jeho Kristina

---

*) *Lužín*, něm. Lützen, město nyní v pruské provincii tak řečené saské, asi se 3000 obyvateli. Na bojišti na paměť smrti královy postaven jest gotický pomník z litého železa.

nastoupila trůn švédský; ale majíc svého věku teprv šest let, královna správu svých zemí, jakož i vládní záležitosti svěřila svému kancléři *Oxenstjernovi*, jejž také stavové kraje franckého, švábského a obou krajů porýnských r. 1633 ve schůzce Heilbronské spolu zvolili za nejvyššího ředitele válečných záležitostí svých.

Ještě pak po nějakou dobu Švédsko mělo převahu v Němcích i potom, když Valdštein Švédy ze Sas byl vypudil, poněvadž Švédové na ostatních bojištích zůstali vítězi.

Když pak Valdštein, byv viněn z velezrady, dne 25. února 1634 v Chebu zavražděn jest, nejvyšší velení nad vojskem císařských a Ligy katolické podáno nejstaršímu synu císařovu, králi *Ferdinandu* III. Tento v létě 1634 dovedl vojsko své na Dunaj, dobyl Řezna a zvítězil dne 6. září ve hlavní bitvě u Nördlink,*) poraziv tam na hlavu Švédy, mající za vůdce maršálka Horna a Bernharda vévodu Výmarského. Vítězství Nördlinské úplně vyvrátilo převahu Švédův na půdě německé. Maršálku Banérovi, s vojskem sasko-švédským do Čech vtrhnuvšímu, urychlenými pochody odtamtud bylo ustoupiti, ano zatím vojsko císařské a ligistické ve Francku, Würtembersku a Bádensku se pevně usadilo.

Důležitější však věcí, než všecky tyto okamžité prospěchy, pro císaře a jeho spojence bylo,

*) Nördlinky, něm. Nördlingen, město v Bavořích ve kraji švábském, nad Egerou. Nördlinky vůbec prosluly v novějším dějepise válečném některými potyčkami tu svedenými; již opět r. 1645 na blízku města Francouzové (pod Condé-em) svedli zase bitvu s císařskými; o dvě léta později stříleli do Nördlink Bavoři a zapálili je; v letech 1796, 1800 a 1805 byly zde svedeny půtky mezi Francouzy a Rakušany.

že od nynějška důvěra ve stálost válečného štěstí od Švédův ustupovala, a proto také přítulnosť spojencův švédských ochabovala. Toho všeho užil císař k novému s kurfiřtem Saským vyjednávání o mír, který také skutečně dne 10. května 1635 v Praze k místu přiveden, kurfiřtu Saskému některé nenepatrné výhody poskytl. Císař zrušil edikt restituční a postoupil řádně a právně Sasku země Lužické, kteréž až posud kurfiřtovi jenom v zástavu dány byly, ale vyhradil sobě, aby země ty opět připadly ke koruně České tehdá, kdyby saský panující rod po meči vymřel. Vůbec mír pražský ve hlavním svém znění směřoval k tomu, aby Švédové ve svých válečných podnicích osamotněli a pak tím spíše a snadněji z Němec vypuzeni býti mohli. Za tou příčinou císař vyzval říšské stavy německé, aby se k míru pražskému přidali, a kdyby některý přistoupiti se zdráhal, toho aby ostatní k přistoupení přinutili.

A skutečně brzy potom kurfiřt Braniborský, vévodové Vilém Výmarský, Meklenburský, Anhaltský a Luneburský, jakož i valná částka říšských měst podepsali pražský mír, postavivše se vedlé Saska proti zbraním švédským.

Všecko to uvedlo Švédy v povážlivé nesnáze a v nemalé nebezpečí, které vzrostlo ještě tím, že příměří, r. 1629 s Polskem uzavřené, v tu dobu právě ku konci se schylovalo, a že bylo nejisto, zda-li král Polský v prodloužení toho příměří svolí.

Proto tedy kancléř Oxenstjerna ochotně se projevil, že chce s císařem o uzavření míru vyjednávati. Švédové byli by se uspokojili jakousi válečnou náhradou, chtíce prozatím v zástavu vzíti jediné z některých německých měst na pobřeží Baltickém.

Avšak strana vítězná ve své přenáhlenosti a nemírnosti návrhy švédské nemoudře odmítla, žádajíc od Švédův, aby žádných výminek nečiníce, bez okolkův území německé opustili.

Tato nemírnost, ano neústupnost pak zemi českou i německou uvedlá do nových přetěžkých běd a svízelův, opět vyvolajíc dlouholeté ukrutné a krvavé boje, kterým teprv po 13 letech nový mír, arcit pod výminkami jinými, mnohem těžšími, anobrž i ponižujícími konec byl učinil.

Kancléř Oxenstjerna, byv se svými návrhy od císařských odmítnut, ve své tísni totiž obrátil zřetel k Francii a vstoupil s ní ve spolek ještě užší, než-li dříve. A nyní také Francouzsko slíbilo, že *činně* vystoupí na valčiště; a nedlouho potom odeslalo vlastní vojsko do Němec proti císaři. Současně kardinál Richelieu na dalších 26 roků sprostředkoval příměří mezi Polskem a Švédy. Tito střekli se západních zemí pruských, které až po tu chvíli drželi, a zavolali vojsko své z tamějších posádek na bojiště do Němec.

A záhy potom štěstí válečné opět ku Švédům a spojencům jejich se naklonilo. Vojevůdce švédský Banér dne 22. října 1635 u Démic*) přemoh Sasy, zatlačil je až do Branibor; také na jiných místech švédské zbraně vítězily.

Dne 5. února 1637 zemřel císař Ferdinand II., odkázav pokračování ve válce synu a nástupci svému, *Ferdinandu III.*

Od toho času až k uzavření míru vestfálského v r. 1648 u všeobecné politice tehdejší a obou sobě odporných táborův rozestavení jenom málo se změnilo. Válečné úspěchy se střídaly,

*) Něm. Dömitz, město, druhdy pevnost nad Dolním Labem v Meklenbursku.

kloníce se jednou k té, podruhé k oné straně; a byť i císařští se svými spojenci tou dobou několik hlavních bitev byli ztratili, nicméně nejednou výbojně postoupili tu k moři Baltickému, tam až do Burgundska, kdežto Švédové v témž občasí zase několikkráte do země České, do Slezska, Moravy a Dolních Rakous nepřátelsky byli vtrhli.

Vedlé opětovného kolísání štěstí válečného ob čas také kolísala vrtkavá k té oné straně náklonost některých drobných knížat německých. Jeden každý z nich pomýšlel zajisté spíše na svůj prospěch osobní, než na hájení některého vyznání náboženského; vždyť dlouholetá válka už dávno povahu války náboženské byla se sebe svlekla, jsouc jedině prostředkem k dosažení sobeckých zájmův panovničích.

Kurfiřt Saský zůstal věren císařovi, až jej r. 1645 úplné nepřátely vlastních jeho zemí zpustošení k jednostrannému příměří se Švédy bylo přinutilo. Sasko pak od té chvíle nebralo žádného podílu ve válčení.

Skoro tytéž příčiny přijměly kurfiřta Bavorského v březnu 1647 k podobnému sobě počínání a o mír se ucházení. Jelikož však ono příměří žádoucích prospěchů neposkytovalo, kurfiřt ten ještě téhož léta příměří vypověděl a pak opět, jako dříve, další války rázně se zúčastnil.

Ve Francouzích v prosinci 1642 byl zemřel kardinál Richelieu a brzy potom i král Ludvík XIII. Avšak smrt i toho i onoho neuvedla žádných změn do válčení. Královna Anna Rakouská ve jménu nezletilého Ludvíka XIV. chopila se vladařství, a nástupce Richelieu-ův, kardinál *Mazarin*, pokračoval v politice předchůdce svého.

Od r. 1643 obě strany, vidouce toho nezbytí, jaly se vyjednávati o uzavření konečného míru.

S Francouzy vyjednáváno v Münsteru, se Švédy v Osnabrücku. Jelikož bylo třeba, aby se přečetné, obtížné a nejrozmanitější záležitosti spořádaly a vedlé toho ve válčení oboustranně se štěstím kolísavým se pokračovalo, není s podivením, jest-li že teprva po pěti letech, totiž dne 24. října 1648 konečná smlouva o mír platně byla podepsána. A i potom zůstalo množství podrobných otázek nerozřešených, o něž pak polní maršálek kníže *Piccolomini*, jako císařský plnomocník, s falckrabětem *Karlem Gustavem*, jako s plnomocníkem švédským, v Norimberce se byl smlouval. Toto jednání skončeno 26. června 1650, kterýmž dnem vlastně všeobecný mír po válce třicetileté v platnosť uveden jest. Mezi tím Švédové vyklízeli se z nejdůležitějších míst, jim dílem v dědičných zemích císařových, dílem v říši německé do zástavy daných. Poslední posádky švédské teprv na sklonku letní doby r. 1650 z Němec odešly.

Nejhlavnější proměny, pokud se týkaly držení území, jakož i jiné podmínky míru vestfálského byly tyto: Francouzové dostali dosavadní rakouské državy v Elsasích a kromě těch také biskupství Metské, Toulské a Verdunské (od Francouzů již od r. 1552 osazená). Švédům připadla částka Pomořan, pak někdejší biskupství Bremské a Verdenské *) jako leno říšské, mimo to válečná náhrada pěti milionů tolarův. Karel Ludvík, syn Friedricha Falckého, do klatby daného, uveden jest v držení částky země své dědičné, totiž

*) *Verdy*, něm. Verden, nyní vévodství příslušné k pruskému Hanoversku, hraničí s vévodstvím Bremským a knížectvím Luneburským, majíc na 24 □ mil asi 37000 obyvatelův.

v Dolní Falc, jako právní její držitel, pro nějž krom toho nová důstojnost volenecká (osmé kurfiřství) byla jest utvořena. Taktéž byla některá jiná, před tím svých zemí zbavená knížata německá, jako na př. vévoda Bádenský a Vürtemberský, opět do svých zemí právně usazena. Aby nárokům některých knížat německých zadost bylo učiněno, byla některá opatství a prelátství sekularisována, to jest statky, druhdy kněžstvu a církvi náležející, byly prohlášeny za zboží státní a příjmy z nich k účelům světským obráceny.

Co do vykonávání náboženství strany smlouvající se shodly se v tom, aby všecko bylo tak, jako před rokem 1627, kterého roku totiž v Čechách náboženství katolické za jedině oprávněné a za panující bylo jest vyhlášeno. *)

*) Toho roku král Ferdinand II. majestát Rudolfův o svobodě náboženské prohlásil za zrušený.

Částka druhá.

Přehled politických událostí v Čechách se zběhlých, od přemožení stavovského odporu r. 1621 až do konce třicetileté války r. 1648.

Liechtenštein jmenován nejvyšším správcem v zemi. — Mandáty Liechtenšteinovy. — Počátek protivenství, nekatolíkům činěných. — Konfiskace statků, evangelíkům náležejících. — Násilná protireformace a dlouholetý odpor proti ní. — Odchod exulantův ze země a kam se exulanté obraceli. — Jejich naděje na návrat do vlasti. — Vzpoury v zemi, z nesmírného nátlaku vzešlé. — Zpustošení Čech dlouholetou válkou. — Ztenčení obyvatelstva. — Trudné následky politického stíhání a válečných svízelův. — Morová rána. — Umrtvování někdejších ctností národních. — Zbylá šlechta odcizuje se věcem národním. — Šlechta cizinská v držení statků českých. — Odstrkování češtiny. — Úpadek literatury. — Ferdinandovo obnovené řízení zemské. — Spravování země v rukou třinácti místodržících.

Již na jiném místě*) zmínili jsme se zběžně o protivenstvích, jakýmž po bitvě Bělohorské strana evangelická v Čechách byla jest vydána. Přistupujíce k dalšímu vypsání vojenských příběhův, které po skončení domácí války u nás a kolem vlasti naší se byly udály, vidíme toho po-

*) Srov. náš spis „Česká válka“, str. 204—205.

třebu, abychom o vnitřních z těch dob záležitostech království Českého poněkud podrobněji se zmínili.

Brzy potom, když vojsko císařské s pomocnými zástupy katolické Ligy hlavní město bylo osadilo (r. 1620), přišel do Prahy *Karel z Liechtenštejna*, byv od císaře s rozsáhlou plnou mocí poslán do Čech jako místodržící a s rozkazem, aby odstranil nebo zrušil, cokoliv po čas povstání v zemi na úkor císařův učiněno bylo, a stíhal trestem každého, kdožkoli v odporu podíl byl měl.

První mandáty Liechtensteinovy směřovaly proti královským městům,*) nařizujíce, aby v každé obci úřad konšelský, zvláště primasové (starostové) a městští písaři byli lidé náboženství katolického. Jiné nařízení čelilo proti evangelickým kněžím a kazatelům pražským, slovo boží po česku hlásajícím. Tito patentem ode dne 13. prosince 1621 byli ze země vypovězeni. Pokládáno jim za vinu, že prý v květnu r. 1618 lid proti císaři pobuřovali. Současně byl zřízen v Praze politický soud vyšetřovací, před nějž bylo se dostaviti všechněm v povstání účastníkům, aby se tam z většího či menšího provinění svého zodpovídali.

Někteří z náčelníkův povstání českého byli již Prahu opustili stejně s Friedrichem, jako kancléř pan *Vilém z Roupova*, hrabě *Thurn* a jiní, zvláště ti, kterým nějaké velení ve vojště českém svěřeno bylo. Ale přemnozí zůstali v zemi, dílem v Praze, dílem po venkově na svých statcích se zdržujíce.

Uplynulo několik neděl, aniž by soudové vinníky úřadně před sebe byli zavolali; a proto

---

*) Pavla Skály ze Zhoře „Historie," sv. V. str. 242.

již nejedni doufali, že jim budou prominuta předešlá provinění. Než záhy naděje je bolestně zklamala. Téměř jedním dnem a za jediné noci byli přední účastníci odporu ve svých bytech zjímáni, do vězení uvrženi, v obžalovanosť dáni, někteří ku ztrátě hrdla, jiní k doživotní vazbě odsouzeni a svých statků zbaveni.

Jest-li že rozsáhlé po zemi zatýkání vznešenějších osob mysli obyvatelstva přílišnou měrou už bylo tísnilo: tož krvavá exekuce, dne 21. června 1621 na náměstí Staroměstském v Praze na osobách ze všech tří stavův království Českého vykonaná, srdce všechněch hrůzou a děsnými předtuchami naplnila. Zřízenci Liechtensteinovi nejen že sami po domnělých vinnících pátrali, anobrž spolehajíce na stísněnou mysl pokořených, uchopili se ještě jiného, téměř neslýchaného prostředku, žádajíce, aby ti, kdož na sobě jakousi vinu nesou, sami na sebe před soudem žalovali.

Dne 24. června kníže Liechtenštein totiž vyhlásil nový mandát, vyzývaje ty, kdož nějakého účastenství v odporu měli, aby se ohlásili, svou vinu vyznali a panovníka za milosť žádali, a spolu jim slibuje, že cti, životův a svobod jejich bude šetříno. Po vyhlášení toho domnělého generálního pardonu přihlásilo se 728 osob ze stavu panského a rytířského*) žalujících na sebe, že v povstání podílu měly. Učiniliť tak, aby se konečně zbavili trapné nejistoty, ana jako meč Damoklův stále se snášela nad hlavami jejími.

Tito všickni zaplatili provinění svá částkou majetku svého. Výška peněžitých pokut vyměřena podlé zdánlivé větší nebo menší viny obžalovaných.

---

*) Frant. Mart. Pelzla „Geschichte v. Böhmen“, 4. vyd., sv. II. str. 740.

Tentýž osud stihl města královská. Ta pozbyla téměř všech svých privilejí a statků. Cena zboží, r. 1621 Ferdinandem II. skonfiskovaného, dle úředních pramenů vídeňských přesahovala *čtyřicet milionův zlatých*, *) suma to na ony časy neslýchaná a ohromná!

---

*) Srov. Hurter-ovu „Geschichte Ferdinand II," sv. XI. str. 366. Dle dějepisu Pelzlova tato suma činila dokonce 45 milionů zlatých (sv. II. str. 740). A jak asi bylo s ohromným tím kapitálem naložíno? Abychom jen několik příkladů uvedli, jakých peněz ze zabavených těch statků vytěženo, z obšírného výkazu pokut (od Č. Hevery r. 1872 sestaveného) podáváme na ukázku jenom některá čísla. Tak pozbyli statků svých: Václav Berka z Dubé (statky Bezděz, Vidím, Dubensko, Loučín) v ceně 310924 kop grošův míšenských; Bohuchval Berka z Dubé (statky Bělá a Kuřívody) v ceně 132899 kop; Kristof Bettengl z Neyenberka (st. Borohrádek a Rychnov) v ceně 111696 kop; Václav Budovec z Budova (st. Klášterec, Hradiště Mnichovo, Zásadka) v ceně 128000 kop; Karel Čejka z Olbramovic (st. Kácov) v ceně 116046 kop; Diviš Markvart z Hrádku (st. Bělá, Němčíř, Vamberk a Truškov) v ceně 202732; Kölblové z Geysinku (st. Chlumec u Teplice, Chvojny a Habrovice) v ceně 151904 kop; Jaroslav Libšteinský z Kolovrat (st. Kolešov a Peteršpurk) v ceně 148287 kop; druzí Kolovratové (st. Hrochův Týn, Bystré u Poličky, Údrč v Chebsku, Rabštein a Středokluky) v ceně 368840 kop; Vilém starší z Lobkovic (st. Horšův Týn) v ceně 264637; Jan Dětřich a Václav Malovcové z Malovic (statek Hluboká) v ceně 107575 kop; Kristof z Raedern (st. Friedland a Liberec) v ceně 162872 k.; Jan z Říčan (st. Červená Řečice) v ceně 104429 k.; kníže Jindřich Saský (st. Ostrov v Loketsku) v ceně 150000 k.; Ondřej hrabě Šlik (st. Svíjany, Velíš a Heinrichsgrün) v ceně 192664; Jan Albin hr. Šlik (st. Doupov a Falknov) v ceně 94970; Petr ze Švamberka (st. Ronšperk, Zvíkov, Orlík, Nové Hrady, Třeboň, Rožmberk, Libějice a jiné) všecko v ceně více než 1,000000 kop; Želínský ze Sebuzína (st. Dolní Břežany a Cho-

Nejvyšší kancléř království Českého, Vilém hrabě Slavata, ve svých „Pamětech“ píše, že i někteří lakomí i ziskuchtiví úřadníci mnohého nevinného o statky oloupili a do vyhnanství uvedli.

Zabavené statky byly dílem ve prospěch státního důchodu — ovšem že většinou jen za babku — rozprodány nebo zastaveny, dílem vysokým státním úředníkům a vojenským hodnostářům darovány nebo jako trvalá nadání rozličným ústavům církevním věnovány. Tak na př. kníže z Eggenberka dostal statky Krumlov a Třeboň, hrabě Buquoy Nové Hrady a Rožmberk; Martinu de Huerta dáno v zástavu město Písek.*)

---

touň u Prahy) v ceně 117050 k.; Adam Sezima z Ústí (st. Křovice u Slaného, Rochov v Litoměřicku) v ceně 102740 zl.; Jan Sylvar ze Silberšteina (st. Domaslavice, Smidary, Žirec) v ceně 166686 k.; Adam Sylvar ze Silberšteina (st. Třeboušněves a Třemošno) v ceně 116921 k.; Albrecht Smiřický ze Smiřic (st. Dymokury, Hořice, Náchod, Hrubá Skála, Zlunice) v ceně 620118 k.; Jan Jindřich Kager ze Štampachu (st. Kornhaus [Mšec], Běšice, Maštov, Boleboř [Göttersdorf], Víčice) v ceně 265896 k.; Jan Rudolf Trčka z Lípy (statky Kounice, Opočno, Smiřice) v ceně 749545 k.; Bohuslav z Fitzthum (st. Brunšov) v ceně 147428 k.; Kryštof a Dětřich z Fitzthum (st. Klášterec, Šumburk, Podbořany) v ceně 111232 k.; Heník z Valdšteina (st. Doubravice, Újezdec, Kunstberk, Olešnice) v ceně 274460 k.; Jan Jiří z Vartemberka (st. Lipé, Nové Zámky, Rohosec) v ceně 213515 k.; Sigmund Matěj Venclík z Vrchoviště (st. Včelnice, Buková, Chejnov, Černovice, Kamenice nad Lipou) v ceně 194943 k.; Jan Ostrovec z Královic (st. Mírovice, Veleň, Vlašim a Domašín) v ceně 111838 k.; Václav Záruba z Hustiřan (st. Branná a Třebovětice) v ceně 113478 k.; Rudolf Zejdlic ze Šénfeldu (st. Borovnice, Choceň, Polná) v ceně 259757 kop. Kopa grošův míšenských v první čtvrti XVII. století platila asi 2 zl. 46 kr. (kopa grošů českých jednou tolik, asi 5 zl. 32 kr.).

*) Sommerovo „Das Königreich Böhmen“ sv. VIII. str.

Se městy poddanými a venkovskými pánové naložili podobně, mnohým poddaným majetek skonfiskovali a starodávné privileje odňali.

Všeliké toto občanstva nekatolického stíhání bylo tak nemírné, že se proti němu r. 1623 ozvali hlasové i na samém říšském sněmě Řezenském, kde kurfiřtové Braniborský a Saský se prohlásili, že by byla na čase obecná pro Čechy amnestie, kterouže by prý císař mysli lidu nejen utišil, anobrž i sobě naklonil. Ale císař dal říšským stavům německým věděti, že jim nenáleží, starati se o záležitosti země České. *)

Než zdá se přece, že důtky stavů říšských bez účinku nezůstaly; neboť císař brzy potom politický vyšetřovací soud zrušil a tím jakousi amnestii v Čechách mlčky udělil.

Stíhání provinilcův politických ovšem přestalo, ale za to vláda již po nějaký čas zabývala se jinými, do života občanského neméně hluboko sáhajícími opatřeními, anaž k úplnému víry evangelické ze země vymýtění směřovala. Dělo se to s rozmyslem, rozvahou a důsledně. Z počátku jen zvolna postupujíc, vláda po čase chápala se prostředkův tím ráznějších, čím větších úspěchův své politice za hranicemi zjednávala, až konečně všelikých obav se spustivši, víru evangelickou v zemi z kořene vyhladiti sobě umínila.

Nedlouho po vypovězení evangelického duchovenstva českého stihl v Praze v říjnu 1622 tentýž osud i protestantské kazatele německé, jichž až

12. Když Huerta r. 1638 smrtí byl sešel, připadlo všecko zboží Písecké komoře královské. Ale r. 1641 Ferdinand III. vrátil městu Písku nejen většinu odňatých statkův, ale také dřívější práva a privileje městské.

*) Laroche, „30j. Krieg“, sv. I. str. 122.

potud jenom k vůli kurfiřtu Saskému bylo ušetřeno. Čeští bratří, tušíce příští osud, již před tím, totiž hned po bitvě Bělohorské, z velké části opustili Prahu, dadouce dobrovolně výhost otčině.

Znenáhla došla řada na duchovenstvo protestantské po venkově a pak na učitelstvo, jež dílem s úřadu sesazeno, dílem ze země vypověděno bylo. Současně evangelíkům kostely uzavírány a konání služeb božích nejpřísněji zakázáno.*) A jest-li že přece někde někteří evangeličtí občané potajmu se sešli, aby služby boží podlé svého vyznání konali, a dověděl-li se o tom úřad, byli násilím rozptýleni a při tom mnohdykrát i utýráni.

Do země přicházeli kněží cizozemci z Vlach, z Němec a z Polsky, aby zaujali místa duchovních vypovězencův. Těchto bylo přes tisíc. Usadivše se pak na farách, noví kněží všude zaváděli katolické služby boží. Vyšší vyučovací ústavy dány do správy a řízení jesuitům. Když pak všecky cesty k účelům vytknutým vhodně byly upraveny, r. 1627 zasazena protestantům rána nejkrutější. Dovolávaje se mandátu císaře Karla IV., císař Ferdinand dne 31. července toho roku vyhlásil patent, jímž nařizoval, že *vedlé náboženství katolického jiná víra v zemi místa míti nemá*, a proto jednomu každému jinověrci uložil, aby buď v lůno církve katolické přestoupil nebo, nechce-li přestoupiti, ze země se vystěhoval. Vystěhovalcům povolena lhůta šestiměsíční, aby zatím své statky — arcit jedině katolíkům — prodati mohli. Kruté toto opatření předkem týkalo se protestantské šlechty a protestantského obyvatelstva městského; lidu vesnickému, vázanému závazkem

*) Srov. v „Historii“ P. Skály ze Zhoře: „Proměny náboženské v Čechách,“ sv. V. str. 240—242.

poddanosti a tudíž vystěhovati se nemohoucímu, nezbývalo než na víru katolickou přestoupení.

Aby bylo lze tuto násilnou protireformaci ve všem a všude důkladně prováděti, k tomu konci vláda zařídila v Praze komisi, ve které za předsednictví arcibiskupa, kardinála *Harracha*, tito hodnostáři zasedali: *Kašpar z Questenberka*, prelát Strahovský, *Jaroslav Bořita z Martinic*, *) *Friedrich z Talmberka*, **) *Krištof Vratislav z Martinic* ***) a *Valerian Magnus* z řádu kapucínského. Tato komise vysýlala do krajův komise odborné, mající ve svém průvodě vojenskou assistenci, aby své reformační dílo tím důrazněji prováděti mohly. A v pravdě toto pokatoličování dělo se s takovou horlivostí, že mnozí lhostejní a slabochové u víře, aby jen ušli surovému nátlaku, reformatorů těch uposlechnuvše, bezděky se podrobili a od víry otců svých se odvrátili. Avšak třídu vzdělanější, jádro lidu, obrátiti nemohli. Ta raději majetek svůj opustivší, z vlasti odešla. †)

Za patnáct let, tedy za dobu poměrně velmi krátkou, byla násilná protireformace dokonána a

*) Od r. 1621 opět purkrabí hradu Karlštejna, pak maršálek dvorský (1623), nejvyšší sudí zemský (1624—25), nejvyšší komoří (1625—28), nejvyšší hofmistr království Českého (1628—38) a posléz nejvyšší purkrabí Pražský 1638—49).

**) Pán na Nemyšli a Petrovicích, až do r. 1643 president nad apelacemi na hradě Pražském, zároveň nejvyšší komorník a od r. 1638 nejvyšší hofmistr zemský. R. 1623 koupil skonfiskované panství Vlašímské, statek Domašínský a Věžnický a několik jiných.

***) Od r. 1623 podkomoří zemský a r. 1624 nejvyšší zemský písař, císařský rada a komoří, zemřel r. 1645 bezdětek.

†) Podrobných o tom zpráv dočítáme se v „Historii“ Skálově, v „Historii o těžkých protivenstvích církve české“ (1655), v dějepise Pelzlově a jinde.

obyvatelstvo zemské — aspoň na oko — až na nepatrné tu a tam výminky na víru katolickou obráceno. Největší toho zásluha ovšem náleží jesuitům. *)

Nejtužší a nejdelší odpor kladli protestanté v krajích, které podél hranic saských se rozkládají, kde reformace, tušíme, jen z příčin politických neprováděla se tak tuze přísně, jako po krajích ostatních. V Chebu na př. roku 1630 teprv asi polovice měšťanstva upustila od vyznání Lutherova; **) nejvíce tam odporovalo pohlaví ženské. Ano ještě r. 1653 evangelíci chebští vznesli prosbu na říšský německý sněm, aby je vzal pod svou ochranu; ale nedosáhli, čeho si přáli. Byli vypovězeni ze země. ***) Z města Jáchimova poslední protestanté odešli teprv r. 1663. †)

Všeliká ona nekatolíkům činěná příkoří přijměla lid k houfnému vystěhování ze země. Počet těch, kteří k vůli svému smýšlení politickému vlast byli opustili, byl poměrně velmi nepatrný naproti počtu oněch, kteří jen za příčinou vyznání víry odešli. Již tehdá, když poprvé evangeličtí kněží byli ze země vypovězeni, přidružili se k nim tisíce nejpilnějších a nejmajetnějších obyvatelův, se svými duchovními dobrovolné vyhnanství sdílejíce. Když pak reformační komise neblahou činnost svou rozvila a do nejzazších koutův země

---

*) Pelzel ve svém dějepise (sv. II., st. 788) vypravuje: „Když se jednou někteří jesuité před papežem těmito zásluhami (protireformačními) vychloubali, pravil prý přítomný kapucín Valerius Magnus: „Svatý otče, dej mi žoldnéře a já obrátím obyvatelstvo veškerého světa na víru katolickou.“

**) Sommer, svazek XV. str. 323.

***) Heberovy „Böhmens Burgen atd.“ (1846), sv. IV. str. 81.

†) Sommer, sv. XV. str. 119.

zanesla, vystěhování stále se zmáhalo a nabylo rozměrův tak ohromných, že zajisté nemineme se s pravdou, řekneme-li, že 200000 obyvatelův českých vlasti své na vždy výhost dalo. Aby stěhování do nekonečna se zmáhajícímu přítrž učinili, místodržící čeští vydali nové mandáty, kterými všecko další vycházení ze země přísně zakazovali, poněvadž prý ono co patrná vzpoura a neposlušenství na zjevnou urážku a potupu důstojenství císařského jest.*)

Z počátku vystěhovalci obraceli se dílem do Holandska, dílem do Anglie. To platí předkem o uprchlících politických, kteří z části do služeb při sboře Mansfeldově vstoupili (jako pán z Bubna a jiní), dílem k Friedrichovi Falckému se přidružili. Později nejčetnější proud exulantův obrátil se do území saských,**) kde jim v Perně kurfiřt útulek byl vykázal. Jiní po různu dostávali se i do Dánska, do severních Němec, do Polska, do Uher ano až do Sedmihrad.***) Do Polsky zvláště přemnozí bratří Čeští odešli.

Četná tato emigrace vůbec a jmenovitě emigranti političtí, jak pochopitelno, zůstávali pořáde ve stycích s rodnou zemí svou a za rozličných příležitostí jevili svůj vliv a své působení na záležitosti domácí, přihlížejíce bedlivě k tomu, aby krajané jejich v zemi přese všecko protivenství v odporu setrvali, ano proti násilí násilím se vze-

*) Jar. Čelakovského „Návrat emigrace české r. 1631“ ve Vlčkově „Osvětě“ r. 1872, str. 706.

**) Srov.: „Die böhm. Exulanten in Sachsen“ od Kr. A. Pescheka (1857) v „Památky archaeologické“ díl V. str. 26—33.

***) Časopis Česk. Mus. r. 1874, str. 204. — Srov. též Fr. Schulze „Čeští vystěhovalci,“ Matice lidu r. 1876 číslo 6.

přeli a vzbouřili. Nejrozsáhlejší takováto vzpoura udála se r. 1626, jsouc bezpochyby ve spojení se současným vpádem sboru Mansfeldova do krajin slezských. Vzpoura tato byla tím povážlivější, že se i po sousedních Horních Rakousích rozšířila a teprve vyslanými tam vojenskými zástupy potlačena byla. Povstalci tito v Čechách nejvíce zuřili proti katolické šlechtě, zvláště proti těm, kteří skonfiskované exulantům statky byli skoupili a potom proti městům, která za příčinou tísnícího je nátlaku na víru katolickou přešla; byla to města Kouřím, Vlašim, Domašín, Rataje, Benešov a jiná.*)

Avšak nejen na vzbouření u vnitř, také na pomoc odjinud, ze států jinozemských, spoléhali se exulanti, doufajíce, že zbraněmi cizími opětného návratu do vlasti se domohou. Nadějí těch nevzdali se po všecken čas trvání třicetileté války. V tom směru nejčinněji působil hrabě z Thurnu starší. Cestoval nejdříve do Sedmihrad, potom do Cařihradu, aby Bethlena Gábora a Turky k válce proti císaři přiměl, což se mu také skutečně r. 1623 a 1626 podařilo. Později odebral se do Benátek a pak do Holandu, aby i tam všeliké zápletky proti císaři sosnoval. Ve válce dánské převzal velení vojenského zástupu a ve válce švédské vstoupil do služeb švédských. R. 1631, když Sasové do Čech byli vtrhli, jako švédský

*) Z krvavých toho času episod na př. jenom následující podáváme: „Uvádění katolického náboženství na Vlašímsku potkalo se s prudkým odporem. Sedláci nechtíce ani náboženství proměniti, ani dědin a statků svých opustiti, sebravše se přepadli zámek Vlašímský a Domašínský, zapálili je, hejtmanu vlašímskému hlavu stali a na žerď vystrčili a tělo na kusy rozsekali.“ (Pam. archaeol. a místopisné, r. 1854, str. 89.)

vyslanec doprovázel kurfiřta Saského a rozdmychoval po krajích vzpouru mezi obyvatelstvem.

Těmi a podobnými svízeli byl stav země České hoden politování. Nátlak strany vládnoucí, spojený s nekázaností a s ukrutnostmi surového žoldnéřstva, nepřátelské vpády do země a konečně zmáhající se morová rána, to všecko uvedlo zuboženou zemi na pokraj záhuby. Dobrodruzi z celé Evropy, šlechta i luza cizinská, nábožní i bezbožní brali podíl v tomto krvavém plenění krajin jindy blažených.*) Na sklonku války třicetileté země druhdy úrodná a bohatstvím slynoucí podobala se k mrtvé zdivočilé pustině. Obyvatelstvo buď ji opustilo, buď pohynulo bídou a nemocemi. Půda zůstala nevzdělána; zbylé rolnictvo, obávajíc se, že by práce a lopota jeho přišla vhod jenom žoldnéřstvu, po všem kraji se potloukajícímu, po lupu bažícímu a úrodu zemskou šmahem pohlcujícímu, ani sobě netroufalo ruce přiložiti k dílu. Krásná města, druhdy co do průmyslu a obchodu s cizinou závodící, proměnila se v zříceniny, v nichž zůstalý řemeslník a obchodník stěží životní potřeby své ukájel. Zoufalosť a beznadějnosť opanovalo mysli lidských těch koster, které ve své otupělosti již ani necítily ran a útrap, na ně doléhajících. Lhostejně lid díval se plamenům hořících příbytkův svých, ba ani sobě nevšímaje nelidských zločinův a ohavností, jaké zdivočilá chasa vojenská na ženách a dcerách jejich byla páchala. Ubožáci žili, nerci-li živořili jen den ke dni, o příští hodinu se nestarajíce. Mnozí, aby unikli surovostem, utekli se do lesův, kde se kořínky a bylinami živili; jiní, jen aby se ubránili hladu, požívali

*) Sr. Frant. Jos. Slámy „Obraz minulosti města Prachatic“ (1838), a tam „Obrázek 30leté války“, str. 23.

potrav nejhnusnějších, ani zdechlin se neštítíce. Odumřelot všeliké šlechetnější cítění v prsou jejich; zdivočilost mravní zobecněla.

Byt i emigrací počet obyvatelstva zemského patrně se byl zmenšil, tož útrapy válečné, mor a jiné nemoci až k neuvěření ještě ztenčily počet ten. R. 1632 jedině v Praze stálo 700 domův pustých. Ve městě Pacově r. 1634 na živě zůstala jenom třetina měšťanstva. Z Mirovic r. 1637 utekli všickni měšťané, tři vyjmouc.*) A dokladů podobných poskytuje nám každá, ač došla-li nás, pamětní kniha jednoho každého téměř města i městečka vlasti naší.

Morová rána nejvíce obětí pohltila v létech 1624, 1631—1634, 1647 a 1648. V Brodě Německém ve druhé polovici r. 1634 pomřelo lidu do vánoc přes 900.**) V Litoměřicích r. 1632 zemřelo 200 osob. V Praze téhož roku jedině při sv. Haštale pochováno 500 lidí.***) V Prachaticích r. 1647 morová rána mnoho obyvatelův pohubila.†) V Plzni r. 1648 moru podlehlo 2000 osob. Čechy, majíce před vypuknutím války úhrnem asi tři miliony obyvatelův, po uzavření míru vestfálského měly pouze 800000 lidí. A i tyto zbytky byly ožebračeny tou měrou, že na př. Most, jindy mezi nejmajetnější města vřaděný, r. 1648 neměl ani jediného měšťana, který by byl s to, aby daně platil.††) Bylo zapotřebí dlouholetého lopocení, než-li se

---

*) Dle listin daných dne 13. ledna a 23. března 1637, uložených v archivu Jindřicho-Hradeckém. — Též Sommer, sv. VI. str. 35.

**) Pam. arch. roč. 1860 str. 65.

***) Z archivu Jindřicho-Hradeckého listy dané 13. ledna a 23. března 1637. — Též Sommer, sv. VI. str. 35.

†) Slámův „Obraz min. Prachatic“, str. 125.

††) Sommer, sv. XIV. str. 105.

země aspoň poněkud zotavila. Lidu přibývalo jen tak nepatrně, že ku př. město Písek r. 1691 teprv 885 obyvatelův počítalo.*)

Než všecky tyto byt i ohromné ztráty hmotné nelze porovnati s nenahraditelnými ztrátami, jež národ český za příčinou hrozného nátisku na svém živobytu politickém, národním i náboženském byl utrpěl. Mnoholeté ukrutné stíhání a protivenství zlomilo zmužilou druhdy mysl národa; násilná a nikoliv z přesvědčení plynoucí proměna u víře vtiskla národní jeho povaze známku patrné zmalátnělosti; nevýslovná utrpení, jemu odevšad hrozící, zplodila v něm pocit rozžíravého zmalomyslnění a zoufání. Ctnosti, jimiž národ český druhdy se byl vyznamenával, jako smělost, odvaha, neohroženost a po slávě bažení, venkoncem zmizely, národní hrdost zlomena.**) Staročeská šlechta zemská, hromadným statkův skonfiskováním z většího dílu schudlá a na mizinu přišedší, rázem zbavena jest všeho na dráze politické působení i vší moci své, a jejího místa ujalo se panstvo cizácké, většinou ve válečném řemesle odchované, anož vůbec ani neznalo, ani nemělo nijakéhosi pocitu pro potřeby toho království. Města, před nedávnem sídla vzdělanosti, intelligence a průmyslné pilnosti, potratila většinu učenců, učitelův, průmyslníkův a řemeslníkův, a byvši politickými pokutami, neméně i válečnými neřestmi svého zboží a majetku zbavena, chudla napořád.

Vedlé šířícího se pokatoličování zmáhalo se po zemi také poněmčování lidu českého. Malý hlouček staročeského panstva, v zemi zbylého, nelnul k jazyku svých otcův, jak by přirozeně měl,

*) Tentýž, sv. VIII., str. 12.
**) Pelzel, sv. II., str. 788.

anobrž z nenáhla jemu se odcizoval a do táboru protivného přebíhal. Čeština všude odstrkována, z vyšších úřadův, škol a společností vyobcována. Literatura, nemajíc pěstitelův, hynula, ano co dobrého z časů dávnějších z ní ještě zbylo, zběsilou zuřivostí jesuitův ničeno a páleno. Tudíž jazyk český po městech a po kraji tu i tam jen nuzně živořil, své přesnosti pozbýval a odumíral.

Toť asi jest povšechný, ač nijakž ještě do konce dokreslený obraz trudného stavu, v jakovém země česká za doby nejkrutějšího utrpení byla utkvěla.

Pozastavme se ještě na okamžik při politickém „*zřízení zemském*," od Ferdinanda tak řečeném „*obnoveném*," kteréž r. 1627 do života vstoupilo a starou ústavu českou na ujmu práv a svobod politických venkoncem porušilo.

Toto obnovené zemské řízení bylo výsledkem několikaletých porad, již rokem 1621 započatých.*) Jím vyvráceno staré řízení zemské, pokudkoli se nesrovnávalo se zámysly neobmezené jedinovlády dle vzorů Španěl a jiných mocnářství tehdejších v západní Evropě. Nejdůležitější pak změny, jež staré řízení řízením obnoveným utrpělo, byly: král zůstavil sobě jedině a výhradně právo zákonodárství (článek VIII.), — sněmům tudíž právo to odňato; král zůstavil sobě právo povyšování do stavu panského a rytířského, jakož i právo udělování inkolátu zemského (inkolát t. j. udělování práva občanského v zemi tuzemcům i cizím), což obé druhdy stavům a sněmům zemským bylo přislušelo (čl. XV. XVI. a XX). Stavům zemským ve sněmích povolování každoroč-

*) K těm věcem vztahuje se list císařův k Slavatovi, daný 30. července 1621, chovaný v arch. Jind.-Hradeckém.

ních berní sice ponecháno, avšak všeliké průpravné o tom porady, podávání návrhův, ano i rokování na prosto zapovězeno jest; o vládních proposicích na sněmě bylo stavům bez všelikých okolkův pouze hlasovati (čl. V.); samostatnost soudův zemských zrušena a na místě staročeského řádu (dle něhož soudové veřejně a ústně jednali) zavedeno při nich jednání tajné a písemné; zákon daný r. 1615, „aby již nikdo, kdo česky neumí, nebyl do země přijímán, při soudech aby se jinak nemluvilo než česky a na fary v místech českých aby nebyli podáváni kněží a kazatelé, kteří by jazyka českého znalí nebyli,“ — zákon tento zrušen (čl. XXIII.) a němčina vedlé češtiny jako stejně oprávněna vyhlášena.

Ke stávajícím třem stavům zemským, stavu panskému, rytířskému a městskému, přidán stav čtvrtý, duchovní, který však v popředí ostatních tří stavův postaven jest (čl. XXIV.). K novému stavu tomu příslušeli: arcibiskup a všickni infulovaní hodnostáři církevní.*)

Vnitřní poměr zemí, do koruny České vtělených, jakož i poměr koruny České k ostatním dědičným zemím císařovým zůstal nedotknut, výjmouc ustanovení (čl. XX. obnov. řízení), jímž sobě král zůstavil právo, Moravanům a Slezanům inkolát v obvodu království udělovati (ačkoliv Moravané a Slezané byli jsou považováni tak, jakoby byli tuzemcové).

K obnovenému řízení zemskému přidány ještě jiné dva starší zákony, totiž: a) *Smlouva* tak řečená *Svato-Václavská*, r. 1517 za krále Vladislava

*) Jak povědomo, stav duchovní od válek husitských až do r. 1627 neměl žádných zástupcův na sněmě zemském.

po tuhých rozporech panstva s městy královskými k místu přivedená; b) císaře Maximiliana II. se stavy koruny České učiněné *Narovnání o hory a lovy* od r. 1575. Smlouva Svato-Václavská jednala o vzájemných právech panstva a měst královských a to zvláště pro případy, ve kterých osoba šlechtická v některém městě královském nějaký dům v držebnosti měla, a naopak měšťanstvu měst královských bylo dovoleno, statky šlechtické kupovati a erbu užívati.

Až do vyhlášení obnoveného řízení zemského vládl král neobmezeně (absolutisticky). Po jeho vyhlášení kníže Liechtenštein odstoupil od nejvyšší správy zemské, anaž vložena do rukou třinácti místodržících, kteří vedlé toho také nejvyššími úředníky zemskými byli. Ze stavu panského bylo jich deset a sice: nejvyšší purkrabí, nejvyšší hofmistr, velkoprior řádu Maltanského, nejvyšší maršálek zemský, nejvyšší komoří (pro záležitosti finanční), nejvyšší sudí zemský, nejvyšší sudí dvorský, president nad apelacemi, nejvyšší kancléř a nejvyšší sudí nad leny; ze stavu rytířského tři: nejvyšší písař zemský, zemský podkomoří a purkrabí kraje Královéhradeckého. *) Ústředním úřadem pro země koruny České zůstala jako dříve kancelář dvorská ve Vídni, jsouc složena ze dvou místokancléřův a příslušného nižšího úřednictva.

Na počátku sněmové, oktroyovaným řízením tímto svolávaní, arcit vládě ve všem potakovali. Ale již na sklonku třicetileté války, jakož se podobá, sněmovníci vládě tak povolni nebyli, jako dříve. Nasvědčuje tomu aspoň list Ferdinanda III., daný dne 13. února 1646 a hraběti Heřmanovi

*) Dle seznamu ode dne 1. července 1645, ulož. v arch. Jind.-Hradeckém.

Černínu znějící, v němž král píše, aby Černín k tomu napomáhal, by vládní proposici o „zemské defensi“ ve sněmě platnost byla zjednána. *)

Obnovené řízení Ferdinandovo zůstalo v platnosti až do r. 1848, byvši toho léta nahraženo jinými institucemi ústavními.

---

*) List ten v originálu uložen jest v arch. Jind. Hrad.

Částka třetí.

Vojenství a vojenské zřízení ve válce třicetileté.

Šikování vojska císařského a ligistického. — Pokroky taktiky válečné prostředkem ohražování osad a posicí. — Zemská hotovost v Čechách. — Vojenské opravy Gustava Adolfa. — Téhož lehká pěchota a lehké dělostřelectvo polní. — O švédské konskripci. — Sbor Výmarský a jeho osudy. — Počet vojsk proti sobě bojujících stále se zmenšuje. — Úpadek válečného zřízení po smrti Gustava Adolfa a Valdšteina. — Charakteristika tehdejších předních vojevůdcův. — Po straně císařské: A. V. E. Valdštein. — Tilly. — Královic Ferdinand. — Arcikníže Leopold Vilém mladší. — Matiáš hr. Gallas. — Ottavio Piccolomini. — Melchior hrabě Hatzfeld. — Peter Melander hr. z Holzapfel-u. — Jan hr. Götz a Frant. sv. p. z Mercy. — Jan hr. Aldringen. — Rudolf Colloredo hr. z Valdsee. — Jezdečtí generálové: B. J. hrabě Pappenheim, Jan z Werthu, Jan hr. Špork, Jindřich hrabě Holk. — Po straně Švédův: Král Gustav Adolf. — G. Horn. — Jan Banér. — L. Torstenson. — K. G. Wrangel. — Bernhard, vévoda Saso-Výmarský. — Kristian, vévoda Brunšvický. — Jan K. hr. Königsmark. — Úpadek kázně ve vojště. — Opatřování vojska v poli. — Žold. — Počátky stálého vojska v Rakousku. — Písecký pluk pěší (č. 11.), brněnský pěší (é. 8.) a hulánský pluk č. 9. nejstarší z plukův rakouských.

Vypisujíce „Válku českou“ z r. 1618—1622, vůbec již promluvili jsme*) o vojenství a zřízení

*) „Česká válka“, Mat. lidu r. 1875, str. 22 a násl.

vojsk tehdejších. I zbývá nám jen, abychom ještě něco podotkli o šikování vojenském, o pokrocích válečné taktiky, o tom, jak se vojna tehdáž vedla a konečně, jak se chovalo a jak se opatřovalo vojsko v občasí po válce české až do polovice XVII. století (1621—1648).

Vojsko i císařské i ligistické v poli do boje tak se šikovalo, že stávala u prostřed (v centru) pěchota, na obou pak křídlech jezdectvo. Pěchota v šiku bojovném tvořila několik semknutých houfův (semknutou massu), které sluly *tercie* a z těsných za sebou stojících členův (řad) se skládaly tak, že hloubka členův rovnala se délce čáry frontálné (čelní). Těmto terciím na křídlech přidáno po čtyřech četách střeleckých, každá četa o 25 mužích, majíc 5 mužů ve členě prvním a jsouc tudíž z pěti členův za sebou stojících složena. V bitvě Breitenfeldské (1631) císařská pěchota stála ve 13 terciích, v bitvě Lužínské (1632) v terciích o 25 a 22 setninách.

Vojevůdcům bývalo velmi obtížno, houfy tak nemotornými na bojišti volně z místa na místo pohybovati, a mužstvo v nich, přišlo-li na ránu dělostřelbě nepřátelské, pokaždé utrpělo náramných ztrát na životech. Ubrániti se nepořádkům, mezi bojem z toho vzniklým, jen málokdy se zdařilo, ba bývalo téměř nemožno. Za to však takovým massám, přistoupily-li k útoku, protivník neodolal skoro nikdy.

Vojsko *šikujíc se* k potyku, obyčejně *stávalo ve dvou vojích.* Lehká jízda (u císařských větším dílem z Horvátův složená) tvořila v popředí zvláštní voj. Někdy v zádech vyloučena *záloha* (reserva), která však výhradně jen z jezdectva se skládala. Za posledních let válečných císařští osvojili sobě zřízení vojska švédského, vřaďujíce

mezi jízdu také čety mušketýrův, aby tím postavení jezdectva utužili a sesílili.

Hrubou polní střelbu rozestavovali pravidlem *před čelím* (frontem) na výhodných místech a kryli náspy, na rychlo naházenými. Ale dělostřelecký materiál tehdáž pořáde ještě zůstával hrub a nemotoren. Dělo, na bojišti jednou kdesi postavené, mezi potykem jinam dopraviti, náleželo téměř k nemožnostem, a proto zhusta se přiházelo, že kdo bitvu ztrativ, ustoupil, také pravidelně všecken dělostřelecký svůj materiál i se střelbami v rukou protivníkových zanechati musel.

Jakožto důležitý pokrok v taktice sluší zaznamenati, že vojska tehdejší počínala *postavení* svá ve větších rozměrech *polními hradbami a náspy ohražovati*, ano i celé osady na oporu posice své opevňovati a za takovými hradbami se usazovati. Zástupové, v takovém ohraženém táboře postavení, mohli se útokům protivníkovým velmi výhodně brániti. Příklad toho máme z r. 1645 v bitvě Allerheimské,*) mezi říšským vojskem a Francouzy svedené. Císařští tam opevnili zámek, věž, kostel, hřbitov a jiná stavení, ano i kolem vesnice několik menších hradeb na úbranu upravili tak, že se osada tato nově povstalé pevnosti podobala.**)

Pochody vojsk nad míru bývaly *zdlouhavy* a to proto, že každý voj *za sebou vlekl* nepřehledný *proud povozův se zavazadly* a jinými potřebami, k němuž se nepoměrný počet čeledínův, posluhův, vojaček a rodin vojanských přidružoval. Roku

---

*) Allerheim, vesnice nedaleko Nördlink na pomezí bavorsko-würtemberském.

**) Srov. von Brandt-ovu „Geschichte des Kriegswesens," sv. I. oddíl 4. str. 342 a násl.

1632 v ležení před Norimberkem císařští a s císařskými spojení Bavoři měli při sobě 16000 vozotajův, služebníkův a pakostův, *) 15000 ženštin a několik tisíc dětí; skutečných však bojovníků vedlé toho měl tehdáž Valdštein ve svém táboře na nejvýš 40000 mužův.

V Čechách starší válečné zřízení, totiž *sbírání hotovosti zemské*, zůstalo i na ten čas v plné platnosti. Hotovosť svolávána jmenovitě tehdá, když Švédové do země vpadávali. Tak na př. stalo se r. 1642 patentem, daným dne 3. července. Vedlé téhož nařízení z měst a statkův královských do pole vypraven z obyvatelstva desátý muž k hotovosti pěší a každý třicátý muž k hotovosti jízdné. Pěšáku placeno 6, jízdnému 12 zlatých žoldu měsíčně; služné důstojníkům, k hotovosti vřaděným, vyplácela pokladnice zemská. Císař pro tu válečnou hotovosť jmenoval nejvyšším velitelem *Sezimu* hraběte *z Vrtby* (toho času nejvyššího sudího, od roku 1644 nejvyššího komořího), plukovními veliteli *Ladislava z Valdšteina* a *Jaroslava Libšteinského z Kolovrat*, generálním proviantmistrem pak *Oldřicha Skuhrovského ze Skuhrova*, na ten čas purkrabí kraje Královéhradeckého. Jaké služby válečné tato výprava zemská v poli vykonala, není sice známo, ale podobá se ku pravdě, že vojsko císařské, ano r. 1648 na podzim kolem Budějovic se bylo shromažďovalo, předkem z mužstva této hotovosti zemské složeno

*) *Pakosta* (pacholík), něm. Trossbube, Trossknecht, Trossjunge, slul, kdo se v poli, v ležení a na pochodě starał o zavazadla, posluhu a vedlejší potřeby pána svého. Srov. z písně husitské „Kdož jste boží bojovníci“ slohu: „Vy pakosty a trabanti na duše pomněte, pro lakomství a loupeže životův netraťte.“

bylo, s nímž pak generál *Martin* hrabě *Golc* ku Praze táhl, aby ji od Švédův osvobodil. —

Pěší vojsko švédské šikovalo se pouze do *šesti členův*, za sebou stojících. Tím sobě tvořilo širokou čelní čáru, mohouc z ní tudíž výdatněji a rychleji stříleti, jakož i sebou volněji pohybovati, než protivník. Kromě toho býval švédský pěšák lehce a přiměřeně vyzbrojen. Pikeníci měli piky jen půlčtvrta metru (11 stop.) dlouhé, s hrotem 10 centimetrů širokým, ploským a po obou stranách brouseným. Mušketýři švédští nosili muškety se zámkem o kolečku; jejich muškety nebývaly příliš těžky, na podporu u střílení nemajíce zapotřebí vidlic (hákův), jako starší hákovnice.

Také *kyrysníci* Švédův byli dosti *lehce vystrojeni*, majíce pouze kyrys (náprsník) na sobě.

Vojáci švédští již nosili stejný kroj vojenský, *uniformy*, podlé kterých také brigády jejich brigádou žlutou, modrou, bílou a jinak se nazývaly.

Vedlé toho všeho měli však Švédi na proti císařským a Lize katolické ještě jiný znamenitý prospěch po své straně; jejich *polní dělostřelstvo* bylo totiž *pohyblivější* a dalo se lehce z místa na místo dopravovati. Měli ovšemť při armádě také těžké *dělostřelby posičné*, jako císařští; ale mimo to každému pěšímu pluku přidána v poli dvě *lehká děla* nebo ještě více, která *jediným párem* koní na pochodě i v poli pohodlně převáželi. *) Svou lehkou hrubou střelbu nazývali *koženými děly*. **)

*) Byl to druh nynějších děl pohorských (rozkládacích), jejichž částky i s municí nosí soumaři. Dělo pohorské majíc se k palbě přihotoviti, jest za několik minut složeno v celek; po střelbě lze je pak opět za čas kratounký vložiti na soumary. Tehdáž arciť děla ta rozkládací nebyla.

**) Vynálezce kožených děl byl *Melchior* svob. pán

Hlavně (roury) těchto děl byly z měděného plechu vyrobeny, plech byl pevně provazy ovinut a pak koží, dehtem napuštěnou, potažen. Měli také jiná děla druhu lehkého, s hlavní asi 126 centimetrův (3 stopy) dlouhou, z níž koule 3—4liberní metali, potřebujíce k jednomu vystřelení 0.70 kilogr. ($1^1/_4$ lib.) prachu. Z nich bylo lze třikráte vystřeliti dříve, než-li mušketýr ze své muškety jednou vystřelil. Bylo-li potřeba, dopravil dělo to *jediný* kůň z místa na místo.

Pěší pluk švédský skládal se z osmi setnin, setnina pravidelně krom šarží o 144 mužích. Pluk jezdecký čítal po čtyřech škadronách, škadrona o 75 koních. *Dva pluky* činily *brigádu*, jejichž bojovný šik dle následujícího obrazce uspořádán byl.

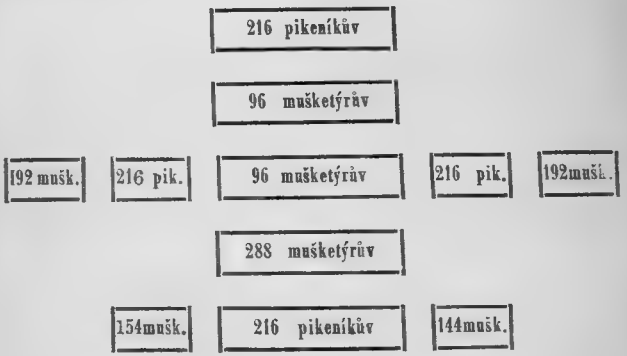

U rozestavování válečného šiku jak u císařských tak i u Švédův bylo sice pravidlem, že

---

z Wurmbrandu, rodilý Stýřan, bývalý důstojník ve službách císařských. Ve vlasti vynález Wurmbrandův zůstal nepovšimnut.

pěchota u prostřed (v centru) a *jizda po obou křídlech* stávala. Avšak u Švédův postaráno ještě o to, aby také *záloha po každé* byla při ruce. V mezerách mezi oddíly jezdeckými stávaly čety mušketýrův o síle 180—360 mužův, kteří svou zbraní podporovali jezdectvo, anož v boji vedlé bambitek zbraně sečné (šavlí nebo palašův) užívalo.

Ve Švédsku již na počátku XVII. století k účelům válečným byla zřízena tak zvaná *konskripce*. Po zemi bývali totiž sepisováni všickni mladíci, od 15tého roku věku počítajíc, z nichž pak vybrán potřebný počet zdravých, k službám válečným schopných jinochův a mužův (18—30letých) a do zbraní postaven. Proto vojsko švédské aspoň na počátku války všecko skládalo se ze žoldnéřstva ve Švédách zrozeného. Později po velikých ztrátách arci bylo jináče; žoldnéři naverbovaní převládali takovou většinou, že na př. r. 1641 Švédové, majíce 26000 mužův u vojště svém, počítali jenom 500 tuzemců švédských; ostatní žoldnéřstvo bylo téměř výhradně složeno z německých námezdníkův.

Ve válce třicetileté úloha nenedůležitá připadla *sboru* tak zvanému *Výmarskému* pod vůdcovstvím vévody Bernharda, a proto nebude od místa, zmíníme-li se krátce o původu a osudech sboru toho. Po bitvě Breitenfeldské v listopadu 1631 král Gustav Adolf smluvil se s vévodou Výmarským, že tento do pole vypraví válečný zástup, který by měl ve prospěch a v zájmu i Švédův i vévody bojovati, ale nejvyšší správu ve všech válečných podnicích vyhradil sobě král. Zdá se, že vévoda Bernhard již z počátku jaksi samostatně sborem svým operovati se jal, byť i tu v užším, tam volnějším svazku a bezprostřed-

ném styku s hlavní válečnou mocí královou zůstával a vedlé ní bojoval. R. 1635 vévoda Bernhard. vešel ve smlouvu s Francouzy, v Saint Germain-u en Laye (sen̂ žermen̂ an̂ lé) učiněnou. Podlé této smlouvy sbor Výmarský všecken přešel do žoldu francouzského s tím závazkem, že vévoda u válečných operacích vůli svou rozkazům vojevůdců francouzských podřídí. Když pak v červenci r. 1639 vévoda smrtí sešel, sbor jeho přijal zúplna služby francouzské a velení nad ním z počátku převzal vévoda z Longueville (lon̂gvill), potom maršálek Ghébriant (kébrian̂).

Počet vojínstva, po obou stranách proti sobě bojujícího, býval po ten všecken čas třicetileté vojny velice rozdílen. Kdežto z počátku obě bojující armády do pole stavěly imposantní síly válečné, na sklonku války počet ten nejednou až na 20000—16000 bojovníkův, ba i na číslo menší se stenčil. K tomu přičiňovaly ohromné ztráty v poli, dlouholetým válčením nezbytné, a neméně též nepoměrné obyvatelstva ubývání a hynutí. R. 1628 Valdštein velel armádě, která čítala 257 škadron jezdeckých, 41 setnin horvatských (lehké jízdy), 4 setniny polských kozákův a 344 setnin pěších, tedy úhrnem 646 kompagnií. V bitvě Breitenfeldské r. 1631 Tilly měl na bojišti pohromadě 83 škadron jezdeckých a 132 setnin lidu pěšího. Síla obou armád činila asi 160000 mužův, počet to za oněch časův jinde zajisté nevídaný.*) A jak bylo o několik let později? Roku 1645 hlavní voj švédský pod Torstensonem skládal se

*) Podrobný seznam o počtu toho lidu válečného uložen v arch. Jind. Hrad.

pak už jen ze 16—17000 bojovníkův a síla císařských, pod Hatzfeldem proti Švédům operujících, téhož času také jen asi tomu počtu se rovnala.

Co se týče *umění strategického*, vedení války totiž ve velkém, tu jen *na počátku* jejím některé *velkolepé* a *geniálné* idee na jevo vycházely. Přední vojevůdcové tehdejší, i Valdštein i Gustav Adolf, velmi dobře uměli využitkovati válečné operace své na prospěch účelův politických, k nimž jediné se neslo všeliké obou těch velikých mužův snažení. Když pak tito mistři válečného umění předčasnou smrtí byli sešli, veliké idee válečné krok za krokem do pozadí ustupovaly, až zabředly do kaluží bezmyšlenkového zbraně užívání a na konec zmizely úplně. Operace Švédův nejednou bývaly dosti umělé a věci přiměřené; avšak zhusta řídily se přece prospěchy pouze dočasnými. Bitvy bývaly sice krvavy a tvrdošíjny, ale nerozhodovaly po každé. Po obou stranách vůdcům nedostávalo se řízení ústředního. Okamžité prospěchy po té oné potyčce nemívaly v zápětí trvalých a platných účinkův, průběh událostí válečných jen poskrovnu měníce.

Dlužno, abychom o *povaze předních vojevůdcův*, naproti sobě válčících, několik slov pověděli.

Po straně císařských a ligistův přední místo bez odporu zaujímá velduch vojevůdcovský *Albrecht Václav Evseb z Valdšteina*, vévoda Friedlandský. Za málo let všelikými, pravými i nepravými prostředky, tu sňatkem, tam laciným skonfiskovaných statkův zakupováním a jinak nahromadil sobě velikého bohatství, jímž záhy jménu svému moc i slávu byl zjednal. Byv r. 1627 od Ferdinanda II. povýšen na kníže, skoupil na českém severovýchodu ohromný počet pozemkův a statkův, jež v jeden celek spojiv, s povolením císařovým nazval

vévodstvím Friedlandským.*) Později dáno mu v léno vévodství Meklenburské a Zahaňské.**) Nevšedním umem a bystrozrakem nadán neobyčejný tento muž zanášel se záměry a plány nejsmělejšími, aby ukojil ctižadosť svou, ana mezí neznala. Byl mysli zmužilé, vyznamenávaje se podivuhodnou chladnokrevností, kteréž se vojsko uctivě divilo. Do řad plukův svých sbíral vojáky nejrůznějších národností, stavův a vyznání. Někteří jeho plukové měli vojínstvo i z deseti národností složené; ale jsouce nadchnuti duchem vojevůdcovým, dosáhli skvělých úspěchův na mnohém bojišti. Ve svém vojště zavedl tuhou kázeň, maje za to, že kázeň vojenská bývá nejprvnějším požadavkem každého vítězství. Nicméně i přes tu přísnosť svou býval zbožňován od podřízeného vojínstva, a to také hlavně pro svou přímosť a nestrannosť, trestaje nebo odměňuje vždy jen podlé zásluh a po spravedlnosti. V ležení Valdšteinově bývalo nejvyšším vyznamenáním, vložil-li veliký vojevůdce ruku na rámě nebo hlavu vojínovu, k němu-li důvěrně promluvil a jeho zásluhy ocenil. Takové uznání, takováto odplata od vojínův ceněna výše, než-li všeliká odměna peněžitá. A jakož slynul neuprosnou přísností svou, tak neobmezena a v pravdě knížecí bývala i štědrosť jeho. Jsa zevnějšího lesku a světské slávy nad míru milovným, ob-

*) Panství Friedlandské zabíralo asi tři čtvrtiny kraje Boleslavského, velký kus tehdejšího kraje Králové-Hradeckého, a sice dobrou třetinu, a něco z kraje Litoměřického. Zbudováno jsouc na moci a základech vrátkých, nepřetrvalo ani jednoho desítiletí. Srov. v Čas. Česk. Mus. r. 1877 sv. I. A. Sedláčka „Meze knížetství Friedlandského," str. 41 a násl.

**) Něm. Sagan, nyní v pruském vládním okresu Lehnickém (Liegnitz) ve Slezsku, majíc asi 22 □ mil.

klopil se nejen doma, anobrž i v poli dvořanstvem, důstojným panovníka sebe mocnějšího. V zimě r. 1633—1634 na př. dvůr Valdšteinův čítal 899 osob a 1072 koní.*) Čechem uvědomělým nebyl, nevšímaje si toho, co českého bylo, a nehlásiv se k národu, z něhož byl vyšel.

Po sesazení Valdšteinově na podzim r. 1630 *Tilly*, až dosud ve službách katolické Ligy, byl jmenován nejvyšším velitelem vojska císařského a zůstal jím až do Valdšteinova opětného k velitelstvu zavolání. Tilly byl bojovník povahy energické, bezúhonné, prosté vší zištnosti, ve válečném umění obeznalý, tuže se bojem a odříkávaje se lahod života vezdejšího. Štěstí doprovázelo jej na mnohé bojiště. Jako vojevůdce jednal ve všem hbitě a rázně; zůstávaje při tom stále skrovným. Bojoval v šestatřiceti bitvách a bitkách. „Ztráta času jest nenahraditelna," říkával, a proto každé hodiny vhodně zužitkoval. Než od té chvíle, co vstoupil švédský král Gustav Adolf na valčiště německé, lesk slávy Tilly-ho uhasínal a štěstí od něho se odvracelo. Od těch dob také možno pozorovati, že Tilly jaksi nejistě operuje. Kolísavosť ta, tušíme, zakládala se snad také na tom, že dvěma pánům sloužil, císaři a Lize, jejichž instrukce a rozkazy, nejednou sobě odporující, do určité míry jemu po každé naplniti nebylo lze.**)

Král *Ferdinand*, potomní císař Ferdinand III., r. 1634 v bitvě u Nördlink porazil Švédy na hlavu. Vrstevníci chválí rytířskou povahu jeho. Za obléhání Řezna neštítil se nijakého nebezpečí a nejednou za průvodu nečetného ohledával nej-

*) Dle zápisků, chovaných v arch. Jind. Hradeckém.
**) Srov. s ostatek „Česká válka," str. 26.

důležitější posice na bojišti.*) Uměl vojínstvo k sobě poutati a býval velkomyslným naproti nepřátelům poraženým. Vlastenský dějepisec o něm praví, že byl přítelem lidu českého, nejen rozuměje, ale také dobře česky s ním rozprávěje.**)

Arcikníže *Leopold Vilém mladší*,***) Ferdinanda III. bratr, biskup Pasovský, byv k duchovnímu stavu odchován, vedlé toho sám z ochoty vzdělával se v umění válečném, k čemuž jej časové poměry tehdejší vábily. Stál několikkráte jako velitel v čele vojska císařského. Trávil život pobožný, nad mnicha přísnější, zdržuje se požitkův a rozkoší sebe nevinnějších. Od svého otce andělem nazýván, stál u lidu v pověsti muže, jehož modlitby a prosby prý před Bohem nebývaly oslyšány. †) Jako vojevůdce dával neoblomnou rázność na jevo, ale nebýval šťasten u svých podnicích válečných. Jsa vždy přísným k sobě samu, nakládal též velmi přísně s podřízenými vojíny, dav na př. po bitvě u Lipska decimovati (každého 10tého muže na hrdle trestati) celý pluk jakož na svém místě zevrubněji povíme.

Matyáš hrabě *Gallas de Campo* (původně de Gallaso), narozen v Tridentě v jižním Tyrolsku,

---

*) Laroche, sv. II. str. 354.

**) Pelzlova „Gesch. v. B.“ sv. III. str. 826.

***) Narozen roku 1614 v Novém Městě za Vídní na hradě, jenž nyní slouží účelům akademie vojenské, byl od jesuitů vychován. Znenáhla byla mu také jiná biskupství propůjčena, jako biskupství Strassburské, Olomoucké, Vratislavské, opatství Murbašské (Murbach) a Lüderské a důstojnosť velmistra řádu německého (řečeného „Hoch- und Deutschmeister“). Zemřel r. 1662.

†) Srov. „Časopis pro katolické duchovenstvo“ r. 1840 str. 177 a násl. — Bartholdovu „Geschichte des grossen deutschen Krieges“ (1842), sv. II. str. 166.

bojoval již r. 1616 v Italii a vstoupil r. 1624 jako plukovník do vojska Ligy katolické. Účastnil se ve válce dánské a byv od Valdšteina přijat do vojska císařského, byl nejvyšším velitelem nad pěchotou jmenován. Po vraždě chebské Gallas nastoupil na místo Valdšteinovo. Ale nového nejvyššího velitele stíhala nehoda za nehodou. Byl sice dobrým vojska organisátorem, za to však jako vojevůdce prázden všeho vyššího nadání a pravým neštěstím pro vojsko císařské, jež za mnohých příležitostí do záhuby vodil. Jak proti Francouzům tak i proti Švédům s malými výminkami nešťastně bojoval téměř až do své smrti (1647).

Ottavio Piccolomini, vévoda z Amalfi, svého času náležel do řady proslulých, odhodlaných a statečných generálův. Narozen (r. 1599) ve Florencii, jako jinoch bojoval s vojskem španělským v Italii, odkud pak se zástupy Toskanskými poslán do Čech na pomoc Ferdinandovi. Za jeho rekovnosť Valdštein přijal ho jako plukovníka do své osobní stráže a důvěřoval mu úplně, sdíleje s ním tajné plány své. Ale Piccolomini zpravil dvůr vídeňský o hrozícím nebezpečí, začež četnými statky (panstvím Náchodským) obdařen jest. U Lužína (1632) stál v čele onoho jezdeckého pluku, jenž usmrtil Gustava Adolfa. Své operace válečné podnikal opatrně a považlivě, nevydávaje se v nebezpečí tam, kde výsledky zdály se býti pochybnými. Byl také obratným diplomatem, a proto byl odeslán jako první císařův plnomocník na sjezd Norimberský (1649), aby pořídil některé podrobnosti diplomatické v míru vestfálském nerozřešené. Za osvědčenou na sjezdě diplomatickou obratnosť byl povýšen do stavu knížat říšských.

Generálové *Melchior* hrabě *Hatzfeld* a *Peter*

Melander hr. *z Holzapfel-u*, kteří za posledních let válečných vojsku císařskému veleli, před tím sice jsou prosluli jako nižší velitelé, avšak jako vyšší samostatní komandanti nevynikli nad svého protivníka, jenž oba dva svým nadáním byl předstihl.

Jan hr. *Götz* a *František* svobodný pán *Mercy* byli sice stateční a podnikaví generálové, nicméně nebyli s to, aby větší vojenské sbory umem vojevůdcovským náležitě spravovali. Götz zprvu jako podplukovník sloužil při sboře Mansfeldově, pak od r. 1625 při císařských, přestoupiv na víru katolickou. R. 1638 operoval nešťastně proti Bernhardovi Výmarskému a r. 1645 proti Torstensonovi. *Mercy*, Lotrinčan, sloužil až do r. 1635 ve vojště bavorském a padl u Allerheima (1642) smrtí hrdinskou.*)

K těm oběma podobal se polní maršálek *Jan* hr. *Aldringen* (nar. r. 1591 v Thionville), jenž jako prostý vojín vstoupil do vojska císařského a brzy k nejvyšším důstojnostem dospěl, jen že neblaze proslul svou úlisností, příkrostí a ohavnou lakotou, jakož i svými ukrutnostmi, **) pročež byl

*) *Condé*, vévoda Enghienský, protivník Mercy-ho v této bitvě, uznávaje hrdinství padlého generála toho, dal na jeho hrob postaviti kamenný pomník s latinským nápisem: „Sta viator, heroëm calcas“ (česky: Postůj poutníče, stupuješ na hrdinu).

**) Na doklad jeho ukrutného sobě počínání stůjž zde tato událost. R. 1638 byl plukovník *Jiří* z *Fahrensbergu* obviněn, že ve srozumění s bavorským generálem *Kratzem ze Scharfenšteina* chtěl zrádně vydati pevnost Ingolstadt Švédům. Kratz utekl, ale Fahrensberg jat, do Řezna přiveden a od Aldringena ku ztrátě hrdla jest odsouzen, ačkoliv *mnohé důvody* k *nevině* plukovníkově *ukazovaly*. Na popravišti dne 29. května chtěl odsouzenec s lešení o své nevině k lidu ještě promluviti, však přítomný Aldringen to zaká-

od svých vojínů velice nenáviděn. Ze záhuby Valdšteina a zavražděných druhů Valdšteinových dobře kořistil, koupiv za levný peníz statky Teplici a Doubravskou Horu (Schlossberg). Válečné kontribuce vydíral s přísností neuprositelnou, i od občanstva nejchudšího, a z války, kde jen mohl, těžil ve prospěch svého měšce. Dne 22. července 1634 před Landshutem dvěma kulkama smrtelně raněn, zemřel bezdětek; jeho statky připadly bratru Janu Markovi z Aldringen, biskupovi Sekovskému, který je postoupil sestře Anně, provdané za hraběte Jeronyma z Clary. Tato pak rodina erb i jméno s erbem a jménem oné rodiny pod názvem „Clary-Aldringen“ spojila. *)

K obezřelým a udatným generálům té doby náleží také *Rudolf Colloredo* hr. *z Valdsee* (nar. 1585 v Praze); slouživ téměř po celou dobu války třicetileté po straně císařských, bojoval u Lužína tak udatně, že tam ze sedmi ran krvácel. Avšak největší činnosť, spojenou s obezřelostí, ukázal při bránění Prahy r. 1648, začež byl od císaře na polního maršálka povýšen.

Výteční generálové císařští při jezdectvě byli *Bohumil Jindřich* hr. *z Pappenheimu*, *Jan* svobodný pán *z Werthu* a *Jan* hr. *Špork*.

---

zal, poručiv, aby mlče jen pokleknul. Fahrensberg tedy tak učinil; ale když kat mečem mávnul, odsouzený shýbnuv se, unikl seku a seskočil s lešení, utíkaje mezi lid a nechtěje živou mocí zase na lešení vystoupiti. Proto rozkázal Aldringen čtyřem katům, aby provinilce na kusy rozsekali. A tak se i stalo. Den po tom masakrování přijel od císaře z Vídně kurýr, nesa milosť Fahrensbergovi. Srov. C. A. Schweigerd-ovy „Oest. Helden u. Heerführer,“ sv. I. str. 785.

*) Naučný slovník, sv. I. str. 144. — Berthold, sv. I. str. 169.

Polní maršálek *Pappenheim*, nar. 1594 na zámku Pappenheimě, pocházel ze staré rodiny švábské a již jako jinoch dával na jevo ohnivou mysl válečnou a vroucí horlivost k víře katolické. Velmi krátké bylo jen žití jeho, ale i za ten krátký čas proslul co vojevůdce neunavnou činností, jíž sobě sám protivník jeho Gustav Adolf vážiti uměl, nazývaje soupeře svého prostě „dokonalým vojínem.“ Padl v bitvě u Lužína skoro v touž chvíli, v níž také Gustav Adolf zastřelen. Dověděv se o smrti tohoto, umíraje děkoval Bohu, že „nejúhlavnější nepřítel víry katolické“ současně s ním zahynul. Tělo Pappenheimovo, přečetnými jizvami na důkaz jeho vzácné udatnosti pokryto, uloženo jest u premonstrátův Strahovských v Praze.

Generál *Jan Werth* (nar. 1594 v Brabantsku) vstoupil r. 1622 jako prostý jezdec do služeb válečných a po 23 let vodil vojsko bavorské a později ligistické proti nepříteli s podivuhodnou vytrvalostí a smělostí. Byl mistrem ve válce tak zvané malé (partizanské), jmenovitě v napadání rozptýlených zástupův nepřátelských, a válečníkem z přesvědčení. Nerozmýšleje se, vrhal se na nepřítele, kde ho dostihl, a škodil mu jak jen mohl. Nehleděl sobě ani lesku ani bohatství vezdejšího. V bitvě Nördlinské vlastní rukou zajal švédského generála Horna. Werthovi jezdcové téhož dne ukořistili 75 nepřátelských praporův. Velmi smělé bylo r. 1636 jeho polní tažení do Francouz, v němž jeho čety až k Paříži zajížděly. Vojové francouzští před ním ustupovali, pevnost po pevnosti padala do jeho rukou, až konečně ohromné přesile ustoupiti musel. Když v březnu 1647 kurfiršt Maximilian příměří s Francií a Švédskem byl uzavřel, Werth přestoupil k císařským. Zemřel v Benátkách (českých) r. 1652.

Hrabě *Špork* (nar. 1597, zemřel 1679) pocházeje ze schudlého šlechtického rodu, dal se na vojnu ve věku mladistvém a vynikl po čas třicetileté války a i potom proti Turkům jak osobní udatností, tak i zručností a rychlostí u provádění odvážných podnikův, účastniv se za toho občasí přečetných potyček. Bojoval nejen v Němcích, anobrž i v Uhrách, v Polsce a v Dánsku i Nizozemsku. Nejslavněji vynikl ve válce turecké a získal sobě jména slovutného, jsa postrachem nepřátelům. Maje věku svého 82 let, zemřel ve Městci Heřmanově.

Jindřich hrabě *Holk*, polní maršálek, rodem Dán (nar. okolo r. 1590 na ostrově, řečeném *Alsen)* sloužil zprvu jako plukovník králi Kristianu IV. a hájil statečně Stralsund proti Valdšteinovi. Po míru Lubeckém získal jej Valdštein pro služby císařské, v nichž se záhy na mnoha místech osobní statečností a zmužilostí vyznamenal a za krátký čas hodnosti maršálkovy dostoupil. Zemřel r. 1633 morovou ranou. Holk byl *mistrem* ve *válce* tak řečené *malé*, vodě směle, obezřele a vítězně malé zástupy proti houfům poměrně silnějším; jen že na svých válečných výpravách nejednou nemilosrdně, ano ukrutně proti obyvatelstvu sobě počínal a země nepřátelské nelidsky vydíral. Tak za jedné takové výpravy do Sas vyvezl prý odtamtud válečnou kořisť na 12000 vozích a odňal 15000 kusů dobytka hospodářům. Ferdinand II. povýšil jej do stavu hraběcího a podělil ho některými statky v Čechách.

Z vojevůdcův švédských nejprvnějším sluší jmenovati *Gustava Adolfa.* Gustav Adolf, syn krále Karla IX. (nar. r. 1594), i jako král i jako vojevůdce náleží k nejznamenitějším zjevům na

poli politickém i na poli umění válečného.*) Velkomyslnosť, vlídnosť a přívětivosť byly jeho údělem; ohromná duševní převaha, spojená s osobní udatností, osvojila sobě moc a vládu nad podřízenými v té míře, že vojínstvo rozkazům i vůli jeho bezděky a odmluvy se podrobovalo. Byl mistrem u válečném umění, dovedným organisátorem, důmyslným strategem i obratným taktikem. Umění válečné zdokonalil mnohými opravami, které pak znenáhla i do jiných vojsk byly zavedeny proto, že se okázaly býti neodolatelnými. Zástupy pěšími uměl pohybovati lehce a rychle, jako žádný z jeho protivníkův. Řídě se pravidlem, že jízda k tomu jest, aby spíše sekala, nežli střílela, dokázal, že byl také umělým generálem jezdeckým. Avšak k jeho nejhlavnějším vítězstvím přispělo předkem pořízení a výdatné zužitkování lehkého a četného dělostřelectva. Bojoval vítězně proti Dánům, Rusům, Polákům a katolickým vojům v Němcích, zůstávaje vítězem i v bitvě, v níž nepřátelská kulka předčasný konec životu jeho byla učinila.

Švédského generála *Gustava Horna* (nar. 1592) dlužno nazvati nejlepším bojovníkem, vyšlým ze školy Gustavovy Adolfovy. Byl zetěm kancléře Oxenstjérny. U Nördlink stihla jej nehoda, že byl od císařských zajat, v Bavořích po 8 roků ve vazbě držán a teprv r. 1642 ku přímluvě francouzského krále Ludvíka XIII. ze zajetí propuštěn. R. 1644 velel švédským vojům ve válce proti Dánům, jež k míru přinutil, byv

*) Císař Napoleon I. vřadil Gustava Adolfa mezi 6 největších — dle svého mínění — vojevůdcův; jsou to Alexander Veliký, Hannibal, Julius Caesar, Gustav Adolf, Turenne a princ Evgen.

za své válečné úspěchy hodností maršálkovou podělen.

Jan Gustavson Banér, polní maršálek, neobyčejnou rázností a smělostí vynikal nade mnohé své vrstevníky. Přiznával se k zásadě, že hlavní činy válečné třeba hledati u svádění bitev a nikoliv v dobývání pevných míst. Byl výtečným vojska organisátorem, a byť i někdy za doby letní zástupové jeho za příčinou slot a neřestí válečných v kázni a snad i jinak se byli zviklali, Banér zajisté po dobu zimního odpočinku zase zřídil vojsko své tak dokonale, že příštího jara bylo dalších potyků schopno. Rád sám s sebou v úradu vcházel a své plány zatajoval. Avšak veda válku, sobě ukrutně a nelidsky počínal. Plameny, drancování a loupeže naznačovaly dráhu, kudy vojové Banérovi se ubírali, nechať již táhli územím přátelským nebo nepřátelským.*)

Lennart Torstenson (nar. 1603), ačkoliv těla slabého a churav, přece co do umění válečného ve všem se vyrovnal Banérovi, ač jest-li že ho nepředčil. Co kdy kde podniknul, svědčí o jeho zmužilosti, ducha přítomnosti a vytrvalosti. U svých žoldnéřův byl velice oblíben. Byv nad Banéra daleko mírnější, hleděl, seč byl, překážeti ukrutnostem a ohavnostem, na obyvatelstvu páchaným. Trpěl velice dnou, i museli ho někdy v bitvě na nosítkách z místa na místo dopravovati, což bylo také příčinou, že po svém k Vídni tažení velitelstva se vzdal a se vrátil do Švédska, kde v 48. roce věku svého zemřel.

Co do surové povahy, smělosti a krutosti, na stejné asi výši s Banérem stojí švédský generál *Karl Gustav Wrangel* (nar. 1613), jako voje-

*) Barthold, sv. I. str. 169.

vůdce však nijak se mu nerovná. Jest významné pro jeho krvelačnost, že obdržev zprávu o konečném míru vestfálského uzavření, kloboukem zlostně o zemi hodil a ho nohama rozšlapal; nemělť ještě dosti na mnoholetém krve prolévání.

Vojínem velmi přičinlivým a umění válečného důkladně znalým byl *Bernhard, vévoda Saso-Výmarský.* Jsa povahy ohnivé, odvažoval se a to šťastně ke smělým podnikům vojenským. Po smrti Gustava Adolfa mezi bitvou Lužínskou převzal nejvyšší velení nad Švédy. R. 1633 dostal od Oxenstjerny v léno zboží biskupství Bamberského a Vürcpurského pode jmenem „vévodství Franckého;“ ale bitvou Nördlinskou opět země té pozbyl.

Vévodu Brunšvického Kristiana (nar. 1599), správce někdejšího biskupství Halberstadtského, náleží připočísti k dobrodruhům v nejširším smyslu toho slova, kteří bažili po vojenských činech, jen aby z nich kořistili a sebe obohacovali. Jsa horlivým přívržencem Friedricha Falckého, vévoda Kristian nosíval prý rukavici Alžběty, choti Friedrichovy, jako ozdobu na své přílbici. V Paderborně dal popleniti kostely katolické a ze stříbra vyloupeného razil tolary s opisem německým: „Přítel boží — kněžstva nepřítel.“ *) A když mu v bitvě u Fleurus (fléry) dne 19. srpna 1622 dělová koule byla rozdrtila levé rameno, jež pak lékaři amputovati museli, rozkázal, aby po čas lékařské operace bubny vířily a polnice hlaholily. A hned potom na památku toho dal zase bíti tolary s opisem latinským: „Zbývá druhá“ (roz-

*) Po německu: „Gottes Freund und der Pfaffen Feind.“

uměj) ruka.*) Prostopášný dobrodruh tento zemřel v mladém věku r. 1626.

Z nižších velitelů švédských třeba bychom připomenuli generála *Jana Kristofa* hraběte *Königsmarka* (nar. 1600). Z počátku stál ve službách císařských, ale r. 1630 přešel ke Švédům. Nám Čechům zůstal v neblahé pověsti jako marný oblehatel Starého a Nového měst Pražských z r. 1648. Jako většina generálů švédských, i on proslul plundrováním a hrabivostí, r. 1648 oloupiv jmenovitě královský hrad pražský o četné nenahraditelné poklady vědecké a umělecké, které do Švéd poslal.

Vypsati válečnictví francouzské a charakteristiku francouzských vojevůdcův, kteří války třicetileté se byli zúčastnili, zejména vylíčiti nejprvnější z nich *Ludvíka II.* Bourbonského, prince *z Condé Enghienského* (jejž obyčejně Condé-m Velkým nazývali) a slavného *Jindřicha Turenne-a*, vikomta *de la Tour d' Auvergne* (tyren vikon d'la túr d'overň), přesahovalo by meze vypravování našeho.

Zbývá jen, abychom se ještě zmínili o *kázni* tehdejšího žoldnéřstva vůbec a o tom, jak se *vojínstvo* tehdáž *opatřovalo* a *vyživovalo*.

Bohužel tu třeba vyznati, že kázeň vojenská nebývala stálým hostem v leženích té i oné strany válčící. Ve vojště švédském král Gustav Adolf arciť neuprosně přihlížel k přísnému řádu a k poslušnosti mužstva svého, jehož chování z počátku v pravdě bylo vzorné. Ale netrvalo dlouho a vojenská kázeň z táboru jeho i příštích jeho u velení nástupcův se vyhostila. Již r. 1632 v táboře před Norimberkem král německým žoldnéřům svým vytýkal řadu nejtěžších, jimi spáchaných zločinův.

*) Po latinsku: „Altera restat.“

Za přítomnosti nižších i vyšších důstojníků vinil svůj lid z loupeže i krádeže, řka, že s ošklivostí od něho odvracuje vzhled svůj. A po smrti králově nekázeň hůře, než kdy jindy, řádila ve vojště švédském. Loupeže, pleny, krádeže a žhářství co den se střídaly. Švédský generál Pfull, známý zvláště svou plenivostí po českém jihozápadě, vychloubal se, že *on jediný šest set vesnic českých byl vypálil!*

Jelikož po kořisti bažívalo i vyšší důstojnictvo, není s podivením, jest-li že i mužstvo podřízené loupežilo a občany vydíralo. A velmi zhusta toto peněz, klenotův a jiných věcí vydírání dělo se způsobem nejrafinovanějším, bývajíc spojováno s nejhroznějšími mukami, na majetnících páchanými, se zajímáním a věznením rukojmí a s jinými ukrutnostmi. O nějaké *přísnější* subordinaci, zvláště ve druhé polovici války třicetileté, nebylo už ani řeči. Svazky vojenského poslušenství stále tolik se uvolňovaly, až z toho nejednou, jmenovitě ve sboře Výmarském, vojenská vzpoura byla vzešla.

A podobné věci děly se též ve vojště císařském a jeho spojencův. Vždyť i sám nejvyšší sudí v Čechách *Jindřich z Kolovrat*, žaluje na vojsko císařské, že prý „s obyvateli zemskými jako se psy nakládá a nad Turky hroznějí sobě počíná.“*) A v listě ode dne 7. února 1632 Vilém Slavata témuž nejvyššímu soudnímu úředníku píše: „Na statku Košumberském z přinucení vojákův (císařských) tak veliké kontribuce peněžité, obilné a jiné musely se až dosud odvésti, že není možná více odevzdati. Neb cokoliv peněz v důchodech

*) Dle původního listu v arch. Jind. Hrad.

mých a obilí na sýpce zámecké bylo, poddaní tím založeni jsou na věčné časy.“ *)

Valdšteinovi jenom nejpřísnějšími tresty bylo lze, kázeň svých vojínův udržovati na uzdě. On nařizoval svým plukovníkům a důstojníkům, aby bděli nad pořádkem, čině je zodpovědny ze zločinův podřízeného mužstva. **) A bylo-li mu ohlášeno, že žoldnéř některý nějaké zhovadilosti, lupu nebo plenu se byl dopustil nebo proti vojenské subordinaci se prohřešil, říkával: „Na šibenici s tou bestií!“ a krátký ortel ten býval hned na místě vykonáván.

Opatřování a výživa vojáků ve vojště císařském v poli bývala dostatečna, ba někdy i přes potřebu hojna. Pěšímu denně podáváno půl druhé libry (0·84 kilog.) chleba, máz ($1\frac{1}{3}$ litru) vína nebo dva mázy piva a 20 krejcarů týdně na maso. ***) Libru masa platili po čtyřech krejcařích. Opatření výživy vojínu jezdeckému bývalo ještě o něco hojnější, jelikož jezdcovi bylo dovoleno, přibrati sobě čeledína koňáka ke hlídání koně. Nicméně potrava takto vyměřená nemohla dostačovati těm ženatým žoldnéřům, kteří své rodiny v poli při sobě mívali. Proto takové žoldnéřstvo shánělo svou i své rodiny výživu odjinud. Generál Melander v březnu 1648 dostav ostrý rozkaz, aby přítrž učinil loupežím a drancování svých vojákův, odpověděl takto: „V armádě císařské a bavorské nachází se zajisté více než 180000 duší, buďsi již bojovníkův, vozatajův, pakostův, žen nebo dětí, které

*) Antonín Rybička v „Památkách archaeol. a míst.;“ r. 1860 str. 55.

**) List daný dne 31. ledna 1632 v arch. Jind. Hrad.

***) Vedlé „Ordonance o vojenském opatřování“ od r. 1640, uložené v arch. Jind. Hrad.

všecky třeba živiti. Z opatřoven válečných vydává se však proviant pouze pro 40000 skutečných vojáků a tu nevím, odkud a z čeho má se ostatek těch 140 tisíc osob stravovati a vyživovati; vezmout tedy za vděk tím, cokoliv kde najdou.“ *)

Žoldu při pěchotě měsíčně dostával:

plukovník	600 zl.
podplukovník	150 „
major (praporník)	80 „
vojenský sudí (auditor, u Němců Schultheisz)	60 „
polní kaplan	24 „
sekretář	28 „
pobočník	28 „
proviantmistr	24 „
profous	44 „
povozný dozorce (vozovník)	20 „
setník	150 „
poručík (tehdáž zástupník)	50 „
praporečník	35 „
šikovatel (tehdáž řečený feldwaibl)	25 „
polní písař	18 „
vůdčí (při štábu)	18 „
furýr (účty vedoucí)	18 „
polní ranhojič (felčar)	18 „
desátník	6 „
svobodník	4 „
pištěc	4 „
žoldnéř obecný	3 „

Desátníkovi vydáváno krom toho po dvou porcích potravin, svobodníku, bubeníku, pištci a žoldnéřovi prostému po jedné porci denně.

Výdaje za opatřování vojenské bylo zapraviti od obyvatelstva toho kraje, kde vojsko právě me-

*) Laroche, sv. III. str. 441.

škalo. Výlohy na opatřování císařských vojínů v zemích dědičných pravidlem s daní se srážely.

Nebude nevhod, zmíníme-li se ještě ku konci o věci ve vojenské organisaci nenedůležité, totiž o tom, že po uzavření míru vestfálského v císařských zemích dědičných poprvé *stálé vojsko* v život vešlo. Až do těch dob pluky po válkách bývaly obyčejně rozpouštěny; ale po míru 1648 v dědičných zemích zůstalo důstojnictvo i mužstvo *devíti plukův pěších, devíti kyrysnických a jednoho* pluku *dragounského* pohromadě při svých praporcích ve *stálém žoldu a stravování erárním.* Při pěchotě byli to plukové: Buchheimův, pluk Leopolda Viléma (vévody Badenského), pluk Ranfftův, Valdšteinův, Traunův, Souches-ův (suš-ův), Costi-ho, de Mers-ův a Starhembergův; při kyrysnictvu: pluk Piccolomini-ho, de Werthův, Montecucculi-ho, Sporkův, Gonzagův, Philippův, Walterův, Götzův a Khevenhüllerův; při dragonech pluk, jehož majetníkem byl plukovník De la Corona. Z těchto devatenácti řečených plukův až po dnes *nepřetržitě* zůstaly jenom tři; jest to nynější český pěší pluk *jedenáctý* (z Písecka doplňovaný), tehdáž zvaný *de Mersův,* pak moravský pěší pluk *osmý* (doplňovaný z Brněnska), tehdáž *Starhembergův,* a nynější hulánský pluk číslo 9. (nyní doplňovaný z Bukoviny) tehdá řečený *De la Corona.* Jsou tedy tito tři plukové nejstarší všech pluků rakouských. Nynější český pluk kyrysnický číslo 8. svůj původ — ale jen na základě tradice historicky nezjištěné — odvozuje od r. 1618; avšak pokud nám známo, z písemných akt udání toto doložiti nelze.

Částka čtvrtá.

Vypravování příběhů válečných. Válka falcká od r. 1621 do r. 1623.

Mansfeld v horním Falcku. — Tilly stíhá Mansfelda. — Potyčky mezi oběma. — Ústup Mansfeldův do Falcka Porýnského. — Skrovné výsledky polního tažení z r. 1621. — Počátky polního tažení r. 1622. — Mansfeld spojí se s markrabětem Badensko-Durlašským. — Porážka Tilly-ho u Wieslochu. — Tilly potře markrabě Badenského u Wimpf (Wimpfen). — Španělé a ligisté přepadnou u Höchstu nad Mohanem vévodu Kristiana Brunšvického. — Friedrich Falcký propustí ze služeb Mansfelda i Kristiana. — Odchod obou do Holandu a porážka jejich u Fleurus. — Polní tažení r. 1623. — Bitva u Lohna. — Mansfeld vrhne se do Frieslandu. — Konec války falcké. — R. 1624 zbraně po obou stranách odpočívají. — Spolek mezi Angličany, Holandskem, Francií a Dánskem proti císaři.

Když císařští a ligisté po bitvě Bělohorské po Čechách a na Moravě (r. 1621) poslední zbytky českého povstání poráželi a udušovali, Mansfeld po svém z Čech ústupu nezůstával nečinným. Naverbovanými v Horním Falcku vojíny záhy rozmnožil se malý sbor na 20000 mužův a nedaleko Vaidhaus (něm. Waidhausen), jihozápadně od Boru (Hayd), rozložil se táborem, jejž polními náspy opevnil. Zůstal blízko českého pomezí zajisté jen za tím úmyslem, aby odtud brzy zase do

Čech vtrhnul. Tilly, aby tomu překazil, po vzdání Plzně obrátil se také do Horní Falce a brzy potom v několika menších potyčkách srazil se s Mansfeldskými, kteří skoro všude bojiště opanovali. Ale to nepotrvalo dlouho. Maximilian, vévoda Bavorský, s novými posilami přidal se k Tilly-mu a oba tito vůdcové ligističtí počali proti Mansfeldovi operovati tak obratně, že nechybělo mnoho a byli by ho se vším sborem zajali. Aby tomu nebezpečí unikl, Mansfeld dal se na oko do smlouvání s Maximilianem, jako by se úplně vzdáti chtěl. A když pak vévoda svolil k příměří, Mansfeld chytře použil té příležitosti a tajně ustoupil do Falcka Dolního (Porýnského). Tam přibyly k němu ještě některé zbytky výpomocného lidu falckého a anglického. Těmi sesílen Mansfeld postavil se proti Španělům, jimž velel Cordova. Ale nenašed dostatečné výživy pro svůj sbor, odebral se pochodem do biskupství Speverského a odtamtud na podzim do Elsas, kde po dědinách přezimoval, kdežto Falčané a Angličané zůstavše v Dolním Falcku, u Steinu ležení zatáhli a v něm se opevnili, pozorujíce Španěly. Když pak také Tilly, aby Mansfeldské stíhal, do Dolní Falce arci poněkud pozdě byl odešel a se tam se Španěly spojil, vojsko falcké a anglické opustilo polní své ležení a vrhlo se do pevných měst falckých, kde je Španělové a ligisté marně obléhali. Tím skončilo se polní tažení v jižních Němcích.

V severním Německu Kristian, vévoda Brunšvický, pokoušel se o to, aby landkrabě Hesso-Darmstadtské od strany císařovy odtrhl. Proto vpadl vojensky do země landkraběte; ale Darmstadtští a vojsko ligistické donutili ho k ústupu, po čemž se vévoda, ničeho nepořídiv, uchýlil do biskupství Paderbornského.

Jak viděti, výsledky polního tažení z r. 1621 byly tedy dosti skrovny. Obě strany zbrojily se po čas zimní, aby na jaře pokračovaly v boji, v němž ligisté a Španělové již rozhodnějších úspěchův, ano přednosti, se byli dodělali.

Mansfeld na jaře 1622 s počtem vojska dosti značným postavil se do pole, vešed ve spojení s Jiřím Friedrichem, markrabětem Badensko-Durlašským. Oba vtrhli spojeně do Dolního Falcka, aby odtamtud vypudili Tilly-ho. Z počátku se štěstím se potkávali. Dne 15. dubna u Wieslochu (2 mile jižně pod Heidelbergem) porazili na hlavu Tilly-ho, jenž tu těžkých ztrát utrpěl. Ale na místě, co by oba spojenci dobytého vítězství pospolnými novými podniky měli zužitkovati, Mansfeld odtrhl se od landkraběte, aby o sobě bojoval. Podnik Mansfeldův hlavně čelil proti arcikníže ti Leopoldu, který v opevněném ležení nedaleko Drusenheima něco vojska byl shromáždil. Mansfeldovi ovšem se poštěstilo, arcikníže te se znamenitou ztrátou poraziti, ale zatím Tilly spojen s Cordovou dne 6. května u Wimpf (Wimpfen) na Nekaru na pomezí badensko-virtemberském napadl osamotnělého markrabě Badenského a zničil jej takořka úplně. Badenský sbor se rozpadl, rozutíkal a větší díl zbylých vojákův jeho odešel do ležení Mansfeldova. Tím počet sboru Mansfeldského arci poněkud se sesílil; nicméně Mansfeld netroufal sobě proti vítězným mocnějším Španělům a ligistům ničeho podniknouti. Ale za to obrátil se proti landkraběti Hesso-Darmstadtskému, aby pomstil loňskou porážku, kterou landkrabě Kristianovi, vévodě Brunšvickému, byl způsobil. Mansfeld dobyl města Darmstadtu a vyssáv notně zemi, odtáhl zpět do Mannheima, kde vedlé úmluvy oče-

kával vévodu Brunšvického, aby s ním spojen v Dolním Falcku udeřil na Tilly-ho a Cordovu.

Vévoda Kristian jsa na pochodě k Mansfeldovi v čele 20000 mužův, hotovil se u Höchstu ku přechodu na levý břeh Mohanu, když mezi tím naň Španělové a ligisté vrazili a jemu několik tisíc mužův porubali. Kristian však přece prosekal se se 13000 svého lidu do Mannheima a spojil se s Mansfeldem.

Ale i nyní jsouce spojeni, neodvážili se k bitvě s Tillym. Odtáhli do Elsas, zabývajíce se obléháním a dobýváním některých opevněných měst.

Toho času Friedrich Falcký k žádosti krále anglického snažil se císaře pohnouti k smířlivosti a proto dne 22. července psal Mansfeldovi, že ani jeho ani Kristianových služeb více nepotřebuje. Mansfeld a Kristian, nechtíce své zástupy rozpustiti, dali se u vyjednávání s Holandskem, že vstoupí do jeho služeb. Ubírajíce se pak za svým novým povoláním, byli dne 29. srpna u Fleurus*) od Španělů, vedených Spinolou, napadeni a na hlavu poraženi. Jen s nepatrnými troskami svých houfů přitáhli do Holandska, kde však nebyli přátelsky uvítáni. To pohnulo oba, že se opět obrátili do Němec. Mansfeld asi se 12000 muži odešel do východního Frieslandu a do Oldenburska, Kristian do krajiny Osnabrükské.

V polním tažení z roku 1623 Tilly opět dosáhl nových vítězství. Z Dolního Falcka, nyní úplně pokořeného, na jaře s vojskem ligistickým

*) *Fleurus* (fléry), městys v nynější Belgii v provincii Henegavské, také proslulý třemi pozdějšími bitvami: r. 1690 bojovali tu Francouzi proti Němcům a Holanďanům, r. 1794 proti Rakušanům, r. 1815 proti Prusům.

odtáhl k pozemí kraje Dolnosaského,*) maje v úmyslu, vévodu Kristiana buď smlouvou nebo násilím ku složení zbraně přijmětí. Smlouvání nevedlo k žádnému cíli. Proto postoupil Tilly proti vévodě a dne 6. srpna nedaleko města Lohna svedl s ním bitvu. Voj Kristianův, ke 20000 mužův počítající, byl tu téměř všecken zničen, 4000 m. pobito, 7000 zajato, ostatek rozptýlen. Kristian asi se 3000 jízdných unikl do Holandska, a když mu tam byty odepřeli, odešel do Frieslandu k Mansfeldovi.

Vítězstvím u Lohna Tilly zničiv jednoho svých dvou odporcův, zašel také do východního Frieslandu, aby tam potřel Mansfelda. Frieslandsko jsouc zemí neschůdnou a močálovitou, mělo tehdá na jihu pouze jediný přístupný vchod do země, jejž Mansfeld dobře byl opevnil. Tilly vida, že proti Mansfeldovi ničeho nepořídí, nepokusil se tedy ani o útok na svého soupeře, ale odtáhnuv do landkrabství Hesso-Kasselského a odeslav do Vestfál malý pozorovací sbor pod velením generála Anholta, přes zimu v Kasselu se ubytoval.

Mansfeld ještě až do zimy udržel se ve východním Frieslandě; vyssáv takořka na dno všecken ten kraj a vydrav před svým odchodem na obyvatelstvu ještě 300.000 tolarův kontribuce válečné, rozpustil zdivočilé zástupy své, jejichž mužstvo s ostatek nemocemi a jinými psotami a svízeli na nepatrný počet se bylo ztenčilo. Frieslandsko toho času pozbylo ku čtyřem pětinám svého obyvatelstva; jen asi šestina příbytkův zů-

*) Dolními Sasy (Nieder-Sachsen) či krajem Dolno-Saským Němci nazývali krajiny někdejšího starého Saska, rozkládajícího se východně od Hanoverska a severně od Magdeburska podél dolejšího toku Labského až ku břehu „Německého (Severního) moře.“

stala obydlena. Mansfeld se 4000 muži odtáhl do Holandu.

Tím skončila se druhá episoda třicetileté války, *válka falcká.*

Roku 1624 zbraně všude odpočívaly. Toho léta ujednán spolek mezi Angličany, Holandem, Francouzy a Dány proti císaři. Až posud vedla se vojna v Němcích pomocí vojsk ligistických proto, že zástupové císařovi toho času stáli dílem na Moravě proti Bethlenu Gáborovi, dílem rozloženi byli v posádkách po Čechách, Moravě a Slezsku.

Částka pátá.

Válka dánská od r. 1625 do r. 1629.

Počátek války dánské. — Valdštein sbírá vojsko na prospěch císařův. — Tilly táhne na sever. — Odchod sboru Valdšteinova na bojiště. — Porážka Mansfeldova u předmostí poblíž Desavy. — Operace Tilly-ho. — Bitva u Lutteru na Barenberku. — Ústupy Dánův. — Polní tažení Mansfeldovo do Slez a přes Moravu do Uher k Bethlenu Gáborovi. — Valdštein táhne za Mansfeldem. — S Bethlenem uzavře mír. — Odchod Valdšteinův do Čech. — Smrt Mansfelda a Arnošta, vévody Výmarského. — Potyky sboru Šlikova ve Slezích. — Polní tažení Valdšteinovo do Slezska a vypuzení Dánův odtamtud. — Operace Tilly-ho na Labi proti Dánům. — Dánové vyjednávají o mír. — Postup Valdšteinův do Holštejna a Šlesvika. — Valdšteinovy podniky na březích moře Baltického. Marné obléhání Stralsunda. — Konec války dánské. — Mír Lubecký. — Částka lidu císařského poslána na pomoc Polsku, jiná Španělsku do Holandska, jiná do Italie. — Valdštein shromáždí své vojsko u Memmink. — Císař jest po vůli říšskému sněmu Řezenskému. — Ztenčení vojska císařského. — Valdštein sesazen s velitelství.

Nechtěl-li císař zabřednouti v úplnou na lize katolické závislost, bylo mu nevyhnutedlně zapotřebí, aby počínaje nyní válku s Dánskem, vedl ji také s vojskem *vlastním* a samostatným. Ale sbírání lidu válečného vyžadovalo peněžitých prostředkův,

kterých na ten čas se nedostávalo, neboť přese všecko českých statků skonfiskování byly státní pokladnice prázdny.

Rozpakův těch pojednou císaře zbavil Valdštein, r. 1625 nabízeje se mu, že prozatím sebéře 25.000 mužův. Vídeňský dvůr ochotně přijal návrhy Valdšteinovy a patentem daným dne 24. června 1625*) jmenoval Valdšteina nejvyšším generálem a velitelem císařských vojsk v Němcích, slibuje mu ročního platu 72.000 zl. a určitou sumu o mnoha tisících zlatých za každý do pole postavený pluk. Tato vydání neměla se však zapravovati ze státní pokladny, nýbrž válečné kontribuce v říši německé vybíráním.

Vojsko Valdšteinem najímané počátkem srpna 1625 shromažďovalo se v Chebu a již dne 2. září počtem 13641 pěších a 2353 jízdných, úhrnem v síle 15994 mužův,**) vytáhlo do pole.

Zatím válka s Dánskem již byla nastala. Mansfeld a vévoda Kristian počali nepřátelství. Naverbovavše v Holandu 14000 žoldnéřův, vtrhli do vévodství Klevského a na levém břehu Rýna mezi Veselem a Reesem položili se táborem, v němž se byli ohradili. Zde čekal Mansfeld, až dánský král Kristian boj započne, aby se potom k vojsku dánskému přidružil. Král dne 17. června 1625 vytrhl z Holštejna, překročil Labe a pochodem táhl k řece Veseře. Hlavní jeho stan dne 7. července stál v Mindech (Minden).

Zatím vojsko ligistické pod Tillym z Hesso-Kasselska též k Veseře odtáhlo. Tilly-ho hlavní stan dne 7. července byl vytknut ve Vlotu (Vlotho)

---

*) Dle listiny, uložené v arch. Jind. V patentu Valdšteinovi dán titul „General-Obrist-Feldhauptmann."

**) Dle seznamu z arch. Jind. Hrad.

nedaleko Mind. Hrabě Anhalt se sborem 8000 m. pozoroval Mansfelda.

V měsících srpnu, září a říjnu ve krajině Poveserské svedeno pak mezi ligisty a Dány několik nepatrných bitek. Tak na př. dne 24. srpna a 13. září pod Nienburgem a dne 25. října u Seelze, ve kterých brzy ta, brzy ona strana zvítězila.

V ten čas Valdštein se svým sborem táhl skrze landkrabství Hesso-Kasselské a přirazil až ku Göttinkám, odkud po několikadenních pochodech by byl mohl spojiti se s Tilly-m. Ale Valdštein tak neučinil, nýbrž obrátil se do biskupství halberstadtského, odkud — arciť jen poněkud — kryl pravý Tilly-ho bok a pohrožoval současně Brunšvicku. S ostatek Valdšteinovo vojsko zůstalo nečinno. Císařský vojevůdce v tu dobu vyjednával s Jiřím, vévodou Luneburským, a s vévodou Celleským, chtěje oba ke spolčení s císařem přijmeti.

Koncem října vojska v poli stojící rozložila se po dědinách, aby se v nich přes zimu ubytovala. Valdštein s císařskými osadil Halberstadt, Halle a Desavu, svůj hlavní stan zaraziv v Ašerslebech (Aschersleben). V osadách mezi těmito městy po obou březích Polabských rozestavil menší vojenské detachementy a hlídky pozorovací. Desavu kryla nedaleká hradba mostová, při Labi vystavěná. Naproti Valdšteinu v okolí Magdeburském stál Arnošt, vévoda Výmarský.

Ligisté rozložili se mezi řekou Leinou (přítokem Allery) a Veserou. Tilly-ho hlavní byt byl v Alefeldu. Jemu naproti stáli Dánové za Alleou s hlavním stanem v Rothenburku. Mansfeld oho času neměl žádného podílu ve válečné ope-

rací. On na podzim odešel do krajin při dolním Labi a stál v Lauenburku a v jeho okolí.

Valdšteinovi v skutku podařilo se, i vévodu Luneburského Jiřího i Celleského pro věc císařovu získati. Jiná německá knížata, až posud po straně Dánův stojící, počala kolísati. Ale za to Dány podporovali neněmečtí spojencové tak výdatně, že králi Kristianovi nebylo za těžko, počíti nastávající polní tažení s počtem vojska dosti znamenitým. Plány královy nesly se daleko a byly následující. On sám s hlavním vojem svým chtěl proti Tilly-mu operovati, do Durink vtrhnouti a drobná knížata saská pro svou věc získati. Arnoštovi Výmarskému uloženo, aby proti Valdšteinovi bojoval, a Mansfeldovi, aby skrze Branibory vtáhl do Slezska, pak se spojil s Bethlenem Gáborem a k Vídni zamířil. Bylo tedy v úmyslu jejich, se dvou arciť příliš od sebe vzdálených stran voje císařovy obejíti, což by ovšem jen tehdá se podařilo, kdyby strana protivná byla vládla vojskem, na sta tisícův počítajícím.

Polní tažení Dánové počali postupem k Volfenbüttlu. Vévoda Výmarský odeslán do Vestfálska. Kristian Brunšvický postoupil přes Mindy a Hameln do landkrabství Hesso-Kasselského.

Tilly toho času byl odtáhl do Hildesheima, a vida sebe těma oběma nepřátelskými pochody v bocích i zádech ohrožena, krom toho obávaje se, že by tím spojení jeho s Valdšteinem se přerušilo, ustoupil do Paderborna.

Avšak strategický ten úspěch Dánův dlouho nepotrval, a to hlavně za příčinou znamenité porážky, kterou Valdštein Mansfeldovi byl připravil. Mansfeld totiž už v měsíci únoru opustil své byty na Dolním Polabí, v březnu přepadem dobyl města Srbiště (něm. Zerbst) v Anhaltsku a postoupil až

k Labi nedaleko Desavy za tím úmyslem, aby císařským odňal mostovou hradbu na Labi, anaž Desavu kryla. Mansfeld hradbu tu náhle přepadl, a jelikož se přepad nezdařil, jal se ji pravidelně obléhati. Sbor jeho čítal 20000 mužův se 30 dělostřelbami. Mansfeldští hnali několikkráte útokem na okopy, ale císařská posádka pod velením plukovníka Aldrigena útoky vítězně odrážela. Tím arci počet mužstva jejího se stále umenšoval tak, že jedna každá z rozsáhlých hradeb jen málem lidu vojenského osazena byla. Aldringen tedy požádal Valdšteina za pomoc. Tento dostavil se sám k místu. Mansfeld dne 25. dubna nařídil obecný útok na hradby. Posádka nemohouc valné přesile odolati, již opouštěla předprsně. V tu rozhodnou chvíli pěchota, právě na výpomoc k místu přibyvši, vstoupila přes labský most do hradeb předmostových a vložila se rázně v potyk i v obranu hradeb. Za pěchotou na bojiště přispíšila jízda a ukryla se na pravém pobřeží. Baterie císařských, na levém břehu postavená, výdatně a záhubně postřelovala levé křídlo útočníkův. Mansfeldským bylo v nepořádku ustupovati. Nyní jezdectvo ze svého úkrytu vyjelo, a nepřátelské jezdce přepadlo, ana pěchota z hradeb do pole vystoupíc, také ofensivy se chopila. Mansfeldští nemohouce obratnému a způsobilému manevrování Valdšteinských odolati, na všech stranách dali se na útěk. Valdštein odňal jim 10 střelb a 40 praporův, pobil 3000 mužův, stíhal utíkající až k Srbišti, obsadil to místo a vrátil se pak do Desavy. O dalších operacích Valdšteinových a Mansfeldových, nestýkajících se přímo s operacemi ligistův a Dánův, zmíníme se později.

Za příčinou porážky Mansfeldovy byli vévoda

Výmarský a Brunšvický k hlavnímu voji dánskému zavoláni.

Tilly nyní vtrhnul do landkrabství Hesso-Kasselského a přísně pokutoval jeho obyvatelstvo proto, že krátce před tím, hlavně k pobídkám Kristiana Brunšvického, velmi nepřátelsky k císařským se bylo chovalo.

Za dnů nejblíže příštích zabývalo se vojsko ligistické i dánské obléháním některých pevností. Toho času po krátké nemoci ve Volfenbüttlu zemřel Kristian, vévoda Brunšvický.

Dne 29. července generál Fürstenberg zvítězil nad dánským sborem, jemuž velel hrabě porýnský Otto Ludvík, přinutiv Dány k ústupu od pevnosti Kalenberga (v Hanoversku), již byli obléhali. Ale za to bylo Tilly-mu upustiti od dobývání Göttink a ustoupiti do Geismaru, když Kristian král ku Göttinkám se byl přiblížil.

Dne 12. (22.) srpna*) hlavní síla Dánův stála před Duderstadtem. Zatím Valdštein poslal plukovníka Desfours-a (defúr-a) s 32 kornetami (škadronami) jezdeckými a dvěma pluky pěšími na výpomoc Tilly-mu, který dne 13. (23.) srpna na míli cesty od Duderstadtu se byl polem rozložil. Protivníci stáli sobě tedy tak blízko, že bitva ve dnech nejblíže příštích byla nezbytna. Ale král Kristian

*) Po čas třicetileté války katolíci řídili se již dle opraveného kalendáře Řehořského, kdežto protestanté teprvé r. 1700 k opravám těm přistoupili. Diference mezi oběma činila tehdá 10 dní, jež Řehoř z kalendáře starého byl vypustil. Jelikož ve mnohých spisech, o válce 30leté jednajících, brzy nového Řehořského (u spisovatelův katolických), brzy starého Julianského (u spisov. protestantských) kalendáře se užívá, při některých událostech ve své knize uvádíme i my obojí dátum kalendáře starého.

neměl se k tomu zvláště proto, že nemohl více spoléhati se na vévodu Brunšvického, jehož odpadnutí od Dánův uvedlo by Kristiana v nemalé rozpaky a nesnáze. Proto král odhodlal se k ústupu. Dánové dne 16. (26.) srpna odtáhli přes Dorsty (Dorsten) a Seesy (Seesen) do Lutteru na Barenbergu (v Brunšvicku). Tilly v patách sledoval krále. Tu pak mezi oběma přišlo k rozhodné bitvě. Obě strany měly po stejném počtu vojska proti sobě (asi po 25.000 mužův). Z počátku vítězství klonilo se k Dánům. Ale když se císařskému plukovníku Desfours-ovi poštěstilo, se třemi pluky jezdeckými nepřítele obejíti a v bocích i zádech napadnouti, an mezi tím Tilly po celé čelné čáře k útoku postoupil, bylo vítězství císařských pojištěno. Dánové u velikém zmatku ucouvli z bojiště, ztrativše 4000 mužův mrtvých se 67 praporci a 22 dělostřelbami. Třicet dánských setnin, které do zámku Lutteru se byly vrhly, po krátkém boji daly se do zajetí. Kristian zbytky rozptýleného vojska shromáždil ve Volfenbüttlu, odtáhnuv s nimi nad Demicemi (něm. Doemitz) na pravý břeh labský.

Potom Tilly zmocnil se ještě některých pevných míst v Dolních Sasích, od Dánův osazených, a rozložil své byty v území mezi Luneburkem a Magdeburkem. Dánové nedaleko Hamburka přešli opět na levý břeh polabský a zaujali krajinu mezi Buxtehude-m a Stade-m.

To předeslavše, přistupme k líčení dalších podniků Valdšteinových proti Mansfeldovi.

Po vítězství u předmostí Desavského Valdštein postavil se zase u Desavy a dne 26. července postoupil k Srbišti. Touto posicí kryl pravý bok Tilly-ho tak výhodně, že tento výbojně (ofensivně) mohl Dány napadnouti. V Srbišti Valdštein zůstal

až do 7. srpna*) a uchýlil se odtud do Slezska. Proč tak učinil, hned povíme. Mansfeld totiž po porážce Desavské dal se pochodem do Branibor, kde jemu nikdo v cestu nevkročil. Užív tedy té prázně, zorganisoval na novo svůj sbor a novým najímáním rozmnožil. K němu zase se svým lidem přidal se Arnošt vévoda Výmarský, a Mansfeld maje zase 16000 mužů pohromadě, odebral se přes Frankfurt nad Odrou do Slez, aby na základě umluveného plánu válečného spojil se s Bethlenem Gáborem.

Vyzvěděv Valdštein, že Mansfeld do Slezska se ubírá, dal jej prozatím plukovníkem Pechmannem se sedmi pluky jezdeckými a dvěma pěšími stíhati.*) Sbor Pechmannův však byl příliš sláb, než aby mohl Mansfeldovu do Slez vpadnutí překážeti, pročež převzal spíše úlohu pozorovací. Ve Slezsku Mansfeldovi skoro nikdo nepostavil se na odpor. On svedl sice několik nepatrných šarvátek s císařskými a jmenovitě s oddíly hotovosti zemské bitku u Žarova (Sorau), v níž hotovosť dílem potřel, dílem rozptýlil. Za přispění slezských protestantův beze všelikého namáhání zmocnil se pak některých pevností ve Slezsku a pojistiv si tím v zádech spojení s Branibory, táhnul Moravou přes Lipník do Uher,**) kde se ke sboru Bethlenovu připojil.

Zmáhající se výbojné podniky Mansfeldovy ve Slezích přiměly konečně Valdštejna, že vytrhnuv ze svého ležení u Srbiště, sám za Mansfeldem do Slezska se pustil. Vojsko císařské dne

---

*) Podlé seznamu „O rozdělování potravin," uloženém v arch. Jind. Hrad.
**) Dle seznamu ode dne 4. října 1626, ulož. tamtéž.
***) Laroche, sv. I. str. 164.

18. srpna přirazilo do Zahaně, *) a ubírajíc se přes Javory **) a Nisu, ***) přitáhlo dne 2. září do Olomouce. Ve Slezsku Valdštein zůstavil malý sbor pozorovací pod velením hraběte Šlika. Dne 3. září Valdštein odtáhnul do Kroměříže a odtud přes Uherský Brod do Hlohovce.†) Tam prostřednictvím palatina a bana horvatského dostalo se mu znamenité posily, tak že jeho armáda na 59000 mužů vzrostla. ††) Z Hlohovce císařští odtáhli na východ, přišli dne 20. září do Nitry směrem k Novým Zámkům, †††) a překročivše Nitru a Hron, dne 28. září přirazili k Levě (Levencz). §) Tomuto rázném postupu gen. Valdšteina ani kníže Sedmihradské, ani Mansfeld nekladli téměř nijakých překážek v cestu, ačkoli zástupy jejich byly vojska císařského četnější, neboť Bethlen Gábor měl při sobě také 18000 Turků, které mu paša Budínský na pomoc byl poslal.

Valdštein zaujav postavení u Levy, získal tím již znamenitého strategického vítězství nad svým protivníkem, jelikož odtud založil Bethlenovi přímý ústup a jemu pohrožoval. Tento vida se v úzkých, k bitvě s Valdšteinem se ani neodvážil, ale spíše na oko o příměří smlouvati se jal. Valdštein svolil a ustál v pochodě. Této přestávky pak

---

*) Vedlé listu, ulož. v arch. Jind. Hrad.

**) Něm. *Jauer*, na pravém břehu řeky Javorky čili divoké Nisy (10.000 obyvatelův).

***) Něm. Neisse, teď přední pevnost pruská (19.000 obyv.).

†) Jinak také *Frajšták*, uher. Galgocz, něm. Freistadtl ve stolici Nitranské.

††) F. Keyma „Geschichte des 30jährigen Krieges", sv I. str. 303.

†††) Něm. Neuhäusel, uher. Érsekujvár.

§) Dle seznamu o rozdělování potravin, ulož. v arch. Jind. Hrad.

lstivě užil Bethlen a dne 10. října po tichu odtáhl ze své ohrožené posice. Touž dobou Valdštein musel zemskou hotovosť uherskou, jen na čas války zavolanou, od císařského vojska propustiti, jelikož její služebný čas byl vypršel. Tím a neméně i nemocemi počet císařských valně se umenšil; krom toho nastal jim také veliký nedostatek na potravinách.*) Za takových okolností Valdšteinovi nebylo lze kořistiti z dobytých prospěchův. On opustil tedy Levu a odešel nazpět do Nových Zámků, pak do Modré nad Prešpurkem a Moravou do Čech, kde se na zimu po dědinách rozložil a hlavní svůj stan v Praze vytýčil. S Bethlenem Gáborem pak, jak již na jiném místě udáno, na počátku r. 1627 mír uzavřen jest. Mansfeld vzav tedy odpuštění od knížete Sedmihradského, propustil své žoldnéře, kteří větším dílem do Slezska se byli rozešli. On sám měl v úmyslu cestovati do vlašských Benátek, aby sobě nových podpor pro příští podniky válečné vyhledával. Ale na cestě se roznemohl a v jedné vesnici dalmatské nedaleko Zadru náhle zemřel (1626). **) Smrtí tou císař zbaven jednoho z nejčinnějších odpůrcův svých. A skoro též v tu dobu zemřel Arnošt, vévoda Výmarský.

Po čas svého zimního pobytu Valdštein nezůstal nečinným, anobrž doplňoval vojsko své, k novým bojům se chystaje. Mělť na jaře zase už 40000 mužů pohotově, s nimiž chtěl odejíti do Slez, aby té země opět dobyl. Ve Slezsku

*) Podplukovník Rammer vedlé zprávy ode dne 13. listopadu (uložené v arch. Jind. Hradeckém) sobě stěžuje, „že mužstvo ani peněz, ani sousta chleba nemá.“

**) Hledě k povaze tohoto proslulého generála, srovnej co jsme ve svém spisu „Česká válka“ na str. 31—33 o Mansfeldovi byli pověděli.

totiž po Valdšteinově do Uher odchodu Šlikův sbor potýkal se několikkráte s Mansfeldskými, a nemoha se tam udržeti, ucouvnul do Moravy, a Mansfeldští po Slezsku až k hranicím polským a moravským po pevnostech se rozhostili. Měli tam na jaře asi 14000 mužů s několika děly. Velel jim nyní dánský plukovník Miclov, maje k ruce českého exulanta plukovníka z Bubna jako velitele jízdy a plukovníka Karpizona jako velitele nad dělostřelectvem.*) Plukovník Miclov byl proslul svým pychem, lakomstvím a svou násilností, a proto byl velice nenáviděn od svých žoldnéřův, jež pro svou lakomosť ani dostatečně nevyzbrojil. Když válečné operace počaly, plukovník Karpizon ve válečné poradě navrhl, aby pevnosti Kozel, Opava, Sovinec (Eulenberg), Sternberk a Těšín se osadily, zbytek vojska aby se u Kozla soustředil a tam příští podniky Valdšteinovy očekával; „jeť prý," tak pravil Karpizon, „ku pravdě podobno, že Valdštein s hlavní mocí svou do Slezska se vrhne a na Moravě jen malý pozorovací sbor zůstaví; tu že by bylo záhodno, tento menší sbor napadnouti, potříti a pak do Čech vtrhnouti." **) Ale Miclov se rozhodnul, že bude u Kozela na protivníka čekati, čímž už napřed všelikého možného úspěchu se byl vzdal.

Valdštein počal v měsíci červnu své polní tažení do Slezska, rychle dobývaje pevnosť po pevnosti, v nichž Mansfeldští své posádky měli. Počátkem července vojevůdce císařský blížil se ku Kozelu. Ale Miclov nedočkav útoku Valdšteinova, se 2000 jezdci a se vší pěchotou chtěl přes Jablunkov do Uher uniknouti. Než, vlastní jeho plukové tomu zabránili, donutivše ho k obratu.

---

*) Laroche, sv. I. str. 202.
**) Laroche, sv. I. str. 203.

On tedy tak učinil, chtěje se svým lidem přes Branibory do nížin polabských ustoupiti a tam se s hlavní silou dánskou spojiti. Ale Valdštein napadávaje a plukovníkem Pechmannem stíhaje prchající sbor, potřel ho taktéž do posledního muže. Jediný Miclov unikl sám, aby králi dánskému zničení sboru ohlásil. Plukovník Karpizon byl zůstal se 4000 muži posádkou v Kozelu, pevnosti s hradbami tehdáž velice chatrnými. Nahlížeje, že by byl marný všeliký odpor, vydal pevnost císařským za tou výminkou, že po 6 měsíců s lidem svým proti císaři bojovati nebude. Pak odešel též do Dolního Polabí.

Valdštein vypudiv poslední nepřátelské zástupy ze Slezska a zmocniv se všechněch pevných míst, podrobil opět tu zemi císaři. Zanechav posádky v pevnostech, nastoupil pochod do Branibor, aby se tam k Tilly-mu přidružil. *)

Tilly byl zatím vítězně proti Dánům bojoval, znenáhla všecky pevnosti na západ od Labe rozložené jim odjímaje, a nastoupil pochod do Lauenburku, aby tam příchod vojska Valdšteinského očekával. Byl-li král Dánský jediným Tilly-m už dříve přemáhán, po spojení Tilly-ho s Valdšteinem musel se nadíti porážek ještě citedlnějších.

Valdštein v druhé polovici měsíce srpna dostoupil až do nížin Dolního Polabí a dne 22. srpna sešel se s Tilly-m, aby s ním o příštích podnicích se uradil. Král Dánský pozbyv zmužilé mysli a nových porážek se obávaje, právě také odeslal zřízence k Tilly-mu, aby o mír vyjednávali. Ale císařští vojevůdcové předložili poslancům králo-

*) Ve Slezsku Valdštein krutě stíhal všecky, kdož po čas nepřátelské okupace nechuť a nelibosť k císařským na jevo dávajíce, Mansfeldským byli nadržovali.

vým výminky tak ponižující a nesnadné, že král raději ve válce pokračovati sobě umínil.

Za dnů nejblíže příštích vojsko císařské a ligistické shromáždilo se u Petrova (n. Pötrau) na pravém břehu říčky Stehnice (n. Stecknitz). Valdštein potom odtáhl přes Mölln k Tritavě (Trittau), Tilly k Pinneberku. Dánský zadní voj pod velením hr. Thurna staršího ustoupil k Dithmaršům (Dithmarschen). Tilly oblehnul pevnosť Pinneberskou, statečně hájenou, a dobyl jí, pak obrátil se do biskupství Bremského, aby také odtamtud Dány vypudil. Když se mu to podařilo, rozložil své vojsko na zimu do bytův po Lauenbursku, Luneburgsku a Brunšvicku.

Valdštein popošel přes Oldeslohe k Segeberku (v Holštejnsku), a když 24. září hrabě Šlik sbor dánský pod velením markraběte Badensko-Durlašského úplně byl porazil, bylo Dánům před návalem Valdšteinovým stále couvati. Brzy vojsko císařské podmanilo sobě celý Holštein i Šlesvicko, ano některé houfy prošly Jutlandem a dostoupili až do krajin nejsevernějších toho poloostrova. Vojsko dánské ještě v čas přeplavilo se na ostrovy, zůstavivši posádky v některých pevných městech. Císařští pak přezimovali v krajinách na pravém břehu Labském; některé oddíly odtáhly do Pomořan, uhostíce se ve městech na pobřeží Baltickém.

R. 1628 Valdštein obíral se velkolepými plány, pro něž také císaře získati hleděl. Chtělť na moři Baltickém vytvořiti válečné loďstvo, aby tím císaři také panství na moři pojistil. Ale dalekosahající plány Valdšteinovy se neuskutečnily. Vévoda Friedlandský byl sice patentem ode dne 20. dubna od císaře jmenován „generálem na moři Atlantském a Baltickém," ale příštímu admirálu

bylo předkem třeba lodí a opanování některých přístavův pomořských. Valdštein k tomu nejprvé vyhlédnul si Stralsund, nejdůležitější z tehdejších měst pobaltických; než město to zdráhalo se přijati císařskou posádku do svých hradeb. Avšak muž nezlomné povahy, jímž Valdštein byl, neodstoupil od svých zámyslův a ustanovil se na tom, že Stralsunda násilím dobude. Svěřiv Tilly-mu pokračování u válce proti Dánům na pevnině, sám se vší mocí válečnou, již po ruce měl, přitrhl k Stralsundu, aby ho se strany zemské dobýval. I obléhal po celé podletí město, které však velmi zmužile se bránilo a několik útokův odrazilo. Se strany námořní podporovali je Dánové a Švédi, čemuž císařští, nemajíce loďstva, zabrániti nemohli. Po několikaměsíčném obléhání Valdštein konečně v srpnu viděl se nucena od obléhání upustiti a své mužstvo službou ztrmácené a ztrátami ztenčené do bytů vložiti. Dopřáv lidu svému po nějaký čas nutného odpočinutí, vtrhl s ním do Holštejnska, aby tam vedlé ligistův některá od Dánův osazená pevná místa obléhal. Na sklonku roku Dánové měli jedině Glückstadt ve svém držení, které Aldringen také v roce minulém marně byl obléhal.

Král dánský sice v létě po lodích přepravil něco lidu svého do Holštejna, aby se zase zmocnil některých císařskými držených měst. Ale všecky jeho pokusy byly odraženy bdělostí a udatností posádek císařských.

Minula jeseň a nastala zima, další operace válečné přerušíc. Císařští odtáhli do Pomořan, a brzy potom, jak známo, přišel k místu mír Lubecký. Vítězové mohli nyní vojskem svým dle libosti naložiti a jeho k jiným účelům upotřebiti.

Po skončení války dánské částka vojska cí-

sařského pod velitelstvím polního maršálka Arnima poslána na pomoc králi Polskému proti Švédům. Jiný díl odtáhl k armádě španělské do Holandu, a na podzim (1629) generál Collalto dovedl 20.000 mužův do Italie, aby tam v tak zvané válce o „Mantovanské dědictví“ bojovali proti Francouzům, kteří počtem 25.000 mužův stáli pod velením Ludvíka XIII. Císařští sice dobyli nějakých úspěchův, ale nikoliv tolik, kolik sobě přáli. V Chierasku pak dne 6. dubna 1631 uzavřen mír; Mantova zůstala v držení vévody Neverského, jemuž byli pomáhali Francouzové.

Zbytek vojska císařského a ligistického, co zůstal v Němcích, byl nyní ustanoven k tomu, aby prováděl edikt restituční. Ale jakož jsme již na jiném místě byli podotkli, bylo město Magdeburk jediné, proti němuž zbraní a násilí bylo užito. Císařští a ligističtí pod velením Pappenheimovým a Valdšteinovým po 28 neděl (od 27. března do 19. října 1629) toto město marně obléhali. Nemohouce ho pokořiti, počátkem nastávající tuhé zimy odtáhli.

Přistoupíme nyní k vypsání čtvrtého války třicetileté občasí, anož co do počtu a významu událostí bylo nejvíce důležito, bývajíc vůbec „*válkou švédskou*“ nazýváno. Válku tu byl již Valdštein předzvídal, a proto záhy již přihlížel k tomu, aby pomoční města podél moře Baltického se opevňovala, jakož i by do Pomořan a do Meklenburska císařské posádky se vkládaly. Všecko ostatní vojsko Valdštein shromáždil u Memmink, tušíme, asi proto, aby tím členům sněmu říšského, toho času právě v Řeznu shromaždéného, jaksi pohrozil a je k přijetí návrhův císařských tím spíše přiměl.

Víme již, že nátlak ten nebyl dosti mohuten a silen, anobrž že císař naopak říšským stavům

německým skoro ve všem byl po vůli. Nebylo zajisté od katolických knížat německých dosti moudře a opatrně jednáno, že honíce se za zájmy sobeckými, o zmenšení vojska a o Valdšteinovo s nejvyššího velitelství sesazení usilovali a toho také skutečně dosáhli za doby, v níž jim všem všeliká nebezpečí hrozila, kdežto naopak knížata protestantská oněmi opatřeními svých protivníkův jenom získala.

Valdštein meškal právě v Memminkách,*) když mu dne 3. října doručena zpráva, že jest sesazen. Přijal zprávu myslí klidnou a odešel do Prahy, kde se na r. 1631 usídlil.

---

*) Keym, sv. II. str. 22.

Částka šestá.

Válka švédská, od svého počátku až do vypuzení Sasův z Čech, od r. 1630 do r. 1632.

Gustav Adolf vloží se v boj s císařem. — Švédové vtrhnou do Pomořan a do Meklenburka. — Neúspěchy císařských tamtéž. — Ústup jejich do Landsberka a do Frankfurtu nad Odrou. — Tilly odtáhne do Meklenburka. — Frankfurt od Švédů ztečen a Landsberk dobyt. — Gustav Adolf odebeře se k Magdeburku. — Obléhání a dobytí této pevnosti Tillym. — Tilly-ho další operace. — Sasové spojí se se Švédy. — Císařští vtrhnou do Sas. — Bitva u Breitenfeldu. — Pochod králův do Porýnska. — Sasi připravují se ku vpádu do Čech. — Naděje českých emigrantův a jejich agitace v Čechách. — Vpád Sasův do Čech. — Sasové zmocní se severozápadních krajů českých. — Praha se jim vzdá. — Emigranté ve svých nadějích zklamáni. — Tiefenbach odtáhne ze Slezska do Čech naproti Sasům. — Bitka u Nymburka. — Valdštein opět k nejvyššímu velení povolán a jmenován „generalissimem.“ — Císařští vytisknou Sasy z větší částky země a potlačí domácí vzpoury lidu českého. — Valdštein dobude Prahy. Smlouvání se Saskem. — Tilly-ho operace proti Švédům v Bavořích. — Úspěchy Švédův rostou. — Vojsko kurfiřta Bavorského spojí se s Valdšteinem.

Bylo[t] od krále švédského Gustava Adolfa věcí velmi odvážnou, dáti se do války s císařem

Ferdinandem. Válečná moc Švédův u porovnání s válečnou mocí císařovou a ligy katolické byla zajisté jen praskrovna, a z této převahy tudíž dá se vysvětliti v sebe důvěra císařských a ligistických, kochajících se čákou, že Švédy brzy přemohou. Kdyby byl císař krále švédského příliš nepodceňoval, nebyl by zajisté k ztenčení vojska a k sesazení Valdšteinovu svolil i přes to, že by tím s volby syna za budoucího krále římského třeba na čas bylo sešlo. A katolická knížata německá vůbec nepovážila, že Gustav Adolf výtečně užije rozbrojův, mezi katolíky a protestanty v Německu panujících, a že záhy sobě vyhledá horlivé spojence a přívržence mezi protestanty německými.

Když v létě 1630 král švédský se svými zástupy ku břehu německému do Pomořan byl připlul a válku počal, císařští v té zemi měli pod generálem Torquatem Conti-m ve zbraních jen asi 16000 mužův, kteří ve dvou leženích, totiž u Anklama (na říčce Pěně) a u Gradce (Garz, na levém břehu Odry) pod Štětínem shromážděni byli, aby Švédy pozorovali.

Dne 10. července král Švédský osadil Štětín, hlavní město v Pomoří, ustanoviv je za středistě příštích válečných podniků svých. Odtud Švédové všecka důležitější města po břehu východním a dále do vnitř rozložená — Kolobřeh (něm. Kolberg) vyjmouc, opanovali, čímž sobě v zádech spojení s otčinou byli zabezpečili.

Zatím Conti vojsko císařské, při Anklamu tábořící, zavolal do Gradce a na protějším břehu Oderském osadil město Greiffenhagy, kde další podniky královy očekával. Král rozhodnuv se, postoupil ku Gradci, chtěje Conti-ho k bitvě přijmeti. Tento nedal se v potyk; ale také Gustav

Adolf netroufal sobě uhoditi na velmi pevné okopy a ohrady císařských a raději s dílem vojska vrhl se do Meklenburska, aby tam obnovil panství obou vévodův, císařem vypuzených. Ale nedosáhl, čeho sobě žádal; neboť vévoda Savelli, toho času velitel císařských v Meklenburce, shromáždil honem své vojsko a jsa počtem silnější, donutil Gustava Adolfa k ústupu do Štětína, třeba že Švédové v několika potyčkách zvítězili a Rybnici i Dammgarten*) byli osadili.

Za pobytu králova v Meklenburce hrabě Conti poděkoval se z velitelství a na jeho místo vstoupil generál Schaumburg. Švédové oblehli Kolobřeh a po několikaměsíčném udatném hájení vzdala se císařská posádka smlouvou.**) Opanováním Kolobřehu Švédové získali velmi, majíce nyní v rukou nejen jižní cíp, ale i ostatní břeh Pomořský a tím spojenou basis (základ) operační podél moře Baltického.***)

Po svém příchodě z Meklenburka král předkem hleděl císařské z Gradce a Greiffenhag vytisknouti, čímž by nížiny při ústí Oderském opanoval. Věc se mu ve všem vydařila. Byvše prudce postřelováni, císařští dne 25. prosince vytáhli z Greiffenhag a přišli den po tom do ležení

---

*) Rybnice a Dammgarten, města severovýchodně nad Roztoky, poblíž zálivu Rybnického.

**) Císařská posádka v Kolobřehu tehdáž pod velením podplukovníka de Mers-a skládala se z Čechův a sice z pěti setnin nynějšího vlastenského pluku našeho číslo 11. (píseckého), jemuž tehdá pluk Hardeggův říkali.

***) *Operační basis* v umění válečném nazývá se krajina, v níž bojující armáda v zádech svých jakousi bezpečnou oporu pro své příští podniky zakládá a odtamtud své válečné potřeby, mužstvo, koně munici atd. doplňuje a přibírá.

u Gradce. Schaumburg opustil ohrady za městem a vrhl se do města, ale nepomýšleje na pravidelné bránění, ještě příští noci (26. pros.) vytáhnul, před odchodem město zapáliv. Sbor císařských nastoupil zpáteční pochod přes Kostřín (něm. Küstrin) do Frankfurtu nad Odrou a do Landsberka na Vartě. V obou městech zůstaveny posádky, aby kryly Slezsko na severu. Švédové stíhali císařské až do Kostřína. Tito na svém kvapném a v nepořádku vykonaném ústupu mnoho lidu ztratili. Zbylá jejich síla ve všem všudy páčila se na 8000 pěších a na 4000 jízdných, a i ti byli sešlí v té míře, že Schaumburg Tilly-ho za výpomoc požádati přinucen byl.

Jak vidno, král švédský již do konce r. 1630 mnoho vyzískal, pevně stana po celém Pomoří, odkud měl volnou cestu do Branibor. Lid jeho byl pln zmužilosti a důvěry, kdežto císařští ve Frankfurtě a Landsberce mysli pozbyli, jsouce co do počtu slábi a svízeli pochodovými příliš sedráni, než by čelem se postavili proti Švédům, kdyby tito o vpadnutí do Slez se pokoušeli.

Hlavní síla císařských a ligistů v ten čas stála ve svých bytech nečinně. Jeden její díl pod Pappenheimem pozoroval Magdeburk a rozptyloval některé čety, jež Kristian Vilém Braniborský ve prospěch Švédů byl najímal. Ještě hůře, než Braniborskému, vedlo se Františku Karlovi, vévodě Saso-Lauenburskému. Ten také verboval a přiváděl námezdníky Švédům, ale byl od Pappenheima poražen a zajat.

Tilly, stoje před Halberstadtem, vyslyšel naléhavé prosby Schaumburgovy a na rychlo sám odešel s oddílem svého sboru na posilu do Frankfurtu. Přišed, rozhojnil počet posádky frankfurtské a landberské, opatřil ji všelikými potřebami

a dle možnosti zařídil, čeho na uhájení obou míst bylo zapotřebí.

Zatím Švédové také nelenili. Král měl ovšem v úmyslu, Frankfurtu a Landsberka dobyti. Ale čekal na příhodnou chvíli, až by totiž Tilly z Frankfurtu odešel. Aby Tilly-ho odtamtud vylákal, táhl počátkem února do Meklenburka. Za krátký čas zmocnil se některých tamějších ohrazených míst, mezi těmi pevnosti Demína, kterou vévoda Savelli, voják nedosti rázný a zmužilý, po třídenním postřelování dne 15. února smlouvou byl vydal.

Po dobytí Demína Gustavu Adolfovi oznámeno, že Tilly Frankfurt skutečně opustil a do Meklenburka pospíchá. Král nyní dosáhl, čeho sobě byl přál. Zanechav v dobytých městech něco lidu vojenského, táhnul na jih dobývat Frankfurtu a Landsberka. Přišed k Odře, rozložil se u Schvedtu táborem a zavolal tam také zástupy, kterých v Pomořanech zapotřebí nebylo.

Tilly zatím přitáhl do Meklenburka. Císařští dne 2. března útokem ztekli Nový Branibor, od 2000 Švédův hájený, po čemž Tilly k Polabí do okolí Magdeburského odešel, domnívaje se, že pohne krále k odtáhnutí od Frankfurtu. Ale král doufaje, že Magdeburk císařským ještě po nějaký čas odolá, nedal se mýliti, nýbrž přistoupil k dobývání Frankfurtu.

V poslední dni měsíce března švédské vojsko počtem 20000 m. se dvěma stoma dělostřeleb vytrhlo z ležení u Schvedtu a přitáhlo dne 2. dubna před Frankfurt. Tam převzal po Schaumburgovi nejvyšší správu maršálek Tiefenbach. Posádka skládala se z 8000 mužův. Hbitě a rázně král přistoupil k útoku na pevnost. Dne 2. dubna večer Švédové výpad císařských odrazivše, záhy vadili některé zevnější hradby, druhého dne po-

stavili baterii o 12 dělostřelbách největšího kalibru a stříleli do hradeb tak rázně, že již k večeru v nich průlom vystříleli. Četa dobrovolníků průlomem dostoupila předprsně, otevřela brány a Švédové neodolatelně vrhali se do města, couvající oddíly císařských stíhajíce. Darmo přičiňoval se Tiefenbach, aby dobyvatele zpět zatlačil. Posádka ve městě zmužilě bojovala, ano i jízda v ulicích hnala útokem na Švédy. Než přese všechnu udatnosť zmáhal se nepořádek ve vojště Tiefenbachově. Houfy utíkajících hrnuly se k mostu, aby se na pravý břeh zachránily. Ale v tu chvíli buď nedopatřením, anebo přenáhlením kus mostu stržen dříve, než všecko vojsko na pravý břeh bylo přestoupilo. Z toho vzešla císařským ztráta dvou tisíc mužův dílem pobitých, dílem zajatých. Tiefenbach se 6000 muži ustoupil do Slez.

Dne 14. dubna Gustav Adolf přitrhl k Landsberku. Pevnosť ta vzdala se již den po tom, když její velitel, plukovník Kratz, učiniv výpad na Švédy, kulkou nepřátelskou byl padl.

Po dobytí obou pevností odhodlal se král, že osvobodí Magdeburk, od císařských obležený. Ale bývaje u svých podnicích vždy opatrným, chtěl sobě oba kurfiřty, Braniborského i Saského, dříve získati. Vyjednával s nimi po delší čas, až oba na stranu svou přivede. Nyní bylo mu lze k osvobození Magdeburka přikročiti.

Tilly zatím již po 7 týchdnův (od 30. března) dosti rázně dobýval toho města, odkud oklikami ku Švédům zaznívali prosební hlasové měšťanstva za osvobození. S ostatek ozbrojené měšťanstvo, jsouc dvěma tisíci Švédů pod plukovníkem Falkenbergem výdatně podporováno, s nevšední statečností odráželo útoky oblehatelův. Dne 20. května císařsko-ligistické vojsko se všech stran hnalo k útok

Obhájcové byli noční před tím dnem námahou i bděním umdleni a nijakého přepadu neočekávajíce, odpočívali. Za prvního překvapení podařilo se útočníkům hradební valy ztéci a se do města vedrati. Za prvními postupovaly v řadách semknutých jiné kolony a na všech místech tísnily branitele, do vnitř města znenáhla ustupující. Císařští dopravili do ulic několik svých dělostřeleb, postřelovali utíkající měšťanstvo a překonali je úplně. V jednu hodinu s poledne měli už celé město ve svém držení. Zdivočilé žoldnéřstvo popustilo uzdu své hrabivosti a loupeživosti, drancovalo domy, i vraždění se neštítíc. Bylyť to výjevy, podobné k oněm, jimiž třicetiletá válka vůbec neblaze byla proslula.

Když se byl Tilly ve městě usadil a porouchané hradby k hájení upravil, stanul král švédský ve Verbech (Werben) na Labi, a rozloživ se tam táborem, ohradil se. Tu čekal na posily, jelikož četnými v různých pevných místech zůstavenými obsádkami sbor jeho se ztenčil na 4000 mužův, s nimiž arcit nebylo lze ničeho podniknouti.

Tilly zanechav v Magdeburce Volfganga hr. z Mansfeldů s posádkou 5700 m., odtáhl do Durink, poslal odtamtud něco lidu vojenského do Hesso-Kasselska a jal se vyjednávati s kurfiřtem Saským, jenž měl 18000 m. ve zbrani, aniž by se byl zjevně prohlásil, kterou že z válčících stran podporovati bude. Ačkoliv ve Vídni věděli, že kurfiřt s králem švédským tajně se smlouvá, nechtěli přece násilí užiti a tudíž zakázali Tilly-mu, aby do Sas nepřátelsky nevtrhl. Tilly tedy odešel do nížin Polabských a dne 27. července postavil se u Volmirstädtu (asi 2 míle severně nad Magdeburkem). Ještě téhož dne Švédové přepadli císařskou jízdu v ležení, ale byvše odraženi, ustoupili

opět do svého táboru u Verb*). Za to postoupil pak Tilly k severu přes Tangermünde k Verbům, aby sám Švédy napadl. Ale tento, jakož i jiný pokus, jejž Tilly dne 8. srpna podnikl, se nezdařil, a proto císařští vrátili se zase do starých bytů svých u Volmirstädtu.

Asi v polovici měsíce srpna kurfiřt Saský byl konečně donucen, zjevně se prohlásiti, k čí straně v tom boji se nakloní. Byltě vídeňský dvůr nyní usvědčen, že mírné se Sasy smlouvání k cíli nepovede. Tilly-mu tedy nařízeno, aby vtrhl do Sas. Císařští přitáhli do Eisleb (Eisleben), kde k nim přibylo 25000 mužův, které Fürstenberg z jižních Němec na posilu byl přivedl. Jiných 10000 m. pod Fuggerem bylo určeno, aby vtáhli do landkrabství Hesso-Kasselska. Tito a s nimi později generál Aldringen vtrhli pak do tohoto landkrabství, aby tam proti landkraběti Vilémovi, spojenci švédskému, bojovali.

Z Eisleb Tilly odtáhl přes Mezibor (Merseburg) k Lipsku. Sasové u Lipska soustředění k rozkazu kurfiřtovu odešli do Torgova (Torgau) a kurfiřt, přidav se zjevně ke Švédům, vznesl prosbu na krále, aby mu byl nápomocen. Gustav Adolf k tomu svolil milerád a dav se na pochod do zemí saských, spojil se 5. září u Düb (Düben) s vojskem kurfiřtovým.

Dne 6. září kapitulovalo Lipsko; císařští je osadili a postavili se pak mezi Breitenfeldem a Seehausy (Seehausen) nedaleko Lipska. Bylo se nadíti, že císařští v těch místech srazí se se spojeným vojskem sasko-švédským. A tak se stalo

*) V této seči po straně císařských padl poslední mužský potomek staroslavné rodiny českomoravské *Vratislav z Pernšteina*, pán na Litomyšli.

skutečně. Dne 7. (17.) září svedena bitva Breitenfeldská.

Obě strany byly počtem asi stejně silny; mělať každá asi 30—35000 mužů ve zbrani, jenom že Švédové měli četnější hrubou střelbu, než císařští. Obě armády takto se postavily: císařští stáli ve dvou vojích v útvaru šachovničím na výšinách mezi Breitenfeldem a Seehausy, pravé křídlo o Seehausy opírajíce; po obou křídlech stála jízda. Jízdě na křídle levém velel Pappenheim, na křídle pravém Fürstenberg. Dělostřelba císařských záležela jenom ze 26 kusův, jsouc na dvě mohutné baterie rozdělena. Švédové bojovný svůj šik postavili mezi dvěma vesnicema, řečenýma Podelvice (Podelwitz) a Kebželvice (Göbschelwitz); pravé křídlo jejich těsně přiléhalo k Podelvicům. Šik švédský byl stěsnanější, než šik císařských, ale za to hlubší. Pravé křídlo a centrum bylo složeno ze Švédův, levé křídlo ze Sasův. Dělostřelstvo jejich čítalo 100 kusův.

Bitva počala o poledni dělostřelbou. Pappenheim z lévého křídla jízdou císařskou napadl jezdectvo švédské na pravém jejich křídle, ale nemohl proniknouti; neboť nepřátelští mezi jezdeckými četami vřadění mušketýři uvítali ho palbou tak prudkou, že jen stěží lid svůj v pořádku a pohromadě udržel. Sedmkráte Pappenheim útok opakoval, ale vždycky beze všelikého účinku, při čemž chtěje křídlo švédské zaskočiti, od centra císařských se odtrhl.

Nepřátelské levé křídlo bylo hned z počátku bitvy ze své posice vytištěno, větší díl saské jízdy i pěchoty a s ní také kurfiřt opustili bojiště. Jen stěží podařilo se maršálku Hornovi seřaditi čtyry pluky saské, aby posilnily centrum, proti němuž Tilly centrem svým mocně hnal útokem. Ale cí-

sařská jízda na pravém křídle nemohla ničeho pořídíti. Dala se na útěk, a pěchota Tilly-ho, po obou křídlech od jezdectva opuštěna, zůstala sama na bojišti. Švédové nyní demaskovali (odhalili) hrubou střelbu svou, hustě postřelujíce a hubíce semknuté řady pěších praporcův centra císařského, ana zatím švédská jízda oba nekryté boky císařských napadla a v nepořad uvedla. Zmatek byl nyní obecný. Císařští utíkajíce, opustili bojiště. Jenom pět pluků Valónských o své ujmě se seřadilo a odtáhlo do blízkého lesíka, v němž se až do noci bránily.

Císařští v bitvě Breitenfeldské utrpěli ztrát velmi citelných. Ztratiliť vedlé svých dělostřeleb 100 korouhví, 7000 mrtvých a 5000 raněných. Se zástupy zbylými (asi 10000 muži)*) Tilly utekl se do Halberstadtu. Za ním jako zadní voj odešlo jezdectvo Pappenheimovo, které v noci po bitvě asi do 40 škadron se bylo sešikovalo. V Halberstadtě Tilly, ačkoli raněn, rozvinul činnosť pozoruhodnou, pokud se týkala nového vojův organisování. Dva dni po bitvě císařská posádka v Lipsku pod plukovníkem Wanglerem kapitulovala a odtáhla do Čech.

Po vítězství u Breitenfeldu král švédský připravoval se k pochodu do Porýnska a Sasové ke vtrhnutí do Čech. Tilly z Halberstadtu odtáhnul k Veseře a odtud přes Fritzlar a Fuldu k Mohanu. Na cestě přidaly se k němu některé nově najaté zástupy, pak z Hesska sbor generála Fuggera. Krom toho v Ašaffenburku spojil se s ním pomocný sbor vévody Lotrinského, počtem 13000 mužův. Spojené vojsko katolické čítalo nyní ke

*) Dle listu ode dne 2. října, v arch. Jind. Hrad.

čtyřiceti tisícům mužův,*) a Tilly byl by býval zajisté s to, aby se s Gustavem Adolfem polem setkal; avšak k výslovnému přání kurfiřta Bavorského od toho upustil. Brzy potom musel také vévoda Lotrinský k naléhavému domlouvání kabinetu francouzského od císařských se odtrhnouti a se svým lidem do Lotrink se vrátiti.

V druhé polovici měsíce listopadu Tilly pokoušel se o dobytí Norimberka, co se mu však nepodařilo. Odtud odešel k Nördlinkám a rozložil v tamější krajině vojsko po dědinách. —

Král švédský po krátkém odpočinku se svou armádou vytrhl z Lipska přes Mezibor do Halle, kam dne 20. září přišel. Z Halle odeslal malý sbor pod gen. Banérem dobývat Magdeburka. Sám pak přes Querfurt nastoupil pochod do Erfurtu, pak skrze Durinky do Frank. Byloť účelem toho válečného tažení, aby Gustav Adolf katolická, duchovními hodnostáři spravovaná knížetství na Mohanu a na Rýně sobě podrobil, dobře věda, že z církevních zemí těch liga katolická znamenité příspěvky na potřeby válečné dostává. Kdyby tedy zemí těch dobyl, přítoky odtamtud nejen že by vojsku katolickému zanikly, anobrž ve prospěch strany protestantské se obrátily.

Franky dobyty bez všeliké obtíže. Švédové opanovaly Vürcpurk, brzy potom Hanavu, Ašaffenburk i Frankfurt nad Mohanem, a připravovali se k dobývání kurfiřství Mohučského za Rýnem. Gustav Adolf k tomu konci přešel u Oppenheima na levý břeh Rýna, ztekl to město, od Španělův osazené, a po krátkém obléhání smlouvou zmocnil se pevnosti Mohučské, kterou též Španělové v rukou

*) List ode dne 4. října v arch. Jindř. Hrad.

měli. Bernhard, vývoda Výmarský, dobyl Dolního Falcka a Vilém, landkrabě Hesso-Kasselské, opanoval některá pevná místa, na pravém břehu Rýna pod Mohučem. Za doby poměrně velmi krátké Gustav Adolf dosáhl tedy, čeho sobě přál; stalť se pánem krajin, nad Mohanem a na středním Rýně ležících. —

Co se týče operací válečných, v ten čas od Sasův podniknutých, tu nebude od místa, povíme-li dříve něco na vysvětlenou o poměrech českých exulantů ke kurfiřtovi Saskému.

Když byla válka švédská vypukla, kojili se čeští emigranti nadějí, že pomocí švédských zbraní budou moci do vlasti se zase vrátiti. Někteří z emigrantův, majíce hraběte Thurna v čele, odebrali se do švédského ležení, aby králi své služby nabídli. Jiní vstoupili do služeb saských. Ještě jiní v Sasích a v Lužici po osadách českých seřadili malé ozbrojené tlupy, které do země české vpadaly a na mnohých místech šarvátky s císařskými sváděly.*) Když Sasové do Čech vpadli, císařští toho času měli v zemi jen praskrovný počet lidu vojenského. Jenom v Praze a v některých ohrazených městech leželo něco málo posádek o několika stech žoldnéřův, kterým velel Don Balthasar Maradas.

Uplynulo několik neděl, než Sasové do země vtrhli. Opozdili se proto, že měli co činiti s Tiefenbachem, jenž se zástupy císařskými ze Slezska do Lužice vpadl. To se stalo na počátku října (1631), a kurfiřt Saský poslal větší díl svého vojska do Lužice, kde se byl Tiefenbach vojensky už usadil, a jehož lehcí oddílové až po Drážďany

*) Jar. Čelakovský v „Osvětě," r. 1872, str. 747.

zajížděli*). Naproti Tiefenbachovi Sasové stáli až do konce října. Tu byl tento k rozkazu císařovu odvolán, aby zpět do Slez odtáhl. Slibovalit sobě ve Vídni, že tím zemí saských ušetřením kurfiřta Saského přece snad k sobě nakloní. Krom toho bylo Tiefenbacha ve Slezích zapotřebí, jelikož tam 10000 mužů lidu švédského a anglického pod gen. Lesle-m bylo vtrhlo a se k pevnosti Hlohovu (Glogau) blížilo. Jakmile císařští z Lužic odešli, Sasové ihned hnuli se k pomezí českému.**)

Hlavní jejich voj pod komandem polního maršálka Arnheima z Horní Lužice zamířil ke Šluknovu, pak přes Děčín k Litoměřicům a osadil Mělník. Jiná kolona z Mišně dala se pochodem podél Labe k Oustí nad Labem a přes Lovosice k Roudnici. Sasové bez odporu opanovali řečená místa a tím zabezpečili sobě volný průchod na severu krajinou polabskou. Že by Sasové měli přec v úmyslu, vpadnouti do Čech, tomu při dvoře ve Vídni ani věřiti nechtěli. V Praze Maradas sice učinil některá vojenská opatření, svolav do zbraní 1600 měšťanův***) a dav je po vojensku vycvičiti. Ale čím blíže ku Praze nepřítel postupoval, tím více řídly řady této defense a brzy z ní zbyly pouhé trosky. Když pak již bylo zjevno, že nepřítel po krajích českých se skutečně rozbíhá, korunní úředníci s korunou a jinými klenoty z Prahy k vůli jistotě odebrali se na cestu do Budějovic. Než v české kanceláři vídeňské poříde ještě nebezpečí neznali, ano pokárali úředníky korunní a nařídili, aby se do Prahy vrátili. I potom, když

*) Zprávy ode dne 4. a 19. října v arch. Jind. Hrad.
**) Zprávy ode dne 15., 19., 29. října, od 1., 2. a 5. listop. v arch. Jind. Hrad.
***) „Osvěta", r. 1872, str. 817.

skutečně události samy mluvily, domnívali se ve Vídni, že do Čech vpadly jenom čety ozbrojených emigrantův, kteří že pod vůdcovstvím Thurnovým ku Praze táhnou, a s těmi prý — jakož se tam rozumovalo — vojsko císařské v zemi brzy bude hotovo.*) Ovšem za krátko přesvědčili se, že tomu není tak. Vidouce, že do Čech vtrhlo všecko vojsko saské, nařídili nyní Tiefenbachovi, aby ze Slezska do Čech kvapil a Prahu kryl. Ale bylo již pozdě.

Dne 10. listopadu do Prahy došla zvěst, že se Sasové od Labe blíží, a již příští noci císařská posádka opustila město. Jeden její díl doprovodil do Pardubic Valdšteina, který do poslední chvíle v Praze byl zůstal. Ostatek vojska Maradas přes Tábor odvedl do Budějovic.

Když z hlavního města císařská posádka byla vytáhla, panoval tam zmatek a zděšení. Městské stráže odepřely konání služeb, a postrach byl tak obecný, že na př. městská stráž u Bruské brány, uslyševši troubení saského trubače, od Arnheima vyslaného, že si přeje do města vpuštěn býti, horem pádem dala se na útěk, a vyslanec musel psaní, v němž Arnheim zval Valdšteina k jednání s ním o pokoj, brankou podstrčiti**).

Vedlé toho počínaly se po městě povážlivé výtržnosti. Někteří emigranté, již se byli do města tajně vloudili, pobouzeli lid k činům násilným. Ten pak vedral se do některých klášterův, kostelův a soukromých domův, poplenil a poboural je. Nebezpečí rostlo ještě povážlivěji, když i houfy z venkova přicházejíce, do města

*) List páně Slavatův, daný dne 15. listopadu 1631, ulož. v arch. Jind. Hrad.

**) „Osvěta," r. 1872 str. 916—917.

vpuštěny býti žádaly. Tu konečně poštěstilo se radám městským přijměti měšťany, aby ve zbroji opětně vytáhli a dalšímu drancování poněkud přítrž učinili.*)

Zatím Sasové přitrhli v sobotu dne 15. listopadu na úsvitě na Bílou Horu, postavili se ve válečný šik a poslali ku Strahovské bráně polního trubače, přinášejícího radám městským psaní, v němž Arnheim ve jménu kurfiřtově město vyzval, aby se vzdalo, slibuje, že města ušetří. Rada městská nahlednouc, že na jakýs odpor nelze ani pomysliti, vyslala deputaci do hlavního stanu nepřátelského, aby se s Arnheimem o vzdání smlouvala. Překonavše některé obtíže, vyslanci smluvili se ústně o výminkách. O páté hodině večerní Sasové vešli v pořadě vojenském do města. Starý hrabě Thurn byl zvláště srdečně uvítán. Někteří ze vzácnějších vystěhovalcův, v saské jízdě sloužívších, jako pán z Bubna mladší, Pavel Kaplíř a jiní, slavnostně oděni vešli s vojskem do města. Sasíci za prvních dnův okupace pokojně se chovali a nikdo na ně sobě nestěžoval. Přednější důstojníci saští a někteří šlechticové emigranté ubytovali se ve vzácnějších panských a městských domech, Arnheim v „Saském domě“ blíže kostela jesuitského, Thurn s hr. Solmsem na Malé Straně v domě pana Michny, druhdy Thurnovi patřícím.**)

Dne 20. listopadu také kurfiřt saský slavil svůj vjezd do města. Arnheim byl mu jel naproti až do Litoměřic. V průvodě kurfiřtově nacházeli se také pán z Roupova, bývalý kancléř království Českého, Ladislav z Žerotína, druhdy nejvyšší hejtman Moravský, a několik jiných osob ze stavu

*) „Osvěta“, r. 1872 str. 916—917.
**) Tamtéž str. 922.

panského. Kurfiřt lidem evangelickým jásavě uvítán, usídlil se v paláci knížete Liechtensteina. Jásání evangelíkův bylo lehce vysvětliti. Doufalit, že jim kurfiřt k bývalým právům a statkům dopomůže. Než naděje jejich zklamány. Kurfiřt sice dovolil protestantům, aby v některých kostelech evangelické služby boží opět se obnovily, tak na př. na Starém Městě v kostele Týnském a u sv. Salvátora, na Novém Městě v kostelech Marie Sněžné, sv. Vojtěcha a Štěpána, na Malé Straně v kostele karmelitském. *) Také universita dostala se do jejich rukou. Avšak prosbu, aby ze svého středu správce zemské sobě vyvolili, kurfiřt oslyšel.

Kurfiřt jen na krátko pozdržel se v Praze a již dne 18. prosince odešel do Drážďan. **) Z Prahy vyšla také většina saského vojska, aby se po severních krajích českých rozhostila. Žádalo za to totiž měšťanstvo, nemohouc dlouho snášeti břímě vojenského ubytování. Kromě měst už dříve osazených Sasové osadili ještě Brandýs n. L., Rakovník, Most, Ostrov, Falknov, Loket, Kadaň, Chomútov, Žatec a Cheb. Toto město bylo Sasům od protestantského měšťanstva proti vůli zámeckého velitele vydáno. ***) V Praze zůstali posádkou jenom 3000 pěších a 500 jízdných, jejichž velení plukovníku Hofkirchenu a hr. Solmsovi svěřeno bylo. Do královského zámku vložena jedna setnina. †) S kurfiřtem odešel také větší

*) Dle listu, daného dne 2. ledna 1632, z „Vlašské korespondenční knihy“ v arch. Jind. Hrad.

**) List, daný dne 23. prosince 1631, tamtéž.

***) Mikovcovy „Mal. Skizzen“, str. 200, 232, a Heberovy „Burgen atd.“ sv. IV. str. 77.

†) List, daný dne 27. prosince, v arch. Jind. Hrad.

vrátivších se exulantův; zůstali jen hr. Thurn, pán z Bubna a Kaplíř.

Již nahoře byli jsme pověděli, že vláda císařská, obdrževši zprávy o násilném Sasův do země vtrhnutí, Tiefenbachovi poručila, aby ze Slezska do Čech se uchýlil. Tiefenbach vydav se na cestu, odeslal jako předvoj 1200 jezdcův pod velením plukovníka Desfours-a. Dne 16. listopadu přitrhl do Trutnova a dne 19. přes Nový Bydžov do Nymburka. Již na svém pochodě dověděl se Tiefenbach, že Sasové Prahu byli osadili; i uzavřel, že prozatím v Nymburce stane. Z Nymburka odeslal plukovníka Šafgoče se 2000 jezdci k Mělníku a ke Mladé Boleslavi, kde emigranté lid selský vzbouřili a některých míst, jako Nových Zámků, Mnichova Hradiště, Houšky a jiných se byli zmocnili. Ale výprava Šafgočova se nezdařila, ano, císařští, jako hned povíme, museli se také z Nymburka vykliditi.*)

Dověděv se totiž Arnheim, že Tiefenbach u Nymburka stojí a se tam vojensky upevňuje, vypravil se s některým počtem svého lidu k Nymburku a táhl proti císařským. Vůdce císařských, postaviv svůj sbor na levém břehu polabském v bitevní šik, očekával útok nepřítelův. Z počátku bitky byl úspěch po straně císařských, jejichž jízda jízdu saskou zpět zahnala. Ale brzy podařilo se Arnheimovi, jezdce své opět seřaditi a útokem hnáti na císařské, a to se zdarem takovým, že tito do Nymburka ustoupiti museli, most za sebou pobořivše. Arnheim se svými dělostřelbami pak postoupil až po samý levý břeh a postřeloval Nymburk.**) Město na mnoha místech zapáleno

*) „Osvěta“ r. 1873. str. 181.
**) Dle „Theatrum europaeum“. Srov. též „Osvětu“ r. 1873, str. 254.

a císařští užili zmatku z toho vzešlého ku plenění města. Tiefenbach jen stěží svůj lid seřadiv, opustil město a odtáhnuv ke Chlumci, svůj sbor po Královéhradsku a Chrudimsku do zimních bytů rozložil. Sasíci potom také vtáhli do Boleslavi, Poděbrad a Kolína a osadili ta města. S ostatkem vrátili se do Prahy.

Od bitvy Breitenfeldské dvůr vídeňský nerozvíjel potřebné činnosti, aby se uvaroval nebezpečenství, se všech stran jemu hrozícího. Slezsko a valná částka země české byla v rukou nepřátelských, vojsko ligy katolické stroskotáno, převaha Švédův rozhodovala. A krále švédského účinlivosť, spojena se štěstím, jej ve všech podnicích doprovázejícím, ukazovala k tomu, že zemím císařovým chvíle ještě trudnější a nebezpečnější nastávají. Bylo nevyhnutelně nového vojska třeba a v jeho čele aby byl muž, který by nejen skleslou všech mysl oživil, anobrž i s to byl, aby vítěznému protivníkovi odolal. Všeho toho schopen byl muž jen jediný, — *Valdštein.*

Již koncem října do Prahy byl přijel vojenský rada Questenberk, aby ve jménu císařově Valdšteina k pořízení nového vojska a k přijetí nejvyššího nad ním velení vyzval. Valdštein se zdráhal, předstíral obtíže, ale nicméně k doléhavým přímluvám knížete Eggenberga, důvěrného rádce císařova, konečně povolil. Dne 6. prosince 1631 Valdštein přesídlil do Znojma, aby byl blíže Vídni. Ve Znojmě vyjednáváno dál a smluveno, že Valdštein za tři měsíce novou armádu počtem 40000 mužův zřídí.

Byv patentem ode dne 15. prosince 1631 jmenován „generalissimem," Valdštein přijal nejvyšší velení nad vojskem a rozvinul podivuhodnou činnosť v přípravách válečných. Verbováno nejen

v dědičných zemích rakouských, ale také v Polsce, ve Flandřích a v Uhrách. Na zapravení výloh rozepsána vysoká válečná daň; vedlé toho scházely se též znamenité příspěvky dobrovolné do státních pokladen. Tak darovali ku př. král Ferdinand se svou chotí 300000, biskup vídeňský 80000, kníže Dietrichstein, hrabě Michna, kníže Eggenberg po 100000, říšský místokancléř Strahlendorf 90000 tolarův.*)

Zatím také z Němec povolán do Čech vojenský sbor o 10000 mužův pod velením Gallasovým, jenž se prozatím v Plzni a jejím okolí ubytoval. Císařské voje v Plzni a v Budějovicích dávaly nyní známku činnosti své na jevo, hotoviše se jednak k vytištění saských posádek z měst venkovských, jednak k potlačení četných vzpour lidu krajského, které ve mnohých krajinách povstávaly. Neboť když se rozhlásilo, že Sasové do země vtrhli, k výbídkám vrátivších se vystěhovalců shlukly se kolem Jihlavy, u Klatov, u Mělníka a v okolí Pražském nenečetné houfy vzbouřeného lidu venkovského,**) dávajíce na jevo utajenou až dosud zášť svou proti utiskovatelům. Za takových pak příležitostí mnozí emigranté zmocnili se zase statkův, o něž konfiskacemi byli připraveni. Rozjitřenosť v lidu zvýšena ještě proklamací hraběte Thurna,***) jenž povzbuzoval lid kolem Prahy a Karlšteina, aby se vymstil všem víry evangelické protivníkům, kteří prý zemi pustoší a obyvatele trýzní. V okolí pražském tlupa

*) Keym, sv. II. str. 296 a 297.

**) List páně Slavatův ze dne 22. října 1631, ulož. v arch. Jind. Hrad.

***) Zpráva ode dne 7. března 1632 z „Vlašské korespondenční knihy“ v arch. Jind. Hrad.

venkovanů přepadla za noci v bytech dvě setniny císařských, pobila některé žoldnéře a odňala jim 76 koní. Ale byvši na zpátečném pochodu svém jízdou císařských postížena, ztratila 1000 mrtvých. Jiný houf, asi 300 hlav silný a dobře ozbrojený, ohradil se v jedné vesnici nedaleko Prahy *) a znepokojoval krajinu okolní. Dne 18. března 1632 plukovník Lukas s několika setninami horvatskými napadl vzbouřence v jejich ohradách. Jak zprávy **) nás došlé udávají, venkované bránili se udatně, jako by byli vojáci. Horvaté museli prý pravidelnou bitku s nimi bojovati; teprv potom zmocnili se jejich ohrad a pobili 150 osob. Zbytek utekl ku Praze, stíhán jsa od císařských až po samé hradby městské. Dne 5. března 1632 jiný houfec povstalecký, podporován četou vojínův saských, pod velením emigranta *Kristofa Čabelického* přepadl Hostomice, poplenil osadu a dobytek odvedl. Na zpáteční cestě ve Mníšku přistihlo je 5 setnin Horvatův, větší díl pobilo a Čabelického zajalo. Čabelický, ačkoliv stál v hodnosti švédského ritmistra, byl do Budějovic odveden, tam odsouzen a stat.***) Koncem měsíce března byly všecky vzpoury přísně a krvavě potlačeny a povstalé osady vojskem vypáleny. Od těch dob až do konce války třicetileté vzpoury v zemi více nevypukly.

Záhy po svém do Plzně příchodu vojsko císařské jalo se zajížděti do severozápadních krajů českých, jednak aby Sasy znepokojovalo, jednak aby je z míst jimi osazených vyhánělo. První podnik zamířen na Rakovník, kde 5 saských setnin

*) Zpráva ode dne 23. března 1632 v arch. Jind. Hrad.
**) Zprávy ode dne 10. a 13. března 1632, tamtéž.
***) Tamtéž.

posádkou leželo. Císařští, jsouce vedeni plukovníkem Holkem, po namáhavém nočním pochodu dne 28. listopadu 1631 přiblížili se ke městu. Plukovník s detachementem svým takto disponoval: 200 jezdcův aby se nedaleko městské brány postavilo, ostatní jízda aby zůstala v záloží; pěchotě uložíno, aby se čtyř stran jednou dobou útokem ku městu hnala. Ale dříve než pěchota k útoku přikročila, jízda na hlavní bráně založila oheň, který Sasům východ z města touto stranou zabraňoval. Posádka tedy jinou branou vypadla a setkala se se zástupem hr. Monteccuculi-ho, který ji v čelí napadl, a oni oddílové pluku Holkova jí do boku vrazili. Útok ten se rozhodně vydařil; Sasíci ztratili 100 mrtvých, 3 praporce, 150 zajatých, mezi těmi jednoho podplukovníka a několik jiných důstojníkův. Císařští vtrhli pak do města a osadivše je 500 m. pěšími a 500 jízdnými, s ostatkem zase odešli. *)

Valdštein v měsíci únoru (1632) měl již valnou částku vojska nově nasbíraného pohromadě. Pluky na určitý počet doplněné znenáhla odcházely do jižních Čech a rozložily se tam po dědinách. Císařští zatím u vyhánění saských posádek z měst venkovských i dále činně pokračovali. Dne 22. února z rána plukovník Morzin s tisícem muškетýrův a s pěti sty jezdcův přitrhnul k Žatci, **) vytáhnuv večer před tím z Rakovníka. Dne 22. února byla masopustní neděle. Saští důstojníci notně popíjeli a banketovali, majíce důstojníky z blízkých bytův jako hosti u sebe. Ačkoliv k saskému veliteli v Žatci o podniku císařských

*) Opis zprávy plukovníka Holka ku Gallasovi, dané dne 28. listopadu 1631, ulož. v arch. Jind. Hrad.

**) Zpráva ode dne 28. února 1632, ulož. tamtéž.

zprávy došly, on jich nedbal. Valy městské byly jen nedbale ostřezeny. Plukovník Morzin obklíčiv město, rozkázal přistaviti útočné řebříky ku hradbám, ztekl po nich hradby a po malém odporu vedral se do města. Přese všecken zmatek z toho vzniklý saští důstojníci přece sešikovali něco svého lidu na náměstí, ale brzy byvše se všech stran obklíčeni, dali se do zajetí. Jen některým podařilo se, s hradeb seskočiti a uniknouti. Sasi ztratili 150 mrtvých a 500 zajatých, mezi těmito 2 štábní a několik jiných důstojníkův. Císařští ukořistili 4 praporce a 3 jezdecké kornety (štandarty). Dva dni potom přišly z Kadaně a Chomútova deputace, zvěstujíce, že Sasové za příčinou ztráty Žatecké také z oněch dvou měst se vyklidili. Ku prosbě měšťanstva Morzin poslal tam několik pěších a jezdeckých setnin posádkou.

Dne 9. dubna císařské vojsko přepadlo Slavkov (Schlaggenwald) a vyhnalo odtamtud saskou posádku.*) Dne 10. dubna plukovník Piccolomini postřeloval město Loket, ale marně.

Dne 8. února (1632) přitáhli císařští před Brandýs, aby vypudili saskou obsádku, která se tam minulého roku byla uhostila; ale byli odraženi. Dne 11. února opět se přiblížili, chtějíce vzíti zámek útokem. Po prudké bitce bylo jim zase ve zmatku ustoupiti. Ztratili značný počet dílem mrtvých, dílem zajatých. Neméně šťasten byl Morzin před Louny; také tam se útok nezdařil.**) I v okolí pražském bojováno mezi císařskými a Sasy několikkráte. Všecky tyto menší větší šarvátky a potyčky však nijak nerozhodovaly.

---

*) Zpráva od 14. dubna, v arch. Jind. Hrad.
**) Zpráva od 10. března, tamtéž.

Kdežto touto malou válkou kraje na západě a severu českém nad míru trpěly, bylo také městům Pražským snášeti podobné a neméně tížící neřesti válečné. Měšťanstvu ukládána ohromná kontribuce, nepřátelští žoldnéřové prohledávali domy a pobírali skvosty a jiné věci cenu mající. Stálými šarvátkami po kraji přerušována doprava potravin do Prahy, z čehož vzešla drahota. Konečně propukl mor a pohltil i mezi měšťanstvem i vojskem četné oběti, mezi těmi také hraběte Solmsa, jehož mrtvolu dopravili do Litoměřic.

Ty a k těm podobné svízele potrvaly až do května. Toho měsíce větší díl saské posádky pod plukovníkem Hofkirchenem opustil hlavní město a odtáhl do Litoměřic. S ní odešel také Thurn a bezpochyby jiní emigranti. Jenom na Hradčanech zůstalo něco posádky. Co bylo hrubých střeleb ve zbrojnici, to odvezeno do Drážďan. —

Když Valdštein všecky přípravy ke příštímu polnímu tažení byl dokonal, shromáždil své pluky kolem Plzně a Rokycan, kde je zmustroval. Mělť zajisté 32000 pěších a 15000 jízdných se 44 dělostřelbami pohromadě.*) První jeho podnik byl k osvobození Prahy namířen. Císařské vojsko dne 14. května přitáhlo na Bílou Horu a jalo se ze 20 kusů Prahu postřelovati. S císařskými srozuměli se kapucíni na Loretě. Prolomili v noci městskou zeď, kudy plukovník Graena a někteří jiní důstojníci tajně do Prahy se vloudili a za nimi k ránu celý pluk. Střelba z děl způsobila také ve hradbách průlom, kudy pluky Bertholdův, Valdšteinův a Trčkův útokem hnaly. Sasům sice podařilo se, prvnímu návalu odolati; ale když

*) Keym, sv. I. str. 297.

Graenův pluk posádce vpádem do boku pohrožoval, tato ucouvla do hradu královského, kde sedmého dne kapitulovala. Po složení zbraně a odejmutí praporcův byl jí volný odchod zůstaven. Valdštein slavně vjel do města, předvolal k sobě všecky raněné a podaroval jednoho každého hrstí dukátův.*)

Nyní Valdštein k rozkazu císařovu jal se vyjednávati s Arnheimem; neboť císař měl stále na zřeteli, aby Sasy od spolku se Švédy odvrátil, a jenom z té příčiny Sasům i přes to, že do jeho zemí nepřátelsky vtrhli, mír nabízel.

Zkušený a obezřelý vojevůdce, jakým byl Valdštein, však i vedlé toho vyjednávání nespustil se zřetele všeliká vojenská opatření a rozložil své pluky tak, aby Sasy obklíčil. Také Arnheim znenáhla opatrně přibíral k sobě všecky posádky ze vzdálenějších míst, rozkázal hrubou střelbu se zavazadly po Labi dopraviti do Drážďan, sám pak dne 26. května z Litoměřic do Sas odešel. Valdštein potom opustil Prahu a pochodem odebral se k Chebu, vyslav před sebou jako přední voj generálstrážmistra (generálmajora) Holka s 52 praporci pěšími a s 80 škadronami jezdeckými. Holk dne 19. června přitáhl k Chebu, kde (jakož i v Lokti) ještě saské posádky ležely.**) V Chebu bránil se plukovník Starschedl se svou posádkou, jsa z počátku i měšťanstvem podporován; ale toto brzy zbraň odložilo. Po dvoudenním postřelování saský velitel se vzdal pod výminkou, aby směl volně odtáhnouti. Dne 24. června také město Loket po krátkém bombardování a za těmiž výminkami kapitulovalo. Vévoda Friedlandský dne 26. června

*) Dle „Annales Ferdinandei“, sv. XII. str. 20.
**) Heber, sv. IV. str. 98.

se slávou velikou vjel do Chebu. Protože měšťanstvo samo bylo tam Sasy přivolalo, Valdštein uložil městu pokutu 10.000 říšských tolarův a nařídil, aby opětnou věrnosť císaři slíbilo. Neuplynul tedy ani měsíc a Sasové byli ze vší země české vyklizeni. Zradovav se z toho císař, vlastnoručně se poděkoval Valdšteinovi.

V Chebu čekal Valdštein, až k němu přibude vojsko bavorské, které pod samým velením kurfiřtovým z Horního Falcka k Chebu pochodem táhlo, aby se pro příští válečné podniky s vojskem císařským spojilo. Než-li však k vypravování těch operací přikročíme, třeba bychom se pozastavili při věcech, které z počátku roku 1632 na Mohaně a při Dunaji se byly udály.

Tilly, jak povědomo, koncem minulého roku s vojskem ligistickým stál před Nördlinkami, Gustav Adolf v krajině Mohanské a při středním Rýně. Tilly rozmnožil počet vojska svého posilami, jichž se mu jednak sborem gen. Aldringena, jednak vojskem bavorským bylo dostalo. Tak sesílen vyhnal v měsíci únoru Švédy pod maršálkem Hornem z biskupství Bamberského; ale v druhé polovici měsíce března, když Gustav Adolf s velkou přesilou do Frank byl vtrhnul, bylo Tilly-mu přes Hassfurt a Erlangy ustoupiti k řece Altmühlu, kde příští pochody královy očekával. Tento dal se směrem k Dunaji, aby vtrhnul do Bavor, dobyl Donauwerthu a táhl k řece Lechu. Zatím sebral se Tilly a táhnul přes Ingolstadt také k Lechu, aby Švédům přechod přes řeku zabránil. Ligisté a císařští při městysi Rainu vtáhli do ležení, v němž se polními náspy ohradili. Tu pak poštěstilo se Švédům, dne 15. dubna přes řeku most nepozorovaně položiti, Tilly-ho napadnouti a

poraziti.*) Císařští ustoupili k Ingolstadtu, kde kurfiřt s ostatkem vojska bavorského stál. Švédové hnali útokem na Ingolstadt, ale byli odraženi. Král švédský vpadl pak do Bavor, kurfiřt uchýlil se k Řeznu a zmocnil se toho důležitého města podunajského (27. dubna). Švédové brzy podrobili sobě skoro všecka přednější města bavorská, a Gustav Adolf dne 17. května vtáhl do Mnichova, kde náramnou kořist válečnou ulovil a 300000 tolarů kontribuce vybral. —

Valdštein maje v úmyslu se vší rázností ofensivně proti Švédům operovati, smluvil se s kurfiřtem bavorským k společnému válčení. Proto kurfiřt, jehož celá země, jak jsme viděli, od Švédův byla zaplavena, se vším vojskem svým podél řeky Náby (Naab) přes Veidy (Weiden) odtáhl do Chebu, kde se spojil s císařskými.

*) V této bitce 73letý Tilly byl těžce poraněn kulí z lehkého děla, řečeného „sokolovka“ (Falkonet), jež mu pravé stehno rozdrtila. Byl dopraven do Ingolstadtu, kde několik dní potom ve příčině poranění zemřel.

Částka sedmá.

Válka švédská, od polního tažení do Frank až do Valdšteinova v Chebu zavraždění, od července r. 1632 do února r. 1634.

Gustav Adolf v ohrazeném ležení u Norimberka. — Valdštein táhne naproti Švédům též k Norimberku. — Bitva pod „Alte Feste.“ — Švédové odtáhnou od Norimberka do Bavor. — Císařští do Sas. — Sasové do Slezska. — Bitva u Lužína. — Smrt Gustava Adolfa. — Odměny a tresty za bitvu Lužínskou. — Valdšteinovy operace ve Slezsku. — Pozdější jeho nečinnost a kolísavost. — Ve Vídni počínají Valdšteinu nedůvěřovati. — Valdštein vtrhne do Lužice a do Slezska. — Propuštění hr. Thurna ze zajetí. — Operace císařských v Braniborech. — Rozkaz, aby Valdštein přispěl na pomoc Bavorům. — Podniky Švédů v Bavořích. — Styky českých exulantů s Valdšteinem a jejich naděje. — Rozmrzelost ve Vídni vzrůstá. — Valdštein vyjednává s cizími mocnostmi. — Schůzky Valdšteinových důstojníků v Plzni. — Podepisování reversův. — Patent o sesazení Valdšteinově. — Valdštein pozná trapnou nejistotu svého postavení. — Odchod jeho do Chebu. — Úkladná vražda přívrženců Valdšteinových. — Zavraždění Valdšteinovo.

Když Valdštein v Čechách se vojensky zařizoval, Gustav Adolf vytáhl z Mnichova a soustředil u Donauwerthu 22000 mužův, s nimiž spojení kurfiřtovu s Valdšteinem překaziti chtěl.

Proto z Donauwerthu dal se pochodem k Norimberku, aby odtud hlavní silnici, z Řezna k Chebu vedoucí, opanoval. Ale operace jeho se opozdily. Kurfiřt byl císařským už tak blízko, že král, nechtěl-li se dáti v nebezpečí, Bavory více dohoniti nemohl. Přitrhnuv tedy do Sulzbachu, Gustav Adolf zastavil se na pochodě a vrátil se k Norimberku. Zde vtáhl do ležení, v němž se pevně ohradil a k sobě menší po zemi porůznu ležící zástupy zavolal, čekaje na příští operace Valdšteinovy.

Císařští spojivše se s Bavory a jsouce nyní 60.000 mužův silni, z Chebu přes Tieschenreut, Sulzbach a Neumarkt odtáhli také k Norimberku a dne 6. června přitrhli k městu, asi tři čtvrti hodiny cesty daleko od Švédů vytknuvše sobě ležení, jež také mohutnými polními hradbami opevnili.*)

Vojska proti sobě stojící delší dobu na vzájem se nečinně pozorovala, Švédům prostřednictvím Oxenstjernovým zatím přibyly značné posily a Gustav Adolf dne 24. srpna (3. září) odhodlal se uderiti na císařské. Postavení těchto bylo nejen svými ohradami, ale také tím výhodno, že rozkládajíc se po mírných výšinách, okolní krajině panovalo. Nicméně Švédové velmi odhodlaně měli se k útoku. Byvše ponejprv zpět zahnáni, obnovili

*) Tento opevněný Valdštýnův tábor v podlouhlém čtyrhranu rozkládal se pod starou tvrzí, řečenou „*Alte Feste*," zaujímaje prostor, jehož objem 15 kilometrův (přes dvě míle) měřil. Říčka Bibera a potok Asbach dělil jej na 3 částky. U vnitř ohrazených čar leželo několik osad (Altenberg, Asbach, Zirndorf a jiné). Zvláště výhodně byla strana severní táboru ohrazena silnými baštami, kde také ona stará tvrz k obraně upravena byla, mající před sebou několik posunutých hradeb s bateriemi dělostřeleckými.

útok několikkráte, ale pokaždé bylo jim ustoupati. Dýmy z prachu střelného, jako husté mraky zahalovaly vůkolní krajinu; v to mísily se blesky nesčíslných ran z dělostřeleb, až země duněla, a v tomto hlomozu válečném obě strany po deset hodin lítě proti sobě zuřily. Marné bylo Švédův namahání; museliť po velikých ztrátách k večeru do svého ležení ustoupiti. Nyní nařídil Valdštein generálu Fuggerovi, aby je stíhal. Tento s lidem jezdeckým vrazil na švédskou brigádu, rozprášil ji a zajal polního maršálka Torstensona.*)

Po bitvě pod „Alte Feste“ Švédové zůstali ještě několik dní naproti Valdšteinu státi a odtáhli dne 8. září k Novému Městu nad Aischou. Dne 13. září také císařští vytrhli ze svého ležení a přes Forchheim dali se na pochod k Bamberku. Zde se od císařských odloučili Bavoři, k nimž se ještě císařský sbor o 10000 m. pod Aldringenem přidal, a s kurfiřtem svým odešli do svého území, jelikož tam Švédové své kroky byli obrátili. Valdštein však umínil sobě, že potáhne do Sas. Chtělť spojení krále švédského se severními Němci přetrhnouti, vedlé toho se domnívaje, že krále vyláká za sebou.

Saské vojsko po svém z Čech ústupu bylo se pod Arnheimem v ohrazeném ležení u Perna soustředilo. Na pomezí českém stál Maradas s 8000 m., maje rozkaz, zdržeti se všelikého proti Sasům nepřátelství. Teprv když vyšlo na jevo, že mírné s kurfiřtem vyjednávání k cíli nepovede, vpadli císařští do Lužice a opanovali Lobavu (Lobau), Hořelici, Svitavu a jiná města. Ale tím mnoho

*) Torstenson zůstal 6 měsícův zajat v Ingolstadtě a byl pak za hr. Harracha, švagra Valdšteinova, od Švédův zajatého, zaměněn.

nevyzískali, neboť Arnheim nevšímaje si toho, co se v Lužici děje a byv čtyřmi tisíci Švédy pod Duvalem posilněn, odtáhl do Slez, čímž donutil Maradasa, zatím také do Lužice vtrhnuvšímu, že i tento do Slezska odtáhnouti musel. Sasové zmocnili se důležité pevnosti Hlohovské a svedše dne 19. srpna s císařskými bitku u Stínavy (Steinau), dobyli hradeb Stínavských. Maradas ustoupil do Vratislavi.

Dne 27. srpna Arnheim chystal se, že císařské před Vratislaví napadne. Ale Maradas se svým trampotami a jinak sešlým sborem nedočkal útoku, nýbrž odtáhl na pravý břeh Oderský, pak přes Opole (Oppeln) do Kozelu.*) Arnheim pak dobyl Opole, Nisy a jiných měst slezských, jež saským lidem osadil.

Nezdary zbraní císařských ve Slezsku přiměly Valdšteina k tomu, že již v měsíci srpnu polního maršálka Holka z Norimberského ležení odeslal do Sas s rozkazem, aby odtud ve prospěch císařských působil. Brzy potom odešel tam také Gallas se 12.000 muži. Císařští postoupili k Freiberku, hrozíce přepadem Drážďanům, ale na událostech, ve Slezsku se zběhlých, nezměnili ničeho.

Vypravivše tyto věci vedlejší, přistupme zase k hlavním událostem.

Po svém z Bamberka odchodu Valdštein dne 27. září vtáhnul do Koburka a odtud Voigtlandem do Altenburka, kde Gallas a Holk se k němu zase přidali. Dne 18. října hlavní síla císařských stála v Lipsku. Toto město, jakož i Weissenfels a Mezibor nad Sálou, osadili císařští.

Již byl Valdštein na pochodě k Drážďanům, aby je obléhal, když mu zvěstováno, že armáda

*) Annales Ferd., sv. XII, str. 31.

švédská z Bavor vyšedši, do Erfurtu přitrhla. Proto odešel zase do Lipska zpět a dne 29. října spojil se s Pappenheimem, z Dolních Sas zavolaným. Měl zprvu nejvyšší vojevůdce císařských v úmyslu, na Gustava Adolfa před Erfurtem uhoditi. Ale chystaje se k odchodu tam, dověděl se, že hlavní Švédů voj již k Naumburku nad Sálou postoupil a se tam ohradil.

Dne 4. (14.) listopadu Valdštein stál s valným vojem svým v Mezibořе; před Weissenfelsem rozložil se sbor pozorovací; někteří malí oddílové posunuti až k řece Plisně (Pleisse). Zdá se, že císařský generalissimus v tu chvíli neočekával hlavní a rozhodující bitvy; neboť téhož ještě dne (4. list.) odeslal generála Pappenheima se značnou částkou své armády k Halle a rozkázal mu, aby pak k Rýnu táhl. Aby však Pappenheima po nějaký čas na blízku podržel, uložil mu ztečení města Halle, od Švédův osazeného. Gustav Adolf dověděv se o této odsylce, uzavřel, že vojsko císařské, odchodem Pappenheimovým sesláblé, inned napadne.

Dne 5. (15.) listopadu z rána o čtvrté hodině švédské vojsko vytrhlo od Naumburka směrem k Pegavě (Pegau). Valdštein odvedl své voje k Lužínu (Lützen) a zavolal pozorovací sbor u Weissenfelsu stojící. Současně poslána stafeta Pappenheimu, aby neprodlévaje úsilným pochodem k hlavnímu voji císařskému se vrátil. Pozdě na večer detašované oddíly císařských přibyli k hlavnímu voji a v noci postavila se armáda v bojovný šik. Pappenheim v každou chvíli očekáván.

Valdštein rozestavil vojsko za silnicí, ana z Lužína k Lipsku vede, a sice tak, že posice císařských se silnicí v rovnoběžné čáře byla. Pravé křídlo opíralo se o Lužín, levé o potok, „Floss-

graben“ řečený. Škarpy při silnici v čelí Valdštein dal osaditi mušketýry. Dělostřelstvo jeho skládalo se pouze z 21 kusů, ve dvě baterie rozdělených; jedna baterie o čtrnácti dělech postavena u Lužína, druhá o sedmi dělech před centrem.

Švédové také dne 5. listopadu přitrhli k Lužínu. Dne 6. list. král postavil své zástupy asi na 1600 krokův na proti císařským. Jak silny byly obě armády, o tom máme před rukama zprávy různé a sobě odporující; počet Švédův udává se na 20.000 mužův. Císařští, odpočteme-li sbor Pappenheimův, byli o něco slabší, a Švédové měli také mnohem více hrubých střeleb, než jejich protivník.

Z rána dne 6. listopadu hustá mlha pokrývala krajinu; mlhy teprve k 10. hodině se rozprchaly. Bitva počala prudkou palbou z děl, po čemž Švédové po celé čáře k silniční škarpě, císařskými osazené, postoupili. Král sám velel k útoku jízdě, na pravém křídle stojící, napadl císařské jezdectvo levého křídla a uvedl je ve zmatek. Touž dobou švédská pěchota postoupila ze středu, překročila příkopy při silnici, zmocnila se baterie tam postavené a obrátila dělostřelby ty proti centru císařské pěchoty, která v semknutých massách stála a právě proto se volně pohybovati nemohla. Již již řady císařských ve středu kolísaly. V tu dobu vrhnul Valdštein 3 pluky kyrysníkův na střed pěchoty švédské a zahnal ji zpět ze příkopův při silnici. Zatím centrum císařské se poněkud zotavilo, seřadilo a k útoku přihotovilo. Když pak Gustav Adolf uviděl, že jeho pěší lid ustupuje a že by císařští centrum jeho prolomili, dostavil se sám k místu, by lid svůj zase zřídil a s ním ofensivně postoupil. Asi se šesti jezdci,

mezi nimiž byl František Albert, vévoda Lauenburský, vzdálil se příliš od svého průvodu, a jsa krátkozraký a hustými mraky dýmovými zahalen, octne se pojednou u prostřed houfu císařských kyrysníkův. V tu chvíli kulka z bambitky poraní koně jeho do krku, jiná kulka vrazí do levého ramene králova. Vévoda Lauenburský hledí krále z boje vyvésti. Ale dříve, než se mu to podaří, jiná kulka trefí krále do zad a on mrtev sklesne s koně. Zpráva o smrti králově honem po všech řadách vojska švédského se rozšířila, aniž by byla zmužilost bojovníkův ochromila. Vévoda Výmarský Bernhard převzal nejvyšší velení a nařídil, aby vojsko se všech míst poznovu postoupilo. Švédové tedy ženouce útokem na centrum císařských, uvrhli tyto po druhé ve zmatek. Zmatek ten se ještě rozmohl, když v zádech pěchoty několik vozů se střelivem do povětří vyletělo. Podobalo se k tomu, že bitva již nyní je pro císařské ztracena; neboť také levé křídlo jejich ustupovalo před Švédy, ano křídlo pravé jen stěží ve své posici se udrželo. Tu přibyl Pappenheim se svými jezdci na bojiště (pěchota jeho ještě tam nebyla došla). Ani okamžiku nezmeškav, udatný ten generál vrhl se na pravé křídlo švédské a donutil je k couvání. Potom zabočil k nepřátelskému středu a zahnal tam pěchotu jeho zpět za silnici, ale byl tu smrtelně poraněn. Nyní bylo by vítězství zajisté po straně císařských zůstalo, kdyby několik jezdeckých pluků Valdšteinových v rozhodném okamžiku bojiště bylo neopustilo. Této nehody protivníkovy uživ vévoda Bernhard, ještě o jeden útok se pokusil. Útok se vydařil a měl rozhodný pro Švédy výsledek. Císařští několikahodinným bojem uondáni a v pořadech rozvikláni, neodolali více Švédům a byli skoro ze všech posicí vytištěni. Na bo-

jiště přitáhla sice také ještě pěchota Pappenheimova, ale jsouc namáhavým pochodem unavena, nevložila se v boj. Bitva skončena teprv, když se k večeru chýlilo. Císařští ztratili 6000 mužův a všecku dělostřelbu, Švédové 4000 mužův.

V noci Valdštein, aniž by byl stíhán, odvedl císařské vojsko do Lipska, kde z rána dne 7. listopadu všecky jeho zástupy již pohromadě stály.*) Téhož dne k večeru armáda císařská odešla do Borny, odtud přes Saskou Kamenici (Chemnitz) do Čech a přišla dne 10. (20.) listopadu do Doksan, odkud se po zimních bytech rozložila. Hlavní stan vytknut v Praze. Přišed do Prahy, Valdštein rozkázal zaříditi vojenský soud, jenž v paláci Liechtenšteinském zasedal, a před nějž bylo se dostaviti všem, kdož v bitvě Lužinské svým povinnostem věrně byli nedostáli. Jiným pak plukům, které se byly udatně zachovaly, udělena peněžitá odměna, a sice**) dostal: pluk Brennerův 6982, jiný pluk téhož majetníka 7100, pluk Comargův 10000, Kehrausův 10000, pluk řečený Starosaský 8508, pluk hr. Valdšteinův 8868, pluk markraběte Badenského 8064, pluk Colloredův 9278, de Graenův 4094 a polní zbrojmistr Filip Brenner sám 12316 zlatých. V měsíci únoru 1633 vojenský soud skončil své vyšetřování; dne 14. února byly pak na staroměstské radnici v Praze rozsudky vyhlášeny a vykonány. Byliť stati: 2 podplukovníci (J. N. von Hagen a svob. p. Hofkirchen), 1 ritmistr (Warnstein), 1 setník (hrabě Gaudendron), 3 poručíci, 2 setníci dělostřelečtí (J. Burg a Mat. Kleeblatt), 1 kornet

*) Laroche, sv. II. str. 255.
**) Theat. europ. sv. III. str. 19 a 62; Annales Ferd. sv. XII. str. 495.

(praporečník), 1 žoldnéř horvatský a 4 prostí vojínové; oběšeni: 1 důstojník a 1 jezdec; jména čtyřiceti jiných důstojníkův, před soud se nedostavivších, byla na šibenici přibita.

Když bylo císařské vojsko do Čech odtáhlo, Švédové až do konce roku (1632) zaměstnávali se dobýváním některých císařskými osazených měst. Vévoda Bernhard odešel pak do Altenburka, kde však jen krátkého odpočinku svému vojsku popřál.

Když se tyto hlavní věci na válčišti saském byly udály, v touže dobu císařští a Švédové také ve Švábích a na Rýně v několika bitkách se potýkali. Ale význam potyků těch byl nepatrn a v ničem nepůsobil na operace obou hlavních armád, pročež jich pomíjíme.

V zimě r. 1632—1633 Valdštein velmi horlivě doplňoval vojsko své i mužstvem novým i potřebami válečnými, a již koncem dubna 1633 armáda jeho počítala zase 40000 mužův, s nimiž v měsíci květnu k novým podnikům přikročil. Hlavní voj císařských odebral se přes Králové Hradec do Slezska, jiný menší sbor o několika tisících pod maršálkem Holkem odešel k severozápadnímu pomezí českému, aby krajinu mezi Plzní a Chebem osadil a možným vpádům Švédů do Čech zabraňoval. V létě Holk sám vpadl do Sas, zmocnil se Lipska a vybral tam velkou kontribuci válečnou; ale nemoha se v Sasích udržeti, brzy zase vrátil se do Čech.

Ve Slezsku stálo asi 25—30000 Švédův, Sasův a Braniborův, kteří po bitvě Lužínské země té se byli zmocnili. Sasům velel maršálek Arnheim, Švédům hr. Thurn starší. Plány Valdšteinovy nyní nesly se k tomu, aby nepřátelské zástupy ze Slez vyhnal, Sasko a Braniborsko k míru

přinutil a pak pomocí obou Švédy z Němec vypudil. Svého účelu hleděl Valdštein zprvu přátelskými úmluvami dosíci. Proto obnovil mírné s Arnheimem roku 1631 přerušené smlouvání, uzavřel podvakráte příměří a zůstal, tak jako strana protivná, válečně nečinným. Zatím počet vojínstva císařského stále vzrůstal, an počet vojínův protivníkových desercemi a nedostatkem očividně se ztenčoval.

Tato Valdšteinova nečinnosť vyvolala nedůvěru císařovu. Při dvoře vídeňském již nyní se totiž domnívali, že záměry Valdšteinovy jsou nekalé, neloyalné, a proto nařízeno hraběti Šlikovi, presidentu dvorské válečné rady, aby se do ležení Valdšteinova odebral a chování vojevůdcovo pozoroval. Valdštein uvítal Šlika sice zdvořile, ačkoli předzvídal, proč přišel. Ale když Šlik kdysi ku Gallasovi se vyjádřil, „kdyby on byl velitelem, že by byl vítězstvím jist," a když výrok ten donešen k uchu Valdšteinovu, pravil tento hněvivě, „že dá Šlika zastřeliti." Uslyšev o tom Šlik, honem opustil Valdšteinovo ležení.*) Jest pochopitelno, že Šlik ve své relaci chování Valdšteinovo barvami jasnými nevylíčil.**) Jednalo prý se o to (tak asi referoval Šlik), aby na základě svobody náboženské se Saskem a Braniborskem se uzavřel mír, Švédové též aby byli k míru přinuceni; v nejhorším případě pak že by se Valdštein spojil se Sasy a Branibory a s nimi spojen že by vypudil Švédy z Němec; dle okolností aby byl císař donucen, přistoupiti k míru, na těchto základech zbudovanému.

---

*) Annal. Ferd. sv. XII. str. 591.
**) „Věk Valdšteinův," Matice lidu r. 1870 str. 147.

Léto minulo beze vší válečné činnosti a Valdštein nabyl konečně toho přesvědčení, že mu jest nevyhnutelno cosi podniknouti, nechtěl-li důvěry císařovy úplně pozbyti.

V měsíci září, když druhé příměří, na čtyry týdny uzavřené, ku konci se schylovalo, Sasové a jejich spojenci stáli u Svidnice (Schweidnitz) a Střehova (Striegau), císařští u Reichenbachu. Obě strany byly dobře ohrazeny. Nepatrné šarvátky na předních strážích se zhusta střídaly. Císařští pokoušeli se o náhlé přepadení pevnosti Svidnické, ale pokus se nezdařil. Pojednou generalissimus několika plukům nařídil, aby neprodleně do Lužice odtáhly, hned pak potom odešel tam také sám s hlavním vojem svým. Ve Slezsku zůstal Šafgoč asi s 10.000 muži. Arnheim, dověděv se, že Valdštein vtrhl do Lužice, vzchopil se se Sasy a Branibory, aby onu zemi kryl. Své pochody Arnheim urychlil tolik, že Valdšteina předstihl, čemuž tento nijak neodporoval. Podobá se tomu, že Valdštein pochod svůj do Lužice před se vzal jenom, aby Arnheima odtrhl od Švédův, kteří zatím u Stínavy v ohrazeném ležení se byli utábořili. Když tedy byl Valdštein svého účelu dosáhl, nastoupil pochod zpáteční, zůstaviv v Sasích jenom malý sbor pozorovací. Generálovi Šafgočovi pak přikázal, aby odtáhna naproti Stínavě na pravý břeh Oderský, Švédům za Odrou ústup založil.

Valdštein dne 18. října s 20000 m. sám k Stínavě se dostavil a město se všech stran obklíčil. Po krátkém boji hr. Thurn, byv vyzván, dal se se svým sborem do zajetí. Ale Valdštein Thurna, pokud se jeho osoby týkalo, ze zajetí propustil. Byť i dvůr vídeňský zprávu o Valdšteinově úspěchu ve Slezích libě byl snesl, zprávu o propuštění Thurnově přijal nemilostivě. Vald-

štein ospravedlnil se tím, že napsal: „Thurn jako švédský generál, do války jest úplně neschopen, a proto císařské armádě bude na větší prospěch, zůstane-li na svobodě, než aby meškal v zajetí.“ *) Nám se však zdá, že Thurn, stoje ve zvláštním poměru k Valdšteinovi, propuštěn jest za příčinou dokonce jinou, o čemž s ostatek později promluvíme.

Od Stínavy Valdštein odešel ke Hlohovu, a zmocniv se této důležité pevnosti, jakož i Krosna (něm. Krossen), obou na Odře ležících, odebral se pochodem ku Frankfurtu nad Odrou, an zatím generál Šafgoč Lehnici (Liegnitz), Zlatou Horu (Goldberg), Zahaň a jiná místa Švédům byl odňal. Slezsko bylo nyní od Švédův téměř všecko vyklizeno, vyjmouc Vratislav, kterou Šafgoč obléhati se jal.

Slyšíce Švédové, že se císařští blíží ku Frankfurtu, opustili to město, dadouce se ku Kostřínu, a císařští Frankfurt koncem měsíce října osadili. Odtamtud Valdštein odeslal generály Götze a Illa k Landsberku, jejž Švédové císařským vydali za výminkou, že bez překážky odtáhnou. Potom císařští dobyli také Špandavy a Kopeníka (Köpnick), postrach a zděšení až do Berlína šíříce. A když nižší velitelé jali se dobývati ostatního Braniborska, ba i Pomořanům pohrožovali, Valdštein se zbytkem vojska dal se pochodem do Lužice. Císařští dne 30. října opanovali Hořelici a brzy potom i Budyšín.

Právě chystal se Valdštein k pochodu do Drážďan, chtěje kurfiřta Saského mocí zbraně k míru přinutiti, když mu byl jest dodán rozkaz císařův, aby bez meškání odešel do Bavor na po-

*) Annal. Ferd. sv. XII. str. 596.

moc kurfiřtovi, od Švédův tísněného. Ačkoliv rozmrzen, že mu bylo uchýliti se s dráhy, na níž od vítězství k vítězství byl postupoval, Valdštein nereptaje uposlechl daného rozkazu, odebral se se svou armádou do Čech a rozložil tam větší díl vojska po bytech, sám pak s 8000 jezdci dal se z Plzně na pochod přes Bavorský Brod (Furth), aby osvobodil Štrubinu pevnost (Straubing), kterou tísnil a dobýval Bernhard, vévoda Výmarský. Přišed do Brodu, dověděl se, že se Štrubina vzdala. Proto opět vrátil se do Čech, vytknuv hlavní svůj stan v Plzni, a rozloživ poslední své voje do bytů po dědinách, aby tam přezimovaly. Dislokace vojska byla následující:*) v Čechách 12 plukův pěších, 8 jezdeckých, 2 pluky dragounův a 1 pluk Horvatův; na Moravě 2 pluky pěší, 8 jezdeckých; v Horních Rakousích 4 pluky pěší, 1 jezdecký; v biskupství Pasovském 3 pluky pěší, 1 pluk Horvatův. Dne 26. prosince rozkázal, aby pluky, na Moravě rozložené, odtáhly do Čech.**)

Třeba, bychom se ještě zmínili o válečných operacích, jež během času letního (1633) hlavní vojsko švédské až do dobytí Štrubiny bylo podniklo. Jak povědomo, valný Švédů voj koncem r. 1632 stál v Altenburce, kde několik dní odpočíval. K rozkazu kancléře Oxenstjerny Švédové rozdělili se na dva sbory; jeden sbor dán pod velení Jiřího, vévody Luneburského, a ten prospěšně bojoval ve Vestfálích, proti císařským, kterým veleli generálové Merode a Gronsfeld; druhý sbor podřízen jest pod velitelstvo Bernharda, vévody Výmarského, s úkolem, aby postoupil k Mohanu, jednak proto, aby kryl Francko, jednak aby

*) List ode dne 24. ledna 1634, v arch. Jind. Hrad.
**) Keym, sv. II. str. 431.

podporoval polního maršálka Horna, který s jiným houfem švédským na Dunaji byl operoval. Řečení dva velitelé švédští manevrovali tak, že vedlé okolností buď spojeně, nebo každý o sobě proti sboru bavorskému a císařskému pod generálem Aldringenem bojovali. V měsíci dubnu Horn a vévoda Bernhard vpadli do Bavor a usadili se na Dunaji; avšak nemohli se tam dlouho udržeti, protože ve vojště Bernhardově za příčinou nevyplaceného žoldu nebezpečné vzpoury vypukly, a vévodovi mnoho času bylo zapotřebí, než je potlačil. Když opět pokoj zjednán byl jest, Horn odešel do Švábska, aby se postavil na odpor těm 14.000 Španělům, kteří majíce za velitele vévodu jmenem Feria, skrze Tyroly do Němec na posilu straně císařské táhli a se sborem Aldringenovým se spojiti chtěli. Horn však účelu svého se nedodělal; neboť Španělové ke sboru Aldringenovu přirazili dříve, než se jim Horn v cestu vložil. Císařští a Španělové potom osvobodili pevnost Breisach, ale nemocemi ztratili lidu tolik, že Feria na rychlo do Nizozemí odtáhl, a Aldringen jen stěží na Dolním Porýní se udržel, anobrž za pozdního podzimu do arcibiskupství Salcpurského a odtud do Dolních Rakous do zimních bytův se odebrati musel. *)

Po Hornově ze Šváb odchodu Bernhard Výmarský zůstal ještě po nějaký čas v Podunají, pak také odtáhl do Horního Porýní, aby se s Hornem spojil. Ale k doléhavým prosbám kurfiřta Saského vévoda Bernhard spěšně zas odtáhl na Dunaj, aby napadal kurfiřta Bavorského a tím v zádech pohrožoval císařským, kteří vtrhnuvše do země saské, kurfiřta jejího byli tísnili. Úmysl tento dobře se

*) Barthold, sv. I. str. 125.

podařil. Kurfiřt Bavorský, vévodou Výmarským tísněný, vyprosil sobě rychlou pomoc na císaři, který, jak jsme nahoře právě byli pověděli, Valdšteinovi poručil, aby se ze Sas vyklidil a kurfiřtu Bavorskému na pomoc přispěl. Valdštein však, — jak jsme také již řekli — přišel pozdě; neboť dne 5. listopadu Bernhard Výmarský dobyl Řezna a 14. listopadu Štrubiny. Ztrátou těchto dvou pevných míst císařští a ligisté pozbyli dvou velmi důležitých opor pro své válečné operace na Dunaji.

Tušíme, že nebude nevhod, zmíníme-li se nyní ještě o stycích Valdšteinových s českými emigranty, jakož i o některých jeho plánech a jiných úmyslech, které pověstnou katastrofu Chebskou — Valdšteinovo zavraždění — byli v zápětí měli.

Již tehdá, když Gustav Adolf do Němec nepřátelsky byl vtrhl a Valdštein s nejvyššího nad císařskými velení sesazen jest, čeští exulanti obraceli zraky své k Valdšteinovi, domnívajíce se, že by tento muž s to byl, aby zemi Českou uvedl tam, kde byla před rokem 1620. Proto hleděli jej pro své plány získati. Dvě věci zvláště emigraci českou utvrzovaly v naději, že Valdštein s ní se dorozumí; zaprvé příkoří, hrdému vojevůdci sesazením s velitelství učiněné, a zadruhé nekonečná ctižádosť toho muže, jehož velký duch po nejvyšší moci bažil. Odměnou za dosažení cílův těch, zdá se, že měla býti koruna Česká, odměna to zajisté vábivá. Dále podobá se k tomu, že hr. Thurn starší byl prvním, jenž tyto plány sosnoval a k nim také krále švédského naklonil.

Na podzim r. 1630 po Valdšteinově s velitelstva svržení zdržoval se v Sasích český emigrant *Josef Sezima Rašín z Risenburka.* Ten prostředkoval vzájemná dopisování a poselství mezi

emigranty a Valdšteinem, a Valdštein přijímal ona poselství prostředkem Adama hraběte Trčky, jemuž úplně důvěřoval. S králem švédským pak vyjednávali hrabě Thurn a Vilém Kinský. Kinskému, švagrovi Valdšteinovu a přednímu emigrace české náčelníku, k žádosti Valdšteinově císař dovolil na 5 let do Čech vrátiti se. Po ten čas Kinský stával ve přímém spojení s Valdšteinem.

Zdá se, že emigranti roku 1631 s Valdšteinem, dokud podruhé nebyl k velitelstvu zavolán, dosti živě vyjednávali, potom však že vyjednávání uvázlo. Možná, že opětné císařem na nejvyšší důstojnosť vojenskou zavolání Valdšteina přijmělo k tomu, že on dřívější plány své částečně pozměnil a jen k oněm úmyslům svůj zřetel obrátil, o nichž Šlikova relace se zmiňuje, a které, jak už pověděno, zněly v ten rozum, aby byl se Saskem a Braniborskem mír uzavřen a Švédové aby z Německa byli vypuzeni. Můžeme zajisté pokládati, že Švédové o tomto druhém záměru alespoň částečně věděli a tudíž Valdšteinovi více nevěřili.

Výsledky polního tažení z roku 1632 neuspokojily dvůr vídeňský, anobrž rozmrzely; rozmrzelosť ta pak ještě vzrůstala, když Valdštein v létě 1633 zůstával nečinným; i pomýšlenoť při dvoře už na to, aby Valdštein za příčinou své churavosti odstoupil od nejvyššího velení a král Ferdinand aby byl na jeho místě velitelem jmenován.*) Avšak nejzávažnější příčina, proč Valdštein úplnou důvěru císařovu byl ztratil, byla, že zajatého hr. Thurna staršího na svobodu propustil. Tato neobyčejná Thurnovi udělená výhoda, spojená se slovy Thurnovými, kdysi v Praze po čas saské

*) Schebek: Valdsteinia, str. 34.

okupace pronesenými: „Já (Thurn) Prahu neopustím i potom, když císařští přijdou; mohu císaři — ač vyslyší-li mne — všelicos důležitého důvěrně pověděti, aby věděl, kdo jsou jeho věrní přívrženci a kdo zrádcové“ — *) to obé, trváme, ukazuje k tomu, že Valdštein už tehdá nebyl nevinen, anobrž že měl příčin dosť, důvěrných výpovědí Thurnových strachovati se.

Jiskru nedůvěry na vídeňském dvoře horlivě rozdmychoval nejen kurfiřt Bavorský, ale také vyslanec ode dvora španělského, Oñate. O tom všem měl Valdštein jisté zprávy, a tu se zdá, že opět k plánům emigrace se vrátil, jí přívětivého sluchu propůjčil a ke Švédům zase přátelštěji se přituloval. Ano téhož času také s Feuquières-em (fekiér-em), vyslancem francouzským ve Frankfurtě, vyjednával. Jak Feuquières, tak i švédský kancléř Oxenstjerna Valdšteinovi, tušíme, určitě byli přislíbili, že mu k dosažení České koruny dopomohou, ale žádali na Valdšteinově bezpečnných *záruk o opravdivosti plánův* jeho, jelikož Valdštein tehdáž už diplomatickými pletichami svými proslul a tudíž důvěru obou řečených státníkův byl utratil. A tato záruka záležela v tom, *aby Valdštein se zjevně prohlásil proti císaři a s vojskem císařským na stranu Švédů přešel.* Tak se měly věci koncem r. 1633. Rozhořčenosť ve Vídni dovršena jednak liknavostí, jíž Valdštein, maje přispěti na pomoc kurfiřtu Bavorskému, od Švédův tísněnému, na jevo dával, jednak důvěrnými sděleními, kteráž vévoda Savojský o tajném Valdšteinově s Francouzy a Švédy vyjednávání ke dvoru

*) List daný dne 2. ledna 1632, z „Vlašské korrespondenční knihy“ v arch. Jindř. Hrad.

vídeňskému byl donesl.*) Konečně ještě připomenouti dlužno, že Valdštein sobě už ani císařských rozkazův nevšímal. Tak ku př. neuposlechnul, když mu nařízeno, aby od hlavního voje svého 6000 mužů vypravil, kteří by prince španělského, Dona Ferdinanda, budoucího místodržícího v Nízozemí, do té země doprovoditi měli. To všecko nad míru zvýšilo nevoli, nevrlost a nelibost císařovu tolik, že uzavřeno, Valdšteinu odníti nejvyšší velitelství. Maje své důvěrné zpravodaje při dvoře, Valdštein brzy byl tím jist, co se ve Vídni osnuje, a proto uzavřel u sebe, že *pomocí vojska sobě podřízeného i proti vůli císařově v nejvyšším velení se udrží*, někdejší své plány obnoví a k místu přivede. Předkem chtěl se ujistiti smýšlením a příchylností svého vojínstva. K tomu konci svolal své generály a vyšší důstojníky ke dni 12. ledna 1634 do Plzně do hlavního stanu svého. Polní maršálek Illo předstíral shromážděnému důstojnictvu, že ve Vídni pracujou na rozdrobování armády a ptal se, zda-li by se tomu nemělo překaziti; Valdštein že se proti těm věcem vzpírá, že raději složí velení a to tím spíše, čím jistěji tuší, že pozbyl důvěry císařovy. Shromáždění dů-

*) Rouškou tajemnou až podnes jsou zahaleny tehdejší styky Valdšteinovy s kabinetem francouzským a švédským. Někteří dějepisci (a těch je většina) praví, že vévoda Friedlandský jest vinen, jiní, jako ku př. Fried. *Förster* ve svém díle „Waldstein vor den Schranken des Weltgerichtes," snaží se dokazovati jeho nevinu. Slyšíme, že náš archivář zemský, p. Ant. Gindely, v archivech francouzských našel listiny, které prý nezvratné důkazy o velezrádném Valdšteinově počínání podávají; třeba tudíž vyčkati uveřejnění oněch důležitých dokumentův. Že Valdštein v měsíci lednu a únoru 1634 se Švédy vyjednával, o tom není žádných pochybností.

stojníci vyslali k Valdšteinovi deputaci s prosbou, aby neodstupoval. Možná, že za tím vysláním stály také zájmy osobní a sobecké. Bylať valné částce přítomných plukovníků státní pokladnice zajisté dluhovala značné sumy peněz za zřízení a do pole vypravení jejich plukův, a plukovníci tehdy se obávali, že pozbudou jistoty na zaplacení těch svých požadavkův, pakli-že Valdštein od nejvyšší správy vojenské odstoupí. Deputace skládala se z plukovníka Mohra z Valde, Bredova, Losy a Hinnersama. Po dlouhém zdráhání Valdštein svolil, že velení podrží, ale připomenul, aby plukovníci se zaručili, že při něm pevně vytrvají. Potom Illo vystrojil hostinu. Mezi hostinou vyložil revers, oné záruky se týkající, a vyzval přítomné hosti, aby se podepsali. Reversem na místě přísahy bylo důstojníkům zaručiti se, že věrně při Valdšteinu setrvají a že až do těch hrdel a statkův budou podporovati všecko, cokoliv̌ěk k dobru jeho armády směřovati bude, a že za zrádce bude jmín jeden každý, kdož by proti tomu jednal,

Ačkoliv někteří z důstojníků vyložený revers beze všech rozpakův ihned podepsali, jiní naopak všelicos namítali, řkouce, že by, podepíšíce revers, věrnosť svou a přísahu porušili a tudíž císaři uškodili. Z toho vznikly mezi důstojnictvem hádky a rozepře, jež Illo ukonejšiti hleděl. Když se o těch věcech Valdštein byl dověděl, povolal sám důstojníky k sobě, ujišťuje je, že ani proti císaři, ani proti církvi katolické ničeho nepodnikne, anobrž že mu pouze jde o uzavření míru se Saskem a s Branibory. A skutečně v ty dni očekávali do Plzně saského polního maršálka Arnheima, jenž jako zástupce obou řečených států s Valdšteinem vyjednávati měl. Valdštein ode dvora vídeňského vyžádal sobě, aby do Plzně také

dvorní rada Gebhard přišel a při tom o mír smlouvání byl. *) Ale Arnheim se na ten čas do Plzně nedostavil, jelikož předběžné o těch věcech promlouvání mezi Saskem a Braniborskem se všelijak protahovalo, a dříve než se oba státové o výminkách mírových byli smluvili, shlukly se jiné události, které konečnému míru uzavření úplně překazily.

Čím patrněji úmyslové Valdšteinovi na jevo vycházeli, tím prozřetelněji a tajemněji dvůr vídeňský sobě počínal. Smluviv se důvěrně s nejprvnějšími generály tehdejšími, s Gallasem, Colloredem, Aldringenem a s Piccolominim, a ujistiv se jejich oddaností a věrností, císař dne 24. ledna 1634 podepsal patent, kterým Valdštein jako „sveřepý tyran, spiklenec a velezrádce“**) dán do achtu i nejvyššího velení zbaven a velitelstvo do rukou Gallasových vloženo jest. Prozatím ten patent měl zůstati utajen a Gallasem na světlo vynesen teprv, až by to s prospěchem bylo.

Ke dni 19. února Valdštein svolal do Plzně důstojníky ke druhé schůzi a zatím také s kabinety cizími smlouvati se nepřestával. K tomu účelu vysláni pán Bubna a Rašín z Risenburka s poselstvím ku kancléři Oxenstjernovi do Halberstadtu. Ale smlouvání to nevedlo k cíli právě tak, jako poselství jiné k Bernhardovi, vévodě Výmarskému. Také na kabinet francouzský Valdštein nemohl se více spoléhati, neboť i tam stále umenšovala se důvěra v muže, den ke dni vrtkavějšího.

---

*) Listy ode dne 8. a 12. února 1634 v arch. Jind. Hrad.

**) Doslovně: „barbarischer Tyrann, Verschwörer und Verräther.“

Když dne 19. února svolané důstojnictvo do Plzně se bylo sešlo, dal je Valdštein k sobě zavolati. Byl churav a k lůžku poután. Zmínil se, že prý obíhá pověst, jako by brojil proti císaři a víře katolické. Popíral to rozhodně, řka, on že sobě jenom žádá uzavření míru se Sasy a Branibory, a byt i s tím nesrovnávali se mnozí při dvoře císařském, císaři zajisté že krokem tím bude posloužíno. Přítomným plukovníkům pak slíbil, že jim ručí za všecky peněžité požadavky, jež jim státní pokladna dluhuje, ale za to že žádá, aby oni svorně při něm stáli a jej přede všelikým možným příkořím do budoucnosti chránili a střehli. Potom ještě Illo zavolal k sobě plukovníky, kteří usjednotivše se pravili, že svých závazkův k Valdšteinovi neporuší, jen když Valdštein proti císaři nebude. Při tom prohodil Trčka, že nebude lze císaři déle sloužiti a Illo dodal: „Padouch ten, kdož by svolil k pohanění vojvodově.“ Druhého dne zdělán revers druhý toho obsahu, že ti, kdož ho podepíšou, se zavazujou Valdšteina všude a ve všem ochraňovati, ač-li tento ničeho proti císaři a náboženství katolickému nepodnikne. Revers ten dne 21. února Valdštein po plukovníku Mohrovi z Valde poslal císaři. *Ale Gallas dal* v Budějovicích *plukovníka Mohra zatknouti* a *revers do Vídně* tedy ani *nedošel.* *) Bylot v úmyslu Gallasově, že Valdšteina již při druhé schůzi Plzeňské dá zatknouti; ale Piccolomini, jemuž zatknutí svěřeno bylo, přesvědčil se, že to nemožno. (Gallas, Aldringen a Colloredo nepřišli do Vídně; tento byl velitelem pražské posádky.)

---

*) Bröcklův „Valdštein,“ str. 61.

Dva dni po druhé schůzce důstojnictva v Plzni, když Gallas a jeho důvěrníci s valnou částkou vyšších důstojníkův se byli dorozuměli, byl císařský patent o sesazení Valdšteinově veřejně vyhlášen a vyhlášení účinkovalo tak, jak si toho císařští důvěrníci byli přáli.

Valdštein již po nějaký čas poznával trapnou nejistotu svého postavení; nicméně doufaje, že může na své vojsko spoléhati, rozkázal svým generálům a plukovníkům, aby se ke dni 22. února se svými zástupy na Bílé Hoře u Prahy sešli. Tam, přímo přede zdmi hlavního města království Českého, Valdštein chtěl se snad k poslednímu rozhodnému činu odhodlati a zjevně proti císaři prohlásiti. Současně odeslal rychlé poselství k Bernhardovi, vévodě Výmarskému, vyzývaje ho, aby se k pomezí českému přiblížil, čehož tento, ač nerad a váhavě, přece uposlechl.

Dne 21. února večer Trčka k rozkazu Valdšteinovu odešel z Plzně ku Praze, a Valdštein sám druhého dne chtěl se tam také za ním dáti na pochod. Ale Trčka došel jen do Rokycan, kde mu zvěstováno, že v Praze patent o sesazení Valdšteinově již veřejně jest vyhlášen, že posádka pražská přísahu a věrnost císaři obnovila a že i jinde vojenští zástupové proti Valdšteinu se vzpírají. Když Trčka tyto zprávy do Plzně zpět donesl, Valdštein vida své zámysly a plány zmařeny a sebe sama v Plzni ohrožena, usnesl se na tom, že odejde do Chebu a vyzval vévodu Bernharda, aby také on svůj pochod tam obrátil. V Chebu — domníval se Valdštein — že je životem jist, spoléhaje se na Gordona, velitele Chebského a neméně na Leslie,*) jenž tam velitelem

*) Leslie později byl jest povýšen na říšské hrabě. Po-

místním byl. Oba byli rození Skotové a protestanti; oba děkovali za postup u svém ve vojště povýšování pouze vévodovi Friedlandskému.

Dne 23. února o desáté hodině předpolední Valdštein opustil Plzeň, provázen Trčkou, Illem a Vilémem Kinským, deseti setninami pěšími a dvěma stoma dragounův. Ostatní vojsko dle daného rozkazu dalo se z Plzně na pochod ku Praze. Na cestě mezi Plzní a Stříbrem potkal Valdštein plukovníka Butlera a jeho pluk, jenž také do Prahy se ubíral. Valdštein přikázal Butlerovi, aby se s plukem obrátil a Valdšteina do Chebu doprovodil. Butler uposlechl, ač nerad. Tušil zradu a jsa oddán císaři, nechtěl se v ní účastniti. Vypravil tedy poselství ku Gallasu a Piccolominimu,*) píše jim, že jenom z donucení doprovází Valdšteina do Chebu, nicméně že zůstává císaři věren a „že snad řízením božím povolán jest, aby tam nějaký hrdinský čin vykonal.“

Dne 24. února o 4. hodině odpolední Valdštein churav a v nosítkách přinesen do Chebu. Pozdě v noci přicválal kurýr s depešemi ku bráně a požádal za vpuštění do pevnosti.**) Leslie dovedl kuryra k Valdšteinovi. Depeše obsahovaly císařský patent o svržení Valdšteině s velitelství. Valdštein byl o Leslie-ově k sobě oddanosti tak dokonale přesvědčen, že mu podal patent, aby si jej přečetl, a že s ním důvěrně sdělil, že půjde ke Švédům, že se s nimi spojí a jim Cheb i Loket

---

tomstvo jeho vymřelo r. 1802 hrabětem Antonínem z Leslie. Statek rodinný, Nové Město nad Metují, přešel na rod Dietrichsteinský, který od těch dob rodinné jméno Leslie ke svému jménu připojil.

*) Toho dne dlel Gallas v Hluboké, Piccolomini v Prachyňsku.

**) Věk A. z Valdšteinu, str. 137.

vydá. Leslie, těmi zpravami překvapen, pospíšil ke Gordonovi, aby se s ním poradil. Oba se usnesli na tom, že příštího dne Cheb opustí, aby všelikému nebezpečí unikli. Ale dříve, než své předsevzetí vykonali, povolal Illo druhého dne oba a s nimi také plukovníka Butlera k sobě. U Illa byl také Trčka. Illo i Trčka doléhali na ony tři důstojníky, aby v zájmech Valdšteinových pracovali, slibujíce jim znamenité odměny. Ale všickni tři, ukazujíce ku své přísaze, císaři učiněné, zůstali nepřístupnými. Obě strany rozmrzele se rozešly;*) nicméně Illo s Trčkou přijali pozvání k hostině, kterou toho večera Gordon vystrojil. Doufali, že za té příležitosti přece všecky tři důstojníky na svou stranu přemluví.

Zatím Gordon a Leslie rokovali s Butlerem, co činiti. První dva ještě pořáde radili k útěku, ale Butler je přesvědčoval, že právě potom Cheb tím spíše pro císaře ztracen bude. Jiný návrh zněl v ten rozum, aby Valdšteina zajali, od čehož však upuštěno, jelikož zatknutí zdálo se býti věcí příliš nebezpečnou a výsledek nejistým. Tu konečně Leslie prohodil osudná slova: „Utraťme toho zrádce!“ Butler byl ihned srozuměn, Gordon svolil teprve po krátkém zdráhání. Když byli rozhodli o osudu Valdšteinově, usnesli se později na tom, že mezi hostinou též Trčku a Illa utratí.

Večer dne 25. února přišli do zámku Chebského, do obydlí Gordonova. Doprovodili je tam také hr. Vilém Kinský a rytmistr Niemann, Valdšteinův sekretář. Hosté byli veseli. Popíjeli na

*) Připomenouti sluší, že co tuto vypravováno, zakládá se pouze na výpovědech strany jedné, jelikož účastníci strany druhé byli povražděni. Nejsou tudíž svědectví této strany před rukama.

zdraví Valdšteinovo a na zdar plánův jeho. Zatím již úkladní vrahové ve vedlejší síni čekali pohotově. Byl to nejvyšší strážmistr (major) Geraldin se sedmi dragouny pluku Butlerova, aby na dané znamení hosti přepadl a povraždil.

Hostina skončena, služebnictvo se vzdálilo. Leslie dal umluvené znamení. Geraldin se svým lidem vrazil do síně a zvolal: „Kdo stojí věrně k císaři?“ *) Butler, Gordon a Leslie vstali ze svých židlí, vytasili meče a odpověděli: „Sláva Ferdinandu!“ **) Netrvalo dlouho a Illo, Kinský a Niemann sklesli pod ranami vrahův. Trčkovi se poštěstilo, chopiti se svého kordu a do zákoutí síně hostinské uniknouti. Nazval Gordona a Leslie hanebnými zrádci a vyzval je na souboj, před tím zabiv dva z dragounův naň dorážejících. Maje na sobě vojenský kabátec z losí kože, bránil se tak statečně, že dragouni měli jej za nezranitelného. Potýkaje se nějakou chvíli, konečně i on mrtev sklesl, byv skrze otevřený výstřižek svého kabátu probodnut.

Po krvavém díle svém vrahové odebrali se do města do domu primátora Bachhaebla, kde se byl Valdštein ubytoval.

Chýlilo se k desáté hodině večerní. Hraběnky Trčková a Kinská, jsouce na blízku bytu Valdšteinova, již se byly o vraždě svých manželův dověděly; i naříkaly a plakaly. Zatím již Butler, Geraldin a setník Deveroux (devrú) přivedli četu dragounův k bytu Valdšteinovu. Deveroux, jemuž krvavý výkon byl jest uložen, se sedmi dragouny po schodech se odebral nahoru do bytu vojevůdcova. Ve předsíni bylo páže; slyšíc hluk žold-

*) „Wer ist gut kaiserlich?“
**) „Vivat Ferdinandus!“

néřův přikázalo, aby zůstali tiši a vévodu nevyrušovali. Z toho vzešla hádka a křik, jenž se skončil tím, že dragouni páže skolili.

Deveroux se svým lidem pak vrazil do ložnice, kam se právě vévoda byl odebral. Valdštein byl již až do košile svlečen a stál u okna. Nářek obou hraběnek, na blízku ubytovaných, lomoz a hluk na ulici bezpochyby ho přiměl k tomu, že chtěl s okna na stráž zavolati. Nebylo ho už asi tajno, oč tu jde. Rozpiav obě ramena, vstoupil v ústrety Deveroux-ovi, jenž jej proklál. Valdštein ani nehlesna, mrtev sklesl. Krvácející pak mrtvolu obalili do červeného sukna, do zámku odnesli a vedlé ostatních zavražděných položili.

Tak zahynul onen neobyčejný muž, jeden z nejznamenitějších věku svého.

Příštího dne posádka chebská i měšťanstvo obnovilo přísahu a věrnost císaři.

Mrtvé tělo Valdšteinovo dopraveno pak do Stříbra a tam pohřbeno. Císař nařídil, aby za Valdšteina a přívržence jeho tři tisíce mší bylo slouženo. Až do r. 1636 mrtvola zůstala ve Stříbře. Potom byla ku prosbám v lovy vojvodovy dopravena do karthouského kláštera Valdického u Jičína a tam ve hrobce rodinné pochována. Roku 1639 Banér, švédský generál, hrobku otevřel a hlavu i pravé rameno Valdšteinovo jako vzácnou kořist válečnou poslal do Švéd. Od r. 1780 tělesné zůstatky Valdšteinovy jsou v Mnichově Hradišti uloženy.*)

Po zavraždění Valdšteinově kurfiřt Saský dal v Perně prohlédnouti byt zavražděného hraběte Kinského; i našli tam 30.000 dukátův ražení Vald-

*) Pelzel sv. II. str. 783.

šteinského a 8000 kusův neražených. Kurfiřt zabaviv peníze, povolal vdovu Kinskou i s jejími dítky do Drážďan.

Děsná katastrofa Chebská nezůstala bez krvavé dohry. Někteří spoluvinníci Valdšteinovi byli v Praze zatknuti a kvapně potajmu odpraveni. Později zatknuto ještě několik důstojníkův a někteří plzeňští měšťané, kteří byli jsou v Plzni na veřejném náměstí stati. Byli to: plukovníci Sporr, Kehraus, Ulefeld, Wildberger, Mohr z Valde, Losy a Häumerle, 8 setníkův a ritmistrův a 8 měšťanův.*) Císař skonfiskoval statky Valdšteinovy a spoluvinníkův jeho. Zabavení událo se tak spěšně, že již dne 22. února (tudíž ještě před katastrofou Chebskou) četa Gordonových dragounův do zámku Náchodského a na statky Trčkovy se dostavila a je osadila.**) Zabavené statky císař větším dílem rozdal vyšším důstojníkům, kteří byli plánům Valdšteinovým překazili a císaři věrni zůstali. Gallasovi dáno Friedlandsko s Libercem a dům hraběte Kinského v Praze; Piccolominimu Náchodsko, Aldringenovi Teplice (statek Kinského), Colloredovi Opočno (statek Trčkův), Trautmansdorfovi statek Jičínský, Leslie-ovi po Trčkovi Nové Město nad Metují, Butlerovi Doksany, Gordonovi Smidary a jiným jiné.

Förster, dějepisec německý, udává, že Leslie a Butler hned po smrti Valdšteinově se také movité pozůstalosti jeho zmocnili, ano později císaře za odměnu ještě hojnější byli požádali. Také přímí vrahové Valdšteinovi, major Geraldin a set-

*) Pelzel, sv. II. str. 784.

**) Arn. Weyhe-Eimke: „Familie Trčka von Lipa," str. 15.

ník Walter Deveroux, byli dobře odměněni, ale jen peněžitě. Deveroux roku 1639 zemřel na morovou ránu v Praze a byl v kostele jesuitském pochován. Dlouho zůstávala hrobka jeho v pověsti, že tam straší.*) Jednomu každému z vojínův, kteří v krvavém činu vůbec podílu měli, vyplaceno po 500 tolarech.**)

Po smrti Valdšteinově přišlo na jevo, že jen několik málo vyšších důstojníkův stálo při vojevůdci tom. Prosté žoldnéřstvo veskrz zůstalo věrno císaři a obnovilo jemu přísahu.

Počátkem března 1634 vojsko v Čechách rozložilo se po rozsáhlých krajích do zimních bytův. Nejvíce vojínstva položeno na statky druhdy Valdšteinovy a Trčkovy, které generálové za svého živobytí, jak pochopitelno, břemen těch byli ušetřovali.***)

Když se ty věci v Chebu byly udály, maršálek saský Arnheim stál ve Zvikavě, vévoda Bernhard, jsa na pochodě do Chebu, stanul ve Veidech (Weiden). Ten i onen neužil náhlého překvapení a zmatku, kterýž událostí chebskou ve vojště císařském byl povstal, Arnheim bezpochyby k rozkazu kurfiřtovu, Bernhard proto, že jsa počtem vojínstva příliš sláb, bez pomoci Arnheimovy sám ničeho podniknouti nemohl. †)

Valdšteinovo zavraždění způsobilo všude hluk a ohromnou sensaci. Proto na ospravedlnění „té

---

*) Barthold, sv. II. str. 226.

**) Bröklův Waldstein," str. 98.

***) Vedlé seznamu od 14. března 1634, ulož. v arch. Jind. Hrad.

†) Barthold, sv. I. str. 136.

rychlé exekuce vydán ve Vídni spis, jehož autor (Rašín) *) snažil se určitě dokazovati, že Valdštein koruny České se zmocniti chtěl. **)

*) Tentýž Josef Sezima *Rašín z Risenburka*, jenž druhdy mezi Valdšteinem a emigranty vyjednával.

**) V archivu Jindřicho-Hradeckém jsou uloženy dvě listiny (obě bez dátum a bez podpisův), které svým obsahem jsou podobny ke spisu Rašínovu. První listina obsahuje protokolární výpovědi nejmenovaného, jenž se na jakéhosi Albrechta Klusáka odvolává; nejmenovaný byl prý touž dobou v Plzni, kde s Trčkou rozmlouval. Druhá listina obsahuje zprávy o výpovědech, jež prý jistá osoba zvěčnělému hraběti Vřešovickému byla učinila, a o vysvědčeních, témuž podaných.

Opravy.

Str.	31	řádek	20	čti: opustivše.
„	37	„	27	čti: byvše.
„	40	„	22	čti: nejvyšší.

Obsah.

Strana

Předmluva 3

Částka první.

Všeobecný přehled událostí politických po skončení české války až do uzavření míru vestfálského, od r. 1621 do r. 1648 7

Částka druhá.

Přehled politických událostí v Čechách se zběhlých, od přemožení odporu stavovského r. 1621 až do konce třicetileté války r. 1648. 24

Částka třetí.

Vojenství a vojenské zřízení ve válce třicetileté . 42

Částka čtvrtá.

Vypravování příběhů válečných. Válka falcká, od r. 1621 do r. 1623 67

Částka pátá.

Válka dánská, od r. 1625 do r. 1629 73

Částka šestá.

Válka švédská, od svého počátku až do vypuzení Sasův z Čech od r. 1630 do r. 1632 89

Částka sedmá.

Válka švédská, od polního tažení od Frank až do Valdšteinova v Chebu zavraždění, od července r. 1632 do února r. 1634 115

RUDIN.

Román od

J. S. Turgéněva.

Matice lidu ročníku XIII. číslo 5.

(Běžné číslo 77.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1879.

Tiskem dra. Ed. Grégra v Praze 1879.

I.

Bylo tiché letní jitro. Slunce již vysoko stálo na čistém nebi, pole třpytilo se rosou, z nedávno procitlého údolí vanul svěží větérek a v lese, ještě vlhkém a tichém, vesele prozpěvovali ranní ptáci. Na vrcholi svážitého kopce, pokrytého od hora dolů právě rozkvétajícím žitem, vyzírala malá vesnice. Z této vsi po úzké pěšince kráčela mladá ženština v bílých šatech a kulatém klobouku ze slámy a se stinníkem v ruce. Kozáček opodál šel za ní.

Šla ne spěšně a jako s rozkoší. Okolo po klátícím se žitě přebíhaly s jemným šelestem dlouhé vlny tu do stříbrozelena, tu do červena; s výše ozýval se skřivánčí zpěv. Mladá ženština šla ze svého vlastního statku, který ležel asi verstu daleko od vsi, kam se ubírala; jméno její bylo Aleksandra Pavlovna Lipina. Byla bezdětnou vdovou, dosti bohatou a bydlela spolu se svým bratrem, Sergějem Pavličem Volyncevým, štábním rotmistrem ve výslužbě. Ženat nebyl a hospodařil na sestřině statku.

Aleksandra Pavlovna přišla do vsi, zastavila se u krajní chalupy, zcela vetché a nízké, zavolala svého kozáčka a poručila mu vstoupiti do vnitř, aby se pozeptal na zdraví stařeny. Kozáček vrátil se za nedlouho, doprovázen sešlým mužíkem s bílými vousy.

„Tak co?“ tázala se Aleksandra Pavlovna.

„Ještě žije,“ odpověděl staroušek.

„Smím vstoupiti?“

„Proč ne? jak je libo.“

Aleksandra Pavlovna vstoupila do jizby. V ní bylo dusno a kouř .... Někdo se zavrtěl na loži a zasténal. Aleksandra Pavlovna se ohledla a spatřila v polotmě žlutou vráskovitou hlavu stařeny, ovázanou kostkovaným šátkem. Jsouc přikryta až po prsa těžkým pláštěm, dýchala těžko a slabě rozkládala hubenýma rukama.

Aleksandra Pavlovna přiblížila se ku stařeně a dotekla se prsty jejího čela; bylo takřka žhavé.

„Jak je ti, Matreno?“ tázala se Aleksandra Pavlovna, přihnutá k posteli.

„A — ach!“ vzdychla stařenka a zahleděla se do Aleksandry Pavlovny. „Špatně, špatně, teta! Smrtelná hodinka přišla, holubičko.“

„Bůh je milostiv, Matreno: snad ti bude lépe. Užívala jsi léku, co jsem ti poslala?“

Stařenka bolestně vzdychla a neodpovídala. Neslyšela otázky.

„Užívala,“ řekl staroušek, stojící u dveří. Aleksandra Pavlovna obrátila se k němu.

„Kromě tebe nemá u sebe nikoho?“ tázala se.

„Má holku — svou vnučku — ale ta pořád chodí pryč. Neposedí, tak je rozpustilá. Vody podati babičce — i na to je líná. A já jsem starý, kam pak se mnou?“

„Nebylo by lépe, abych ji dala převézti do své nemocnice?“

„Ne! nač do nemocnice! Má-li zemříti, umře tu jako tam. Žila dost dlouho; už se tak Bohu zalíbilo. S postele nesejde. Kam pak s ní do nemocnice! Budou ji zvedati a ona zemře.“

„Ach,“ vzdychla si nemocná: „krasavice — báryně, sirotka toho mého neopusť; naší páni jsou daleko a ty . . . .“

Stařenka umlkla. Namáhala se mluviti.

„Neměj starosti,“ pravila Aleksandra Pavlovna, „všechno se stane. Hleď, přinesla jsem ti čaj a cukr. Budeš-li chtíti, pij . . . Samovar snad tu máte?“ dodala ona, pohlednouc na starouška.

„Samovar? Samovara nemáme, ale můžeme si ho vypůjčiti.“

„Tedy si ho vypůjč, jinak pošlu svůj. A poruč vnučce, aby nechodila pryč od babičky. Řekni jí, aby se styděla za to.“

Staroušek ničeho neodpověděl a vzal kornout s čajem a cukrem do obou rukou.

„Tak s bohem, Matreno!“ loučila se Aleksandra Pavlovna, „já k tobě ještě přijdu, ale ty nezoufej a užívej dobře léku . . . .“

Stařenka pozvedla hlavu a obrátila se k Aleksandře Pavlovně.

„Podej, báryně, ručičku,“ zabroukala.

Aleksandra Pavlovna ruky jí nepodala, nahnula se k ní a políbila jí na čelo.

„Dohlížejte na ni,“ pravila, odcházejíc staroušovi, „lék jí dávejte jen jak je předepsáno . . . . A čaje dejte jí píti . . . .“

Staroušek opět ničeho neodpověděl a jen se klaněl.

Volně si vydýchla Aleksandra Pavlovna, když se octla na čerstvém vzduchu. Otevřela stinník a chtěla jíti domů, když tu najednou za chaloupkou se objevil na malém vozíku člověk asi třicetiletý, ve starém kabátě ze šedivé „kolomjanky“ a v takové též čepici. Jak spatřil Aleksandru Pavlovnu, hned zastavil koně a obrátil se k ní tváří. Široký

obličej bez růměnce, s malýma bledě šedýma očima a s probělalými vousy podobal se jeho oděvu.

„Zdrávstvujtě," zvolal on s líným úsměvem, „co vy tu děláte, smím-li věděti?"

„Navštívila jsem nemocnou . . . A vy odkud Michajlo Michajlyči?"

Muž, jmenem Michajlo Michajlyč, pohleděl jí do očí a opět se usmíval.

„Dobře děláte," pravil na to, „že navštěvujete nemocnou; jen jestli by nebylo lépe, převézti ji do nemocnice?"

„Ona je tuze slabá, ani se jí dotknouti nesmějí."

„A svou nemocnici vy nehodláte zrušiti?"

„Zrušiti? Proč pak?"

„Inu proto."

„Jaký to divný nápad! Co vám to vlezlo do hlavy?"

„Vždyť vy se znáte s Lasunskou a ona má asi na vás vliv. Podle její slov jsou prý nemocnice, školy — všechno samé hlouposti, zbytečné nesmysly. Dobročinnosť má prý se díti osobně a šíření osvěty též; to všechno je věcí ducha .... těmi slovy se asi vyjadřuje. Rád bych věděl, po kom ona to papouškuje."

Aleksandra Pavlovna so zasmála.

„Darja Michajlovna je rozumná ženská, mám ji tuze ráda a ctím ji; ale ona může se také mýliti a já ne každému slovu jejímu věřím."

„To dobře děláte," pravil Michajlo Michajlyč, pořád neslézaje s vozíku, „poněvadž ona sama svým slovům málo věří. A já jsem tuze rád, že jsem vás potkal."

„A co?"

„Pěkná otázka! Jakoby mne vždycky netěšilo, když vás potkám. Ale dnes jste tak roztomilá a svěží, jako jitro."

Aleksandra Pavlovna opět se zasmála.

„Čemu pak se smějete?“

„Inu čemu? Kdybyste mohl viděti, s jakou lhostejnou a chladnou tváří pronesl jste svůj kompliment. Divím se, že jste nezíval při posledním slově.“

„S chladnou tváří . . . . Vám pořád je zapotřebí ohně; a oheň k ničemu se nehodí. Vzejme se, začadí a zhasne.“

„A zahřeje,“ dodala Aleksandra Pavlovna.

„Ano . . . . a popálí.“

„Nu co, ať popálí! Není zle. Všechno spíše než . . .“

„A já se na to podívám, budete-li tak mluviti, až třebas jen jednou notně se popálíte,“ vskočil jí zlostně do řeči Michajlo Michajlyč a prásknul opratí do koní. „S Bohem!“

„Michajlo Michajlyči, počkejte!“ volala Aleksandra Pavlovna, „kdy přijedete k nám?“

„Zítra, pozdravujte ode mne bratra.“

Vozík ujížděl dále.

Aleksandra Pavlovna hleděla za Michajlem Michajlyčem.

„Jako pytel!“ myslila si. Shrbený, uprášený, s čepicí v týle, ze spodu které čouhaly chumáče plavých vlasů, on podobal se skutečně velikému pytli mouky.

Aleksandra Pavlovna dala se zpáteční cestou domů. Šla se sklopenýma očima. Blízký dupot koně ji zastavil a ona pozvedla hlavu. Naproti ní jel na koni bratr; zároveň s ním šel mladý člověk malé postavy v lehounkém rozepjatém kabátku, lehounké kravatě a v lehounkém šedivém klobouku, s hůlkou v ruce. Z daleka již usmíval se na Aleksandru Pavlovnu, ačkoliv viděl, že šla zadumaná,

ničeho si nevšímajíc a jakmile se zastavila, přistoupil k ní a radostně, skoro něžně pravil:

„Zdrávstvujtě, Aleksandro Pavlovno, zdrávstvujtě!“

„A! Konstantin Diomidyč! Zdrávstvujtě!“ odpověděla ona. „Vy jdete od Darjy Michajlovny?“

„Ano-s, tak jest,“ pravil se zářící tváří mladý člověk, „od Darjy Michajlovny. Darja Michajlovna poslala-s mne k Vám. Šel jsem raději pěšky-s... Jitro je tak čarokrásné, celkem jsme urazili čtyry versty. Přišel jsem k Vám-s a nezastal jsem Vás doma-s. Váš pan bratr mi řekl-s, že jste odešla do Semenovky-s a sama že ubíráte se polmi-s; šel jsem tedy s ním vám naproti-s. Ano, tak mne to těší-s.“

Mladý člověk „govoril po rusky“ čistě a pravidelně, ale s cizím přízvukem, ačkoliv těžko bylo uhodnouti, s jakým zejmena. V tazích jeho obličeje bylo něco aziatského. Dlouhý nos s hrbem, velké nehybné oči, hrubé červené pysky, křivé čelo, vlasy černé jako kolomaz — všechno v něm nasvědčovalo východní původ; ale mladý člověk jmenoval se Pandalevský a rodištěm jeho byla Oděsa, ačkoliv byl vychován kdesi v Bělorusi na útraty dobročinné a bohaté vdovy. Jiná vdova dala jej na študie. Vůbec dámy prostředních let ochotně se ujímaly Konstantina Diomidyče: umělť u nich hledati a nalézati. I nyní žil u bohaté statkářky, Darjy Michajlovny Lasunské jako přisvojené dítě nebo strávník. Byl velmi laskavý, úslužný, cituplný a potají rozkošník, vládl příjemným hlasem, pořádně hrál na piano a měl zvyk, že když s někým mluvil, takřka se očima do něho vpíjel. Šatil se čisťounce a kabát nosil neobyčejně dlouhý, pečlivě holil svůj široký podbradek a přičesával vlásek ku vlásku.

Aleksandra Pavlovna vyslechla jeho řeč až do konce a obrátila se ku bratru.

„Dnes potkávám jednoho za druhým: před chvílí jsem mluvila s Ležněvým“.

„A, s ním? jel někam?“

„Ano; a považ, na vozíku, v nějakém režném pytli, celý uprášený . . . . Jaký to podivín!“

„Může být, jenom že je znamenitý muž.“

„Kdo pak? Pan Ležněv?“ otázal se Pandalevský jakoby se divil.

„Ano, Michajlo Michajlyč Ležněv,“ odvětil Volyncev. „Avšak s Bohem, sestro, musím jeti na pole; u tebe pohanku sejou. Pan Pandalevský tě doprovodí domů . . . .“

A Volyncev pustil koně klusem.

„S největší radostí!“ volal Konstantin Diomidyč a nabídl Aleksandře Pavlovně rámě.

Ona podala mu své a oba kráčeli cestou, vedoucí do jejího statku.

Vésti pod paží Aleksandru Pavlovnu, činilo, jak bylo viděti, Konstantinu Diomidyčovi náramnou radost: kráčelt drobnými kroky, usmíval se, ba jeho orientálské oči pokryly se vlahou, což ostatně dálo se jim často. Konstantinu Diomidyčovi nic to nestálo, dělati se roztomilým a prolíti slzu. A koho by netěšilo vésti pod paží hezkou ženštinu, mladou a hezky rostlou? O Aleksandře Pavlovně celá . . . . á gubernie jednohlasně tvrdila, že jest půvabná a . . . . á gubernie se nemýlila. Jediný její přímý, skoro vyhrnutý nosíček mohl pobláznití každého smrtelníka, nemluvě už o její sametových hnědých očinkách, zlatorusých vlasech, jamkách na buclatých tvářích a jiných krásách. Ale

nejvíce jí slušel výraz líbezného obličeje: důvěrný, dobrodušný, vlídný, on dojímal i vábil. Aleksandra Pavlovna hleděla a smála se jako děcko; paničky měly ji za jednoduchou . . . Mohlo se více přáti?

„Vás Darja Michajlovna ke mně poslala? pravíte," tázala se Pandalevského.

„Ano-s, poslala," odpověděl on, vyslovuje písmenu *s* jako anglické *th*: „ona si toho tuze přeje-s a poručila mi, abych vás vroucně prosil-s, jestli můžete, abyste k ní přišla na oběd . . . Ona čeká nového hosta-s, s kterým chce vás seznámiti-s".

„Kdo je to?"

„Jakýsi Muffel, baron, kammerjunker z Petrohradu. Darja Michajlovna nedávno s ním se seznámila u knížete Garina a s velikou chválou mluví o něm co o laskavém a vzdělaném mladém muži. P. baron zabývá se taktéž literaturou, nebo spíše . . . ach, jaký je to půvabný motýlek! račte mu věnovati svou pozornost . . . spíše politickým hospodářstvím. On napsal pojednání o jakési velmi zajímavé otázce — a rád by ji podrobil úsudku Darjy Michajlovny."

„Politicko hospodářské pojednání?"

„Se stanoviska jazyka-s, se stanoviska jazyka. Je vám tuším známo, že i v tom je Darja Michajlovna znalkyně. Žukovský k ní chodil na radu a můj dobrodinec, jenž bydlí v Oděse, blahopotřebný dědoušek Roksolán, Mediarovič Ksendryka . . . . vám bezpochyby je známo jméno té osoby?"

„Není, jaktě živa jsem o něm ničeho neslyšela."

„Neslyšela jste ničeho o takovém muži? To je divné. Chtěl jsem říci, že také Roksolán Mediarovič velmi vysoce vždy cenil vědomosti Darjy Michajlovny v ruském jazyku."

„A není ten baron pedant?" tázala se Aleksandra Pavlovna.

„Není: Naopak, Darja Michajlovna říkává, že z něho hledí světák. O Beethovenu mluvil tak krásně, že i starý kníže byl unešen ... To bych, přiznám se, chtěl rád slyšeti: vždyť je to z mého oboru. Dovolte, abych vám směl utrhnouti tuto krásnou polní květinku."

Aleksandra Pavlovna vzala květinku a popošedši několik kroků, pustila ji na cestu ... Domů zbývalo asi dvě stě kroků. Nedávno přestavený a obílený dům přívětivě vyzíral svými širokými světlými okny skrze hustou zeleň starých lip a klenů.

„Tak co dáte vzkazovati Darje Michajlovně," tázal se Pandalevský, poněkud uražený osudem květinky, jím přinešené, „bude vám libo přijíti k obědu? také vašeho bratra dává prositi."

„Ano, přijedeme jistě. A co dělá Natáša?"

„Natalja Aleksejevna, sláva Bohu, je zdráva ... Ale už jsme minuli cestu k statku Darjy Michajlovny. Dovolte mi poroučeti se vám."

Aleksandra Pavlovna zůstala státi.

„A co vy, nezajdete k nám?" tázala se nerozhodným tonem.

„Srdečně bych si přál, ale bojím se, abych se neopozdil. Darja Michajlovna chce slyšeti nový kus od Thalberga a musím se mu naučiti. Mimo to, přiznám se, já pochybuju, zdali by mé řeči mohly vám spůsobiti nějakou radost."

„O nikoliv .... Proč pak? ...."

Pandalevský vzdychl a sklopil významně oči.

„Na shledanou, Aleksandro Pavlovno!" pravil opět po krátkém mlčení, poroučel se a odstoupil krok nazpět.

Aleksandra Pavlovna obrátila se a šla domů.

Konstantin Diomidyč také šel svou cestou. S obličeje jeho zmizela ihned všechna přívětivost: sobělibá, skoro surová zdála se býti jeho tvář.

Ba i chůze Konstantina Diomidyče se změnila. Nyní vykračoval si šíře a nastupoval tíže. Ušel asi dvě versty, nenuceně švihaje hůlkou a náhle opět se zubil: spatřilť vedle cesty mladou, dosti hezkou vesnickou dívku, která vyháněla telata z ovsa. Konstantin Diomidyč s opatrností kocoura přikradl se k děvčeti a promluvil na ně. Dívka z prvu mlčela, červenala se, usmívala se, potom zakryla ústa rukávem, obrátila se a pravila:

„Stupaj, báryn, právo . . .“

Konstantin Diomidyč pohrozil jí prstem a poroučel jí, aby mu přinesla chrpy.

„Nač tobě chrpy? Snad na věnec, ne?“ pravila dívka: „inu ano, jen stupaj, právo . . . .“

„Poslouchej, má milá krásotinko“, počal Konstantin Diomydič . . . . .

„Inu ano, jen už stupaj,“ přetrhla mu dívka řeč: „hleď páni jdou.“

Konstantin Diomidyč se ohlédl. Skutečně, po cestě běželi Váňa a Peťa, synové Darjy Michajlovny; za nimi šel jejich učitel, Basistov, mladý člověk, dvaadvacítiletý, jenž byl právě doštudoval. Basistov byl urostlý jinoch, s jednoduchým vzezřením, velkým nosem, velkými pysky a vepřovýma očima, nehezký, nemotorný, ale dobrý, poctivý a upřímný. Šatil se ledabylo, nestříhal si vlasů, — ne z marnivosti, ale z lenosti; rád jedl, rád spal, ale měl také rád dobrou knihu, bujnou zábavu a z celé duše nenáviděl Pandalevského.

Děti Darjy Michajlovny zhožňovaly Basistova a již se ho nic nebáli. Ku všem ostatním v domě choval se bezohledně, což se domácí paní příliš nelíbilo, ačkoliv sama říkávala, že pro ni předsudků na světě není.

„Zdrávstvujtě moji milí!“ zvolal Konstantin Diomidyč“ jak časně jste šli dnes na procházku! A

já," dodal, obraceje se k Basistovu: „jsem už dávno venku; to je má náruživosť milovati přírodu."

„Viděli jsme, jak milujete přírodu," zamumlal Basistov.

„Vy jste materialista: nyní Bůh sám ví, co myslíte. Já vás znám!"

Pandalevský, když mluvil s Basistovým, nebo s podobnými jemu lidmi, snadno se rozdráždil a písmenu s vyslovoval pak čistě, bez mála sykavě.

„Proč pak jste se u té holky na cestu ptal?" tázal se Basistov, toče očima na levo a na pravo.

Cítil, že Pandalevský mu hledí přímo do očí a to mu bylo na nejvýše protivno.

„Opakuju, že jste materialista a konec. Vy ve všem musíte viděti jenom tu prozaickou stránku . . ."

„Děti!" v tom komandoval Basistov, „vidíte na louce tam tu rokytu: uhlídáme, kdo k ní dříve doběhne . . . . jeden, dva! tři!"

A děti pustily se všemi silami k rokytě. Basistov běžel za nimi . . . .

„Mužík," pomyslil si Pandalevský: „skazí ty chlapce. . . . Dokonalý mužík!"

A samolibě pohleděv na svou vlastní uhlazenou a nádhernou postavičku, Konstantin Diomydič klepnul si dvakráte roztaženými prsty do rukávu, otřepal límec a šel dále. Vrátiv se do svého pokojíku, oblékl se do starého županu a s tváří starostlivou sedl k pianu.

II.

Dům Darjy Michajlovny Lasunské byl považován skoro za první v celé . . . . ské gubernii. Ohromný, stavěný z kamene, dle plánu Rastrelliho, ve vkusu minulého století, velebně se vypínal na vrcholi hory, na oupatí které tekla mimo jedna

z hlavních řek středního Ruska. Darja Michajlovna byla veleznámá a bohatá paní, vdova po tajném radovi. Pandalevský říkával alespoň, že ona zná celou Evropu a Evropa že zná ji! —

Evropa však znala jí málo, ba ona ani v Petrohradě důležité úlohy nehrála; za to v Moskvě znali ji všichni a dojížděli k ní. Patřilat k vyššímu světu a byla známá co žena trochu divná, ne ouplně dobrá, ale neobyčejně nadaná. Za svého mládí byla sama sebou velmi krásná. Básnící psali o ní verše, mladí páni bývali do ní zamilováni a starší páni ji obsluhovali. Ale od té doby uplynulo asi pět a dvacet nebo třicet let a z původní krásy nezbylo ani památky. „Jeli pak možná, ptával se mimovolně každý, kdo ji viděl jen jedenkrát, — jeli pak možná, aby tato hubená, žlutá, ostronosá a ještě nestará žena bývala někdy kráskou? Nenílíž to ona, ta samá, o které drnkaly lýry?“ .... A každý se v duchu divil pomíjejícnosti všeho pozemského. Ovšem Pandalevský uznával, že Darja Michajlovna ku podivu měla dosud své velkolepé oči, ale vždyť tentýž Pandalevský tvrdíval, že ji zná celá Evropa.

Darja Michajlovna přijížděla každého léta na svůj statek se svými dětmi (měla tři: sedmnáctiletou dceru Natalju a dva syny, desíti a devítiletého) a žila otevřeně, to jest, přijímala muže, obzvláště svobodné; venkovských paniček ona vystáti nemohla. Za to však dostávala od těch paniček! Darja Michajlovna podle jejich řečí byla i pyšná i nemravná a tyranka hrozná; a hlavní věc — ona dovolovala si takové svobody v řeči, až strach! Darja Michajlovna skutečně nerada se na venkově ostýchala a ve volné prostotě její chování dal se pozorovati lehký odstín velkoměstské lvice k okolostojícím, dosti obmezeným a nepa-

trným osobám .... s městskými známými jednala též velmi nenuceně, ba i posměšně, ale odstínu pýchy nebylo.

Když Konstantin Diomidyč naštudoval konečně Thalbergův kus, odešel ze svého čistounkého a veselého pokojíku do hostinné komnaty, kde zastal již pohromadě všechnu domácí společnost. Salon již počínal. Na široké pohovce seděla Darja Michajlovna a přebírala se v nové francouzské brožůrce, při okně vyšívala dcera Darjy Michajlovny a vedle ní hověla si m—elle Boncourt — stará a suchá panna šedesátiletá, s nákladem černých vlasů pod strakatým čepcem a s bavlnou v uších; v koutě u dveří byl Basistov a četl noviny; vedle něho Peťa a Váňa hráli v šašky a přicloněn ke kamnům, se založenýma rukama do zadu, stál pán malého vzrůstu, ježatý a šedivý, s osmahlým obličejem a živýma černýma očima — jakýsi Afrikán Semenyč Pigasov.

Divný člověk byl tento pan Pigasov. Rozloben na všechno i na všechny — zejmena na ženské — huboval od rána do večera, někdy velmi trefně, někdy dosti hloupě ale vždy náruživě. Jeho nedůtklivost sahala někdy až k dětinství; jeho smích a hlas, všechna jeho bytost zdála se býti prosáklá žlučí. Darja Michajlovna viděla Pigasova ráda: on ji bavil svými vtipy. Bylť ovšem dosti k smíchu. Jeho náruživostí bylo všechno zvětšovati. Na příklad, ať mluvili o jakémkoli neštěstí — jestli mu vyprávěli, že hrom zapálil vesnici, že voda protrhla hrázi, že mužík řal se do ruky sekerou — on pokaždé se ptával s veškerou zlostí: „A jak se jmenuje?“ to jest, jak se jmenuje ta ženská, která zavinila neštěstí, poněvadž dle jeho přesvědčení každého neštěstí vinu má ženská, pátrali se jen po příčině. Jedenkráte padl na kolena před

jemu skoro neznámou paní, která ho svým pohostinstvím překvapila a jal se ji prositi se slzami a s napsanou na čele zuřivostí, aby ho ušetřila, jelikož prý se proti ní nedopustil ničeho zlého a budoucně že k ní nikdy více nepřijde. Jednou jel kůň s pradlenou Darjy Michajlovny s kopce a shodil ji do příkopu a ona málem se nezabila. Pigasov od té doby jináče neříkal tomu koni, než dobrý koníček a tu cestu samu a příkop měl za romantické místo. Pigasovu štěstí v životě nepřálo; — neboť on své pošetilosti na sobě též nechával. Pocházel od chudých rodičů. Jeho otec měl rozličné malé ouřádky, sotva uměl psáti a nestaral se o vychování syna, dával mu jísti, šatil jej — a dosti. Matka s ním se mazlila, ale brzy umřela. Pigasov sám sebe vychoval, sám se rozhodl pro studování, vstoupil do gymnasia, naučil se jazyku francouzskému, německému ba i latinskému a když doštudoval gymnasium s vyznamenáním, dal se zapsati na Děrptskou universitu, kde stále zápasil s nouzí, ale přece vydržel tříletý kurs až do konce. Schopnosti Pigasova nepřesahovaly prostřední meze; vyznamenával se trpělivostí a vytrvalostí, ale zvláště silně byl ctižádostivý, a hleděl dostati se mezi vznešenou společnosť. Učil se pilně a studoval na Děrptské universitě ze ctižádosti. Chudoba jej trápila a vyvila v něm pozorovací talent a chytrosť. Vyjadřoval se svým spůsobem; od mládí přisvojil si zvláštní spůsob zlostné a podrážděné mluvy. Myšlenky jeho nepovznášely se nad obecnou prostřednosť; ale mluvil tak, že se mohl zdáti nejen nadaným člověkem nýbrž velmi nadaným člověkem. Když dosáhl hodnosti kandidáta, Pigasov odhodlal se věnovati se vědeckému povolání: vědělť, že na každém jiném poli nemohl by nikterak dostihnouti

svých soudruhů (on si je hleděl vybírati z vyššího kruhu a dovedl se k nim přituliti, ba pochleboval jim, ačkoliv pořád huboval). Ale tu mluvíc prostě, byl málo okován. Poněvadž byl samoukem ne z lásky ku vědě, Pigasov ve skutečnosti věděl příliš málo. Na zkoušce strašně propadl, kdežto jiný student, jeho spolubydlící, kterému se neustále smál, člověk zcela obmezený, ale s pravidelným a pevným vychováním slavil ouplné vítězství. Nezdar ten Pigasova dopálil: hodil do ohně všechny své knihy i sešity a šel do státní služby. S počátku vedlo se mu ne špatně: za úředníka hodil se leckams, jsa ne tuze rozvážlivý, za to však nanejvýš samolibý a prchlý; ale proto že se chtěl co nejdříve vyšinouti mezi vznešené lidi — zapletl se, narazil a byl nucen jíti do pense. Tři roky proseděl doma na svém statku, jejž nabyl slušným spůsobem a náhle se oženil s bohatou polovzdělanou statkářkou, kterou ulovil na udici svých nenucených a uštěpačných manýr. Ale ve spůsobech stal se Pigasov již příliš nedůtklivým a kyselým; jej tížilo rodinné živobytí . . . . Jeho žena, když byla s ním žila několik let, odjela tajně do Moskvy a prodala tam tajně jakémusi obratnému aféristovi svůj statek, když Pigasov na něm právě dostavil dům. Ohromen až do základu touto poslední ranou, Pigasov žaloval ženu, ale ničeho nevyžaloval . . . . Žil tudíž o samotě, jezdil k sousedům, na které huboval za jich zády anebo do očí a oni ho vítali vždy s jakýmsi napjatým polosmíchem, neboť rešpektu on jim nedodával a knihy do ruky nikdy nebral. Měl okolo sta duší. Mužíci jeho netrpěli bídu.

„A Konstantin!“ zvolala Darja Michajlovna, jakmile Pandalevský vstoupil do komnaty, „Alexandrine přijde?“

„Alexandra vám dává děkovati a těší se napřed již velice," odpověděl Konstantin Diomidyč, líbezně ukláněje se na všechny strany a dotýkaje se tlustou ale bílou ručkou, s nehty ostříhanými do trojuhelníka výtečně učesaných vlasů.

„A Volyncev také přijde?"

„I on."

„Tak co Afrikáne Semenyči," pokračovala Darja Michajlovna, obrácena k Pigasovu: „dle vašeho mínění nejsou všechny slečny podle přírody?"

Pigasov skroutil pysky na stranu a nervosně zaškubal loktem.

„Já řku," počal loudavým hlasem — v nejsilnějším rozhorlení mluvíval pomalu a odpočítaně: „já řku, že slečny vůbec — o přítomných, rozumí se nemluvím . . . "

„Ale to vám nepřekáží o nich též mysliti," přerušila jej Darja Michajlovna.

„Mlčím o nich též," opakoval Pigasov.

„Všechny slečny jsou nepřirozeny ve vyšším stupni — nepřirozeny u vyjadřování svých citů. Ulekne-li se ku př. slečna, zaraduje-li se nad něčím, nebo zarmoutí-li se, musí dáti nejprvé tělu svému nějaký takový lepý pohyb (a Pigasov přenespůsobně nahnul se tělem a roztáhl ruce) a potom už křikne: ach! nebo se zasměje, nebo se rozpláče. Mně však (a tu Pigasov samolibě se usmál) přihodilo se, že jsem se také dožil jedenkráte pravdivého, nepřetvářeného citu u jedné znamenitě nepřirozené slečny!"

„Jak to?"

Oči Pigasovu se zajiskřily.

„Já ji zasáhl na boku osykovou holí, ona jen zaškvikla a ja na ni: brávo! brávo! To je

hlas přírody, to byl přirozený křik. Budoucně vždy tak dělejte.“

Všichni v komnatě dali se do smíchu.

„Jaké to mluvíte hlouposti, Afrykáne Semenyči!“ zvolala Darja Michajlovna. „Mám-li věřiti vašim řečem, tož vy budete děvušku píchati holí do boku!“

„Jej Bógu, holí, velikou holí, jakých potřebujou ku hradbám u pevností.“

„Mais c'est horreur ce qui vous dites là monsieur,“ (ale to je hrozné, co vy tu mluvíte pane), naříkala m—elle Boncourt, strašně hledíc na chechtající se děti.

„Ale nevěřte mu,“ pravila Darja Michajlovna, „což ho neznáte?“

Ale hněvivá Francouzka dlouho nemohla se utišiti a stále něco bručela pod nos.

„Nemusíte mně věřiti,“ pokračoval chladnokrevně Pigasov, „ale tvrdím, že jsem řekl skutečnou pravdu. Kdo pak to může věděti, ne-li já? Potom, prosím, také mi neuvěříte, co mi pověděla sousedka Čepuzova, Helena Antonovna, že umořila svého vlastního strýce?“

„Čeho jste si ještě nevymyslil!“

„Dovolte, dovolte! Vyslechněte mne a suďte sama. Hleďte sama, já ji pomlouvati nechci, já ji miluju, na kolik totiž lze milovati ženskou; v domě nemá ani jedné knihy, kromě kalendáře, a čísti jináče neumí, leč nahlas — pociťuje od toho cvičení pot a naříká si, že má zapocené oči . . . . Zkrátka, je to krásná ženská a služky má tlusté. Nač bych ji očerňoval?“

„Inu!“ pravila Darja Michajlovna, „vyjel si na svém koníčku Afrikán Semenyč a nesleze s něho do večera.“

„Můj koníček . . . . A ženské jich mají dohromady tři a s těch nikdá neslezou, leda jdou-li spat.“

„Jací pak jsou ti tři koníčkové?“

„Narážka, Namluv a Pomluv.“

„Víte-li co, Afrikáne Semenyči,“ počala zase Darja Michajlovna, „vy se nadarmo nezlobíte na ženské. Nějaká asi vám . . . .“

„Uškodila, chcete říci?“ přerušil ji Pigasov.

Darja Michajlovna trochu se zasmušila, vzpomnělať si na nešťastné manželství Pigasovo . . . . a jen hlavou kývala.

„Mně jistá ženská ovšem uškodila,“ pravil Pigasov, „ačkoliv byla hodná, tuze hodná.“

„Kdo to byla?“

„Moje matka,“ pravil Pigasov s přidušeným hlasem.

„Vaše matka? Čím pak ona mohla vám uškoditi?“

„I tím, že mne porodila . . . .“

Darja Michajlovna se zamračila.

„Mně se zdá, že vaše řeči berou neveselý obrat . . . . Konstantin zahraje nám nový kus od Thalberga . . . . Snad že zvuky hudby uchlácholí Afrikána Semenyče. Orfeus prý krotil divoké šelmy.“

Konstantin sedl k pianu a sehrál kus ten dosti dobře. Z počátku Natalja Aleksejevna poslouchala jej s pozorností, potom dala se opět do práce.

„Merci c'est charmant“ (díky, to je krásné), pravila Darja Michajlovna, „mám ráda Thalberga. Il est si distingué (on je tak znamenitý). Co jste se zamyslil, Afrikáne Semenyči?“

„Myslím,“ počal zvolna Pigasov, „že jsou tři druhy egoistů: egoisté, kteří sami žijou a ne-

chají žíti jiné; egoisté, kteří sami žijou, ale nenechávají žíti jiné, konečně egoisté, kteří sami ani nežijou, ani jiným žíti nedají .... Ženské větším dílem náleží k třetímu druhu.“

„Jaká to laskavosť. Jednomu však se divím, Afrikáne Semenyči, té vaší jistotě v úsudku: jakoby jste se nikdá nemohl zmýliti.“

„Kdo že to praví! i já se mýlím; muž také může se mýliti. Ale víte-li, jaký rozdíl je mezi chybou našince a chybou ženské? Nevíte? Takový hle: muž může, na příklad, říci, že dvakrát dvě není čtyry, nýbrž pět, nebo tři a půl, a ženská řekne, že dvakrát dvě je stearinová svíčka.“

„Mně se zdá, že jsem to už od vás slyšela .... Ale dovolte mi otázku, jaký vztah má vaše myšlenka o třech druzích egoistů k hudbě, kterou jste právě slyšel?“

„Žádný, ba já ji ani neposlouchal.“

„Inu vidím, báťuško, že se napravit nedáš,“ pravila Darja Michajlovna, zvolna odříkávajíc Gribojedovský verš. — „Co tedy milujete, jestli se vám už ani hudba nelíbí? Literaturu, co?“

„Miluju literaturu, jenom ne nynější.“

„Proč?“

„Pro tohle. Nedávno jsem jel přes Oku řeku na lodi s jakýmsi pánem. Loď přistála ku příkrému břehu a ekvipáž nemohli dostati ven. Pánův kočár byl náramně těžký. Když převozníci se namahali a tahali kočár na břeh, pán tolik hekal na lodi, že mi ho bylo líto .... I myslil jsem si, ejhle nové upotřebení soustavy dělení práce! Tak i nynější literatura: jiní tahnou, dělají a ona heká.“

Darja Michajlovna se pousmála.

„A to se jmenuje reprodukce novověkého spůsobu života,“ pokračoval neunavný Pigasov,

„hlubokým soucitem ku společenským otázkám a ještě nějak . . . . Eh, už ta zvučná slova!“

„A vždyť ženské, na které vy tak dotíráte, aspoň neužívají tak zvučných slov.“

Pigasov pokrčil ramenoma.

„Neužívají, poněvadž toho nedovedou.“

Darja Michajlovna s lehka se začervenala.

„Počínáte mluviti drze, Afrikáne Semenyči!“ pravila s nuceným úsměvem.

Všichni stichli.

„Kde je to Zolotonoša?“ ptal se Basistova náhle jeden z chlapců.

„V poltavské gubernii, můj nejmilejší,“ předběhl jej Pigasov: v samé Chochlandii (neboť měl radosť, že mohl zavésti hovor jinam). — Vždyť jsme mluvili o literatuře,“ pokračoval „kdybych měl peníze, hned bych se stal maloruským básníkem.“

„Co to! pěkný básník!“ prohodila Darja Michajlovna, „snad neumíte malorusky?“

„Ani málo; ale ono ani toho není zapotřebí.“

„Kterak není zapotřebí?“

„Inu tak není zapotřebí. Člověk vezme arch papíru a napíše nahoře: duma, potom začne takto: hoj ty dolja, moja dolja! nebo: sjede kozačina Nalivajko na kurgáně; a tam: po pid choróju, po pid zelenóju, graje, graje, voropaje, hop! hop! nebo něco v tomto spůsobu. A tu ho máme pod kloboukem. Vydej to na světlo boží. Malorus přečte, podepře rukou tvář a hned se rozpláče, — taková je cituplná duše!“

„Dovolte!“ zvolal Basistov, „co vy tu mluvíte? To není ani čertu podobné. Já byl v Malorusích, miluju jejich literaturu a znám jejich řeč . . . graje, graje, voropaje, je holý nesmysl.“

„Může býti, ale Chochol přece se rozpláče. Vy pravíte řeč, snad je na světě maloruská řeč? Poprosil jsem jednou jistého chochla, aby mi přeložil následující větu, která se mi namátla: chramatyka je uměny pravidelně čísty a psáty .... Co, to má býti řeč podle Vás? samostatný jazyk? Ano, dříve než tomu přisvědčím, hotov jsem nejlepšího svého přítele v moždíři roztlouci ....“

Basistov chtěl odpovědíti.

„Nechte jej,“ pravila Darja Michajlovna, — „vždyť víte, že kromě podivínství člověk od něho ničeho neuslyší.“

Pigasov trpce se usmál. Sloužící vešel a oznamoval příchod Aleksandry Pavlovny a jejího bratra.

Darja Michajlovna šla jim vstříc.

„Vítám vás, Alexandrine!“ pravila, přistupujíc k ní, „to jste moudře udělala, že jste přijela .... Vítám vás, Sergěj Pavlyči!“

Volyncev stiskl Darje Michajlovně ruku a přistoupil k Natalji Aleksejevně.

„A co, ten pán, váš nový známý, přijede dnes?“ ptal se Pigasov ....

„Ano přijede.“

„Je prý veliký filosof: plný Hegla.“

Darja Michajlovna ničeho neodpověděla, posadila Aleksandru Pavlovnu na pohovku a sama se umístila vedle ní.

„Filozofie,“ pokračoval Pigasov: „je vyšší hlediště! Tahle má smrť: to jest ještě vyšší hlediště. A co lze spatřiti shora? Nebesa, chce-li člověk koupiti koně, nebude na něho dívati se z boudy!“

„Ten pán chtěl vám přinésti nějaký článek?“ tázala se Aleksandra Pavlovna.

„Ano, článek,“ odpověděla Darja Michajlovna se zvětšenou nevrlostí, „o vztahu průmyslu k obchodu na Rusi ....“ Ale nebojte se: my ho zde

čísti nebudeme . . . já vás k vůli tomu nepozvala. Le baron est aussi aimable que savant (baron je tak příjemný jak učený). A tak dobře mluví rusky! C'est un vrai torrent . . . . il vous entraîne. (To je pravá bystřina . . . . on vás unáší).“

„Tak dobře mluví rusky,“ zamumlal Pigasov, — „což zasluhuje francouzské pochvaly.“

„Zabručte ještě něco, Afrikáne Semenyči, zabručte . . . . To vám velice sluší k vašim rozcuchaným vlasům . . . . Avšak proč on nejede? Víte-li co, messieurs et mesdames (páni a dámy),“ pravila Darja Michajlovna do kola se ohlédnouc, „pojďme do zahrady . . . . Do oběda zbývá ještě několik hodin a počasí je znamenité . . . .“

Celá společnost vstala a šla do zahrady.

Zahrada Darjy Michajlovny sahala až k samé řece. V ní bylo mnoho starých lípových alejí, zlatotmavých a zavánějících, se smaragdovým prosvitem na koncích, mnoho besídek z agátu a bezu.

Volyncev s Nataljou a m—elle Boncourt zabrali se do samé houšti zahrady. Volyncev šel podle Nataljy a mlčel. M—elle Boncourt šla trochu opodál.

„Co pak jste dělala dnes?“ ptal se konečně Volyncev, kroutě si konce svých krásných tmavorusých vousů.

On byl sestře velmi podoben svými rysy v obličeji, ale ve výrazu jejich bylo méně hry a života a oči jeho, krásné a laskavé hleděly jaksi smutně.

„Nic,“ odpověděla Natalja, „poslouchala jsem, jak Pigasov huboval, vyšívala jsem na kanafasu a četla jsem.“

„A co jste četla?“

„Četla jsem . . . . dějiny křížáckých válek,“ odpověděla Natalja s malými rozpaky.

Volyncev pohleděl na ni.

„A!“ prohodil konečně, „to musí býti zajímavé.“

Utrhl větvičku a počal vrtěti jí ve vzduchu. Popošli ještě asi dvacet kroků.

„Co je to za barona, s kterým se obeznámila vaše matinka,“ tázal se opět Volyncev.

„Kamer-junker; maman ho velmi chválí.“

„Vaše matinka dává se unésti nadšením.“

„To je důkaz, že jest srdcem ještě velmi mláda“, pravila Natalja.

„Ano. Pošlu vám brzy vašeho koně. Už je skoro docela vycvičen. Chci, aby se pustil z místa do běhu, a to docílím.“

„Merci (díky) . . . . Avšak činím si z toho svědomí. Vy sám jej cvičíte . . . . je to prý velmi těžké.“

„Abych vám učinil sebe menší radost, víte, Nataljo Aleksejevno, já jsem hotov . . . já . . . a ne takové nepatrné věci . . .“

Volyncev se zajiknul.

Natalja přátelsky pohleděla na něho a ještě jednou pravila: „Merci.“

„Víte“, pokračoval Sergěj Pavlyč po dlouhém mlčení, „že není takové věci . . . . Ale k čemu to mluvím! vždyť to víte.“

V tom zazvonili v domě.

„Ah la cloche du diner (zvoní k obědu)!“ zvolala m—elle Boncourt, „retournons“ (vraťme se).

„Quel dommage“ (jaká škoda) myslila si v duchu stará Francouzka, jdouc po schodech za Volyncevým a Nataljou na balkon: „quel dommage que ce charmant garçon aut si peu de ressources dans la conversation (to je škoda, že ten roztomilý jinoch má tak málo látky k rozmluvě) . . . . což

je možno přeložiti takto: ty můj milý, jsi milý, ale trochu přihlouplý.

Baron k obědu nepřijel. Čekali jej půl hodiny. Hovor za stolem váznul. Sergěj Pavlyč hleděl pouze na Natalju, vedle které seděl a horlivě naléval jí vody do sklenice. Pandalevský marně se přičiňoval baviti svou sousedku, Aleksandru Pavlovnu: on pořád se rozplýval v rozkoši a ona div nezívala.

Basistov žmolil kuličky z chleba a nemyslil na nic; ba i Pigasov mlčel a když Darja Michajlovna dala mu věděti, že je dnes velmi nemilý, příkře odpověděl: Kdy pak já bývám milým? To není má věc . . . .“ a usmáv se trpce, dodal: „Mějte strpení maličko. Vždyť já jsem kvas, du prostoi ruský kvas; a tenhle váš kamer-junker . . . .“

„Brávo,“ zvolala Darja Michajlovna. „Pigasov je žárlivý, záhy žárlivý!“

Ale Pigasov jí ničeho neodpověděl a jen pohleděl na ni z pod čela.

Uhodilo sedm hodin a všichni opět se shromáždili v hostinné komnatě.

„Jak je viděti, on nepřijde,“ pravila Darja Michajlovna.

Avšak v tom rozléhl se dupot koní, neveliký tarantas vjel na dvůr a za nějakou chvíli vstoupil sloužící do pokoje a podal Darje Michajlovně psaní na stříbrném tácku.

Ona ho proběhla do konce a obrátivší se k sloužícímu, tázala se:

„A kde pak je pán, co přivezl to psaní?“

„V ekvipáži sedí, milostpaní. Poroučíte přijmouti, milostpaní?“

„Dám jej prositi.“

Sloužící odešel.

„Považte, jak mě to mrzí," pokračovala Darja Michajlovna, „baron obdržel dopis, aby se ihned vrátil do Petrohradu. Poslal mi svůj článek po jednom pánu Rudinu, svém příteli. Baron chtěl jej představiti — velice jej chválil. Ale to mne mrzí! Já doufala, že baron se zde zdrží . . . ."

„Dimitrij Nikolajič Rudin," oznamoval sloužící. —

III.

Vstoupil člověk asi třicetiletý, vysokého vzrůstu, poněkud shrbený, kadeřavý, osmahlý, s obličejem nepravidelným, ale rázovitým a duchaplným, s neobyčejným leskem v bystrých tmavomodrých očích, s přímo širokým nosem a krásně načrtanými pysky. Kabát měl ne nový a úzký, takřka z něho vyrostl.

Přistoupil hbitě k Darje Michajlovně a učiniv jí nízkou poklonu, pravil, že již dávno si přál téci, aby jí byl představen a jeho přítel, baron, velice toho litoval, že se nemohl rozloučiti osobně.

Útlý hlas Rudina neodpovídal jeho zrůstu a jeho široké hrudi.

„Posaďte se . . . . jsem tomu velice ráda," pravila Darja Michajlovna a obeznámivši jej s celou společností, tázala se, je-li on zdejším nebo přespolním.

„Můj statek leží v T . . . . gubernii," odpověděl Rudin, drže klobouk na kolenou: „a zde jsem nedávno. Přijel jsem za svou záležitostí a přestěhoval jsem se zatím do zdejšího okresního města.

„Ke komu?"

„K doktoru. On je můj starý přítel z university."

„A! k doktoru. . . . lidé ho chválí. Rozumí prý své věci."

„A s baronem vy se dávno znáte?“

„Setkal jsem se s ním letošní zimu v Moskvě a nyní jsem bydlel u něho asi týden.“

„On je velmi duchaplný člověk — baron.“

„Ano.“

Darja Michajlovna přičichla k cípu kapesního šátku, nasáklého voňavkou.

„Jste úředníkem?“ tázala se.

„Kdo? já?“

„Ano.“

„Ne . . . . jsem ve výslužbě.“

Nastalo krátké mlčení. Všeobecný hovor opět se obnovil.

„Odpusťte naší zvědavosti,“ promluvil Pigasov, obrácen k Rudinu, „je vám povědomý obsah článku, jejž poslal pan baron?“

„Je mi povědom.“

„Článek ten jedná o vztazích obchodu . . . . nebo ne, lépe, průmyslu k obchodu v naší zemi . . . . Tak asi ráčila jste se vyjádřiti, Darjo Michajlovno?“

„Ano. Jedná o tom,“ pravila Darja Michajlovna a položila ruku na čelo.

„Jsem ovšem v těchto věcech špatný soudce,“ pokračoval Pigasov: „ale musím se přiznati, že sám titul článku zdá se mi neobyčejně . . . jak bych to měl říci co nejdelikátněji? . . . . neobyčejně temným a zamotaným.“

„Proč pak se vám to tak zdá?“

Pigasov usmál se a zběžně pohlédl na Darju Michajlovnu.

„Ne. To je u mne tak . . . . C'est nerveux (nervósnost).“

„Odpusťte naší zvědavosti,“ pravil opět nosovým hláskem Pigasov, „váš známý, pan baron Muffel . . . . tak se jmenuje?“

„Tak právě.“

„Pan baron obírá se specialně politickým hospodářstvím anebo jen se tak věnuje této zajímavé vědě v prázné chvíli uprostřed světských radostí a úředních prací?“

Rudin přímo pohleděl na Pigasova.

„Baron je v té věci diletant,“ odpověděl, s lehka se červenaje, „ale v jeho článku je mnoho spravedlivého a nevšedního.“

„Nemohu se příti s vámi, když neznám obsahu toho článku .... Ale musím se ptáti, dílo vašeho přítele drží se více všeobecných soudů nežli fakt?“

„V něm jsou i fakta i soudy, osnované na faktech.“

„Tak, tak. Vyložím vám nyní své mínění... a já mohu také po případě říci svoje slovo: prožil jsem v Děrptě tři leta .... všechny tyto, tak nazvané všeobecné soudy, hypothésy, soustavy .... odpusťte, já jsem venkovan, pravdu — matku řežu přímo *) .... nikam se nehodí. Je to všechno samé mudrlantství — tím jen lidé se matou. Přednášejte, pánové, fakta a bude po Vás.“

„Skutečně!“ pravil Rudin. „Nu a smysl fakt má se přednášeti?“

„Všeobecné soudy?“ pokračoval Pigasov, „to je má smrť, ty všeobecné soudy, rozhledy, závěry! všechno je to založeno na tak zvaných přesvědčeních; každý vykládá svá přesvědčení a ještě úcty k nim žádá a pachtí se s nimi .... ech! ....“

A Pigasov zamáchal pěstí ve vzduchu. Pandalevský dal se do smíchu.

„To je hezké!“ pravil Rudin, „podle vás tedy není žádných přesvědčení?“

„Není žádných.“

---

*) Z ruského přísloví: хлѣбъ ѣшь и правду матку рѣжь.

„To je vaše přesvědčení?“

„Ano.“

„Proč tedy říkáte, že není žádných? Vždyť se shodujete se mnou.“

Všichni v komnatě se usmívali a dívali se na sebe. —

„Dovolte, dovolte a přece,“ počal Pigasov....

Ale Darja Michajlovna zatleskala a volala: Brávo, brávo, poražen, Pigasov, poražen!“ a tiše vzala Rudinu klobouk z ruky.

„Počkejte radovati se, milostpaní; já vám to oplatím;“ pravil ve zlosti Pigasov. „Nestačí říci jen ostré slovo jako nějaká excellence: důkazu je zapotřebí, vyvrácení .... My se vzdálili od předmětu sporu.“

„Dovolte,“ chladnokrevně ujal se slova Rudin, „věc je prajednoduchá. Vy nevěříte ve všeobecné soudy, vy nevěříte v přesvědčení . . .“

„Nevěřím, nevěřím, v nic nevěřím.“

„Velmi dobře. Vy jste skeptik.“

„Nevidím potřeby užívati tak učeného slova. Ostatně ....“

„Neskákejte do řeči,“ pravila Darja Michajlovna. Pandalevský při tom celý se ošíval.

„Slovo toto vyjadřuje mou myšlenku,“ pokračoval Rudin. „Vy mu rozumíte, proč ho neupotřebiti? Vy nevěříte v nic .... Proč tedy věříte na fakta? ....“

„Kterak? tohle je hezké! Fakta jsou známá věc, každý ví, co je to faktum .... Soudím o nich podle zkušenosti, podle vlastního citu.“

„Zdali však vás nemůže mýliti cit? Cit vám praví, že slunce obíhá kolem země .... nebo snad nesouhlasíte s Koperníkem? Vy mu ani nevěříte?“

Úsměv zase přeběhl po tváři všem a všichni upřeli zraky na Rudina. „A on není hloupý člověk," pomyslil si každý.

„Vy pořád žertovati ráčíte," odpověděl Pigasov. „Jest to ovšem velmi originální, ale netýká se věci."

„V tom, co jsem dosud pravil," namítal Rudin, „bohužel, je příliš málo originálního. To je všechno dávno známé a tisíckrát byla o tom řeč. Nejde tu o to . . . ."

„A oč pak?" ptal se kvapně Pigasov.

Ve sporu díval se on nejprvé na protivníka s vysoka, potom stal se hrubým a na konec se zlobil a umlkal.

„O tohle," pokračoval Rudin „přiznám se, já nemohu nemíti upřímnou lítost, když lidé vtipní napadají v mé přítomnosti . . . ."

„Systémy?" skočil do řeči Pigasov.

„Ano dejme tomu, třeba systémy. Co vás leká tak toto slovo? Každý systém zakládá se na poznání osnovných zákonů, elementů života . . . ."

„Ale seznati je, odhaliti je nelze . . . . „pomílujtě"!

„Dovolte. Ovšem ne každému jsou ony přístupny, a mýliti se je lidské. A přece se mnou zajisté souhlasíte, že na příklad Newton odkryl aspoň jen některé z osnovných zákonů. On byl genius, dejme tomu; ale každé odkrytí geniů jest už tím veliké, že se stává majetkem všech. Snaha po hledání všeobecných principů v jednotlivých výjevech jest jedna ze základních vlastností lidského rozumu a celá naše vzdělanosť . . . ."

„Tam tedy vy!" vskočil do řeči táhlým hlasem Pigasov. „Já jsem praktický člověk a do všech těchto metafyzických pavučinek se nepouštím a pouštěti se nemíním."

„To je hezké! Závisí to na vaší vůli. Ale vězte, že samo vaše přání býti výminečně praktickým člověkem jest už svého druhu systém, theorie . . .“

„Vzdělanost! pravíte,“ dořekl Pigasov; „vida, co jste si ještě nevymyslil, abyste nás překvapil! Té je velice zapotřebí, té vzdělanosti. Groše měděného nedám já vám za tu vaši vzdělanost!“

„Ale jak vy to špatně vedete spor, Afrikáne Semenyči!“ pravila Darja Michajlovna, jsouc úplně spokojena mírností a vzácnou uctivostí nového svého známého.

„C'est un homme comme il faut“ (Totě člověk jak se patří), myslila si ona, hledíc Rudinu laskavě do očí. „Musím ho přilákati.“ Tato poslední slova pronesla ona v duchu rusky.

„Vzdělanost já hájiti nebudu,“ pravil po krátkém mlčení Rudin; „nepotřebujeť ona mé obrany. Vy ji nemilujete . . . každý má svůj vkus. Přitom by nás to zavedlo příliš daleko. Dovolte, abych vám připomenul jenom staré pořekadlo: „Jupiteře, ty se hněváš: tvá musí býti vina“. Chtěl jsem říci, že všechny tyto útoky na systemy, na všeobecné soudy atd. proto zvláště jsou mrzuté, že zároveň se systémy lidé popírají vůbec vědění, vědu a víru v ni, ba i víru v sama sebe, ve své síly. A lidem je potřebna tato víra: jim nelze žíti s pouhými dojmy, jim je hříchem báti se myšlenky a nevěřiti v ni. Skepticismus vyznamenával se vždy jalovostí a slabostí . . .“

„To jsou jen pořád slova!“ vyhrknul ze sebe Pigasov.

„Snad. Ale dovolte, abych vám směl připomenouti: když říkáme „to jsou jen pořád slova!“ tož často si sami přejeme, abychom se zbavili nutnosti, říci něco kloudněji než pouhá slova“.

„Jak?“ tázal se Pigasov a přimhouřil oči.

„Vyrozuměl jste, co jsem vám chtěl říci,“ pravil s mimovolnou, ale hned zadrženou netrpělivostí Rudin. „Opakuju, nemáli člověk pevné zásady, v něž věří, nemá-li půdy, na níž pevně stojí, kterak si může dáti vysvětlení o potřebách, o významu a budoucnosti svého národa? kterak může věděti, co musí sám dělati, jestli . . . .“

„Čest a slušnost!“ úsečně odpověděl Pigasov, poklonil se a odešel stranou, nikoho se nevšímaje.

Rudin podíval se na něho, usmál se s lehka a umlkl.

„Aha! obrátil se na útěk!“ pravila Darja Michajlovna. „Nemějte starosti, Dmitrij ... Odpusťte,“ dodala ona s přívětivým úsměvem, „jak vás po bátuškovi?“

„Nikolájič.“

„Nemějte starosti, milý Dmitrij Nikolájiči! On nikoho z nás neobalamutil. On *chce* dáti na jevo, že má té hádky dosti ... On cítí, že s vámi příti se nemůže. A vy raději posaďte se k nám blíže a pohovořme si.“

Rudin přišoupnul své křeslo.

„Jak to, že jsme se dosud neseznámili?“ pokračovala Darja Michajlovna. „To je mi divné ... Četl jste tuto knihu? C'est de Tocqueville, vous savez? (To je od Tocqueville-a, víte?)“

A Darja Michajlovna podala Rudinu francouzskou brožuru.

Rudin vzal tenounkou knížečku do ruky, obrátil v ní několik stránek a položil ji zase na stůl, řka, že toto dílo p. Tocqueville-a vlastně nečetl, ale často přemýšlel o dotknuté jím otázce! Hovor se uvolňoval. Rudin, nejprvé jakoby na rozpacích nemohl se odhodlati k řeči, nenacházelť slov, ale ku konci se rozehřál a rozhovořil. Po čtvrt hodiny

jeho pouze hlas ozýval se v komnatě. Všichni se skupili kolem něho.

Jediný Pigasov zůstal opodál v koutě u kamen. Rudin mluvil učeně, vroucně, jádrně; ukázal, mnoho vědomostí a sečtělost. Nikdo se nenadál, že najde v něm člověka znamenitého . . . Byltě tak všedně oděn, o něm tak málo se mluvilo. Všem se zdálo nepochopitelným a divným, kterak najednou na venkově mohl se objeviti takový mudrc. Tím více on překvapil a může se říci, očaroval všechny, počna Darjou Michajlovnou . . . Ona byla hrda na svůj nález a záhy již přemýšlela na to, jak uvede Rudina do světa. V prvních její dojmech bylo něco skoro dětinského, nehledě na její léta. Aleksandra Pavlovna, pravda, málo pochopila ze všeho, co mluvil Rudin. Ale byla velmi udivena a potěšena; její bratr také se divil; Pandalevský hleděl na Darju Michajlovnu a záviděl; Pigasov myslil: „Dám pět set rublů — ještě lepšího než slavíka dostanu! . . .“ Ale více nežli všichni, byli překvapeni Basistov a Natalja. Basistov sotva dýchal; seděl po celou tu dobu s otevřenými ústy a vytřeštěnýma očima — a poslouchal, poslouchal, jakoby neslyšel od jakživa nikoho a Nataljiny tváře naběhly růžovou barvou a zraky její nepohnutě upřené na Rudina stemněly a jiskřily se.

„Jaké má krásné oči!“ pošeptal jí Volyncev.

„Věru hezké.“

„Škoda jen, že má ruce velké a červené.“

Natalja nic neodpověděla.

Podali čaj. Hovor se stával více a více nenuceným, ale již z toho, že se vždy náhle zamlčeli, a toliko Rudin mluvil, dalo se souditi, jak veliký dojem on spůsobil. Najednou chtěla Darja Michajlovna poškádliti Pigasova. Přistoupila k němu a pravila polonahlas: „Proč pak mlčíte a jen se

pichlavě usmíváte? Zkuste to a vezměte se s ním zase do křížku," a nečekajíc na odpověď, kývala rukou na Rudina.

„Nevíte o něm ještě jednu věc", pravila, ukazujíc na Pigasova, „on strašně nenávidí ženské, bez přestání je napadá; račte jej obrátiti na cestu pravdy."

Rudin pohleděl na Pigasova . . . mimovolně s vysoka: byl tť vyšším o dvě hlavy nad něho. Pigasov málem nedostal křeče od zlosti a jeho žlutý obličej zbledl.

„Darja Michajlovna je na omylu," počal s nejistým hlasem, „já nenávidím nejen ženské: já všemu lidstvu jsem malý přítel."

„Co pak je příčinou, že tak špatně smýšlíte o nich?" ptal se Rudin.

Pigasov podíval se mu přímo do očí.

„Nic jiného než skoumání vlastního srdce, ve kterém každého dne víc a více odkrývám nicotu. Soudím o jiných podle sebe. Snad je to také nespravedlivo a já jsem horší nežli jiní; ale co poručíte dělat? návyk."

„Rozumím vám a cítím s vámi," pravil Rudin, „která šlechetná duše nezkusila citu vlastního ponížení? Avšak nesmí se zůstati stát na tomto bludném stanovisku."

„Uctivě děkuju za to, že jste dal mé duši vysvědčení šlechetnosti," pravil Pigasov, „a mé postavení — nevídáno — špatné není, třeba z něho nebylo východiska, s pánem Bohem, já ho hledati nebudu."

„Tím tedy — odpusťte, že se tak vyjadřuju, dáváte přednost své sebelásce před snahou býti a žíti v pravdě . . . ."

„Bodejť!" zvolal Pigasov, „sebeláska — tomu také já rozumím a vy, troufám, rozumíte a každý

rozumí; ale pravda — co je to pravda? Kde je ta pravda?“

„Vy se opakujete, ujišťuju vás,“ podotkla Darja Michajlovna.

Pigasov pokrčil ramenoma.

„Nu co na tom? Já se tážu: kde je pravda? Vždyť ani filozofové nevědí, co je pravda. Kant praví: tuhle jest, a Hegel — nikoliv, zváštáš, tuhle jest?

„A víte-li pak, co praví o ní Hegel?“ otázal se bez pozdvižení hlasu, Rudin.

„Opakuju, pravil rozhorlený Pigasov, „že nemohu pochopiti, co je pravda. Podle mého na světě ona ani není, to je pouhé slovo — věci samé není.“

„Fuj! fuj!“ zvolala Darja Michajlovna, „nestydíte se tak mluviti starý, hříšníče? Pravdy že není? K čemu pak žíti potom na světě?“

„Inu myslím, Darjo Michajlovno,“ odpověděl nevrle Pigasov, „že na každý způsob bylo by snáze žíti bez pravdy, než bez vašeho kuchaře Štěpána, jenž umí tak mistrovsky vařiti buljóny! A nač vám pravda, řekněte prosím vás? vždyť se z ní nedá ušíti ani čepeček!“

„Žert není odpověď,“ podotkla Darja Michajlovna, „zvláště když z ní vysvítá urážka . . . .“

„Nevím, kterak pravda, ale pravda, jak vidno, v oči štípe,“ bručel pro sebe Pigasov a odešel hněvivě stranou.

A Rudin začal mluviti o samolásce a mluvil velmi obratně. Dokazovalť, kterak člověk bez samolásky jest nic, že samoláska jest Archimedova páka, kterouž možno zemi vypáčiti z místa, ale že zároveň jen ten zaslouží jména člověka, kdo dovede ovládati svou samolásku, jako jezdec koně, kdo svou osobnosť přináší v oběť obecnému blahu . . . .

„Sebeláska," tak zakončil, je „sebevražda." Sebemilující člověk zasýchá takřka jako osamělý, neplodný strom; ale samohláska, co účinná snaha po zdokonalení, je pramenem všeho velkého .... Ba člověk musí zlomiti úporný egoismus své osobnosti, aby jí dal právo k vyjadřování se!"

„Nemůžete mi půjčiti tužku?" obrátil se Pigasov k Basistovu.

Basistov hned nepochopil, čeho na něm chtěl Pigasov.

„K čemu tužku?" tázal se konečně.

„Chci si zapsati tu poslední průpověď p. Rudina. Nezapíšu-li si jí, zapomenu jí a byla by věru toho škoda. Sám uznáte, že taková průpověď jest jako veliká přilbice v haraburdí."

„Jsou věci, nad nimiž se smáti a z nich si blázny dělati je hříchem, Afrikáne Semenyči!" pravil se zápalem Basistov a odvrátil se od Pigasova.

Mezi tím přistoupil Rudin k Natalje. Ona vstala. Byla v rozpacích.

Volyncev seděvší vedle ní, také vstal.

„Vidím piano," začal Rudin měkce a laskavě jako cestující princ, „hrajete na něm?"

„Ano, hraju," odpověděla Natalja, „ale ne příliš dobře. Tuhle Konstantin Dimidyč hraje mnohem lépe než já".

Pandalevský vzpřímil svůj obličej a vycenil zuby. —

„Marné řeči, Nataljo Aleksejovno, vy nehrajete nikterak hůře nežli já."

„Umíte hráti Krále duchů od Šuberta?" tázal se Rudin.

„Umí, umí," odpověděla Darja Michajlovna. Sedněte si Konstantin .... A vy milujete hudbu, Dmitrij Nikolájiči?"

Rudin jen s lehka přikývl a projel si rukou ve vlasech, jakoby se chystal poslouchati .... Pandalevský zahrál.

Natalja stála vedle piana, přímo proti Rudinu. S prvním zvukem jeho obličej vzal na sebe krásný výraz. Jeho tmavomodré oči zvolna bloudily, zřídka se zastavujíce na Natalji. Pandalevský skončil.

Rudin ničeho neřekl a přistoupil k otevřenému oknu. —

Vonná mlha ležela jako jemný rubáš nad zahradou; lesní svěžestí dýchalo blízké stromoví. Hvězdy se třpytily. Letní noc se něžila a něžila. Rudin pohleděl do tmavé zahrady a obrátil se.

„Tato hudba a tato noc," promluvil, „připomenuly mně mé studentské časy v Německu, naše schůzky, naše zpěvy ...."

„A vy jste byl v Německu?" tázala se Darja Michajlovna.

„Byl jsem rok v Heidelberku a asi rok v Berlíně."

„A chodil jste jako študent? Nosí prý tam zvláštní oděv?"

„V Heidelberku nosil jsem vysoké boty s ostruhami a kabát se šňůrami a vlasy nechal jsem si růsti až na ramena .... V Berlíně chodí študenti jako jiní lidé."

„Vypravujte nám něco z vašeho študentského života," pravila Aleksandra Pavlovna.

Rudin počal vyprávěti, což se mu povedlo ne zcela šťastně. Jeho popisům scházela barvitosť. Baviti neuměl. Ostatně Rudin od svého vypravování, jak se mu vedlo v cizině, přišel brzy k obecným úvahám o významu vzdělanosti a vědy, o universitách a životě universitním vůbec. Rozsáhlými a smělými rysy načrtal velikánský

obraz. Všichni jej poslouchali s hlubokou pozorností. Mluvil mistrovsky, ne zcela jasně .... ale tato nejasnost dodávala jeho řeči zvláštní půvab.

Hojnost myšlenek překážela Rudinu vyjadřovati se určitě a trefně. Obrazy střídaly se jeden za druhým; přirovnání, hned neočekávaně smělé, hned svou věrností překvapující, vznikalo za přirovnáním. Ne sobělibou hledaností zkušeného mluvky, nadšením dýchala jeho netrpělivá improvizace. Nehledal slov: slova sama poslušně a samovolně přicházela mu na jazyk a každé slovo zdálo se, jakoby se lilo přímo z duše, plápolalo veškerým ohněm přesvědčenosti. Rudin vládl téměř nejvyšším tajemstvím — hudbou výmluvnosti. On uměl, dotýkaje se pouhých strun srdce, přivésti všechny ostatní do zármutku nebo do hrůzy. Některý posluchač snad ani neporozuměl důkladně, o co se jednalo, ale prsa jeho vysoko se dmula, jakési záclony rozhalovaly se před jeho očima, cosi plamenného zářilo před ním ...,

Všechny myšlénky zdály se býti obráceny do budoucna a to jim dodávalo něco snaživého a mladého .... Stoje u okna, nehledě na nikoho zvláště, on mluvil — a nadšen všeobecnou pozorností a soucitem, blízkostí mladých žen, krásou noci, unešen proudem vlastních citů, on vznášel se ve sférách krásořečnických a básnických .... Zvuk sám hlasu jeho, nerozptýlený a mírný, zvětšoval kouzlo; zdálo se, jakoby ústy jeho mluvilo cosi vyššího, čeho se on sám ani nenadál....

Rudin mluvil o tom, co dodává lidskému životu věčný význam.

„Pamatuji si jednu skandinavskou legendu," tak končil, „král sedí se svými vojíny v temné a dlouhé síni kolem ohně. Děj je v noci a v zimě.

Najednou vletí ptáče otevřenými dveřmi a odletí druhými, král podotýká, že toto ptáče jest jako člověk na světě: přiletělo z temnoty a uletělo v temnotu a nedlouho pobylo v teple a světle... „Králi," praví na to nejstarší vojín, „ptáče i ve tmě se neztratí a hnízdo si vyhledá..." Tak jest, život náš je rychlý a nepatrný; ale všechno veliké děje se skrze lidi. Vědomí, že jsme nástrojem těch vyšších sil, musí zaměniti člověku všechny jiné radosti; v smrti samé najde on svůj život, své hnízdo . . . ."

Rudin ustal a sklopil zraky s výrazem mimovolného zármutku.

„Vous êtes un poète (Vy jste básník)," pravila polonahlas Darja Michajlovna.

A všichni s ní v nitru souhlasili, — všichni vyjma Pigasova. Nedočekav se konce dlouhé řeči Rudina, on tichoučko vzal klobouk a odcházeje, pošeptal stojícímu blízko dveří Pandalevskému:

„Ne! pojedu k hlupákům!"

Jej ostatně nikdo nezdržoval a nepozoroval, že odešel.

Lidé přinesli večeři a za půl hodiny všichni se rozjeli a rozešli.

Darja Michajlovna prosila Rudina, aby zůstal u ní na nocleh. Aleksandra Pavlovna, když se vracela s bratrem domů v kočáře, několikráte si povzdechla a divila se myšlenkám Rudina. Volyncev jí přisvědčoval, avšak podotýkal, že se Rudin někdy vyjadřuje trochu nejasně . . . to jest ne zcela srozumitelně; ale jeho tvář se zakabonila a pohled upřený do kouta kočáru zdál se býti ještě tesklivější.

Pandalevský, když šel spat a svlékal své, hedbávím vyšité kšandy, prohodil nahlas: „Velmi obratný člověk!" a náhle surově otočil se na

svého kozáčka sloužícího a poručil mu odejíti. Basistov celou noc nespal a nesvlékal se, a do samého jitra neustále psal psaní jednomu svému příteli do Moskvy; a Natalja, ačkoliv se sice svlékla a lehla do postele, přece také ani na minutu neusnula, ba ani oko nezamhouřila. Podeprouc ruku o hlavu, ona hleděla upřeně do tmy; zimničně bušilo jí v žilách a těžký vzdech často nadzvedl její hruď.

IV.

Druhého jitra, sotva že Rudin se oblékl, přišel k němu člověk od Darjy Michajlovny s pozváním, aby přišel do jejího kabinetu a posnídal s ní čaj. Rudin ji zastal samotnu. Ona jej velmi laskavě pozdravila, vyptala se, dobře-li se vyspal, sama nalila mu šálek čaje, tázala se dále, má-li dosti cukru, nabídla mu papirosku a dvakráte opakovala, kterak se diví, že se s ním dávno již neseznámila.

Rudin sedl si poněkud opodál; ale Darja Michajlovna ukázala mu na malé paté, stojící podle jejího křesla a zlehka nakloněná k jeho straně, jala se ho vyptávati o jeho rodině, o jeho zámyslech a plánech. Darja Michajlovna mluvila nedbale, poslouchala roztržitě; ale Rudin velmi dobře pochopil, že se ucházela o jeho přízeň, málem mu nepochlebujíc. Ne nadarmo uchystala ona toto ranní shledání, ne nadarmo oblékla se prostě, ale skvostně, à la madame Récamier! Ostatně, Darja Michajlovna brzy přestala se ho vyptávati: začla mu vyprávěti o sobě, o své mladosti, o lidech, s kterými se znala. Rudin s účastenstvím naslouchal její rozmluvám, ačkoliv — divná věc! — ať mluvila Darja Michajlovna o kterékoli osobě,

zůstala vždy na prvním místě přec ona sama, a osoba, o které mluvila, nějak se scvrkala a mizela. Za to dozvěděl se Rudin dopodrobna, co jmenovitě Darja Michajlovna pravila nějakému známému hodnostáři, jaký vliv měla na toho neb onoho znamenitého básníka. Soudě dle vypravování Darjy Michajlovny, musilo se za to míti, že všichni znamenití lidé posledního pětadvacetiletí pouze o tom snili, jak by se s ní viděli, jakby si zasloužili její přízně. Mluvila o nich jednoduše, bez zvláštního nadšení a chválení, jako o svých, nazývajíc některé podivíny.

Když vyprávěla o nich, kladla se jejich jména jako bohatá obruba kolem drahocenného kamene, jako lesklé znaky šlechticů okolo hlavního jména — okolo jména Darjy Michajlovny . . . .

A Rudin poslouchal, kouřil papirosku a mlčel, jen zřídka kdy podotýkaje něco k slovům rozpovídavší se paní. Uměl mluviti jakož i také rád mluvil; vést hovor nebylo mu cizé, ale poslouchati uměl též.

Každý, koho neodstrašil hned s počátku, počínal si v jeho přítomnosti důvěrně; neb on ochotně i shovívavě sledoval pásmo cizího vypravování. Měl mnoho dobroty, — té zvláštní dobroty, jakou mívají lidé, kteří si navykli považovati sebe za vyšší než ostatní. V hádce nenechával takřka protivníka domluviti a umačkal ho svou prudkou a vášnivou dialektikou.

Darja Michajlovna vyjádřovala se rusky. Ona se tím honosila, že zná mateřský jazyk, ačkoliv gallicismy, francouzská slůvka, naskytaly se u ní často. Schválně užívala prostonárodních obratů, ale málo kdy šťastně. Ucho Rudina neurážela ta divná míchanice slov v řeči Darjy Michajlovny, a kdož ví, měl-li k tomu sluch.

Darja Michajlovna unavila se konečně a skloníc hlavu na zadní polštář křesla, upřela zraky na Rudina a stichla.

„Nyní chápu“, počal zvolna Rudin, „chápu, proč vy každého léta jezdíte na venek. Vám je zapotřebí tohoto oddechu; vesnické ticho po městském živobytí osvěžuje a sílí vás. Jsem přesvědčen, že musíte hluboko cítiti krásu přírody.“

Darja Michajlovna kradmo pohlédla na Rudina. —

„Příroda . . . ano . . . ano, ovšem . . . já ji nesmírně miluju; víte-li však, Dmitrij Nikolájiči, na venkově také nelze žíti bez lidí. A zde skoro nikoho není. Pigasov je zde nejduchaplnějším člověkem.“

„Včerejší, zlostný pán?“ tázal se Rudin.

„Ano ten. Na venek ostatně on se také hodí — alespoň člověka časem rozesměje.“

„Není hloupý člověk,“ podotkl Rudin, „avšak je na křivé cestě. Nevím, souhlasíte-li se mnou, Darjo Michajlovno, ale v popírání — v popírání úplném a všeobecném — není požehnání. Popírejte všechno a vy snadno můžete se proslaviti co moudrá: to je známá chytrost. Dobráci lidé hned jsou hotovi s úsudkem, že stojíte nad tím, co popíráte. A to je často nepravda. Předně ve všem může se najíti vada a za druhé: Kdybyste i něco hájila, tož se vám vede hůře; váš důvtip, směřující na pouhé popírání, bledne, schne. Když ukájíte svou samolásku, zbavujete se opravdových rozkoší, plynoucích z pozorování; život — podstata života — uniká vašemu mělkému, mrzutému pozorování a vy přijdete tam, že se budete vaditi a posmívati. Haniti a kárati má právo jen ten, kdo miluje.“

„Voilá m—r Pigassoff enterré (ejhle, p. Pigasov pochován)," pravila Darja Michajlovna. „Jaký jste mistr v posuzování lidí! Ostatně, Pigasov by vám ani neporozuměl. On miluje pouze vlastní svou osobu."

„A haní ji proto, aby měl právo haniti jiné," dodal Rudin.

Darja Michajlovna se zasmála.

„S nemocného . . . jak se říká . . . s nemocného na zdravého. Při té příležitosti, co říkáte baronu?"

„Baronu? Je hodný člověk s dobrým srdcem a učený . . . ale nemá charakteru . . . a celý život zůstane poloučeným, polosvětským člověkem t. j. diletantem, t. j. mluvě bez okolků — ničím . . . . a žel".

„Jsem tohože mínění," pravila Darja Michajlovna. „Četla jsem jeho článek . . . Entre nous . . . cela a assez peu de fond." (Mezi námi řečeno, má to málo hloubky).

„Jaké máte ještě sousedy?" ptal se po přestávce Rudin.

Darja Michajlovna setřásla malíkem popel s papirosky.

„A více skoro nikoho nemám. Lipina Aleksandra Pavlovna, kterou jste včera viděl, velmi roztomilá, ale nic více. Bratr její — též krásný člověk un parfait honnête homme (dokonale poctivý muž). Knížete Garyna znáte. To jsou všichni. Jsou ještě asi tři sousedé, ale s těmi nic není. Buďto dělají strašné nároky — nebo jsou plaší, někdy zase není s nimi žádné řeči. Pane, hleďte, já nevidím. Mám ještě jednoho souseda, je prý velmi vzdělaný a učený pán, ale hrozný podivín, fantast. Alexandrine ho zná, podobá se, že k němu není lhostejna . . . . O tu byste se měl interesovati,

Dmitrij Nikolájiči: je to roztomilá bytost; musí se jen trochu rozvíti, musí se rozvíti!“

„Ona je velmi sympatická,“ podotkl Rudin.

„Učiněné dítě, Dmitrij Nikolájiči, pravé pacholátko. Byla vdaná, mais c'est tout comme (ale to je všechno jako). Kdybych já byla mužem, zamilovala bych se jen do takových ženštin.“

„Opravdu?“

„Vskutku. Takové ženské jsou alespoň svěží a svěžest padělati se nedá.“

„Je-li možná?“ tázal se Rudin a zasmál se, což bylo u něho málo kdy. Když se smál, brala jeho tvář na sebe divný, skoro sestaralý ráz, oči stlačily se, nos zvráskovatěl . . . „A kdo je ten, o kterém pravíte, že Lipina není k němu lhostejna?“ tázal se.

„Ležněv, Michajlo Michajlyč, zdejší „poměščik““. Rudin se divil a pozvedl hlas.

„Ležněv, Michajlo Michajlyč?“ tázal se: „snad není on vaším sousedem?“

„Ano. A vy jej znáte?“

Rudin se zamlčel.

„Znával jsem jej dříve . . . je tomu dávno. Jak se zdá, jest bohatým člověkem?“ dodal, pohrávaje třapcem u křesla.

„Ano, je bohatý, ačkoliv se šatí strašně a jezdí na kramářském vozíku jako kupecký mládenec. Chtěla jsem ho přivábiti k sobě! on jest, jak říkají, moudrý; mám s ním co jednati . . . Vždyť víte, že sama hospodařím na svém statku?“

Rudin kývnul hlavou.

„Ano, sama,“ pokračovala Darja Michajlovna, „já žádné cizozemské hlouposti nezavádím, držím se svého, ruského a vidíte, věci asi nechodí špatně“, dodala máchnouc rukou kolem.

„Já byl vždy přesvědčen," podotkl úctyplně Rudin, „o největší nespravedlnosti těch lidí, kteří upírají ženám praktického smyslu".

Darja Michajlovna příjemně se usmívala. „Jste velmi shovívavý," pravila na to, „ale co bych chtěla říci? O čem jsme mluvili? Ano! o Ležněvu. Mám s ním co jednati stran meze. Zvala jsem jej několikráte k sobě, ba právě dnes jej očekávám; ale on, Bůh ví proč, nejede ... takový je podivín!"

Opona přede dveřmi tiše se rozestřela a vstoupil „dvorecký", člověk vysokého zrůstu, šedivý, s pleší, v černém fraku, bílém nákrčníku a bílé vestě.

„Co ty?" otázala se Darja Michajlovna a s lehka obrátivši se k Rudinu, dodala polonahlas: „n' est ce pas, comme il ressemble à Canning? (Není-li pravda, že se podobá Canningu?)

„Michajlo Michajlyč Ležněv přijel", oznamoval dvorecký, „poroučíte přijmouti?"

„Ach Bože můj!" zvolala Darja Michajlovna, „vida slabého na paměti. Nechám jej prositi."

Dvorecký odešel.

„Takový podivín, konečně přijel a to ne v pravý čas; přetrhl nám rozmluvu."

Rudin vstal; ale Darja Michajlovna jej zadržela.

„Kam pak vy? My můžeme jednati také při vás. A já si přeju, abyste také jej posoudil jako Pigasova. Když vy mluvíte, vous gravez comme avec un burin (vy rejete jako rýdlem). Zůstaňte."

Rudin chtěl něco říci, ale rozmyslil si a stanul.

Michajlo Michajlyč, čtenáři již známý, vstoupil do kabinetu. Měl tentýž šedivý kabát a v zarudlých rukou držel tutéž starou čepici. Spokojeně poklonil se Darje Michajlovně a přistoupil k čajnímu stolku.

„Konečně jste nás přece poctil svou návštěvou, monsieur Ležněv!“ pravila Darja Michajlovna. „Prosím, sedněte. Vy se spolu, jak jsem slyšela znáte,“ pokračovala ona, ukazujíc na Rudina.

Ležněv popatřil na Rudina a jaksi divně se ušklíbnul.

„Znám pana Rudina“, odvětil on s nízkou poklonou.

„Byli jsme spolu na universitě,“ podotkl polonahlas Rudin a sklopil zraky.

„My jsme se též potom potkávali,“ chladně prohodil Ležněv.

Darja Michajlovna pohlédla s jakýmsi udivením na oba a prosila Ležněva, aby si sedl. On se posadil.

„Přála jste si mne viděti,“ počal on, „k vůli mezi?“

„Ano, k vůli mezi, ale taktéž jsem si přála vás viděti. Vždyť jsme blízcí sousedé a málem ne příbuzni.“

„Těší mne velice,“ odvětil Ležněv, „a co se týče meze, skoncovali jsme tu věc s vaším správcem ouplně; přistoupil jsem na všechny jeho návrhy.“

„Věděla jsem to.“

„Jenom mi řekl, že bez osobního shledání smlouvu podepsati nelze.“

„Ano; tak jest to už u mne zavedeno. Při té příležitosti dovolte, abych se vás optala, máte-li u vás, jak se zdá, všechny mužíky na obroku?“

„Ovšem že mám“.

„A vy sám staráte se o mez? To je chvalitebno.“

Ležněv pomlčel.

„Tak jsem tedy přišel k vůli osobnímu shledání,“ pravil na to on.

Darja Michajlovna se usmála.

„Vidím, že jste přišel. Vy to říkáte takovým tónem — vám to nemuselo býti tuze po chuti přijeti ke mně na návštěvu.“

„Já nikam nejezdím,“ odvětil flegmaticky Ležněv.

„Nikam? Ale k Aleksandře Pavlovně vy jezdíte?“

„Jsem s její bratrem dávno znám.“

„S její bratrem! Ostatně já nikoho nenutím ... Ale odpusťte mi, Michajlo Michajlyči, jsem starší než vy a smím vám tudíž vyhubovati: Jakou to máte zálibu v ustavičném mračení? Či snad se vám nelíbí můj dům? já snad se vám nelíbím?“

„Neznám vás, Darjo Michajlovno, a proto se mi nemůžete nelíbiti. Dům máte krásný; ale přiznám se upřímně, já nerad se geniruju. Nemám ani pořádného fraku, ani rukavic; ba já nenáležím ani k vašemu kruhu.“

„Dle původu, dle vychování, vy náležíte k němu, Michajlo Michajlyči! vous êtes des notres. (Vy jste z našich.)“

„Původ a vychování stranou, Darjo Michajlovno! o to se nejedná . . .“

„Člověk musí žíti s lidmi, Michajlo Michajlyči! Jaká to záliba, seděti jako Diogenes v sudě?“

„Jemu tam bylo předně velmi dobře a za druhé, z čeho soudíte, že se lidem vyhýbám?“

Darja Michajlovna kousla se do pysku.

„To je jiná věc! musím pouze litovati, že jsem neměla čest býti mezi lidmi, s kterými se znáte.“

„Monsieur Ležněv,“ vmíchal se Rudin, „jak se zdá přílišně zvětšuje chvalitebný cit — lásku k svobodě.“

Ležněv mu ničeho neodpověděl a jen pohleděl na Rudina. Nastalo malé pomlčení.

„Tak tedy," počal Ležněv, vstávaje, „mohu považovati naši záležitosť za skončenou a mohu říci vašemu správci, aby mi poslal papíry."

„Můžete . . . ačkoliv musím se přiznati, jste tak nelaskavý . . . měla bych vám odříci."

„Vždyť ta mez je mnohem výhodnější pro vás než pro mne."

Darja Michajlovna pokrčila ramenoma.

„Nechcete ani posnídati u mne?" tázala se.

„Uctivě děkuju; nikdy nesnídám a pospíchám domů."

Darja Michajlovna vstala.

„Nezdržuju vás," pravila na to, přistupujíc k oknu, „nesmím vás zdržovati."

Ležněv se poroučel.

„S Bohem, monsieur Ležněv,odpusťte, že sjem vás obtěžovala."

„Nevídáno, rádo se stalo," pravil Ležněv a odešel.

„Jaký je," tázala se Darja Michajlovna Rudina. „Slyšela jsem o něm, že je podivín."

„Stůně na tutéž nemoc jako Pigasov," pravil Rudin, „na touhu po originálnosti. Onen chce býti mefistofelem, tento cynikem. Ve všem tom jest mnoho egoismu, mnoho samolásky a málo pravdy, málo lásky. Vždyť je to také svého druhu chytrosť: vezme na sebe člověk masku lhostejnosti a lenivosti, a snad si někdo pomyslí: hle člověka, kolik talentů v sobě zahubil! A popatřte bedlivěji — talentů ani žádných nemá."

„Et de deux! (I dva!)" pravila Darja Michajlovna. „Vy jste strašný soudce. Vám neuteče."

„Myslíte?" prohodil Rudin . . „Ostatně," pokračoval, „jak se věci mají, mně by nenáleželo mluviti o Ležněvu; vždyť jsem ho miloval,

miloval jako přítele . . . ale potom, následkem rozličných nedorozumění . . .“

„Rozhněvali jste se?“

„Ne. Ale rozešli jsme se a rozešli, jak se podobá, na vždy.“

„To — to, spozorovala jsem, že jste po celou dobu jeho návštěvy byl jaksi roztržitý . . . Avšak jsem vám velice povděčna za dnešní jitro. Užila jsem času neobyčejně příjemně. A musím si vás velmi vážiti. Propouštím vás do večeře a sama půjdu po své práci. Můj sekretář, vy jste ho viděl — Constantin c'est lui, qui est mon sécrétaire (to jest můj sekretář) — nejspíše mne asi čeká. Odporučuju ho vám: on je krásný úslužný mladý člověk a v ouplném nadšení pro vás. Na shledanou, cher (drahý) Dmitrij Nikolájiči! Jak jsem vděčna za to baronu, že mne s vámi seznámil!“

A Darja Michajlovna podala ruku Rudinovi. On ji nejprvé stiskl, potom přiložil k ústům a odešel do sálu a ze sálu na pavlač. Na pavlači potkal Natalju.

V.

Dcera Darjy Michajlovny, Natalja Aleksejevna na první pohled zalíbiti se nemohla. Nebylat ještě dosti rozvitá, byla hubená a držela se dosti shrbeně. Ale rysy jejího obličeje byly krásné a pravidelné, ačkoliv příliš veliké na sedmnáctiletou dívčinu. Zvláště krásné bylo její čisté a rovné čelo nad tenkými, jakoby nadlomenými v prostředku brvami. Mluvila málo, poslouchala a hleděla pozorně, téměř upřeně — chtěla takřka všechno proskoumati. Často zůstala nepohnuta, spustila ruce a zamyslila se, tehdáž jevila se na její tváři myšlenková práce . . .

Sotva pozorovatelný úsměv objeví se na její rtech a skryje se; veliké tmavé oči tiše zvednou se... Qu' avez vous (co to máte?) táže se jí m—elle Boncourt a dělá jí výčitky, řkouc, že mladé dívce se nesluší, aby se zamyslila a byla roztržitá. Ale Natalja nebyla roztržitá, naopak, ona učila se pilně, četla a pracovala ráda. Cítila hluboce a silně, ale tajně; ona i v dětském věku málo plakávala a nyní také vzdychala zřídka a jenom bledla polehounku, když ji něco zarmoutilo. Máti měla ji za mravnou, rozumnou dívku, nazývala ji: mon honête homme de fille (má šlechetná dcera), ale měla příliš veliké mínění o jejích duševních schopnostech. „Natáša je chladná, na štěstí — říkávala ona — ne ke mně . . . tím lépe. Bude šťastná.“ Darja Michajlovna se zmýlila. Ostatně málo která máti porozumí své dceři.

Natalja milovala Darju Michajlovnu, ač ne ve všem jí důvěřovala.

„Nemusíš ničeho přede mnou skrývati,“ pravila jí jedenkráte Darja Michajlovna, „a co by jsi tajila, máš také rozum . . .“

Natalja pohleděla máteři do očí a pomyslila si: „Proč bych měla býti bez rozumu?“

Když ji Rudin potkal na tarase, šla ona spolu s m—lle Boncourt do komnaty, aby vzala klobouk a odešla do zahrady. Ranní práce její byla již hotova. Natalju přestali držeti jako dívčinku, m—lle Boncourt dávno již nedávala jí úlohy z mythologie a z geografie; ale Natalja musila každého jitra čísti historické knihy, cestopisy a jiné vzdělávací spisy — při ní. Vybíralať je Darja Michajlovna, jakoby se přidržovala zvláštního svého systému. Vskutku však ona jednoduše dávala Natalje všechno, co jí zaslal Francouz — knihkupec z Petrohradu, vyjma, rozumí se, romány od Dumasa

a Comp. Tyto romány čtla Darja Michajlovna sama. M—lle Boncourt zvláště přísně a kysele pohlížela přes brejle, když Natalja četla historické knihy; dle pojmů staré Francouzky byla všechna historie plná nedovolených věcí, ačkoliv ona sama z velikých mužů starověku znala pro cosi jenom jediného Kambysa, a z novější doby — Ludvíka XIV a Napoleona, jejž nemohla vystáti. Ale Natalja četla i takové knihy, o jejichž obsahu m—lle Boncourt neměla ani ponětí: znalať nazpaměť celého Puškina . . .

Natalja se s lehounka začervenala, když potkala Rudina.

„Jdete na procházku?“ tázal se jí.

„Ano, jdeme do zahrady.“

„Smím jíti s vámi?“

Natalja obrátila se na m—lle Boncourt.

„Mais certainement, monsieur, avec plaisir, (ale zajisté, pane, s radostí),“ spěšně pravila stará děva. —

Rudin vzal klobouk a šel s nimi.

Natalji bylo zprvu nevolno jíti spolu s Rudiným po jedné cestičce; potom však se jí poněkud odlehčilo. On se začal vyptávati na její zeměstnání, o tom, jak se jí líbí venkov. Ona odpovídala ne bez bázně, ale bez plaché upejpavosti, kterou lidé tak často vydávají a mají za stydlivost. Srdce jí bušilo.

— Není vám tu dlouhá chvíle na venkově?“ tázal se Rudin, hodiv po ní okem se strany.

„Kterak bych mohla míti dlouhou chvíli na venkově? Jsem velice ráda, že jsem zde. Jsem tu velmi šťastna.“

„Vy jste šťastna . . . To je veliké slovo. Ostatně je to pochopitelno: vy jste mladá.“

Rudin pronesl toto poslední slovo jaksi divně: ne že by jí záviděl, aniž proto že by ji litoval.

„Ano! mladosť!“ dodal. — „Všechen účel vědy záleží v tom — dojíti vědomě do toho, co mladosti dává se zadarmo.“

Natalja vzhlédla pozorně na Rudina, neporozumělať mu.

„Dnes jsem rozmlouval celé jitro s vaší matinkou,“ pokračoval Rudin, „ona je neobyčejná žena. Pochopuju, proč všichni naši básníci vážili si jejího přátelství. A vy máte ráda básně?“ dodal pomlčev nedlouho.

„On mne zkouší,“ myslila si Natalja a promluvila: „Ano, velmi ráda je mám.“

„Básnictví je řeč bohů. Já sám mám rád básně. Ale není básnictví v pouhých verších: ono je rozlito všude, ono je vůkol nás . . . Vzpomeňte si na tyto stromy, na toto nebe, odevšad vane krása a život; a kde je krása a život, tam jest také poesie.“

„Sedněm si zde na lavici,“ pokračoval. — Tedy tak. Mně se nějak zdá, že až vy mi přivyknete (a on s úsměvem pohleděl jí do očí) budeme spolu přátelé. Co myslíte?“

„Chová se ke mně jako k dítěti,“ myslila si opět Natalja, a nevědouc co na to říci, otázala se jej, jak dlouho míní zůstat na venkově.

„Celé léto, podzim a může býti i zimu. Já, víte, jsem člověk ne příliš bohatý; mé věci nejsou v pořádku a mimo to již mne omrzelo potloukati se z místa na místo. Je na čase, abych si odpočal.“

Natalji bylo to divné.

„Snad nemyslíte, že už máte čas k odpočívání?“ tázala se ostýchavě.

Rudin obrátil se tváří k Natalji.

„Co tím chcete říci?“

„Chci tím říci, pravila ona s jakýmsi nepokojem, „že odpočívati mohou jiní, a vy . . . vy musíte pracovati, starati se, jak býti užitečným.“

„Děkuju za chvalné mínění,“ přerušil ji Rudin. „Být užitečným . . . to se dá lehko říci!“ (A přejel si rukou po obličeji.) „Býti užitečným!“ opakoval. „Kdybych i měl pevné přesvědčení, že mohu být užitečným — kdybych i důvěřoval ve své síly — kde najíti upřímnosti, soucitu duše? . . .“

A Rudin tak beznadějně máchnul rukou a tak lítostně kýval hlavou, že Natalja mimovolně si pomyslila: „Neslyšela jsem včera tyto pohnutlivé, a nádějí dýchající řeči“

„Ostatně, ne,“ dodal a nenadále potřásl svou lví hřívou, „to jsou hlouposti a vy máte pravdu. Děkuju vám, Nataljo Aleksejevno, děkuju vám srdečně. (Natalja rozhodně nevěděla, zač on jí děkuje.) Vaše jediné slovo připomenulo mně mou povinnosť, ukázalo mně mou dráhu . . . Ano já musím býti činným. Já nesmím skrývati svůj talent, mám-li jaký; nesmím utráceti své síly na pouhé žvástání, na daremné žvástání, na pouhá slova . . .“

A slova jeho proudila jako řeka. Mluvil překrásně, horoucně, vroucně — o hanebné málomyslnosti a lenivosti, o nutné práci. Sebe sama zasypával výčitkami, dokazoval, že rozmýšleti se napřed o tom, co chce učiniti, je právě tak škodlivé, jako napichovati špendlíkem nalévající se ovoce, že to jest jen daremné mrhání sil a šťáv. Ujišťoval, že není šlechetné myšlenky, která by nenašla sobě soucitu, že nepochopitelnými zůstávají pouze ti lidé, kteří buď ještě sami nevědí, co chtějí, nebo nestojí za to, aby je pochopili

Mluvil dlouho a skončil tím, že ještě jednou poděkoval se Natalji Aleksejevně a zcela neočekávaně stiskl jí ruku, řka: „Vy jste překrásná, šlechetná bytost!“

Tato volnost překvapila m—lle Boncourt, která, nehledě na čtyrycetiletý pobyt na Rusi, s obtíží rozuměla ruštině a jenom se divila krásné a hbité řeči v ústech Rudina. Ostatně, on byl v její očích něco jako virtuos nebo umělec; a od podobného druhu lidí, podle její pojmů, nesmělo se žádati, aby šetřili pravidel slušnosti.

Vstala a prudce poopravila na sobě šaty, oznamujíc Natalji, že jest čas jíti domů, tím více, an monsieur Volinseff (tak nazývala Volynceva) chtěl přijíti k snídani.

„A tu je!“ dodala pohlednouc do jedné z alejí, vedoucích k domu.

Skutečně Volyncev objevil se nedaleko.

Šel nerozhodným krokem, z dálky pozdravoval všechny a s bolestným výrazem na tváři obrátil se k Natalji řka:

„A vy se procházíte?“

„Ano,“ odvětila Natalja, „už jsme šli domů.“

„A!“ prohodil Volyncev. „Tož pojďme.“

A všichni šli domů.

„Jak se má vaše sestra?“ otázal se jakýmsi zvláště laskavým hlasem Rudin Volynceva. Včera také byl na něho velmi laskav.

„Uctivě děkuju. Je zdráva. Dnes možná, že přijde . . . Vy jste, jak se zdá, o něčem rozmlouvali, když jsem přišel.“

„Ano rozmlouvali jsme já a Natalja Aleksejevna. Ona mi řekla slovo, které silně na mne účinkovalo . . .“

Volyncev nezeptal se, jaké to bylo slovo, a všichni v hlubokém mlčení vrátili se do domu Darjy Michajlovny.

Před obědem opět nastal hovor. Avšak Pigasov nepřijel. Rudin nebyl ve špatném rozmaru. Nutilt ustavičně Pandalevského, aby hrál z Beethovena. Volyncev mlčel a hleděl na podlahu. Natalja neodcházela od matematiky a hned se zamyslila, hned zas pustila se do práce. Basistov nespouštěl očí s Rudina, stále očekávaje, neřekne-li něco moudrého? Tak uplynuly tři hodiny dosti jednotvárně. Aleksandra Pavlovna nepřijela k obědu — a Volyncev, jakmile vstali za stolem, ihned poručil zapřáhnouti svůj vůz a vyklouzl ven, s nikým se nerozloučiv.

Bylo mu těžko. Milovaltě dávno Natalju a stále chystal se učiniti jí návrh . . . Ona měla k němu dobrou vůli — ale srdce její zůstalo tichým. —

On ani nedoufal vnuknouti jí cit něžnější a očekával pouze té chvíle, až ona mu zcela přivykne, a sblíží se s ním. Co pak mohlo jej pobouřiti? jakou proměnu spozoroval v tyto dva dny? Natalja chovala se k němu právě tak, jako dříve . . .

Napadla-li jej ta myšlenka, že snad zcela nezná mravů Natalji, že ona jest mu cizejší, než sám myslil — procitla-li v něm řevnivost, smutně-li pocítil cosi nedobrého . . . avšak on se pouze trápil, ač se přemáhal.

Když přišel ku své sestře, seděl u ní Ležněv.

„Co pak jsi se tak časně vrátil?“ tázala se Aleksandra Pavlovna.

„Tak! dlouhá chvíle.“

„Je tam Rudin?“

„Je tam.“

Volyncev odhodil čepici a sedl.

Aleksandra Pavlovna živě se obrátila k němu.

„Prosím tě, Serežo, pomoz mi přesvědčiti tohoto spurného člověka (ona ukázala na Ležněva) o tom, že Rudin je neobyčejně rozumný a výmluvný.“

Volyncev něco zabručel.

„Však se nikterak s vámi nepřu,“ pravil Ležněv, „nepochybuju o rozumnosti a výmluvnosti p. Rudina, říkám toliko, že se mně nelíbí.“

„A snad si ho neviděl?“

„Viděl jsem ho dnes ráno u Darjy Michajlovny. Vždyť *on* jest nyní tam velkovezírem. Přijde doba, kdy se s ním rozloučí — jenom s Pandalevským nikdy se nerozloučí — ale nyní on panuje. Viděl jsem ho takhle! On sedí — a ona mne jemu ukazuje: „Podívejte se, bátuško, prosím vás, jací se daří u nás podivínové. „Já nejsem kůň ze hřebčince — a chovu jsem nepřivykl. Sebral jsem se a odjel jsem.“

„A za jakou příčinou byl jsi u ní?“

„K vůli mezi; a je to hloupost; ona chtěla, jenom se podívati na mou fizionomii. Je paní, to je známo!“

„Vás to rmoutí, že nad vás vyniká — vida ho!“ promluvila se zápalem Aleksandra Pavlovna, „proto vy mu odpustiti nemůžete. A jsem si jista, že kromě rozumu, také srdce musí míti výtečné. Popatřte na jeho oči, když on . . .“

„O vznešené poctivosti mluví . . .“ dořekl Ležněv.

„Vy mne rozhněváte a já se dám do pláče. Z hloubi duše lituju, že jsem nejela k Darje Mi-

chajlovně a zůstala s vámi. Vy za to nestojíte. Nedobírejte si mne, mám toho dosti," dodala žalobným hlasem. „Raději mně vypravujte o jeho mladosti."

„O mladosti Rudina?"

„Nu ano. Vždyť jste mi řekl, že ho dobře znáte a že jste dávno s ním znám."

Ležněv vstal a prošel se po komnatě.

„Ano," počal pak, „já ho dobře znám. Chcete, abych vám vyprávěl o jeho mladosti? Jak je libo. Narodil se v T—vě a je synem chudých statkářů. Otec jeho brzy umřel. On zůstal samoten u matky. Byla to žena tuze dobrá a duši by zaň vypustila; ovesným chlebem pouze se živila a všechny peníze, kde jaké měla, vynaložila na něho. Vychován byl v Moskvě, nejprvé na útraty nějakého strýce a potom, když vyrostl a opeřil se, na útraty jednoho bohatého knížátka, s kterým se počuchal . . . inu odpusťte, nebudu . . . s kterým se spřátelil. Potom vstoupil na universitu. Na universitě jsem jej poznal a velmi jsem se s ním kamarádil. O našem živobytí vám budu povídati jindy. Nyní nemohu. Potom odjel do ciziny . . ."

Ležněv opět procházel se po komnatě; Aleksandra Pavlovna sledovala ho zrakem.

„Z ciziny," pokračoval Rudin, „psal své mateři kromobyčejně zřídka a navštívil ji celkem jen jednou na deset dní . . . Staženka umřela také bez něho, na cizích rukou, ale až k samé smrti nespustila očí s jeho podobizny. Jezdil jsem k ní, když jsem meškal v T—vě. Dobrá byla to žena a nad míru pohostinná, višňovým ovarem vždy mne poctila. Ona milovala svého Mitu bez paměti. Pánové Pečorinské školy řeknou vám, že my vždy milujeme ty, kteří sami jsou málo spů-

sobilí k milování; ale mně se zdá, že všechny matky milujou své děti, zvláště vzdálené. Potom jsem se potkal s Rudiným v cizině. Tam se pověsila na něho jedna dáma z našich Rusek, nějaká modrá punčocha, už ne mladá a ne krásná, jakož se také patří na modrou punčochu. On dosti dlouho s ní se šmejkal a na konec jí dal kvinde... nebo ne, zmýlil jsem se: ona mu dala kvinde. A já tenkráte také jsem mu dal kvinde. A tohle je všechno."

Ležněv umlkl, přejel si rukou po čele a téměř unavený, spustil se do křesla.

„A víte-li co, Michajlo Michajlyči," počala Aleksandra Pavlovna „vy, jak vidím, jste zlý člověk; věru nejste lepší Pigasova. Jsem si jista, že všechno, co jste řekl, je pravda, že jste ničeho nepřidal, ale v jak nepříznivém světle jste si všechno to představil! Ta ubohá stařenka, její oddanost, její opuštěná smrt, ta paní ... K čemu to všechno? ... Víte-li, že možno život nejlepšího člověka vylíčiti v takových barvách — že se každý zhrozí; vždyť jest tohle také svého druhu pomluva!"

Ležněv vstal a opět se prošel po komnatě.

„Docela jsem nechtěl, abyste se zhrozila, Aleksandro Pavlovno," pravil na konec. „Nejsem pomlouvač. A ostatně," dodal po krátké rozvaze, „skutečně, v tom, co jste řekla, je kus pravdy. Nepomlouval jsem Rudina; ale — kdož ví! — může býti, že se s těch časů změnil — snad jsem k němu nespravedliv."

„Tak vidíte! ... Tedy mi slibte, že si s ním obnovíte známost, poznáte ho dobře a potom mi povíte své konečné mínění o něm."

„Dovolte ... Ale co ty mlčíš, Sergěj Pavlyči?" Volyncev trhl s sebou a pozvedl hlavu, jako by ho zbudili.

„Co mám mluviti. Já ho neznám. Mimo to mi bolí dnes hlava.“

„Ty dnes jsi nějak bledý,“ podotkla Aleksandra Pavlovna: „je ti na nic?“

„Bolí mi hlava,“ opakoval Volyncev a odešel ven. —

Aleksandra Pavlovna a Ležněv dívali se za ním a obměnili se pohledem, ale ničeho si na vzájem neřekli. Ani jí ani jemu nezůstalo tajno, co se dělo v srdci Volynceva.

VI.

Uplynulo více než dva měsíce. Během celé té doby Rudin od Darjy Michajlovny skoro neodjížděl. Ona se obejíti bez něho nemohla. Vyprávěti mu o sobě, poslouchati jeho úsudky, stalo se pro ni potřebou.

Jedenkráte chtěl odjeti s tou záminkou, že mu došly peníze; ona mu dala pět set rublů. Pigasov mnohem řídčeji navštěvoval Darju Michajlovnu. Rudin ho soužil svou přítomností. Ostatně tento bol necítil jedině Pigasov.

„Nemám rád toho mudrlanta,“ říkával, „vyjádřuje se nepřirozeně, on jest nic víc, nic míň, osoba z ruské pověsti; řekne: Já také se zalíbením zastaví se . . . Já, prosím, já . . . Slov užívá pořád takových dlouhých. Kýchneš a on ti hned bude dokazovati, proč jsi právě kýchnul a nekašlal . . . Chválí tebe, jako by doporučoval pro vyznamenání . . . Začne sama sebe haniti, k blátu se přirovnává — inu, myslíš, nyní na světlo Boží patřiti nebude. V tom se zaveselí, zrovna jako by se hořké vodky napil.“

Pandalevský Rudina se bál a opatrně za ním chodil. Volyncev se nacházel k němu v podivném

poměru. Rudin nazýval ho rytířem, podkuřoval mu do očí i za očima; ale Volyncev nemohl se s ním spřáteliti a pokaždé cítil mimovolnou netrpělivosť a zlosť, když v jeho přítomnosti jal se rozebírati jeho cnosti. „Snad se nesměje už nade mnou?“ myslíval si a nenávisť hnula jeho srdcem. Volyncev hleděl se přemoci; ale žárlivosť brala vrch. Ba i sám Rudin, ačkoli vždy hlučně vítal Volynceva, ač jej nazýval rytířem a vypůjčoval si od něho peníze, přece nebyl k němu naladěn. Těžko bylo by určiti, co vlastně cítili tito dva lidé, když, tiskna jeden druhému přátelsky ruku, hleděli si do očí . . .

Basistov jako dříve zůstal ctitelem Rudina a lovil v letu každé jeho slovo. Rudin málo si ho všímal. Jednou ztrávil s ním celé jitro, mluvil s ním o samých důležitých světových otázkách a problémech a vzbudil v něm nejživější nadšení, ale potom ho nechal . . .

Patrně hledal jen na slovech čisté a oddané duše. S Ležněvým Rudin ani v hádku nevstupoval a jakoby se mu vyhýbal. Ležněv také zacházel s ním chladně a vůbec nevyslovil svého celkového mínění o něm, což velice rmoutilo Aleksandru Pavlovnu. Kořilať se Rudinu; ale věřila také Ležněvu. Všichni v domě Darjy Michajlovny podrobovaly se choutkám Rudina: nejmenší přáníčko se vyplnilo. Pořádek denních prací závisel od něho. Ani jedna parti de plaisir (radovánka) neděla se bez něho. Ostatně on nebyl velký milovník všech nenadálých projížděk a švand a bral na nich účastenství, jako dospělí lidé v dětských hrách, s láskavou a trochu nudnou shovívavostí. Za to se pletl do všeho, pojednával s Darjou Michajlovnou o hospodářských podnikách, o vychování dětí, o zacházení s jměním a vůbec o pracích;

vyslýchal její návrhy, nedbal také maličkostí, dělal plány a reformy. Darja Michajlovna dávala se jimi uchvátiti na slovech — a dost. V hospodářství řídila se radou svého správce, starého jednookého Malorusa, dobrodružného a chytrého čtveráka. — „Starounké je tlustounké, mladoučké je hubeňounké," říkával, spokojeně se usmívaje a mrkaje svým jedním okem.

Po samé Darji Michajlovně Rudin s nikým tak dlouho se nebavil, jako s Nataljou. Po tajmu dával jí knihy, svěřoval jí své plány, četl jí první stránky všech článků a spisů. Smysl jejich zůstal často nepřístupným pro Natalju. Ostatně, Rudin, jak se podobalo, nestaral se tak tuze o to, aby ona rozuměla — leč aby poslouchala. Blízkosť jeho s Nataljou nebyla Darji Michajlovně zcela vhod. Avšak — myslívala si ona — ať si pohovoří s ním na venkově. Bavíť ho jako malá dívčinka. Škody velké není a přece zmoudří . . . V Petrohradě já to všechno napravím . . .

Darja Michajlovna se zmýlila. Ne jako pacholátko žvatlala Natalja s Rudiným: ona chtivě naslouchala jeho řečem, snažila se vniknouti do jejich významu, podrobovala jeho úsudku své myšlenky, své pochybnosti; on byl její učitelem, její vůdcem. Dosavad — jenom hlava jí kypěla . . . ale mladá hlava ne dlouho kypí sama. Jaké sladké chvíle zažila Natalja, když v zahradě na lavičce, v lehounkém průvanu, ve stínu jasanu Rudin začne jí čísti Götheovského Fausta, Hoffmana nebo Dopisy Bettiniho nebo Novalise, ustavičně se zastavuje a rozbíraje to, co se jí zdálo býti temným! Po německu mluvila špatně, jako skoro všechny ruské slečny, ale rozuměla dobře, a Rudin byl celý pohroužen v německou poezii, v německý romantický a filosofický svět a vábil ji za sebou do těch

zapovězených krajů, neznámých a krásných, jež se otvíraly před jeho chápavým zrakem; se stran knihy, kterou Rudin držel v rukou, divné obrazy, nové světlé myšlénky lily se takřka zvučícími proudy jí do duše a v její srdci, otřeseném šlechetnou radostí vznešených citů, tiše vyšlehávala a rozhořovala se svatá jiskra nadšení . . .

„Řekněte, Dmitrij Nikolájiči," počala jedenkráte, sedíc u okna při vyšívání, „zdali na zimu pojedete do Petrohradu?"

„Nevím," odpověděl Rudin, spouštěje na kolena knihu, v níž obracel listy, „jestli najdu prostředků, pojedu."

Mluvil umdleně: cítil unavenosť a nedělal ničeho od samého jitra.

„Mně se zdá, že si můžete zjednati prostředky?"

Rudin kýval hlavou.

„Vám se tak zdá!"

A on významně pohlédl na stranu.

Natalja chtěla něco říci, ale zdržela se.

„Podívejte se," začal Rudin a ukázal jí rukou na okno, „vidíte tu jabloň, zlámala se od tíže a ode množství svého vlastního ovoce. Toť pravá známka genia . . ."

„Zlámala se proto, že neměla podpory," odpověděla Natalja.

„Rozumím vám, Nataljo Aleksejovno; ale člověku není tak lehko najíti ji, tu podporu."

„Mně se zdá, soucit jiných . . . v každém případě opuštěnosť . . ."

Natalja trochu se zarazila a začervenala.

„A co budete dělati v zimě na venkově?" dodala spěšně.

„Co budu dělati? Ukončím svůj velký článek — víte — o tragičnosti v životě a v umění, pře-

devčírem vyprávěl jsem vám plán — a pošlu jej vám.“

„A dáte jej tisknouti?“

„Ne.“

„Proč ne? Pro koho pak budete se namahati?“

„I třeba pro vás.“

Natalja sklopila oči.

„Já toho nezasluhuju, Dmitrij Nikolájiči!“

„Dovolte, abych se tázal, o čem jedná ten článek?“ skromně ptal se Basistov, sedící opodál.

„ O tragičnosti v životě a v umění,“ opakoval Rudin. „Zajisté že pan Basistov si jej také přečte. Ostatně nesrovnal jsem se ještě ouplně se základní myšlenkou. Dosud jsem si ještě sám sobě dostatečně nevysvětlil tragický význam lásky.“

Rudin rád a často mluvíval o lásce. Z počátku, při slově: láska, m—lle Boncourt sebou škubala a nastavovala uši, jako starý vojenský kůň, který zaslechl troubení, ale potom přivykla a jen někdy zařala pysky a s přestávkami šňupala tabák.

„Mně se zdá,“ bázlivě podotkla Natalja, „tragičnost v lásce — to je nešťastná láska.“

„Docela ne!“ odpověděl Rudin, „to je spíše komická stránka lásky . . . Tuto otázku musíme zcela jináče postaviti . . . musíme hlouběji čerpati . . . „Láska!“ pokračoval „v ní je celé tajemství; jak ona přichází, jak se rozvíjí, jak mizí. Tu zjeví se nenadále, nepochybná, radostná jako den; tu dlouho dřímá, jako oheň pod popelem, a vyrazí plamenem z duše, když je všechno již rozrušeno; tu se vplazí do srdce, jako had, tu najednou vyklouzne z něho ven . . . Ano, ano; to jest důležitá otázka. Ba kdo miluje za naší doby? Kdo se opováží milovati?“

A Rudin se zamyslil.

„Co je toho příčinou, že Sergěj Pavlyč nedá se viděti?“ otázal se náhle.

Natalja se zapálila a nahnula hlavu k rámcům.

„Nevím,“ odpověděla pološeptem.

„Jaký je to krásný, šlechetný člověk!“ pravil Rudin, vstávaje. „Toť jeden z lepších vzorů pravého ruského šlechtice . . .“

M—lle Boncourt pohleděla na něho šikmo svýma francouzskýma očkama.

Rudin prošel se po komnatě.

„Spozorovala jste,“ pravil obrátiv se na podpatku, „že na dubě — a dub je pevný strom — staré listí jen tenkrát opadává, když mladé začíná se tlačiti ven?“

„Ano,“ zvolna odpověděla Natalja, „spozorovala jsem to.“

„Právě to děje se také se starou láskou v silném srdci: ona již vymřela, ale pořád ještě se drží; pouze jiná, nová láska může ji vytisknouti.“

Natalja ničeho neodpověděla.

„Co to má znamenati?“ pomyslila si.

Rudin postál, setřásl vlasy a vzdálil se.

A Natalja šla do své komnaty. Dlouho seděla v rozpacích na své posteli, dlouho přemýšlela o posledních slovech Rudina a najednou sepjala ruce a hořce zaplakala. Proč plakala — Bůh ví! Samať nevěděla, proč se jí lejou slzy z nenadání. Utírala je; ale slzy tekly znova, jako voda z dávno přeplněného zřídla.

V týž den mluvilo se také o Rudinu u Aleksandry Pavlovny. S počátku se Ležněv pořád zamlčoval; avšak Aleksandra rázně na všechno se vyptávala.

„Vidím," pravila mu, „vám Dmitrij Nikolájič, jako prvé se nelíbí. Naschvál jsem se vás dosud nevyptávala; ale vy jste měl nyní již času dosti, abyste se přesvědčil, stala-li se s ním změna, a chci zvěděti, proč se vám nelíbí."

„Dovolte," odpověděl s obyčejnou mu lhostejností Ležněv, „jestli už to nemůžete vydržeti, tedy poslouchejte a nehněvejte se . . ."

„Tedy počněte, počněte."

„A nechte mne domluviti až do konce."

„Račte, račte, počněte."

„Tak tedy," počal Ležněv, zdlouhavě sedaje na divan, „vyslovím se, že se mi Rudin skutečně nelíbí. On je rozumný člověk . . ."

„Jak by ne!"

„On je znamenitě rozumný člověk, ačkoliv je ve skutečnosti prázný . . ."

„To se lehko řekne!"

„Ačkoliv je ve skutečnosti prázný," opakoval Ležněv, „to není ještě zle; jsmeť všichni prázní lidé. Ba já mu nestavím za vinu to, že je despotou v duši, lenivý, ne příliš zkušený . . ."

Aleksandra Pavlovna tleskla rukama.

„Ne příliš zkušený! Rudin!" zvolala.

„Ne příliš zkušený," právě tímto hlasem opakoval Ležněv; „rád žije na cizé útraty, hraje si na pána a tak dále . . . to všechno je v pořádku. — Ale špatné je to, že je chladný jako led."

„On, ta plamenná duše, chladný!" přetrhla Aleksandra Pavlovna řeč.

„Ano, chladný jako led, a ví to a dělá se vroucím. Zlo je v tom," pokračoval Ležněv postupně živějším hlasem, „že ona hraje nebezpečnou hru, — nebezpečnou ne pro něho, rozumí

se; neb on sám ani kopejky nevsadí na kartu — a jiní vsadí duši . . .“

„O kom, o čem mluvíte? nerozumím vám,“ pravila Aleksandra Pavlovna.

„Zlo je v tom, že není poctivý. Vždyť je chytrý člověk: musí znáti cenu svých slov — a pronáší je tak, jakoby mu něco stály . . . Krásně mluví, to se mu upříti nemůže; ale jenom že jeho krásná řeč není ruská. Ba, krásořečnictví smí se odpustiti konečně jinochovi, ale v jeho létech je hanba těšiti se z břinkání vlastních slov, hanba žvástati!“

„Mně se zdá, Michajlo Michajlyči, posluchačům je to všechno stejné, žvástáte-li vy nebo ne . . .“

„Odpusťte, Aleksandro Pavlovno, to není všechno stejné. Někdo řekne mi slovo, celého mne roznítí, druhý to samé slovo řekne nebo ještě krásněji — já ani uchem nehnu. Proč to?“

„To jest *vy* nehnete,“ přerušila jej Aleksandra Pavlovna.

„Ano, nehnu,“ odpověděl Ležněv, „ačkoliv snad mám také velké uši. Věc se má tak, že slova Rudina tak jak jsou zůstanou slova a nikdá nestanou se skutkem — ale mezi tím, ta samá slova mohou pomásti a zahubiti mladé srdce.“

„Však o kom, o kom vy mluvíte, Michajlo Michajlyči?“

Ležněv ustal.

„Přejete si věděti, o kom mluvím? O Natalje Aleksejevně.“

Aleksandra Pavlovna zarmoutila se na okamžik, ale hned se opět usmívala.

„Dovolte,“ počala, „jaké máte vždy divné myšlenky! Natalja je ještě děcko; ale konečně, kdyby něco takového bylo, snad nemyslíte, že Darja Michajlovna . . .“

„Darja Michajlovna předně je egoistkou a žije pro sebe; a za druhé, ona je tak ubezpečena o svém umění, jak se mají děti vychovávati, že jí starosť o ně ani do hlavy nepřijde. Fuj, jak je to možno! Jeden okamžik, jeden majestátní pohled — a všechno chodí jako na drátkách. Tohle myslí si ta milostpaní, která sebe považuje za mecenatku a rozumnou paní, a Bůh ví co ještě a ve skutečnosti není ničím více, nežli světskou stařenou. A Natalja není děcko; ona, věřte mi, častěji a hlouběji přemýšlí, než my s vámi. A taková poctivá, cituplná a vroucná povaha musí natknouti na takového komedianta, na takového koketu! Ostatně i to je v pořádku věcí.“

„Koketa! to vy nazýváte jej koketou?“

„Ovšem že . . . Jen mi řekněte sama, Aleksandro Pavlovno, jakou roli hraje on u Darjy Michajlovny? Býti modlou, orakulem v domě, míchati se do prací, do rodinných klepů a svárů — jeli pak to důstojno muže?“

Aleksandra Pavlovna s podivením hleděla Ležněvu do očí.

„Já vás nepoznávám, Michajlo Michajlyči,“ pravila. „Vy jste zčerveněl, přišel jste do ohně. Věru, tu se musí něco jiného skrývati . . .“

„Inu tak i jest! Mluv něco ženě podle přesvědčení; a ona tak dlouho nedá ti pokoje, až si vymyslí nějakou malou postranní příčinu, která tě přiměla právě tak mluviti a ne jináče.“

Aleksandra Pavlovna se rozhněvala.

„Brávo, monsieur Ležněv! Vy začínáte pronásledovati ženské o nic hůře než Pigasov; ale mějte si svou vůli; ačkoliv jste důvtipný, přece je mi těžko uvěřiti, že byste mohl v takové krátké době všechno všudy pochopiti. Mně se zdá, že se mýlíte. Podle vás je Rudin jakýsi Tartufe.“

„V tom to záleží, že není ani Tartufe. Tartufe alespoň věděl, čeho se domáhal; ale tenhle, při všem svém rozumu . . .“

„Co že, co že on? Domluvte, nespravedlivý, ošklivý člověče!“

Ležněv vstal.

„Poslouchejte, Aleksandro Pavlovno,“ počal, „nespravedlivá jste vy, a ne já. Vy se zlobíte na mne za mé řízné úsudky o Rudinu; mám právo mluviti o něm řízně! Já zajisté lacině toto právo nekoupil. Znám ho dobře. Dlouho jsem s ním žil pospolu. Vzpomeňte si, já vám slíbil, že vám budu někdy vyprávěti o našem životí v Moskvě. Patrně na to nyní dojde. Ale budete míti tu trpělivost, abyste mne vyslechla?“

„Mluvte, mluvte!“

„Tak tedy.“

Ležněv jal se choditi po komnatě zdlouhavými kroky, zřídka se zastavil a hlavu nachýlil do předu.

„Snad víte,“ pravil, „a možná že také nevíte, že jsem osiřel záhy a již na sedmnáctý rok neměl jsem nad sebou poručníka. Bydlil jsem v domě u tety v Moskvě a dělal jsem, co jsem chtěl. Byl jsem dosti hloupý a sobělibý, rád jsem se chlubíval, rád jsem si pochvástal. Když jsem vstoupil na universitu, počínal jsem si jako školák a brzy jsem se octnul v pověsti. Vyprávěti vám to nebudu, nestojí to za to. Zalhal jsem si a dosti šeredně jsem si zalhal . . . Mne vyvedli na čerstvou vodu, usvědčili, zahanbili . . . Ztratil jsem hlavu a plakal jsem, jako dítě. To se stalo v bytě jednoho známého, u přítomnosti mnoha soudruhů. Všichni dali se do smíchu nade mnou, všichni, kromě jednoho študenta, který, dejte pozor, více než jiní hněval se na mne, dokud

jsem odporoval a nepřiznal se ze své lži. Snad měl nade mnou lítost, vzal mne pod paží a přivedl k sobě.

„Byl to Rudin?“ tázala se Alexandra Pavlovna.

„Ne, to nebyl Rudin . . . to byl člověk . . . nyní už je mrtev . . . to byl člověk neobyčejný. Jmenoval se Pokorský. Popsati ho v několika slovech nejsem s to, a začnu-li o něm mluviti, už o nikom jiném mluviti se mi nechce. Byla to vznešená, čistá duše a s rozumem takovým jsem se už potom nesetkával. Pokorský bydlil v malinké nizounké sednici, v mezaninu starého dřevěného domku. Byl velmi chudý a protloukal se lecjaks hodinami. Stávalo se, že ani šálkem čaje nemohl hosta poctíti; a jediná jeho pohovka tak se provalila, že byla podobna loďce. Ale nehledě na toto nepohodlí, k němu chodilo mnoho lidí. Všichni jej milovali, on táhl k sobě srdce. Vy neuvěříte jak příjemné a veselé bylo posezení v jeho chudém pokojíku! U něho jsem se seznámil s Rudiným. Už tehdá pustil od svého knížátka.“

„Co pak měl zvláštního ten Pokorský?“ tázala se Aleksandra Pavlovna.

„Co vám říci? Poesie i pravda — to bylo, co k němu táhlo všechny. Při rozumu jasném rozsáhlém byl roztomilý i zábavný, jako dítě. Dosud mi zní v uších jeho veselý smích a tehdáž

jak svíce půlnoční on plál
před dobra svatyní . . .

Tak se vyslovil o něm jeden blouznivý a nejmilejší soudruh našeho spolku.

„A jak mluvil?“ tázala se opět Aleksandra Pavlovna.

„Mluvil pěkně, když byl v rozmaru, ne však podivuhodně. Rudin i tehdáž mluvil dvacetkrát krásněji než Pokorský.“

Ležněv ustal a založil ruce.

„Pokorský a Rudin nebyli si podobni. U Rudina bylo mnohem více lesku a třesku, více frází a dle mého mínění také více ohně. Zdál se býti mnohem nadanějším než Pokorský, ale ve skutečnosti byl chudákem v přirovnání k němu. Rudin výtečně rozvinoval jakoukoliv myšlenku, přel se mistrovsky; ale myšlenky jeho rodily se ne v jeho hlavě, vypůjčovalť se je od jinud, zvláště od Pokorského. Pokorský byl na pohled tichý, měkký ba slabý — a miloval ženské do bláznovství, rád si zabouřil a nedal by se nikým uraziti. Rudin zdál se býti pln ohně, smělosti, života, ale v duši byl chladný a málem ne bázlivý, dokavád nesahalo se na jeho samolásku. Všemi spůsoby hleděl podrobiti si lidi, ale podroboval si je jménem všeobecných principů a idejí a skutečně měl silný vliv na mnohé. Ovšem nikdo jej nemiloval; jedině já snad byl jsem k němu připoután. Jeho jho lidé nosili . . . Pokorskému oddali se všichni sami sebou. Zato Rudin nikdy žádnému rozmluvy neodepřel. Knih tuze mnoho nepřečetl, ale v každém případě mnohem více, než Pokorský a všichni my, při tom měl rozum systematický, paměť ohromnou a vždyť to právě také účinkuje na mládež! Jí musí člověk podávati závěrky, přehledy, třeba nepravé, ale hotové závěrky! Ouplně svědomitý člověk na to se nehodí. Zkuste říci mládeži, že jí nemůžete dáti ouplnou pravdu, poněvadž ji sami nemůžete opanovati . . . mládež vás nebude poslouchati. Ale oklamati ji taktéž nemůžete. Je potřeba, abyste sami třeba na polovičku věřili,

že jste opanovali pravdu . . . Proto Rudin také působil tak mocně na našince. Vidíte, řekl jsem vám ihned, že četl málo, ale čítal filosofické knihy, a hlavu měl tak ustrojenou, že ihned z toho co přečetl, odtáhnul, co bylo všeobecného, chytal se za samý kořen věci a potom z ní rozváděl na všechny strany světlé, pravidelné nitky myšlének, odvíral duševní perspektivy.

Spolek náš sestával tehdáž, dle svědomí řečeno, z chlapců — a nedouků. Filosofie, umění, věda, život sám — vše to byla pro nás pouhá slova, dejme tomu třeba pojmy, lákavé, krásné ale rozházené, rozptýlené. Společného spojení jich, těchto pojmů, všeobecného zákona světového my nepoznávali, necítili, ačkoliv jsme bouřlivě o něm jednali a namahali se, jak bychom si dali k tomu vysvětlení . . . Poslouchajíce Rudina, zdálo se nám nejprvé, že jsme konečně tomu přišli na jádro, na to všeobecné spojení, že se konečně záclona odhrnula! Dejme tomu, že mluvil ne svoje — co na tom! avšak ladný pořádek vcházel do všeho, co jsme věděli, všechno rozházené najednou se spojovalo, skládalo, vyrůstalo před námi, jako budova, všechno se osvětlovalo, duch vanul všude . . . . Nic nezůstávalo beze smyslu, nahodilým: ve všem prosvítala rozumná nutnosť i krása, vše dostávalo jasný význam a zároveň tajemný, každý zvláštní zjev života zvučel akkordem, a my sami s jakýmsi posvátným úžasem, se sladkým tlukotem srdce, cítili jsme se jako živé nádoby věčné pravdy, její nástroji, povolanými k něčemu velikému . . . . Není vám to všechno k smíchu?“

„Nikterak!“ zvolna odpověděla Aleksandra Pav-

lovna, „proč tak myslíte? Já vás docela nechápu, ale není mi to k smíchu.“

„Od těch dob jsme měli čas konečně na zmoudření,“ pokračoval Ležněv, „vše to může se nám zdáti nyní dětinstvím . . . Ale opakuju, Rudinu měli jsme mnoho co děkovati. Pokorský byl nepoměrně výše nad něho, to se nedá upříti; Pokorský vdechoval nám všem oheň a sílu, ale někdy cítil se umdleným a mlčel. Byltě nervosním člověkem a nezdravým; zato když rozepjal svoje křídla — Bože! kam nezalétal on; v samou hloubku a blankyt nebes! A u Rudina, tohoto krásného a statného jinocha, bylo mnoho malicherností; on dokonce klepy povídal; jeho zálibou bylo do všeho se míchati, všechno definovati a objasňovati. Jeho klopotné činnosti nikdy neubývalo . . . politická to povaha! Mluvím o něm tak, jak jsem ho tenkráte znal. Ostatně, on na neštěstí se nezměnil. Proto také se nezměnil ve své víře . . . za třicet pět let! . . . Ne každý to může o sobě říci.“

„Seďte,“ promluvila Aleksandra Pavlovna, „co vy jako neposeda chodíte po pokoji?“

„Tak je mi lépe,“ odpověděl Ležněv. „Inu, jak jsem se octl ve společnosti Pokorského, musím vám vyznati, Aleksandro Pavlovno, docela jsem se přejinačil, utišil jsem se, učil se, vyptával jsem se, radoval se, shovíval — jedním slovem, zrovna v nějaký chrám jsem vstoupil. A také v skutku, jak si vzpomenu na naše schůzky, inu, na mou věru, mnoho v nich bylo dobrého, ba dojemného. Představte si, sejde se pět lidí, šest chlapců, jedna lojová svíčka hoří, čaj podává se pramizerný a suchary k němu staré, prastaré; a kdyby jste popatřila na naše tváře a

poslouchala naše řeči! V očích u každého nadšení a tváře hoří, a srdce tluče, mluvíme o Bohu, o pravdě, o budoucnosti lidstva, o poezii, — mluvíváme někdy hlouposti, jsme unešeni pro třesky plesky; než co se nestane! . . . Pokorský sedí, skříživ nohy, podpírá bledou tvář rukou; a oči mu takřka svítí. Rudin stojí uprostřed jizby a rozpráví, rozpráví překrásně, nic víc, nic míň, mladý Demosthenes před hlukotným mořem; rozcuchaný básník Subotin, čas ob čas, a jako by ve snách odlehčuje si úryvkovitým výkřikem; čtyřicetiletý burš, syn německého pastora, Scheller, proslavený mezi námi co nejhlubší myslitel, z milosti svého věčného, ničím neporušitelného mlčení, jaksi obzvláštně, slavnostně nemluví — sám veselý Štitov, Aristofanes našich schůzek, utichne a jenom se usmívá; asi dva nebo tři nováčkové poslouchají napnutě . . . A noc letí klidně a plavně, jako na křídlách. A již se jitro šeří, a my se rozejdeme, dojatí, veselí, poctiví, střízliví (o víně neměli jsme ani tušení), s jakousi příjemnou unaveností na duši . . . Pamatuju si, jak jsme chodili po ulicích, tklivě, ba i na hvězdy jsme jaksi důvěrně hleděli, takřka jakoby nám byly bližší a pochopitelnější . . . Eh, slavné to byly časy tenkrát, a nechci věřiti, že minuly na plano! Ba ani neminuly dokonce pro ty, jichžto život vleče se v potu tváři . . . Kolikráte se mi naskytlo, že jsem potkal takové lidi, kteří byli mými dřívějšími soudruhy! Zdá se, jakoby se stal ten člověk divou šelmou, ale jen pronésti v jeho přítomnosti jmeno Pokorského — a všichni zbytkové jeho šlechetenství v něm se zachvějou, zrovna jako bys uprostřed špinavého a tmavého pokoje otevřel lahvičku s voňavkami . . .

Ležněv umlkl; jeho bezbarvý obličej zčervenél.

„No a proto jste se tenkráte rozhněval s Rudiným?“ promluvila Aleksandra Pavlovna, s obdivem hledíc na Ležněva.

„Já se s ním nerozhněval; rozešel jsem se s ním, když jsem se dozvěděl, že je konečně v cizině. A již v Moskvě mohl jsem se s ním rozhněvati. Už tenkrát vyvedl mi nehezký kousek.“

„Jaký pak?“

„Tohle. Já... jak bych to měl říci?... mé figuře to nesluší... ale já měl vždy náklonnosť k milování.“

„Vy?“

„Já. Div, není-li pravda? A přece tak... Inu zamiloval jsem se tenkrát do jedné velmi roztomilé dívky... A co vy na mne tak hledíte? Mohl bych vám říci o sobě věc mnohem ještě divnější.“

„Jaká pak je ta věc, smím-li věděti?“

„A třeba takováhle věc. Já za onoho moskevského to času, míval jsem v noci schůzky... s kým byste myslela? s mladou lípou na konci mé zahrady. Obejmu její útlý a pěkně rostlý kmen a mně se zdá, že objímám všechnu přírodu a srdce se šíří a tluče tak, jakoby skutečně všechna příroda do něho se vlila... Takový já byl!... A co! Vy snad myslíte, že jsem nepsal básně? Psal jsem ba i celé drama jsem napsal podle Manfreda. Mezi účinkujícími osobami byl přízrak s krví na hrudi, ne se svou krví, ale s krví lidstva vůbec... Ano, ano, neračte se diviti... Avšak začal jsem vyprávěti o své lásce. Seznámil jsem se s jednou dívčinou...“

„A přestal jste choditi k lípě?“ tázala se Aleksandra Pavlovna.

„Přestal. Dívčinka ta byla tuze dobrá a krásná bytost, s veselýma, jasnýma očima a se zvučným hláskem.“

„Hezky popisujete,“ podotkla s úsměvem Aleksandra Pavlovna.

„A vy jste velmi přísný kritik,“ odpověděl Ležněv. „Nu, ta dívčinka žila se starým otcem... Ostatně podrobnostmi párati se nebudu. Řeknu vám pouze, že ta dívčinka byla věru tuze dobrá — věčně člověku nalévala tři čtvrti sklenice čaje, když si prosil jenom o polovici!... Na třetí den, po prvním setkání se s ní, již jsem hořel a na sedmý den jsem nevydržel, a ze všeho jsem se vyznal Rudinu. Mladému člověku, zamilovanému není možná se tajiti; a vyzpovídal jsem se Rudinu ze všeho. Nacházelť jsem se tenkráte všechen pod jeho vlivem a tento vliv, řeknu bez okolků, byl ve mnohém ohledu blahodárný. On první mnou nepohrdal a mne otesal. Pokorského jsem miloval vášnivě a pociťoval jsem jakýsi strach před jeho duševní čistotou; ale k Rudinu jsem stál blíže. Když se dozvěděl o mé lásce, přišel do náramného nadšení: pozdravil, objal mne a hned se potom pustil do výkladů o důležitosti mého nového postavení. Nastavil jsem uši... Inu, vždyť víte, jak umí kázati. Slova jeho účinkovala na mne neobyčejně. Hned jsem pojal k sobě nevídanou úctu, tvářnosť vzal jsem na sebe vážnou a přestal se smáti. Pamatuju se, že jsem do konce začal choditi opatrněji, takřka jakoby v hrudi mé nalezala se nádoba, plná drahocenné masti, kterou jsem se bál vylíti... Byl jsem velmi šťastný, tím více, že mně zjevně přáli. Rudin se chtěl seznámiti s mým předmětem; ba já spíše nalehal na to, abych jej mohl představiti.“

„Nu, vidím, vidím teprvé, oč se jedná," pravila Aleksandra Pavlovna. — „Rudin vám vzal váš předmět a vy mu dosud nemůžete odpustiti .. Sázím se, že jsem se nemýlila!"

„A prohrála byste, Aleksandro Pavlovno, mýlíte se. Rudin mi nevzal můj předmět, ba on mi ho ani bráti nechtěl a přece rozrušil mé štěstí, ačkoliv, po chladnokrevné úvaze jsem nyní hotov říci mu za to zaplať pán bůh. Ale tenkráte div jsem nepukl. Rudin mi nechtěl nikterak škoditi — naopak! ale následkem svého proklatého návyku, každé hnutí života, jak svého, tak cizého, přišpendliti slovem, jako motýla, pustil se do vysvětlování nám oběma našich poměrů, jak si máme vésti, pánovitě nás nutil, abychom mu vydávali oučet ze svých citů a myšlenek, chválil nás, hanil, ba dopisoval si s námi, pomyslete si!... inu docela nás pomátl! Já bych se byl tenkráte sotva oženil se svou slečnou (tolik ještě zdravého rozumu ve mně zůstalo), ale ztrávili bychom spolu výborně aspoň několik měsíců, na spůsob Pavla a Virginie; ale tu přišlo nedorozumění, všeliké mrzutosti — jedním slovem hlouposti. Konec všeho byl, že Rudin jednoho krásného jitra, nabyl toho přesvědčení, že jemu, jako příteli, nastává nejsvětější povinnosť zpraviti o všem starého otce a on to udělal."

„Je-li možná," zvolala Aleksandra Pavlovna.

„A hleďte, s mým souhlasem to udělal — to je divné při tom!... Pamatuju si do dnes, jaký chaos jsem nosil tenkráte v hlavě: zkrátka, všechno se točilo a převracelo, jako v kameře obskuře: bílé zdálo se černým, černé — bílým, lež — pravdou, fantazie — povinností... E! ještě nyní dělám si svědomí z toho, vzpomenu-li si na to! Rudin — ten neumdléval... kde pak! on se vznášel upro-

střed všelikého druhu nedorozumění a matenic, jako vlašťovka nad rybníkem.“

„A tak jste se rozloučil se svým děvčetem?“ tázala se Aleksandra Pavlovna, naivně skloníc hlavinku na stranu a nadzvedajíc obočí.

„Rozloučil jsem se... a nehezky jsem se rozloučil, urážlivě, nešikovně, hlučně a bez potřeby hlučně... Já sám plakal i ona plakala a čert ví co se stalo... Gordický uzel nějaký se zatáhl — musil se rozetnouti, a to bolelo! Ostatně, vše na světě jde k lepšímu. Ona si vzala dobrého člověka a má se nyní dobře...“

„A přiznejte se, vy jste přece nemohl odpustiti Rudinu...“ počala opět Aleksandra Pavlovna.

„Jak pak!“ odvětil Ležněv, — „já plakal, jako dítě, když jsem jej provázel do ciziny. Avšak, abych řekl pravdu, již mi tenkrát zalehlo tam na duši semínko. A když jsem jej potkal potom v cizině... inu, tehdá jsem už sestárnul... Rudin se mi objevil v pravém svém světle.“

„Co pak jste zejmena v něm odkryl?“

„I všechno to, o čem jsem vám mluvil před hodinou. Ostatně, dost o něm. Snad se všechno obejde šťastně. Chtěl jsem vám pouze dokázati, že jestli já o něm soudím přísně, toť ne proto, že ho neznám... Co se pak týče Natalje Aleksejevny, nebudu plýtvati slovy; ale vy pozorujte vašeho bratra.“

„Mého bratra! A co?“

„Však se podívejte na něho. Co pak ničeho nevidíte?“

Aleksandra Pavlovna se zamyslila.

„Máte pravdu,“ pravila, „právě... bratr... od některé doby jej nemohu poznati...“

... Snad nemyslíte, že ...“

„Tiše! zdá se, že sem jde,“ pravil šeptmo Ležněv. — „A Natalja není dítě, věřte mi, ačkoli na štěstí, je nezkušená jako dítě. Uvidíte, to děvčátko nás všechny překvapí.“

„Jakým způsobem?“

„Takovým hle... Víte-li, že jmenovitě taková děvčata se topí, otravují a tak dále? Nehleďte na to, že je tichá: vášně má silné a charakter také, ojé — ojé!“

„No, mně se tak zdá, že upadáte do poezie. Takovému flegmatiku, jako vy, zajisté i já budu se zdáti vulkánem.“

„No ne!“ pravil s úsměvem Ležněv... „A co se týče charakteru, vy, charakteru, sláva Bohu, docela nemáte.“

„Co je to ještě za drzost?“

„To? To je největší kompliment, dovolte ...“

Volyncev vstoupil a podezřele se podíval na Ležněva a na sestru. Zhubeněl poslední dobou. Oba s ním zahovořili; avšak on sotva že se pousmál v odpověď na jejich žerty a vyhlížel, jak se o něm jedenkráte vyslovil Pigasov, jako smutný zajíc. Ostatně nebylo zajisté na světě člověka, který by, třeba jednou v životě, nevyhlížel ještě hůře než tak. Volyncev pociťoval, že Natalja se od něho vzdaluje a zároveň s ní, zdálo se mu, že i země utíkala pod nohama.

VII.

Na druhý den byla neděle a Natalja pozdě vstala. Den před tím byla velmi mlčeliva až do samého večera, tajně styděla se za své slzy a velmi špatně spala. Sedíc, polooděná, před svým malinkým pianem, hned brala akkordy, sotva slyšitelné,

aby neprobudila m-lle Boncourt, hned přinikala čelem ku chladným klapkám a dlouho zůstala nepohnuta. Stále přemýšlela — ne o samém Rudinu, ale o jakémsi slově, které pronesl, a pohroužila se ve svou myšlenku. Zřídka jí přicházel Volyncev na paměť. Vědělať, že ji miluje. Ale myšlenka ta hned ji opustila . . . Divné pociťovala rozčilení. Ráno spěšně se oděla, šla dolů a pozdravivši se se svou máteří, vyčkala čas a odešla sama do zahrady... Den byl horký, světlý, slunečný den, nehledě na předchozí deštík. Po jasném nebi plavně vznášely se, nezakrývajíce slunce, husté mraky a čas ob čas ronily na pole proudy nenadálého a okamžitého lijáku. Veliké, třpytivé kapky sypaly se bystře, s jakýmsi suchým praskotem, jako diamanty; slunce hřálo skrz jejich jiskrnou síť; tráva, ještě nedávno rozhoupaná větrem, nehýbala se, chtivě hltajíc vláhu; pokropené stromoví zmořeně třepetalo všemi svými lístečky; ptáci nepřestávali pěti a radosť byla poslouchati jejich povídavé štěbetání při svěžím hukotu a ropotu deště. Cesty zvedaly oblaka prachu a s lehounka kropenatěly pod řízně dopadajícími kapkami. V tom však se mrak přenesl, zafoukal větérek, a tráva počala se přelívati do barvy smaragdové a zlaté. Přilepujíc se jedno ke druhému, zašeptalo listí stromů . . . Silná vůně zvedla se odevšad . . .

Nebe skoro celé se očistilo, když Natalja přišla do zahrady. Z ní vanula svěžesť a klid, ten vlídný a šťastný klid, k němuž tíhne lidské srdce sladkou mukou tajného soucitu a neurčitých přání...

Natalja šla dolů dlouhým stromořadím stříbrnatých topolů; nenadále, před ní, takřka ze země, vyrostl Rudin.

Stanula v rozpacích. On jí pohleděl do očí, „Jste samotna?“ otázal se.

„Ano, jsem samotna," odpověděla Natalja, — ostatně odešla jsem jen na chvilku . . . Je čas, abych šla domů."

„Já vás doprovodím."

A šel s ní stejným krokem.

„Vy jste nějak starostliva?" promluvil.

„Já? . . . Chtěla jsem vám podotknouti, že vy nejste, jak se mi zdá, dobře naladěn."

„Snad . . . to se stává se mnou často. Mně se to dá spíše odpustiti, nežli vám."

„Proč pak? Snad myslíte, že nemám starostí?"

„Na vaše léta máte se těšiti životu."

Natalja učinila několik kroků mlčky.

„Dmitrij Nikolájiči!" promluvila.

„Co?"

„Pamatujte si . . . přirovnání, které jste učinil včera . . . pamatujte si, s dubem."

„Nu ano, pamatuju. Co dále?"

Natalja dívala se pokradmo na Rudina.

„Proč pak vy . . . co jste chtěl říci tímto přirovnáním?"

Rudin naklonil hlavu a upřel zraky do dálky.

„Nataljo Aleksejovno!" počal s vlastním jemu zdrželivým a významným tónem, který vždy nechával posluchače mysliti, že Rudin nevyslovil ani desátý díl toho, co mu tlačilo na duši, „Nataljo Aleksejevno! mohla jste pozorovati, že málo mluvím o své minulosti. Jsou některé struny, kterých se zcela nedotýkám. Mé srdce . . . komu je zapotřebí věděti, co se v něm dělo? Vystavovati to na odiv zdálo se mi vždy svatokrádeží. Ale s vámi jsem upřímný, vy vzbuzujete mou důvěru . . . Nemohu tajiti vám, že také jsem miloval a trpěl, jako všichni . . . Kdy a jak . . .? to nestojí za řeč; ale srdce mé zakoušelo mnoho radostí i žalostí."

Rudin se odmlčel na chvíli.

„To co jsem vám řekl včera," pokračoval, „může býti částečně přirovnáno ke mně, k nynější mé situaci. Ale opět také nestojí to za řeč. Ta stránka života již pro mne zmizela. Mně zbývá nyní klopotiti se po znojné a prášivé cestě, od stanice k stanici, v třesavém voze . . . kdy dojedu, a dojedu-li — Bůh ví . . . Pohovořme si raději o vás."

„Je-li možná, Dmitrij Nikolájiči," přerušila jej Natalja, „vy ničeho neočekáváte od života?"

„O ne! čekám mnoho, ale ne pro sebe . . . Činnosti, blaha činnosti já nikdy se nesřeknu; avšak sřekl jsem se rozkoše. Moje naděje, mé sny — a vlastní mé štěstí nemají ničeho společného. Láska (při tom slově pokrčil ramenem) . . . láska — není pro mne; já . . . nestojím za ni; žena, která miluje, je v právu žádati celého člověka, a já celý oddati se nemohu. Mimo to, líbiti se, — je věcí jinochů; jsem příliš stár. Kterak bych mohl másti cizé hlavy? Dej Bože, abych unesl svou na ramenech!"

„Pochopuju," pravila Natalja, „kdo se snaží dostihnouti velikého cíle, nesmí mysliti na sebe; avšak zdaliž není žena v stavu oceniti takového člověka? Mně se zdá, naopak, že se žena spíše odvrátí od egoisty . . . Všichni mladí lidé, tito jinochové, dle vašeho názoru, všichni jsou egoisté, všichni jsou jen s sebou zaujati, i když milujou. Věřte mi, žena jest nejen spůsobilá pochopiti obětavost, ona sama umí sebe obětovati."

Tváře Nataljy s lehka zaruměněly a oči se jí zaleskly. Do známosti s Rudiným ona nikdy by nebyla pronesla tak dlouhé řeči a s takovým zanícením.

„Slyšela jste nejednou mé mínění o povolání žen," pravil s vlídným úsměvem Rudin, „víte, že dle mého náhledu, sama panna Orleanská mohla spasiti Francii ... ale o to se nejedná. Chtěl jsem mluviti o vás. Stojíte na prahu života ... Přemýšleti o vaší budoucnosti jest jak veselé tak také ne neplodné ... Poslechněte: víte, že jsem vaším přítelem; mám s vámi skoro rodinné účastenství. A proto mám naději, že neuznáte mou otázku neskromnou, řekněte, je vaše srdce dosud ouplně spokojeno?"

Natalja celá se zapálila a ničeho neřekla. Rudin se zarazil i ona se zarazila.

„Nehněváte se na mne?" tázal se on.

„Ne," odpověděla ona, „ale já nikterak nečekala ..."

„Ostatně," pokračoval „nemusíte mi odpovídati. Vaše tajemství je mi známé."

Natalja skoro s leknutím pohlédla na něho.

„Ano ... ano, vím, kdo se vám líbí. A musím říci — lepší volby učiniti jste nemohla. On je člověk krásný; dovede oceniti vás; není stísněn životem — je svoboden a jasný v duši ... on vás učiní šťastnou."

„O kom mluvíte, Dmitrij Nikolájiči?"

„Jakoby jste nechápala, o kom mluvím. To se rozumí, že o Volyncevu. Jak? Není pravda?"

Natalja obrátila se poněkud od Rudina. Bylať ouplně roztržitá.

„Zdaž vás nemiluje? Dovolte! oka s vás nespustí, sleduje každý váš pohyb; a konečně, zdali lze skrýti lásku? Na kolik jsem mohl spozorovati, líbí se také vaší matince ... Vaše volba ..."

„Dmitrij Nikolájiči!" přerušila jej Natalja, v rozpacích vztahujíc ruku k blízko stojícímu

keři; „mně věru je tak nevolno mluviti o tom; ale ujišťuju vás, že se mýlíte.“

„Že se mýlím?“ opakoval Rudin... „Nemyslím ... Seznámil jsem se s vámi nedávno; ale již vás dobře znám. Co tedy znamená ta proměna, kterou vidím na vás, vidím jasně? Zdali pak jste taková, jakou jsem vás zastal před šesti nedělmi? ... Ne, Nataljo Aleksejovno, srdce vaše není spokojeno.“

„Možná,“ odpověděla Natalja sotva slyšmo, „ale vy se přece mýlíte.“

„Jak to?“ tázal se Rudin.

„Nechte mne, neptejte se mne!“ pravila Natalja a rychlými kroky ubírala se k domu.

Jí samé bylo hrozno, čeho najednou v sobě cítila.

Rudin ji dohonil a zastavil.

„Nataljo Aleksejovno!“ pravil, „tato rozmluva nemůže se tak skončiti, jeť příliš důležitá i pro mne ... Jak vás mám pochopiti?“

„Nechte mne,“ opakovala Natalja.

„Nataljo Aleksejovno, pro Boha.“

Na obličeji Rudina zobrazilo se rozčilení. Zbledl.

„Vše pochopíte a musíte i mne pochopiti! pravila Natalja, vytrhla se mu rukou a šla neohlížejíc se.

„Jen jediné slovo!“ volal za ní Rudin.

Ona se zastavila, ale neobrátila se.

„Tázala jste se mne, co jsem mínil včerejším přirovnáním. Vězte, že vás klamati nechci. Mluvil jsem o sobě, o své minulosti — a o vás.“

„Jak? o mně?“

„Ano o vás; opakuju, nechci vás klamati .., Nyní teprvé víte, o jakém citu, o jakém novém

citu jsem mluvil tehdáž . . . Do dnešního dne bych se nikdy nebyl býval odhodlal. . .“

Natalja náhle zakryla obličej rukama a běžela domů.

Bylať tak otřesena neočekávaným výsledkem rozmluvy s Rudiným, že ani nespozorovala Volynceva, mimo kterého běžela. On stál nepohnutě, podepřený zády ke stromu. Před čtvrt hodinou přijel k Darje Michajlovně a zastal ji v saloně, řekl asi dvě slova, nepozorován odešel a hledal Natalju. Veden předtuchou, vlastní zamilovaným lidem, šel přímo do zahrady a potkal ji u Rudina v tentýž okamžik, když se mu vytrhla z ruky. Volyncevu zatmělo se v očích. Provázeje Natalju zrakem, vzdálil se od stromu a udělal asi dva kroky, sám nevěda kam a proč. Rudin jej spatřil a přistoupil k němu. Oba podívali se jeden druhému do očí, poklonili se a rozešli se mlčky.

„Tak se to neskončí,“ pomyslili si oba.

Volyncev odešel na samý konec zahrady.

Jemu bylo smutno a trapno, a na srdce zalehlo mu olovo a krev občasně zvedala se zlostí. Dešť opět počal krápati. Rudin vrátil se do svého pokojíku. Také on nebyl spokojen; jako vichřice kolovaly v něm myšlenky. Důvěrné, neočekávané doteknutí mladé, poctivé duše pomate leckohos.

Za stolem chodilo všechno jaksi nepořádně. Natalja celá bledá, sotva se držela na židli a nepozvedla zraků. Volyncev seděl dle obyčeje vedle ní, a čas ob čas nuceně s ní promluvil. Přihodilo se tak, že Pigasov v týž den u Darjy Michajlovny obědval. Mluvil ze všech nejvíce.

Mezi jiným začal dokazovati, že lidi jako psy lze rozdělovati na krátko a dlouhoocasé. „Krátkoocasí bývají lidé — pravil — buď od narození anebo z vlastní viny. Krátkoocasým vede se zle:

jim se nic nedaří — nemajíť sebedůvěry. Ale člověk, jenž má dlouhý, huňatý ocas — je šťasten. Může býti i špatnější i slabší než krátkoocasý, ale má sebedůvěru; rozpustí ocas — všichni jej milujou. A tohle zasluhuje nejvíc obdivu, vždyť ocas je zcela nepotřebná částka těla, souhlasíte; k čemu se může hoditi ocas? a všichni soudí o vaší ceně podle ocasu.“

„Já,“ dodal on s povzdechem, — „náležím k počtu krátkoocasých a co je nejvíc k zlosti, já sám jsem si usekl ocas.“

To jest, vy chcete říci,“ podotkl nevrle Rudin, „co dávno již pravil o vás la Rochefoucault: buď sobě důvěřiv a jiní tobě uvěří. K čemu sem míchati ocas, já nechápu.“

„Nechte každého,“ řízně prohodil Volyncev, a oči jeho zaplály; „nechte každého vyjádřiti se, jak si co myslí. Mluví o despotismu . . . Dle mého náhledu není horšího despotismu u tak zvaných moudrých lidí. Čert aby je vzal!“

Všechny překvapila narážka Volynceva, všichni přiutichli. Rudin pohleděl na něho, ale nesnesl jeho pohledu, obrátil se, usmál se, ale úst neotevřel.

„Ehé i ty jsi také krátkoocasý!“ pomyslil si Pigasov; a Natalja mřela strachem. Darja Michajlovna dlouho v nedorozumění hleděla na Volynceva, konečně první promluvila; začala vyprávěti o jakémsi neobyčejném psu jejího přítele ministra N. N. . . .

Volyncev odjel brzy po obědě. Když se poroučel Natalje, nevydržel a řekl jí:

„Proč pak jste tak smutná, jakoby jste se v něčem provinila? Vy se před nikým proviniti nemůžete! . . .“

Natalja nic neporozuměla a jen patřila za ním. Před čajem Rudin přistoupil k ní a nahnuv se nad stolem, jakoby rozbíral noviny, šeptal:

„Všechno jest to jako sen, není-li pravda? Já vás musím viděti o samotě . . . třeba minutku.“ A obrátil se k m—lle Boncourt. „Hleďte,“ pravil k ní: ten feuilleton, jejž jste hledala, — a znova nakloněn k Natalje, dodal šeptmo: „Buďte okolo desáté hodiny vedle terasy, v bezovém altáně, budu vás čekati . . .“

Hrdinou večera byl Pigasov. Rudin mu ustoupil pole bitvy. On velice rozesmával Darju Michajlovnu; nejprvé jí vypravoval o jednom svém sousedu, který za třicet let pod pantoflem ženy tak se obabil, že, když jedenkráte šel s Pigasovem přes malou louži, strčil do zadu ruku a odhrnul si na stranu záhyby kabátu, jako to ženštiny dělají se svými sukněmi. Potom se obrátil k jinému statkáři, který z počátku byl svobodným zedníkem, potom melancholikem, potom chtěl býti bankéřem.

„Kterak pak jste to byl svobodným zedníkem, Filipe Stěpányči?“ ptal se ho Pigasov.

„Známo jak: nosil jsem dlouhý nehet na malíku.“

Ale nejvíce se smála Darja Michajlovna, když Pigasov dal se do hovoru o lásce a ubezpečoval, že také pro něho vzdychaly, že jedna prchlivá Němka nazývala jej dokonce apetýtným Afrikáníčkem a chrapunčíkem. Darja Michajlovna smála se, a Pigasov nelhal, mělť skutečně právo chvástati se svým vítězstvím. Tvrdilť, že nic nemůže býti lehčího, nežli zamilovati do sebe jakoukoli ženskou; stojí to pouze opakovati jí deset dní za sebou, že má v ústech ráj a v očích blaženost

a že ostatní ženské jsou před ní hadr a na jedenáctý den ona sama řekne, že má v ústech ráj a v očích blaženosť a zamiluje se do vás. Na světě všechno je možné. Pročež má Pigasov snad pravdu.

O půl desáté Rudin byl už v altáně.

V daleké a bledé hlubině nebes právě vystupovaly hvězdičky; na západě ještě se červenalo — tam také obzor zdál se jasnější a čistější; polokruh měsíce leskl se jako zlato skrze černou síť plačící vrby. Ostatní stromy stály jako zamračení velikánové, s tisícerými průsvity podobně očím, nebo slévaly se v husté temné hromady. Ani lístek se nepohnul; svrchní větvičky bezů a agátů jakoby čemusi naslouchaly a protahovaly se v teplém vzduchu. Dům temněl na blízku; skvrnami rudého světla rysovaly se na něm osvětlená dlouhá okna. Kliden a tich byl večer; ale zdržený, bolestný vzdech cize vyjímal se v této tišině.

Rudin stál, založiv ruce na hruď a poslouchal s napnutou pozorností. Srdce mu tepalo silně a těžko dýchal. Konečně zaslechl lehké, spěchavé kroky a do altánu vstoupila Natalja.

Rudin vrhl se k ní, vzal ji za ruce. Byly chladné jako led.

„Nataljo Aleksejovno!“ pravil s bojácným šepotem; „chtěl jsem vás viděti . . . nemohl jsem se dočkati zejtřejšího dne. Musím vám říci, čeho jsem netušil, čeho jsem dokonce nepoznal dnes ráno: já vás miluju.“

Ruce Nataljy slabě s sebou trhly v jeho rukou.

„Já vás miluju," opakoval on, „a jak jsem se mohl tak dlouho klamati, jak jsem se nedovtípil dávno, že vás miluju! . . . A vy? . . . Nataljo Aleksejovno, řekněte vy? . . ."

Natalja sotva dýchala.

„Vidíte, já přišla sem," pravila ona konečně.

„Nu, řekněte, milujete mne?"

„Mně se zdá . . . ano . . ." pravila ona šeptmo.

Rudin ještě pevněji stiskl její ruce a chtěl ji přitisknouti k sobě . . .

Natalja rychle se ohlédla.

„Pusťte mne, — mne obchází hrůza — mně se zdá, že nás někdo poslouchá . . . Pro Boha, buďte opatrný. Volyncev se domyslí."

„Bůh s ním! Viděla jste, že jsem mu dnes ani neodpověděl . . . Ach, Nataljo Aleksejovno, jak jsem šťastný! Nyní už nás nic nerozdělí!"

Natalja pohlédla mu do očí.

„Pusťte mne," šeptala, „už je čas."

„Jeden okamžik," počal Rudin . . ,

„Ne, pusťte, pusťte mne . . ."

„Vy se mne nějak bojíte?"

„Ne; ale už je čas . . ."

„Tedy opakujte, alespoň ještě jednou . . ."

„Pravíte, že jste šťasten?" tázala se Natalja.

„Já? Není člověka šťastnějšího než já! Snad nepochopujete?"

Natalja nadzvedla hlavu. Překrásný byl její bledý obličej, šlechetný, mladý a vzbouřený — v tajném stínu altánu, při slabém světle, padajícím s noční oblohy.

„Věžte však," pravila, „já budu vaše."

„O Bože!" zvolal Rudin . . .

Ale Natalja uklonila se a odešla. Rudin stál nějakou chvíli, potom odešel zvolna z altánu. Měsíc

jasně ozářil jeho obličej; na ústech jeho bloudil úsměv.

„Jsem šťasten," pronesl polonahlas. „Ano, jsem šťasten," opakoval jakoby chtěl přesvědčiti sama sebe.

Vzpřímil svou postavu, zatřásl kadeřemi a šel hbitě do zahrady, vesele rozkládaje rukama.

A mezi tím v bezovém altáně rozhýbly se keře a objevil se Pandalevský. Opatrně se ohlédnul, zakýval hlavou, stiskl pysky, pronesl významně: „Vida je. Bude zapotřebí dáti o tom zprávu Darje Michajlovně," a schoval se.

VIII.

Navrátiv se domů, Volyncev byl tak strápen a zamračen, tak neochotně odpovídal svojí sestře a tak brzy se uzavřel do svého kabinetu, že se ona rozhodla poslati honce pro Ležněva. Posýlalať k němu ve všech těžkých příhodách. Ležněv dal jí vzkázati, že přijede následujícího dne.

Volyncev ani k jitru nestal se veselým. Po snídaní chtěl se dáti do práce, ale zůstal doma, lehl si na divan a četl knihu, což se s ním dálo ne často. Volyncev k literatuře náklonnosti nechoval a básní téměř se bál. „To je nepochopitelné jako báseň," říkával a na potvrzení svých slov citoval následující řádky básníka Ajbulata.

Do posledních až dnů mojích,
Ni hrdý pokus, ani slepota
Tě nezničí rukou svojí
má krvavá pomněnko života.

Aleksandra Pavlovna outrpně pohlížela na svého bratra, ale neobtěžovala jej svými otázkami.

Povoz přijel k zápraží. „Nu — pomyslila si — sláva Bohu, Ležněv“ ... Sluha vešel a oznámil příjezd Rudina.

Volyncev hodil knihu na podlahu a zvedl hlavu.

„Kdo přijel?“ tázal se.

„Rudin Dmitrij Nikolájič,“ opakoval sluha.

Volyncev vstal.

„Nechám jej prositi, aby šel dále,“ promluvil, „a ty sestro,“ dodal, obrátiv se k Aleksandře Pavlovně, „nech nás samotny.“

„A proč pak?“ počala ona . . .

„Já vím proč,“ přerušil ji palčivě, „prosím tebe.“

Vstoupil Rudin. Volyncev chladně se mu uklonil, stoje u prostřed pokoje a nepodal mu ruky. —

„Nečekal jste mne, přiznejte se,“ počal Rudin a položil klobouk na okno.

Pysky jeho s lehka sebou škubaly. Jemu nebylo volno; ale hleděl zakrýti svoje rozpaky.

„Nečekal jsem vás, ovšem,“ řekl Volyncev, „spíše po včerejším dni mohl jsem čekati někoho — se vzkázáním od vás.“

„Pochopuju, co chcete říci,“ pravil Rudin, sedaje si, „těší mne velice vaše upřímnosť. Tak je mnohem lépe. Sám jsem přijel k vám co k šlechetnému člověku.“

„Můžete-li bez komplimentů,“ podotkl Volyncev.

„Chci vám vysvětliti, proč jsem přijel.“

„Jsme známí: proč byste ke mně nepřijel? Mimo to, vy mne poctíváte svou návštěvou ne poprvé.“

„Přijel jsem k vám co šlechetný člověk k šlechetnému člověku,“ opakoval Rudin, „chci se

nyní odvolati na vlastní soud váš . . . Důvěřuju vám ouplně . . .“

„A oč se jedná?“ pravil Volyncev, který pořád ještě stál jako dříve a zamračeně se díval na Rudina, zvolna si kroutě konce vousů.

„Dovolte . . . přijel jsem za tím účelem, abych se vysvětlil, ovšem, ale přece to nejde najednou.“

„Proč pak nejde?“

„Jet při tom ještě třetí osoba . . .“

„Jak třetí osoba?“

„Sergěji Pavlyči, vy mi rozumíte.“

„Dmitrij Nikolájiči, já vám nikterak nerozumím.“

„Vaše libost je . . .“

„Moje libost je, abyste mluvil bez okolků!“ dořekl Volyncev.

On se začal zlobiti ne žertem.

Rudin se zakabonil.

„Dovolte . . . jsme samotni . . . Musím vám říci — ostatně, vy zajisté už se domyslíte (Volyncev netrpělivě pokrčil ramenoma) — musím vám říci, že miluju Natalju Aleksejevnu a mám právo za to míti, že také ona mne miluje.“

Volyncev zbledl, ale ničeho neodpověděl, odešel k oknu a obrátil se.

„Rozumíte, Sergěji Pavlyči,“ pokračoval Rudin: „že kdybych nebyl ujištěn . . .“

„Počkejte!“ spěšně přerušil jej Volyncev: „já nikterak nepochybuju . . . Cože! na zdraví! Jenom tomu se divím, s jakého ďábla přišlo vám na mysl přijíti ke mně s touto zprávou . . . Co jsem tu já? Co je mně do toho, koho vy milujete a kdo vás miluje? Já zhola nemohu pochopiti.“

Volyncev nepřestal dívati se z okna. Hlas jeho silně duněl.

Rudin vstal.

„Řeknu vám, Sergěji Pavlyči, proč jsem se odhodlal přijeti k vám, proč jsem se neměl v právu skrývati před vámi naše . . . naše vzájemné poměry. Já příliš hluboko si vás vážím — a proto jsem přijel; nechtěl jsem . . . my oba nechtěli před vámi hráti komedii. Cit váš k Natalje Alexejevně byl mi známý . . . Věřte mi, znám svou cenu: vím, jak málo jsem hoden toho, abych vám přebral místo v její srdci; avšak jesti tomu už souzeno tak, není-liž lépe obelstiti, klamati, přetvařovati se. Není-liž lépe vydati se v nedorozumění nebo dokonce v možnost takové scény, jaká udala se včera při obědě? Sergěji Pavlyči, řekněte sám?“

Volyncev založil ruce na hrudi, jakoby se namahal zkrotiti sama sebe.

„Sergěji Pavlyči!“ pokračoval Rudin, „já jsem vás rozhorčil, cítím to . . . ale rozumějte nám . . . rozumějte, že jsme neměli jiného prostředku, jak dokázati vám naši úctu, jak dokázati, že umíme ceniti vaši přímou šlechetnost. Upřímnost, ouplná upřímnost, s každým jiným byla by nemístnou, ale s vámi ona mi zůstala povinností. Nás těší pomyšlení, že naše tajemství je ve vašich rukou . . .

Volyncev nuceně se zasmál.

„Díky za důvěru!“ zvolal „ačkoliv dovolíte mně podotknouti, že jsem ani nechtěl věděti o vašem tajemství, ani jsem nechtěl vydati své vám a vy s ním zacházíte jako se svým zbožím. Avšak dovolte, vy mluvíte jako od společné osoby. Zajisté mohu předpokládati, že Natalje Aleksejevně je známa vaše návštěva a účel té návštěvy?“

Rudin se poněkud začepýřil.

„Ne, nesdělil jsem Natalje Aleksejevně svůj záměr, ale vím, že se mnou stejně smýšlí.“

„To je všechno hezké,“ řekl, pomlčev nějakou chvíli, Volyncev a zabubnoval prsty na skle, „ačkoliv se musím přiznati, že by bylo mnohem lépe, kdyby jste si mne méně vážil. Já, abych pravdu řekl, vašeho vážení nemám ani k čertu zapotřebí; ale co pak chcete nyní ode mne?“

„Ničeho nechci . . . nebo ne! chci jedno: chci, abyste mne nepovažoval za lstivého a chytrého člověka, abyste mně porozuměl . . . Troufám, že nyní už nemůžete pochybovati o mé upřímnosti . . . Chciť, Sergěj Pavlyči, abychom se rozloučili co přátelé . . . abyste mně, jako dříve, podal ruku . . .“

A Rudin přiblížil se k Volyncevu.

„Račte odpustit,“ pravil Volyncev, obrátiv se a odstoupil krok zpátky, „jsem ochoten vzdáti ouplnou spravedlivosť vašim záměrům, to je všechno hezké, dejme tomu i vznešené, avšak my lidé prostí, jíme perník nemalovaný, my nejsme v stavu sledovati let takových velikých rozumů, jako je váš . . . Co se vám zdá upřímným, nám se zdá přetvářkou a neskromností . . . Co je pro vás jednoduché a jasné, to pro nás je spletené a temné . . . Vy probleptáte to, co my skrýváme: Kde pak bychom mohli vám porozuměti! Račte odpustiti: ani za přítele vás považovati nemohu, ani ruky vám nepodám . . . To je snad nepatrnosť, ale vždyť jsem sám nepatrný.“

Rudin vzal klobouk s okna.

„Sergěji Pavlyči,“ opakoval on starostlivě: „s bohem, zmýlil jsem se ve svém očekávání. Návštěva má je skutečně dosti podivná; ale doufal jsem, že vy . . . (Volyncev učinil netrpělivý pohyb) . . . Odpusťte, více o tom mluviti již ne-

budu. Když si představím vše, vidím skutečně, že máte pravdu a jináče jednati jste nemohl. S bohem a dovolte, alespoň ještě jednou, posledněkrát, abych vás ujistil o čistotě svých oumyslů . . . Jsem přesvědčen o vaší skromnosti . . .“

„To už je příliš!“ zvolal Volyncev a třásl se hněvem, „já nikterak se neprosil o vaši důvěru; a protož nemáte práva spolehati se na mou skromnost!“

Rudin chtěl něco říci, ale jen rukama hodil, poklonil se a odešel, Volyncev však vrhl se na divan a obrátil se obličejem ku zdi.

„Smím k tobě?“ ozval se u dveří hlas Aleksandry Pavlovny.

Volyncev ne hned odpověděl a kradmo přejel si rukou přes obličej. „Ne, Sášo,“ promluvil on s lehka změnivším se hlasem, „počkej ještě trochu.“

Po půlhodince, Aleksandra Pavlovna opět přistoupila ku dveřím.

„Michajlo Michajlyč přijel,“ pravila, „chceš jej viděti?“

„Chci,“ odpověděl Volyncev: „pošli ho sem.“

Ležněv vstoupil.

„Co — není ti dobře?“ tázal se on, sedaje na křeslo vedle divanu.

Volyncev se zvedl, opřel se na loket, dlouho, dlouho patřil příteli svému do očí a tu mu vyprávěl celý svůj rozhovor s Rudiným, od slova do slova. Dosud nikdá se ani nezmínil Ležněvu o svých citech k Natalje, ačkoliv se také dovtípil, že nebyly pro něho skrytými.

„Nu, brate, překvapil si mne,“ pravil Ležněv, když byl právě Volyncev s vypravováním u konce. „Mnoho divného jsem od něho čekal, ale už to . . . Ostatně, poznávám jej také zde.“

„Dovol!“ řekl rozčilený Volyncev, „vždyť je to jednoduše přenáhlenosť! Vždyť jsem jej málem s okna nevyhodil. Chvástati se asi chtěl přede mnou anebo dostal strach? A proč a nač? Kterak se odhodlal jíti k člověku . . .“

Volyncev položil ruce za hlavu a umlkl.

„Ne, brate, to není to,“ klidně namítal Ležněv. „Ty mně asi neuvěříš, že on to udělal z dobré pohnutky. Zajisté . . . Ono, víš, je to i šlechetné i upřímné, nu a naskytla se mu příležitost mluviti, výmluvnosti stavidla pustiti; ale vždyť je nám něčeho jiného potřeba, hle, bez čeho my žíti nejsme v stavu . . . Oh, jazyk jeho — je nepřítelem jeho . . . Nu, za to však jest on sluhou jeho.“

„S jakou velebností vstoupil a mluvil, ty sobě představiti nemůžeš! . . .“

„Nu, ano, bez toho už nelze. On kabát zapíná, zrovna jako kdyby konal svatou povinnosť. Já bych jej vysadil na pustý ostrov a podíval bych se za rohem, jak by se tam asi rozepjal. A pořád káže o jednoduchosti!“

„A řekni mi, brate, pro Boha,“ tázal se Volyncev, „co je to filozofie, co?“

„Jak bych ti řekl? s jedné strany, medle, je to právě filozofie — a s druhé už zhola není tím. Na filozofii každou hlouposť svalovati také se nesluší.“

Volyncev pohleděl na něho.

„A nelhal on, jak myslíš?“

„Ne, synu můj, nelhal. A ostatně, víš-li co? Dost už hovořeno o tom. Dávej, brate, zakouříme si fajfku a zavoláme sem Alexandru Pavlovnu . . . Při ní hovoří se lépe a mlčí se snáze. Ona nás čajem napojí.“

„Dovol," pravil Volyncev. „Sášo, pojď sem," zvolal.

Aleksandra Pavlovna vešla. On ji chytil za ruku a pevně přitiskl ku svým ústům.

Rudin vrátil se domů ve stavu ducha smutném a divném. Hněval se na sebe, vyčítal si neodpustitelnou přenáhlenosť, klukovství. Nenadarmo řekl kdosi: „Nic není těžšího nad poznání právě vykonané hlouposti."

Kajícnosť hryzla Rudina.

„Čert mne nahádal," šeptal si skrze zuby, „jezditi k tomu statkáři! To je myšlenka! Jen tak drze se pozvati!" . . .

A v domě Darjy Michajlovny dělo se něco neobyčejného. Sama domácí paní se neukázala a k obědu nepřišla: jí, jak ujišťoval Pandalevský, jediná to k ní připuštěná osoba, bolela hlava. Natalju Rudin taktéž skoro nevídal: sedělať ve svém pokojíku s m—lle Boncourt . . . Když se s ní setkal ve stolové komnatě, ona tak starostlivě naň se podívala, že se mu div srdce neutrhlo. Její obličej se změnil, zrovna jakoby neštěstí se na ni přivalilo od včerejšího dne. Tesklivost z neurčité předtuchy počala trápiti Rudina. Aby se nějak obveselil, zaměstnával se s Basistovým, mnoho s ním rozmlouval a našel v něm horoucího, živého mladíka, s nadšenými nadějemi a netknutou ještě vírou. K večeru přišla Darja Michajlovna asi na dvě hodiny do hostinné komnaty. Byla k Rudinu laskava, ale držela se v jakési vzdálenosti a hned se pozasmála, hned se mračila, mluvila nosem a pořád více narážkami . . . Tak od ní válo jako ode dvorní dámy. V poslední dobu jakoby ochladla

poněkud k Rudinu. — „Co to má znamenati?“ myslil si, hledě s boku na její zanedbanou hlavu.

Nečekal dlouho na rozřešení té záhady. Vraceje se ku dvanácté hodině do své komnaty, šel po temném korridoru. Najednou kdosi vsunul mu zápisku do ruky. Ohlédl se: od něho vzdalovala se dívka, jak se mu zdálo, Nataljina služka. Přišed do své komnaty, poslal člověka pryč, rozevřel zápisku a pročetl následující řádky, načrtané rukou Natalji:

„Přijďte zýtra v sedm hodin ráno, ne později, k Avduchinu rybníku, za dubovým lesem. Žádný jiný čas není možno. To bude naše poslední shledání a všechno bude skončeno, jestli . . . Přijďte. Bude zapotřebí rozhodnouti se . . .

P. S. Jestli nepřijdu, tož se více neuvidíme: tenkráte vám dám věděti . . .“

Rudin se zamyslil, povrtěl zápiskou v ruce, položil ji pod podušku, lehl, ale neusnul brzy, spal citlivým snem a nebylo ještě pět hodin, když se probudil.

IX.

Avduchin rybník, vedle kterého Natalja udala Rudinu zastaveníčko, dávno přestal býti rybníkem. Před třiceti lety se protrhl a od té doby jej zaházeli. Jen po rovném a ploském dnu někdy zatáhnutém mastným jílem, a z ostatků hráze mohlo se souditi, že zde býval rybník. Tutéž býval dvorek, ale ten dávno zmizel. Dvě ohromné jedle naň upomínaly; vítr věčně šuměl a zasmušile hučel v jich vysoké, sporé zeleni . . . V lidu chodily tajemné pověsti o strašném zločinu, jakoby spáchaném u jich kořene; říkali také, že ani jedna

z nich nepadne, aby neudělala někomu smrť; stála prý tu dříve jedle, která v bouři se skácela a rozmačkala děvče. Celé místo okolo rybníka považovalo se za nečisté; pusté a holé, ale hluché a tmavé, i za slunečního dne — ono zdálo se ještě tmavší a hlušší blízkostí starého dubového lesa, dávno vymřelého a zaschlého. Řídké, šeré pahejly ohromných stromů vypínaly se jako strašidla nad nízkým křovím. Ouzko bylo patřiti na ně: zdálo se, že zlí starci sešli se a zamýšlejí něco nedobrého. Ouzká, sotva proražená stezka vinula se po straně. Bez zvláštní potřeby nikdo nešel okolo Avduchina rybníka. Natalja naschvál zvolila takové samotářské místo. K němu bylo od domu Darjy Michajlovny asi verstu daleko.

Slunce už dávno vstalo, když Rudin přišel k Avduchinu rybníku; ale neveselé bylo jitro. Husté mraky mléčné barvy pokrývaly všechnu oblohu; vítr je rychle hnal, píšťě a hvízdaje. Rudin jal se choditi sem tam po hrázi, zarostlé tuhým lopušníkem a počernělou kopřivou. Byl rozčilen. Toto nové shledání, tyto nové pocity jej zaměstnávaly, ale také jej znepokojovaly, zvláště po včerejším psaní. Viděl, že rozuzlení přiblížilo se a tajně rmoutil se v mysli, ačkoliv by si to nikdo nepomyslil, vida, s jakou soustředěnou odhodlaností založil ruce na hruď a kolem se ohlížel. Ne nadarmo řekl o něm Pigasov jedenkráte, že hlava u něho jako u čínské modly, stále měla převahu. Ale s pouhou hlavou ať byla silná jakkoliv, člověku těžko je poznati to, co v něm samém se děje . . . Rudin, moudrý, pronikavý Rudin, nebyl v stavu říci jistě, miluje-li Natalju, trpí-li, bude-li se trápiti, až se s ní rozloučí. Proč pak, nedokládaje se ani Lovlasem „ta spravedlnost

se mu vzdáti musí — zbláznil ubohou dívčinu?“ Proč ji očekával s tajnou bázní? Na to jest jedna odpověď: nikdo nedá se tak lehko unésti, jako nevášniví lidé.

Chodil po hrázi a Natalja spěchala k němu přímo přes pole, po mokré trávě.

„Slečno! Slečno! vy si nohy zamočíte,“ pravila jí služka, Máša, sotva za ní stačící.

Natalja jí neposlouchala a běžela bez oddechu.

„Ach jen kdyby nás neuviděli!“ pravila Máša. „Už i tomu se musím diviti, kterak jsme to z domu vyšli. — Jen kdyby se mamzel neprobudila ... Blaho nedaleko ... A už čeká on,“ dodala, uviděvši nedaleko statnou postavu Rudina, jako sochu stojícího na hrázi, „však darmo on tak stojí nahoře — kdyby raději sešel dolů.“

Natalja se zastavila.

„Počkej zde, Mášo,“ promluvila a ubírala se k rybníku.

Rudin přistoupil k ní a zůstal státi v udivení; neb takového výrazu na její obličeji on ještě nepozoroval. Obočí její bylo rozsunuto, ústa stisknutá, oči hleděly přímo a přísně.

„Dmitrij Nikolájiči,“ počala, „nesmíme mařiti čas. Přišla jsem na pět minut. Musím vám říci, že matinka všechno ví. Pan Pandalevský viděl nás předevčírem a vyprávěl jí o našem zastaveníčku. On byl vždy špehounem u matinky. Včera mne pozvala k sobě.“

„Bože můj!“ zvolal Rudin, „to je strašné... Co pak řekla vaše matinka?“

„Ona se na mne nehněvala, nehubovala mne, jenom mi domluvila pro mou lehkomyslnosť.“

„Jenom?“

„Ano, a řekla mi, že spíše dá svolení k tomu, abych byla mrtvou, nežli vaší ženou.“

„Jeli možná, aby to řekla?“

„Ano; a ještě dodala, že vy nikterak nechcete si mne vzíti, že vy tak jen z dlouhé chvíle se o mne ucházíte a že ona toho od vás neočekávala; že ona sama nese vinu, proč dovolila mně tak často viděti se s vámi . . . že ona spolehá se na můj rozum, že jsem ji velice překvapila . . . ba už ani všechno nepamatuju, co mi říkala.“

Natalja pronesla všechno jakýmsi stejným, skoro mdlým hlasem.

„A vy, Nataljo Aleksejovno, co jste jí odpověděla?“ tázal se Rudin.

„Co jsem jí odpověděla?“ opakovala Natalja, „. . . co míníte nyní dělati *vy*?“

„Bože můj! Bože můj!“ promluvil Rudin, „to je ukrutné! Tak brzy! . . . Tak nenadálá rána! . . . Také vaše matinka přišla do takového hněvu?“

„Ano . . . ano, ona slyšeti o vás nechce.“

„To je strašné! Zajisté už není náděje?“

„Žádné.“

„Proč jsme tak nešťastni! Hnusný ten Pandalevský! . . . Vy se mne tážete, Nataljo Aleksejevno, co míním dělati? Mně jde hlava kolem — nic nemohu uvážiti . . . Cítím jen své neštěstí . . . divím se, jak můžete zachovati svou chladnokrevnosť . . .“

„Myslíte, že mi lehko?“ promluvila Natalja. Rudin počal choditi po hrázi. Natalja nespustila s něho očí.

„Vyptávala se vás vaše matinka?“ promluvila konečně.

„Ptala se mne, miluju-li vás.“

„Nu . . . a vy?“

Natalja pomlčela. „Nelhala jsem.“

Rudin vzal ji za ruku.

„Vždy, ve všem šlechetná a velkodušná. O srdce děvčete — to je ryzé zlato! No a zdaž vaše matinka tak rozhodně projevila svou vůli stran nemožnosti našeho sňatku?“

„Ano, rozhodně. Již jsem vám řekla, ona je přesvědčena, že vy sám nemíníte mne si vzíti.“

„Zajisté mne považuje za podvodníka! Čím jsem to zasloužil?“

A Rudin vzal se za hlavu.

„Dmitrij Nikolájiči,“ pravila Natalja, „maříme darmo čas. Pomněte, já posledně se vidím s vámi. Já přišla sem ne plakat, ne žalovat, neb vidíte, že nepláču — já přišla sem za radou.“

„A jakou radu mám vám, dáti Nataljo Aleksejovno?“

„Jakou radu? Jste muž; přivykla jsem vám věřiti, já do konce budu vám věřiti. Řekněte, jaké jsou vaše úmysly.“

„Moje úmysly? Vaše matinka, zajisté vás vypoví z domu.“

„Snad. Včera už mi pravila, že musím upustiti od známosti s vámi . . . Ale vy neodpovídáte na mou otázku.“

„Na jakou otázku?“

„Jak myslíte, co musíme dělati?“

„Co máme dělati?“ namítal Rudin, „rozumí se, že podrobiti se.“

„Podrobiti se,“ žvolna opakovala Natalja a tvář její pobledla.

„Podrobiti se osudu,“ pokračoval Rudin. „Co pak dělati? Vím příliš dobře, jak je to trapné, těžké, nesnesitelné; ale posuďte sama, Nataljo Aleksejovno, jsem chudý . . . Pravda, mohu pracovati; ale kdybych i byl bohatý člověk, zdali pak byste byla v stavu snésti násilné roztržení

od vaší rodiny, hněv vaší matky? . . .“ Ne Nataljo Aleksejovno; na to není ani pomyšlení. Vám nebylo souzeno žíti se mnou, a to štěstí, o kterém jsem snil, není pro mne.“

Natalja pojednou zakryla tvář rukama a zaplakala. Rudin přiblížil se k ní.

„Nataljo Aleksejovno! milá Nataljo,“ děl se zápalem, „neplačte, pro Boha, nesužte mne, utište se . . .“

Natalja pozvedla hlavu.

„Vy mi pravíte, abych se utišila,“ počala a oči její zaleskly se v slzách, „já nepláču pro to, pro co vy myslíte . . . To mne nebolí, mne bolí to, že jsem se ve vás zmýlila . . . Jak? přicházím k vám o radu a v jakou chvíli, a první vaše slovo: podrobiti se . . . Podrobiti se! Tak vida jak se řídíte svými slovy a kázaním o svobodě, o obětavosti, které . . .

Hlas její se přetrhl.

„Ale Nataljo Aleksejovno,“ počal rozpačitě Rudin: pomněte . . . neodříkám se svých slov . . . jenom . . .“

„Tázal jste se mne,“ pokračovala Natalja s novou silou, „co jsem odpověděla své máteři, když se mi prohlásila, že raději mne uvidí mrtvou, než zasnoubenou s vámi, odpověděla jsem jí, že raději umru, nežli bych si jiného vzala . . . A vy říkáte, podrobiti se! Zajisté měla ona pravdu, vy věru pouze z dlouhé chvíle zažertoval jste si se mnou . . .“

„Zapřísahám se vám, Nataljo Aleksejovno . . . ujišťuju vás . . .“ tvrdil Rudin.

Ale ona jej neposlouchala.

„Proč jste mne nezastavil? proč vy sám . . . jste nepočítal na překážky? Hanba mně mluviti o tom . . . no vždyť už je vše skončeno.“

„Musíte se upokojiti, Nataljo Aleksejovno,“ počal opět Rudin, „musíte obé rozvážiti, jakým způsobem . . .“

„Tak často jste mluvíval,“ přerušila jej ona, „ale víte-li, kdybyste dnes mně řekl, hned: „Já tě miluju, ale ženiti se nemohu, neodpovídám za budoucí, dej mi ruku a pojď za mnou,“ — víte-li, že bych šla za vámi, víte-li, že bych se na všechno odhodlala? Ale zajisté od slova do skutku je daleko a vy jste nyní dostal strach tak právě, jako jste ho dostal předevčírem při obědě před Volyncevým!“

Krev se vehnala Rudinu do tváře. Neočekávaná srdnatosť Natalje jej překvapila, ale poslední slova poranila jeho samolásku.

„Jste příliš rozdrážděna nyní, Nataljo Aleksejovno,“ počal „nemůžete pochopiti, jak hluboce mne urážíte. Doufám, že časem mi vzdáte spravedlnosť; pochopíte, co mne stálo, abych se odřekl štěstí, které, jak pravíte sama, neukládalo mi žádných závazků. Vaše spokojenosť je mi dražší nade všechno ve světě, a byl bych člověkem nejnižším, kdybych se odhodlal využitkovati . . .“

„Možná, možná,“ přerušila jej Natalja, „možná, máte pravdu; nevím, co mluvím. Ale já dosud věřila každému vašemu slovu, věřila . . . Budoucně, prosím, uvažte slova svá, nepronášejte je do větru. Když jsem vám řekla, že vás miluju, vím, co znamená to slovo: byla jsem na všechno hotova . . . Nyní mi zbývá děkovati vám za poučování a rozloučiti se.“

„Ustaňte, pro Boha, Nataljo Aleksejovno, prosím vás. Nezasluhuju vašeho pohrdání, přisahám. Vmyslete se pak také vy do mé situace. „Já odpovídám za vás i za sebe. Kdybych vás nemiloval tou nejoddanější láskou — i Bože

můj! hned bych vám učinil návrh k útěku se mnou . . . dříve nebo později, matinka vaše odpustí nám . . . a tehdáž . . . Ale prvé než pomyslím na vlastní štěstí . . .“

On se zajíkl. Pohled Nataljy přímo na něho upřený jej zarazil.

„Vy hledíte mi dokázati, že jste poctivý člověk, Dmitrij Nikolájiči,“ promluvila „o tom nepochybuju. Nejste v stavu jednati dle plánu; ale zdaliž jsem chtěla přesvědčiti se, zdaliž proto jsem přišla sem . . .“

„Neočekával jsem, Nataljo Aleksejovno . . .“

„A! vida jak jste se prořekl! Ano, vy jste neočekával všeho toho — vy jste mne neznal. Buďtež bez starosti . . . vy mne nemilujete a já se nikomu nevtírám.“

„Já vás miluju!“ zvolal Rudin.

Natalja se vzpřímila.

„Může býti, ale jak mne milujete? pamatuju všechna vaše slova, Dmitrij Nikolájiči. Pamatujete se, že jste mi říkal, bez ouplné rovnosti není lásky . . . Jste pro mne příliš vysoký, nehodíte se ke mně . . . Jsem k nižší práci. Vám nastává důstojnější činnost. Nezapomenu dnešního dne . . . s Bohem . . .“

„Nataljo Aleksejovno, vy jdete už? Tak se máme rozloučiti?“

On jí podával ruku. Ona zůstala státi. Jeho prosebný hlas, zdálo se, že jí pohnul.

„Ne,“ promluvila konečně, „cítím, jak něco se ve mně zlomilo . . . Já šla sem, já mluvila s vámi takřka v hořečce; musím se vzpamatovati. To nesmí býti, sám jste řekl, že tomu nebude. Bože můj, když jsem šla sem, v myšlenkách loučila jsem se s mým domovem, s celou svou mi-

nulostí, — a cože? koho jsem potkala zde? málomyslného člověka . . . A z čeho jste soudil, že nejsem s to rozloučiti se se svou rodinou? „Vaše matinka nepřivolí . . . To je strašné!“ Tohle je všechno, co jsem slyšela od Vás. Jste-li to vy, jste-li to vy, Rudine? Ne! s Bohem . . . Ach! kdybyste mne miloval, pocítila bych to teprvé v tento okamžik . . . Ne, ne, s Bohem! . . .“

Ona rychle se obrátila a běžela k Máše, která už dávno počala se strachovati a dávati jí znamení.

„*Vy* se bojíte, a ne já!“ volal Rudin za Nataljou.

Ona již nedávala pozor a spěchala přes pole domů. Šťastně vrátila se do své ložnice; ale jen překročila práh, síly ji zradily a ona bez citů padla Máši do náručí.

A Rudin dlouho ještě stál na hrázi. Konečně se otřásl, pozvolnými kroky dobral se k pěšině a tiše kráčel po ní. Byl velice zahanben . . . i roztrpčen.

„Jaká?“ myslil si. „V osmnácti letech! . . . ne, já ji neznal . . . Ona je znamenitá dívčina. Jaká síla vůle! . . . Má pravdu; nestojí o takovou lásku, jakou já jsem k ní cítil . . . Cítil? . . .“ tázal se sama sebe. „Zdaliž necítím už více lásky? Tak vida, jak muselo se všechno skončiti! Jak jsem byl k politování a nepatrný před ní?“

Lehký dupot koní přiměl Rudina, že pozvedl oči. Jemu vstříc, na věrném svém ryzáku jel Ležněv. Rudin mlčky se s ním pozdravil a jakoby překvapen nenadálou myšlenkou, obrátil se s cesty a rychle šel směrem k domu Darjy Michajlovny.

Ležněv nechal ho odejíti, ohlédl se za ním a trochu se pozamysliv, také obrátil svého koně

— a jel zpátky k Volyncevu, u kterého byl přes noc. Zastal jej spícího, poručil, aby jej nebudili a čekaje na čaj, sedl na balkón a kouřil z dýmky.

X.

Volyncev vstal v deset hodin a seznav, že Ležněv sedí na balkoně, velice se podivil a dal jej poprositi k sobě.

„Co se stalo?“ tázal se ho. „Vždyť jsi chtěl jeti domu.“

„Ano, chtěl, ale potkal jsem Rudina . . . Samoten kráčí po poli a obličej jeho tak je rozháraný. Sebral jsem se a jel zpátky.“

„Ty jsi se vrátil, poněvadž jsi potkal Rudina?“

„To jest, abych opravdu řekl, já sám nevím, proč jsem se vrátil; bezpochyby, že jsem si na tebe vzpomněl, chtěl jsem s tebou poseděti a domů mám času dosti.“

Volyncev hořce se usmál.

„Ano, o Rudinu nelze nyní pomysliti, aby se nepomyslilo taktéž na mne . . ! Člověče!“ volal hlasitě, „dej nám čaj.“

Přátelé začali píti čaj. Ležněv zahovořil o hospodářství, o novém spůsobu, jak se kryjou stodoly lepenkou . . .

Najednou Volyncev vyskočil s křesla a s takovou silou udeřil do stolu, že šálky a sklenice zazněly.

„Ne!“ vzkřiknul, „již nejsem v stavu to déle snésti! Já vyzvu toho mudráka, a ať mne zastřelí, nebo já už se postarám vlepiti mu kouli do jeho učené hlavy.“

„Co ty, co ty, prosím tě," vykoktal Ležněv, „jak můžeš tak křičeti! já čibuk pustil . . . Co se s tebou?"

„A to, že já slyšeti lhostejně jméno jeho nemohu, všechna krev se mi vaří."

„Hlouposti, brate, hlouposti! že se nestydíš!" namítal Ležněv, zvedaje z podlahy čibuk. „Pusť to — ku jeho . . ."

„On mne urazil," pokračoval Volyncev, chodě po komnatě . . . „ano! on mne urazil. Ty mi sám musíš přisvědčiti. V první chvíli byl jsem bez sebe, on mne pomátl; a kdo to mohl očekávati? Však já mu dokážu, že se mnou není co žertovati. Já ho, proklatého filosofa, jako koroptev zastřelím."

„Mnoho tím vyhraješ, jakže! Já už o tvé sestře nemluvím. Známo je, že ty bouříš ve vášni . . . kde pak ti na sestru mysliti! Však s ohledem na třetí osobu, co myslíš, kdyby jsi zabil filosofa, napravíš svou věc?"

Volyncev vrhl se na křeslo.

„Tak ujedu někam! Nebo mně tu zármutek jenom srdce rozežere; jenom místa nikde najíti nemohu."

„Ujedeš . . . tohle je jiná věc! S tím hle souhlasím. A víš-li co ti radím? Jeďme spolu — na Kavkaz nebo jenom tak na Malou Rus, halušky jísti. Slavné to, brate, dílo!"

„Ano; a sestru s kým tu zanecháme?"

„A proč by Aleksandra Pavlovna nejela s námi? Můj Bože, výborně to půjde. Ucházeti se o ni, to já na sebe vezmu, v ničem nedostatku míti nebude; jestli bude si přáti, každý večer serenádu pod oknem dám vystrojiti, „jamščíky" Kolínskou vodou napustím, květiny po cestách nasázím. A už my, brate, s tebou jen se přerodíme;

tak těšiti se budeme, břicháči takoví zpátky přijedeme, že žádná láska více se nás nechytne!“

„Ty pořád žertuješ, Mišo!“

„Docela nežertuju. To ti znamenitá myšlenka do hlavy přišla.“

„Ne! hlouposť“ zvolal opět Volyncev, „já se chci s ním bíti, bíti! . . .“

„Zase! Jaký jsi to, brate, dnes cholerik! . . .“

Člověk přišel se psaním v ruce.

„Od koho?“ tázal se Ležněv.

„Od Rudina, Dmitrija Nikolájeviče. Lasunských člověk přivezl.“

„Od Rudina?“ opakoval Volyncev, „komu?“

„Vám“

„Mně . . . podej.“

Volyncev popadl psaní, rychle rozpečetil a jal se čísti. Ležněv pozorně hleděl na něho, skoro radostné divení obrazilo se na obličeji Volynceva; klesly mu ruce.

„Co je to?“ tázal se Ležněv.

„Přečti si,“ pravil Volyncev polonahlas a podal mu psaní.

Ležněv počal čísti. Hle, co psal Rudin.

„Velectěný pane, Sergěji Pavloviči!

Dnes odjíždím z domu Darjy Michajlovny a odjíždím na vždy. Zajisté se tomu podivíte, zvláště po tom, co se stalo včera. Nemohu vám vysvětliti, co mne zejmena přimělo tak jednati; ale mně se z jisté příčiny tak zdá, že vás musím zpraviti o svém odjezdě. Vy mne nemilujete a dokonce mne považujete za špatného člověka. Mám úmysl ospravedlniti se, mne ospravedlňuje doba. Dle mého mínění jest jak nedůstojno muže tak i neprospěšno dokazovati předpojatému člověku nespravedlivosť jeho předpojatosti. Kdo mne chce

pochopiti, ten mi odpustí a kdo mnou pochopiti nechce nebo nemůže — obvinění toho mnou nehne. Zmýlil jsem se ve vás. V očích mých zůstáváte šlechetným a poctivým člověkem; ale myslil jsem, že dovedete státi výše nad ústředím, v kterém iste se vyvinul . . . Chybil jsem. Co dělati?! Ne poprvé a ne naposledy. Opakuju vám: odjíždím. Přeju vám štěstí. Ubezpečuji, že toto přání je ouplně nezištné a doufám, že budete nyní šťasten. Možná, že časem změníte své mínění o mně. Uvidíme-li se někdy, nevím, ale v každém případě, zůstávám v upřímné úctě k vám

D. R.

P. S. Dlužné vám dvě stě rublů pošlu, jak jen přijedu na svůj statek v T . . . ou gubernii. Taktéž prosím vás, nemluvte Darje Michajlovně o tomto psaní."

P. S. S. Ještě jedna poslední, ale důležitá prosba: poněvadž nyní odjíždím, doufám, že nebudete vzpomínati před Nataljou Aleksejevnou o mé návštěvě u vás . . ."

„Nu, co tomu říkáš?" tázal se Volyncev, když byl právě Ležněv dočetl psaní.

„Co tomu říci!" prohodil Ležněv, provolal po orientálsku: „Alah! Alah!" a položil prst obdivu na ústa — „to je co se může dělati. Odjíždí . . . Nu? cesta volná. Ale co je zajímavé: vždyť i toto psaní napsati považoval *za povinnosť*, a přichází k tobě z citu povinnosti . . . U těchto pánů je na každém kroku povinnosť a pořád povinnosť — a dluhy," dodal Ležněv, s úšklebkem ukazuje na postscriptum.

„A jakými frázemi hází?" zvolal Volyncev. „on se zmýlil ve mně, on očekával, že já budu

státi výše nad nějakým ústředím . . . Co to za tlachy, horší než verše!“

Ležněv ničeho neodpověděl; jedině oči jeho se usmívaly. Volyncev vstal.

„Zejtra chci jeti k Darje Michajlovně,“ promluvil, „chci seznati, co to všechno znamená . . .“

„Počkej, brate, dej mu přistrojiti se. K čemu se s ním opět sraziti? Vždyť on mizí — čeho ti ještě? Raději pojď si lehnout a usni; vždyť jsi, tuším, celou noc s boku na bok se převracel. Však se ti věci napravujou . . .“

„Z čeho tak soudíš?“

„Jen tak se mi zdá. Jenom usni a já půjdu k tvé sestře — posedím s ní.“

„Já docela spáti nechci. Z jaké příčiny mně spáti! . . . Raději pojedu, pole ohlednu,“ pravil Volyncev otřepávaje si kabát.

„Také dobře. Jeď, brate, jeď, ohledni pole . . .“

A Ležněv odebral se k Aleksandře Pavlovně. Zastal jí v hostinné komnatě. Ona laskavě ho přivítala. Radovalat se vždy z jeho příchodu; ale obličej její zůstal starostlivý. Ji znepokojovala včerejší návštěva Rudina.

Vy od bratra? tázala se Ležněva, „jak je mu dnes?“

„I nic, jel pole ohlédnout.“

Aleksandra Pavlovna pomlčela.

„Řekněte, prosím vás,“ počala opět, pozorně prohlížejíc lem kapesního šátku, — nevíte proč . . .“

„Přijel Rudin?“ vskočil do řeči Ležněv. „Vím, přijel se rozloučit.“

Aleksandra Pavlovna pozvedla hlavu.

„Jak — rozloučiti se?“

„Ano. Zdali jste neslyšela? Odjíždí od Darjy Michajlovny.“

„Odjíždí?“

„Na vždy; aspoň tak praví.“

„Ale, prosím vás, jak tomu rozuměti, po všem tom . . .“

„A to je jiná věc! Rozuměti tomu nelze, ale je tomu tak. Nejspíše se tam něco přihodilo. Strunu příliš napnul — a ona praskla.“

„Michajlo Michajlyči!“ počala Aleksandra Pavlovna, „já ničemu nerozumím; jak se mi zdá, smějete se nade mnou . . .“

„Ale můj Bože, ne . . . On prý odjíždí a dokonce písemně dává o tom zprávu svým známým. Ono je to, jestli chcete s některého ohledu, ne špatné; ale odjezd jeho překazil uskutečnění jednoho nejdivnějšího plánu, o kterém jsme mluvili s vaším bratrem.“

„Co, jaký plán?“

‚Tenhle. Navrhoval jsem vašemu bratru, aby cestoval k vůli obveselení a vzal vás s sebou. Ucházeti se zvláště o vás vzal jsem já na sebe . . .“

„To je hezké!“ zvolala Aleksandra Pavlovna, „představuju si, jak byste se o mne ucházel. Ano vy byste mne hladem umořil.“

„Vy tak proto mluvíte, Aleksandro Pavlovno, poněvadž mne neznáte. Vy myslíte, že jsem pařez, pařez dokonalý, dubisko nějaké; a známo-li vám, že jsem schopen táti, jako cukr, dni proklečeti?“

„To bych se ráda na to podívala!“

Ležněv náhle se zvedl. „Ale vemte si mne za muže, Aleksandro Pavlovno, vy to všechno také uvidíte.“

Aleksandra Pavlovna se začervenala pod uši.

„Co jste to řekl, Michajlo Michajlyči?“ opakovala ona rozpačitě.

„A to já řekl,“ odpověděl Ležněv, „co už od pradávna a tisíckráte u mně na jazyku bylo. Ko-

nečně jsem se prořekl, a vy můžete jednati, jak uznáte. A abych vás neženiroval, odejdu nyní. Jestli nechcete býti mojí ženou . . . Vzdálím se. Jestli vám není protivno, poručte mne jen přivolati, já už porozumím.“

Aleksandra Pavlovna chtěla zadržeti Ležněva, ale on hbitě odešel, bez čepice odebral se do zahrady, opřel se na vrátka a někam se zadíval.

„Michajlo Michajlyči!“ ozval se za ním hlas služebné, „račte k milostpaní. Ona mi poroučí, abych vás zavolala.“

Michajlo Michajlyč obrátil se, vzal služebnou, k velkému její udivení, oběma rukama za hlavu, políbil ji na čelo a šel k Aleksandře Pavlovně.

XI.

Vrátiv se domů, ihned po setkání s Ležněvým, Rudin zavřel se do své komnaty a napsal dvě psaní, jedno Volyncevu (ono je známo už čtenářům) a druhé — Natalje. Nad tímto druhým psaním velmi dlouho seděl, mnoho v něm přeškrtal a předělal a šetrně sepsav ho na tenkém listě poštovního papíru, složil ho co možná do nejmenšího formátu a uložil do kapsy. Se žalem na obličeji prošel se několikráte sem tam po komnatě, sedl na křeslo před oknem, podepřel se rukou; slza tiše vystoupla na jeho řasy . . . . Vstal, zapjal se na všechny knoflíky, přivolal člověka a poručil zeptati se Darjy Michajlovny, může-li ji viděti.

Člověk brzy se navrátil a oznámil, že Darja Michajlovna dává jej prositi o návštěvu. Rudin vešel k ní.

Přijala ho v kabinetě, jako poprvé před dvěma měsíci. Ale nyní nebyla samotna, u ní seděl Pan-

dalevský, skromný, svěží, čistý a vymydlený jako vždy. —

Darja Michajlovna laskavě šla vstříc Rudinu a Rudin uctivě se jí poklonil, ale při prvním pohledu na usmívavé tváře obou každý jen poněkud zkušený člověk seznal by, že mezi nimi, jestli se i nevyslovila, tož se přihodila nějaká mrzutost. Rudin věděl, že Darja Michajlovna na něho se hněvá. Darja Michajlovna tušila, že je mu všechno již známo.

Udání Pandalevského velice ji pobouřilo. Světská prchlost v ní se zachvěla. Rudin, chudý, bez hodnosti a dosud neznámý člověk, opovážil se udati zastaveníčko její dceři — dceři Darjy Michajlovny Lasunské!!

„Dejme tomu, že je moudrý, že je geniální!“ pravila ona, „však co to dokazuje? Potom každý může doufati, že se stane mým zetěm?“

„Já dlouho svým očím nevěřil,“ dořekl Pandalevský. „Kterak nemohl věděti o mezích slušnosti divím se!“

Darja Michajlovna velmi se rozčilila a Natalja dostala od ní.

Poprosila Rudina, aby si sedl. On sedl, ne však jako dřívější Rudin, skoro domácí pán, dokonce ne jako známý domácí pán, ale jako host. Vše to stalo se v jeden okamžik . . . Tak voda nenadále mění se ve tvrdý led.

„Přišel jsem k vám, Darjo Michajlovno,“ počal Rudin, — poděkovati se vám za pohostinství. Obdržel jsem dnes zprávu ze svého statku a musím právě dnes odjeti.“

Darja Michajlovna upřeně pohledla na Rudina.

„On mne předstihl, nejspíše se dovtipuje,“ pomyslila si ona. „Zbavuje mne obtížného vysvětlení, tím lépe. Ať žijou moudří lidé!“

„Jeli možná?“ promluvila hlasitě. „Ach, jak je to nemilé! Nu co dělati! Doufám, že vás uvidím nynější zimou v Moskvě. My samy brzy odsud pojedeme.“

„Nevím, Darjo Michajlovno, podaří-li se mi býti v Moskvě; ale jestli najdu prostředků, budu považovati za svou povinnost přijíti k vám.“

„Aha brate!“ pomyslil si pro sebe Pandalevský; „dávno-li tomu, co jsi se tu roztahoval jako pán a nyní ejhle jak se musíš vyjadřovati!“

„Zajisté jste obdržel ze svého statku nepotěšitelné zprávy?“ pronesl s obyčejným slovosledem.

„Ano,“ suše odpověděl Rudin.

„Neúroda, snad?“

„Ne . . . jiné . . . Věřte mi, Darjo Michajlovno,“ dodal Rudin, „já nikdy nezapomenu doby, kterou jsem prožil ve vašem domě.“

„I já, Dmitrij Nikolájiči, vždy s radostí budu vzpomínati na naši známost s vámi . . . Kdy jedete?“

„Dnes po obědě.“

„Tak brzy! . . . Nu přeju vám šťastnou cestu. Ostatně, jestli vaše zaměstnání vás nezdrží, snad nás zde ještě zastihnete.“

„Já sotva budu míti čas,“ namítal Rudin a vstal. „Odpusťte mi,“ dodal, „nemohu vám hned splatiti svůj dluh, ale jak jen přijedu do statku . . .“

„Hlouposti, Dmitrij Nikolájiči!“ přerušila jej Darja Michajlovna, „nestyděl byste se! . . . než kolik je hodin?“ tázala se:

Pandalevský vyňal z kapsy u vesty zlaté hodinky s emajlií a podíval se na ně opatrně, naléhaje růžovou tváří na tvrdý a bílý límeček.

„Dvě hodiny a tři a třicet minut," promluvil.

„Máte čas, abyste se oblékl," podotkla Darja Michajlovna. „Na shledanou, Dmitrij Nikolájiči!"

Rudin vstal. Celý rozhovor mezi ním a Darjou Michajlovnou nesl zvláštní nátěr. Herci tak opakují svou roli, diplomati tak na konferencích vyměňují si naučené fráze . . .

Rudin odešel. Nyní teprvé seznal ze zkušenosti, jak světští lidé dokonce nevyhazují, ale jen propouštějí člověka, jenž se jim stal nepotřebným, jako rukavici po bále, jako papírek z konfetky, jako nevytažený los.

Na rychlo se uložil a s netrpělivostí počal očekávati minutu odjezdu. Všichni v domě velice se divili, dozvěděvše se o jeho záměru; ba lidé hleděli na něho s nedorozuměním. Basistov neskrýval svého zármutku. Natalja zjevně se vyhýbala Rudinu. Hleděla, aby s ním se nesetkala zrakem; avšak on přece dosáhl toho, že jí vsunul do ruky psaní. Při obědě Darja Michajlovna ještě jednou opakovala, že doufá jej spatřiti před odjezdem do Moskvy, ale Rudin ničeho jí neodpověděl. Pandalevský nejčastěji s ním začínal hovor. Rudin ne jednou měl chuť vrhnouti se na něho a vypráskati jeho květoucí a červený obličej. M—lle Boncourt časťounko pohlížela na Rudina, se lstivým a divným výrazem na očích. U starých, velmi chytrých stavěcích psů lze někdy pozorovati takový výraz . . . Ehé!" zdálo se, že pravila pro sebe — „vida jak tě!"

Konečně odbylo šest hodin a přijel tarantas Rudina. Počal se spěšně loučiti se všemi. Na duši mu bylo velmi zle. Neočekávalť, že tak odjede z tohoto domu, jakoby jej vyháněli . . . „Jak se to vše stalo! a nač pospíchati? A ostatně jeden

konec“ — myslil si, když se ukláněl na všechny strany s nuceným úsměvem. Posledněkrát pohlédl na Natalju a srdce jeho se zachvělo, oči její byly upřeny na něho se smutnou, loučící se výčitkou . .

Hbitě seběhnul se schodů, vskočil do tarantasu. Basistov nabídl se, že jej doprovodí k první stanici a sedl spolu s ním.

„Pamatujete si,“ počal Rudin, jakmile tarantas vyjel na širokou cestu, obsázenou jedlemi, „pamatujete si, co praví Don Guichot svému zbrojnoši, když odjíždí ze dvora vévodkyně? Svoboda — praví — příteli můj Sančo, jest jedno z nejdražších věcí člověka, a šťasten je ten, komu nebe darovalo kousek chleba, komu není zapotřebí, aby byl za něj zavázán jinému! Co don Guichote cítil tenkrát, cítím já nyní . . . Dej Bože také vám, dobrý můj Basistove, zkusiti někdy tento pocit!“

Basistov stiskl mu ruku a srdce poctivého jinocha zabušilo silně v jeho dojaté hrudi. Až k samé stanici hovořil Rudin o důstojnosti člověka, o významu opravdové svobody, — mluvil horoucně, šlechetně a opravdově — a když nastoupil okamžik loučení, Basistov nevydržel, vrhl se mu na šíji a zaštkal. Rudin sám proléval slzy; ale on neplakal proto, že se rozloučil s Basistovým; slzy jeho byly samolibé slzy.

Natalja odešla do svého pokojíku a četla psaní Rudinovo.

„Milá Nataljo Aleksejovno — psal jí — odhodlal jsem se k odjezdu. Jiného východu

nemám. Odhodlal jsem se k odjezdu dřív, než by mi řekli určitě, abych se vzdálil. Mým odchodem přestanou všechna nedorozumění; a mne sotva někdo litovati bude. K čemu čekati? . . , Vše je tak; ale z jaké pak příčiny musím vám psáti?

„Loučím se s vámi, zajisté, navždy a zanechati vám o sobě vzpomínku ještě horší než tu, kterou zasluhuju, bylo by příliš trapné. Proto vám píšu. Nechci se ani ospravedlňovati ani obviňovati, ať by to byl kdokoliv, kromě samého sebe; chci, podle možnosti, vysvětliti se . . . Příběhy posledních dnů byly tak neočekávané, tak nenadálé . . .

„Dnešní shledání bude mi památnou vyučenou. Ano, máte pravdu, já vás neznal, a myslil jsem, že jsem vás znal! Během svého života měl jsem co jednati s lidmi všelikého druhu, sbližoval jsem se s mnohými ženštinami a děvčaty; ale když jsem se setkal s vámi, já ponejprv setkal se s duší *zcela* poctivou a přímou. To mi nebylo dle zvyku a nedovedl jsem vás oceniti. Pocítil jsem přítažlivosť k vám od prvního dne naší známosti — mohla jste to spozorovati. Trávil jsem s vámi hodinu za hodinou a já nepoznal vás . . . a mohl jsem si představiti, že jsem se do vás zamiloval!! Za tento hřích jsem nyní potrestán.

„Já také dříve miloval jednu ženštinu, a ona mne milovala . . . Cit můj k ní byl složený, jakož i její ke mně; ale poněvadž ona sama nebyla jednoduchá, přišlo to vhod. Pravda se mi tenkráte nezjevila, nepoznalať jsem jí ani nyní, když stála přede mnou, . . . poznalť jsem jí teprvé, když bylo příliš pozdě . . . Minulosť se nevrací . . . Naše životy mohly by se slíti — ale neslejou se nikdy. Jak vám dokázati, že bych vás mohl mi-

lovati pravou láskou — láskou srdce, ne rozumu — když sám nevím, jsem-li schopen takové lásky!

„Mně příroda dala mnoho — to vím a z falešného studu nebudu dělati se skromným před vámi, zvláště nyní, v takové trapné, v takové hanebné pro mne situaci . . . Ano příroda mi dala mnoho; ale umřu, neučiniv nic důstojného sil svých, nezůstaviv za sebou nijaké dobročinné stopy. Všechno mé bohatství zmizí na darmo, neuvidím plodu z mého semene. Mně schází . . . já sám nemohu říci, co mi zejmena schází . . . Mně schází zajisté to, bez čeho také nelze hýbati srdcem lidí, jakož i vládnouti ženským srdcem; a panování nad jediným rozumem jest jak nepevné tak i neprospěšné. Divný skoro komický je osud můj, oddávám se celý s dychtivostí, ouplně — a nemohu oddati se. Skončím tím, že se budu obětovati za nějakou hlouposť, v niž dokonce věřiti ani nebudu . . . Bože můj! v třiceti pěti letech chystati se ještě, abych něco dělal! . . .

„Já ještě před nikým jsem se tak nevyzpovídal — to je má zpověď!

„Však dost o mně. Chci mluvit o vás, dáti vám několik rad: na nic více já se nehodím. . . . Jste ještě mladá; ale ať byste žila, jak dlouho byste chtěla, následujte vždy vnuknutí vašeho srdce, nepodvolujte se ani svému ani cizému rozmaru. Věřte mi, čím prostější, čím těsnější je kruh, ve kterém probíhá život, tím lépe; nejdeť o to, vyhledávati v něm nové stránky, ale o to, aby všechny přechody děly se současně. „Blažený, kdo za mládí byl mladý“ . . . Ale pozoruju, že tyto rady více se vztahujou ke mně nežli k vám.

„Přiznám se vám, Nataljo Aleksejovno, mně je velmi ouzko; neb nikdy jsem se neklamal ve vlastnosti toho citu, jejž jsem vnukal Darje Mi-

chajlovně; ale doufal jsem, že najdu třeba na čas přístav. Nyní opět mi nastává plahočiti se světem. Co mi zamění váš rozhovor, vaši přítomnosť, váš duchaplný a rozumný pohled? . . . Sám nesu vinu; přisvědčte, že osud jakoby naschvál se vysmíval nad námi. Před týdnem sám jsem se sotva domyslil, že vás miluju. Předevčírem, v zahradě, já poprvé uslyšel od vás . . . ale k čemu připomínati vám to, co jste tehdáž řekla — a hle dnes už odjíždím, odjíždím s hanbou, po ukrutném objasnění se s vámi, neodnášeje s sebou nijaké náděje . . . A vy ještě nevíte, do jaké míry jsem vinen před vámi . . . Ve mně jest jakási hloupá upřímnosť, jakási žvástavosť . . . Ale k čemu mluviti o tom! Odjíždím navždy.“

(Zde Rudin vypravoval Natalje svou návštěvu u Volynceva, ale rozmyslil si a vyškrtal celé to místo a ve psaní k Volyncevu přidal druhé post scriptum.)

„Zůstanu o samotě na zemi, abych se věnoval, tak jste mi řekla dnes ráno s ukrutným posměchem, jinému, přiměřenějšímu pro mne zaměstnání. O! kdybych mohl, skutečně, věnovati se tomuto zaměstnání, přemoci konečně svou lenosť . . . Však ne! zůstanu toutéž neukončenou bytostí, jakou jsem byl dosavád . . . První překážka a já celý se rozsypal; příhoda s vámi mně to dokázala. Kdybych alespoň přinesl svou lásku v oběť svému budoucímu dílu, svému povolání; ale já prostě jsem se ulekl zodpovědnosti, která na mne padala, a proto jsem přímo nehoden vás. Nestojím za to, abyste se pro mne odtrhla od vaší sféry . . . A ostatně, všechno to snad bude k lepšímu. Z této zkoušky vyjdu snad čistší a silnější.

„Přeju vám ouplného štěstí. S Bohem! Někdy

vzpomeňte si na mne. Doufám, že ještě uslyšíte o mně. Rudin.“

Natalja upustila psaní na kolena a dlouho seděla bez pohnutí, upřevši zraky na podlahu. Psaní to, jasněji než všechny možné důvody, dokázaly jí, jak měla pravdu, když z rána loučíc se s Rudiným, mimovolně zvolala, že jí nemiluje! Avšak tím se jí neulehčilo. Seděla jako skamenělá; jí se zdálo, že jakési temné vlny tiše semknuly se nad její hlavou a ona klesala ke dnu stydnouc a oněmujíc. Každému je těžké první vystřízlivění; ale pro duši upřímnou, která si nepřála, aby byla klamána, pro cizou lehkomyslnost a zvětšování, jest ono skoro nesnesitelné. Natalja vzpomněla si na své dětství, když, při večerní procházce, hleděla vždy jíti směrem k světlému kraji nebe, tam kde záře hořela a ne k temnému. Temný stál nyní život před ní a zádami obrátila se k světlu . . .

Slzy vedraly se do očí Natalje. Ne vždy bývají slzy dobročinnými. Radostnými i léčivými jsou ony, když, dlouho nakypěvše ve hrudi, tekou konečně — nejprvé s úsilím, potom pořád lehčeji, pořád sladčeji; němé mučení touhy rozřešuje se jimi . . . Ale jsou slzy chladné, skoupě lející se slzy, je po kapce vytlačuje ze srdce, jako těžké a nehybné břímě, nalehší na něho smutek; tyto jsou bez radosti a nepřinášejí úlevy. Nouze pláče takovými slzami a ten ještě nebyl nešťasten, kdo je neproléval. Natalja seznala je v tento den.

Uplynuly dvě hodiny. Natalja sebrala se v mysli, vstala, otřela slzy, rozsvítila svíčku, spálila na její plameni psaní Rudina až do konce a popel vyhodila za okno. Potom rozevřela na zdař

Bůh Puškina a četla první řádky, jak se jí namátly (ona tak často hádala z něho). Hle co jí vyšlo:

kdo cítil, toho znepokojí
nevrátitelných přízrak dnů . . .
ten nemůž' víc' okouzlen býti,
jejž červ vzpomínek hryže stále,
v němž mysl kajicná se bouří.

I zůstala státi, patřila s chladným úsměvem na sebe do zrcadla a učinivši malý pohyb hlavou s hora dolů, odešla do hostinné komnaty.

Darja Michajlovna, jakmile ji spatřila, uvedla ji do kabinetu, posadila vedle sebe, laskavě pohladila na tváři a mezi tím pozorně, skoro s dychtivostí, pohlížela jí do očí. Darja Michajlovna cítila tajné rozpaky: nejprvé přišlo jí na mysl, že svou dceru v skutku nezná. Když uslyšela od Pandalevského o její zastaveníčku s Rudiným, ne tolik se rozhněvala, jako se podivila, kterak mohla rozumná Natalja odhodlati se k takovému činu. Ale když ji přivolala k sobě a počala jí dělati výčitky — docela ne tak, jak by slušelo na evropskou ženštinu, ale dosti křiklavě a neslušně — pevné odpovědi Nataljiny, odhodlanost její pohledů a pohybů zmátly, ba ulekaly Darju Michajlovnu.

Nenadálý, také ne zcela pochopitelný odjezd Rudina sňal velikou tíži s její srdce; avšak očekávala slzy, hysterické nápady . . . Zevnější klidnost Nataljy opět ji pomátla.

„Nu, co dítě," počala Darja Michajlovna, „jak je ti dnes?"

Natalja pohlédla na svou máteř.

„Vždyť odjel . . . tvůj předmět. Nevíš, proč se tak brzy odebral pryč?"

„Matinko!“ zahovořila Natalja tichým hlasem, „dávám slovo, že jestli sama nebudete vzpomínati na něho, ode mne nikdy ničeho neuslyšíte.“

„Tak tedy se vyznáváš ze své viny přede mnou?“

Natalja nechala sklesnouti hlavu a opakovala:

„Vy ode mne nikdá ničeho neuslyšíte.“

„Nu, hleď!“ pravila s úsměvem Darja Michajlovna. — Věřím ti, a především pamatuješ-li si, jak . . . Nu, nebudu. Skončeno, rozhodnuto, pochováno. Není-li pravda? Hle já tě opět poznávám! prvé jsem tě docela nemohla poznati. Polib mne, můj drahoušku! . . .“

Natalja podnesla ruku Darjy Michajlovny ku svým ústům, a Darja Michajlovna políbila jí v nakloněnou hlavu.

„Poslouchej vždy mé rady, nezapomínej, že jsi Lasunská a má dcera,“ dodala, budeš šťastná. A nyní si jdi.“

Natalja odešla mlčky. Darja Michajlovna za ní pohlížela a myslila si: „Dá si přece říci: mais elle aura moins d' abandon“ (avšak bude méně oddanou) A Darja Michajlovna pohroužila se ve vzpomínky o minulosti . . . o dávné minulosti . . .

Potom velela zavolati m—lle Boncourt a dlouho seděla s ní, když se byly obě zavřely. Propustivši ji, pozvala Pandalevského. Chtělať mermomocí vypátrati pravou příčinu Rudinova odjezdu . . . ale Pandalevský uspokojil ji úplně. Toť bylo jeho oborem.

Na druhý den Volyncev se sestrou přijel k obědu. Darja Michajlovna byla vždy velmi laskava k němu, ale tentokrát chovala se k němu

obzvláště laskavě. Natalje bylo nesnesitelně teskno; avšak Volyncev byl tak uctivý, tak ostýchavě s ní rozmlouval, že ona nemohla se mu v duchu za to nepoděkovati.

Den uplynul tiše, dosti zdlouhavě, ale všichni, když se rozjížděli, cítili, že upadli do dřívějších kolejí; a to mnoho znamená, velmi mnoho.

Ano, všichni upadli do dřívějších kolejí . . . všichni kromě Natalje. Když ostala konečně samotna, sotva se dovlékla ku svému loži a unavená, přemožená, upadla tváří na podušku. Jí tak hořký a protivný a silný zdál se býti život, tak se styděla sama před sebou, za svou lásku, za svůj zármutek, že v tom okamžiku zajisté by si byla volila smrť . . . Mnoho jí nastávalo ještě těžkých dnů, bezesných nocí, trapného rozčilování; ale byla mláda — život právě pro ni teprvé začínal, ale život dříve nebo později svoje vezme.

Natalja strádala mukami, strádala poprvé . . : Ale první strádání, jako první láska, neopakuje se, — a sláva Bohu!

XII.

Minula asi dvě leta. Nastaly první májové dni. Na balkóně svého domu seděla Aleksandra Pavlovna, ale už ne Lipina, nýbrž Ležněva; provdala se před více než rokem za Michajla Michajlyče. Jako dříve, byla roztomilá a jen poplněla v poslední dobu. Před balkónem, ze kterého vedly do zahrady schody, procházela se chůva se zdravým chlapečkem na rukou v bílém pláštíku a s bílým knoflíkem na klobouku. Aleksandra Pavlovna bez ustání dohlížela za ním. Chlapeček nekňoural, vážně cucal svůj prst a klidně se

ohlížel do kola. Důstojný syn Michajla Michajlyče jevil se už v něm.

Vedle Aleksandry Pavlovny seděl na balkoně starý náš známý, Pigasov. Patrně sešedivěl od té doby, co jsme se s ním rozloučili, shrbatěl, shubeněl a šipěl, když mluvil; jeden přední zub se mu vyvalil; šípění dodávalo ještě více jedovatosti jeho řečem . . . Zlosti mu neubývalo s lety, ale vtipy jeho se otupovaly a častěji než dříve se opakoval. Michajla Michajlyče nebylo doma; čekali jej k čaji. Slunce už zapadlo. Tam kde se skrylo, prouha bledě zlaté, pomerančové barvy táhla se podél nebesklonu; na protější straně byly dvě: jedna níže, modrá, druhá výše, červeněliliová. Lehké mráčky rozplývaly se ve výšině. Vše slibovalo stálé počasí.

Náhle se dal Pigasov do smíchu.

„Čemu se smějete, Afrikáne Semenyči?“ tázala se Aleksandra Pavlovna.

„A tak . . . Včera jsem slyšel, jak jeden mužík povídal ženě — a ona tak toho nažvástala — nebruč! A v skutku, o čem může mluviti žena? Já, jak víte, nikdá nemluvím o přítomných. Naši otcové byli rozumnější než my. U nich v pohádkách krasavice sedí pod oknem, na čele má hvězdu a sama ani nemukne. Tak to má býti. Aneb suďte sama: předevčírem naše panovnice jako z pistole do čela mi střelila; povídá mi, že se jí nelíbí má *tendence*; tendence! Nu, nebylo-li by lépe jak pro ni tak pro všechny, kdyby nějakým dobrým ustanovením přírody přišla náhle o jazyk?“

„A vy jste pořád ten samý, Afrikáne Semeniči, ustavičně dorážíte na nás, ubohé . . . Víte-li, že je to svého druhu neštěstí, zajisté. Je mi vás líto.“

„Neštěstí? co to ráčíte mluviti! Předně podle mého náhledu na světě jest jen troje neštěstí a

sice: bydleti v zimě ve chladném příbytku, v letě nositi ouzké boty a nocovati v pokoji, kde kňourá chlapeček, jejž nelze posypati perským práškem: a za druhé, prosím, já se stal nyní nejpokojnějším člověkem. Třeba by na mně dříví štípali! Vidíte, jak se mravně chovám.“

„Mravně že se chováte, to už nic neříkám! včera, Helena Antonovna stěžovala si mně na vás.“

„Vidíme! A co pak vám říkala, smím-li věděti?“

„Říkala mi, že jste celé jitro na všechny její otázky jenom odpovídal „čeho's čeho's?“ a ještě takovým pysklavým hláskem . . .

Piga ov se zasmál.

„A vždyť to byla dobrá myšlenka, přisvědčte, Aleksandro Pavlovno . . . a?“

„Divná! Zdaž můžete býti k paní tak nezdvořilým, Afrikáne Semenyči?“

„Jak? Helena Antonovna je podle vás paní?“

„Co pak je podle vás?“

„Buben, prosím, obyčejný buben, na který bijou paličkami . . .“

„Ach, ano!“ přerušila jej Aleksandra Pavlovna, chtějíc hovor jinam zavésti, — vám prý můžeme gratulovati?“

„Proč pak?“

„Pro ukončený proces. Hlinovská luka Vám zůstala.“

„Ano mně,“ mrzutě odpověděl Pigasov.

„Tolik let jste se domáhal a nyní jste v pravém smyslu slova nespokojen.“

„Řeknu vám, Aleksandro Pavlovno,“ zdlouhavě pravil Pigasov, „nic nemůže být horšího a daremnějšího, než příliš opozděné štěstí. Radosti ono vám poskytnouti přece nemůže a za to béře vám právo — haniti sebe a proklínati osud. Ano,

sudáryně, hořká a daremná je to květinka — pozdní štěstí.“

Aleksandra Pavlovna jenom ramenoma pokrčila.

„Chůvičko,“ počala, „myslím, už je čas, aby Miša spal. Polož ho sem.“

A Aleksandra Pavlovna zaměstnávala se se svým synem a Pigasov odešel na druhý kraj balkonu.

V tom nedaleko na cestě směrem podle zahrady, objevil se na svém vozíku Michajlo Michajlyč. Před koněm běželi dva psi ze dvora; jeden plavý, druhý šedivý; nedávno je zavedl. Ustavičně se kousali, ale žili v nerozlučném přátelství. Jim naproti vyšel ze vrat starý ovčácký pes, otevřel tlamu, jakoby se chystal zaštěkati a šel zpátky, přátelsky ocasem kývaje.

„Hleď, Sášo,“ křičel Ležněv z dálky ku své ženě; „koho ti vezu . . .“

Aleksandra Pavlovna na první ráz nepoznala člověka, který seděl za zády jejího muže.

„A! pan Basistov!“ zvolala konečně.

„On, on,“ odpověděl Ležněv, „a jaké znamenité zprávy jsem přivezl. Počkej, hned se dozvíš.“

A vjel do dvora.

Po několika minutách přišel s Basistovým na balkon.

„Urá!“ provolal a objal svou ženu. „Sereža se žení!“

„S kterou?“ dychtivě tázala se Aleksandra Pavlovna.

„Rozumí se s Nataljou . . . Tuhle přítel přivezl tu zprávu z Moskvy, a psaní pro tebe . . . Slyšíš Mišku?“ dodal vzav syna za ruce,

„strýček tvůj žení se! . . . jaká to flegma zlodějská! a to jen očima mrká!“

„Chce se mu spáti,“ podotkla chůva.

„Ano — s,“ promluvil Basistov, přistoupiv k Aleksandře Pavlovně, „dnes jsem přijel z Moskvy, na příkaz Darjy Michajlovny — abych oučty a jmění prohlídl. A tuhle je psaní.“

Aleksandra Pavlovna spěšně rozpečetila psaní svého bratra. Sestávalo z několika řádek. V prvním výbuchu radosti dával věděti sestře, že učinil návrh Natalje, obdržel její souhlas i souhlas Darjy Michajlovny, slíbil více psáti s první poštou a v nepřítomnosti všechny objímal a líbal. Bylo patrno, že psal v jakémsi rozčilení.

Podali čaj, usadili Basistova. Vyptávky sypaly se na něho jako krupobití. Všechny i Pigasova potěšila zpráva, jím přivezená.

„Řekněte, prosím vás,“ řekl mezi jiným Ležněv, „k nám došly pověsti o jakémsi panu Karčaginu. Zajisté že je to klep?“

(Karčagin byl krásný mladý člověk — světský lev, neobyčejně nadutý a pyšný: choval se neobyčejně majestátně, zrovna jako by nebyl živým člověkem, ale vlastní svá socha, postavená na obecní útraty.)

„A ne, to není pouhý klep,“ s úsměvem odpověděl Basistov. — „Darja Michajlovna velice mu byla nakloněna; ale Natalja Aleksejevna ani slyšeti o něm nechtěla.“

„A vždyť jej znám,“ vmíchal se Pigasov, „jest on učiněný pařez, rozpukaný pařez . . . prosím! Vždyť, kdy by všichni lidé byli mu podobni, musili bychom více peněz brátí, abychom se uvolili žíti . . . prosím! . . .“

„Možná,“ namítal Basistov, „ale ve světě on nehraje rolí posledních.“

„Nu, vše jedno!“ zvolala Aleksandra Pavlovna, „Bůh s ním! Ale to mám radosť z bratra!... A je Natalja veselá, šťastna?“

„Ano — s. — Ona je klidná, jako vždy — vždyť jí znáte — ale, zdá se, že je spokojena.“

Večer uplynul v příjemném a živém hovoru. Sedli k večeři.

„Abych nezapomněl“, tázal se Ležněv Basistova, nalévaje mu, „víte, kde je Rudin?“

„Nyní jistě nevím. On přijel minulou zimu na krátký čas do Moskvy, potom se odebral s jednou rodinou do Simbirska; já si s ním nějakou dobu dopisoval, v posledním psaní svém mi píše, že odjíždí ze Simbirska — neřekl kam — a od té doby já ničeho o něm neslyším.“

„Neztratí se!“ uchopil se slova Pigasov, — „někde sedí a káže. Ten pán najde sobě vždy dva nebo tři přívržence, kteří jej budou poslouchati s otevřenou hubou a půjčovati mu peníze. Dejte pozor, on skončí tím, že umře někde v Carevokokšajsku nebo v Čuchlomě — na rukou přestárlé panny v paruce, která ho bude míti za nejženialnějšího člověka na světě . . .“

„Vy se velmi ostře o něm zmiňujete,“ podotkl polonahlas a nevrle Basistov.

„Nikterak ne ostře!“ odpověděl Pigasov, „a docela spravedlivě. Dle mého náhledu není on ničím jiným než mísolízalem. Zapomněl jsem vám říci, pokračoval, obraceje se k Ležněvu; „vždyť jsem se seznámil s tím Těrlachovým, s kterým Rudin jel do ciziny. Jakže! jakže! co on mi vypravoval o něm, vy sobě představiti nemůžete — to je k popukání! Zvláštní je to, že všichni přátelé a následovníci Rudina časem stávají se jeho nepřáteli.“

„Prosím vyjměte mne z počtu takových přátel!“ se zápalem přerušil jej Basistov.

„Nu, vy — to je jiná věc! O vás také řeči není.“

„A co vám vyprávěl Těrlachov?“ tázala se Aleksandra Pavlovna.

„I mnohé vypravoval, všeho člověk nevzpomene. Ale nejlepší o Rudinu je tahle anekdota. V ustavičném vývoji a vývoji (tito pánové pořád se vyvinujou, jiní, na příklad, jednoduše spí, nebo jedí — a oni se nacházejí v momentu vývoje spaní nebo jedení; není-li tomu tak, p. Basistove? — Basistov ničeho neodpověděl) . . . A tak, vyvíjeje se neustále, Rudin došel cestou filozofie k tomu závěrku, že se musí zamilovati. Počal hledati předmět, důstojný tak obdivuhodného závěrku. Štěstěna se na něho ušklíbla. Seznámil se s jednou Francouzkou, tuze hezkou modistkou. Stalo se to v jednom německém městě na Rýně, dejte pozor. Počal choditi k ní, nosil jí rozličné knihy, povídal jí o přírodě a Heglu. Můžete si představiti situaci modistky? ona jej považovala za hvězdáře. Avšak, jak víte, chlapíkem on sám sebou není, ale — cizinec, Rus — zalíbil se. Tu konečně jí udá místo shledání a sice velmi poetické shledání, v gondole na řece. Francouzka svolila, přistrojila se co nejlépe a jela s ním v gondole. Tak plouli asi dvě hodiny. Čím pak, myslíte, že se obírali po celou tu dobu? Hladil Francouzku po hlavě, zádumčivě hleděl do nebe a několikrát opakoval, že cítí k ní otcovskou něžnost. Francouzka vrátila se zběsilá domů a sama potom všechno vyprávěla Těrlachovu. Takový jest on pán!“

A Pigasov dal se do smíchu.

„Vy jste starý cynik!“ podotkla hněvivě Aleksandra Pavlovna. „a já víc a více jsem přesvědčena o tom, že o Rudinu ani ti, kteří jej haní, nic špatného říci nemohou.“

„Nic špatného? Prosím! a jeho věčné živobytí na cizí účet, jeho výpůjčky . . . Michajlo Michajlyči? vždyť on si dozajista od vás také vypůjčoval?“

„Poslechněte, Afrikáne Semenyči!“ počal Ležnžv, a obličej jeho přijal vážné vzezření, — „poslechněte, víte a žena moje také ví, že jsem v poslední dobu zvláštní přízně k Rudinu necítil, ba často jsem jej odsuzoval. Se vším tím (Ležněv naléval šampaňské všem do číše), tohle vám navrhuju: my právě pili na zdraví našeho drahého bratra a jeho nevěsty; nyní vám navrhuju píti na zdraví Dmitrije Rudina!“

Aleksandra Pavlovna a Pigasov s obdivem pohlédli na Ležněva a Basistov celý okřál, zčervenčl radostí a oči vytřeštil.

„Znám ho dobře,“ pokračoval Ležněv, „vady jeho jsou mi dobře známy. Ony tím více vystupujou na venek, že on sám není nepatrným člověkem.“

„Rudin je ženialní povaha!“ vmísil se Basistov.

„Ženialnost v něm snad jest,“ pravil Ležněv, „ale charakter . . . V tom je zlo, že charakteru nemá . . . Ale o to se nejedná. Chci mluviti o tom, co je v něm dobrého, řídkého. V něm je enthusiasmus; a to je, věřte mi, flegmatickému člověku nejdrahocennější vlastnosť za naší doby. My všichni stali jsme se nesnesitelně povážliví, lhostejní a malátní; usnuli jsme, ustydli jsme a zaplať pán Bůh tomu, kdo třeba na okamžik nás rozechvěje a za-

hřeje! Je čas! Pamatuješ se, Sášo, jedenkráte jsem mluvil s tebou o něm a vyčítal jsem mu chladnosť! Tenkráte jsem měl pravdu i nepravdu. Chladnost ta je u něho v krvi — to není jeho vina — a ne v hlavě. On není komediantem, jak jsem jej nazýval, ani žvástalem ani šíbalem; on žije na cizý oučet ne jako marnotratník, ale jako děcko . . . Ba, on skutečně zemře někde v žebrotě a v bídě; ale zdaliž se má na něho za to kamenem házeti? On sám neudělá ničeho zejmena proto, že nemá charakteru, krve; ale kdo má právo říci o něm, že nepřinese, nepřinesl již užitku? že jeho slova nevpustila mnoho dobrých semen do mladých duší, kterým příroda neodepřela, jako jemu, činorodou sílu, umění provésti své zámysly? Ba já sám, já první, všechno jsem to zkusil na sobě . . . Sáša ví, čím byl ve mladosti pro mne Rudin. Já, pamatuju se, také jsem tvrdil, že slova Rudina nemohou účinkovati na lidi; ale já mluvil tehdáž o lidech, podobných mně, v nynějších mých letech, o lidech už přežilých a zlomených v životě. Jeden falešný ton v řeči — a všechna její harmonie pro nás zmizela; a v mladém člověku, na štěstí, sluch není ještě tak rozvit, není tak vyhejčkán. Jestli podstata toho, co slyší, zdá se mu býti krásnem, co jest mu do tónů! Tón on sám v sobě najde."

„Výborně! výborně!" zvolal Basistov, „totě spravedlivě mluveno! A co se týče Rudinova vlivu, zapřísahám se, ten člověk nejen dovedl otřásti člověkem, on z místa ho zvedal, on nedal oddechu, on od základu jej převracel, rozněcoval!"

„Slyšíte?" pokračoval Ležněv, obraceje se k Pigasovu: „jakého je vám důkazu ještě zapotřebí? Vy napadáte filozofii, nenacházíte dosti opovržlivých slov. Já sám nejsem její velký

přítel a málo jí rozumím, ale z filozofie nejsou naše hlavní nehody! Filozofické pletivo a žvasty nikdá nepřivinou se k ruskému lidu; na to on má příliš zdravý smysl; ale nesmí se dovoliti, aby pode jmenem filozofie napadali každou poctivou snahu ku pravdě a k poznání. Neštěstí Rudina je v tom, že on Rusko nezná a to je právě veliké neštěstí. Rusko bez každého z nás obejíti se může, ale nikdo z nás nemůže se obejíti bez něho. Běda tomu, kdo to myslí, dvakrát běda tomu, kdo skutečně bez něho se obchází! Kosmopolitismus je nesmysl, kosmopolita je nula, horší než nula. Mimo národnost není ani umění, ani pravdy, ani života, ničeho není. Bez fizionomie není dokonce ani ideálního obličeje; jen zmalátnělý obličej může býti bez fysionomie. Ale opět zase pravím, to není vinou Rudina, jest to jeho osud, osud hořký a těžký, za nějž my jej viniti už nebudeme. Nás by velmi daleko zavedlo, kdybychom chtěli rozebírati, proč se u nás objevují Rudinové. A za to, co má dobrého, buďmež mu vděčni. To je lepší, než býti k němu nespravedlivými, a my byli k němu nespravedliví. Kárati jej není ani naší věcí, ba není ani zapotřebí, on sám sebe pokáral mnohem krutěji, než zasloužil . . . A dej Bože, aby neštěstí vytrávilo z něho všechno špatné a zanechalo jen krásné v něm! Piju na zdraví Rudina! Piju na zdraví soudruha mých nejlepších let, piju na mladost, na její náděje, na její snahy, na její důvěrnost a poctivost, na všechno to, pro co i ve dvacíti letech tloukla srdce naše a nad co lepšího my přece nic nepoznali a nepoznáváme v životě . . . Piju na tebe, zlatá dobo, piju na zdraví Rudina!“

Všichni tuknuli si s Ležněvým. Basistov horoucně, div že nerozbil svou sklenici a vysušil ji

rázem a Aleksandra Pavlovna stiskla Ležněvu ruku.

„Já, Michajlo Michajlyči, ani netušil, že jste tak výmluvný," podotkl Pigasov, — třeba by p. Rudinu ne na vlas; i mne to dojalo."

„Já docela nejsem výmluvný," namítal Ležněv ne bez hněvu, „a vás dojmouti, myslím, je těžko. Ostatně, dost o Rudinu; mluvme o něčem jiném . . . Co . . . jak asi? . . . Pandalevský pořád u Darjy Michajlovny bydlí?" tázal se, obrácen k Basistovu.

„To se ví, pořád u ní! Ona se mu postarala o velmi výhodné místo."

Ležněv se usmál.

„Tenhle neumře v žebrotě, za toho může se ručiti."

Večeře se skončila. Hosté se rozešli. Zůstavši o samotě se svým mužem, Aleksandra Pavlovna s úsměvem pohlédla mu do očí.

„Jak jsi dnes byl dobrý, Mišo!" pravila, hladíc jej rukou po čele, „jak jsi rozumně a šlechetně mluvil! Ale přiznej se, že jsi se trochu dal unésti ve prospěch Rudina, jako dříve dal jsi se unésti proti němu . . ."

„Poraženého nekopají . . . a já tenkráte jsem se bál, aby ti hlavu nezmátl."

„Ne," prostodušně namítala Aleksandra Pavlovna, „on se mi zdál vždy příliš učeným, bála jsem se ho a nevěděla jsem, co mluviti v jeho přítomnosti. A viď, Pigasov se mu dnes vysmíval dosti zle, přiznej se?"

„Pigasov?" promluvil Ležněv. „Proto právě jsem se zastal tak vřele Rudina, že zde byl Pigasov. On smí nazývati Rudina mísolízalem! A

dle mého náhledu jest to jeho úloha, úloha Pigasova, stokráte horší. Má neodvislé postavení, všemu se posmívá, a kterak se lepí na znamenité a bohaté lidi! Víš-li, že tento Pigasov, který s takovou zlobou všemu a všem se rouhá a filozofii napadá a ženštiny; víš li, že on, když úřadoval, dával se podpláceti a jak ještě! A tak to, tak tomu také jest!“

„Jeli možná?“ zvolala Aleksandra Pavlovna. „Toho jsem se nikterak nenadála! . . . Poslouchej, Míšo,“ dodala, pomlčevši nějakou chvíli — „na co se tě chci zeptati . . .“

„Na co?“

„Jak myslíš, bude-li bratr šťasten s Nataljou?“

„Co ti říci . . . samé pravděpodobnosti . . . komandovati bude ona — mezi námi není proč se tím tajiti — ona je rozumnější než on; ale on je výborný muž a miluje ji od srdce. Čeho více? Vždyt my se milujeme na vzájem a jsme šťastni, nenílíž pravda?“

Aleksandra Pavlovna se usmívala a stiskla ruku Michajlu Michajlyči.

V týž den, kdy všechno, vypravované námi dělo se v domě Aleksandry Pavlovny — v jedné ze vzdálených gubernií ruských, vlékla se v největším parnu, po velké silnici, bídná rohožná kybitka, zapřažená trojkou koní. Na kozlíku seděl, opíraje se koso nohami o podnožku, šedivý mužík v děravém kabátě a čas ob čas zatahal provazovou opratí a zašvihal bičem; a v samé kybitce seděl na hubeném kufru člověk vysokého

zrůstu v čepici a starém uprášeném plášti. To byl Rudin. Seděl se svislou hlavou a štítek od čepice sahal mu až přes oči. Nestejné strkání kybitky házelo jím se strany na stranu, on se zdál býti zouplna necitelným, jakoby dřímal. Konečně se vzpřímil.

„Kdypak to přijedeme na stanici?“ tázal se mužíka, jenž seděl na kozlíku.

„A vidíte, báťuško,“ zahovořil mužík a ještě silněji zatahal opratí; „jak se vybereme na horu, zbudou ještě asi dvě versty, více ne . . . Nu, ty! dumej . . . Já ti dám dumat . . .“ dodal tenounkým hlasem, a jal se šlehati náručního koně.

„Ty, jak se podobá, velmi špatně jedeš,“ podotkl Rudin, „od samého rána se plahočíme a nikterak dojeti nemůžeme. Kdybys aspoň něco zpíval.“

„A co může člověk dělati, báťuško! koně, sám vidíte, jsou zmořeni . . . opět je parno. A zpívati nemůžeme. Nejsme jamščíci . . . Beránku, ale beránku!“ zvolal najednou mužíček, obraceje se k pocestnému v tmavohnědém kabátě a ošmatlaných trepkách; „jdi stranou beránku!“

„Víš ty . . . kočí!“ zahuboval za ním pocestný a zastavil se. „Moskevská kostečko!“ dodal hlasem plným nevole, kývnul hlavou a vrávoral dále.

„Kam ty!“ volal mužík po přestávce, tahaje prostředního koně; „ach ty čertův! pravý čertův koni . . .“

Zmučení koně jaks taks doklusali konečně do poštovního dvora. Rudin vylezl z kybitky, zaplatil mužíkovi (který mu nepoděkoval a peníze dlouho na dlani obracel — patrně na vodku málo dostal) a sám vynesl kufr do staniční komnaty.

Jeden můj známý, dlouho se najezdivší svého času po Rusi, učinil pozorování, že jestli ve staniční komnatě na zdi visí obrázky, představující scény z Kavkazského Zajatce nebo ruských jenerálů, tož je lze koně dostati brzy; ale jestli jsou tam obrazy ze života pověstného hráče Georgea de Germanie, tož ať cestující nedoufá v brzký odjezd; budeť míti čas, aby se do syta nadíval na zakroucený krk, bílou rozhozenou vestu a nadobyčejně úzké a krátké kalhoty hráče od mladosti, na jeho šílenou fyzionomii, když, jsa už starcem, zabijí, vysoko máchnuv židlí, v chalupě s příkrou střechou, svého syna. V komnatě, kam vstoupil Rudin, visely zejmena tyto obrazy z třiceti let nebo ze „Života hráče". Na volání jeho přišel dozorce, ospalý (příležitostně — viděl někdo dozorce neospalého?) a ani nečekav Rudinovy otázky, mdlým hlasem oznamoval, že nemá koně.

„Cože říkáte, že nemáte koně," pravil Rudin, „a dokonce nevíte, kam jedu?"

„Nikam nemám koně," odpověděl dozorce. „A vy kam jedete?"

„Do . . . ska."

„Nemám koně," opakoval dozorce a šel ven.

Rudin rozzlobený přistoupil k oknu a hodil čepici na stůl. Málo se změnil, ale sežloutl v poslední dvě leta; stříbrolesklé nítě zaleskly se tu a tam v kadeřích a oči pořád ještě krásné, jakoby se zakalily; malé vrásky, stopy to hořkých a trapných citů, lehly okolo úst a na tvářích.

Oděv měl obnošený starý a bílého plátna neviděl's nikde. Doba jeho květu patrně uplynula, on jak říkají zahradníci, dozrál na semeno.

Jal se čísti nápisy po zdi . . . známá to zábava pocestných ve dlouhé chvíli . . . najednou zaskřípaly dveře a vstoupil dozorce.

„Koně do . . . ska nejsou a dlouho ještě nebudou, oznamoval, ale do . . . ova jsou zpáteční.“

„Do . . . ova?“ tázal se Rudin. „Ale, prosím vás, to je mi docela z cesty. Já jedu do Penzy. a . . . ov leží, jak se mi zdá, směrem k Tambovu.“

„Co na tom? vy z Tambova můžete potom projeti aneb z . . . ova nějak se obrátíte.“

Rudin se rozmýšlel.

„Nu tedy,“ promluvil konečně, „poručte zapřahati koně. Mně je vše jedno; pojedu do Tambova.“

Koně byli brzy pohotově. Rudin vynesl svůj kufřík, vlezl na vůz, sedl a zamyslil se jako dříve. Bylo něco bezmocného a smutně pokorného v jeho sehnuté postavě . . . A trojka hnula se nespěšným klusem, úryvkovitě pocinkávajíc rolničkami.

Doslov.

Uplynulo ještě několik let.

Byl podzimní chladný den. K zápraží hlavního hostince gubernského města S . . . a přijel povoz a z něho zlehka se vytahuje a šramotě, vylezl pán, ještě nevyžilý, ale již s takovou plností těla, které říkáváme ctihodná. Ubíraje se po schodech do druhého patra, zůstal státi u vchodu do širokého korridóru a nevidě nikoho před sebou, silným hlasem ptal se po čísle. Dvéře kdesi bouchly, za nízkou záclonou vyskočil dlouhý lokaj a šel napřed hbitou, bokovou chůzí, míhaje se v polotmě korridora svými zrcadlovitými zády a

vyhrnutými rukávy. Vstoupiv do čísla, pocestný hned shodil se sebe plášť a šerpu, sedl na pohovku a podepřev si hlavu na kolena pěstěmi, nejprve se ohlédnul kolem, jako by ze sna procitl, potom dal zavolati svého sluhu. Lokaj se poklonil a zmizel. Pocestný tento nebyl nikdo jiný než Ležněv. Vojenský odvod volal jej z venkova do S . . .

Sluha Ležněva, mladý člověk, kadeřavý a růžolící, v šedivém plášti, opásaný modrým pasem a v měkké obuvi, vstoupil do komnaty.

„Tak vidíš, brate, už jsme dojeli," pravil Ležněv, „a ty pořád jsi se bál, že šína z kola vyskočí."

„Dojeli!" prohodil sluha, namáhaje se k úsměvu přes vyhrnutý límec pláště; „a proč asi ta šína nevyskočila . . ."

„Není zde nikoho?" ozval se hlas v korridoru.

Ležněv sebou trhl a jal se naslouchati.

„Ej! kdo je tam?" opakoval se hlas.

Ležněv vstal, přistoupil ku dveřím a rychle je otevřel.

Před ním stál člověk vysokého zrůstu, skoro celý šedivý a shrbený, v starém poloaksamitovém kabátě s bronzovými knoflíky. Ležněv ihned jej poznal.

„Rudine!" zvolal rozčileně.

Rudin se obrátil. Nemohl rozeznati rysy Ležněva, stojícího k světlu zády a v nejistotě hleděl na něho.

„Vy mne nepoznáváte?" tázal se Ležněv.

„Michajlo Michajlyči!" zvolal Rudin a podal mu ruku, ale zarazil se a vzal ji zpátky . . .

Ležněv spěšně uchopil se jí svýma oběma.

„Pojďte, pojďte ke mně!“ řekl Rudinu a uvedl jej do svého čísla.

„Kterak jste se změnil!“ pronesl Ležněv, pomlčev a mimovolně poníživ hlas.

„Ano, říkají!“ odpověděl Rudin bloudě po komnatě zrakem. „Leta . . . A vidíte vy — nic. — Jak se má Aleksandra . . . vaše manželka?“

„Děkuju pěkně — dobře. Ale jakým osudem vy zde?“

„Já? To by bylo dlouhé vypravovati. Vlastně jsem se sem dostal náhodou. Hledal jsem jednoho známého. Ostatně jsem velice rád . . .“

„Kde budete obědvati?“

„Nevím. Někde v hospodě. Musím dnes jeti odsud.“

„Musíte?“

Rudin významně se usmál.

„Ano's, musím.“

„Poobědvejte se mnou.“

Rudin s prva pohlednul přímo do očí Ležněvu. —

„Vy mně nabízíte, abych s vámi obědval?“ promluvil.

„Ano, Rudine, po starodávnu, po kamarádsku. Chcete? Neočekával jsem, že vás potkám, a Bůh ví, kdy se opět uvidíme. Nesmím se s vámi tak rozloučiti!“

„Dovolte, já svoluju.“

Ležněv stiskl Rudinu ruku, zavolal sluhu, objednal oběd a poručil postaviti na led láhev šampaňského.

Při obědě, Ležněv a Rudin, jako by se byli umluvili, stále hovořili o studentských letech, vzpomínali si na mnohé — mrtvé i živé. S prva Rudin mluvil nerad, když však vypil několik douršků vína, krev se mu rozproudila. Konečně vynesl lokaj poslední mísu. Ležněv vstal, zavřel dvéře a vrátiv se ke stolu, sedl přímo naproti Rudinu a klidně podepřel se bradou na obě ruce.

„Nu teď," počal „vypravujte mi všechno, co se vám přihodilo od té doby, co jsem vás neviděl."

Rudin pohleděl na Ležněva.

„Bože můj! — pomyslil si opět Ležněv — „jak se změnil, chudák!"

Rysy Rudina změnily se málo, zvláště od té doby, co jsme jej viděli na stanici, ačkoliv pečeť blížícího se stáří již lehla na ně; ale jejich výraz se zjinačil. Jinak hleděly oči; v celé bytosti jeho, v pohybech, brzy mladých, brzy nesouvisle úryvkovitých, v ochladlé, jako by přemožené řeči jevila se konečná mdloba, tajný a tichý zármutek, daleko jiný než ten polopřetvářený žal, jejž dříve na odiv stavíval, jakož vůbec honosívá se jím mládež, plná důvěřivé samolásky a naděje.

„Vypravovati všechno, co se mi přihodilo?" tázal se. — „Všechno vypravovati nelze a nestojí to ani za to . . . Plahočil jsem se mnoho, uondal jsem se nejen tělem — duší jsem se plahočil. V čem i v kom jsem se nezmýlil. Bože můj! s kým jsem se nesblížil! . . . Ba s kým!" opakoval Rudin, spozorovav, že Ležněv s jakýmsi zvláštním účastenstvím hleděl mu do očí. „Kolikráte má vlastní slova stala se mi protivnými — neřku již v mých ústech, ale také v ústech lidí,

přisvědčujících mému mínění! Kolikráte jsem přecházel od netrpělivosti dítěte k tupé bezcitnosti koně, který již ani ocasem neškubne, když jej mrská bič . . . Kolikráte jsem se radoval, doufal, nenáviděl a ponížoval se nadarmo! Kolikráte jsem vylétl jako sokol — a vrátil se jako plž, jako hlemejžď, kterému rozmačkali škořápku! . . Kde jsem nebyl, po jakých cestách jsem nechodil! A cesty bývají trnité," dodal Rudin, a s lehka se obrátil.

„Víte . . ." pokračoval.

„Poslechněte," přerušil jej Ležněv, „my jsme si kdysi tykali jeden druhému . . . Chceš? obnovíme starý pořádek . . . Pijme na *ty!*"

Rudin se zachvěl, nadzvedl se a v očích jeho něco kmitlo, co slovo vyjádřiti nemůže.

„Pijme," řekl konečně, „spasíbo*) ti, brate, pijme."

Ležněv a Rudin vypili po číši.

„Ty víš," počal opět, s přízvukem na slově „ty" a s úsměvem Rudin, „ve mně sedí jakýsi červ, který mne hryže a hlodá a nedá mi utišiti se až do smrti. On mne vráží mezi lidi — ti sprva podrobujou se mému vlivu, ale potom . . ."

Rudin učinil rukou pohyb ve vzduchu.

„Od té doby, co jsem se s vámi rozloučil . . . s tebou, zakusil jsem a prodělal jsem mnoho . . . Počínal jsem žíti, dával jsem se do nového dvacetkrát — a vidíš!"

„Stálosti jsi neměl," pravil, jako by pro sebe, Ležněv.

---

*) Zaplať pán Bůh.

„Jak pravíš, že jsem neměl stálosti! . . Stavěti já nikdy ničeho neuměl! a jest to také těžké, brate, stavěti, když ani půdy pod nohami není, když sám musím vlastní svůj fundament tvořiti! Jak jsem všude pochodil, to jest, bez obalu řečeno, všechny své nezdary já ti popisovati nebudu. Podám ti jen asi tři příhody z mého života, když se zdálo, že úspěch již se usmíval na mne, nebo ne, když jsem počínal doufati na úspěch — což není zcela jedno a totéž . . .“

Rudin odhodil zpět své šedé a řídké již kadeře tím samým pohybem ruky, jakým někdy odhazoval své tmavé a husté kadeře.

„Tedy slyš,“ pokračoval. „Sešel jsem se v Moskvě s jedním dosti divným pánem. Byl velmi bohatý a vládl rozsáhlými statky; neměl zaměstnánu Hlavní, jediná jeho touha byla láska ku vědě, kí. vědě vůbec. Dosud nemohu postihnouti, proč ta touha se v něm projevila! Slušelat mu jako krávě sedlo. Sám s namaháním se držel na výši rozumu a mluviti skoro neuměl, pouze kroutil očima a kýval hlavou. Já, brate, nepotkal hloupější a bídnější nátury nad jeho . . . Ve Smolenské gubernii jsou taková místa — písek a více ničeho, a zřídka tráva, kterou ani jeden živočich neokusí. Nic se mu do rukou nedávalo — všechno tak i lezlo od něho pryč, dále; a on byl ještě posedlý na to, aby všechno lehké dělal těžkým. Kdyby to záviselo od jeho nařízení, jedli by lidé u něho věru patami. Pracoval, psal a četl neunavně. Vědě věnoval se s jakousi přímou vytrvalostí, se strašnou netrpělivostí, samoláska byla v něm ohromná a charakter měl železný. Žil samoten a byl považován za podivína. Seznámil jsem se s ním . . . nu a zalíbil jsem se mu. Já,

přiznám se, brzy jsem jej pochopil, ale jeho horlivost mnou hnula. Mimo to, on vládl takovými prostředky, tolik bylo lze nadělati dobrého skrze něho, přinésti skutečného prospěchu . . . Ubytoval jsem se u něho a odjel s ním, konečně na venkov. Plány, brate, měl jsem náramně veliké, snil jsem o rozličných zdokonaleních a novotách . . .“

„Jako u Lasunské, pamatuješ se,“ podotkl Ležněv s dobrodušným úsměvem.

„To je rozdíl! Tam já věděl, že z mých slov ničeho nepojde; a tu . . . tu se otvíralo zcela jiné pole přede mnou . . . Navezl jsem s sebou hospodářských knih . . . pravda, já do konce nedočetl ani jedné . . . nu, a přistoupil jsem k dílu. Z počátku to nešlo, jak jsem očekával, ale potom jakoby to šlo. Můj nový přítel pořád mlčel a dohlížel, nepřekážel mi, t. j. do známé míry mně nepřekážel. Přijímal mé návrhy a vykonával je, ale s odporem, houževnatě, s tajnou nedůvěrou a všechno ohnul na svůj spůsob. Neobyčejně dělal drahotu z každé své myšlenky. Vybere se na ni s namaháním, jako sluníčko na konec stébla trávy a sedí, sedí na ní, pořád jakoby křídla poopravoval a k letu se chystal — a náhle se svalí a zase leze vzhůru . . . Nediv se žádnému tomu přirovnání. Nakypělat mi již tehdá na duši. Tak jsem se protloukal asi dvě leta. Věci dařily se špatně přese všechny mé práce. Počal jsem umdlévati, přítel můj se mi zošklivil, počal jsem na něj dotírati, on mne dusil v pravém slova smyslu jako peřina; nedůvěra jeho přešla v slepou rozdrážděnost, nepříznivý cit uchvátil nás oba, už jsme nemohli mluviti o ničem; on po tichu, ale bez ustání hleděl mi dokázati, že se nepodrobuje mému vlivu; co jsem nařídil, buďto bylo zkaženo, nebo se docela

změnilo . . . . Spozoroval jsem ku konci, že stojím u pana statkáře v povolání strávníka, abych mu dával rozumová cvičení. Trapné mi bylo, mrhati darmo čas a síly, trapný mi byl pocit, že jsem se opět a opět zmýlil ve svých nadějích. Věděl jsem velmi dobře, co jsem ztrácel, když jsem odjížděl; ale nemohl jsem se s sebou smířiti a jednoho dne, následkem trapné a bouřlivé scény, kteréž byl jsem svědkem, a která mi ukázala mého přítele ze stránky až příliš nevýhodné, rozhněval jsem se s ním na konec a odjel, opustiv panáka — pedanta, slepeného ze stepní mouky s příměsí německých patoků . . .“

„To jest, nechal jsi vezdejší kus chleba,“ prohodil Ležněv a položil obě ruce na ramena Rudinu.

„Ano, a octl jsem se opět lehkým a holým v prázné prostoře. Leť, člověče, kam chceš . . E pijme!“

„Na tvé zdraví!“ pravil Ležněv, zvedl se a políbil Rudina v čelo. „Na tvé zdraví a na památku Pokorského . . . On uměl také zůstati žebrákem.“

„Vidíš, to je první číslo mých příhod,“ počal zase po krátké přestávce Rudin. — Mám pokračovati?“

„Pokračuj, prosím tě.“

„Eh! ani mluviti se mi nechce. Přestal jsem mluviti, brate . . . Nu, však přece to musí býti. Potloukav se ještě po různých místech . . . mohl bych ti příležitostně vypravovati, kterak jsem se dostal za sekretáře k dobromyslné, duchovní osobě, a co z toho pošlo; ale to by nás zavedlo příliš

daleko . . . potloukav se na různých místech, odhodlal jsem se ku konci státi se . . . nesměj se, prosím tě . . . přičinlivým člověkem, praktickým. Příležitosť taková se naskytla: sešel jsem se s jedním . . . snad jsi o něm slyšel . . . s jistým Kurbějevým . . . ne?“

„Ne, neslyšel. Ale prosím tě, Rudine, kterak jsi se svým rozumem nedovtípil, že tvůj úkol nezáleží v tom, abys byl . . , odpusť mi ten kalambur . . . přičinlivým člověkem?“

„Vím, brate, že v tom to nezáleží; a ostatně v čem ono to záleží? . . . Ale kdybys byl viděl Kurbějeva! Nepředstavuj si ho, prosím tě, jako nějakého planého žvástala. Byl prý kdysi výmluvným. Já před ním jednoduše pranic nejsem. Byl to člověk obzvláště učený, vzdělaný, hlava tvůrčí, brate, hlava pro obor průmyslnický a obchodní podniky. Projekty nejsmělejší, nejneočekávanější takřka kypěly v jeho hlavě. My se spolčili a odhodlali se obrátiti síly své na obecně prospěšnou věc . . .“

„Na jakou, smím-li věděti?“

Rudin sklopil zraky.

„Ty se zasměješ.“

„Proč pak? Ne, nezasměju se.“

„My se odhodlali jednu řeku v K . . . é gubernii obrátiti ve splavnou,“ pravil Rudin s nuceným úsměvem.

„Tak! Bezpochyby že byl Kurbějev kapitalistou?“

„On byl chudší než já,“ odpověděl Rudin a tiše poniknul svou šedou hlavou.

Ležněv se smál, ale náhle přestal a vzal za ruku Rudina.

„Odpusť mi, brate, prosím tě," pravil „ale já toho nikterak neočekával. Nu, tak, ten váš podnik zůstal také na papíře?"

„Ne docela. Počátek byl učiněn. Najali jsme dělníky . . . nu a přistoupili k dílu. Avšak tu se namanuly rozličné překážky. Nejprvé majitelé mlýnů nikterak nám nechtěli rozuměti a mimo to s vodou beze strojů spraviti jsme se nemohli a na stroje nestačilo peněz. Šest měsíců prožili jsme v chatrčích. Kurbějev živil se pouhým chlebem, já ani se nenajídal. Ostatně, nelituju toho, příroda je tam velkolepá. Protloukali jsme se, protloukali, přemlouvali kupce, psaní psali, cirkuláře. Skoncovalo se to tím, že jsem zabil poslední svůj groš v tomto projektě."

„Nu" podotkl Ležněv, „myslím, že zabíti poslední svůj groš nebylo ti těžko."

„Nebylo těžko, věru."

Rudin pohlédnul do okna.

„A projekt, jej Bógu, nebyl špatný a mohl přinésti ohromné výhody."

„Kam pak se ten Kurbějev poděl?" tázal se Ležněv.

„On? on je v Sibíři nyní, stal se průmyslníkem zlatého zboží. A uvidíš, že si zjedná postavení, on se neztratí."

„Může býti; ale ty už zajisté si postavení nezjednáš."

„Já? Co dělati! Ostatně, já vím, že jsem byl vždy ve tvých očích planým člověkem."

„Hlouposti, brate! . . . Byl čas, věru, kdy mně do očí padaly pouze jen tvé temné stránky;

ale nyní, věř mi, naučil jsem se ceniti tebe. Ty si postavení nezjednáš . . . A za to tě miluju . . . prosím!“

Rudin sobě se usmál.

„Skutečně?“

„Já si tě proto vážím!“ opakoval Ležněv, „rozumíš mi?“

Oba se zamlčeli.

„Co, mám přejíti k třetímu číslu?“ tázal se Rudin.

„Prosím.“

„Tedy číslo třetí a poslední. S tímto číslem právě jsem se rozloučil. Ale nenudím-li tě?“

„Mluv, mluv.“

„Tedy vidíš,“ počal Rudin, „jedenkráte pomyslil jsem si v prázné chvíli . . . prázné chvíle vždy jsem míval mnoho . . . pomyslil jsem si, vědomostí mám dosti, touhu po dobru . . . poslouchej, vždyť ty také mi neupřeš touhu po dobru?“

„To by ještě scházelo!“

„Na všech jiných punktech okrájel jsem se více méně . . . proč bych se neměl státi pedagogem, nebo přímo řečeno učitelem . . . než tak žíti nadarmo . . .“

Rudin ustal a vzdychnul.

„Nežli žíti nadarmo, nenílíž lépe přičiniti se o to, abych prodal jiným, co vím, snad budou čerpati z mých vědomostí aspoň nějaký prospěch. Schopnosti mé nejsou konečně tuctové, a jazykem vládnu . . . Tak jsem se odhodlal věnovati se této nové práci. Klopotně jsem dostal místo; soukromé hodiny dávati jsem nechtěl; v nižších školách neměl jsem co dělati. Ku konci se mi

podařilo dostati místo professora na zdejším gymnasiu.“

„Professora — čeho?“ tázal se Ležněv.

„Professora ruské literatury. Řeknu ti, že žádné práce nechápal jsem se s takovým nadšením, jak této. Myšlenka, účinkovati na mládež mne rozohňovala. Tři neděle jsem proseděl nad sestavením nastupovací přednášky.“

„Nemáš ji u sebe?“ přerušil jej Ležněv.

„Nemám; ztratila se mi někde. Vypadla ne špatně a líbila se. Jak nyní vidím obličeje svých posluchačů — obličeje dobré, mladé, s výrazem prostosrdečné pozornosti, účastenství, ba obdivu. Vstoupil jsem na kathedru, četl jsem lekci s horečkou; myslil jsem, že vystačí na víc než hodinu, a já byl s ní za dvacet pět minut hotov. Inspektor tu seděl též — suchý starec ve stříbrných brejlích a krátké paruce, — zřídka nakláněl hlavu na mou stranu. Když jsem byl hotov, vyskočil s křesla a pravil mi: „Dobře-s, jenom drobátko nejasné, a o předmětu samém bylo málo řečeno.“ A gymnasisté s úctou doprovázeli mne zrakem . . . jak jinak. Tím medle je mládež drahocenná! Druhou přednášku přinesl jsem napsanou a třetí také . . . potom jsem začal improvizovati.“

„A měl jsi úspěch?“ tázal se Ležněv.

„Měl veliký úspěch. Poslouchači přicházeli tlupami. Přednášel jsem jim všechno, co mi leželo na mysli. Mezi nimi byli asi tři nebo čtyři hoši, skutečně pozoruhodní; ostatní mně rozuměli špatně. Ostatně, vyznati se musím, že i ti, kteří mně rozuměli, někdy mne překvapili svými otázkami. Ale já nepovolil. Co se týče oblíbenosti, mne všichni milovali; a při opakování šprýmy

jsem jim docela odpouštěl . . . Ale tu začala se proti mně intrika . . . nebo ne! žádná intrika; nýbrž já prostě upadl ne do svojí sféry. Já utiskoval jiné a oni utiskovali mne. Přednášel jsem gymnasistům, jak ani universitánům vždy nepřednášejí; posluchači moji odnášeli málo z mých přednášek . . . fakta já sám věděl špatně. Mimo to jsem se neuspokojil oborem působnosti, který mi byl naznačen . . . to jest už, jak víš, má slabost. Chtěl jsem radikální změny, a přísahám ti, ty změny daly se provésti lehko. Doufal jsem, že je provedu skrze ředitele, dobrého to a poctivého člověka, na kterého jsem měl z počátku vliv. Jeho paní mi pomáhala. Já, brate, ve svém životě málo potkal takových ženských. Jí bylo okolo čtyřiceti let; ale ona věřila v dobro, milovala vše krásné, jako patnáctiletá dívka a nebála se vysloviti své přesvědčení před kýmkoliv. Nikdy nezapomenu její šlechetné nadšenosti a čistoty. Dle její rady napsal jsem plán . . . Ale tu se pode mne podkopali, očernili mne před ní. Zvláště mi uškodil učitel matematiky, malý človíček, prudký, zlostný a v nic nevěřící, na spůsob Pigasova, jenom mnohem činnější než on . . . Při té příležitosti, co dělá Pigasov, je živ?“

„Je živ a pomysli si, on se oženil s měšťankou a ona prý ho bije.“

„To mu patří! Nu a jak se má Natalja? je zdráva?“

„Ano.“

„Je šťastna?“

„Ano.“

Rudin se zamlčel.

„O čem asi jsem mluvil . . . ano! o učiteli matematiky. On mne nenáviděl, přirovnal mé přednášky k rachejtlím, chytal mne za každé ne zcela jasné slovo, jedenkráte mne vyvrátil v jakémsi památníku XVI věku . . . a co je hlavní, on podezříval mé záměry; poslední má mýdlová bublina natknula se na něho jako na špendlík a pukla. Inspektor, s kterým jsem se hned neporovnal, pošťouchl proti mně ředitele; vypadla scéna, nechtěl jsem ustoupiti, rozpálil jsem se, věc přišla ku vědomí vyšší instance; byl jsem nucen jíti na odpočinek. Tím jsem nebyl spokojen, chtěl jsem dokázati, že se mnou nesmí se tak zacházeti . . . Ale se mnou směli zacházeti, jak chtěli . . . Nyní musím odsud odejíti.“

Nastalo pomlčení. Oba přátelé seděli, svěsivše hlavu.

První promluvil Rudin.

„Ano, brate,“ počal, „nyní mohu ti říci s Kolcovým: „Do čeho ty, má mladosti, dovedla jsi mne, dosmýkala, že už kroku učiniti není kam“ . . . A přece, zdaliž já nebyl čeho hoden, zdaliž není na zemi pro mne díla? Často jsem si stavil tuto otázku, a ať jsem koliv usiloval sebe ponížiti ve vlastních očích, nemohl jsem necítiti přítomnosť sil, ne všem lidem daných! Proč ty síly zůstávají neplodnými? A co ještě, pamatuješ se, když jsme spolu byli v cizině, já byl tehdáž sebevědomý a lhavý . . . Věru, tehdá jsem jasně nepoznával, čeho jsem chtěl, napájel jsem se slovy a přízraky; ale nyní, přisahám ti, mohu nahlas přede všemi vysloviti všechno, čeho si přeju. Mně není rozhodně co skrývati, jsemť ouplně, i v samé podstatě slova člověk dobrých oumyslů; smiřuju se, chci se přispůsobiti k okolnostem, chci málo, chci dostihnouti blízkého cíle, přinésti třeba ne-

patrný prospěch. Ne! nedaří se mi! Co to znamená? Co mně překáží, abych žil a účinkoval jako jiní? . . . Já pouze o tom nyní sním. Ale sotva že vejdu v určité položení, že bych mohl stanouti na známém bodu, osud takřka mne svrhne s něho dolů . . . Počal jsem se báti — svého osudu . . . Jak to všechno přijde? Rozřeš mi tuto záhadu!“

„Záhadu!“ opakoval Ležněv. „Ba je to pravda. Ty jsi byl i pro mne vždy záhadou. Zvláště v mládí, když jsi po nějaké malicherné narážce najednou mluvil tak, že srdce se chvělo a jindy zase jsi počal . . . nu, však víš, co chci říci . . . ani tenkrát jsem tě nepochopil, proto jsem se s tebou také rozkmotřil . . . Sil máš tolik, snahu k ideálu tak neunavnou . . .“

„Slova, samá slova! činů nebylo!“ přerušil jej Rudin.

„Činů nebylo! Jaké pak činy . . .“

„Ale dobré slovo je také čin.“

Rudin pohleděl mlčky na Ležněva a tiše zakýval hlavou.

Ležněv chtěl něco říci a přejel si rukou obličej.

„Tak ty jedeš na statek?“ tázal se on ku konci.

„Na statek.“

„A zdaliž ti zůstal statek?“

„Něco tam takového zůstalo. Půl třetí duše. Mám koutek, kde zemříti. Snad si myslíš právě, „Ani teď se neobešel bez fráze!“ Fráze věru mne zahubila, ona se do mne zažrala, já do smrti nemohu se od ní oddělati. Ale to, co jsem řekl, není fráze. Není fráze, brate, tyto bílé vlasy, tyto vrásky; tyto roztrhané lokte není fráze. Ty's byl vždy ke mně přísný a tys byl spravedlivý; ale teď není přísnost nic platná, když je všechno

již skončeno a v lampě oleje není a lampa sama rozbita a hleď, hleď, co nevidět dohoří knot . . . Smrť, brate, musí na konec smířiti . . .“

Ležněv vyskočil.

„Rudine, proč mi to říkáš? Čím jsem si toho zasloužil od tebe? Co bych to byl za soudce, co bych to byl za člověka, jestli by při pohledu na tvé vpadlé tváře a vrásky, slovo fráze — mohlo přijíti do hlavy? Ty chceš věděti, co si myslím o tobě? Dovol! já si myslím, totě člověk . . . . s jeho schopnostmi, čeho by on nemohl dosíci, jakými pozemskými výhodami by nevládl nyní, kdyby chtěl! . . . a já ho potkávám hladového, bez přístřeší . . .“

„Budím tvůj soucit,“ promluvil hluše Rudin.

„Ne, ty se mýlíš. Ty ve mně vzbuzuješ úctu — to. Kdo ti překážel, aby's trávil rok za rokem u toho statkáře, tvého přítele, který, jak jsem úplně přesvědčen, kdyby jsi chtěl jen podlízati, upevnil by tvé postavení? Proč jsi nemohl zůstati v gymnasiu, proč jsi — divný člověk! — s jakými koliv úmysly jsi počínal dílo, po každé jsi ho musel dokonati s tím, že jsi obětoval své osobní výhody.“

„Narodil jsem se na plahočivé planetě,“ pokračoval Rudin s umdleným úsměvem. — Nemohu se zastaviti.“

„To je pravda; ty však se nemůžeš zastaviti ne proto, že v tobě žije červ, jak jsi mi řekl prvé . . . Ne červ v tobě žije, ne duch prázné nepokojnosti, oheň lásky ku pravdě v tobě hoří a je patrno, že přese všechny tvé trusky hoří v tobě silněji, než u mnohých, kteří ani sebe nepovažují za egoisty a tebe, prosím, nazývají intrikánem. Ba já první na tvém místě nechal bych mlčeti v sobě toho červa a smířil bych se se vším; a v tobě dokonce ani žluči nepřibylo a

jsem přesvědčen, že jsi dnes ihned hotov dáti se do nové práce jako jinoch.“

„Ne, brate, jsem nyní unaven,“ pravil Rudin. „Mám toho dosti.“

„Unaven! Jiný by umřel dávno. Ty říkáš, smrť usmiřuje a život, myslíš, že neusmiřuje? Kdo žil a nestal se shovívavým k jiným, ten sám nezasluhuje shovívavosti. A kdo může říci, že shovívavosti nemá zapotřebí? Ty's učinil, seč jsi byl, bojoval's pokud jsi mohl . . . Čeho více? Naše cesty se rozešly . . .“

„Ty's, brate, zcela jiný člověk, nežli já,“ přerušil jej Rudin se vzdechem.

„Naše cesty se rozešly,“ pokračoval Ležněv, „zejmena proto, že díky mému postavení, chladné krvi a jiným šťastným okolnostem, nic mi nepřekáželo seděti sedáčkem a zůstati pozorovatelem, založiv ruce a ty's musil vyjíti do pole, vykasati rukávy, namáhati se, pracovati. Naše cesty se rozešly . . . Ale hleď, jak jsme blízci jeden k druhému. Vždyť hovoříme spolu skoro stejným jazykem, z půl slova rozumíme si jeden druhému, na stejných citech jsme vyrostli. Vždyť už z nás málo zbývá, brate; vždyť my jsme spolu poslední Mohykáni! Mohli jsme se rozejíti, ba znepřáteliti se na stará leta, když ještě mnoho života zůstávalo napřed; ale nyní, když zástup řídne kolem nás, když nové pokolení jde mimo nás, ne k našim cílům, musíme pevně jeden k druhému se držeti. Ťukněm si, brate, a zanotuj po starodávnu: Gaudeamus igitur!“

Přátelé ťukli si sklenicemi a zazpívali dojatými a falešnými, přímo ruskými hlasy starodávnou studentskou píseň.

„Tak ty tedy jedeš na statek,“ zahovořil opět Ležněv. „Nemyslím, že by's dlouho tam zůstal a

nemohu si představiti, čím kdy a jak dokonáš... Ale pamatuj si, ať by se ti stalo cokoliv, budeš míti vždy místo, hnízdo, kam se můžeš ukrýti. Je to můj dům . . . slyšíš, starý? Idea má také své invalidy a je zapotřebí, aby i oni měli útulek."

Rudin vstal.

„Spasíbo tobě, brate," pokračoval. „Spasíbo! Nezapomenu já ti toho. Jen že za útulek nestojím. Zkazil jsem svůj život a nesloužil jsem myšlence, jak se náleží . . ."

„Mlč!" pokračoval Ležněv. „Každý zůstane tím, čím ho udělala příroda a více žádati od něho nelze! Nazval jsi se Věčným Židem . . . A pročež snad víš, že ti tak náleží věčně putovati. Snad vyplňuješ tím vyšší, pro tebe samého neznámé povolání, národní moudrost hlásá nenadarmo, že my všichni pod Bohem chodíme. Ty jedeš," pokračoval Ležněv, vida, že Rudin bral klobouk. „Ty tu nezůstaneš přes noc?"

„Jedu! s Bohem. Spasíbo . . . A skončím hanebně."

„To Bůh ví . . . Ty rozhodně jedeš?"

„Jedu. S Bohem. Nevzpomínej na mne špatně."

„Nu, nevzpomínej špatně také ty na mne . . . a nezapomeň, co jsem ti řekl. S Bohem . . ."

Přátelé se objali. Rudin rychle odešel.

Ležněv dlouho chodil nahoru dolů po komnatě, zůstal státi před oknem, zamyslil se, pravil polonahlas: „ubožák!" a sedl za stůl a jal se psáti ženě. —

A na dvoře zvedl se vítr a zavyl zlověstným vytím, těžko a zlobně vrážeje do zvučícího skla. Nastala dlouhá, podzimní noc. Dobře tomu, kdo v takové noci jest pod krovem domu, kdo má teplý koutek . . . A nechť pomůže Hospodin všem plahočícím se bez přístřeší.

V parné poledne 26. června 1848. roku v Paříži, když už povstání „národních dělníků“ bylo skoro potlačeno, v jedné úzké uličce, v předměstí sv. Antonína, pluk řadového vojska dobýval barikády. Několik dělových výstřelů už ji rozbilo; její obranci, zůstavší na živu, opouštěli ji a jen pomýšleli na vlastní spasení, když najednou na samém její vrcholi, na protlačeném košíku povaleného omnibusu, objevil se vysoký člověk ve starém kabátě, podpásaném červenou šerpou a se slaměným kloboukem na šedivých rozcuchaných vlasech. V jedné ruce držel červený prapor, ve druhé — křivou a tupou šavli a křičel něco napjatým tenkým hlasem, drápaje se nahoru a máchaje praporem a šavlí. Vinceneský střelec zamířil na něho — vystřelil . . . Vysoký člověk pustil prapor — a jako pytel svalil se obličejem dolů, zrovna jakoby se někomu v nohy poklonil . . . Koule mu projela skrze samo srdce.

„Tiens (počkej)!“ volal jeden z utíkajících insurgés (povstalců) na druhého: on vient de tuer le Polonais.“ (Jdou zabít Poláka).

„Bigre (hrome)!“ odpověděl onen a oba vrhli se na podval domu, u kterého byly všechny okenice zavřeny a zdi byly malované stopami koulí.

Tento „Polonais“ byl — Dmitrij Rudin.

891.86
M427
1879
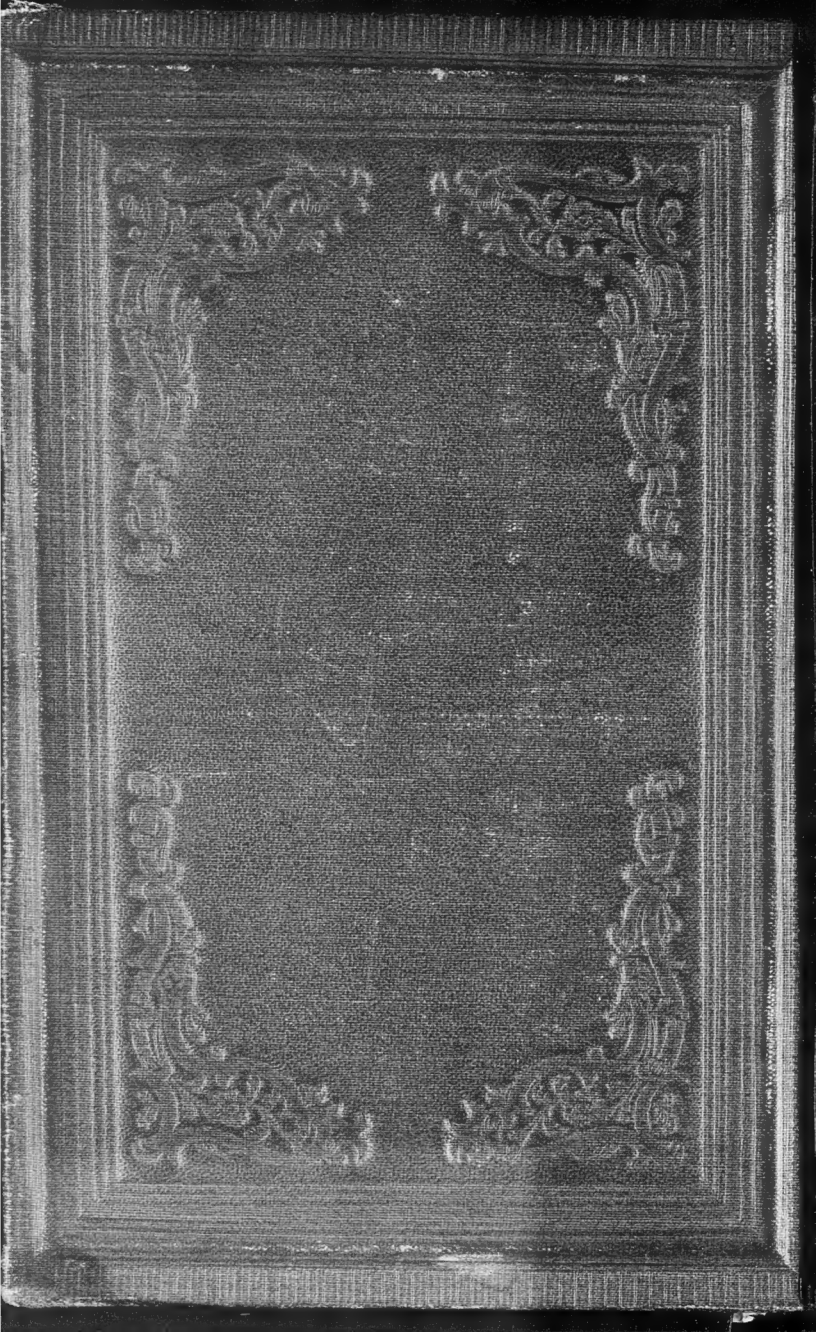
AUG 16 1957